DUMITRU POPESCU

PUMNUL ȘI PALMA

★ ★

ROMAN

DUMITRU POPESCU

PUMNUL ȘI PALMA

roman

Cartea a doua

OCHIUL CICLONULUI

EDITURA EMINESCU

București, 1981

Cartea a doua

OCHIUL CICLONULUI

Capitolul I

În timp ce aparatul spărgea, cu nasul lui cîrn, acoperit în vîrf de un plasture negru, masa vineție de scame, vălătucii mohoriți atîrnînd amenințător, Vladimir Cernea simțea cum trupul lui se opune din răsputeri acestei siluite înălțări la ceruri, se lasă ca un bolovan cu o greutate pe care nu și-o cunoscuse niciodată, refuzînd aventura, îndîrjindu-se cu spaimă și disperare să rămînă pe pămînt. După un timp însă, ieșind din fumul gros și umed ce trecea ca un fluviu plin de bulboane pe lîngă ferestre, și dînd de pustietatea nemărginită, liniștită și curată a noului tărîm, trupul își pierdu greutatea de plumb și încetă să mai tragă înapoi, se supuse, lăsîndu-se — din nou materie imperceptibilă, sclavă docilă a spiritului, una cu el — în voia zborului în golul azuriu unde nu mai există nici o opreliște și nici un punct de reper. Milul întunecat și răsucit, parcă viu, orbecăind cu ghearele în hublouri pentru a-i înșfăca și înghiți, rămăsese undeva jos, foarte departe, transformat acum, ca printr-o vrăjitorie, într-o imensă cîmpie ninsă, într-o calotă polară imaculată, unduind moale în mii și mii de coline pînă la orizontul nesfîrșit. Privind spațiul de proporții străine celor pămîntești — dealtfel pămîntul pierise cu desăvîrșire sub noul sol

alb, uniform, infinit —, Cernea își aminti fugitiv de o litografie văzută mereu, în copilăria lui, pe un perete al școlii primare, unde dumnezeu, înconjurat de sfinți, se tolănea într-un jilț de nori albi, dominînd peste firea în care nu mai exista nici pămînt, nici vietăți, nici cel mai mic punct material. Încerca o senzație de eliberare, fără să știe de unde vine, o mirare exaltată, parcă intrase, treaz, în zonele unui vis fantastic, existînd desine-stătător, neplăsmuit de nici o minte și în fața căruia ființa omenească, umilă, se simte mică și neputincioasă. Deși își dădea seama cît e de puerilă, îl sîcîia o întrebare cu neputință de alungat : „Cum e posibil ?". Cum putea acest pește metalic, sclipind în bătaia soarelui ca o mreană țișnită deasupra apei, să-l poarte, atît de sigur și impasibil, prin împărăția cerului, străină, înfricoșătoare și greu de imaginat pentru omul lipit cu picioarele de pămînt ?

În tinerețe, înainte de război, se urcase o singură dată într-un mic aparat de școală, cu două locuri, iar pilotul, amicul unui prieten, îl ridicase deasupra unui modest aeroport de provincie pînă la înălțimea unde hangarul se vedea ca o cutie de bomboane fondante iar oamenii ca niște păpușele de acadea readucîndu-l apoi pe pămînt cu o emfatică îngrijorare, întrebîndu-l mereu dacă nu i-a fost frică, socotindu-se pe sine un fel de fachir sau supraom.

Zbura acum spre țară, după o vizită de două săptămîni în Uniunea Sovietică, în fruntea unei delegații de universitari, și deși ar fi trebuit să se simtă ușurat și senin, inima îi era grea.

În ziua precedentă, în timp ce lua dejunul cu ceilalți în restaurantul unui hotel moscovit, într-o bună dispoziție accentuată de cele două, trei pahărele de votcă băute la zacuscă, își făcuse apariția, cu un aer grav și șoptitor, unul din secretarii ambasadei. Membrii delegației l-au salutat, careva chiar i-a propus să ia loc și să bea ceva, presupunînd că omul nu stătuse încă la masă, dar funcționarul diplomatic a refuzat, vădit încurcat, rămînînd în picioare, în palton, frămîntînd în mîini, cu mișcări necontrolate, marginile căciulii de vidră. Se scuzase

că are de dat tovarășului Cernea o înștiințare urgentă din țară. Văzînd că ezită să vorbească și că pipăie mereu un plic cu un colț ieșit din buzunarul paltonului, Cernea se ridicase și făcuse împreună cu el cîțiva pași, presupunînd că e vorba de un mesaj oficial. Secretarul de ambasadă, ferindu-se să-l privească, scosese plicul și i-l înmînase, adăugînd că ambasada primise înștiințarea în cursul nopții, dar că pînă la ora aceea nu reușiseră să dea de urma delegației, exprimîndu-și mîhnirea pentru întîrziere. Cernea desfăcuse plicul calm, privind intrigat figura omului ce se arăta atît de stîngaci și excesiv de grav, scosese foaia de hîrtie bătută la telex și citise : „Rugăm a transmite tovarășului director general Vladimir Cernea, conducătorul delegației universitare aflată în Uniunea Sovietică, din partea familiei dînsului, faptul că i-a decedat mama. Exprimăm profund condoleanțe". Semna cineva din partea ministerului. Cernea rămăsese mult timp cu hîrtia ridicată în fața ochilor, cu toate că literele își pierduseră conturul și el nu mai putea reconstitui nici unul din cuvinte, privind-o însă ca și cînd ar mai fi avut încă ceva de spus. O împături apoi repede și o băgă în buzunar, lăsînd să-i cadă jos plicul pe care diplomatul îl culese în grabă, cu aceeași expresie vinovată. Cernea se întoarse și se apropie de masă. Fața i se lungise, colțurile gurii și sprîncenele îi căzuseră desenînd două V-uri mari, de tipar, întoarse. Tovarășii remarcară această schimbare bruscă și, dintr-un impuls aproape sincronizat, se ridicară în picioare. „Ce s-a întîmplat, tovarășe Cernea ?", dădu unul glas îngrijorării. Lăsînd ochii în jos, le răspunse cu greutate, căci corzile vocale nu i se mai supuneau, își pierduseră rezonanța, ca un pian în care lovitura pe clape nu mai trezește nici un ecou, doar sunetul sec al lemnului : „Va trebui să plec... A murit mama". Se auzi un „ooo" prelung și apoi se așternu o tăcere apăsătoare pe care nici unul nu îndrăznea să o rupă. În asemenea momente oamenii ghicesc, instinctiv, că orice cuvînt sună convențional. Nu erau nici măcar prieteni cu Cernea ca să-l consoleze îmbrățișîndu-l, să-i împărtășească frățește durerea cu gesturi intime. Totuși, unul

murmură „condoleanțe !" parcă rușinat de vocea lui stinsă, de cuvîntul lipsit de convingere și de miez. Însoțitorul din partea sovieticilor, un funcționar superior din minister, se ridicase și el în picioare, fără să înțeleagă nimic, privind nedumerit plînsul uscat de pe chipul lui Cernea, prelins din sprîncenele înălțate la rădăcină și căzute brusc într-un unghi ascuțit. Cernea îl rugă pe translator să-i explice că are nevoie de ajutorul ministerului pentru a obține bilet la primul avion, dacă se mai putea chiar în ziua aceea. Urcară în apartament pentru a da telefoanele de rigoare. În timp ce însoțitorul făcea diferite numere, consultîndu-și agenda, Cernea se trezi în odaie cu toți membrii delegației, hotărîți, după o scurtă consultare, să plece împreună cu el. Încercă să-i convingă să rămînă — mai aveau doar de stat o săptămînă. Discutară mult, dar Cernea nu reuși să-i convingă. Între timp veniseră alți doi tovarăși de la minister, îi strînseră în tăcere, cu căldură, mîna și îl asigurară că totul se va rezolva după voia lui. Avion spre București era, însă, numai a doua zi. Cernea le spuse că ar dori ca delegația să rămînă, dar universitarii își susținură decizia. Gazdele insistară și ele, dar cu rezervă, respectînd durerea lui Cernea, înțelegînd atitudinea celorlalți, grija de a nu-l lăsa singur.

În primul moment se temuse de el, sufletește se știa labil și imprevizibil. Dădu însă dovadă de o neașteptată stăpînire de sine. În cursul după-amiezii avu o serie de întîlniri : convorbirile finale de la minister, primirea la secția de resort a Comitetului Central, o discuție cu ambasadorul român. Cu un efort de concentrare, e drept vizibil, făcu față cum se cuvenea acestor îndatoriri. Abia noaptea îl asaltară gîndurile. Nu mai avuse nici o moarte în familie, nu mai pierduse pe nimeni atît de apropiat. Îi reînviau în minte zeci de momente și scene în centrul cărora se aflau ei doi — el și mama, pe vremuri tînără și frumoasă, întotdeauna bună, duioasă, ocrotitoare. Ochii i se umpleau de lacrimi și anevoie își sugruma cîte un hohot de plîns, înfundîndu-și fața în pernă. În spatele lui se prăbușise o punte. Acolo rămăsese gol. Îl stăpînea o senzație de pustiu, iar inima

i se strîngea ca unui copil înfricoşat, lăsat singur printre străini. I se rupsese ancora, orice vînt putea să-l împingă, să-l izbească de stînci, să-l sfărîme. Deşi bolnavă şi văzînd-o rar în ultimii ani, iată că mama fusese totuşi pentru el o poartă bine ferecată în faţa neantului. Realiza pentru prima dată ce reprezintă mama chiar pentru un bărbat călit, independent şi stăpîn pe sine. Ştia că într-un asemenea moment, şi omul cel mai aspru descoperă că în fundul sufletului a rămas copil, iar plînsul e expresia disperării că nu mai are unde găsi alinare, că de acuma pînă la sfîrşitul vieţii nu se mai poate bizui decît pe el, nu se mai are decît pe sine, ultimul reazim îi rămîne tăria lui. Dimineaţa, toţi au înţeles că Cernea petrecuse o noapte albă.

Acum, universitarii, în dorinţa de a-i abate gîndurile, comentau momentele mai deosebite ale vizitei, schimbau impresii. Cu un ton măsurat însă, nu ca de obicei cînd, ieşind din cadrul protocolar şi regăsindu-se numai între ei, în drum spre casă, delegaţii evocă în special împrejurările ilariante, făcînd haz şi pe socoteala lor, dar şi pe a amfitrionilor. Discutau despre ospitalitatea cu care fuseseră întîmpinaţi peste tot, în timpul vizitei, reamintind detalii mai semnificative, unele chiar emoţionante. Văzuseră cu toţii pentru prima oară Uniunea Sovietică, şi aceasta îi deosebea, după părerea lui Cernea, de departe, de blazaţii „care mai fuseseră" şi, acum, obosiţi, moţăiau în scaune. Ascultîndu-i, încet, încet în mintea lui Cernea se înfiripă un gînd : „Ce e oare caracteristic spiritului rusesc?". Încercă să facă o sinteză a impresiilor, să găsească numitorul comun al atîtor manifestări la care fusese martor, al felului ruşilor de a discuta, trăi, munci, petrece. Citise aproape toată marea literatură rusă din secolul al XIX-lea preocupat de acest „spirit specific", precum şi multe comentarii, uneori fanteziste, exagerate, subiective, ale esteticienilor şi eseiştilor Europei apusene. Identificase ceva din psihologia dostoievskiană, tolstoiană sau gogoliană în mentalitatea şi comportamentul oamenilor întîlniţi în Rusia sovietică ? Citise şi cele mai importante cărţi traduse din limba rusă, după război, privitoare la

realitatea postrevoluționară. Nu prea găsise în ele acest specific rusesc, ceea ce considera înainte a fi „sufletul slav" complex, contradictoriu, insondabil. Literatura nouă urmărea să demonstreze altceva, eroismul, dăruirea socială a oamenilor, conștiința țelului comun, realizarea fericirii colective etc. Se întîlnise, timp de două săptămîni, cu zeci și sute de oameni. Majoritatea discuțiilor avuseseră însă ca temă munca, activitatea socială, politică, știința, viața didactică. Or toate acestea lui Cernea îi erau cunoscute, într-un fel sau altul, de acasă. Doar organizarea societății din România se făcuse după modelul Uniunii Sovietice, chiar dacă stadiile istorice erau altele. În acest domeniu ce „spirit specific" putea să descopere ? Dialoguri ca cele din piesele lui Cehov, stranii, romantice, chinuitoare, purtate între „oameni de prisos", nu avea cum să mai audă. Cine mai găsea timp pentru visuri, aspirații eterice, cine mai avea răbdare să privească de aproape, cu lupa, în sufletul celuilalt ? Cu atît mai puțin putea să întîlnească fete neurastenice, studenți nihiliști, utopici sau bolnavi de ură, cavaleri lunatici dostoievskieni, burghezi mistici sau destrăbălați, pasivi spectatori sociali sau bizari filosofi gorkieni, ajunși la marginea experienței umane, pătimașe, abulice sau orgolioase suflete dezinteresate de tip tolstoian. Toate acestea fuseseră, dacă fuseseră vreodată, în alt secol, în altă lume, din care nu mai rămăsese nici urmă.

Desigur, ceva neobișnuit simțise plutind în atmosferă. Găsise Moscova încremenită într-un aer sticlos, limpede și strălucitor, tăind obrazul ca o lamă de brici. În văzduhu acesta Cernea vedea lucrurile mai clar, mai de aproape și oarecum schimbate, parcă ar fi înghițit o picătură de substanță lucinogenă. În schimb, Leningradul îl primise în miezul zilei de februarie neliniștit, tenebros, amenințător, ca o peșteră, dîndu-i un sentiment de reîntoarcere în necunoscute și înfricoșătoare ere geologice, cînd pămîntul mai tîra după el spaimele haosului. De la gară fuseseră duși direct în piața largă, dominată de sălbaticul, misteriosul ctitor al orașului, cunoscut sub numele

„Călăreţul de Aramă". Piaţa se cufundase în negură, ca în timpul unei eclipse solare, cer nu exista, doar o prăvălire necontenită de fulgi grei luminînd spectral silueta calului avîntat nebuneşte spre o ţintă îndepărtată, şi conturul împăratului ce părea că vede acea ţintă şi nimic nu-l poate împiedica să o ajungă. Observa oamenii venind din negură, intrînd pentru o clipă în zona razelor fosforescente ale ninsorii şi apoi, ca figuranţii pe o scenă de teatru, dispărînd înghiţiţi din nou de golul întunecat. Abia după prînz, reflexele boreale au început să detaşeze contururile, scoţînd la iveală apa plumburie a fluviului alunecînd vîscoasă spre ţărmul Mării Baltice aflate undeva pe aproape, şi, pe maluri, palatele gălbui, cu nenumărate ferestre oarbe cufundate în somn hibernal. Ceea ce văzuse Cernea era exact contrariul a ceea ce citise despre marele oraş nordic, clădit pe nisipul mării de Petru cel Mare, şi unde oamenii, surescitaţi de insomnia nopţilor albe, se aruncau de pe poduri în apa palidă şi tăcută. Dar şi aşa, totul era destul de straniu — şi el nu putea să nu se gîndească la influenţa acestui decor asupra psihicului locuitorilor, impregnîndu-l, poate, de acel specific enigmatic. Cu toate acestea, nici la Moscova, nici la Leningrad oamenii nu păruseră că suferă de vreun complex, dimpotrivă, îi găsea energici, activi, volubili, plini de bună dispoziţie şi de poftă de viaţă. Nimic din trecutul grandios şi brutal, domol şi spasmodic, supralucid, schizofrenic pe alocuri, nu părea să-i mai preocupe sau să arunce vreo umbră asupra vieţii şi firii lor. Peste tot oamenii vorbeau — într-un mod despre care ai fi putut spune chiar că e obsesiv — de un alt trecut, recent, bogat, dens, incitant, plin de legende şi personaje eroice, şi acesta ocupa tot spaţiul rezervat evocării, împingînd vechiul trecut undeva, în neantul unei istorii imemoriale. Războiul, „Aurora" cu tunul ei profetic, Smolnîi, tancheta de pe care a vorbit Lenin, staţia metroului unde a vorbit Stalin, „Piaţa Roşie" pe pavajul căreia a răsunat tropăitul cizmelor regimentelor ce aduceau, întoarse cu vîrfurile în jos, steagurile armatei lui Hitler şi le aruncau la picioarele marelui

comandant victorios... Apoi Dzerjinski, Frunze, Kirov, Budionii... Dnepropetrovsk, Belomor Kanal, Universitatea Lomonosov de pe dealurile Vorobiov... Zeci de muzee noi cu fotografii, veşminte, arme [illegible] obiecte. Da, acest trecut recent, cu aură eroică, i se părea că devenise un cult — iar glorificarea lui ocupa în mintea oamenilor cu care venise în contact o pondere mai mare decît însăşi rezonanţa clipei de faţă. Deşi, nu de puţine ori deslușise în cuvintele interlocutorilor, citise pe chipurile lor, o anumită îngrijorare faţă de ceea ce abia se petrecuse în cîteva ţări vecine, componente ale lagărului socialist, un ciudat sentiment de nedreptăţire îndurerată, un repros. Şi o mută întrebare : „Dar voi ? Voi cum sînteţi ? Tot atît de ingraţi, le nerecunoscători, de şovăielnici şi lipsiţi de onestitate ?" Spre surprinderea, nemărturisită dar vizibilă, a „universitarilor", Cernea, dintr-un imbold lăuntric de a răspunde aceste întrebări, vorbise mult şi apăsat, uneori poate patetic, despre prietenia sinceră a poporului român faţă de poporul rus, faţă de popoarele sovietice, despre solidaritatea lor indestructibilă, despre admiraţia autentică şi respectul profund al comuniştilor români faţă de făuritorii marii revoluţii din Octombrie. Elogiase de asemenea eroismul Armatei Roşii şi comportarea impresionantă a popoarelor Uniunii Sovietice în cel de al doilea război mondial. Auditoriul era alcătuit din activişti de partid, cadre de răspundere din sistemul învăţămîntului, profesori — şi setea lor de certitudine cu privire la fidelitatea prieteniei poporului român îl mişcase. Toţi se plîngeau, decepţionaţi, de ceilalţi, le reproşau lipsa de sinceritate şi bună-credinţă, arătîndu-se personal lezaţi în amorul propriu, ca şi cînd aceia ar fi călcat un jurămînt de credinţă, ar fi trădat. Un membru al delegaţiei îi şoptise odată la ureche lui Cernea, în timpul unei asemenea discuţii : „Dar întrebaţi-i şi dumneavoastră, ştiu ce-a făcut ăla care ziceau ei că le e prieten bun, Rakosi ? Dacă le era aşa apropiat şi credincios, de ce nu l-au sfătuit cum să se poarte cu poporul ?" Evident, nu întrebase ; dimpotrivă, încercase să-i scuze, să-l convingă pe uni-

versitar că, personal, acești oameni n-au nici o vină, mai mult ca sigur nici nu știu ce-a fost acolo, nu ei au fost prieteni cu Rakosi. „Trebuie înțeleși, spusese el, trec acum, moralicește, printr-un moment greu, nu se mai simt iubiți și asta le redeșteaptă sentimentul de singurătate, de izolare, trăit fără îndoială pînă la crearea lagărului socialist." Rememorînd aceste discuții, Cernea se vedea înclinat acum să-i dea dreptate universitarului. Într-adevăr, ar fi trebuit să-i întrebe, să abordeze deschis aceste chestiuni. „Desigur, a fost o vizită de prietenie, un schimb de experiență în domeniul învățămîntului, dar dacă tu pui o problemă atît de delicată și spinoasă într-un mod atît de melodramatic și sentimental, eu de ce să plîng pe umărul tău în loc să-ți spun adevărul în față? Chiar dacă tu nu cunoști realitatea. Ba cu atît mai mult atunci, căci datoria mea e să te ajut să deschizi ochii." Cernea își spunea însă că după toate probabilitățile, tovarășii respectivi nu prea erau obișnuiți să discute asemenea lucruri — ținînd de politica mare de stat, de relațiile între țări și partide — la rece, obiectiv, polemic, în contradictoriu. De aceea, o controversă de acest fel ar fi degenerat, fără îndoială, pînă la urmă, în ceva neplăcut. Tot mai bine făcuse că nu pusese întrebări, că nu ațițase spiritele.

Cernea auzi cum unul dintre membrii delegației mărturisea colegilor că duce acasă, drept trofeu, o valiză cu pește afumat. Scund, cu un păr bogat, ondulat, albit prematur — evident, mult mai tînăr decît Cernea —, omul lăsa să se vadă, prin deschizătura hainei, deasupra curelei, o volută proeminentă de osînză. Un gurmand, îl cîntări Cernea în tăcere, destul de greu de recunoscut pentru că instinctul lui vorace fusese sofisticat. Buzele pline, făcute să atingă alimente rafinate, deprinseseră un surîs ironic, intelectual, de dispreț amestecat cu îngăduință pentru păcat și viciu. Vorbind despre peștele lui afumat, arbora o expresie batjocoritoare, de om superior, dispus să înțeleagă slăbiciunea omenească nu numai la ceilalți, ci și la sine, distanțîndu-se însă de ea cu răceală. În ochi îi juca o luminiță sarcastică, aver-

tizînd asupra predispoziției sale, exprimînd în același timp dezgust și severitate pentru oricine ar fi îndrăznit să-l urmeze pe acest drum, dar și o plictiseală abia ascunsă față de virtute.

Cernea văzu cum ceilalți se abțineau cu greu să rîdă, în timp ce vorbitorul le descria amănunțit deliciile luate din Moscova. Unul, salivînd la explicațiile experte și aproape inspirate ale rubicondului, evocă la rîndu-i, cu încîntare, dar în același timp cu nețărmurit regret, zacusca rusească din care se înfruptaseră în fiecare zi, alcătuită din icre moi, negre și roșii, somon afumat sau sărat, anghilă în ulei, crab în maioneză, ciuperci murate, toate potrivindu-se organic cu lichidul incolor, de o puritate desăvîrșită, al „Stalicinăi" ce le sporea înzecit valoarea. Cernea surîse și el, ceea ce-i dădu extaziatului admirator al zacuștii curajul să-l întrebe „Nu e așa, ovarășe director general, că rușii știu să trăiască ? Zău, încolo nu știu cum or fi, dar sînt oameni de viață". Cernea era de acord, dar îl invită să nu uite că ei nu fuseseră la chefuri particulare, de familie sau de grup, ci la mese oficiale unde totul era pe banii statului, făcea parte din protocol. Omul îi trăgea însă înainte : „Lăsați-i tovarășe, că mănîncă bine. N-ați văzut în hotel ? De dimineața pînă noaptea nu mirosea decît a unt clocotit. Păi pulpele alea de găină date prin pesmet și fierte în unt, cu papiote de hîrtie albă înfipte în oscior, «kuriția» cum dracu îi zice, care ți se topeau în gură, alea erau protocol de stat ? La «Leningradskaia» în restaurant toată lumea mînca nebunii de-astea. Cînd coboram dimineața la șapte, aroma aia de unt fierbinte, răspîndită prin toate holurile cît niște hangare, mă scotea din minți. Pe cinstea mea vă spun, chestia asta mi s-a întipărit în minte. Era un miros, nu știu cum, de bunăstare, de familie fericită în mijlocul căreia poți să cunoști adevăratele plăceri ale vieții. Zău, într-o asemenea atmosferă ai impresia că nu mai există săraci și flămînzi pe lume, că se trăiește în sînul lui Avram". Cernea găsea că acesta traducea într-un limbaj mai direct, mai vulgar ceea ce gîndea achizitorul de afumături. Lui îi lipsea detașarea filoso-

fică a celuilalt, răceala ambiguității. Cu surîsul său aproape arogant, posesorul geamantanului de specialități pescărești îi apărea, alături de conferențiarul bonom și sincer în reveria lui, aproape melodramatică, o ființă ascetică ale cărei cărnuri, cu toate servitutile lor, se dovedeau incapabile să eclipseze lumina incandescentă a spiritului. Privindu-i pe amîndoi, Cernea realiza ce festă poate juca omului sinceritatea, cît de mult îl minimalizează uneori, reducîndu-l la dimensiunea micilor lui defecte. Își dădea seama că omul îndrăgostit de zacusca rusească nu se gîndise nici măcar o secundă să-și facă provizii din obiectul cultului lui, dar acum, în această discuție, cu ochii scurgîndu-i-se la o amintire devenită suferință, cu buzele crispate sugestiv dar grotesc de amintirea senzației clamate, cu obrazul strălucind de o iluminare avîndu-și sursa chiar în intestine, arăta, pe lîngă epicureul filosof, ca un mic animal trivial. „Vedeți, i se adresă un altul lui Cernea, dumneavoastră vă întrebați de acele livrești... «pasiuni morbide», și în realitate ați văzut... plăcere culinară, gustul votcăi, poftă de viață. Ce anxietate, ce frămîntări existențiale, ce filosofii abisale ? Un popor sănătos, domnule, robust, plesnind de vitalitate". Lui Cernea, omul i se părea, fără să-și dea seama de ce, un rural, lipsit de complexe, antrenat probabil de-a lungul unei cariere dificile, cum se întîmplă să aibă mulți din cei plecați de jos, în înfruntarea distilatului supraintelectual, pe care îl bagateliza ostentativ. Își făcea din logică aliatul fidel împotriva subtilității, a așa-zisului al șaselea simț, cum îi spunea el cu dispreț, incontrolabil, nebulos și infatuat. Da, Cernea era de acord cu această considerație. Incontestabil așa era. Totuși, el insista că nu trebuie uitat cadrul special în care își formaseră impresiile. Le aminti de o după-amiază cînd, trebuind să aștepte nu mai știa ce pe treptele marelui hotel moscovit, situat într-o zonă cam excentrică a orașului, văzuseră trecînd grăbiți spre o fabrică, sau spre o gară apropiată, bărbați și femei cenușiu îmbrăcați, cu chipuri obosite, trecute prematur, cu mersul greoi, deformat, poate de prea mult stat în picioare sau de o îndelet-

nicire fizică istovitoare. Ar fi absurd să se piardă din vedere, le spunea el, că nu trecuseră decît doisprezece ani de la război, de la acel dezastru fără precedent în istorie, în care poporul rus trebuise să plătească cel mai greu tribut. Era posibil oare să nu se resimtă urmările pierderi, suferința oamenilor ? „Kurița" și untul topit, și toate celelalte or fi poate o dată, de două ori pe an, într-o zi de sărbătoare, sau la cîțiva mai de sus... Nu puteau lua drept etalon „Leningradskaia". Ei n-au văzut că acesta e un hotel pentru delegații străine, pentru oaspeți, iar „Kurița" o expresie a ospitalității rusești ? Sigur, nu poate să nu existe poftă de viață la supraviețuitorii unui asemenea măcel, după ce au răbdat de foame ani întregi și au trecut prin foc și sînge. Dar una e pofta de viață și alta icrele negre și somonul și „Stalicinaia". Universitarii nu mai insistară.

Rămînîndu-i însă în minte ideea „poftei de viață", Cernea revăzu cîteva scene cărora abia acum le pricepu pe de-a-ntregul înțelesul. Se organizase un banchet la un institut de învățămînt, cu o participare destul de numeroasă. Veniseră profesori, decani, lucrători de la Comitetul Central, de la minister. Se afla acolo și un anumit număr de femei. Într-adevăr, zacuscă — o adevărată colecție —, votcă, celelalte, într-un cuvînt, belșug ! Se pusese muzică, se cîntase cîntece eroice în cor, se dansase. Și se băuse zdravăn. Toasturile se țineau lanț — prilej pentru a mai turna pe gît un păhărel, pentru a mai spune o glumă, pentru a mai face, sufletește, un pas unul spre celălalt. Una din femeile prezente, decană la o facultate, se așezase la un moment dat lîngă Cernea, pe un scaun eliberat de cineva. Punîndu-i mîna pe umăr, îl întrebase apropiindu-și tare fața de a lui : „Cum vă simțiți, parcă nu sînteți chiar la largul dumneavoastră, așa e ?". După ce i se tradusese, Cernea protestase, o asigură că se simte foarte bine și că ei toți sînt fericiți, și nici nu s-ar putea altfel, fiind înconjurați cu atîta căldură frățească. Decana, femeie de vreo treizeci și șapte, treizeci și opt de ani, voinică fără a fi grasă, brunetă, cu niște ochi negri focoși, cu o gură cărnoasă puțin țuguiată copilă-

reşte şi cu doi dinţi de platină în gură, sclipind stins în lumina puternică a becurilor din încăpere, insistă : „De ce nu cînţi ? Şi apoi, după ce ciocni cu Cernea un pahar de votcă : Muzica te ajută să trăieşti. Noi cîntam şi în spatele frontului, noaptea, în colibă, în pădure, toată grupa de partizani. Eh ! Şi jucam... Hai, nu vrei să dansăm ?". Cernea a dansat cu ea cîteva valsuri. Îl ţinea strîns la piept şi îl conducea cu fermitate, deşi vroia să fie blajină. Parcă el era femeia şi ea bărbatul. Rîdea tot timpul şi Cernea îşi închipuia că de el rîde şi se intimida, înţelegînd că nu e la înălţimea ei, că nu face faţă. La un moment dat, în plin dans, ea i-l dărui alteia, iar aceasta parcă atîta aşteptase, căci se cuibări imediat în braţele lui. Altfel de femeie : subţire, blondă, palidă, mult mai tînără, ochii ei albaştri, galeşi, parcă implorau tandreţe, cereau s-o iei, s-o duci undeva, într-o lume de vis. Cernea, după terminarea dansului, i-a mulţumit ceremonios, dînd să se retragă, dar ea l-a reţinut, strîngîndu-i mîna posesiv, cu ochi rugători ; au continuat să danseze pînă cînd unul din membrii delegaţiei i-a şoptit la ureche discret că gazdele au început să facă haz pe seama lor. Probabil, simţindu-l jenat, femeia l-a luat de mînă şi l-a dus la grupul cel mai gălăgios prezentîndu-l soţului ei. Rîzînd, acesta i-a cerut translatorului să-i explice că Sonia, adică nevastă-sa, s-a îndrăgostit de el, şi că îl invită la ei acasă să bea un ceai. Cernea a încercat şi el să rîdă, dar jenat, simţindu-se din ce în ce mai ridicol în rolul de june prim. Soţul Soniei l-a luat de umeri, l-a dus la masă şi a turnat votcă în pahare, dar Cernea n-a mai vrut să bea şi lucrul acesta l-a necăjit pe celălalt. „Piti, Vladimir Anghelîci, piti, insista el, za drujba sovietska-românska !" Neavînd încotro, Cernea a sorbit un strop de votcă, în timp ce tovarăşul lui a aruncat deodată tot conţinutul paharului pe gît. Apoi, vroind să toarne iar, şi găsind paharul lui Cernea plin, s-a amărît. „Ah, rebiata, îi spunea dojenindu-l, pacemu ? Volodea... brati !" L-a luat de gît şi l-a pupat cu ochi calzi, cu priviri duioase. Apoi au venit vreo doi şi l-au scos pe Cernea din îmbrăţişare, dar „partizana" brunetă, che-

mînd translatorul, l-a mustrat din nou : „Nu te simți bine, Vladimir Anghelîci, nu ești vesel, nu petreci. Aici toate inimile sînt deschise, și tu... ah ! ce bărbat !". Cernea a încercat să-i explice că a băut, că s-a simțit bine, că deja e amețit și că s-a făcut și tîrziu, ar fi timpul să se ducă la culcare, dimineața la șapte trebuie să intre în program. Ea l-a bătut cu mîna pe braț, a lehamite, a zîmbit mai rece, mai oficial și l-a chemat pe rectorul institutului care spunea anecdote în mijlocul unui cerc zgomotos.

Se dusese și se culcase fără nici un gînd, căzînd într-un somn greu, de plumb. Acum însă seara aceea i se arăta în altă lumină. Fără îndoială, își locepționase gazdele. Pentru oamenii aceia banchetul nu fusese probabil o simplă formalitate protocolară, o obligație oficială, ci pentru el. Ei trăiseră momentul cu toată ființa. Lucrul cel mai izbitor i se părea acum ușurința cu care reușeau ei să spargă convenienţele, să se dezbrace de rigorile raporturilor oficiale și... să-și deschidă inimile, cum spusese „partizana". Creasera între ei o intimitate la temperatura căreia barierele se topeau și fiecare se arăta cum era, fără nici o mască. Se descătușau, liberi să facă ce le place — să bea, să cînte, să glumească, să flirteze, privindu-se unii pe alții în față, omenește, cu înțelegere și căldură, fără nici o bănuială, fără gînduri ascunse. Asta însemna însă, cum înțelegea acum Cernea, că trăiau la aceeași intensitate spirituală, pe aceeași lungime de undă a simțirii. Voiseră să-l asimileze și pe el acestei stări de spirit, să-l ridice la același grad afectiv, dar îl găsiseră nereceptiv. Dezorientat și stingherit de felul lor de a fi, pur și simplu nu-l putuse imita. Ceea ce pentru ei se dovedea a fi firesc, simplu și obișnuit, lui îi părea deplasat, excesiv. Iată că totuși există acest „specific rusesc", acest fond permanent, etern, care ține de fibra senzorială și psihică, mai adînc decît condiția istorică. Această condiție poate să determine anumite modificări ale modului de manifestare, în funcție de natura raporturilor dintre oameni, de climatul oferit de societate, de cercul în care se mișcă fiecare, dar structura psihică particulară, rezultat al unui infinit șir de factori, rămîne în liniile ei mari aceeași. De ce în căr-

țile mai recente, citite de el, acest element, care a dat atîta culoare și originalitate literaturii ruse vechi, s-a estompat aproape pînă la dispariție, oamenii înscriindu-se liniar în noile coordonate sociale, în noile concepții și idei, ca și cînd psihologia lor ar fi fost sărăcită, simplificată, întreaga existență desfășurîndu-se în parametrii stricți ai raționalității tipice generalizate ? Poate nu îndrăznesc scriitorii să coboare în această zonă, așa-zisă „abisală", de fapt la îndemîna oricui !

Mai rămînea să reflecteze la toate acestea. În fond, se gîndea Cernea, chestiunea nu e valabilă numai pentru literatura rusă. Oare poporul român nu are un specific psihologic distinct, inconfundabil ? Și dacă are, cum se conturează în literatură ? Românul e nostalgic, de o receptivitate pasivă, molcomă, în contrast cu acțiunea sa istorică fermă — așa cum se înfățișează în proza lui Sadoveanu? Sau, dimpotrivă, e omul unei gîndiri existențiale ce-l domină ca o lege de fier, împingîndu-l fatal la acte extreme, săvîrșite sub imperiul unui determinism social și național inexorabil — așa cum poate rezulta din cărțile lui Rebreanu? E o fire erotică, bîntuită de patima iubirii ca de o boală, și ușor de aruncat în brațele dezamăgirii, sceptic sub elanurile sale mereu retezate, filosof frămîntat de enigmele universului ca și de propria sa condiție naturală — ca în lirica eminesciană ? Sau una chinuită de întrebări greu de dezlegat, într-o interdependență conflictuală permanentă cu supranaturalul, din care pînă la urmă reușește să iasă biruitor, în ciuda îndoielii, un temperament sfredelitor, gata mereu să se ia de piept cu dumnezeu pentru a-l obliga să se identifice sau să se infirme, setos deci de certitudine, dar mereu zădărnicind-o, neliniștit, așa cum ni-l face cunoscut poezia lui Arghezi ? Este el și atît de melancolic, de singuratic, de întristat de monotonia timpului, în care citește semnele descompunerii perpetue a materiei, ale zădărniciei, sau atît de nerăbdător să se reintegreze în eterna tăcere, fiind prea obosit de zgomotele deșarte ale omenirii, de povara unui destin tragic, ostil — ca în Bacovia ?

Sau uşor levantin, interesat şi concesiv în acelaşi timp, uneori de un mimetism grotesc, alteori cu nuanţe suprarcaliste, de un absurd comic, un abil deloc complexat, trişor al destinului — cum e în dramaturgia caragialescă ? Iată, într-adevăr, întrebări la care n-a meditat pînă acum, ca şi cînd caracteristicile intime, definitorii, ale sufletului poporului său ar constitui un lucru derizoriu, sau ca şi cînd ar fi de la sine înţeles că el nu are un asemenea specific, ci este un amalgam de trăsături împrumutate, o interferenţă de influenţe străine. Descifrarea acestei dimensiuni naţionale i se părea lui Cernea a fi de o mare stringenţă. Literatura românească îi oferea un tablou contradictoriu, alcătuit din elemente poate reale, chiar esenţiale, dar nu contingente, neasamblîndu-se într-un tot. Poate aşa este psihologia românului, polivalentă şi mobilă şi de aceea greu de prins într-un tipar. Cernea se gîndea că ar fi timpul realizării unor sinteze largi pe această temă.

Îl smulse din aceste consideraţii — la care ajunsese pe o cale întortocheată, în starea de spirit creată de contactul proaspăt cu o realitate socială şi naţională străină, de mare interes universal — o întrebare pusă, pe un ton şovăitor, de unul din membrii delegaţiei, cu dorinţa vădită de a-i arăta compasiune şi, totodată, de a-l aduce pe terenul unor chestiuni mai practice. Cernea înţelese imediat această stratagemă. Dealtfel, el ştia că bivalenţa este proprie românului în toate ocaziile, dar cu deosebire în raportul cu moartea. Putuse vedea uneori în ceremonialul înmormîntărilor alternarea bruscă a patetismului — mai ales la sate — cu prozaismul cel mai net. Remarcase cum femeile se opresc deodată din bocetul lor sfîşietor şi, în tăcerea stranie creată dau, întorcîndu-se spre cineva din asistenţă, indicaţii practice foarte exacte, cu o voce egală, poate chiar severă, imperioasă, aşa cum sînt obişnuite să facă zilnic în procesul dificil şi presant al conducerii unei gospodării cu nenumărate servituţi ce nu pot fi ignorate nici o clipă. După ce chestiunea respectivă, care nu suferea întîrziere, era tranşată, bocitoarea îşi relua firul melopeic al dialogului cu moartea şi

mortul, interlocutori nepăsători și încăpățînați. Vecinul îl în-eba pe Cernea dacă mama lui a murit la București și dacă va fi mormîntată acolo sau o vor transporta în localitatea de baș-ă. Fără să știe de ce, lui Cernea i se păruse tot timpul că spectivul avea mai mult comun cu un meseriaș decît cu un pro-sor. Preda economia politică și cei ce-l cunoșteau dădeau spre el referințe excelente. Se spunea că în specialitate era forță, dar că și dincolo de acest perimetru se dovedea un om e opinie, considerat de unii chiar o voce incomodă. Chipul lui oplit grosolan, cu un nas cărnos, dilatat, cu fruntea asime-ică și sprîncene groase, scurte, cu buzele desenate de o mînă îngace, neînvățată cu creionul, întruchipau nu gîndirea ci-elată, riguroasă dar mobilă, nu jocul grațios și solemn cu leile, ci practicismul sec. Cernea îi explică cum stau lucrurile, ar el mai vru să afle împrejurările morții, precum și alte cîteva spects concrete privitoare la înhumare.

Acest schimb de cuvinte avu un efect contrar celui contat. Cernea fu cuprins deodată de nerăbdarea de a ajunge mai repede și de a vedea chipul moartei. Avea de vorbit ceva u acest chip, trebuia să-l întrebe anumite lucruri extrem de mportante pentru el. Fără acest dialog, oricît de anevoios, nu putea concepe să-l dăruiască pentru veșnicie pămîntului. Căpătase convingerea că morții „vorbesc". Fusese la în-normîntarea unei prietene a soției sale. O cunoscuse nu u mult înainte. Cancerul o doborîse fulgerător. Gigi se du-ese de cîteva ori la spital în ultimele zile și îi povestise, proape pas cu pas, fuga precipitată spre moarte, ravagiile produse în trupul ființei condamnate. Apoi Cernea o văzuse e catafalc, dar nu mai găsise nimic din masca de coșmar escrisă de soția lui. Unde era acel chip devastat, schimonosit, luțit, alienat de chinurile bolii și de spectrul morții ? Ame-ia — Amelia Mănescu era numele femeii — stătea în coșciug, ceeași de totdeauna, cu lumina tinereții surîzătoare pe ață. Ce se întîmplase ? Moartea, sau ce urmase după ipa morții — tocmai asta nu înțelegea Cernea —, șterse cu

un gest suveran, cu mînă sigură, toate urmele suferinței, tot ce răvășise, mutilase și făcuse boala hidos, de nerecunoscut. Privind-o atent, Cernea descoperise, după aceea, hieroglifele unui anumit gînd întipărit pe fața ei, ca urma inspirației unui artist într-un bloc de piatră amorf, făcut să vorbească. Trăsăturile încremeniseră într-o expresie malițioasă, foarte detașată, de nepăsare și dispreț. Pe buze îi înflorise un surîs ironic, plin de milă și condescendență față de ceva pe care ea îl știa și ceilalți nu. Ce era acest ceva ? — își chinuia Cernea mintea să dezlege încîlcitul mesaj pe care tînăra femeie moartă îl transmitea din lumea ei celor ce veniseră să o conducă pe ultimul drum ? Și deodată avusese revelația ! Ea le spunea că frica de o torturase fusese zdrobită și alungată, împrăștiată în toate cele patru zări. Zîmbetul ei umilea și frica și moartea și avea să le umilească veșnic. Pe fața femeii se așternuse o înțelegere subtilă, dezinteresată, rece, o ușoară batjocură. Le vorbea tuturor despre critica muritorilor vii, învățîndu-i, cu convingerea însă că nu va reuși să-i ridice pînă la înălțimea sfatului ei, că nu merita să tremure și să asude, că totul nu e decît o minciună, un bluf, o legendă ieftină menită să speculeze slăbiciunea omenească, să-i facă pe oameni mici și ridicoli. Moarta le destăinuia că după ce vor trece și ei acel prag, se vor ruși na de stupiditatea și credulitatea lor și vor regreta abjecția fricii în care se vor fi bălăcit. I se părea că arunca, în limba neprefăcută a veșniciei, această ultimă și grea sfidare către tot ce-l domină orbește pe om și-l împiedică să rămînă stăpîn pe sine, liniștit și mare, mai presus de amenințarea oricărui destin. I-a spus toate acestea nevestei sale, dar ea l-a privit îngăduitor și strîngîndu-i brațul i-a replicat afectuos : „Vladi, ești prea susceptibil. Să nu te mai duci la înmormîntări".

Dar el, rămînînd convins că morții „vorbesc", se pregătea acum să culeagă de pe chipul mamei sale o înțelepciune supremă care să-l învețe să trăiască mai departe, pînă cînd va veni și rîndul lui. „Dar ei de ce nu mai vorbeau — întrebarea îi străfulgeră brusc mintea —, chipul lor de ce era atît de

șters, de gol, de inexpresiv ?". Coborîse în subsolul de marmoră neagră, sever, înghețat, sub blocul în formă de cub ce contrasta atît de strident cu placiditatea imensei „Piețe Roșii", cu crenelurile Kremlinului deasupra cărora sclipește pădurea turlelor de aur în care s-au îngropat pravoslavnicii țari, cu strania arhitectură a bisericii „Vasili Blajenii" rizînd de nu se știe ce, din turnurile ei ca niște turbane musulmane răsucite, colorate țipător. Trecuse pe lîngă un șir de oameni ce se tîra greoi, ca un șarpe obosit, și intrase, printre militarii înțepeniți ca niște stane de piatră, în Pantheonul revoluției ruse. Sub acel cub de piatră se retrăseseră deci ei, cei doi titani, după ce își terminaseră misiunea pe care destinul le-o hărăzise pe acest pămînt ? Vulcanicul agitator din 1917, creierul electrizant al grozavei mișcări tectonice produsă în societatea unuia din cele mai mari state de pe glob — și alături, fostul său ucenic, taciturnul georgian ce fusese cît pe aci să devină popă, și care ajunsese nu numai brațul tutelar al acestui gigantic stat nou, ci „părintele" și „învățătorul" întregii omeniri ! De acolo mai emanau deci ei, prin mijlocirea acestui lung șir de pelerini din „Piața Roșie", ca și prin cărți și faimă, răspîndite într-un val ce nu se mai sfîrșea, forțe magnetice făcînd să se înfioare încă milioane de oameni și să-și plece capul sub umbra aruncată peste tot pămîntul de legendele create de-a lungul unei jumătăți de secol grea cît un mileniu. Coborînd scările de marmoră, Cernea simțise nu numai răceala cavoului, ci și răceala chipurilor celor doi morți, scăldate, în racle lor de sticlă, de o lumină savant elaborată, dar neputincioasă să încălzească măștile de pergament. Știa că, în viață, ei avuseseră puterea de a schimba soarta unor popoare întregi, de a guverna existența unei mari părți a lumii, o putere înspăimîntătoare asupra vieții sau morții a sute de milioane de indivizi. În moarte intraseră însă fără nici o revelație ? Asemenea oameni, se întrebase Cernea, nu descoperă oare, în ultima clipă, nimic nou, nici o înțelepciune mai înaltă? În viața lor aprigă, zbuciumată, dominatoare, au consumat toate sensurile posibile, au epuizat toate

experienţele ? Nu mai au nimic de comunicat semenilor lor de pe acel prag de unde cad în haos ? Sau acolo devin opaci, insensibili, nepăsători ? Nefiinţa lor, iată, e materială, conservată în somptuoase racle de cristal, rafinat mîngîiate de lumini menite să le sporească grandoarea. Dar ea e veştedă, mută, o frunză scorojită gata să se transforme în pulbere la cea dintîi suflare. Cernea a ieşit din mausoleu cu o nesfîrşită uimire întipărită pe chip, atins de o decepţie filosofică aproape pustiitoare. „La ce bun atunci ?“ — se întreba el cu o senzaţie de dureroasă zădărnicie, fără să-şi dea seama exact dacă întrebarea se referea la prezenţa acelor trupuri în pîntecul piramidei pătrate şi sumbre din vasta piaţă, pe pavajul căreia se tîra lungul, greoiul şarpe omenesc, sau la slava în care ele trăiseră şi mai continuau să dăinuie în conştiinţa mulţimilor. Parcă fusese la Mecca, pe urmele paşilor profetului, şi nu văzuse nimic. Cernea se vindecase, fără să-şi dea seama, de o ultimă urmă de credinţă mistică ascunsă în adîncul minţii lui. După mirarea aceea, venise parcă un sentiment de eliberare, de linişte şi, curios, de mai multă încredere în sine. Se simţea mai sigur şi mai stăpîn pe el, ca şi cînd s-ar fi convins deodată că în sine se găseşte reazemul de care are nevoie, că îşi este singur diriguitor şi că poate privi în ochii oricui fără nici o smerenie, ca şi fără nici o înfrigurare sau speranţă.

Cernea fu trezit din reveriile lui de redescoperirea acelei ciudate greutăţi a trupului ce se opunea acum, cu putere, căderii înapoi pe pămîntul către care avionul îşi întorsese botul înghiţînd ca un balaur spaţiul. Cînd roţile atinseră pista aeroportului, contactul cu pămîntul îl făcu să scoată un oftat involuntar şi să surîdă cu o bucurie copilărească, regăsind rostul întregii sale alcătuiri de om parcă pierdut pînă atunci.

Bucureştiul îi păru lui Cernea în seara aceea o întruchipare a dualităţii materiei şi spiritului. Spaţiul alb, pur, viu, mişcarea

verticală neîntreruptă a fulgilor de zăpadă grei, parcă expulzați din milioane de țevi de pușcă într-un straniu teatru de război cosmic, alcătuiau un univers poetic delicat. Compară văzduhul orașului cu o furtună de gînduri imaculate imposibil de reținut și identificat, surprinse doar în căderea de o fracțiune de secundă. În schimb, pămîntul îi apărea de o primitivitate dezgustătoare. Roțile mașinilor plescăiau și clefăiau dizgrațios prin materia descompusă. Jos, totul arăta murdar, uniform, de o deriziune jignitoare, „amestec — își zise — de vise topite, sare și noroi, în timp ce sus, un imens cîrd de păsări albe își scuturã penele spălate de lumini pure, diamantine". Această panoramă deconcertantă întrezărită prin parbrizul mașinii îl făcea pe Cernea să trăiască încă, pe jumătate, în afara timpului. Pe perna din spate se aflau Gigi și bătrînul Anghel Cernea. Doar cu jumătate din puterea lui de percepție înregistra această realitate — instinctul spunîndu-i că ea îi ascunde și îi pregătește ceva —, pentru că cealaltă jumătate era atrasă irezistibil de ineditul mișcării dinafară, din vraja căruia nu se putea sustrage, așa cum nu se putuse sustrage în avion legii gravitației. Tăceau cu toții ascultînd zgomotul indecent și monoton al roților mașinii despicînd pelicula vîscoasă ce acoperea străzile. Au mers așa, într-o tăcere nefirească, pînă cînd șoferul a oprit mașina, a deschis portbagajul și, împovărat de valiza grea, a urcat repede, gîfîind, cele douăsprezece etaje ale blocului. Cernea l-a urmat împreună cu ceilalți, în aceeași tăcere, răsuflînd greu, lăsînd în urmă fără nici un răspuns cuvintele convenționale, indiferente ale portarului. Abia după ce Gigi a închis ușa, Cernea, rămas în picioare lîngă taică-său, în mijlocul salonului vast, cu pereții parcă jupuiți, a înțeles că nu mai poate amîna clipa și că totul trebuie lămurit fără întîrziere. Bătrînul a făcut primul pas, i-a pus palma grea pe brat și, după o pauză, necesară se gîndi Cernea pentru a înghiți ceva ce părea a fi amar și grețos, i-a spus înăbușit și rar : „Nu mai e maică-ta, Vlade". Pentru cuvintele acestea Vlad era pregătit, dar el simți deodată, într-o neașteptată alarmă a nervilor, că bă-

trînul nu terminase. Își petrecu brațele pe după umerii lui Iați și îl strînse la piept cu urechea încordată, încercînd să audă vocea ascunsă în trupul gros, cuvintele ce întîrziau să urce spre buze. Dar Anghel Cernea, cu capul ascuns sub bărbia fiului său, se grăbi să adauge : „Și am îngropat-o". Aceasta era deci ! „Ai îngropat-o ? Ce vrei să spui ? Și în general, ce cauți dumneata aici, de ce nu ești acolo, la căpătîiul ei ? Doar știai că vin. Am sosit imediat ce m-ai înștiințat. Ce sînt... ce sînt vorbele astea?" Bătrînul se desprinsese din îmbrățișarea lui Vladimir cu capul plecat, cu ochii în pămînt, dar cînd Gigi intră în salon, cu o implorare mută își lipi privirile de ochii ei. Femeia intuise dificultatea momentului : îi împinse încet, pe neobservate, pe amîndoi, spre fotolii, făcîndu-i să se așeze, apoi își luă un scaun și se instală în fața lor. Cernea o auzi explicîndu-i, cu tonul acela cavernos în care era și durere și ură și răzvrătirea prost ascunsă, aproape masculină — cunoscut lui încă din noaptea petrecută pe plaja mării —, de ce bătrîna fusese înhumată înainte de venirea lui. Asocia involuntar realitatea cu vocea răgușită, domoală, dezumanizată, cu sunetul dezolant ce ieșea din gura soției sale. Detaliile narațiunii — adică faptul că bătrînul încercase, după moartea Catarinei, să comunice cu Gigi telefonic, fără succes, și că auzind la radio despre vizita lui în Uniunea Sovietică își dăduse seama că orice așteptare devenise zadarnică, și că sub presiunea vecinilor se hotărîse să împlinească datina — toate acestea nu mai prezentau aproape nici un interes. Vladimir Cernea era străvit de sentimentul nedreptății împotriva căreia știa că nu e nimic de făcut, iar glasul soției sale exprima această stare de spirit în modul cel mai expresiv. Înțelegea că voința hazardului ține în gheare nu numai viața oamenilor, ci și moartea lor, jucîndu-se cu ele capricios. Abia atunci observă figura, parcă nebuloasă, a bătrînului, privirile lui crucișe, aerul de trufie și umilință amestecate într-un aliaj straniu, propriu oamenilor puternici care au băut. În clipa aceea bătrînul îi deveni din nou, sau mai bine zis abia atunci îi deveni familiar, o întruchipare a propriei sale dorințe de a evada din prizonieratul

realității. Se ridică și îi întinse mîna, smulgîndu-l din fotoliu fără greutate, ca și cînd bătrînul i-ar fi ghicit voia.

Ieșiră pe poarta blocului, după ce coborîseră într-un fel de plutire — ca două scîntei de artificii ce se sting — și înaintară cu pași nefiresc de mari pe strada biciuită de harapnicele albe. Vlad îl ținea pe taică-său de cot și îl împingea în spațiul halucinant ce pulsa înaintea ochilor lor, cu o siguranță căreia celălalt i se supunea docil. Intrară într-un local liniștit, cu pereții îmbrăcați pînă la jumătate în lemn, cu o atmosferă aproape severă. Lumina părea, nu se știa cum, redusă la jumătate, cei aproximativ douăzeci de clienți aveau un aer auster, iar zgomotul difuz al vocilor îndemna la intimitate, la destăinuire. Vlad cunoștea această fostă cafenea selectă, un local de biliard ce-și găsise vad chiar în artera mediană a orașului, pe Calea Victoriei, recrutîndu-și clienții nu din pegra lumpenproletară a mahalalelor, ci din craii moderni ai Bucureștiului interbelic, din acei fii de bani gata, bolnavi de lingoare învățată din literatura fiului lui Caragiale. Responsabilul îl mai servise cînd venea aici, din cînd în cînd, cu Gigi, în amurg, să se reculeagă. Aduse din proprie inițiativă o găleată cu cîteva sticle de bere străină, cu etichete imperiale, acoperite de medalii de aur. Le șopti celor doi, cu buzele strînse într-un rictus de grandomanie ce trăda ucenicia făcută în era de glorie a localului, că ceea ce le oferea era „Pilzen" veritabil, ajuns miraculos în magazia localului, și păstrat scrupulos pentru „clienții de vază". Primele sticle de bere, gustoasă și tare, Vlad le bău, acaparat în întregime, ca și taică-său, de solemnitatea momentului. Cel care deschise vorba fu bătrînul, parcă deodată ieșit din starea de timiditate, prostrație și umilință de pînă atunci, avid să-și reafirme limpezimea judecății, puterea de a se ridica deasupra situației. „Vlade — spuse el — tu nu mai ești un copil. Poți înțelege lucrurile. Tu știi, io am văzut multe și le-am mestecat pe toate, pe îndelete. M-am apropiat și de moarte. Nu numai de cînd s-a îmbolnăvit maică-ta. Înainte ! Ceea ce nu puteam să înțeleg era pămîntul, întoarcerea în pămînt. Io am citit evanghelia, cunosc pildele și para-

bolele despre țărînă. Dar de închiderea în pămînt, ce să-ți mint, m-am speriat. Vieţuitoare oarbe, scîrboase, umezeală, întuneric, putreziciune. Ce te așteaptă sub pămînt ? Da, de pămînt mi-a fost frică ! Dar moartea maică-tii m-a tămăduit. Să-ți spun ție, că ești băiat luminat, poate altul nu m-ar crede. Vlade, acum am rude în pămînt. Sînt ca «acasă», mă ! Cînd or să mă bage în țărînă nu mă duc la străini. Acolo mă așteaptă Catarina — pe cine să am mai apropiat ? Unde să mă duc dacă nu în pămînt ? în lună ? Uite, ca să știi și tu cîtă prostie e în capu omului ! Io am sărit pragul ăl mai al dracu. Și nu mai mi-e frică. Ba să-ți spun drept, abia aștept să mă duc".

Vlad sorbea berea lacom ca pe o mîncare sățioasă și asculta întunecat mărturisirea bătrînului. Îl privea cu sprîncenele ridicate și cu o cută adîncă în mijlocul frunții. „Nu de pămînt e vorba, tată, replică supărat. Am venit s-o văd pe mama vie, adică nu vie, vreau să mă înțelegi bine, neînghițită de pămînt. Mi-e greu să-ți explic, nu cred că ai înțelege. Ce mi-ați răpit voi mie, adică nu voi... întîmplarea ! Mi-ați lăsat doar mormîntul. Ce să fac eu cu acest mormînt în care, după cum spui singur... Te poți duce în cimitir, la ai tăi, dacă i-ai dus tu acolo, altfel... Al doilea, cum muți dumneata sub pămînt relațiile de rudenie ? Și, în general, afecțiunea. Și eu am deci rude în pămînt. Dar cu asta poți să mă faci să mă resemnez ? Pe mine nu mă împaci cu moartea, tată ! O fi ea fenomen natural, dar e monstruoasă. Închipuie-ți răcirea soarelui, de pildă. Deși sorii trăiesc mult, iar stingerea lor nu e o dramă intimă, conștientă. Singura vîrstă străină de moarte e copilăria, cînd nu poți s-o înțelegi. Poate și tinerețea care o respinge chiar ca idee. Dar cîți rămîn infantili sau adolescenți toată viața ? Inocența ar fi salvarea de obsesia dispariției. Să nu crezi că vreau să te jignesc. Eu însumi am fost și sînt încă, în parte, un astfel de inocent. Altfel, cum aș mai putea rîde ? Îți poți dumneata închipui condamnatul la moarte rîzînd ? Și ce e omul decît un condamnat la moarte ? Ne plac filmele sau romanele cu sfîrșit frumos, cînd oameni amenințați de cele mai mari primejdii sînt salvați, sau se salvează. După

sugestia autorilor, ei ar urma să trăiască veşnic. Ştii cum se spune în basm : «poate or mai trăi şi azi». Cum să te bucuri de un asemenea sfîrşit ? Cel ce a scăpat dintr-un duel cinematografic, sau dintr-o dramă literară, va pieri sigur, de la sine, peste un an sau doi, sau, mă rog, mai mulţi. Şi fără nici o confruntare cu forţe «adverse», ci în virtutea legii pămîntene."

Vlad îl observa pe bătrîn cum bea berea aurie, aproape vîscoasă, plescăind discret din buze, ceea ce arăta că rămîne tot timpul conştient de caracterul de excepţie al momentului. Discuţia nu-l acapara într-atîta încît să uite ce bea, să-l facă să soarbă conţinutul paharului, mecanic. Se vedea bine că savura licoarea spiritual. Cînd patronul — eufemism folosit în mod convenţional de Vlad, în realitate un chelner îmbătrînit —, rămînea într-un colţ al localului absorbit de un gînd sau captivat de ceea ce se petrecea la o masă sau alta, Anghel Cernea făcea din deget un gest discret, arătînd paharele goale. Băuseră destul şi Vlad înregistră deodată un fel de suspendare a gîndurilor, o plutire a ideilor, parcă nu mai izvorau din sine, ci se învîrteau, planînd uşor, deasupra capului, ca nişte păsări venite nu se ştie de unde. Atenţia îi rămînea fixată pe bătrîn, avînd convingerea că acesta era doborît de durere şi de băutură şi că în clipa aceea datoria lui era să-l sprijine. Dar numai o mică parte a judecăţii bătrînului, cea formală, de suprafaţă, era subordonată plăcerii de a bea. Mintea, trează, urmărise firul gîndurilor băiatului său, şi îl examina cu o expresie de compătimire abia ascunsă. „Io nu pot şi nici nu vreau, i se adresă el, să mă amestec în ideile tale. Tu pleci de la părerea că viaţa e prea scurtă. Aşa e. Da io nu pot să accept judecata ta că numai un prost se poate bucura de viaţă. Nu vreau să iau în discuţie, ca tine, copilăria şi tinereţea, că atunci mintea omului nu e coaptă. Io mă refer la omul matur. Mă băete, ai trăit ca un călugăr, ai stat prea mult cu nasu în cărţi, n-ai avut vreme să guşti plăcerea vieţii. Mie chiar şi acum, ca să-ţi spui sincer, nu mi se pare că ţi-ai găsit locul potrivit. Da asta e altă căciulă. Te sperii degeaba. Moartea nu vine deodată. Mori tot timpul — cum să-ţi spui eu ţie. Tu îţi

închipui, de-o pildă, că maică-ta, Catarina, acum a murit pentru prima dată ? Te înşeli ! Io de mult o vedeam cum murea. Erai copil, nu înţelegeai ce era maică-ta cu treizeci de ani în urmă. Viscol, mă, viscol ! Ardea cum arde o pădure şi trosneşte şi aruncă văpăi de împurpurează cerul. Aşa era ea ! Apoi am tot văzut-o cum murea, încetu cu încetu. Din cînd în cînd, noaptea, în vis sau treaz, o căutam pe cealaltă, de care mi-era dor. Îmi venea să plîng de tristeţe şi de durere. Dorul mi-l alina tot ea, în felul ei, cu palma înăsprită de muncă. Parcă mă înţelegea şi mă dojenea. Mă obişnuisem şi începuse să-mi placă, începînd s-o uit pe cealaltă. Da a murit din nou. A apărut în locul ei o femeie greoaie, bătrînă, de nădejde. Sprijinul bătrîneţii mele. După aia ştii ce-a urmat... ai văzut şi tu cum arăta... nevasta mea, mama ta... Io mă mir cum nu înţelegi tu, băiat învăţat, schimbarea omului ! Şi de ce ne obişnuim noi, binişor, cu moartea ălorlalţi. Tu crezi că pentru mine a fost puţin moartea Catarinei de acum treizeci de ani ? Dacă aş fi fost plîngăcios, aş fi plîns-o atunci. Catarina aia bătrînă şi bolnavă, care a murit acum, mi-a făcut şi ea un rău — m-a lăsat singur. Şi nu că vreau să spun, dar să ştii, singur mult n-o duc, deşi am putere. Puterea omului se sprijină pe un fir de pai. Io pă ăla nu-l mai am..." Îşi turnă singur bere şi mai goli un pahar, cu aceeaşi uşoară plescăitură de satisfacţie, după care, dînd să se înţeleagă că şi-a făcut suma şi că e timpul să plece, adăugă : „Nu ştiu dacă tu, mă băiatule, ai paiul ăla. Te apucă un fel de disperare, şi după capul meu bătrîn tu nu prea ai dat încă de bine. Să ştii dă la mine, oricîte flori ai mînca nu te saturi... Mai bună e o fleică în sînge". Bînd şi ultimul pahar se ridică, drept şi neclintit, cu un ochi plin de orgoliu spre chelnerul ce făcea socoteala, şi cu altul îngîndurat, încărcat de amărăciune, spre fiul său.

Vlad se gîndea uimit cît de repede reuşise Gigi să transforme salonul, înalt cît o catedrală, în atelier. Pardoseala şlefuită se

umpluse de praful de piatră împrăştiat de maşina de polizat, de aşchii subţiri de marmoră şi de bucăţi de pămînt uscat. Dormeau sus, pe punte, în cuşeta cu paturi suprapuse şi cu hublou de vapor, nu numai pentru că salonul se aglomerase cu pietre şi lemne de tot felul, ci şi pentru că, din ce în ce mai des, în atelier rămîneau pînă noaptea tîrziu musafirii. Gigi îşi făcuse destul de repede relaţii printre personalităţile plasticii bucureştene, conştientă că uşurinţa cu care legase aceste „prietenii" nu se datora talentului ei, reputaţiei sale artistice încă departe de a fi conturată, ci poziţiei soţului. Lucrul nu părea să o deranjeze, dimpotrivă, cunoscîndu-şi atuurile se arăta dispusă să le exploateze cît mai intens, să stoarcă din ele toate beneficiile. Dealtfel, şi aceasta îl mira cel mai mult pe Vlad, se părea că — în pofida lipsei de autoritate artistică — alegerea cercului recent improvizat o făcea totuşi ea, şi încă pe baza unor criterii dintre cele mai exigente. Printre obişnuiţii atelierului Cernea descoperi, de pildă, un sculptor mai vîrstnic, cunoscut prin lucrările portretistice făcute regelui Carol al II-lea. Scump la vorbă pentru că era deplin conştient de valoarea memorialisticii sale orale şi deprins să o vîndă la un preţ ridicat, cu un puternic umor nativ, a cărui principală calitate consta în faptul că viza în primul rînd propria persoană, posedînd o mare facilitate, probabil tot înnăscută, sau însuşită, de a manevra paradoxul, chiar dacă numai formal, acest aproape bătrîn maestru reprezenta un impresionant blazon pe frontispiciul proaspătului salon artistic al lui Gigi. Vlad constata că nevastă-sa reuşise să achiziţioneze, de asemenea, mai bine zis să aleagă dintre ofertanţi, un critic afirmat tot între cele două războaie, ce se învîrtise şi el în înalta societate. Omul manevra dezinvolt noţiunile cele mai preţioase şi sonore, cele mai bizare şi contorsionate asociaţii de idei, încît Vlad îşi închipuia că greu se putea găsi un interlocutor în stare nu numai să marcheze vreun punct cît de mic în confruntarea cu el, dar măcar să-i reziste o partidă întreagă. Dispunea parcă de un fel de aparat electronic, programat să culeagă

și să combine cuvinte străine unele de altele și contradictorii, obligîndu-le să trăiască într-o stranie vecinătate și să se organizeze în idei absolut neinteligibile, dar cu cea mai perfectă aparență de logică. Pe aceștia doi îi completa un pictor între două vîrste, gras, placid, mereu zîmbitor, considerat un fel de punte de legătură între generații, portretist la origine dar atras mai recent de moda compoziției, original prin aceea că nu acorda cuvintelor nici cea mai mică însemnătate. Asculta paradoxurile și arabescurile, uneori de-a dreptul delirante, ale celor doi, cu aerul că totul este îngrozitor de banal, și găsea puterea, fără nici o aparență de efort, să le răspundă imperturbabil, cu fraze simple, parcă de arierat, dar debitate cu aerul cel mai sigur din lume. Se constituia practic într-un fel de îmblînzitor al celor doi, iar dușul administrat uneori, în special criticului, consta nu din vorbe, ci din aerul său calm, bonom, accentuat de priviri atît de placide încît deveneau dezarmante.

Veneau apoi, la rînd, în ordinea alcătuită de Cernea, cei tineri. Un estet slăbănog, hieratic, cu părul lung și rar, decolorat — personaj parcă de pictură murală bizantină. Monologa rar, cu ochii răsturnați ca în transă, formule oraculare, ca un sfinx. Dacă îl asculta atent, dincolo de ermetismul expresiilor, Vlad putea descoperi o anumită coerență a gîndirii, spontaneitate a ideilor și un instinct rafinat, poate deplasat în vremea aceea, dar de natură să ridice mult ștacheta discuțiilor estetice. Nu dispunea însă de energia și perseverența necesare pentru a-și impune punctele de vedere, ba de multe ori, și lucrul acesta îi stîrnea în cel mai înalt grad interesul lui Cernea, lăsa impresia că pune el însuși la îndoială și chiar desconsideră propriile opinii, distilate cu atîta migală în alambicurile creierului său. Din noua generație se mai pripășise în acest „salon", cum începuse să-i spună Gigi mai în glumă, mai în serios, un pictor în vogă prin vehemența cu care propunea opiniei publice și își susținea, în pofida orientărilor estetice oficiale, naturile moarte, dealtfel destul de delicate. Cu o logică derutantă prin îndrăzneala ei, pretindea că genul ce-l practica reprezenta adevărata artă revoluționară proletară. Îndesat, mărunt și iute, ca un cîine țără-

nesc, tot timpul agitat, posedat de o energie debordantă, un fel de om-buldozer, cum îl botezase Cernea, demola cu o plăcere sarcastică orice subtilitate, declarînd că lui îi mirosea urît, călca în picioare fără milă, compromiţînd şi demonetizînd, orice pretenţie de rafinament. Nu-l stăpînea nici un fel de complex în faţa spectacolului culturii şi inteligenţei, dimpotrivă, stăpînea el un fel straniu de a intimida aceste virtuţi. Prin judecata frustă, liniară, prin caracterul pietros, dintr-o bucată, făcea ridicolă orice pretenţie de interpretare sofisticată a lucrurilor pentru care el avea reprezentări clare, nete. Impresiona de asemenea printr-o uriaşă capacitate de a absorbi orice băutură alcoolică, fără să-şi altereze cu nimic felul de a fi, devenind doar ceva mai vulcanic, mai intempestiv şi mai intolerant, dar în aceeaşi notă a comportamentului. Sentimentul dominant afişat de el era generozitatea, solidaritatea umană, pledînd în nouăzeci şi nouă la sută din cazuri nu pentru interesele sale, ca dealtfel nici pentru cauze abstracte, ci pentru colegi fără comenzi, fără cîştiguri, fără mijloace de trai. Se făcuse cunoscut pentru uşurinţa cu care pătrundea în cabinete şi cancelarii unde, cu vigoarea dezinteresării, obţinea pentru tovarăşi de breaslă, cel mai adesea doar simpli cunoscuţi, un minim necesar supravieţuirii şi continuării acelei vocaţii precare, bună doar să-i ducă la inaniţie şi mizerie. În acest „cerc", titlul de „maestru" — întreţinut în afară cu un aer distant, superior — se decretase temporar abolit. „Să nu aud aici — spusese marele critic Piuaru, George Piuaru care, în ciuda celor peste şaizeci de ani ai săi, nu fusese încă atins aproape deloc de bruma bătrîneţii, doar un uşor foşnet părea să scoată pielea lui, ca frunzele în ultimele zile ale verii, dînd impresia că sînt prea coapte de soare, în realitate împuţinîndu-şi seva în nopţile lungi, pline de singurătate şi de presimţiri funeste —, să nu aud aici, spusese el, în acest forum al minorităţii dezinteresate, de ipocrita litanie a vulgului artistic, preocupat nu să-şi adore cu adevărat eroii, ci să-şi pregătească scara de fum a propriei vanităţi. Să nu aud... Lăsaţi-mi acest liman de severă descuamare a deşertăciunii, depusă pe

noi ca o materie cornoasă, aceeași ca în copita luciferică. Nu sînt aici decît George, să fim înțeleși." Nu-l contrazisese nimeni. Dimpotrivă, portretistul regal își răsturnase capul pe spate, un cap mare, bolovănos, și, icnind scurt, sarcastic, fără să-și privească vechiul prieten, adăugase : „În ce mă privește, spre deosebire de George, nu am acordat și nu acord acestui titlu nici cea mai mică însemnătate. Iată motivația mea, poate prea simplă pentru anumite gusturi, dar, cred, suficientă pentru a mă scuti s-o susțin printr-o... printr-o comunicare academică". Portretistul Dragoș Someșanu icnea ușor, răsturnîndu-și din nou capul pe spate — un semn discret al disprețului față de prețiozitățile criticului, interpretat de neavizați drept amicală jovialitate. „Dacă soarta n-ar fi fost atît de vitregă cu mine — adăuga el, cu o sclipire autoironică în priviri —, ar fi trebuit să devin un maestru al șiretlicurilor pontificale. Bietul tata, dumnezeu să-l ierte, se pare că a fost primul care și-a dat seama de adevăratele mele virtuți și vocații, căci pe cînd eram copil mă hărăzise carierei eclesiastice. Mă visa episcop. O asemenea autoritate se cîștigă însă greu, și în primul rînd modelînd toată viața propriul tău cap, nu plăsmuindu-le stîngaci pe ale altora dintr-un bulgăre de pămînt, cum facem noi, sculptorii". Dragoș Someșanu se mîndrea a fi descendentul unui țăran bănățean. Cu trupul său gras, masiv, dar nu diform, cu o gură mare, mobilă și mereu lucioasă, parcă abia ar fi terminat de mîncat niște bucate grase și gustoase, dar în același timp indicînd și plăcerea de a-și savura ironiile plasate cu multă abilitate, ca un jucător mingea în coșul de baschet, putea fi luat drept un satir bătrîn sau un iconoclast de paradă.

Măgulită de noile ei cunoștințe, mîndră că putea găzdui o asemenea faună rară, Gigi creștea tot mai mult în ochii ei. La aceasta contribuiau și elogiile recoltate, din cînd în cînd, de la maeștri, formulate ce-i drept în treacăt, cu destulă parcimonie, cît și sentimentul că orizontul culturii ei plastice se lărgea de la o zi la alta. Discuțiile la care participa, mai mult ascultînd, oricît de încîlcite, bombastice sau sterile, i se părea că o îmbogățesc și

o exersează pe o claviatură nouă a gîndirii. Ca cei ce au reușit să treacă de la pasiunea pentru muzica ușoară, la audiții simfonice, înregistra cu o vie bucurie sporul ei de receptivitate, obținut într-un interval foarte scurt. Gigi se vedea plonjînd direct în elita breslei — la marginea căreia se aflase pînă nu de mult intimidată și complexată. Această topire dintr-o dată a distanțelor începuse să i se pară firească, în mintea ei estompîndu-se încetul cu încetul ideea că ceea ce se întîmpla avea o anumită legătură cu Vladi.

Își primea obișnuiții casei seara. Lăsa deschisă enorma ușă de sticlă a „atelierului" spre grădina suspendată, îmbălsămată de parfumurile primăverii — maeștrilor nu le plăcea *„plein air*-ul" de deasupra Căii Victoriei, preferau să stea răsturnați comod în fotoliile adînci din penumbra spațioasei încăperi — și se ducea să pregătească gustările și sticlele cu vin. Apoi, pretextînd că lumina scăzută a crepusculului o ajută să descopere și să retușeze erorile din lut, mai migălea puțin la macheta așezată pe masa rotitoare. În acest răstimp îi lăsa pe maeștri să intre în atmosferă, să se încălzească, ea participînd doar cu o ureche atentă și cu mici grimase ca niște discrete exclamații de surpriză, ilaritate sau aprobare. Cînd se întuneca bine, își stropea lutul cu apă, îl învelea în celofan, aprindea luminile și, retrăgîndu-se să-și spele mîinile, se reîntorcea cu brațele pline de sticle și tăvi. De obicei se repezea s-o ajute pictorul Stan Lemnete, considerîndu-se poate cel mai tînăr, în ciuda părului bine încărunțit și a obrazului buhăit și flasc. Vlad găsea că privirile ochilor săi mari, bulbucați, dar foarte vii, ca de viezure, completau de minune agilitatea neobișnuită a trupului bine legat. Vorbea repede, cursiv și exact, dar ceva în dicția sa îi amintea lui Cernea de huruitul unei mori măcinînd în gol. Inepuizabil în informații și anecdote, vibrant și combativ în opinii, lăsa totuși impresia unei atitudini de suprafață. Impresionat la început de ceea ce i se păruse a fi mobilitate spirituală și forță a temperamentului, Vlad asculta cu indiferență și plictiseală tiradele lui retorice. Gigi însă se lăsa amăgită de cuvintele sonore,

adunate în torente scurte, ca niște mici cascade, și continua să-l urmărească plină de curiozitate ușor năucă. Stan Lemnete sărea în întîmpinarea lui Gigi smulgîndu-i aproape, din mîna pe care o săruta cu grație și dexteritate, din zbor, sticlele, precipitîndu-se să le deschidă cu un tirbușon complicat, nelipsit din buzunarul său încăpător în care zornăiau tot felul de obiecte. Se ridica, de asemenea, greoi, cu o politețe studiată, reținută dar mai prețioasă, tînărul critic Armand Arnăutu, proaspăt conferențiar la Institutul de arte plastice. Cam sub patruzeci de ani, costeliv și spălăcit, de o constituție fragilă, mîngîindu-și grijuliu părul lung și rar, fără nici o culoare, cu ochi șterși, parcă acvatici, se mișca leneș, afectat, reușind să exprime, cu stîngăcie însă, nepăsare și siguranță de sine. Gigi observase, sub toate acestea, o nervozitate abia ținută în frîu, o tensiune pe care nu reușea s-o consume nici vorbirea lui moale, înceată, de pastor — nu ridica niciodată vocea, părea total lipsit de energie și combativitate, un intelectual pacifist, mizînd numai pe forța îmblînzitoare a ideii, nesprijinită de nici un artificiu —, nici gestica sinuoasă, dezordonată, golită de pasiune și hotărîre. Această nervozitate se trăda însă — și îi trebuise un anumit timp lui Gigi pentru a observa —, într-un ușor tremolo al vocii și în degetele lungi și subțiri ce parcă nu reușeau să atingă dintr-o dată obiectul dorit, plutind imperceptibil pe lîngă el, avînd nevoie de o sforțare pentru a-l nimeri. Armand Arnăutu lua din brațele lui Gigi tăvile cu gustări și le așeza pe măsuța din fața fotoliilor, căutînd îndelung locul cel mai potrivit. Maeștrii protestau convențional la apariția bunătăților, dojenind-o galant pe generoasa gazdă. Cu timpul însă renunțară la această risipă de „bune maniere" și, ca niște adevărați înțelepți, tratară chestiunea cu cea mai desăvîrșită naturalețe.

La început, Gigi se cam rușinase de atelierul ei sărăcăcios, improvizat, evident nesatisfăcător pentru o atmosferă boemă, nealcătuind acel cadru de dezordine, de pod cu vechituri inutile destinate să odihnească ochiul, să îndemne la visare, să te facă să descoperi pentru a suta oară, să zicem într-un cap de gips,

într-un bolovan de rîu şlefuit, sau într-un crochiu, noi expresii şi semnificaţii şi noi faţete ale talentului prin natura sa inepuizabil în surprize. Cele cîteva lucrări ale sale, cu oricîtă artă a mimării dezordinii ar fi fost împrăştiate prin vasta încăpere, nu puteau şterge supărătoarea impresie de curăţenie, eleganţă şi mondenitate, de salon veritabil. Îi vedea, sau şi-i închipuia, stînjeniţi de convenienţe, stînjeniţi că nu se puteau tolăni cu acea totală neglijenţă profesională, incluzînd şi scuturarea scrumului pe podea, strivirea ţigării fumate de braţul scaunului, aruncarea cojilor pe jos. În scurt timp, se văzu însă înzestrată, într-un consens tacit, fără nici o ostentaţie, cu o mică recuzită considerată elementară pentru un atelier adevărat. Semnalul îl dăduse criticul George Pîuaru ; sub pretext că participase la o licitaţie de obiecte de artă, în calitate de consultant al unui colecţionar, şi dădu numele unui cunoscut matematician membru al Academiei, şi că descoperise acolo, la un preţ derizoriu, ceva deosebit, dezveli cu gesturi aproape magice, de sub bucăţile de jurnal în care fusese înfăşurat, un gips al măştii mortuare a lui Eminescu. Gigi nu-şi putu opri un strigăt de emoţie şi bucurie. Neştiind unde să-l pună, fu sfătuită să-şi confecţioneze o panoplie din scîndură ordinară, de preferinţă veche, şi s-o fixeze în perete urmînd ca, încet, încet, s-o acopere în întregime cu măşti. Dragoş Someşanu, sculptorul, aduse şi el într-o seară, într-o paporniţă de papură, un bolovan de rîu din piatră roşie, destul de mare şi greu. Observînd că Gigi se uita cu interes la paporniţa ţărănească, vopsită în motive populare, i-o făcu şi pe aceasta cadou, găsindu-i imediat locul. Pictorul Boieriu îi oferi la rîndu-i cîteva străchini şi oale bine patinate, pretinzînd pentru expunerea lor un fel de policioară bătută în zid, apoi Lemnete, maestrul naturilor moarte, îi aduse un macat vechi, ros şi decolorat, susţinînd că l-a primit de la mănăstirea Căldăruşani, şi un fel de ladă mîncată de carii peste care întinse macatul. În sfîrşit, rafinatul Arnăutu îi prinse în pioneze, într-un colţ al atelierului, cîteva litografii franţuzeşti, destul de deteriorate, după Cézanne, Van Gogh şi

Degas. În felul acesta, sediul noului cerc plastic începu să capete o înfățișare cît de cît adecvată, obligînd-o pe Gigi să ducă mai departe operațiunea, să adune fără încetare tot felul de relicve, propunîndu-și, desigur, ca în cel mai scurt timp să adauge și roadele propriilor sale eforturi creatoare.

În această ambianță se desfășurau acum discuțiile de seară, prelungite uneori tîrziu, cînd Cernea lipsea, sau dimpotrivă, cînd acesta, dornic de destindere, se lăsa antrenat în cozeriile interminabile ale maeștrilor. Gigi se arăta foarte mulțumită cînd soțul ei putea participa la ședințele cercului. Atunci se ambiționa să se evidențieze într-o postură de artist asimilat, jucînd un rol mai activ în discuții. Totodată, observa că în prezența lui Vladi și rîvna maeștrilor era mai mare, străduindu-se la rîndu-le să strălucească mai mult, iar dezbaterile, deși tot abracadabrante, dobîndeau un spor de substanță. La aceasta contribuiau fără îndoială, și intervențiile pătrunzătoare ale lui Cernea, primite totuși cu imperceptibile grimase de agasată nerăbdare.

Vlad constatase că semnalul de plecare îl dădea invariabil Nicolae Boeriu, mereu cu aceeași banală propoziție pe buze: „Mă, dar musafirii trebuie să mai și plece", rostită cu aerul că e un fel de zicală populară și ca atare fără replică. Gigi nu-și putea explica faptul că niciodată nu se întîmpla să vină numai o parte din maeștri și ceilalți să lipsească ; ori veneau toți, ori nu venea nici unul. În unele zile își făcea degeaba preparativele, dacă nu apăreau pînă în jurul orei douăzeci, știa că nu trebuie să-i mai aștepte. Soseau la intervale destul de scurte și dacă n-ar fi fost atît de distrați, de deosebiți, mai ales de individualiști, ar fi putut crede că se pun de acord.

Gigi găsea că factorul incitant al dezbaterilor, cel puțin la început, imediat după ce se strîngeau, îl constituia Lemnete. El aducea tot felul de știri de ultimă oră și le prezenta într-o manieră atît de combativă, în sens protestatar sau partizan, încît, oricît de insignifiante, nu puteau lăsa pe nimeni indiferent. Astfel se aprindea scînteia polemică și se deschidea apetitul

pentru interpretări, reflecții și abstractizări. „Lui Chiuaru, spunea el, de pildă, Uniunea și Ministerul i-au amînat din nou expoziția. Pentru a milioana oară, domnule ! Am fost astăzi cu el de mînă la președinte. Cum e posibil, tovarășe ? i-am spus. Pentru unii mumă și pentru alții ciumă ? Țara românească nu poate să asigure o pîine tuturor artiștilor ei ?". „Și, și ce-a zis președintele ?" se lăsa prins în momeală George Piuaru, amator de cancanuri, de detalii compromițătoare vizînd viața rangurilor oficiale. „Ce să zică ?" striga Lemnete, nerăbdător să relateze în primul rînd ceea ce zisese el, sau ceea ce pretindea că zisese. „De ce, tovarășe președinte, de ce de atîta vreme lucrările acestui pictor de talent sînt ținute pe tușă ? Cine e interesat ca acest om — care mănîncă de o săptămînă de zile numai pîine goală — să-și ia lumea în cap sau să-și pună capăt zilelor ? Cine sînt aceia care doresc să vadă artiștii români cu lațul de gît ?". „Și președintele ce zicea, domnule ?" repeta Piuaru, bine încins de imaginea unui președinte al Uniunii pus în fața acestei dileme tragice. „Tu nu știi ce zice președintele ? intervenea meditativ Someșanu, străduindu-se să pară absolut obiectiv. Președintele nu are forța morală necesară pentru a înțelege drama unui artist. În al doilea rînd, el este o expresie a neantizării actului de răspundere. Actul de răspundere implică atît conștiința, cît și puterea, iar el a transformat această ecuație în puterea de a-și asigura propria longevitate a puterii." Labil, Piuaru se vedea deodată mai ispitit de jocul paradoxului, propus de Someșanu, decît chiar starea de criză a președintelui. „Da, Dragoș dragă, uite aici greșiți voi, punînd în ecuație acești termeni antinomici. În mod dialectic, nepăsarea se află dincolo de mișcarea centripetă a puterii, acea mișcare ce preia și adună elementele de forță aflate în stare de dezagregare, sau măcar de incongruență, și le propulsează către propriul nucleu pentru a-i spori nu numai energia, ci și masa. Aici e o chestie elementară de mecanică cuantică. Dacă vrei, o imagine plastică a acestui fenomen o găsești chiar în nebuloasele vegetale sau astrale ale picturii lui Van Gogh." Își îndrepta privirile spre litografiile

dăruite lui Gigi de Armand Arnăutu și demonstra : „Vedeți aceste flăcări roșii, verzi, galbene, ce parcă își ascund capul în propriul lor cuib ? Nu sînt ele forța egoistă, mereu întoarsă în ea însăși, adunînd și depozitînd fără încetare, pentru a-și lărgi cercul ? Van Gogh a intuit însă că aceste cercuri de foc trăiesc într-o autonomie precară, ele fiind opuse unele altora printr-o mare rivalitate, și oricînd se poate produce procesul de înghițire, de translație a unui nucleu mai slab într-altul cu o putere de atracție și o mișcare centripetă superioară. Aceeași imagine plastică o putem găsi, de data aceasta într-o altă formă, aparent pasivă, aș zice, la Paul Klee". Lemnete folosea răgazul acestor digresiuni, pentru care nu se dădea în vînt, dar pe care nici nu le întrerupea, pentru a-și umple — spre satisfacția lui Gigi — de două sau de trei ori paharul cu vin în vederea intrării într-o altă fază a programului său de manifestare. Tonificat, se ducea să examineze, cu o exagerată căldură colegială, bucata de lut în care degetele lungi și subțiri, aspre, ale lui Gigi, mai încercau încă să trezească o scînteie de viață. După un cuvînt de încurajare — așteptat cu o ascunsă nerăbdare de Gigi —, dar rostit și cu o prea evidentă dorință de a fi persuasiv, se tolănea pe unul din fotolii și cu un briceag pe care-l scotea din buzunar începea să desfacă nucile în jumătăți egale, oferind galant primele miezuri dezghiocate gazdei. La aceste sindrofii Lemnete nu mînca decît nuci și nu bea decît vin roșu — orice altceva îi strica buna dispoziție, îl făcea irascibil. Gigi își încorda atenția pentru a putea urmări discuția, derulată tot mai încîlcit și devitalizat, alimentată, sau mai bine zis dezalimentată de vocea blîndă, serafică aproape, a lui Armand Arnăutu. În ce privește teoria nucleelor puterii, a lui Piuaru, el nu avea nimic de spus, dar în privința semnificațiilor așa-zis științifice ale picturii lui Van Gogh, și cu atît mai mult a lui Klee, exprima opinii cu totul diferite de ale maestrului mai vîrstnic. „Eu aș distinge, articula el într-un fel de somnolență psihică, întinzînd mîna să apuce o tartină și abia nimerind-o, o altă emergență în aceste volute vangoghiene, și anume

zbaterea marilor energii cosmice, indiferent de regn, pentru întreținerea vieții prin propria lor dispariție. Eu aș vedea aici, mai degrabă, tragedia forței naturii ce se pierde într-o mișcare de înălțare contorsionată, disperată ca orice dăruire, conștientă sau nu..." Piuaru îl întrerupea, afundîndu-se într-o explicație atît de complicată, încît evident el însuși nu mai știa ce avea să spună în secunda următoare. Gigi se temea să nu-l vadă alunecînd de pe această muchie de cuțit, dar, spre surprinderea și încîntarea ei, tocmai acest pericol se părea că-i dă puterea de a continua să depene firul, subțire ca de păianjen, și tot mai greu vizibil, al ideii sale. Atunci intervenea sarcastic Dragoș Someșanu, aflat de asemenea la al treilea sau al patrulea pahar de vin roșu, icnind scurt, cu capul său mare răsturnat pe spate și cu aceeași detașare ce vroia să acrediteze ipoteza capacității lui de obiectivare totală. „Arta, dragii mei, este prin excelență interpretabilă, și cu asta nu v-am oferit, desigur, decît un truism", și icnea din nou cu strălucirea aceea unsuroasă, de mîncare bună, pe gură. Voi însă păcătuiți prin încercarea de a o talmudiza. Fiecare din voi este — și își ridica ochii scînteind de ironie spre tavan — un tom somptuos și foarte doct, dar perfect închis. Acesta e riscul de a vă edita în manuale estetice — ele devin o cușcă pentru gîndirea voastră. De aceea eu prefer să rămîn împrăștiat prin expoziții și muzee, prin albume și reproduceri. Aceasta mă lasă liber, împovărîndu-i pe alții cu gîndurile mele, materializate și dăruite generos — cum spunea adineauri Armand." Senin, ca și cînd tot restul convorbirii ar fi fost sub nivelul său, și de abia acum considera onorabil să se amestece, Boieriu completa : „Și eu am lucrări în muzee, însă sistemul actual de achiziție mi se pare greoi și arbitrar. Vorbind despre «darul generos», Dragoș a atins o chestiune delicată. Eu cred că e suficient darul efortului creator depus în atelierul meu. Treaba asta, da, o fac pentru popor, pentru țară ! În rest e un contract de vînzare-cumpărare ca oricare altul. Dacă acest contract funcționează bine, tu critic, sau tu achizitor, sau tu cetățean, ești liber să-mi judeci opera cum vrei, cum te taie capul,

cum te ţin curelele". Lui Gigi nu-i prea plăcea acest mercantilism al lui Boieriu, părîndu-i-se că el cădea ca un duş rece, peste plăsmuirea eterică ce plutea în atelier, înjghebată cu atîta migală şi consum de materie cenuşie. După asemenea cuvinte se aşternea tăcerea şi pentru a o umple toţi simţeau nevoia să mestece sandviciurile pregătite de Gigi, răsturnîndu-se şi mai comod în fotoliile adînci şi moi.

Pentru relansarea discuţiei era nevoie de un nou impuls violent, combativ, pasional al lui Stan Lemnete, întotdeauna dispunînd de o bogată cazuistică de actualitate, servind ca punct de plecare pentru noi expediţii temerare în teritoriile gîndirii abstracte. Gigi ştia că Stan Lemnete urma să termine prin a deveni, sub influenţa vinului roşu, duios, coarda lui sufletească neliniştită, combativă, continuînd să vibreze, dar într-o tonalitate nouă, apropiată de o suferinţă impersonală, de un plîns general uman. În asemenea momente cuvintele lui se frazau într-un mod neobişnuit, grupîndu-se nu după legile gramaticale, ci după suflul lui sentimental intermitent, încît un neiniţiat cu greu ar fi putut prinde înlănţuirea gîndurilor, dacă exista cumva vreuna. „Vă iubesc, spunea el, şi aş da tot ce am, şi cămaşa de pe mine aş da-o... pentru că nu atît ce am contează, ci ce simt... Oamenilor le-ar trebui atît de puţin... şi asta mă răneşte, mă răneşte mult... Altă dată aş fi fost un Mecena, sau un Nero croit invers, nu spre pîrjol, ci spre alinare... pentru că tot ce faceţi voi... vreau să spun noi, artiştii, e minunat şi fără această hrană lumea ar muri... Răceală, răceală... şi lăcomie, şi toate... Iată de ce vreau să creez ceva măreţ, grandios... şi voi, şi voi puteţi, căci sînteţi o forţă, şi revoluţia în asta constă... în această lumină şi în această căldură pe care numai în natură le poţi găsi, în marele, răscolitorul peisaj... acolo pun eu sufletul umanităţii... încă de cînd eram copil şi biata mamă muncită şi slabă şi tata... îmbătrînit şi vlăguit... şi atunci mi-am spus : toate astea trebuie să le redai oamenilor, să le arăţi lumii... şi să porţi drapelul sfînt al revoluţiei." Ceilalţi, moleşiţi, sleiţi de vorbă şi de zbor înalt — spre disperarea lui Gigi —, ascultau

cuvintele lui Lemnete doar ca pe o melodie, nemaiinteresîndu-i sensul, nemaistrăduindu-se să tălmăcească lunga parabolă, ci lăsîndu-se furați doar de inflexiunile liturgice ale vocii. Someșanu icnea sarcastic monologînd : „Pictorul este inferior predicatorului. Artei îi lipsește spiritul samaritean, arta e egoistă pentru că vrea să-și asume totul. Predicatorul dă de pomană cuvinte, iar cuvîntul satură mai mult decît culoarea sau forma — acestea sînt ca o strachină smălțuită goală în care degeaba întingi, în timp ce cuvîntul e un dumicat". Gigi tresărea iar de bucurie că jocul reîncepe, dar Piuaru și Boieriu nu reacționau, ambii considerînd, desigur din motive diferite, opuse mai bine zis, că sufletismul evasimistic e lamentabil, ține de instincte primare, nu de intelectul evoluat. Armand Arnăutu filtra și el priviri contrariate, ușor împăienjenite, nerecunoscînd drept de cetate decît gîndirii estetice pure. Nu-l deranja incoerența lui Lemnete, ci facilitatea improvizației sale, caracterul dubios al filosofiei lui rurale. Dar bagatelizarea formei și culorii de către Someșanu nu-l putea lăsa rece. Întindea mîna ce-i tremura imperceptibil spre o mică reproducere după Rouault și cu buzele livide, aproape imobile, rostea ca pentru sine : „Culoarea ! Iată culoarea ! Toate esențele universului sînt condensate în aceste urme divine de pensulă. Nimic nu poate egala acest răscolitor melanj de sunet impregnat în forme, și de lumină descompusă în note wagneriene". Dar el nu găsea destulă vervă pentru a-și susține teza și, cu un gest ermetic, de șaman, abandona. Pentru seara aceea, ceea ce fusese de spus se spusese și venise timpul s-o lase singură pe tînăra și frumoasa gazdă căzută pe gînduri.

Într-una din serile acelei primăveri pline de dulceață, îmbătătoare, Cernea veni acasă aproape odată cu musafirii. Îi plăcea această societate, deși o găsea puțin desuetă în modernitatea rafinamentului ei. Se gîndea însă că, în fond, combinația de vetust și aspirație novatoare constituie însuși modul particular de a fi al artiștilor, și i se părea că tocmai aici rezidă originalitatea lor. În relațiile oficiale, determinate de natura și obligațiile muncii sale, ajunsese să cunoască numeroși oameni

de artă. În conclavul de la etajul al doisprezecelea descoperea însă intimitatea acestor oameni, ceva din parfumul boemei, redus desigur la aspectul intelectual, acesta fiind dealtfel și cel mai interesant din punctul de vedere al lui Cernea. La început, grupul celor cinci fusese cam reticent față de directorul general, și de aceea lui Cernea i se păruse convențional și fad. Raporturile lor se modificaseră destul de repede și acum Cernea simțea că cercul nu-l mai considera „străin", ci „de-al casei". Începuse să le placă această „oficialitate" flexibilă și receptivă, dîndu-le un sentiment inedit de libertate de manifestare și de demnitate. Vlad încerca să-și explice schimbarea. Se gîndea că, poate, în prezența lui, artiștii aveau impresia că discuțiile lor contorsionate, patetice, distilate, expresia personalității lor descătușată aproape pînă la volatilizare, căpătau cumva o certificare socială, ieșeau din sfera îngustă și puțin tainică a nucleului, într-un cîmp public, dobîndind girul unei accepțiuni oficiale. În seara aceea Cernea îi găsi pe membrii cercului mai degajați ca oricînd. Păreau foarte siguri pe ei în desfășurarea complicatului turnir de idei abstracte. După obișnuitele tirade ale lui Lemnete, vehement pornit împotriva a ceea ce el numea tendința conducerii Uniunii de a simplifica pînă la grotesc raportul dintre arta plastică modernă și folclor, Piuaru se lansă într-o serie de considerații despre procesul obiectiv al sublimării culturii. „În cultură, zicea el, eu văd oglinda sensibilității emanată de fiecare epocă. Ochiul nu este autonom și dogmatic, nu reflectă ca luciul apei sau ca suprafața rocii de bazalt o mică imagine a universului, încremenită. Ochiul artistului selectează mereu și mereu alte unghiuri din infinitatea geometrică a lumii, în funcție de întinderea și finețea spiritului, ele însele nestatornice, nu neapărat evolutive, dar perfectibile, într-un proces de interdependență progresivă cu natura. Ca atare, cantonarea chiar în mari vîrfuri ale sensibilității, cucerite în conjuncturi favorabile rare, provocate de „n" cauze, nu poate fi decît vătămătoare, pentru că în artă nimic nu se poate reproduce, totul trebuie recreat. Tirania

modelului estetic duce la moartea inspirației și deci a artei, gloriile nu pot fi imitate, valoarea lor stă în unicat, noțiunea geniului definește curajul depășirii antecedentelor, indiferent în ce materie." Apoi, spre regretul lui Cernea, el alunecă repede într-o acrobație a termenilor pe care abia dacă din cînd în cînd o mai putea controla. „Vreau să spun, cădea el în tenebrele acestei perversiuni intelectuale, că există o logică perpetuă, medie, ce permite comunicarea în sfera speciei umane, și o superlogică, constînd din salturi istorice, uneori chiar metaistorice, cînd cursul lumii bălțește ; ei bine, urmînd acest fir conducător, de fapt uneori rupîndu-l, întrerupîndu-l, arta produce resurse energetice noi, și ca atare și o luminiscență deosebită. Iată, acesta e miracolul, și în același timp legea de fier a noului în artă." Gura largă, destinsă a lui Someșanu începuse să strălucească, cu acea aparentă delectare culinară ce vestea o intensă stare ironică, și, desfătîndu-se ca și cînd s-ar fi pregătit să înghită o tartină cu icre negre, plescăi : „Arta, dragă George, nu e o lăcustă. N-o s-o vezi niciodată țopăind printre vacile mai slabe sau mai grase ale istoriei. Și această teorie a ta e tot de origine talmudică, numai că de o factură exasperată. În lume nu există decît un singur artist, un artist colectiv care se perpetuează într-o ordine imperturbabilă. Saltimbancii lui George, se adresă apoi celorlalți, își rup inevitabil cel puțin un picior și șontîcîie, sprijinindu-se, în loc de proteză, într-o pensulă sau într-un creion. Ca să poți să spui ceva nou, trebuie să fi digerat mai întîi tot vechiul. Și în zilele noastre s-a încercat un salt artistic abisal. Dragă George, știm unde ne-a catapultat — pe deșertul cel mai arid..." „Eu aș zice — adăugă Boieriu — că ne-a dus nu numai la impas artistic, ci ne-a adus și la sapă de lemn. În vremea primului război mondial un tablou bun se vindea cu o mie de galbeni. Pallady lua pe un nud cît iau eu pe zece compoziții uzinale. Sînt de acord cu Dragoș, o simplă continuitate ne-ar fi favorizat incomparabil mai mult." Și Armand fu de acord că arta trebuie să se supună legii continuității. „Cel puțin ca replică, se pronunță el. Chiar dacă vrei să negi, nu

o poți face fără a cunoaște și respecta valoarea afirmației. A ignora nu înseamnă a nega, ci a cădea în vid. Iată de ce creația noastră, lipsită de suportul unui antecedent prestigios — nu în fapt, ci în concepția dirigentă — n-a putut, în anumite forme experimentale, decît să reediteze o epocă primară."

Cernea era atent nu atît la stilul afectat, cît la substratul ideilor, deoarece întrezărea în ele o stare de spirit nouă, o resurecție a libertății gîndirii estetice, un efort curajos, încă anevoios, bîjbîitor, de a elucida gravele fenomene petrecute în perimetrul culturii românești în perioada postbelică. Această schimbare de mentalitate îi dădea o profundă satisfacție. „Dar oare, trecu el peste divergențele de opinii ale interlocutorilor, limpezirea aceasta, cursul acesta nou de examinare critică și de reconsiderare a postulatelor artei — atît teoretice, cît și practice —, se poate spune că s-a extins, a luat proporții de masă, s-a transformat într-un fenomen ? Sau constituie o excepție, limitată, să zicem, la cîteva grupuri de acest nivel ?" Lemnete și Piuaru sărira să-l asigure că ei nu erau niște izolați, și circulînd în aria largă a obștei, poate nu chiar în toate straturile, cunoșteau incontestabil pulsul majorității. Lemnete pretindea că are loc un proces de conștientizare spectaculos printre plasticieni, cu excepția cîtorva fosile dogmatice cocoțate în posturi de conducere, hotărîte să-și apere privilegiile. Arnăutu se arăta mai rezervat. El aprecia că factorul cel mai progresist îl constituia în momentul respectiv atitudinea rebarbativă față de dogmă a tineretului, a ultimelor promoții, dar că în masă exista încă o stare larvară, apatie, oportunism, teamă și o dramatică lipsă de intelectualitate. „Oricum, recunoscu el, se ridică un val nou, regenerator, irezistibil și plastica iese încet dar sigur din impas, se reîmprospătează."

În seara aceea au stat tîrziu. Cernea vroia să afle din gura lor ce provoacă degenerarea unei arte, iar ei, încercînd să explice, se contraziceau, alunecau în teorii asociale și atemporale — cu predilecție Piuaru și Arnăutu — și din cînd în cînd,

cu un inexplicabil complex de timiditate, aruncau vina pe ei înșiși, pe artiști. Someșanu — lovit, după cum știa toată lumea, pînă aproape de desființare în primii ani ai deceniului — încerca să demonstreze că principalul factor destructiv în artă e o anumită mafie spirituală internațională, un cosmopolitism camuflat, angajat într-o acerbă campanie de demolare a sentimentului național reflectat cu predilecție în produsele spiritului. „Geniul speculativ și-a propus să ucidă geniul creator — spunea el. S-a urmărit de fapt anestezierea spiritului de conservare și luciditatea istorică a popoarelor. S-a promovat o artă uniformizatoare, o artă a aservirii naționale. Dogma nu este decît o formă, poate cea mai îndelung experimentată, a dominației. Ce-a fost religia ? Ce-a fost statul absolutist ? Hieratismul medieval exprimă dogma creștinismului, iar academismul pe aceea a burgheziei. Orice dogmă este un prizonierat, o închisoare." Boieriu avansa, ca de obicei, opinii mai simple, mai pragmatice. „A fost un atac împotriva maeștrilor, tovarășe, spunea el. Au vrut să le scadă cota la bursa valorilor. Simplificîndu-se schema artei, s-a deschis drumul spre primul pluton tuturor impostorilor. Or ăștia nu aveau nici preț, pentru că nu țineau la autoritatea profesională. Iar maestrul a trebuit să accepte noua condiție, sau să piară. Bineînțeles că a ales decăderea și mizeria în locul pieirii."

Deși de multe ori se vedea îmboldit să intervină, să contrazică, să-și expună propriile păreri despre suferințele pricinuite artei de alienarea gîndirii sociale, atît de bine cunoscută lui — și convins că ar fi putut explica mai natural, mai la obiect decît acest grup de artiști —, Cernea se stăpînea. Multe din judecățile lor i se păreau discutabile, altele chiar puerile, dar îl interesa reflectarea experienței amare pe care o trăiseră, în propria lor minte, unghiul lor de înțelegere a fenomenului cultural și, implicit, al celui social. Intuia că artiștii se pregăteau să-și redeschidă corola talentului, ca niște flori după o secetă îndelungată, dar că impulsul era încă temperat de o oare-

care blazare, explicabilă prin rănile adînci doar la suprafață cicatrizate ale resemnării. „Maestre Piuaru, dumneata crezi că o cultură poate fi încorsetată din afară pînă la sufocare ?" — încercă el să-l sondeze mai adînc pe veșnic agitatul as al speculațiilor, refugiat în polemica abstractă ca într-un ultim liman. Piuaru își boți și mai mult fața gălbuie, pergamentoasă, țintind întrebarea cu o privire fixă, cu ochii strînși, parcă pentru a o vedea mai bine. Dar Lemnete i-o luă înainte. „Nici biserica nu a reușit, tovarășe Cernea. Arta a fost mai tare, a strivit canoanele și a introdus viața adevărată chiar pe pereții și pe geamurile lăcașului de cult. Atîta timp cît nu ne vom îndepărta de izvorul dătător de viață al naturii, nu ne vom scleroza talentul. Numai din natură arta își poate trage seva revoluționară. Să luăm, de pildă, lucrările mele..." „Eu cred, îl întrerupse Piuaru, cu o abia observabilă grimasă de enervare în fața șuvoiului de cuvinte bombastice ale lui Lemnete, canalizate spre tema sa preferată, eu cred că în nici un caz pășunismul nu dispune de armele necesare pentru a înfrunta și învinge canonul rigid. Experiența impresionismului e unică, ea nu poate fi un panaceu pentru crizele din toate epocile. Punctul de rezistență al talentului stă în capacitatea lui, fantastică aș zice, de a spiritualiza canonul însuși. Înțelegeți procesul ? Am văzut, înainte de război, marele muzeu de arheologie și artă plastică din Atena. Este acolo o lecție zguduitoare despre resurecția sensibilității chiar în interiorul dogmei, transfigurînd dogma și transformînd-o în artă autentică. Cucerind Peloponezul, dorienii au impus grecilor, pentru opt sute de ani, geometrismul abstract, ca un șablon imuabil, gol de orice resurse de autodepășire. Ei bine, inspirația elenă, într-un fel și ea altoită pe tulpina ordinei, a însuflețit geometria severă, fixistă. Luați amforele perioadei geometrice și veți găsi în șablonul lor toată gama de armonii și subtilități a geniului. Talentul a învins dictatul, dar nu ocolindu-l, ci înnobilîndu-l." „Ciudat, își spunea Cernea, o pură speculație, un sofism. Și totuși conține parcă mai mult decît o aparență de

adevăr. Evident, neverificabil, dar plauzibil. Vorbește de artă ca de o magie." Pe Cernea îl mira mai ales optimismul lui Piuaru — predispus de obicei la neutralism, atras mai mult de rolul de arbitru —, ca și efortul lui de a fi inteligibil. Îl ascultase și în alte împrejurări, la un vernisaj, într-o consfătuire, ba chiar la o adunare funerară. Pretutindeni vorbea cu fluență și detașare, dar uneori în vocea lui apărea o notă de confidență, ceva personal, și acesta era singurul lucru ce-ți ținea trează atenția pentru că, dacă propozițiunile, luate în parte, puteau părea firești, în ansamblu ele se constituiau într-o junglă de nepătruns.

După plecarea musafirilor, Gigi îl luă de braț pe Cernea și se lipi afectuoasă de el, conducîndu-l într-o mică promenadă printre obiectele din ce în ce mai numeroase și mai dezordonat împrăștiate în atelier. „Vladi, îți plac prietenii mei, nu e așa ? Nu te deranjează, nu te obosesc ?" Știa că nu, și fără să mai aștepte răspunsul, îl sărută. Deși se căsătoriseră numai de o jumătate de an, momentele lor de dragoste erau destul de rare. Cernea lipsea mult de acasă, iar Gigi își petrecea o mare parte din timp dormind. Părea să găsească în somn o plăcere senzuală, ca în brațele unui demon. Cîteodată Cernea devenea gelos pe acest somn posesiv căruia soția lui i se abandona cu patimă. O găsea și o lăsa adesea în această stare de beție grea, de înec ce-i moleșea trăsăturile feței și-i răsucea trupul ca unui șarpe. Gigi visa mult — lucrul acesta îl observa Cernea în special duminicile dimineața cînd și el întîrzia în pat. Îi vedea atunci privirile opace, încărcate de ceva dens, mîlos și înțelegea că acestea sînt resturile viselor. Încerca să o facă să-și reamintească ce visase, dar ea rămînea tăcută, morocănoasă și răspundea repezit, cerîndu-i printr-un semn al mîinii să o lase în pace. Gigi îl recompensa cu momente de adevărată descărcare electrică, pătimașă, ca o amantă regăsită după o lungă și zbuciumată așteptare. Dar și atunci chipul și trupul ei trădau într-un fel boala ce părea că-i domină somnul. Vlad vedea cum privirile i se îngreuiau ca niște bolovani de smoală, și gura căpăta o expresie amară,

în același timp extatică, parcă băuse o cupă de otravă și anticipa plăcerea dureroasă a morții.

Gigi devenise mult mai greoaie, parcă ar fi purtat o sarcină, nu în pîntec, ci în gînduri și simțuri. Se concentra îndelung asupra lucrului, mereu nemulțumită și îngrijorată că materia nu i se supune, că ideile, nu îndeajuns conturate, refuzau să se materializeze în forme vii, depline, stabile, firești. Fără să-și mărturisească lucrul acesta limpede și pînă la capăt, traversa o criză de creație ; nu-și găsise încă limbajul, stilul, bîjbîia, nu ajunsese nici măcar să-și cunoască resursele. Din cînd în cînd o încerca îndoiala, ca o ruptură interioară. Continua însă să muncească, să frămînte lutul, să sape cu dalta aschii în marmoră și să taie în carnea moale a lemnului. Sentimentul confuz de nemulțumire și teamă o făcuse mai tăcută și mai gravă, estompase mult ironia ei trufașă, distanțarea arogantă de oameni. Devenise mai timidă, maeștrii îi impuneau un respect exagerat. Se amesteca rar în discuțiile lor alambicate, ceea ce ar fi putut spune ea părîndu-i-se minor și insignifiant. Era hipnotizată de acest univers de idei noi, alunecoase, eterice, în care vedea singurul izvor tonifiant pentru talentul ei încă debil. Față de acești oameni își pierduse aproape cu totul spiritul critic. Își punea speranța tocmai în codul indescifrabil după care păreau că se călăuzesc. Începuse să-i fie oroare de obișnuit, de comun. Chiar cultura clasică, adevărurile incontestabile o plictiseau. I se păreau un balast, un obstacol în calea afirmării talentului. Dorea cu ardoare paradoxul, simțind că numai el o hrănește, ar fi fost în stare să se scalde de dimineață pînă seara în paradox. Îi era sete de miraculos, aspirînd cu toată ființa să-l scoată la iveală din incongruența materiei, cu atît mai înverșunată cu cît el refuza să se arate, să dea cel mai mic semn de existență. Se convinsese că arta e dincolo de gîndirea logică și de sărăcia celor cinci simțuri și nădăjduia să spargă acest corset. În ea se cocea nevoia unui protest, a unei eliberări la capătul căreia întrevedea calea afirmării.

Datorită contactului cu maeștrii, Cernea dădea acum la minister o atenție mai mare institutelor de învățămînt artistic superior. Se întîlnea frecvent cu profesori din rîndul oamenilor de artă notorii. Contactele și discuțiile cu ei îl delectau, îi făceau munca mai agreabilă, mai colorată. Descoperea o lume delicată, sensibilă, plină de fantezie, umor și spontaneitate, pe care îndeletnicirile de pînă atunci îl făcuseră să o ignore, iar unele idei preconcepute și caricaturi de teze marxiste despre scara de valori a claselor sociale să o subestimeze. Încerca, pe cît îi sta în putință, să împrăștie prejudecățile, cu rădăcini puternice, ale superiorilor din minister, față de această categorie de oameni. Își dădea seama că cel mai bun mijloc nu erau recomandările ; ori de cîte ori, se înflăcăra vorbind de artiști, mai-marii îl priveau cu o binevoitoare batjocoră, ca pe un maniac inofensiv. Trebuia să-i pună față în față. Reușea din cînd în cînd să introducă în cabinete, sub un pretext sau altul, pe cîte unul. Se abținea să intervină în discuții, lăsînd totul pe seama farmecului natural al „calului troian". Se mulțumea să sondeze impresia produsă, dar nu o dată rămînea dezamăgit sub privirile neîncălzite, superior tolerante, ale autorității inflexibile.

Prin mijlocul verii, Cernea asistă la o serie de schimbări foarte importante ; ministrul titular, o personalitate politică din primul cerc al ierarhiei de partid, fu exclus din organele de conducere și înlăturat din post. Ministerul află cu stupoare că fusese condus de un periculos sprijinitor al stihiei mic-burgheze, de un campion al liberalismului. Consternarea lui Cernea, ca și a altora provenea din faptul că fostul șef se afla la antipodul acestor aprecieri și calificative. Ei îl consideraseră un dogmatic rigid și arogant. Schimbarea ministrului atrase după sine alte mișcări de cadre, astfel încît în scurt timp la conducerea instituției se instală o nouă echipă. Personal, Cernea nu fu prea afectat, respectivii părînd mai receptivi. Află că adjunctul de care depindea direct avea reputația unui om de cultură fin, format la școala veche dar numărîndu-se printre intelectualii comuniști activi în ilegalitate. Într-adevăr, omul gusta arta, în

toate ipostazele ei şi, spre deosebire de predecesori, nu trebuia convins de însemnătatea „creatorului". Manifesta chiar slăbiciune pentru artişti definindu-i generic „material special". Îşi aroga însă, după părerea lui Cernea, un fel de drept de paternitate asupra lor, ca şi cînd ar fi fost creaţia sa şi, elogiindu-i, nu se putea reţine să nu-i şi bîrfească. Deţinea numeroase surse de informaţii, astfel încît putea oricînd să refere, pe deplin avizat, asupra ultimului chef din cutare sau cutare cerc, asupra noii amante a cutărui solist de operă sau tragedian. Cernea observă că îl interesau mai ales relaţiile intime ale artistelor şi deşi cînd le întîlnea le săruta mîna ceremonios, complimentîndu-le generos, imediat după despărţire emitea cele mai neîndurătoare diatribe la adresa frivolităţii sau meschinăriei lor, probabil exagerate conştient. Cu toate aceste ciudăţenii şi uşoara lui înclinaţie spre bîrfă. Cernea îşi simpatiza superiorul şi se felicita pentru această schimbare. Noul şef nu numai că nu-l privea cu condescendenţă cînd aducea în discuţie problemele oamenilor de artă, dar chiar îl invita să le discute.

După un timp Cernea a putut să remarce o altă particularitate a firii ministrului adjunct. Venind de la diferite şedinţe de lucru sau consfătuiri cu corpul profesoral, simţea de datoria sa să raporteze şefului principalele chestiuni ridicate în dezbateri, unele cerînd soluţii sau măsuri organizatorice de competenţa acestuia. Şeful îi ieşea înainte plin de afabilitate. Înalt şi slab, osos, dar cu un schelet delicat, cu profilul fin, cu părul încărunţit, lung, pieptănat lins, cu buze subţiri strivite adesea între dinţii neobişnuit de curaţi pentru un fumător, alcătuia un ansamblu de linii şi trăsături mai mult decît distinse, s-ar fi putut spune princiare. Pe Cernea îl descumpănea puţin mina lui radioasă. Înţelese însă după un timp că şeful practica un fel de joc subtil şi ciudat. Cînd Cernea da să înceapă relatarea, el îi lua vorba din gură, prelua iniţiativa şi, privindu-l ţintă cu ochii lui albaştri, luminoşi, debita exact ceea ce ar fi trebuit să asculte. Cernea dădea din cap aprobativ, închipuindu-şi pentru început că altcineva, înaintea lui, mai grăbit, apucase să-l pună

la curent cu cele întîmplate. Sesizînd unele inadvertențe în firul narațiunii — aceasta nu conținea niciodată nume proprii, ci doar idei generale —, se grăbea să le corecteze. Observa că lucrul acesta nu-i prea făcea plăcere ; după o clipă de tăcere malițioasă, făcîndu-se că nu observă întreruperea, relua expunerea pe panta sugerată de Cernea. Peste un timp oarecare deveni clar că nici un informator mai sprinten nu-l devansa pe Cernea. Pur și simplu, deținînd o bogată experiență universitară, cunoscător pătrunzător al intereselor și preocupărilor lumii respective, nu mai avea răbdare să asculte aceleași și aceleași clișee și se grăbea să le preîntîmpine. În plus își verifica astfel perspicacitatea, dovedindu-și că poate reconstitui, folosind doar cîțiva indicatori, esența ideilor și preocupărilor, propunerilor și chiar criticelor, bineînțeles de principiu, ale universitarilor. Evident, toate reduse la un numitor comun. Aceasta îl și agasa pe Cernea. Căci dacă șefului îi ieșea în general pasența, cu inerente mici poticneli, în ce privește spiritul general al discuțiilor, nu putea intui aspectele concrete, unele de extremă importanță și urgență, rămase mereu în afara cîmpului său de interes, și ca atare nerezolvate.

O a doua meteahnă a ministrului adjunct era logoreea. Cînd dădea o indicație anume era laconic, poate prea laconic aprecia Cernea, neștiind dacă aceasta vădea încredere în oameni sau refuzul de a se angaja prea mult, grija de a-și păstra o portiță pentru cazul cînd treaba nu ieșea. Dar puritatea ochilor albaștri, prunciari, haina de croială impecabilă, cămașa apretată, albă ca zăpada, butonii de aur, ca și parfumul discret, de bărbat rasat îl făceau pe Cernea să alunge această ultimă ipoteză și să conchidă că laconismul ministrului adjunct era expresia respectului față de subalterni. În discuțiile mai generale însă, cînd Cernea era chemat în mod expres pentru un tur de orizont al situației — și asemenea „chemări" aveau loc cel puțin o dată sau de două ori pe săptămînă —, atunci șeful se desfășura cotropitor. În asemenea momente se produceau marile crize de logoree ale ministrului adjunct. Cernea, atent, încordat, își muta fără înce-

tare privirile de la ochii senini, străvezii, la buzele subțiri și palide — ce lăsau să se vadă smalțul curat al dinților — aflate într-o mișcare perpetuă, ușor spasmodică dar armonioasă, în maniera în care actorii și le rotunjesc, grațios, atunci cînd declamă. În ciuda unor eforturi disperate, lui Cernea îi era imposibil să urmărească firul gîndurilor vorbitorului mai mult de cîteva secunde ; după aceea, pierzînd șirul, atenția i se concentra numai asupra mișcării buzelor. O bună bucată de timp nu-și putu explica această opacitate. Șeful vorbea frumos, într-un limbaj ales, colorat, plastic și cu o viteză uimitoare. Dacă reușea — în afara unor exclamații sau mișcări din cap menite să demonstreze că ține pasul și înțelege — să plaseze cîteva cuvinte, acestea i se păreau bolovănoase și insipide. Cu timpul însă, observă că, în ciuda frumuseții expresiei și a efervescenței intelectuale, gaizerul verbal al șefului era de o mare banalitate și, mai ales, foarte haotic. Viteza exprimării ascundea în parte acest viciu, derutînd interlocutorul și intimidîndu-l. Se părea, dealtfel, că pe acest efect conta și ministrul adjunct. Nu manifesta niciodată dorința ca ascultătorul să-și noteze ceva, iar la viitoarea „chemare" nu arăta nici un interes pentru materializarea ideilor expuse. Da, descifrînd acest verbiaj, Cernea descoperi că totul nu era decît o ploaie de baloane de săpun. Din gura șefului curgeau, de-a valma, tot felul de idei răsuflate, așa cum îi veneau în cap, una de la răsărit, alta de la apus, adesea părăsite la jumătate, cu aerul că-l plictisesc chiar și pe el. Cernea se convinse că, într-adevăr, pe vorbitor îl îngrețoșa această pălăvrăgeală, dar odată intrat în ritmul ei, nu se mai putea opri. Cu cît erau mai insipide ideile ce-l asaltau, cu atît se înverșuna mai mult să le depășească, să scape de ele, în speranța că următoarele vor fi mai bune. Oscila între speranță și decepție, ca un om gonit din urmă de propriu-i duh rău. Astfel renunță Cernea la orice efort de înțelegere, încetînd pur și simplu să mai asculte. Se întîmpla să stea și cîte o oră sau două pironit pe scaunul său, pînă cînd șeful se îndura să-l elibereze. Figura îi rămînea preocupată, atentă, ochii continuau să

urmărească mișcarea buzelor vorbitorului, capul și-l mișca în felurite chipuri pentru a simula participarea la „discuție", dar mintea, complet liberă, vagabonda în voie în spațiile cele mai îndepărtate. Uimitor cît de bogat înflorea fantezia lui în asemenea clipe — de fapt, singurele de detașare totală în timpul muncii la minister. Nu-l mai sîcîiau nici telefoanele, nici subalternii, nu-l mai presa maldărul de hîrtii de pe birou... Dimpotrivă, nervii și mintea își permiteau să se destindă acționînd dezinteresat, dacă se putea spune astfel. Cîteodată doar, cînd ministrul adjunct se întrerupea brusc, pentru cîteva secunde, așteptînd parcă un răspuns sau un semn de încuviințare, Cernea tresărea și un val de sînge îi îmbujora obrajii sub impulsul unui penibil sentiment de rușine. Celălalt își relua însă cursul expunerii fără să bănuiască nimic, și încet, încet Cernea se deconecta din nou, mintea destrămîndu-i-se iarăși pentru a pluti în spații nemărginite. Pleca reconfortat, întorcîndu-se la treburile curente ca dintr-o mică vacanță pentru spălarea creierului.

Telefonul sună și, la „chemarea" ministrului adjunct, Cernea surîse, pregătindu-se să petreacă o oră sau două de reverie ca muflată. Luă, ca întotdeauna, de formă, un blocnotes în mînă și coborî etajul ce-l despărțea de cabinet. Ministrul plin, vicepreședinte al guvernului, venea rar în instituție și superiorul direct al lui Cernea îndeplinea într-un fel și funcția de coordonator al celorlalte sectoare. Îl primi ca de obicei cu afabilitate, dar nu-l pofti pe scaunul din fața biroului, ci îl conduse la masa de ședințe. Acolo se aflau cîteva dosare și un teanc de hîrtii. Ministrul adjunct avea un scris lăbărțat și nu făcea nici un fel de economie de hîrtie, pe o pagină de-a lui neîncăpînd mai mult de două-trei fraze, și acelea complet indescifrabile. În plus, mîzgălea tot timpul, construind ciudate forme geometrice. Mobilul acestei convocări se dovedi diferit de celelalte. Aveau de făcut o treabă foarte urgentă și serioasă. De la partid se primise indicația ca pînă la prînz ministerul să prezinte propuneri detaliate privind problematica unei consfătuiri „mai deosebite" cu

rectoratele, decanatele și cadrele de bază din învățămîntul superior. ...Mai deosebită în ce sens ?" se interesă Cernea, nevăzînd nimic complicat în ceea ce aveau de făcut. „Tocmai asta e, dragul meu, tocmai asta... Uite, ai pus punctul pe i, nimeni nu mi-a spus nimic în ce constă acest afurisit de «mai deosebit» și acum trebuie să ne batem noi capul să-l deducem". „Păi de ce n-ați întrebat ?" se arătă nedumerit Cernea, dar șeful îl privi dojenitor cu ochii lui limpezi, copilărești, acum impresionant de triști, ca și cînd întrebarea ar fi fost sinonimă cu o trădare. Cernea nu mai insistă, înțelegînd că greșise. Fără îndoială, ministrul adjunct nu putea pune „acolo" o asemenea întrebare, orgoliul lui nu-i permitea. El trebuia să-și impresioneze superiorii tocmai prin fler, demonstrîndu-le că în fiecare clipă e în pas cu conducerea, gîndește și acționează identic din punct de vedere ideologic. Nu putea apărea în postura unui oarecare activist dependent de ierarhie, de indicații, întrebînd și notîndu-și totul cuvînt cu cuvînt. Trecînd peste acest moment, socotind probabil chestiunea tranșată, ministrul adjunct, mai dezinvolt, abordă aspectele practice ale sarcinii. „Te-am chemat, în primul rînd, să-mi spui cum vezi dumneata lucrurile în mare, trăiești doar tot timpul în acest mediu, cunoști minusurile, punctele nevralgice. Evident, noi trebuie să oferim conducerii tabloul realității concrete, starea de spirit, tendințele, fenomenele și să sugerăm modul de acțiune. Acesta este rolul, de la sine înțeles, al unei instituții de stat superioare. Și în al doilea rînd, trebuie să punem pe hîrtie un plan de bătaie, minuțios desigur, dar elevat, un fel de strategie a dezvoltării învățămîntului în perspectiva imediată și de ce nu ? și în viitor. E o ocazie de a arăta competența și seriozitatea concepției politico-profesionale a ministerului nostru." Vorbind, se înflăcără, lăsîndu-se în voia propensiunii organice spre euforie. Schiță într-un șuvoi de fraze — uitînd că de fapt îi solicitase lui Cernea să prezinte repere pentru o bază de discuție — cadrul, dilatat de la o secundă la alta, al punctajului, devenit în mecanismul său labil de gîndire, program. Expuse ideea instituirii în universități a unui sistem nou de relații în-

tre profesor și student. „Mă gîndesc, dragul meu, la o desprindere a profesorului de activitatea didactică diurnă, absorbantă și măruntă prin natura ei. Nu văd necesitatea legăturii profesorului cu studenții ca persoane fizice, el trebuie să fie exclusiv o prezență spirituală. Nu ne putem întoarce la mentorul medieval, ne trebuie mari inițiatori de curente intelectuale, capabili să exercite influență numai prin idei, să ofere esențe ale gîndirii contemporane din care studentul să poată lua periodic anumite doze, urmînd ca travaliul curent, corvoada universitară să cadă în sarcina unui corp mediu cu funcții organizatorice, de rutină." Atacă apoi chestiunea cursurilor, considerîndu-le un anacronism, sursa șablonului științific, factorul de reducere a personalității studenților la un numitor comun. „În locul cursurilor tipărite a venit momentul să punem comunicarea liberă, disciplinară și interdisciplinară, descifrarea noțiunilor fundamentale și sinteza lor. Am putea electriza studenții cu asemenea desfășurări de erudiție lipsită de didacticism, aprinzînd în ei pasiunea meditației, cultivînd filosofia științei, inclusiv oratoria intelectuală. Desigur, toate acestea le văd integrate într-un sistem politic, prevalînd partinitatea în dauna tehnicismului și scientismului arid. Iată miezul activității de partid — am în cap practica nucleelor universitare marxiste dinainte de război, cînd frondam, cu rezultate spectaculoase tocmai datorită elasticității dialogului, scleroza universitară burgheză."

Cernea urmărea cu interes aceste șarje, acest clocot vizionar. Ceea ce auzea păreau a fi convingeri intime, țișnite necontrolat dintr-un strat mai adînc, într-un moment ce căpătase, nu se știe de ce, proporțiile unui eveniment istoric pentru soarta învățămîntului, și la temperatura emoției generate probabil de perspectiva confruntării cu importante personaje de decizie politică, în fața cărora ar fi vrut să strălucească. În același timp, Cernea sesiză, și lucrul acesta îi fu foarte penibil, caracterul iluzoriu al nebuloaselor sisteme concepute de șeful său și redate cu un elan nepotrivit modului său obișnuit de a fi — de o afabilitate reținută, profesorală, dacă nu rece —, un elan aproape

pueril. Considerentele programatice i se păreau idilice, desprinse de realitate. Se străduí, cu tot tactul, să tempereze acest zel imaginativ, examinînd cu un ton cît mai neutru şi obiectiv avantajele şi dezavantajele fiecărui punct. Apreciind posibilitatea ca profesorul să poată studia timp mai îndelungat o temă, degrevat de o serie de obligaţii curente mărunte, atrase atenţia asupra pericolului desprinderii acestuia de studenţi şi al lăsării procesului instructiv pe seama unui corp didactic mediocru. Fu de acord cu faptul că o serie de cursuri suferă de imobilism şi orizont limitat, dar puse serios sub semnul îndoielii eliminarea manualului ca bază de studiu. Observaţiile pertinente ale lui Cernea, deşi nu păreau să-l convingă, ba mai mult, îl indispuneau vizibil, fură totuşi de natură să restabilească un oarecare echilibru între elanul vizionar şi rutina ministrului adjunct. Ajunseră astfel, în redactarea tematicii reuniunii proiectate şi a măsurilor ce se impuneau, cum fu intitulată sumara lucrare, la formulări mult mai moderate. Se păstra din varianta iniţială, puternic subliniată, ideea unui mai larg cîmp de mişcare pentru vîrfurile universitare şi a cultivării mai asidue a personalităţii profesorului, a ridicării nu numai a nivelului ştiinţific, ci şi al celui intelectual al predării, cerinţe perfect justificate după părerea lui Cernea.

Cu această lucrare şi cu servietele pline de dosare, cei doi porniră, într-o stare de uşoară excitaţie, spre sediul Comitetului Central. Îi primi chiar şeful Suprem de resort împreună cu principalele-i ajutoare. După instalarea la masa de şedinţe, ministrul adjunct ceru permisiunea ca Cernea să prezinte propunerile. Nimeni neavînd nimic împotrivă, Cernea intră în subiect reproducînd, desigur mai pe larg, mai comentat, concluziile la care ajunseseră. La un moment dat, tovarăşul, care pînă atunci ascultase cu un aer puţin distrat, făcu o grimasă parcă de nerăbdare sau nemulţumire. Ministrul adjunct o sesiză fulgerător, interpretînd-o ca un prim şi alarmant semn de respingere a ideilor în curs de expunere. Schiţînd un gest energic, îl opri pe Cernea sever, parcă abia stăpînindu-şi exasperarea : „Tova-

răşe... ! se poate, tovarăşe... ?" exclamă el. Se întoarse apoi şi adăugă plin de regret : „Vă rog să scuzaţi, tovarăşul se pare că nu a înţeles ceea ce am discutat la minister, a afirmat aici cîteva păreri strict personale... bineînţeles, ele nu intră în vederile noastre. Îmi dau seama, v-am răpit un timp preţios ! Este desigur şi vina mea că n-am mai verificat o dată ; sau poate n-am explicat îndeajuns de limpede. Mă voi ocupa personal, voi reface lucrarea şi o voi înainta în cel mai scurt timp — dacă îmi puteţi acorda această păsuire". Înalta autoritate zîmbi cam în zeflemea, fără nici o umbră de supărare însă, şi, deschizînd braţele cu o exagerare studiată, îi replică tărăgănînd cuvintele : „Mă rog... N-am absolut nimic împotrivă. Ar fi preferabil să vă puneţi însă de acord, să vă înţelegeţi mai bine în prealabil. Atunci, nu cred că mai avem ce discuta. Refaceţi şi prezentaţi. Consultaţi-vă însă şi cu ministrul. Vreau ca materialul să aibă şi girul lui".

Cernea rămăsese cu gura căscată. Se simţea ridicol şi umilit şi nu-şi putea desprinde privirile de pe chipul şefului său. Se simţea ca şi cînd cineva trecuse pe lîngă el, îl lovise cu bocancul în gleznă, apoi se îndepărtase liniştit, sobru, impenetrabil, iar el rămăsese pironit locului, prostit, incapabil să rostească un cuvînt, îndoindu-se dacă incidentul se întîmplase aievea sau fusese o simplă nălucire. Poate ar fi trebuit să reacţioneze imediat, dar pierduse ocazia, momentul trecuse, acum i se părea absurd să revină şi să explice. Nu mai avea ce face, trebuia să lase să i se scurgă pe obraz scuipatul, să-şi asculte nervii zbîrniind ca nişte sîrme ruginite. Nu mai fusese terfelit astfel în public, la o asemenea altitudine socială, unde fiecare cuvînt şi fiecare gest capătă o rezonanţă supraamplificată, răsunînd, într-un spaţiu vidat de sunete obişnuite şi saturat de sensuri, ca nişte clopote grave.

Importanta personalitate spunea ceva despre stringenţa disciplinei de partid în sfera învăţămîntului şi culturii, atrăgînd atenţia că, prin specificul său, acest domeniu este supus unei inerente tendinţe liberaliste, cu atît mai mult cu cît suferise şi

influența dăunătoare a foștilor factori de răspundere diriguitori, înlăturați recent. Ministrul adjunct, cu aerul că și-a revenit din starea de amărăciune în care-l aruncase pentru un moment ieșirea iresponsabilă a subalternului său, manifesta cea mai deplină aprobare. Reieșea clar nu numai că e în consens cu aceste raționamente politice — în fond comandamente superioare pentru întreaga viață ideologică —, dar că ele coincideau perfect cu propriile-i convingeri intime, menținute consecvent în pofida presiunilor mai vechi, deloc neglijabile, sau a confuziilor ce mai dăinuiau, după cum se văzuse și la Cernea, influențat dumnezeu știe de cine, pînă la gradul de a denatura principiile stabilite în colectiv în modul cel mai clar. Pradă valului de revoltă stîrnit de dexteritatea cu care șeful său direct reușise să se distanțeze de „detestabila" sa expunere, Cernea nu se putu reține să nu exclame, nu cu sfiiciunea activistului insuficient edificat, rușinat de lipsa lui de orientare, ci cu un fel de somație iritată : „Totuși care va fi, dacă mi-e îngăduit, caracterul consfătuirii cu cadrele didactice ?" Înaltul dregător nu manifestă nici o grabă în a da curs acestei interpelări, dimpotrivă, continuă să privească în tavan, de unde părea că-și extrage gîndurile, iar după o mică pauză, folosită pentru a-și căuta ceva în buzunare, deschise lenevos gura adresîndu-se tuturor : „Îmi închipui că ați citit cuvîntarea de săptămîna trecută a tovarășului Hrușciov. Desigur, ea se adresa scriitorilor și oamenilor de artă sovietici, dar cred că ați înțeles valabilitatea pe care o are pentru întreaga suprastructură socialistă. Dînsul spunea că a fost înțeleasă greșit esența criticii cultului personalității lui Stalin și ca urmare s-a dezvoltat numai tendința investigării laturilor negative și greșelilor din istoria partidului și statului sovietic. Tovarășul Hrușciov a dat o palmă usturătoare celor care, stînd pe margine, au inventat noțiunea de «lăcuitori», și i-a pus sever la punct pe partizanii așa-zisei «libertăți de creație», aceștia nereclamînd în fond decît dreptul de a-și feri lucrările de critica principială de partid. Nu mai e nevoie să mă refer, cred,

la poziția fermă luată recent de partidul nostru împotriva intenției unora de a da frîu liber stihiei mic-burgheze în viața noastră politică și care, inevitabil, ținînd seama de persoana fostului vostru ministru, trebuie să fi afectat și sfera universitară". Apoi, întorcîndu-se brusc spre Cernea, cu o privire ce încetase de mult să mai observe tavanul, și străpungîndu-l nemilos, continuă : „Iată caracterul oricărei consfătuiri de partid, în momentul actual, cu cadrele din orice sector al frontului ideologic. Mai sînt necesare explicații suplimentare ?" Aceste ultime cuvinte fuseseră rostite rar, sacadat, amenințător, încît toată lumea, cu excepția lui Cernea, îngheță. Ședința se încheie pe acest ton și despărțirea se produse într-o tăcere apăsătoare, rău prevestitoare. Abia în fața ușii, la plecarea celor doi, responsabilul de resort își reluă surîsul metafizic, bagatelizator și, strîngîndu-le moale mîna, cu o atingere imaterială, adăugă din nou tărăgănat și absent : „Deci data viitoare vă puneți de acord și aveți și girul ministrului !"

În mașină, la întoarcere, Cernea îl fixă cu o figură crispată, cu mușchii obrazului tremurînd de enervare și cu ochii tulburi pe tovarășul său, în timp ce acesta privea strada, forfota veselă a oamenilor, impasibil, total deconectat. Ministrul adjunct simți priv rile lui Cernea, dar nu întoarse capul, gustîndu-și mai departe, cu o expresie aproape epicuree, plăcerea descărcării nervoase, eliberarea psihică produsă de încheierea, atît de favorabilă pentru el, a importantului episod de care se temuse. „La ce vă folosește dumneavoastră renunțarea la demnitate ? — se auzi șoapta lui Cernea. Ce victorie ați cîștigat compromițîndu-mă pe mine și abjurînd propriile dumneavoastră convingeri ? Nu ați făcut decît să pierdeți stima unui om, și aceea dumnezeu știe cum cîștigată. În locul dumneavoastră n-aș mai putea să mă privesc în ochi." Dar ministrul adjunct nu schiță nici cel mai mic semn de tulburare. Ca și cînd n-ar fi auzit absolut nimic, continuă să privească prin geamul mașinii mișcarea obișnuită și mereu inedită a străzii, cu același aer detașat, expri-

mînd o dulce și domoală siguranță interioară, izbitor de asemănătoare cu figura surîzător-metafizică a celui de care tocmai se despărțise.

„Cum ai ținut tu minte, măi Vlade ?" — se mira, cu o greu ascunsă înduioșare, Manole Suru. „Ei lasă, parcă asta are vreo importanță" — se apăra Vlad Cernea. „Are. Pentru mine are... Și pentru Peluța", își asocie Suru soția rămasă în mijlocul odăii, fistîcită, intimidată, neștiind încă bine ce are de făcut. „Ce faci Peluțo — o interogă bărbatul, văzind-o încurcată și exploatînd instinctiv situația pentru a șterge umbra de emoție ieșită prea mult la suprafață — ce stai ca o statuie ? Nu aduci fetița ? Nu vezi cît drum a făcut omul ăsta să-ți felicite odrasla de ziua de naștere ?" Între timp Peluța își revenise și dezlegîndu-i-se limba începu să turuie : „Dar bine, Vlade, să nu dai tu un telefon, un semn de viață... să nu spui o vorbă... Și nevastă-ta unde e ? De ce n-ai adus-o pe Gigi ?" Nemaiavînd răbdare să afle răspunsul, prea plină de bucuria ei, adăugă : „O, să vezi ce bomboană s-a făcut Nana... N-ai văzut-o de cînd avea trei luni... nici trei luni. E fată mare acu... săptămîna trecută am fost cu ea pe munte. Zăpăcitu-ăsta de Manole i-a dat să mănînce oaie friptă la jăratic și mămăligă. S-o fi văzut cum se juca ea, năzdrăvana, cu cîinii de la stînă..." „Ad-o, dragă, odată — o întrerupse Manole, prefăcîndu-se supărat —, ce-i faci atîta reclamă, ce, omul ăsta are orbul găinilor, nu poate să-și dea seama cu ochii lui ?" Rîzînd fericită, Peluța fugi, mai adăugînd de dincolo de ușa rămasă deschisă că trebuie s-o schimbe și că Manole să pună și el mîna să-l servească pe Vlad cu ceva, să n-o aștepte pe ea. În realitate pregătirea nu dură mult ; abia apucară cei doi să schimbe cîteva vorbe — întotdeauna după o lungă despărțire discuția demara anevoios, de ambele părți punîndu-se întrebări de circumstanță, declanșate automat, de genul „Ei, și cum zici că te simți ?" „Și tu ce-ai

mai făcut ?" „Arăți mai nu știu cum. Te-ai mai îngrășat ?" „Și merge... merge ?", la care nici unul nu se gîndea să răspundă și nici să primească vreun răspuns — abia epuizară deci micul protocol de rigoare, că Peluța și apăru pe ușă cu „bomboana" ei, ca un protopop cu odoarele sfinte pe ușa altarului. „Uite, Nana, o îndemna ea pe fetița ce i se agățase de mînă pășind bățoasă în pantofiorii albi cu ciucuri mari roz, uite, ăsta e nenea Vlad. Hai, du-te la el... dă mînuța cu nenea Vlad." Dar fetița nu avea ce mînuță să dea, pentru că în stînga ținea strîns un deget al mamei, iar cu dreapta tîra de coadă o mîță cît toate zilele din material plastic, mieunînd la cea mai mică apăsare. Văzîndu-l pe Suru, se desprinse însă de maică-sa și, legănîndu-se ca o rățușcă, se îndreptă spre el, cu întreaga strălucire a ochilor largi și negri, și zîmbetul stîngaci ce lăsa să i se vadă cei doi dinți de curînd înmuguriți. „Ta-ta, ta-ta", desfăcea ea silabele, rar și apăsat, parcă încercînd să-l învețe pe Suru să pronunțe corect un cuvînt din limba simplă și clară a copiilor și pe care adulții și-o însușesc cu mare bătaie de cap. Tentativele Peluței de a o îndrepta spre Cernea rămîneau fără efect, Nana manifestînd față de acest străin o nepăsare atît de calmă și deplină încît părea jucată. Lui Cernea i se păru că descoperă un zîmbet malițios de copil înzestrat cu un umor precoce. „Ia stai tu, mă urîto... te faci că nu mă vezi... ia vino tu încoace cu pisoiu ăla al tău", se hotărî Cernea să treacă la atac, înțepat deodată de ghimpele geloziei. O ridică gingaș în brațe, potrivindu-i capul astfel încît să-i culeagă lumina privirii, curată și misterioasă ca văzduhul unei zile de toamnă cînd totul e de nerecunoscut. „Ia spune-mi tu mie, ia spune-mi tu mie...", repeta el fără să se poată concentra, preocupat de sentimentul nou, straniu, că strînge la piept nu pur și simplu un copil, ci o minune delicată și proaspătă, din care urma să crească o ființă omenească încărcată de un destin necunoscut. Fetița, prefăcîndu-se în continuare că nu-l vede, îl bătea ușor pe umăr cu motanul mustăcios, strîngîndu-și buzele într-o expresie de mare încordare, ca și cînd treaba pe care o făcea îi absorbea întreaga făptură.

„Ia spune-mi tu mie, o interoga mai departe Cernea, fără să știe de fapt ce vrea să o întrebe, ia spune-mi tu mie... și aducîndu-și aminte de cutia pe care o adusese, se decise... vrei să mănînci un biscuit ?" Nana luă repede biscuitul și îl sfărîmă cu cei doi dinți mici și albi. „Papa", îl informă ea pe Cernea. cu aceeași preocupare de a pronunța distinct, rar, ca pentru a-l ajuta să prindă bine sunetul cuvîntului. „Și ce mai știi tu să spui, ștrengăriță, ce vorbe ai mai învățat ?" căuta Cernea să se insinueze și mai adînc în intimitatea Nanei, dar ea se mulțumea să-i atingă fruntea cu biscuitul, împrăștiindu-i firimituri pe sprîncene. „Mai știe, mai știe, interveni Peluța. Ce bei tu, Nana, ia spune-i lui nenea, ce bei tu... teai ? să-ți dea mama teai ? Am vrut s-o înțarc și i-am dat ceai, dar tot suge, suge și lapte, bea și ceai. Uite să ți-o spui, domnișoară mare și suge..." „Oho, să fiți voi sănătoși, se grozăvi deodată Cernea. Păi știți pînă cînd am supt eu ? Îmi luam scăunelul, mă așezam lîngă biata mama, o trăgeam de fustă și mă rugam de ea : «papă Vlad țiță»". „Ha, ha, rîdea Suru gros, de aia te-ai făcut tu fetelcea, papă-lapte — adică delicat, de, vreau să spui". „Da, aveam un vecin, continuă Cernea, fără să se supere, care a supt pînă pe la trei ani. Se juca cu noi pe stradă ce se juca, și odată o zbughia acasă. Se întorcea sătul, cu stropi de lapte pe bărbie". „Ha, ha, ridea în continuare Suru, păi nu vă chema și pe voi — hai, bă băieți pe la noi pe-acasă să bem niște lapte... Hă, hă, bă, ida chisnovați sînteți voi ăștia după la Dunăre". Nana, probabil iritată de această veselie, nemulțumită că fusese scoasă pentru o clipă din atenția generală sau, poate, dimpotrivă, cu un sentiment de ușurare că nu se mai simțea supravegheată, îi udă în mod discret lui Cernea mîneca hainei. Peluța se prefăcu supărată foc, i-o smulse din brațe lui Cernea și, certînd-o mereu, se duse s-o schimbe. Cernea observă că sarcina și alăptatul o cam deformaseră pe nevasta lui Suru. Și chipul ei, de o anumită puritate înainte, i se păru acum comun și, într-un fel, vulgar, acoperit de stratul gros al unei satisfacții prea expansive, de mamă convinsă că odrasla ei e cea mai reușită din lume. Peluța

se îngrășase, dar — observă Cernea — flasc, nu într-un chip robust, sănătos, așa cum se întîmplă uneori cu femeile pline de vitalitate, cînd parcă devin de piatră. O osîndă albă, moale, o aducea puțin de spate, dînd impresia că tot trupul, cu linii greoaie, alunecă încet, se scurge într-o pastă vîscoasă.

Cernea nu avu timp să-și explice rapida degradare fizică a Peluței, pentru că atenția îi fu atrasă de ceea ce i se păru a fi transformarea petrecută în înfățișarea lui Suru. La început nu reuși să descifreze acel ceva nou, străin, ce îl împiedica să-și recunoască pe de-a-ntregul prietenul. Găsea că e mai detașat, mai sigur pe sine, dar în același timp mai abrupt, ca un deal altădată ridicîndu-se rotund și coborînd armonios, calm, fără grabă și fără accidente, și acum rîpos, rupt de o alunecătură de teren sau mușcat de dinții unor mașini puternice. Vocea îi suna mai spart, mai dogit, ca la marinarii întorși după o lungă peregrinare pe ocean. Chipul îi devenise și mai măsliniu, și mai colțuros, și o anumită sclipire scurtă și aspră a ochilor dădea privirii lui ceva poruncitor. Rîsul gros — Cernea nu-și amintea să-l fi auzit rizînd așa înainte — avea o notă disprețuitoare, deși vădea prietenie, chiar afecțiune, la început și emoție. „Măi Manole, îl sondă, fără să-și dea seama de ce pusese întrebarea, îmi face impresia că ești pe punctul de a deveni, dacă nu ai și devenit. un șef, un mare șef ? !". „Tu vorbești, mă, ministerialule, de șefie — și lui Cernea i se păru că un ochi îl privise zeflemitor, iar altul rece —, păi mai ai dracu șefi ca voi nu găsești nicăieri. Și baremi de s-ar cunoaște, de s-ar vedea ceva. Dar voi stați acolo ca niște padișahi pe perne, sorbiți cafeaua încet să nu vă ardă, și trageți din narghilea. Iar noi ducem jugul să vă asigurăm păpica, și construim socialismul să vă fie vouă bine la oase." „Și totuși, Manole, ai luat un aer de șef — se încăpățîna Cernea, deși nu era pe de-a-ntregul sigur că asta îi spunea schimbarea prietenului său. Chiar și pe mine mă vezi cu alt ochi — mai intransigent. Am început să-ți par un papă-lapte. De lapte scos de tine cu sudoare, cu dîrzenie și o voce inflexibilă de la țărănimea rămasă oscilantă, deși prietenă și

aliată de nădejde a clasei muncitoare." „Bă, ai început să ne iei peste picior pe noi ăştia de la coada vacii, activiştii de jos, necioplíţi, nespălaţi — cum cred că auzi toată ziua de la poetesele voastre, prin Bucureşti ! Păi nu e bine, băiatule ! Ia mai îndreaptă-ţi ochii spre pămînt, nu-i holba numai spre stele." Şi apoi, de la tonul glumeţ folosit pînă atunci, deodată aspru, dar evident involuntar : „Ia vezi, voi intelectualii ăştia subţiri mi se pare că o să cam daţi de dracu". „Eee, nu mai spune ! Îmi dai noutăţi, Manolache ! O să dăm de dracu ? De ce ? Ţi s-a urît cu noi, am început să te plictisim ? Te-am supărat cu ceva ? Ia vezi tu pe-acolo, pe ogoare, şi pe la coada vacii unde zici că stai, n-ai început să uiţi cîte ceva ?" „Ce să uit, anii de toceală vrei să spui ? Teoriile lui Marx-Engels-Lenin în stare pură ? Vlade — reveni el la tonul camaraderesc, uşor persiflant —, mai aşează-te bătrîne, şi tu, cu picioarele pe pămînt ! La muncă nu mai e ca la şcoală, frate-miu ! Cînd trebuie să faci planul la carne, mai ales după ce s-au desfiinţat cozile, nici dracu nu te întreabă despre originea familiei, a proprietăţii private şi a statului. Ideile astea elevate rămîn pentru mai tîrziu, cînd om avea cu ce umple burta, cînd n-om mai întîmpina nici o împotrivire. Dar eu vînd aici castraveţi la grădinari... Tu eşti de la centru, ştii mai bine ca mine cum se pune problema." „Ştiu la ce te referi, Manole, dar ăsta a fost un caz izolat. Două persoane îndepărtate din conducerea partidului... într-o anumită conjunctură politică..." „Un caz izolat, cum îi spui tu, nu se dezbate luni de zile în partid. Chestia e serioasă. A fost o replică tăioasă, foarte tăioasă dată celor... ca tine, de exemplu — rîse Suru gros, răguşit, cu o expresie aproape perversă —, care consideraţi Congresul douăzeci ca o poartă spre libertatea absolută, spre Edenul socialist în care doar o frunză de viţă limitează goliciunea totală." „Manole, dacă Stalin ar fi înviat după Congresul al douăzecelea, aşa ar fi numit critica cultului personalităţii — calomnie ! Eu nu pot să mă pronunţ în cazul celor doi... Nu cunosc probe. N-am fost la plenară. Mi s-a părut destul de straniu ca unul din marii protagonişti ai dogma-

tismului ideologic, inspirator de forță aici la noi, al cultului lui Stalin în întreaga cultură, să devină peste noapte propriul său calomniator... dar, mă rog... în principiu, orice e posibil. Pe ansamblu n-aș fi însă așa de catastrofic, mai ales în ce privește viitorul, cum văd că ești tu..." „Cum catastrofic ? Ha, ha, știi că ești bine ? Catastrofic, ai ? Nu spun eu că voi pe-acolo v-ați învăluit în fum de narghilea ?"

Cernea o văzu pe Peluța revenind, dînd să intre cu Nana de mînă, dar găsindu-i absorbiți de discuție, se retrăsese, dusese copilul înapoi și, bodogănindu-l pe Manole că uitase de îndatoririle de gazdă, pusese pe masă ce avea ea mai bun, și destupase o damigenuță cu dopul ceruit. Se vedea de la o poștă că ar fi vrut să mai schimbe cîteva cuvinte cu Cernea, să-l mai chestioneze despre nevastă-sa, să-și mai reverse preaplinul sentimentului de mamă, să-și spună și necazurile. Ghicind că cei doi aveau de discutat lucruri importante și, predispusă ca întotdeauna la renunțare, aranjă masa și se retrase. Un timp Cernea tăcu, preocupat de ce spusese Suru, încercînd să-i înțeleagă starea de spirit și mai ales modul atît de diferit de a privi lucrurile. Suru intrase într-o altă psihologie, dobîndise alte repere de judecată, poseda un anumit consemn ce lui — deși trăia la centru, cum spunea celălalt — îi scăpa. „Tu vezi în documentele plenarei din vară o nouă rezoluție românească la perioada poststalinistă, una de durată, definitivă ?" „Acuma, fără glumă, Vlade, văd că e o mare diferență să lucrezi pe linie de stat. Toată ziua hîrtii, circulare, instrucțiuni... astea te situează cred cam în afara fluxului vieții politice. Pentru un birocrat oarecare, nu e nici o dramă, dimpotrivă, se potrivește de minune. Dar pentru tine... spirit viu, tentat să taie firul în patru, să cunoască și să înțeleagă... pentru tine zău, cred că e un handicap." Cernea trecu peste această mică lecție, sau dojană, sau ce-o fi vrut să fie, deși într-o anumită măsură se simțise vexat, dar interesul discuției prevala, dîndu-și seama că-i într-adevăr ceva ce nu reușise să sesizeze la timp și fiind curios să asculte pînă la capăt raționamentele lui Suru, să ex-

ploateze, cum s-ar spune, avansul acestuia, inițierea sa, în virtutea căreia se arăta atît de condescendent. „Eu realmente mă învîrtesc toată ziua printre intelectuali, Manole. Să-ți spun drept, n-am remarcat pînă acum, la tine, aversiuni, resentimente față de acești oameni. De aceea mă miră puțin... Dar nu asta e esențialul. După părerea mea, artiștii au un ascuțit spirit de conservare, deci și simțul primejdiei. Cred că ei adulmecă ușor apropierea furtunii, ca un arbust debil, fără rădăcini prea puternice, plin de memoria atîtor smulgeri. Au căpătat suplețea arbustului, au devenit flexibili, și-au însușit proprietatea de a se lipi de pămînt, așteptînd pînă se oprește furtuna. Stejarii, gorunii, nu presimt marile cataclisme, rădăcinile lor enorme, adînci, le dau conștiința securității, un fel de orgoliu inconștient. Cu ce se aleg ei din dezastre ? Cîteva crengi rupte... Ei și, ar fi căzut și așa... uraganul n-a făcut decît să-i curețe de uscături, să le verifice forța, să-i călească. Pe cînd răchita, salcia pot supraviețui bizuindu-se nu pe forță, ci tocmai pe slăbiciunea lor transformată în armă. Aceasta devine un mijloc de disimulare, un joc al falsei nimiciri..." „Bun, și ce vrei tu să spui, în fond... că ei au presimțit ce ?" „Da. Calmarea văzduhului... Am remarcat la ei începutul unui sentiment de siguranță și stabilitate..." „Mă băiete... Nu te-am văzut niciodată atît de naiv. Ce tot îndrugi tu aici ? Intuiție, sensibilitate... marele fler. Vorbe de clacă. Ce dracu, ai ajuns să ghicești în ghioc, în boabe de fasole ? Vino-ți în fire, omule ! Trezește-te ! Plenara a condamnat tentativa de a se da frîu liber stihiei mic-burgheze, a avertizat împotriva liberalismului. Tu pe ce lume trăiești ? Cei doi excluși au lucrat în ideologie, în cultură. Deci aceasta e sfera unde au apărut primejdiile. Calmul instinctiv al artiștilor ? Să-și bage dracului capul la cutie, să-și îndoaie tulpinile alea mlădioase cît mai mult, pînă nu e prea tîrziu. De fapt, e deja tîrziu." „Și ziceai că nu ești prăpăstios !" „Uite ce e, Vlade, mie îmi plăcea de tine fiindcă erai perspicace, pătrundeai miezul și vedeai limpede, cum să zic eu... la toate cele trei timpuri. Nu știu ce s-a întîmplat... nu vreau să fac presupuneri... m-ai în-

ţelege greşit, şi nici nu e în firea mea... Dar îţi reamintesc : ultima plenară a stabilit că sarcina fundamentală e disciplina de fier a partidului. Lasă dracu prostiile... Iar cu intelectualii, fii mai prudent." „Cum, măi Manole, ăsta e după tine destinul înnoirii după Congresul al douăzecelea ? Asta am învăţat noi din drama mondială a comunismului ? Atita a durat trezirea la realitate ? Încît să-mi spui acum să mă retrezesc în sens invers ?"

Manole nu-i răspunse. Căpătase un aer plictisit şi, parcă uitînd de prezenţa lui Cernea, lăsase privirile să-i alunece, absente, pe fereastră, străpungînd zidurile blocurilor vecine, urîte şi murdare, deşi noi, cu aspect de penitenciar militar, spre un punct îndepărtat, de fapt aflat în sine. Anii de şcoală rămăseseră mult în urmă. „Eu am trecut cu bine acomodarea, deşi la un moment dat mi-a fost frică de acest pas — mormăi el în cele din urmă. N-aş spune despre tine acelaşi lucru. Dar... să nu disperăm, adăugă destinzîndu-se. Eşti încă băiat tînăr", şi rîse gros. Privirile lui Cernea fură şi ele atrase de petele de ulei colorat ce păreau că se scurg pe geam, din lumina sîngerie, muribundă, a soarelui gata de asfinţit. Ochiul ciclopic, pradă unei teribile dar calme hemoragii, arunca peste acoperişurile oraşului o sclipire sadică, dîndu-i lui Cernea impresia că se afla într-un abator, în apropierea unui bivol lovit de moarte. Un fior îl străbătu la gîndul, abia conturat, izvorît absurd din starea lui de tulburare, că oraşul respiră inconştient sub ameninţarea unui destin satanic. Clipi din ochi, alungîndu-şi confuzia psihică, scurtă, fulgerătoare, derutantă schimbare a planurilor, cu impresia incertă că asemenea momente i se repetă mai des. Se obişnuise, ca majoritatea oamenilor, să nu-l mire deconcertanta pierdere a axului de echilibru între prezent şi trecut, cînd ceva îţi spune că ai mai fost printr-un loc, cu totul nou, ba chiar că ai trăit sentimente similare, inclusiv de înşelătoare familiaritate, sau de îndoială asupra memoriei şi simţurilor. Oamenii dau acestei stări, destul de frecvente, tot felul de interpretări. El o considera o scurtă ieşire din graniţele timpului, reflectarea unei

trăiri mai intense sau, invers, mai relaxată, pe ecranul sau pe oglinda clipei, cînd conștiința se vede pe sine dimpreună cu realitatea înconjurătoare. Ceea ce trăia de la un timp îi era mai greu să-și explice, căci consta din extrapolarea unei puternice impresii artistice, deci a vibrației fanteziei, pe planul trăirii reale. Auzea un cîntec foarte trist, de pildă, o melodie de flaut sau de acordeon și îl inunda deodată viziunea unei copleșitoare și iremediabile jale a lumii ; zidurile i se păreau că plîng, vîntul că geme sau hohotește înăbușit, păsările că se duc să moară într-un cimitir al cerului, oamenii că-și tîrăsc umbra ca pe o cruce, străzile că sînt albii în care timpul duce cu sine, în curgerea lui ireversibilă, tot ce a fost și mai continuă să fie, pentru o clipă, frumos și vesel. În timp ce asculta la radio, să zicem, o voce din altă lume, de pe alt meridian, sunetul ei persuasiv, profund, colorat îi apropia cîntărețul pînă la confundare spirituală. De ce ? Pentru că vocea, găsea el, era încărcată de sentimentele comune oamenilor de pretutindeni, exprimînd drama existenței sau extazul bucuriei, melancolia, dragostea, durerea. Omul nu-i mai era străin, ci familiar, iar cîntecul poleia cu aur nu numai sufletul lui, ci omenirea întreagă. Suferința, neîmplinirea, umilința căpătau și ele această aureolă — și deși știa că toate rămîn în continuare ceea ce sînt, pentru un moment și ele apăreau frumoase, umplîndu-l de o dulce amărăciune. Propria-i existență își îmbogățea semnificațiile, devenindu-i dragă pentru că o știa scurtă, precară. Cîte ceva din afară îl încălzea mai mult decît tot ce avea înăuntru. Impulsul exterior îl ajuta să-și apropie ceea ce pînă atunci fusese ostil, conciliindu-i eul cu universul, altfel strivitor și de neînțeles.

Tresări și, desprinzîndu-și ochii de fereastră, încercă să se scuture de viziunea terifiantă a orașului „condamnat", scăldat în sîngele amurgului. Privindu-l pe Suru, inclus și el în același crepuscul tragic, Cernea fu cuprins de o inexplicabilă milă și înțelegere. Bărbatul din fața lui, stîncos, cioplit dintr-o bucată, în muchii drepte, deplin stăpîn pe voința sa, apăru într-o lumină nouă, generată de un instinct patern pe care nu

și-l cunoscuse ; ceva îl împingea să ia acest cap măsliniu cu părul negru, sîrmos, acum și mai întunecat de umbra serii, și să-l strîngă la piept, să-l mîngîie și să-l legene. Ca și cînd ar fi fost amenințat, fără să știe, de primejdii, de o mie de ori mai puternice decît orice voință omenească. Cernea fusese atins în amorul lui propriu de admonestarea lui Suru, sesizase în ieșirea acestuia nu numai intenția camaraderească de punere la punct, pînă la o limită de înțeles pentru caracterul lui voluntar, impulsiv, ci și un accent de nerăbdare agasată, poate și de dispreț. Privindu-l însă așa, cufundat în penumbra înserării, cu urmele acelea de sînge solar pe obraz, își uită brusc nemulțumirea și se înfioră, văzînd pentru prima oară în Suru un om singur și sărac în țăria lui de piatră, un minereu rece, zgrunțuros, întunecat.

Gigi era foarte mîndră că cercul obișnuiților atelierului se lărgea. Pe la sfîrșitul iernii își făcu apariția printre ei un sculptor de vreo douăzeci și opt — treizeci de ani, brunet, înalt, cu o cariură atletică, purtînd un pantalon de doc foarte gros și o cămașă roșie dintr-un fel de pînză de sac. Se spunea că nimeni nu-l văzuse vreodată cu haină ; iarna îmbrăca un cojoc de oaie întoarsă, foarte murdar, pus direct peste cămașa scorțoasă, deschisă, lăsînd să i se vadă pieptul acoperit cu un păr negru, des. Craniul complet ras îi dădea un aer de cazac. Deasupra obrazului rotund, sever, sprîncenele negre abia ascundeau strălucirea plină de batjocură și aroganță, de o cruzime ușor melancolică, a ochilor lui de linx. Gigi știa că devenise cunoscut în cercurile restrînse ale esteților bucureșteni prin cîteva lucrări în lemn sugerînd zboruri în spirală. Lucrările se deosebeau puțin între ele, ideea lui plastică nelăsîndu-se exprimată în mai multe variante — lucru dealtfel prețuit, monotonia fiind proclamată de admiratorii săi ca semn indubitabil al talentului. „Melodia lirică a lui Bacovia, graseia Armand Arnăutu, are doar

cîteva note, dar tocmai aceasta o face inconfundabilă. Așa cum toată lumea știe că Chagall nu s-a obosit niciodată să schimbe arsenalul simbolurilor, redus în linii generale la un cap de cal, de țap, sau de măgar, o rochie de mireasă, un buchet de flori și un lăutar cocoțat pe acoperișurile magherniților ovreiești din Vitebsk." Bogdan Vartolomei — acesta era numele sculptorului — stîrnise, apărînd în atelierul lui Gigi, surpriză, pentru că își căpătase reputația de mizantrop incurabil. Dezagrea societatea, manierele, bunul-simț — înglobînd toate acestea în noțiunea generică de *tembelism burghez*. În rarele ocazii cînd trebuia să participe la manifestări publice apărea în neschimbatele sale veșminte de atelier. Manifesta o oarecare încredere doar în Armand Arnăutu și numai pentru intuiția artistică a acestuia, pentru că apetitul lui pentru demonstrație teoretică îi repugna. În casa lui Cernea arbora o umoare acră, dînd să se înțeleagă că acesta e prețul ce trebuie plătit pentru prezența lui. Gigi mai primea de asemeni, vizitele unui poet, prieten cu Piuaru, din „generația războiului", fost suprarealist, protestatar, apoi proletcultist convins, revenit la impulsul inițial retezat brusc de o recentă cronică unde numele său, Leonard Bouaru, apăruse într-o înșiruire la capitolul idealiștilor inconsecvenți. „poate mai periculoși — cum se scria acolo — decît cei declarați deschis pe care știi de unde să-i iei și unde să-i pui". În sfîrșit, Gigi acceptase, pentru numele lui istoric, și un veteran veninos, un bătrîn încremenit în vîrsta lui matusalemică la fel ca un butuc de lemn pietrificat. Aproape nonagenar, Vintilă Ghibernea se lipise de Boieriu, singurul dintre „tineri" — cum îi cataloga pe cei sub șaptezeci de ani — pe placul lui pentru că-i suporta cu stoicism răutatea. Îl urmase în atelierul acestei copile pentru a se mai îndulci cu cele lumești, de care, pretindea el, fără să fie crezut, ducea mare lipsă datorită uneltirilor mafiei reacționare, stăpîne pe putere în lumea artelor plastice.

Gigi trecea în acest timp — primăvara anului 1958 — printr-o nouă metamorfoză. Sofistica alambicată a prietenilor,

pe care o căutase și o cultivase cu fervoare, pentru a-i distila spiritul și căli talentul, începuse nu să o obosească, deoarece continua să-i placă, să-i fie necesară ca unui drogat morfina, dar să o dezorienteze și s-o deprime. Această stare de spirit se datora faptului că nu reușea să înregistreze nici un progres notabil în creație, deși fusese convinsă că noul climat cultural îi va facilita dezghiocarea inspirației, o va catapulta pe culmi artistice, într-un mod pe cît de miraculos pe atît de simplu. De aceea, dezamăgită, nu de amici, căci pe aceștia îi admira nu mai puțin ca înainte, ci de sine însăși, se întreba dacă acesta era cu adevărat antidotul pentru starea ei de „prelungită forță demoniacă latentă", cum îi plăcea să o numească în tot mai rarele momente de euforică încredere în sine. Pradă acestei obscure îndoieli, asista la spectacolul animat, în curs de desfășurare în atelier, și în care continua să nu joace un rol activ, ci unul de amfitrioană discretă, neutră.

Bărbații stăteau tolăniți în fotolii sau pe scaunele împrăștiate în atelier și ea gîndea că seamănă cu niște mandarini căzuți într-o obosită autocontemplare. Gustau, cu ochii îngustați de plăcere, din paharele de vin, iar vorbele susurau, pe ici pe colo, fără să se observe cînd și cine a început să le pună în mișcare, așa cum se pornește pe nesimțite vîntul în frunzișul copacilor. Vorbeau pe rînd sau toți deodată, ascultîndu-se sau nu, răspunzîndu-și unul altuia sau doar unui gînd interior răzleț. „În fond — se făcu auzită, mai pronunțat, deasupra celorlalte, vocea ușor vibrată a lui George Piuaru, cu obrazul tot mai deshidratat și îngălbenit, parcă ar fi fost croit dintr-o gutapercă uscată, cocoloșită și apoi netezită în grabă —, arta devine tot mai primejdioasă. Ea se bazează pe șoc, pe stress, într-o lume a agresiunii psihice, constituindu-se prin aceasta în complice. Încifrîndu-se, ea se refuză maselor. Dar prețul e plătit de artist — pentru că fenomenul ascunde drama izolării, însingurării. Publicul, intuind disprețul creatorului, intenția de a-l umili, de a-i contrazice și nega educația, începe să urască arta, să vadă în ea un detonator

al rigorii." Instinctiv, toți se uitară la figura angelică, ciudat luminată, din interior, a lui Armand Arnăutu. „Parcă ar fi un copil nedumerit", își zise Gigi, deși știa că informația lui profesională de cea mai strictă actualitate, ușurința de a jongla cu cele mai prestigioase și originale nume afirmate în estetica mondială, de foarte restrînsă circulație, îi conferea o autoritate de temut. Începuse să fie considerat nu doar o speranță, ci o personalitate în ascensiune vertiginoasă. În fața persoanei sale fizice, neiniția ții încercau o decepție, făcînd imprudența de a-l taxa drept un imberb timid și șovăitor. „Dar Brâncuși, maestre... ?" întrebă el, mieros, cu o modulație a vocii ca o reverență. „E, cu Brâncuși e altceva, răspunse moale Piuaru, dus pe gînduri. Cu toate că..." Cineva schițase intenția să treacă la alt subiect, dar Armand replică repede, de data aceasta cu o voce insinuantă : Ai spus *cu toate că*... Te rog să te explici".

Pentru Gigi deveni clar că în seara aceea subiectul preponderent, impus cu ipocrită modestie de Armand Arnăutu, urma să fie Brâncuși. Doar nonagenarul, încă neintrodus în subtilitățile cercului, încearcă să strice chinta roială, în pregătire, a criticului. Autor al unor statui reci, inexpresive sau, dimpotrivă, exagerat romantice — pe care Gigi le detesta în sinea ei —, fusese foarte bine cotat înainte de război. Acum însă, ducînd lipsă de comenzi, se considera un geniu oropsit, un Michelangelo înlănțuit de pigmei. „Uite, să-ți spun eu pe șleau, fonfăi el, vorbind numai din buzele uscate, de care-și lovea limba grea, de mult scăpată de obstacolul danturii. Noi l-am umflat pe Brâncuși ca pe un balon. Dacă vreți să știți, coloana aia nu e decît un stîlp țărănesc mai înalt. Iar pasărea, un pinguin jumulit ! Un joc de copil. Ca și toate ouăle lui de serie și capetele pe care eu le făceam pe la optsprezece ani. Acest țărănoi, pe care eu nici nu-l primeam la mine în atelier, s-a oploșit la Paris, cu ceaunul de mămăligă, zăpăcind niște franțuzoaice snoabe, stricate și proaste, gata să cadă în fund pe scăunașele lui din Gorj și să strige isterizate «merveilleux» în fața unei nenorocite cămăși de tort". Armand privea gura

ştirbă a bătrînului şi nici nu mai clipea, parcă fascinat de capul unui cobra. „Eu n-am vrut să spun asta, se auzi vocea dinadins tărăgănată a lui George Piuaru, exprimînd o distanţare astronomică de cuvintele bătrînului. Eu am opinia mea în legătură cu Brâncuşi. Nu-i contest sub nici o formă talentul, dimpotrivă, îl consider doar niţel cam mistic. Arta lui este esenţial ortodoxă. Nu aţi observat că ea se desfăşoară — cu excepţia mesei, a cinei de taină care e tot creştină — pe verticală ? Toate se înalţă spre cer. Plastic, exact ideea fundamentală a creştinismului. Brâncuşi face o întoarcere la bizantinism, renunţînd însă la figură, prin excelenţă de sorginte păgînă. Brâncuşi, după mine, a realizat forma cea mai rafinată a misticismului. Caracterizarea artei sale ca revoluţionară a fost, cred, o penibilă eroare estetică." Armand asculta cu capul plecat, dar Gigi vedea cum îşi ascunde zîmbetul sarcastic înflorit pe buze, ca un vînător în faţa prăzii ce tocmai se prăbuşeşte în capcana întinsă cu viclenie. Scoase din buzunar o foaie de hîrtie şi un creion, desenînd ceva cu febrilitate. Schiţase întîi cercul de pe „Poarta sărutului" cu cele două jumătăţi de sferă, apoi unul din scaunele de piatră din parcul de la Tîrgu Jiu şi, în sfîrşit, „Coloana". „Iată, maestre, ideea mistică a lui Brâncuşi ! — începu el, cu nedisimulată ironie. Pe «Poarta sărutului», după cum se poate lesne observa, se află monada. Cercul închide unitatea organică a lumii. Înlăuntrul său avem prima sciziparitate a monadei — însăşi imaginea proliferării vieţii în univers. În această ipostază emisferele se află încă, aşa cum vedeţi, faţă în faţă. Dar aceasta e clipa dinaintea transformării lor în contrarii. Bun, acum priviţi însăşi contradicţia. Vedeţi scaunul ? Cele două emisfere, răsturnate de data aceasta, se opun una alteia — s-a declanşat deci lupta, începe marele proces aflat la baza dinamismului vieţii. Acestea nu pot fi, dragă maestre, semnul cinei de taină, ci contrariile în jurul nucleului universal. Aşadar, cioplirea în piatră a marii teze dialectice. Iar dincoace, vă rog să fiţi atenţi... în toată desfăşurarea ei spectaculoasă, redată cu un laconism genial, copleşi-

tor, aceeași idee în... cum i-ați spus dumneavoastră... se adresă el candid nonagenarului... stîlp țărănesc înalt ? coloana fără sfîrșit. Imaginea unității contrariilor în ciclul etern. Emisferele, modificate în jumătăți de romb, se opun dar se și unesc — jumătatea fiecărui întreg se află în opoziție cu jumătatea altuia ; unitatea strîcată se reface doar pentru a da naștere altei contradicții, și așa... la infinit." „Stupida manie a teoretizării...", se auzi o voce încărcată de dușmănie, și Gigi constată că aparținea lui Bogdan Vartolomei, întors pe jumătate cu spatele spre Arnăutu, astfel încît ceea ce spunea putea să nu aibă legătură cu demonstrația acestuia, să fie o reflecție în sine. Dar nu rămase neutru decît atîta cît rosti aceste cuvinte. Continuînd să nu-l privească pe critic, adăugă, de data aceasta trădîndu-și ținta agresivității : „Brâncuși ar rîde în hohote de aceste speculații absurde, de aceste ifose științifice. Geniul artistic nu face matematică și filosofie, nu se supune nici unei doctrine. Oh, tezismul ăsta mizerabil, scolastica, sofismele... Geniul e liber de orice idee, geniul e visceral. Nimic nu elaborează, se lasă doar în voia impulsului, crede în forța intuiției pentru că aceasta este forța naturii înseși și ea îl duce, fără greș, la esență. Ideea este limitativă, un biet fragment de adevăr. Geniul este total. Explicațiile nu fac decît să-l micșoreze, să-l reducă la o judecată formală. Cum să-ți permiți să comentezi geniul? El poate fi doar înțeles. În rest... logoree de salon".

Pentru prima oară martoră la o asemenea revoltă împotriva inteligenței speculative, la un astfel de afront adus subtilității interpretative, Gigi rămăsese încremenită. Se dărîma mitul paradoxului în care ea își pusese toate speranțele. Cel mai mult o surprindea impresia că înțelege acest punct de vedere iconoclast. Îl acceptase pe Bogdan Vartolomei fără prea mare entuziasm, dîndu-și seama de la început că nu făcea parte din rasa marilor ginditori dezinteresați. Acum îi impuse nu numai prin noutatea și francheța punctului de vedere, ci mai ales prin tonul categoric, neobișnuita siguranță de sine — un fel de forță telurică. Vorbind, buzele i se mișcau cu o cruzime

animalică, ochii negri obraznici sfidau și întreaga făptură respira dușmănie agresivă. În conclavul intelectual atît de rafinat, lui Gigi îi părea un cal sălbatic, rău, cabrat, lovind cu copitele unde nimerea. Omul îi păru că apără un drept uzurpat al artistului — acela de a ignora, de a dispreţui cultura, în numele supremaţiei instinctului. „Logoree inutilă, de cea mai crasă factură burgheză", încheie el fără să ridice tonul, cu scîrbă, aruncînd o privire provocatoare în jur. Gigi constată uimită că reușise să intimideze. Chiar Armand Arnăutu părea puţin dispus să intre în acest duel în care se foloseau arme atît de năprasnice. Doar Piuaru, cu experienţa sa diplomatică, îndrăzni să intervină, neliniștit. „În ce mă privește, Armand dragă, spuse el, nu am contestat niciodată abstracţionismul. El exaltă ideea, ori viitorul va fi neîndoielnic al ideii. Trebuie să mărturisesc însă că am serioase rezerve faţă de suprarealism. Ce ne spune ceasul acela de cocă al lui Dali, curgînd pe marginea unei mese, sau pomul lui încărcat de orologii ca de fructe putrede. Cunosc simpatia dumitale pentru Dali, Armand, dar consider arta lui o încercare de zădărnicire a cunoașterii. O fabrică a enigmei ce transformă viaţa în coșmar." Armand, uitînd de ieșirea lui Vartolomei, captivat din nou de polemică, începu să rîdă în gura mare, cu o prefăcută indulgenţă, ce nu lăsă lui Gigi îndoială că și-a prins adversarul pe un teren șubred, unde o să-i jumulească toate penele. „Zădărnicirea cunoașterii ? Ha, ha, ha ! Te rog să reţii, că nu eu am ales exemplul lui Dali, ci dumneata. Cunoști marea lui pînză intitulată «Războiul ?» Sau, hai, să luăm alta. Trebuie să fi văzut desigur o reproducere după «Devorarea reciprocă». Ei bine, nu există o pînză în stare să exprime mai edificator, mai edificator subliniez, egoismul, lupta acerbă dintre oameni, evident avînd cauze sociale, dar monstruoasă." Piuaru zîmbi împăciuitor. Armand își ștergea ochelarii cu degetele tremurînde. „Două ființe umane — îl auzi Gigi — se hrănesc una din trupul celeilalte servindu-se foarte civilizat de furculiță și cuțit. Mai trebuie să adaug ceva despre funcţia cognitivă a suprarealismu-

lui ? Aș întreba numai, cu ce alte mijloace s-ar reda mai eclatant această realitate, subliniez realitate, cum s-ar putea furniza omului o mai profundă revelație asupra teribilei orori al cărei subiect este el însuși ? Naturalismul ține de forma senzorială a cunoașterii. Omul modern are nevoie atît de esențe ontologice, cît și de concentrate axiomatice... Dar să luăm alt exemplu, continuă el cu o energie sporită de beția succesului. Ce sînt, în fond, capriciile lui Goya ?"

Gigi fu sigură că nimeni nu mai era curios să audă răspunsul ; discuția își pierduse axul, vinul începuse să înfierbînte, spiritele scăpau din frîu. Se sărea de la un subiect la altul fără nici o ordine sau trecere. Cineva vorbea de picturile rupestre de la Altamira și Lascaux. Altul dezlega enigma separării grecilor de neamul tracic. Se comparau Blaga și Bacovia cînd în avantajul unuia, cînd în al celuilalt, pe criterii cu totul incomparabile, ca, de pildă, rezistența la băutură, spiritul cartezian și altele. Dragoș Someșanu își aduse aminte de propriile sculpturi suprarealiste și deși ele nu-i caracterizau opera, le consideră reușitele lui cele mai mari. Mînuind paradoxul ca pe o floretă, susținea că talentul nu are nici o importanță în artă, ilustrîndu-și teza cu cariera lui Picasso, explicînd-o în întregime prin inteligență, prin spiritul științific al autorului, adevărat savant al anatomiei ființelor și lucrurilor. Gigi știa ceea ce știau toți, că a-l combate pe Someșanu însemna a prăpădi orzul pe gîște, pentru că, fără a renunța formal la opinia lui, sculptorul abandona spontan subiectul și născocea altul. Armand, după ce demonstrase atît de precis, algebric s-ar putea spune, concepția lui despre esența dialectică a operei lui Brâncuși, explica acum altcuiva. deasupra aceleiași foi de hîrtie, cu totul altă ipoteză, la fel de insolită și bizară. „Vezi — insista el —, peste tot apare forma străvechiului instrument de măsurare a timpului. Toate scaunele de piatră sînt în fond clepsidre, coloana însăși e făcută dintr-un șir de asemenea obiecte, prin care timpul se scurge ca electricitatea prin paratrăznet. Dar Brâncuși nu a reținut funcția practică, ci

simbolul filosofic : imanența fărîmițării materiei și apoi a reînchegării — deci mișcarea. Oare întîmplător a construit simbolul și din piatră și din metal ? Nu ! Și-a ales materia aparent cea mai încremenită tocmai pentru a demasca minciuna nemișcării, atrăgînd atenția că imobilismul nu e decît o iluzie." Se îmbujorase la față, expresia de copil fiind acum înlocuită cu una de ftizic. Gigi remarcă, după privirile furișe, ușor amenințătoare, că cel asupra căruia încerca să reverse această lavă incandescentă era Vartolomei, omul împietrit, în mod ostentativ, într-o poză de totală blazare. „Dar, iată — nu se mai putea opri Armand —, dacă stai la baza coloanei și privești pe o muchie depărtîndu-te încet, capeți reprezentarea unei suprapuneri de piramide. Marile monumente antice se înalță spre cer, una pe umerii celeilalte, sugerînd dimensiunile copleșitoare ale infinitului." Vartolomei privea glacial desenul improvizat și tăcea. Întrebarea de pe chipul criticului devenise atît de insistentă, de dramatică, somîndu-l să se pronunțe, încît, pînă la urmă, deschise gura și, cu o voce metalică, decretă laconic : „literatură ieftină" și întoarse spatele.

Spre surprinderea lui Gigi și a celorlalți, poetul păru că-i sare în ajutor. „Cine crezi dumneata, îl întrebă el pe Arnăutu, că mai are timp astăzi să facă pe sfinxul, pentru a dezlega taina artei, în afară de cîțiva maniaci ? Mii de oameni trec, se uită și nu remarcă o iotă din ce spui dumneata. Arta ori se dezvăluie dintr-o dată, ori nu face doi bani. Dacă e prea simplă riscă să rămînă o hieroglifă, dacă e prea încărcată devine obositoare. Dacă vrea să supraviețuiască, arta trebuie să devină rezonabilă. Să arunce lest. În ce mă privește, abandonez poezia." „Cum, vrei să trădezi poezia ?" — nu-i veni lui Piuaru a crede, punînd un ușor sarcasm în întrebare. Dar poetul nu glumea. Cu o voce îndurerată declară : „Poezia m-a trădat pe mine". Și tot ce urmă fu o confesiune sinceră și tristă : „După atîtea volume de versuri, mă consider trădat în toate intențiile mele poetice. Am vrut să satisfac gusturile unei zeități capricioase, s-o hrănesc cu flori de stil. Rezultatul ? M-am în-

depărtat de adevărurile mele... le-am sacrificat. Poezia exală o singură dată parfumul unui gînd şi apoi îl lasă să se ofilească şi îl aruncă. Poezia e perfidă. Versurile nu mai sînt decît urme vagi ale gîndurilor mele. Semne aproape şterse. Inefabilul ucide sentimentul. Înstrăinează ideea de sine. Voi, criticii, cereţi ca nişte isterici : inefabil, inefabil, inefabil ! E mistica liricii acestui secol nenorocit. Născocirea unor oameni sterpi, a neputincioşilor".

În liniştea nefirească ce se instală, denotînd că fusese destul de atent ascultat, se auzi limpede şoapta cuiva adresîndu-se vecinului : „Cînd vulpea nu ajunge strugurii, zice că sînt acri". Întoarseră capul cu toţii spre cel ce vorbise, iar acela, surprins, începu să tuşească de zor, mult mai chinuitor decît ar fi fost firesc. Scurt, cu un cap disproporţionat, cu ochii dilataţi plutind, sub lentilele ochelarilor, ca două meduze diforme într-o apă verzuie, omul îşi dădu seama că nu poate tuşi la infinit şi, luîndu-şi inima în dinţi, se hotărî să vorbească cu intenţia de a-şi repara gafa. „Ce ţi-a venit, Nardi, ce te-a apucat aşa din senin — spuse el mişcîndu-şi alene maxilarul lung, parcă vorbele ar fi fost ovăz şi trebuia să le rumege bine înainte de a le rosti. Inefabilul te încurcă pe tine ?" Începuse prietenos, dar deodată vocea i se sparse şi continuă iritat, ceea ce miră pentru că tocmai poetul îl adusese în atelier. „De abia ai început să simţi din nou imaginea în vîrful peniţei. Criticii au început să te prizeze din nou. De unde această insatisfacţie ? Poezia e un sistem de site, din ce în ce mai dese. Tu poate n-ai ajuns la ultima, dar acum cerni binişor. Să nu sculpi în mîncare, Nardi, că rămîi flămînd. Isterie, mistică — ce vorbe sînt astea ? Rol de operetă ? A început să te obosească golgota poeziei !" Îşi mişca din cînd în cînd cu mîna apele ochelarilor făcînd să i se clatine ochii bulbucaţi, verzi. Gigi auzise despre el că e un om manierat. Poetul îl ironizase, prezentîndu-l, spunînd că îi place să aşeze peste tot oglinzi tulburi pentru a estompa contururile. Acum probabil că se intimidase şi sărise peste cal. Îşi dădea seama că fusese prea categoric, dar nu mai putea da

înapoi. Bătîndu-l pe Nardi cu palma, amical, pe spate, ca pe un animal bun ce avea să facă pînă la urmă treabă, începu să vorbească despre frica artistului de a nu fi înțeles. „Ce tot spui ? îl întrerupse brutal poetul. Frica de a nu fi înțeles ? Nu ! Frica de a nu-mi exprima esența. Una e să dizolvi ideea în imagine, păstrînd-o intactă în soluția nouă, și alta să o pierzi, lăsîndu-te furat de un efect în sine. Voi scrie proză, cel puțin un timp...", adăugă, dar vocea îi fu acoperită de rumoarea discuțiilor.

Nonagenarul își luase un pumn de alune, încercînd să le roadă în gingii, și se retrăsese lîngă Boieriu, străduindu-se să-l convingă răbdător că toată discuția e o aiureală „Toți acești palavragii trebuie puși să învețe meserie sub supravegherea maeștrilor bătrîni. Din nenorocire, se duc și ăștia, am mai rămas cîțiva. Societatea socialistă trebuie să termine cu boema. Să ne reîntoarcem la Renaștere. Statul să dea comenzi artiștilor cu experiență, așa cum făceau papii, să nu risipească banii pe țîngăi, care au învățat numai să dea din gură. Pe Michelangelo aproape l-au constrîns să lucreze la optzeci de ani, Tițian, și-a dat capodoperele la nouăzeci. Pe mine nu mă mai suportă fiindcă nu le caut în coarne, fiindcă le spun adevărul în față și prin adunări îi plesnesc de le sar mucii... Dar e admisibil ca partidul și statul să tolereze conjurația nulităților împotriva mea ? Acest boicot nerușinat ? Cînd eu am atelierul plin cu statui care pot face gloria acestei epoci ?" „S-a enervat rău" — își spuse Gigi, văzînd cum îi tremurau mîinile, cum stropea fărîmituri de alune și fonfăia cuvintele încît de abia se putea înțelege ce spune. Doar Arnăutu îl asculta, cu un sentiment în care se amestecau repulsia și mila, înțelegerea și dezgustul.

Gigi se întreba pentru prima oară : „Există vreun adevăr în toate acestea ? Este cu adevărat o nobilime a inteligenței și fanteziei, în care să merite să vrei să te incluzi, la al cărei blazon să aspiri ? Sau izvorul artei e mai simplu, trebuie căutat

în altă direcție, în îndrăzneala și indiferența față de cuvîntul ales și întortocheat — așa cum pretindea acest... acest Vartolomei, cu privirile lui obraznice și fascinante... da, fascinante !"

„Ce s-a întîmplat, dragă ? Unde sînt Piuaru, Someșanu, Arnăutu ? Nu mai vorbesc de Ghibernea. V-ați răcit ? S-au constituit într-o fracțiune disidentă ?" Cernea întrebase într-o doară, mai mult în glumă, dar pe Gigi o puse pe gînduri. Într-adevăr, de cîtva timp, cercul se fărîmițase, dar, ciudat, dispariția protagoniștilor de pînă ieri nu părea să fi lăsat un gol. Nu, nu se simțise mai singură și mai părăsită, aproape nici nu observase. Reconstituind, își aminti că Piuaru și Someșanu se arătaseră deodată foarte rezervați. Se întrebau unul pe altul despre ultimele cronici plastice din cotidianele și periodicele centrale. Gigi le ignora complet. Își amintea însă că ei comentau cu un aer îngrijorat. Piuaru purta mereu în buzunar cîte o publicație umplută de sublinieri. „Peisajul, natura moartă — genuri minore', citea cu vocea sa scăzută, teatrală, „Țuculescu — pastișor al artei occidentale". Reda pasajele cu un laconism absolut contrar firii lui. „Dragoș, fii atent — îl alerta pe sculptor — citez : specificul național este neobizantinism, cătușe de care ne-am eliberat de mult, pentru totdeauna." Gigi îngloba aceste noțiuni, pe care desigur urechea ei nu putea să nu le perceapă, în sfera abstracțiunilor obișnuite, devenite locuri comune. O contraria, dar într-un mod superficial și pasager, modalitatea mai nouă, eliptică, de comunicare, mina vag conspirativă. Cu deosebire îi reținea atenția îngrijorarea de pe chipul lui Someșanu, de obicei destins, furia lui reținută, de dulău împiedicat, dintr-un motiv sau altul, să muște. Armand se arăta mai senin și observînd înnegurarea celor doi, își surîdea cu o complicitate malițioasă. Gigi își aminti că într-o seară Piuaru citise ceva despre un tablou care nu reda destul de convingător scena intrării unor țărani în rîndul clasei muncitoare. Tînărul critic

rîsese cu poftă. „Ce e cu dumneata, ți-ai pierdut umorul complet ? Ai început să colecționezi inepții de prin jurnale ? Ți-ai asumat rolul de «bau-bau» ? Zău, păstrați măsura !" Gigi fusese nedumerită auzindu-l pe Vladi că îl apostrofează, cu politețe dar apăsat : „Dacă nu cumva vrei să bravezi, mi-e teamă că ai reușit să devii ușuratic — ceea ce nu te caracterizează defel. Cum poți să bagatelizezi apariția unor asemenea enormități într-un organ central de presă ? Se spune că privighetorile, cu coardele lor atît de sensibile, presimt primele frigul. Dumneata dovedești înclinații de bursuc." Gigi deslușise la Vladi o undă de compătimire sinceră. Chiar de a doua zi Piuaru și Someșanu încetaseră să-și mai facă apariția. Intervenția lui Vladi se șterse însă repede din mintea ei, pentru că Bogdan Vartolomei introdusese deodată o notă stenică, de siguranță de sine brutală. „Spanac, domn' director, spanac, ricanase el. Zău, nu ne purta dumneata grija, sîntem majori și vaccinați. Fac ceva pe toate cronicile astea și pe toți imbecilii care le scriu. Arta mea nu poate s-o distrugă nimeni și nimeni nu mă poate împiedica să creez cum vreau. Priceput ? Restul, spanac. Să-ți amintesc eu, domn' director, că apa trece, pietrele rămîn ? Iar lemnul, pentru că eu lucrez în lemn, plutește pe val ?" Gigi primise cu plăcere această sentință flegmatică, simțindu-se dezlegată de sumbrul ton profetic al soțului ei. Și Vladi ascultase cuvintele tînărului cu o expresie de admirație amestecată cu invidie, ca pe o stranie certitudine. „Da, își spuse Gigi, rememorînd cele petrecute, așa e, ca pe o certitudine ! În vremuri tulburi, nestatornice, spiritele conștiente de forța lor nu se lasă abătute din drum ; numai ele oferă certitudine. Restul, alambicatele îndoieli, timorarea, dependența de autorități și, în general, „bunele maniere", nobleturile nu fac decît să te înmoaie, să te dezorienteze. Dar de ce dispăruse și Boieriu, doar el nu împărtășea îngrijorarea celorlalți ? Ba chiar găsea justificate unele critici din presă, el însuși combătînd tot mai vehement așa-zisele „excese artistice". Se răriseră apoi și vizitele lui Armand, la început sub pretextul ocupațiilor, după aceea fără

nici o justificare. „De ce oare s-au volatilizat aceste «somități» ? — se întrebă Gigi, folosind fără să vrea epitetul cu o nuanță ironică, uitînd de adorația ce le-o purtase pînă nu de mult. Ceva i-a speriat de s-au împrăștiat așa, ca potîrnichile ! Dar ce ?" Poate în conformismul lor — Gigi nu realiza ce schimbări se produseseră în criteriile ei dacă ajunsese să-i califice drept conformiști pe oamenii considerați nu de mult cei mai subțiri din breaslă — poate în conformismul lor îl considerau pe Vartolomei un virtual reacționar și se grăbiseră „să se lepede" pînă va trece „valul" ? Oricum, esențial și uimitor era că, realmente, nu le simțise lipsa. Cei rămași, și în special acest berbece de geniu, Vartolomei, îi îmbogățiseră viața mai mult decît „maeștrii", și, mai ales, îi sporiseră încrederea în forțele ei. Folosea pluralul instinctiv, pentru a nu delimita lucrurile prea izbitor. „Da, băieții sînt admirabili — își spunea, deși nu toți erau băieți —, alături de ei poți să mergi cu fruntea sus."

După ce îi atrăsese Vladi atenția, devenise conștientă și mîndră de noua sa apartenență profesională. Parcă se afla pe un spărgător de gheață și se vedea eliberînd pas cu pas, apa captivă a oceanului. De fapt, dominant era Bogdan Vartolomei, ceilalți doi ținîndu-i doar isonul. Lemnete își canalizase spiritul nemulțumit, de „revoluționar" de profesie, spre susținerea noii cauze, adică a artei eliberate de canoane. Gigi observa că uneori dorea să pară mai extremist chiar decît Vartolomei, dar virulența sa era mult prea retorică pentru a impresiona. Originalitatea și forța lui Vartolomei consta tocmai în disprețul față de teorie, față de cuvinte. Vorbea puțin, dar atunci cînd o făcea, lovea ca o măciucă, spărgea tot, făcea vid, și în spațiul dislocat instala propriu-i monument de vandal. Oratoria lui Lemnete îi părea lui Gigi, în prezența lui Vartolomei, un fel de gîngăveală. În plus, el nu-și putea sprijini stridențele pe nimic. Pînzele pictate arătau ca și înainte, dominate de aceleași griuri spălăcite, nedepășind natura moartă și peisajul aproape clasice. În ce-l privea pe Leonard Bouaru, acesta conta doar prin semnul de întrebare al poeziei sale. Debutase în „cerc"

prin revolta împotriva inefabilului și prin frica necomunicării. Sub influența lui Vartolomei începuse însă să se îndoiască și de acestea — și se vedea bine că ar fi vrut să o facă într-un chip năprasnic, dar lirismul lui funciar nu-l lăsa, transformînd totul într-o melodramă searbădă. În Vartolomei găsea deci Gigi noul șef de școală, iar personalitatea sa i se părea atît de mare, încît să țină locul nu la una, ci la zece grupări artistice. De la un timp începuse să lucreze la ea în atelier — nu-i plăcea să leneviască, se plictisea uitîndu-se pe pereți, iar gîndurile și le termina repede de spus. Trăncăneala celorlalți îl lăsa rece, nu se uita în gura nimănui. Își adusese cîțiva pari groși și ghemuit pe un scăunel țărănesc, cresta cu barda spirale și totemuri șerpuitoare ca niște fuioare de fum.

Fără să-și dea seama, Gigi începuse să reproducă pe cartoane — de la un timp, la sfatul lui, mai mult desena și picta, exersîndu-se în „reliefuł simulat", după modelul lui Michelangelo — liniile sculpturii vartolomeice, spre admirația lui Lemnete și a lui Bouaru ce se făceau că nu observă filiațiunea. Vartolomei privea încruntat șevaletul și, nemulțumit de formele prea feminine, o apostrofa. Nu manifesta față de ea nici cel mai mic menajament, nici ca artistă și nici ca femeie. O tutuia și îi spunea „fato !" și lucrul acesta pe Gigi nu numai că nu o deranja, dar chiar o amuza. „Fato !" — îi suna în urechi ca un cuvînt de baladă, patinat de vreme, încărcat de misterul afectiv țărănesc, elementar. Își dădea singură seama că numele ei „de acadea" nu putea fi pronunțat de acest bărbat violent și genial. Avea doar cîțiva ani mai puțin decît el, dar în preajma lui se simțea o copilă și prietenia ce i-o oferea îi dădea un sentiment de protecție absolută ; în preajma lui totul părea accesibil și categoric. Nu mai avea de ce să se îndoiască, să oscileze, mai ales să se teamă... el purta adevărurile fundamentale ale naturii, mai tari decît civilizația artificială, decît cultura confecționată, decît societatea, paralizată de convenienție. Vartolomei devenise nu numai „profesorul", ci și un fel de patron spiritual spre care se uita cu o încredere mistică — complex de felul celuia pe

care probabil Cristos trebuie să-l fi inspirat Magdalenei. „Fato — exclama el, apropiindu-se de şevalet şi aşezîndu-şi mîna osoasă, puternică, acoperită de blana părului negru, des, pe umărul sau pe braţul ei —, fato, ţie ţi-e frică de culoare. Întinge în vopsea ca într-un mir. Vopselele în sine sînt un rahat. Uită-te afară, vezi şi tu ce face natura cu ele, cum le distruge, le omoară şi le naşte din nou. Ieşi-ţi şi tu odată din pepeni, sparge oul ăla burghez dogmatic, clocit, în care stai de la facerea lumii." Gigi tresărea, înfiorîndu-se, şi nu ştia dacă de chemarea mesianică — „Lazăre, deşteaptă-te, ridică-te şi mergi !" — ce-i dădea revelaţia unei apropiate eliberări, sau de atingerea degetelor tari ca nişte cîngi de fier.

Se convingea că înfiorarea era de ordin estetic, Vartolomei fiind hărăzit să-i moşească talentul într-o naştere dureroasă. Cînd îi lua mîna subţire în palma lui aspră, transmiţîndu-i impulsul revoltei şi distrugerii, mîzgălea, strica şi rupea totul. Prin faţa ochilor licărea roşul intens al cămăşii aspre, mototolite, sumese pe braţul musculos şi păros, şi lucrul acesta îi provoca un început de furie, rupînd cartoanele cu un fel de frenezie. Alteori, cînd modela lutul, pipăind cu degetele materia moale, ca o oarbă căutînd locul ochilor şi al gurii, Vartolomei, nerăbdător, exasperat de această bîjbîială, ajungea lîngă ea din doi paşi, ca un animal de pradă, şi turtea cu pumnul pămîntul cleios. „Fato, aproape ţipa, unde dracului cauţi tu ideea în acest nămol ? Ideea e în tine, iar din nenorocita asta de materie fă numai oglinda ei. Rupe-ţi dracului bulendrele alea din interiorul tău şi lasă ideea să respire goală. Parcă eşti o călugăriţă ! Să începi să faci nuduri, ai auzit ? Şi pe carton şi în pămînt, toată ziua, pînă ai să scapi de timiditatea ta bolnavă. Să sfîşii, să spargi ceva în fiecare zi, înţelegi ? Dă odată peste răscoale." Gigi începea să tremure, nu de frică, ci de senzaţia violentă a noutăţii. Din gîtlej şi de pe buze îi ieşea un sunet ciudat, un amestec de plîns şi de rîs — lucru ce se întîmplă de obicei elevilor certaţi, cînd văd cum severul magistru găseşte, din încîlceala înfricoşătoare a cifrelor, soluţia salutară.

De la o zi la alta se surprindea descoperind fețe noi ale existenței. Sugestionată de cuvintele lui Vartolomei, se convingea că ceva o încorsetează, o împiedică să fie ea însăși. Ce era acest lucru nu-și dădea încă seama, dar existența cotidiană îi apărea tot mai banală, mai rîncedă. „Ce scînteie să țîșnească din letargia mea ? — se întreba cu un sentiment de frustrare. Vartolomei a intuit exact, trăiesc în interiorul unui ou dogmatic burghez. Aceleași idei și adevăruri răscoapte, aceleași porunci morale stupide, aceeași lașitate a gîndurilor și instinctelor, aceeași teamă religioasă de dezordine, de anarhie."

Într-o seară, la cîteva săptămîni după ce Vladi o tachinase despre cercul ei, Gigi avu pentru prima oară conștiința progresului făcut la ucenicia nonconformismului. Cei trei „curteni" o găsiră împreună cu Vladi. Acesta tocmai îi povestea că undeva, la o consfătuire, Someșanu luase cuvîntul în sprijinul promovării spiritului național. „Și ? Ce-a făcut cu asta ? — îl întrebase ea batjocoritor. A făcut gaură în cer ? Parcă asta e problema artistului, spiritul național ?". „Dar care e, draga mea ?" o privise Vladi bucuros de autonomia îndrăzneață a gîndirii soției sale, în același timp curios să-i audă răspunsul. „Libertatea față de orice spirit tutelar, libertatea de a fi tu însuți" — sunase răspunsul prompt, pe un ton prezumțios. „Și nu te lasă spiritul național să fii tu însăți ?" „Nu mă lasă, nimic nu mă lasă. Dar artistul trebuie să dea dracului totul și să se dăruiască vocației integral." Vladi se oprise aici, evitase să întindă coarda, dar lui Gigi nu-i scăpase privirea lui contrariată, și această constatare, nu știa de ce, îi făcuse plăcere.

Lemnete, cu gura pînă la urechi, anunță că presa declanșase atacul public frontal și decisiv împotriva modernismului, taxîndu-l drept revizionism. „Și ce te miri ca sfînta Agurida la ușa oborului ? — îi întrerupse Vartolomei peroratiile. Este purul adevăr." „Bine, dar asta nu e o simplă afirmație teoretică — persistă Lemnete și mai scandalizat. Barbu, Blaga, Mateiu Caragiale sînt băgați din nou în oala decadentismului." „Păi chiar sînt decadenți" — replică Vartolomei rar și apăsat. „Cum, capodopera

lui Mateiu Caragiale, *Craii de Curtea Veche ?* — sări din nou Lemaetic. Asta e o melodramă tenebroasă, în fascicole, despre o bandă de cheflii, o carte reacționară respingătoare, așa cum scrie astăzi în ziar ?". „Nu știu, n-am citit-o, răspunse sec Vartolomei, dar era fatal ca literatura bazată pe narațiune să decadă, să se descompună, să devină reacționară. Nouă ne trebuie cultura instinctului tradus direct, nu prin intermediul narațiunii, al anecdoticii. E timpul raportului nemijlocit între geniu și public." „Dumneata Vartolomei, nu se mai putu abține Cernea, joci rolul iconoclastului. Mă rog, mulți au cochetat cu acest pseudoeroism. Dar cel puțin o făceau de pe pozițiile culturii. Dumneata vrei să dărîmi valorile clasice trăgînd din reduta ignoranței. Nu-ți dai seama că, volens nolens, te confunzi cu cel mai jos dogmatism ?". Atunci Gigi sări ca o tigroaică. „Vladi, un intelectual receptiv, lipsit de prejudecăți ca tine... se poate ? Cum să condamni iconoclastia, tu, un revoluționar ? Să te cramponezi de noțiunea burgheză a culturii împotriva adevărului liber al artei ? Să confunzi ieșirea din canoane cu dogmatismul ? Acuzația de ignoranță a fost întotdeauna drapelul conservatorilor. Nu te mai înțeleg, nu te mai înțeleg...". „Dar «complexul ignoranței», Gigi ? șopti el. Complexul ignoranței... cred că-ți mai amintești...!". „Ah ! e o lașitate, Vladi... Vrei să mă faci prizoniera unui trecut... debusolat ? Să-mi impui o doctrină folosindu-te de biata mea ignoranță de altă dată ? E jignitor ! Pe tine te sperie îndrăzneala geniului de a trăi din sine, disprețuind cicăleala didactică. Dealtfel, iartă-mă că ți-o spun, acel «complex» tu nu numai că nu ai făcut nimic să mi-l împrăștii, dar chiar mi l-ai alimentat. Da, da, cu surîsul tău superior, cu ironia ta «fină»..."

Gigi se opri consternată de ceea ce spusese. Oare toate aceste acuzații zăcuseră în adîncul ei, fără să știe, sau pur și simplu răsăriseră dintr-o dată, fără voie, pe buze... cum s-ar spune o luase gura pe dinainte ? „Ce mi-a venit, dumnezeule, se întrebă, realizînd fulgerător că învinuirea fusese în întregime falsă. Dacă cineva mi-a întreținut acest complex, aștia au fost «maeș-

trii» racolați și ridicați în slăvi de mine, nu de Vladi... Rafinații, paradoxalii, paraziții ăia ai ideilor abstracte. Așteptai să te eleveze, și în realitate... în realitate nu făceau decît să-ți arate, cu ifosele lor, cît ești de proastă. Și acum arunci totul în spinarea lui Vladi!" Cînd și-a ridicat ochii din pămînt spre soțul ei, s-a cutremurat. Masca din noaptea aceea, de la mare, același obraz încremenit, de gips, de cretă, aceleași priviri străine, reci, îndepărtate... la mii de kilometri. „Ce-am făcut, ce-am făcut, ce-am făcut", monologa mecanic, în timp ce buzele îi tremurau. O frică îngrozitoare o cuprinse, de ceea ce făcuse, de el, de ea însăși, de necunoscutul apărut în viața ei. „Cum am să pot acum... ? Și ce trebuie să fac ?" se întreba, în timp ce ar fi vrut să se ducă să-i spună ceva sfîșietor — nici ea nu știa ce — ca s-o ierte. Dar privirile i se întoarseră spre Vartolomei. Tolănit în fotoliu, își întinsese picioarele lungi pînă aproape de scaunul lui Vladi, și, cu capul răsturnat pe spate, rînjea carnasier. Buzele roșii contrastau puternic, pictural, cu mustața și barba crescute sălbatic în jurul gurii. Rînjetul îi dezvelea dinții puternici, ascuțiți, făcuți să sfîșie. Ochii sălbatici o săgetară crunt, făcînd-o să se înfioare, luîndu-i toată puterea — puterea remușcării și a elanului. Apoi ceva în ei se îmblînzi. Gigi înlemni ca o muscă hipnotizată de păianjen și faptul că se simțea prizoniera lui nu numai că nu o deranja, dar o liniștea, o făcea din nou stăpînă pe sine. „Ești gata să te smiorcăiești — o dojeneau poruncitor ochii bărbatului cu cămașa roșie descheiată pe pieptul păros, „ca de diavol" îi trecu lui Gigi prin minte, fără ca acest cuvînt să o îngrozească —, tremuri ca o babă și vrei să te duci să-i cazi în genunchi, să-i cerșești mila. N-o să mai ieși niciodată din sclavie. Pentru ce ? Pentru confortul tău burghez, pentru nenorocita ta de poziție legată de acest individ conformist, fără har, mulțumit cu lipsa lui de nebunie, și pe care ți-o interzice și ție ? Mai bine ai tremura pentru talentul tău de care ești acum gata să te lepezi, și să-ți vîri iar capul în jug!" Așa ceva i se părea ei că deslușește în privirile poruncitoare și totuși, parcă pentru prima oară, binevoitoare, prietenești.

Îi auzea pe cei doi, pe Lemnete și pe Bouaru, vorbind, dar nu înțelegea nimic într-atît era de absorbită de răsturnările neașteptate, contradictorii produse în ființa ei. Constată în treacăt că cei doi, jenați, se străduiau să întrețină o conversație lipsită de orice interes și obiect, doar pentru a umple tăcerea. Adăpostită de murmurul trăncănelii lor, și sub protecția ochilor teribili, mereu la pîndă și gata să-i descopere orice nouă slăbiciune, Gigi își înfipse degetele în bulgărele de pămînt moale cu o poftă nebună de a rupe și sfărîma. „În fond, un zîmbet superior și ironic, Vladi, ai avut întotdeauna față de munca și arta mea. Tu nu crezi, n-ai crezut niciodată în talentul meu și lucrul acesta m-a apăsat, fără îndoială. Ești vinovat, și oricît te-ar durea, trebuia să ți-o spun. Trebuie să știi și tu, domnul meu, că sînt artistă, în primul rînd artistă, și cu nimic nu ai putea suplini nevoia afirmării mele. Ai știut, sau trebuia să știi lucrul acesta, de la început. Iar eu m-am lăsat intimidată ca o proastă. E foarte bine că s-a ivit ocazia să-ți vorbesc franc, oricît te-ar durea, pentru ca totul să fie clar odată pentru totdeauna." Acest monolog o îndîrjea, o împietrea, iar crescînda încrîncenare îl făcea și mai violent. Vorbea cu Vladi în gînd răstit, așa cum o auzise în copilărie pe maică-sa adresîndu-i-se turcului, tatăl ei, și mai tîrziu bătrînului Calafeteanu. În memorie se rupsese un zăgaz, ceva tulbure i se strecura în conștiință și îl primea fără repulsie și fără regret. „Să fie odată clar!", repeta din cînd în cînd rezolut, cu impresia că făcuse o treabă bună, pusese la punct niște lucruri importante, devenind mai puternică, mai hotărîtă și mai liberă, ceva din însuși destinul ei limpezindu-se.

Cu acest sentiment îi conduse la plecare pe cei trei. Vartolomei îi strînse mîna aproape dureros în palma ca o menghine și o împroșcă pe obraz cu o privire arzătoare, ca niște stropi de smoală fierbinte, un fel de botez întru curaj și dîrzenie, cum i se păru ei. Pentru prima dată sculptorul îi puse cealaltă mînă pe umăr, într-un gest cu adevărat de protecție, de apărare și încurajare, un fel de „bravo, fato, ține-o așa, că

e bine !“ Cînd se întoarse nu-l mai găsi pe Vladi în atelier. Știa că se urcase pe punte, la bibliotecă, și nu-l strigă, nici măcar nu privi într-acolo. Se dezbrăcă și se culcă, și în ciuda temerii că cele întîmplate o vor ține trează, adormi imediat.

Dimineața se sculă, tîrziu, după nouă, ca de obicei. Vladi nu mai era. Constată cu surprindere că nu dormise alături apoi încet, trezindu-se de-a binelea, își reaminti incidentul din seara precedentă. Încercă un sentiment confuz — nu voise să se certe cu Vladi, în nici un caz așa ceva nu-și dorea, și totuși fusese aspră. Pentru prima dată. De ce ? Începuse Vladi să o irite, să o calce pe nervi ? Îl simțea așezat de-a curmezișul drumului ei de artistă ambițioasă ? Judecînd la rece, n-ar fi putut susține așa ceva. Dimpotrivă, recunoștea că Vladi jucase rolul de pîrghie în catapultare spre ceea ce putea fi numită „lumea bună“ a artei. În al doilea rînd, exagerase, desigur, chestia cu zîmbetul ironic. Vladi venea obosit, epuizat și de aceea poate puțin indiferent. Dar chiar alminteri, era el omul în stare să se extazieze în fața a ceea ce ei însăși nu-i plăcea ? Doar căutase mereu, se căuta pe sine, căuta o ieșire. Abia acum în urmă începuse parcă să zărească... Și asta i se datora sculptorului acesta radical, atît de derutant de sincer. „Sinceritate față de sine — să ne înțelegem —, adică lucrul fundamental pentru un creator, ceea ce mie mi-a cam lipsit. Poate aseară am avut un acces de astfel de sinceritate. Totuși cred că m-am grozăvit nițel față de diavolul ăla...“ Ea avea nevoie de o altă sinceritate, una artistică, față de sine. „Atunci de ce să cadă Vladi victimă, de ce să nu fie victimă propriul meu talent ?“ Vladi îi asigura tihna necesară, confortul, echilibrul... A, poate tocmai acesta a fost obiectul revoltei ei ! — pentru că totuși fusese o revoltă. Aceste lucruri bune, la care sincer vorbind jinduise, probabil începuseră să o apese. „Echilibrul“ nu-l prea mai suporta ușor, mai ales de cînd apăruse noul mentor. Această cumințenie, acest calm, această bunăstare, chiar acest „salon“, se repercutau într-un fel... într-un fel negativ, probabil, asupra stării ei psihice, a inspirației, a intuiției, a curajului. „Un artist adevărat trebuie

să fie liber de orice, își spuse Gigi, convinsă că a descoperit singură acest adevăr. Cînd acceptă o condiție avantajoasă dar de dependență, artistul cedează inevitabil ceva din spontaneitatea, neprevăzutul și nebunia... da, chiar nebunia geniului său. Viața e, într-adevăr, a naibii de încîlcită, conchise ea cu sentimentul că prin aceasta nu face decît să fugă de o concluzie sinceră, că alungă sau amînă ceva, fiindcă îi era teamă să se gîndească... ceva capital. Și cel mai greu e să ne înțelegem pe noi înșine... Eh... jucării în mîna destinului..." Se sculă, stăpînită de frica de a nu mai întîrzia în culcușul plin de atîtea îndoieli, loc periculos de unde puteau răsări neprevăzuturi dorite și alungate, bănuite și repede reprimate.

Vladi apăru abia după două zile, în timpul după-amiezii, cînd Gigi lenevea în pat, răsfoind un album de artă. Nu-l auzi decît atunci cînd ajunse în dreptul patului. Tresări, ca surprinsă asupra unui fapt necuviincios, se ridică în capul oaselor și, spre rușinea și disperarea ei, începu să rîdă. Pe chip i se întindea ne fapt un rînjet nervos, crispat, gata să degenereze în plîns. Încercă să se stăpînească, dar rînjetul persistă și atunci cînd îl întrebă „unde ai fost, Vladi ?" bărbatul o privi îndelung, în picioare, cu o expresie de nerăbdare, și înțelese că furtuna a trecut. Vladi se așeză pe pat și-i luă mîna ușor transpirată, i-o mîngîie și i-o sărută apăsat. Continuă mîngîierea pe brațul alb, rotund, cu pielea proaspătă, mătăsoasă, pînă la subsuoara cu peticul de păr negru, mic, ușor încrețit, întotdeauna parfumat, unde-i plăcea atît de mult să-și cuibărească nările avide de feminitatea ei. Chipul lui Gigi se schimbă brusc, ochii i se îngreuiară, ca și pleoapele, iar gura fragedă, împurpurată deodată, recăpătă rictusul amar, de bucurie sinucigașă, disperată. Azvîrli plapuma ușoară, sub care era numai într-o cămașă subțire, transparentă, își încolăci brațul cald în jurul gîtului lui, îi răsturnă capul în poală și-l sărută, cu același ușor tremur al trupului și aceeași încordare a gurii, pentru care Vladi — acum ea știa precis — se întorsese febril, fără nici o vorbă de dojană, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat între ei. În timp ce Vladi

îi săruta sînii tari şi elastici, cu sfîrcurile cafenii dilatate de valul de sînge ce se năpustea înfierbîntat, şi în timp ce se agăţa de el cu degetele încleştate, cu unghiile înfipte în carne, Gigi înţelese, cu o luciditate întru nimic diminuată de beţia simţurilor, că ceea ce îl lega de ea era patima carnală, atît. Această descoperire, conştiinţa vrajei trupeşti exercitate asupra lui, faptul că iubirea sa era o boală erotică, îi măgulea orgoliul, dîndu-i proporţiile puterii ei, dar în acelaşi timp o întrista — şi nu ştia ce era mai puternică, mîndria sau decepţia.

Gigi descoperi că niciodată nu încercase să analizeze sentimentele acestui bărbat, şi că nici el nu găsise, sau nu vroise să găsească, prilejul pentru a şi le defini. Se purtase tot timpul tandru, afectivitatea lui rămăsese mereu proaspătă, ca în primele zile, şi prin minte îi trecură fulgerător scenele de la mare, cînd trupurile comunicau între ele printr-un cifru secret — încît nu simţise niciodată nevoia să disece această dragoste plină, constantă. Înţelegînd acum că pasiunea lui Vladi pentru ea era în primul rînd şi fundamental senzuală, încerca un regret şi parcă o senzaţie de infirmitate, de umilinţă. Dragostea lui, aşa cum era, se dovedea neobişnuit de puternică şi lucrul acesta putea măguli o femeie. Dar ea mizase poate pe mai mult, îşi închipuise, fără să şi-o mărturisească limpede, că amorul lui Vladi depindea şi de alte valenţe ale personalităţii ei — inteligenţă, talent, structură psihică. Dacă aceste calităţi nu adăugaseră dragostei bărbatului şi adoraţia spirituală, însemna sau că el este orb şi insensibil, că sufletul lui nu-i destul de mare, de receptiv, sau că ele nu existau decît în închipuirea ei. De aci senzaţia de decepţie, ca şi cea de infirmitate psihică.

Vladi continuă să o ţină în braţe, cu obrazul îngropat în adîncitura claviculei mici, delicate, fără să scoată un cuvînt, îmbătat de trupul ei, flămînd de el, muncit de gîndul că există în afara lui şi din această cauză nu se poate sătura de el niciodată. Gigi lăsa şi ea să se prelungească această slăbiciune a

bărbatului, prosternarea lui păgînă, mistică în fața harului ei trupesc, acum știind că aceasta este singura putere cu care îl ține înlănțuit. În sfîrșit, Vladi vorbi, ținîndu-i mai departe trupul în brațe, neîndurîndu-se să-l lase, să-l redea existenței sale independente, lumii ce i-l fura mereu. „M-am gîndit mult, Gigi. Ai avut dreptate să-mi spui că n-am făcut nimic pentru tine, că am rămas străin de munca și opera ta. Eu nu aveam dreptul să uit că m-am însurat cu o artistă, și nu cu o funcționară la sfatul popular. Tu ai idealul tău și ai dreptate să faci orice pentru a-ți găsi calea adevărată a împlinirii. Se spune că bărbații sînt egoiști și, desigur, eu nu ți-am putut apărea ca o excepție. Arta îmi place, știi bine, dar de la artă și pînă la înțelegerea artistului e o distanță. Fii înțelegătoare cu mine, deși, în situația ta, e greu. N-ai nimic de risipit și nici eu nu vreau să risipești. În ce mă privește, crede-mă, Gigi, am să mă străduiesc. Vreau să fac față, să nu-ți mai dau prilej de nemulțumire și de regret... că te-ai măritat cu mine. Vrei să fie așa ? M-am gîndit bine, Gigi ? Nu e așa că noi doi vom ști să depășim acest obstacol ?"

Gigi asculta mulțumită spovedania soțului — rezultatul meditației din cele două zile de absență, dovada victoriei în scurta, neprevăzuta și deloc premeditata înfruntare, cu urmări ce puteau fi fatale într-un moment cînd nu luase nici o decizie și nu se simțea pregătită să ia. Față de ceea ce pierduse, mai bine zis față de ceea ce înțelesese că n-a avut niciodată, adică subjugarea lui sufletească, cîștigarea unei revendicări, obținerea unui nou statut matrimonial — deocamdată sub o formă foarte nebuloasă —, îi apărea ca o compensație, palidă dar binevenită. Dobîndise ceva în plus, fără să știe în ce consta, și trebuia să-l păstreze și să-l consolideze. „Trebuie să înțelegi, Vladi, îi spuse cu blîndețe, trec printr-un proces anevoios, mă caut cu un efort dureros și cred că acum sînt pe undeva, pe aproape. Am însă nevoie și de un impuls din afară, de o încurajare, și mai ales de multă libertate și încredere. Îți mulțumesc pentru că m-ai înțeles. În rest, sînt convinsă ca și tine că totul o să fie bine."

Pentru a sărbători împăcarea, Vladi veni în seara aceea mai devreme, dînd să înțeleagă celor prezenți că e dispus să participe la colocviul lor, dacă exista vreunul, să se integreze atmosferei. Gigi, cu mîinile murdare de pămînt, îl puse să facă onorurile casei, să trateze musafirii, iar el merse mai departe, hotărîndu-se să facă primul pas spre ceea ce considera că trebuie să fie reconcilierea cu Vartolomei. Gigi îl auzi cu surprindere întrebîndu-l pe Vartolomei dacă nu găsește că Brâncuși spiritualizează în fond regnul animal necuvîntător. De pildă, variantele „Pasării măiastre", pînă la cea fusiformă, nu credea că reprezintă procesul de transformare a masei în energie — energia traversînd spațiul —, iar cocoșul un semn al timpului, zimțat, tăiat în scări de acel țipăt de trîmbiță, sau mai departe, broasca țestoasă... Dar Vartolomei îl întrerupse cu un rîs cinic, întrebîndu-l ca pe un școlar stîngaci și ignorant: „Don' director, nu cumva ai început să iei pe ascuns lecții de la Armand Arnăutu ? Ce sînt bazaconiile astea ? Ce spiritualizare ? Ia capetele lui Prometeu, sferele alea de marmură ! Unde e ascuns spiritul ? Ei, te poticnești ?". Gigi vedea că Vladi face sforțări să accepte acest ton, iar ei îi plăcea, cu atît mai mult cu cît găsea că dreptatea se află de partea lui Vartolomei. Începuse să se îngrețoșeze de atîta spiritualitate și filosofie sterilă, și admira la Vartolomei incisivitatea cu care tăia pofta celor predispuși să alunece pe această pantă. „Totuși, interveni Leonard Bouaru poetul, încercînd politicos să vină în ajutorul gazdei, totuși nu poate pretinde nimeni că folclorul nostru este lipsit de spiritualitate. Doinele, baladele, lemnul cioplit, chiar cusăturile..." „Absolut adevărat, îi preluă raționamentul Vlad. «Miorița», de pildă... Ce este gestul păstorului la auzul verdictului fatal ? O extraordinară putere a spiritului de a se abstrage din real, din realul imediat, împrumutîndu-i irealului, cînd știe că e condamnat să-l întîmpine,

natura cea mai fastuoasă. Chiar oaia, nu este ea un simbol al nevinovăției și al sacrificiului — mielul Domnului în versiunea creștină ?" „Prostii, don' director, fasoane. Ce ieșire din real ? Ciobanul din «Miorița» e țăranul român pragmatic și smecher. Toată balada nu e decît testamentul acestui țăran. Să faci așa, să dregi așa, să spui așa... Asta e «Miorița» ! Badea Ion pe patul de moarte dînd ultimele ordine. Domnule, trebuie să înțelegi că arta nu e o evanghelie. Arta adevărată nu se supune nici unei rigori. Artistul e suveran, el nu-și servește decît propriul talent, propriul geniu, nu dă socoteală nimănui. Opera trăiește pentru că autorul se zidește în ea. Restul sînt baliverne pentru mici intelectuali sterpi și înfatuați, cum e și Arnăutu, de la care dumneata — și rîse iar cinic — se pare că iei lecții." „Bine, accept să merg pe raționamentul dumitale, replică Cernea — și Gigi, savurînd ideea lui Vartolomei, pentru ea de-a dreptul fantastică, vedea cu neplăcere cum bărbatul ei, cu pete roșii în obraji și cu priviri fixe, se ambalează infantil, în timp ce celălalt rămîne calm, stăpîn pe sine, nepăsător —, accept acest raționament, dar explică-mi de ce Manole, meșterul Manole, nu se zidește pe sine în opera lui, ci pe altcineva ? O să-mi spui că zidirea nevestei e tot un sacrificiu, dar atunci de ce nu blestemă el această operă, ci o elogiază, ba mai mult, se laudă că e oricînd gata să facă alta mai frumoasă ? Cum, te întreb ? Pe cine urma să mai zidească în această viitoare operă ?" „Don' director, îl privi cu milă ostentativă Vartolomei, dumneata ai apucături școlărești, domnule. Uiți că noi nu sîntem aici la primară sau... mă rog, la Ministerul Învățămîntului ? Idei de învățător..." Gigi observă cum buzele lui Vladi începură să tremure imperceptibil și, împinsă de un resort obscur, așteptîndu-se ca el să lovească într-un fel în Vartolomei, sări, înăsprindu-și progresiv tonul : „Vladi de ce simplifici astfel lucrurile ? De ce ții neapărat să ne dădăcești ? Cum putem noi, cum pot eu să fac artă în vacarmul unor teorii atît de osificate, și pe care tu le susții cu tonul ăsta atît de... de categoric, și cu

atîta... patimă ? Uiți mereu, uiți mereu ceea ce este esențial — că arta e instinct, nu logică rece... instinct dăruit de natură cîtorva... ! Uiți că discuți cu artiști, nu cu profesori, nu într-un cerc didactic. Zău, o să-mi alungi prietenii cu rigiditatea ta... și te previn... am să-mi apăr prietenii". Gigi își lăsase lucrul și vorbea agitată, gesticulînd cu mîinile murdare de pămînt, într-o poză aproape agresivă.

În tăcerea apăsătoare ce urmă, văzu cum Lemnete și Bouaru se ridică și, sub un pretext oarecare, abia îngăimat, părăsiră foarte încurcați atelierul. La rîndul lui, Vladi, cu un pas țeapăn, fără nici un cuvînt, urcă scările spre bibliotecă. Vartolomei mai rămase un timp, tolănit în fotoliu cu zîmbetul lui sarcastic, mai nestăpînit ca oricînd. „Ei, e timpul să mă duc și eu", rîse batjocoritor și porni leneș spre ieșire, urmat de Gigi. În ușă se opri, îi luă obrajii în palme, dar părîndu-i-se probabil gestul prea tandru, și le desprinse și-i dădu un bobîrnac peste nas. „Ei, fato, văd că îți fac greutăți", rînji, dezvelindu-și dinții ascuțiți. Chipul lui Gigi, ca și mîinile ei ridicate și lăsate brusc, exprimau lehamite, dar Vartolomei se încruntă deodată, o prinse de umeri și o scuturâ, spunîndu-i rece : „Nu e așa, a cam venit timpul să alegi, fato ! Ori artă, ori... burghezie mărginită. Gîndește-te bine ! Te salut", și se întoarse ostil, coborînd scările în zgomotul sec al bocancilor.

Soții Cernea încheiară seara într-un mutism aproape total. Prin consens tacit, evitară să deschidă vorba despre cele întîmplate. Schimbară cîteva cuvinte seci, strict convenționale, apoi se culcară, prefăcîndu-se amîndoi obosiți, rămînînd însă și unul și altul, mult timp, cu imaginea noii înfruntări sub pleoape, iar în sînge cu o senzație rece, ca și cînd ar fi fost invadați de reptile mici, alunecoase.

Din momentul acela relațiile lor intrară într-un fel de automatism, fiecare manifestînd față de celălalt o solicitudine corectă, uneori chiar exces de zel, dar în chestiuni de ordin practic, mărunt. Gigi, mai harnică decît oricînd, renunțase la

lungile ore de lenevie, și cu tot lucrul intens la masa rotativă, găsea timp să prepare hrana, servindu-l pe Vladi dimineața, ca și seara, oricît de tîrziu ar fi venit, să-i pună la îndemînă lenjerie curată și toate celelalte. Vladi îi mulțumea ceremonios, practicînd la rîndu-i îndeletniciri casnice de tot felul, împărțind echitabil efortul comun, într-un respect strict supravegheat al principiilor justei conviețuiri. Vorbeau foarte puțin, suplinind cuvintele prin gesturi și printr-o atitudine evaziofi-cială ireproșabilă. Fiecare știa că între ei se produsese o ruptură adîncă, dar ocoleau momentul explicațiilor cu abilitate, complici în întreținerea aparențelor ; aceasta consolida însă și mai mult înstrăinarea. Vladi își calcula ora venirii de la birou, astfel încît să nu-i mai întîlnească pe amicii soției, iar la cîteva zile de la incident plecă pe teren și lipsi mai mult de o săptămînă.

Gigi înțelese că amînase plecarea, de care fusese sigură, pentru a nu lăsa impresia că se afla într-o stare de criză acută, dînd acestui act un caracter firesc, nu unul patetic, dramatic. „Deci vrea să-mi demonstreze că boala a devenit cronică, nu mai are nimic spectaculos — așa cum aveau altădată fugile lui intempestive —, că e în stare să suporte totul cu stoicism. Adică să suporte ce ? — se cenzură iritată. Cînd problema este de a nu mă face pe mine să suport acele..." Renunță să definească despre ce era vorba, plăcîndu-i să creadă că la mijloc se aflau culpe foarte serioase ale bărbatului. Această reprezentare difuză a motivelor ei de nemulțumire era dublată de sentimentul — tot atît de fragil și vag conturat — că, în calitate de parte nedreptățită, dovedea destulă înțelegere și bunăcreștere.

În seara cînd Gigi le spuse celor trei prieteni că Vladi plecase, pentru o perioadă mai lungă, cu treburi importante, pe teren, avu loc un nou incident ce schimbă brusc situația. Bouaru, poetul, le furniza știrea că „Scînteia" pusese la pămînt un scriitor pentru că publicase o poezie ce-și permitea să clameze triste(i autumnale... în plină primăvară. „Dar ce dracu

aveți, domnule, stați toată ziua cu ochii pe «Scînteia», parcă v-ați uita la seismograf : vine cutremurul, nu vine ? — i-o tăie scurt Vartolomei. N-aveți încredere în voi și în arta voastră nici cît negru sub unghie". „Nu e așa, Bogdane, n-ai dreptate, interveni Lemnete. Tu nu vezi legătura ? Întîi natura moartă în pictură, acum pastelul în poezie. Eu sînt pictor revoluționar, cu dragoste pentru buna noastră maică, natura. Atunci de ce sînt pus la zid ? Iată, a venit la rînd fratele meu poetul ; el cîntă anotimpul de aur și de aramă... Pe cine deranjează, cui strică arta lui ? Tu nu vezi că e o strategie, că cercul se strînge, că din nou n-o să mai putem crea, nici respira... ? că se reîntoarce vremea de restriște... ?" „Hai sictir, mă Lemnete, că mi s-a făcut lehamite de palavrele și smiorcăielile tale — îl întrerupse brutal Vartolomei. Tu, revoluționar ? Cu glastrele alea de flori ofticoase, cu copacii ăia de hîrtie ? Și ăsta, Bouaru, cu autumnalele lui leșinate ? Duceți-vă dracu de ofticoși cu arta voastră de doi bani ! V-am prevenit, arta burgheză se aruncă la gunoi. Nimeni nu mai are nevoie de dulcegăriile voastre. S-a terminat. Acum vă tremură izmenele în fund. Nu vor supraviețui decît artiștii puternici, liberi de orice prejudecăți. Unicatele. Se vor rări rîndurile, cu atît mai bine, va fi mai mult loc pentru geniu. Voi, ca să v-o spun pe șleau, faceți umbră pămîntului degeaba. Iar mie, uite, nu mi-e frică de nici o «Scînteie», nu stau cu ochii beliți pe nici un seismograf. Eu îmi croiesc calea printre cioatele voastre putrede..."

Abia acum înțelese Gigi, cu adevărat și pe deplin, învățătura lui Vartolomei. Așa, cu obrazul acoperit de păr des și negru, cu gura crudă și ochii disprețuitori, nerușinați, ce străpungeau, măturau și despuiau totul, cu craniul dezgolit, lucios, cu toracele păros și masiv, de tăietor de lemne, în cămașa roșie aruncînd reflexe stranii pe barba deasă și scurtă, Vartolomei îi părea un geniu satanic, un martir posedat și neîndurător al artei noi, al artei mari, menită să cucerească și să schimbe lumea. Acesta era și drumul ei... acum știa ce avea

de făcut ! Totul îi părea de o simplitate neverosimilă, dilemele își găseau dezlegare dintr-o dată. Copleșită de aceste gînduri și simțăminte, orbită de lumina violentă aprinsă în capul ei, nici nu luă seama la răspunsurile celor doi, la altercația ce urmă, la schimbul dur de cuvinte încheiat prin plecarea teatrală a lui Lemnete și a lui Bouaru. Se dezmetici cu adevărat în hohotele de rîs ale lui Vartolomei, răsturnat în fotoliu, cu capul pe spate, cu brațele întinse spre tavan, parcă implorînd pronia sau, dimpotrivă, arătîndu-i mizeria alungaților. Se ridică și se apropie de ea, încă în priviri cu veselia lui cinică, răcindu-se însă, înghețînd, transformîndu-se în căutătura șarpelui ce-și adoarme prada. Mormăi abia desfăcîndu-și buzele : „Te-am scăpat și de pleava asta, fato ! Ți-am mai rupt un lanț. Restul... e treaba ta. Înțelegi ce vreau să spun ?". Gigi nu înțelegea și nici nu putea să răspundă, pentru că gura îi era încleștată, iar mintea, ca și întreaga energie, concentrate într-un singur punct, se dăruiau frenetic privirii lui devoratoare. Simți numai brațele puternice descheindu-i halatul și azvîrlindu-l, mirosul cu totul nou pentru ea al cămășii roșii și al trupului păros — un miros de lemn spart, de pămînt, de sudoare, ceva organic în sensul cel mai larg al cuvîntului, înglobînd toate elementele naturii — și apoi atingerea bărbii sîrmoase și totuși moi pe obraz și buzele tari, crăpate, strivindu-i gura, gîtul, ceafa și bustul dezvelit. Mîinile cu degete de fier, acum ușoare, imponderabile, i se înfigeau în păr, răvășindu-l, îi mîngîiau obrajii, îi căutau trupul descoperindu-i toate tainele, o lipeau de el și o acopereau ca o blană de animal. Se simți ridicată pe sus și așezată în patul mare, conjugal, cu senzația că e nu numai goală, dar și mică, un fel de jucărie cuminte în labele unei gorile ce și-a pierdut pentru un moment ferocitatea. Instinctul vorace, nevoia de a sfîșia și înghiți, un instinct turbat, vecin cu acela al distrugerii și autonimicirii, se trezi în ea, transformînd-o într-o sălbăticiune, așa cum presimțise adesea, înfiorîndu-se, că poate să fie.

...Revenind la starea normală a simțurilor, obosită și ușoară, înțelese, plină de orgoliu, că trupul ei posedă o forță nimicitoare, tot atît de mare ca și puterea bărbatului cinic, arogant și brutal, și... drag...

Se priviră în ochi cu o seninătate pentru prima oară ieșită la iveală, de cînd se cunoșteau, descoperindu-se ca după un naufragiu, singuri, abia treziți din leșin, pe o plajă pustie, și rîseră bucuroși că au supraviețuit, că sînt împreună, că deasupra capului cerul strălucește și că vor putea să se bucure în deplină siguranță de ceea ce stihiile vruseseră să le smulgă, dar ei apăraseră cu îndîrjire și biruiseră.

Capitolul II

Se înserase. Cernea epuizase aproape toate subiectele posibile de conversație cu Peluța. Despre munca istovitoare a lui Manole, despre treburile ei femeiești, despre Nana, ce se legăna pe genunchiul său răsucindu-i într-o concentrare adîncă nasturele de la haină, despre Gigi, despre viața plină și diversă a Capitalei — la care „nu că jinduia, dar se gîndea cu regret". Terminase de interogat pe Virgil și Claudia, veniți și ei de la școală de cîteva ceasuri, despre note, profesori, lecturi. Iar Manole tot nu mai venea. Peluța se căznea să-l convingă să rămînă peste noapte la ei și el îi explica pentru a treia oară că i s-a rezervat cameră la casa de oaspeți a regiunii. O să-i mai viziteze, iar de Manole o să dea negreșit, că doar n-a intrat în gaură de șarpe, o să-l găsească dimineața la sediu. O smotoci bine pe Nana, făcînd-o să rîdă — ea rîdea gîlgîind, înecîndu-se, printre sughițuri —, neîndurîndu-se să o lase din brațe, pietroasă și grea cum era, ca o ghiulea, neastîmpărată, scormonitoare, jucăușă și dulce, cu priviri viclene încît pentru o secundă avu impresia că trupul ei micuț și figura de copil erau numai o mască. Apoi îi părăsi.

Plecarea pe teren, fuga deci, fusese în momentele acelea singura soluție. Avea nevoie nu numai de detașare pentru a medita, ci și de timp și distanță pentru așezarea și limpezirea

lucrurilor, pentru reconciliere, de posibilitatea căreia nu vroia să se îndoiască. Venise sub pretextul necesității de a pune puțin pe roate micul nucleu universitar, dar în fond din nevoia de a-l vedea pe Suru, nu ca să-i destăinuiască frămîntările intime, nu avea intenția să deschidă acest subiect, ci pur și simplu pentru a se împărtăși din logica și francheța tonică a acestuia, din calmul și echilibrul lui capabile să reducă orice problemă la dimensiunile reale. Se dusese direct la regională și se prezentase oficial primului secretar — anumite informații primite de la Manole îl făcuseră curios să-l cunoască pe acest Eftimie David —, expunînd obiectul deplasării, precum și unele considerente preliminare. Eftimie David îl primise cu multă deferență, cu o curtoazie veselă și, ceea ce-l surprinsese pe Cernea cel mai mult, cu o seninătate tinerească, fără prețiozitatea dată de conștiința funcției. „Interesantă figură, reflectă în timpul conversației. Manole zicea că e sadic. Mi-l închipuiam un obsedat al puterii, un maniac stăpînit de setea dominării. Cînd colo ? Cu toate că Manole nu prea vorbește să n-adoarmă ! Dar să-l ia naiba... mi se pare agreabil". David rîdea cu bună dispoziție neforțată, ca și cînd îi făcea, realmente, mare plăcere să discute cu Cernea subiectul respectiv. Găsea intențiile ministerului excelente, avea el însuși o serie de idei în această chestiune. Cînd rîdea, își arăta dinții mici și regulați — parcă de șoricel își zisese Cernea, deși nu văzuse niciodată gura unui șoarece —, înnegriți de tutun. Doar cariile negre, de nicotină, la rădăcina dinților, aveau ceva contrastant, ducîndu-l cu gîndul, fără să vrea, la ideea de viciu. „Așa arată un adolescent simpatic și inteligent după ce a început să guste din plăcerile vieții, se gîndise. Dar asta parcă îl face mai... bărbat. Altfel, cu fața rubicondă, spînă, cu lentilele ochelarilor de tocilar, ar fi caraghios." După un timp, Cernea observă că statura lui David, mîinile mici, ca niște lăbuțe, bine îngrijite, degajau brusc în clipa cînd nu rîdea sau zîmbea, ceva stingheritor. Poate intuiția îi spune, se gîndise, să se arate mereu animat, vesel. Mobilitatea minții captiva atenția interlocutorului, împiedicîn-

du-l să remarce carențele fizice și, implicit, acel ceva straniu... „Vă rog să vă considerați oaspetele nostru binevenit, îi declară David la sfîrșit, luînd o poză exagerat oficială. Veți locui la casa de oaspeți unde vă va conduce un activist. Vă stau personal la dispoziție pentru orice, inclusiv pentru a continua schimbul de păreri... atît de interesant... început astăzi." Ieșind de la primul secretar Cernea îl căutase pe Manole, dar acesta lipsea din sediu, prins într-o acțiune presantă. După ce luase primul contact cu decanul și fusese instalat la casa de oaspeți, Cernea alergase acasă la Suru așteptîndu-l în zadar, pînă seara tîrziu.

Se întîlni cu Manole, cum sperase, a doua zi dimineața, la sediul regionalei. Activistul de la propagandă însărcinat să-l însoțească îi adusese la prima oră vestea că tovarășul secretar îl așteaptă, dar dacă poate atunci, repede, deoarece acțiunea respectivă îl reclama din nou, de urgență, pe teren. „Dar ce e cu tine, măi Manole, ce misterioase afaceri învîrți tu de nu te mai poate vedea omul nici cinci minute pe zi ?" își apostrofă Cernea prietenul, intrînd în biroul lui în clipa cînd acesta punea telefonul în furcă. Își strînseră mîinile, Cernea parcă voind să strivească palma lată și tare a celuilalt, intenție pe care Suru nici nu o sesiză. „Ce ești tu aici, un fel de eminență cenușie ? Omul nevăzut al acțiunilor secrete ?" Suru, se putea observa de la o poștă, nu prea era în starea de spirit potrivită unui asemenea dialog. „Nu-mi văd capul... Organizăm... cred că bănuiești ce... ?" „De unde dracu să bănuiesc ? Ieri am stat cu primul secretar o oră, nu mi-a spus nimic...". „Pregătim festivitățile legate de plecarea trupelor sovietice. Și măgăreața a căzut pe mine... Acțiunea o să ție cîteva zile. Dacă mai ești pe-aici, te invit. După aia mă eliberez. Pînă atunci, cu tot regretul... Mi-a povestit azi-noapte Peluța... Dacă ai timp treci pe acasă. Am auzit că aia mică a făcut o pasiune pentru tine. Nu sînt gelos, poți să profiți în lipsa mea..." Rîse, îi dădu un pumn în piept și plecă valvîrtej cu încă doi-trei activiști după el.

Cernea se resemnă și-și văzu de treburi. A doua zi, căutîndu-l pe David, află că acesta plecase de urgență la București, con-

vocat la o plenară a Comitetului Central. Știa că Eftimie David nu era membru al C.C., dar la plenare participau ca invitați toți primii secretari. Îi lăsă vorbă lui Suru că e dispus să participe la festivitățile cu pricina. Avea destul timp și evenimentul îi stîrnea curiozitate — citise cîte ceva în presă —, dar în primul rînd dorea să se vadă cu Suru, să fure din seva lui morală tonică, astringentă la gust dar întremătoare.

Activistul de la propagandă se prezentă iarăși dis-de-dimineață, trimis de Suru să-l aducă la sediu. Cînd deschise ușa biroului, Cernea avu o șovăire, părîndu-i-se că a nimerit într-o ședință. Cîțiva inși se îngrămădeau în jurul mesei lui Suru care vocifera. Cînd îl zări pe Cernea, ieși repede din încercuire și, ca și cînd n-ar fi fost nimeni de față și n-ar fi avut nici o treabă, îi veni în întîmpinare exclamînd : „Ho, ho, tovarășul director general ! Bine-ai venit, hai aici cu noi, la șaibă, pune și tu un umăr, «pune osul», cum zicea cîndva un șef al meu". Deși lui Cernea i se păruse că atmosfera era cam tensionată, Suru nu se arătă deloc grăbit, parcă uitase de ce se aflau în biroul lui, în picioare, tovarășii aceia cu figuri obosite și îngrijorate, absorbiți de gînduri, pregătindu-și răspunsurile cu care probabil rămăseseră datori față de șeful lor. „Vlade, ia și tu loc, pînă mai punem noi la punct chestiile astea de ultimă oră. Cît e acum ? Opt și jumătate — se uită el la ceasul de pe birou, probabil un cadou primit de la vreo delegație străină —, să știi că adunarea începe la zece. Dacă vrei, du-te și te mai plimbă." Apoi uită de el, întorcîndu-se la ai lui. Cernea nu fu ispitit de ideea plimbării, preferă să se așeze și să asiste.

„Va să zică, Aramoane, spui că n-ai cifra femeilor. Dar nevestele lor știi cîte sînt ?" „Tovarășe secretar, aseară ei n-aveau cifra. Doar pentru masă au dat precis, au zis că patruzeci." „Lasă-mă, domne, cu masa, aia e altă căciulă, acolo sînt invitații scrise. Mare scofală mi-ai spus. Eu te întreb de adunare. Tu n-ai vorbit acum, dimineață, la UFDR ? Unde e tovarășa Buzatu ? Ce dracu, mă Aramoane, stai și te uiți la mine ca... știi tu cine... la poarta nouă. Uuff, mi-ați mîncat ficații." Apăsă de

cîteva ori nervos pe sonerie și în ușă apăru secretara, speriată, înghițind, nemestecat, probabil un dumicat de covrig mai tare, căci făcu o ușoară strîmbătură de durere. „Dă-mi-o pe tovarășa Buzatu ! Tu, Roșule, ai corectat fundalul scenii ? Ai scos verzele alea, sau ce dracu erau, din fața mesei prezidiului ? Ai schimbat literele ? Ce taci, mă, n-ai fost de dimineață acolo ?" „Am fost, tovarășe secretar, cum să nu fiu. Ce, eu m-am dus acasă azi-noapte, am stat cu ăia. Dar Scaiete zice că nu merge să pună drapelele cum ați zis dumneavoastră, că iese prost. Uitați, am aicea desenat pe hîrtie." „Bă, pe Scaiete ăsta o să-l ia mama dracu, o să-l dau cu capul de toți pereții. De unde s-a pripășit ăsta pe-aici ? Face cu noi pe marele artist ? Ia deschide ușa... Valerico ! Să vie Scaiete imediat." „Păi e la sală", îndrăzni cel ce se chema Roșu. „Nu-i nimic, sînt cinci sute de metri pînă aici. Ori ți-e că o să-i scadă burta." „Tovarășe secretar, la telefon tovarășa Buzatu", spuse din ușă, aproape în șoaptă, secretara. „Bine, dă-mi-o — și ridică receptorul, dar atunci își aduse aminte de ce-l chemase pe Ciubotă. Ciubotă, mă, voi ați văzut cuvintele alea ale tovarășilor noștri ?" „Le-am văzut, tovarășe secretar, le-a văzut și tovarășul Mangîru. Adică ce le-am văzut, am lucrat la ele." „Măi, ați lucrat sau le-ați făcut voi — și la mișcarea din cap într-o parte și alta a lui Ciubotă, adăugă — ce dracu nu-i lăsați să spună și ei o vorbă de la ei ? La orice puneți șablonul și fleașc, fleașc, parcă zugrăviți." Apoi amintindu-și că ține telefonul în mînă : „Alo, tovarășa Buzatu? Eu. 'Mneața. Măi frate, voi nici acum n-aveți numărul femeilor ? Da, ale lor. Nu la masă, nu la masă, la sală ! Apoi acoperind pîlnia cu mîna : Băi frate, parcă vorbești la pereți. Uite ce e, tovarășă, n-ai ce să mai aștepți... ia de la filatură o sută de muncitoare. Păi vorbește cu Păsculete sau cu directorul... Nu, du-te dumneata acolo și ia-le. Le încolonezi și, în frunte cu dumneata, înainte marș... Da... Alo, alo, stai că uitam, controlează cu utemeul grupurile alea de pionieri și utemiști cu flori. Să zbîrnîie, ne-am înțeles ?" Și iar sună, apăsînd nervos de cîteva ori pe butonul de sub masă. „Valerico, începu el să strige chiar în clipa cînd se crăpa ușa, dă-mi-l

pe primul secretar de la oraș." În timp ce Valerica își retrăgea capul, Cernea văzu pătrunzînd în birou un om ca un butoi, îmbrăcat într-o haină veche de catifea reiată, cu pantalonii răsuciți pe pulpele groase, cu șolduri mari ca de vacă, ștergîndu-și sudoarea de pe frunte cu o bască bleumarin. „Scaiete, îl luă în primire Suru, bine, mă, tu faci pe Michelangelo cu mine ? Ce ne-am înțeles noi aseară ? De ce nu faci tu ce se stabilește ? Tu în chestia asta ți-ai găsit să aduci inovații ? Îmi trimiți schițe, ai ? Peste o oră începe adunarea și tu îmi trimiți schițe" ? „Domn, tovarășu secretar, încerca să oprească avalanșa Scaiete, clefăind din gura lui mare parcă ar fi mestecat o bucată de slănină, dumneavoastră știți, eu fac cum se hotărăște, dar am vrut să vă sesizez că din punct de vedere artistic..." „De unde ești tu, Scaiete ? Ești oltean, hai ?" „Nu, domn, nu, tovarășe secretar, eu sînt din Giurgiu." „Mă, dacă într-o jumătate de oră nu e totul în ordine, la noapte cu «bou vagon» te trimit la Giurgiu." „Am înțeles, tovarășe secretar, am înțeles, să trăiți !" — și se retrase de-a-ndăratelea, ștergîndu-și încă o dată fața năclăită de sudoare cu basca soioasă ce îndeplinea probabil funcții multiple, făcîndu-se repede nevăzut. „Da, tipa acum în telefon Suru, ce dracu se aude așa prost, domne, parcă vorbește de la Stockholm. Păi să-și repare dracu telefonul mamelucii ăia de la «Zimbru». Tovarășe Vîrgolici, ai vreo problemă, domne ? Eu să știi că nu mai trec pe la restaurant. Vin direct acolo, cu toată lumea. Dacă ai ceva, spune acuma, să nu te aud p-ormă că... Bine, răspunzi cu capul. Fii atent să nu se îmbete țiganii de la orchestră... He, he, ascultă la un om bătrîn... Bine... Păi cum dracu să-i invite la «Periniță» fără costum național ? Dar instruiește-le și tu, să nu se vadă că sînt ospătărițe... Noroc, ne vedem acolo." Așezînd telefonul în furcă, ridică mirat capul către ceilalți : „Dar voi ce mai așteptați ? Ce, acum v-ați găsit vreme de stat ? Duceți-vă, măi frate, la treburile voastre." Fîstîciți, motăind din cap în semn de salut, cei trei ieșiră repede pe ușă, împingîndu-se unul pe altul din spate, cu aerul că cel dinaintea lui provoacă întîrziere. După ce se închise

ușa, Cernea tresări văzîndu-l pe Suru izbucnind în rîs. „Ai văzut, măi Vlade, ce circ e aici ? Asta e munca organizatorică, tovarășe, și trebuie s-o iei cum e. Toate astea par rahaturi, nu e așa ? Dar dacă ies pe dos, ține-te, Pîrleo ! Mai ales la o chestie ca asta." „Manole, dar te ține, măi, nervii, întinși așa toată ziua ? Parcă te consumi cam mult, ă?" „Ha, ha, rîse mînzește Suru. Mă, dacă nu te prefaci nițel supărat, nu impresionezi pe nimeni. În chestii de-astea trebuie șmotru. Să-i imprimi omului simțul urgenței și al răspunderii. Dacă nu faci nițică dramă, nu iese nimic. Aoleo, trebuie să vorbesc cu Vîrgolici pentru mîine. Și mîine avem o acțiune mare cu militarii sovietici, la «Metalurgica». Te superi dacă te las nițel ? Mă duc un minut pînă la Vîrgolici, secretarul cu propaganda, el s-a ocupat de chestia de mîine. Băi, și-am uitat să-ți comand o cafea. Valerico !" — mai strigă el deschizînd ușa și dispărînd.

Cernea se duse la fereastra de unde se vedea strada principală și, la capătul ei, grădina publică. Biroul se afla la etajul întîi. În colțul de vizavi funcționa o gogoșerie și trecătoarele — evident, gospodine — se opreau, așteptau pînă cînd un bărbat cu șorț pudra gogoșile cu zahăr vanilat, le apucau grijuliu cu două degete pentru a nu-și vărsa zahărul pe rochii și plecau mușcînd cu poftă din coca fiartă în ulei, caldă și aromată. Grădina publică, neîngrădită, cu două alei pietruite, în cruce, se sufoca de flori violent colorate. Soarele stropea peste tot cu o lumină strălucitoare, ca lacul. Clădirile cu fațade coșcovite, probabil că nu mai văzuseră varul dinainte de război, strada desfundată, cu trotuare nemăturate, cu rigolele pline de hîrtii și gunoaie, păreau mai vesele și mai proaspete sub pelicula solară matinală. Dincolo de grădină se vedea un pîlc de blocuri noi, grosolane, cenușii, asupra cărora nici soarele nu mai avea vreo putere. Pe stradă trecu o trăsură goală, hodorogită, cu un birjar privind în dreapta și în stînga, ca și cînd ar fi fost strigat de mușterii și el nu mai știa pe cine să prefere. Apoi veni încet o căruță trasă de un cal slab, plictisit de moarte, ca și țăranca bătrînă cu hățurile în mînă, afundată pînă la gît între

loitre, nepăsătoare la jocul celor doi copii din spatele ei. Lui Cernea i se păru la început neverosimilă placiditatea și lentoarea orașului, în contrast cu graba și zbuciumul văzute în biroul lui Suru. Gîndul i se opri la Suru. „Are stofă de șef, indiscutabil. Nici nu m-am gîndit cum arată el... în exercițiul funcțiunii. Sau m-am gîndit, dar îi vedeam mai greoi, mai liniar, mai laconic... oricum, altfel. În realitate e mobil ca o mangustă, rapid și precis, exigent, perspicace, trebuie să fie foarte greu să-l îmbrobodească cineva. Știe ce vrea, și mai ales cum să vrea. Ce ușor simplifică relațiile cu subalternii : «tu, mă, bă»... și oamenii par măgulițl de această familiaritate, chiar dacă îi mușfruluiește cu acel... dramatism, cum îi spusese el, exagerat dinadins, jucat. Curios cît de firesc e omul ăsta ! Eu la minister — își dădu Cernea seama —, și pe curier din dumneavoastră nu-l scot. Mi se pare că tutuindu-i i-aș jigni. Sau dracu știe, poate le-ar face plăcere ? Sau i-ar lăsa indiferenți... E mereu o distanță între oameni și mine, în timp ce Suru umblă cu ăștia vraiște, iar ei îl urmează orbește, vin la el ca la ta-so. Într-adevăr, raporturile lor sînt ca de la părinte la copii, autoritare, niței încordate, dar firești... Probabil aici e secretul... Ie dă sentimentul că fac parte din aceeași familie, au aceleași interese, și dacă țipă știe el ce face, așa trebuie să fie... În familie nu se manifestă autoritatea tiranică a părintelui asupra copiilor ? Copiii se supun, execută, părîndu-li-se că așa e în firea lucrurilor, nesesizînd un timp, cînd sînt mai mici — cu rare excepții —, că acționează în virtutea unei forțe străine... chiar dacă e reprezentată de părinți. Cu atît mai puțin înțeleg ei natura acestui raport cu cît modul de comunicare e mai direct, mai apropiat, spre deosebire de autoritatea cazonă ce duce la o supunere cu dinții încleștați. Dar pînă la urmă orice dictat tot o îndoire a grumazului este. Exercitat abil îl împiedică pe cel minuit să înțeleagă de unde vine apăsarea. Asta face din el un cățel bucuros că e fluierat de stăpîn și asmuțit, primind drept recompensă, o bătaie ușoară pe cap sau o urechere indiferent posesivă..." Îl întrerupse din aceste gînduri intrarea intempestivă a

lui Suru. „Gata, băiete, putem ridica ancora... Ce, mă, nu ți-a adus cafeaua ? Valerio...". Dar Cernea îl opri : „Nu beau, am mai băut și dimineață" „Aiurea !" dar văzînd că Valeria întîrzie, își vîrî un pachet de țigări în buzunar și, luîndu-l de braț pe Cernea, deschise larg ușa și porni fredonînd „Katiușa".

Adunarea, ținută la cea mai mare sală de cinematograf din oraș, decurse întocmai după prevederile și indicațiile lui Suru. S-a constituit un prezidiu din militari sovietici, soții de-ale lor, muncitoare de-ale noastre, muncitori și activiști de partid. A deschis Suru, dar după prima frază sala a început să scandeze lozincile pregătite : „Oastea și poporul rus / libertate ne-au adus", „Uresese / bastion al păcii e", „Peceus și pemere / pe vecie prietene". Sala bubuia, lozincile se suprapuneau într-o polifonie năprasnică. Gesticulînd calm, cu un zîmbet pe jumătate complice, pe jumătate sever, Suru reuși să impună liniștea. Și-a citit cuvîntarea cu o voce fermă, lipsită de inflexiuni oratorice, în felul lui simplu, direct. A terminat rostind cîteva lozinci, după care sala a început să clocotească din nou ca un cazan supraîncins. „Un neavizat, îmbrîncit acum în sală, în revărsarea acestor voci surescitate — își făcea socoteala Cernea —, s-ar face mic. Ar putea crede că aici e o demonstrație de protest, că se exprimă revendicări." Sala striga, într-adevăr, lozincile, nu în mod festiv, ci poruncitor, cu o energie neînduplecată, ca o orchestră — reflectă el — luînd o notă falsă, atacînd un lied, să zicem, în accente de marș. Adică o consecință a excesului de zel. Prin ridicarea tonului și supralicitare energetică, sentimentul nu apărea mai puternic, se transforma într-altul, inadecvat. Vroind să demonstreze solidaritate tovărășească, au ajuns, cu această acută, se gîndi Cernea, să se sperie pe ei înșiși și apoi să treacă la ofensivă.

Militarii sovietici zîmbeau, aprobînd din cap și aplaudînd. Des întrerupt de exploziile declanșate de grupul de agitatori, un ofițer superior, general după toate aparențele, a citit un discurs de mulțumire, tradus cu o voce mieunată și cu pauze lungi de un translator intimidat. Au urmat apoi cinci-șase cu-

vîntări scurte, asemănătoare — şi aici Cernea remarcă, zîmbind, cîtă dreptate avusese Suru —, rostite de muncitori, intelectuali, militari. După o scurtă pauză, formaţiile locale de artişti amatori au interpretat dansuri şi cîntece sovietice şi româneşti. S-a jucat şi cazacioc, fără nici o dexteritate, dar s-a bătut din palme îndelung şi ritmic, parcă s-ar fi scandat.

Adunarea s-a terminat cu un ropot general de aplauze, cu reluarea lozincilor de la început, pe un ton mai potolit, cu un elan diminuat, probabil din cauza căldurii şi oboselii, sau a sentimentului că treaba a fost încheiată. Cernea l-a felicitat pe Suru pentru reuşita acţiunii, cu toate că în sinea sa se întreba ce-ar fi putut să eşueze, unde s-ar fi putut produce vreun accident, în cazul cînd secretarul organizatoric nu ar fi ţinut atît din scurt treburile în mînă, ocupîndu-se personal de fiecare amănunt.

Marea sală a restaurantului „Zimbru", unde Cernea intră cu Suru, arăta sărbătoresc : tavanul împodobit cu ghirlande de hîrtie colorată, ca la Anul nou, mesele gata puse, cu ţuica în pahărele, cu gustarea pe farfurioare, şerveţele în pahare mari de vin, şi orchestra intonînd „Mulţi ani trăiască" fără încetare, pînă la sosirea tuturor invitaţilor. La masa prezidiului luară loc secretarii regionali, comandantul sovietic cu soţia, un ofiţer român şi tovarăşa Buzatu, preşedinta ufedere-ului. Cernea cerceta atent sala. Mai în faţă, mesele erau ocupate de ofiţeri sovietici cu soţiile şi cîţiva români. În partea unde se afla Cernea, raportul era invers : majoritatea o constituiau românii, activişti în vîrstă, probabil pensionari, muncitori şi muncitoare, utemişti şi, printre ei, cîţiva militari sovietici, mai mult ostaşi. După toastul scurt rostit de Suru şi încheiat cu o glumă de care nu rîse nimeni, după răspunsul generalului, la fel de scurt, dar ceva mai vesel, reuşind să producă o oarecare destindere, pahărelele începură să clincheteasc şi peste tot se răspîndi o uşoară rumoare. Se puteau distinge ici, colo, rostite mai tare, cuvintele de rigoare : „noroc" şi „vaşe zdarovîie".

Apoi gheața se sparse, orchestra își luă în primire rolul atacînd „Marșul partizanilor", ospătărițele în costume naționale mai turnară țuică, vocile deveniră mai curajoase, rumoarea crescu, transformîndu-se în hărmălaie, aburi ciorba în farfurii, nu se știe de unde apărură pe mese sticle de votcă, fețele se înroșiră transpirate de mîncarea fierbinte și de alcool, oamenii începură să forfotească trecînd cu paharul de vin, de țuică sau de votcă de la o masă la alta, sau ducîndu-se și venind de la prezidiu, pachetele cu țigări se văzură zburînd pe deasupra meselor — țigările fiind primul lucru pe care îl schimbă între ei străinii, mai ales ostașii, în semn de politețe și prietenie —, cineva, un român, un activist probabil stabilit dinainte, cu o batistă în mînă ieși dintre mese împingînd ușor, ceremonios, cu numeroase precauțiuni, o femeie blondă, trupeșă, încă tînără, ce se codea, spre locul din apropierea orchestrei rezervat pentru dans, alții li se alăturară auzind binecunoscuta melodie a Periniței, hora se încinse, rîsetele crescură în intensitate, astfel încît pînă la urmă Cernea, încălzit și el, se simți bine.

Împreună cu el, la masă, se aflau un muncitor în vîrstă, o textilistă cu dinți de viplă ce făceau, cine știe prin ce miracol, zîmbetul ei foarte senzual, și un tinerel, instructor central la uteme. Muncitorul, maistru la „Metalurgica", sociabil, îl tot îndemna pe Cernea să ciocnească și să bea, în timp ce femeii îi arunca în treacăt cîte o vorbă mai deocheată, făcînd-o să rîdă — de felul ei se arăta petrecăreață, fără fasoane și dispusă mereu să-și arate dinții metalici. La un moment dat Cernea fu luat prin surprindere — tocmai asculta începutul unor evocări, ce se anunțau interesante, ale metalurgistului — de un mic grup condus de Suru. Cu un zîmbet viclean în colțul gurii, după ce îl prezentă comandantului sovietic și soției sale, Suru îl recomandă drept cel mai redutabil dansator. Fără să-și dea prea bine seama cum, dar ca urmare a invitației făcute în numele lui de Suru, se trezi dansînd cu soția generalului. După cîțiva pași o depuse la masa prezidiului, făcîndu-i un gest discret de reproș lui Suru, și se grăbi spre masa

lui. Metalurgistul, ridicîndu-se în picioare, îl primi afectuos, bătîndu-l pe umăr ca pe un vechi prieten. Se vedea că are chef de vorbă, iar compania textilistei şi a băiatului nu-i era suficientă. Nu uitase ce avusese de gînd să-i spună lui Cernea, pentru că, aşezîndu-se şi turnînd cîte un nou rînd de votcă, începu exact de unde se întrerupsese. „Eu lucram la Laromet, cum vă spuneam, dar după bombardament nevastă-mea s-a refugiat la Severin, la părinţii ei. M-am dus şi eu şi m-am băgat la atelierele C.F.R. Aveau nevoie de oameni, m-au angajat imediat. Nu mai puteam să mai stau singur la Bucureşti, înţelegi ! Oricum, mai bine la socri. Ei, şi m-a prins douăzeci şi trei august acolo, că aici vream să ajung. Şi după asta au venit ei... Dom'le, curgeau zile şi nopţi în şir, şi nu se mai opreau. Am ieşit cu miile la bariera oraşului să-i primim. Am stat acolo toată ziua... cu femei, cu copii, toată lumea. Şi după aia tot aşa, în fiecare zi. Ce puhoi s-a scurs, dom'le !... Şi numai în furgoane. Noaptea treceau motorizatele, tancuri, artilerie... ne trezeau din somn, zăngăneau ferestrele. Însă ziua, căruţe... căruţe cu cai costelivi de toate rasele. Trenul regimentar cu aprovizionarea... Cei mai mulţi, tineri, în uniforme uşoare, decolorate, de doc, cu cizme scurte, moi. Obosiţi, şi prăfuiţi, domn'le, slaabi, traşi la faţă ! Mă uitam la ei şi mă gîndeam... măi frate, de unde vin oamenii ăştia... din colţul ălălalt al pămîntului... Se spunea că erau siberieni, alţii calmuci din ăia cu faţa lată. Cîte mii de kilometri bătuseră în căruţele alea ale lor, sau pe jos... Îţi dai seama ? Şi prin cîte trecuseră săracii... Şi uite, îmi ziceam, îi bătură pe nemţi şi ajunseră la Dunăre. Într-o zi m-am dus, după ce-am ieşit de la lucru, la barieră, să-i văz. Era cred, a doua sau a treia zi... Dom'le, a fost o chestie... Eu, ce să-ţi spun, n-am făcut războiul, n-am văzut sînge, nici la bombardament nu m-am dus să văd morţii, mie-mi face rău. Dom'le, nu ştiu cum s-a făcut că au prins pe-acolo prin porumbişte, pe lîngă căruţe, un militar neamţ. Îmbrăcat civil. Se vedea însă că poartă haine străine. Pe cap avea o pălărie mare, cu marginile întoarse, să-i ascundă faţa. Nu-mi explic nici acum cum rămăsese ăsta sin-

gur p-acolo... sau fuseseră mai mulți și numai pe el îl prinseseră, nu știu... Parcă-l văd și acu... un ăla voinic, gras, roșu la față, transpirat. Ofițer d-ăla din eses. Dom'le, s-au dat jos din căruțe și l-au înconjurat. Gesticulau, nu știu ce tot strigau acolo, și se strîngeau tot mai mulți. P-ormă au tăbărît pe el. Ăla se zvîrcolea pe jos, prin praf. L-au terminat. După aia au venit niște ofițeri, au început o anchetă... nu mai știu ce-a urmat, c-am plecat. Știi cît m-am frămîntat pe chestia asta ? Eram și mai tînăr, și neobișnuit... Cum, dom'le, mă gîndeam : să strivești un om ca pe un vierme ? Dă-l dracu de neamț, sînt sigur, ăsta făcuse crime mari, dar ia-l, leagă-l, judecă-l, condamnă-l. P-ormă, mai tîrziu, după un timp, tot gîndindu-mă, am început să-i înțeleg și să le dau dreptate. Dom'le, venind încoace, rușii își lăsaseră țara în ruină. Mulți nu mai aveau nici părinți, nici frați, nici neveste, nici nimic. Patru ani prin tranșee, în frig, fără mîncare, vai de mama lor. Păi numai cînd auzeau cuvîntul «neamț» turbau. Și p-ormă îl mai găsești și ascuns, deghizat, învîrtindu-se pe lîngă căruțe. Erau și ei oameni, n-aveau nervi de fier.

P-ormă mai era ceva, care s-a văzut în primele săptămîni. Erau dornici de viață, nu mai puteau suporta nici disciplină, nici nimic. Umblau fierți după spirt. Vinul, țuica nu le plăcea, doar de nevoie... Da' spirt, să le fi dat un butoi. Îl beau cu paharul dom'le... n-am mai văzut așa ceva, și dintr-o răsuflare, pînă la fund. Da' nu dura mult, se îmbătau într-un sfert de ceas. Și dezobișnuiți, după atîta timp... da' și spirtu ăla de nouăzeci de grade. Două-trei pahare te pun la pămînt și taur dacă ești. P-ormă le arunca două găleți cu apă rece în cap și-i ducea la culcare. Noaptea era mai rău... care se îmbăta ieșea în stradă și trăgea cu automatul. Au mai intrat și peste femei... Nu mai ascultau nici de ofițeri, ba îi mai și pocneau dacă se încontra cu ei. P-ormă s-a pus ordine. Au început patrulele, dacă-i găseau îi băgau la arest. Pe care-l prindea că umblă după femei îl trimetea la tribunalul militar. Le-a interzis și spirtu... O singură manie mai aveau — să umble după ceasuri. Unii făceau

schimb, dădeau tutun. Aveau ţigări de-alea lungi, cu carton, or la noi nu mai găseai nici fir de tutun pe piaţă. Decît de contrabandă... dar cine avea bani ? Alţii însă te puneau să-ţi desfaci cureaua de la mînă şi-ţi făceau semn : davai ceasu. Ieşise şi o vorbă cu asta, ţinută pînă hăt, tîrziu. „Davai ceas, davai palton" şi nu mai ştiu cum, lumea rîdea, se distra. Da' şi-ai noştri îi fraiereau. Erau haimanale de-astea prin oraş care strîngeau toate gioarsele şi le dădeau pe ţigări. Rusu se uita numai dacă merge, îl punea la mînă şi era fericit. Unii aveau cîte trei, patru, îşi ridicau mereu manşeta şi se uitau la ele. Nu ştiu de ce-or fi avut ei atunci patima asta a ceasurilor, ostaşii. Poate se gîndeau să ducă şi ei ceva la ai lor, un mic dar dintr-un război în care numai pierduseră. Sau cine ştie ce-o fi fost, nu-mi dau seama..."

Lui Cernea îi plăcea metalurgistul, felul cum vorbea, cu blîndeţe şi un fel de nostalgie. Ceea ce povestea, erau amintiri dintr-un timp dus, lucruri de-ale tinereţii. Se uita cu căldură şi înţelegere la ostaşii sovietici prezenţi la serbare. Cernea deslusea la ei sentimentul că aceştia erau tot cei pe care-i cunoscuse în toamna lui '44, acolo la Severin, şi le reamintea întîmplări vechi, şi unele slăbiciuni de ale lor, asigurîndu-i însă că în memorie le păstra imaginea de ostaşi bravi ce, printr-o adevărată minune, rezistaseră cumplitelor presiuni ale istoriei, îşi făcuseră pînă la capăt, cu preţul unor jertfe de neînchipuit, datoria faţă de patria lor, şi nimiciseră cea mai teribilă armată de invadatori din cîte a cunoscut omenirea, ajutînd şi alte popoare să-şi redobîndească libertatea.

Evocările metalurgistului îl predispuseră şi pe Cernea la visare, strecurîndu-i în suflet melancolie, tristeţe şi regret, fără să încerce să şi le explice. Avea şi el amintiri. Îi cunoscuse pe ostaşii sovietici încă din timpul războiului, ca prizonieri în lagărul construit de germani în oraşul său natal. Parcă-i vedea în curtea liceului, reparînd tabla acoperişului bombardat, ciocănind de dimineaţa pînă seara, căţărîndu-se pe schele cu găleţile de mortar în mîini. În orele de curs, în liniştea adîncă a

școlii, răzbătea, prin ferestrele deschise, cîntecul lor fredonat în surdină, cu cuvinte neînțelese, cu inflexiuni sugerînd ținuturi îndepărtate, noroade și obiceiuri străine. Cîteodată îi surprindea în timpul recreațiilor, cînd munceau goi pînă la brîu, cu torsurile musculoase, tunși chilug, dăruind pe furiș elevilor mici fluiere de tinichea. Surîdeau blînd, sau făceau șmecherește din ochi băieților, cînd aceștia se apropiau, timizi, să le pipăie mușchii brațelor.

După înfrîngerea nemților, în toamna lui 1944, locuise cu cîțiva dintre ei în casa părintească. Nu prea aveau ce face. Așteptau ordin, dar comandamentul îi lăsase probabil în refacere. Se așezau pe scăunele în curte, somnolînd în soarele luminos și moale al toamnei, cu ochii aproape închiși, înviind poate, sub pleoape, tablouri ale vieții de odinioară, de dinaintea prăpădului, icoanele celor scumpi ; din cînd în cînd pieptul li se ridica, lăsînd să răzbată cîte un oftat lung. Li se aducea mîncarea de la popotă — multă și hrănitoare —, dar ei nu se arătau lacomi, hămesiți, în pofida faptului că atîția ani răbdaseră de foame ; dimpotrivă, insistau, insistau îndelung, cu vocea potolită, rostind cuvinte pline de o sonoritate dulce, melodioasă, ca gazdele să primească o parte din porția lor. „Mama, mama, îi spuneau Catarinei Anghel, strîngîndu-i mîinile cu duioșie și sărutînd-o pe obraji, ca niște fii cuminți și iubitori, pajalusta, mama." Cînd amurgul începea să-și desfășoare peste oraș drapelele însîngerate, apoi cernite, unul dintre ei se ducea lîngă Vlad și, cu o voce catifelată de bariton, îl învăța cîntecele lor de război, sau tărăgănatele melopee de stepă, încărcate de nostalgie, de patimă reținută, ascunsă, și se bucura ca un copil cînd Vlad prindea melodia, acompaniindu-l.

Se uita acum la obrazul supt al metalurgistului, mirat de discrepanța dintre expresia generală încă luminoasă, virilă și pielea tăbăcită, păienjenișul ridurilor din jurul ochilor, nasului și gurii, cutele orizontale de pe frunte. Din acest echilibru precar rezulta ceva bizar, puțin tragic, inspirînd compasiune. Vorbea încet, măsurat, cu o voce egală, în rezonanța căreia se

deslușea o notă de bunătate, de omenie. Textilista cu dinții de viplă ar fi vrut să descopere în tot ce auzea ceva hazos, și dacă i se părea că a găsit, izbucnea în rîs, oprindu-se însă cu vădit regret cînd își dădea seama că se înșelase. Tînărul, costeliv și pirpiriu, își netezea mereu reverele boțite ale hainei uzate, ascultînd cu precauțiune povestea metalurgistului, ferindu-se să schițeze vreun gest de încuviințare, sau măcar de participare, conștient că nu are destulă experiență să aprecieze dacă cele auzite erau sau nu juste, corespunzătoare liniei partidului. Din cînd în cînd trăda chiar un început de impacientare, Cernea deducînd din aceasta că tînărul regreta ghinionul de a se fi așezat la această masă.

Un trimis al lui Suru îl invită pe Cernea. Așa-zisul prezidiu se dezorganizase. Îl găsi pe Manole într-un grup la capătul șirului de mese destinate oficialităților, în compania comandantului sovietic și a altor ofițeri ruși, a unor activiști, precum și a unui tip brunet, cu un păr frumos creț, sprîncene groase și ochii afundați în orbite, care vorbea, gesticulînd energic și agitat. Manole îi făcu lui Vlad semn să se așeze și să asculte, șoptindu-i că omul, președintele tribunalului regional, fusese prizonier în U.R.S.S. și revenise în țară cu divizia „Tudor Vladimirescu". Cernea prinse cu ușurință firul narațiunii. Omul vorbea colorat și mai ales interpreta cu un remarcabil talent, ceea ce făcea ca împrejurările evocate să capete viață în ochii tuturor. Subiectul era campania din Rusia din 1942.

„Stăteam în tranșee de două săptămîni — și Vlad înțelese ce însemna aceasta după sprîncenele încruntate acoperind ochii aproape cu totul — și de trei zile și trei nopți ploua fără încetare. De jur împrejur... stepă ca în palmă, apă și deasupra nori, nici o rază de lumină. Liniile trupelor sovietice se aflau cam la un kilometru și jumătate în fața noastră. Apa se ridica în tranșee încet, pînă peste bocanci, pînă la genunchi, pînă la brîu. Stăteam în apă pînă la brîu — și Cernea iar înțelese grozăvia situației din îmbinarea sprîncenelor deasupra nasului și din gura rămasă deschisă, rotunjită ca atunci cînd exclami

«ooooo» cu vocea înceată. I-am spus unui ostaş : «bă Pătrule, ia scoate tu capul, mă, şi vezi ce e dincolo». «Nu scot, dom' locotenent, că mă împuşcă», zice. Vorbitorul imită nu numai vocea lui Pătru, ci şi figura lui plîngăreaţă. Apoi rîse, cu nişte dinţi sănătoşi, albi, ca pentru a sugera că făcuse doar o glumă cu soldatul. «Bine, mă Pătrule, atunci pune-ţi casca în baionetă şi ridic-o deasupra tranşeii, să vedem, trag ?» Pătru a ridicat casca. Nimic ! Pe urmă şi ăla şi ăla şi ăla, vreo zece ostaşi. Linişte. Nici un foc, nici o împuşcătură. Faţa vorbitorului exprima mirarea de-atunci, o mirare amestecată cu speranţă şi bucurie. Fraţilor, fără ordin, fără nimic, parcă la un semn, soldaţii îşi ridicară capetele deasupra tranşeii. După un timp, se văzură capete de soldaţi şi dincolo... Stăteam şi ne uitam unii la alţii. Deodată ce credeţi că văzurăm ? — şi Cernea simţi că vorbitorul priveşte printre ei, prin ei, cu ochii micşoraţi de efortul de a distinge mai bine ce era acolo, în tranşee. Ostaşii sovietici ieşeau pe marginea gropilor. Începură să se dezbrace şi să-şi stoarcă pantalonii, ciorapii, izmenele. «Ooo, afară, fraţilor, strigau ai noştri, afară, să ne stoarcem bulendrele !» Stăteam la un kilometru şi ceva unii de alţii şi ne uscam. Parcă începuseră să se strevadă printre nori şi nişte sclipete de lumină. Deodată unul puse palmele pîlnie la gură şi strigă : «Heeei, tabacioc esti ?» Ascultarăm. Mai strigă o dată. Atunci se auzi de dincolo : «Hleba esti ?» Măi fraţilor, începurăm deodată să ne ducem unii spre alţii aşa cum eram, fără mantale, fără puşti... care cu pîine, care cu tutun. Ne-am întîlnit la jumătatea drumului. Nemaipomenit... Auzeam rîsete — şi iar Suru văzu cum mirarea şi emoţia de atunci se aştern pe faţa povestitorului, rămînînd cu ele aşa mult timp, ca şi cînd şi acum s-ar fi aflat în faţa minunii. Rîsete, înţelegeţi, parcă eram pe altă lume..."

Făcu o pauză după care se încruntă, scoţînd din nou acel „ooo" prelung. „Cînd, auzim uruitul «moşului». Huur, huur, huur... huur, huur, huur. Avionul de recunoaştere al comandamentului german. Trece... dispare. După un sfert de oră sună telefonul de campanie de la statul major. Ceilalţi ofiţeri mă îm-

pingeau pe mine de zor : vorbeşte tu, Ghigeanule, că eşti avocat. Ce e acolo, locotenent Ghigeanu, ţipa vocea din pîlnie, aţi bolşevizat armata română ? Aţi comunizat frontul ? Curtea marţială vă mănîncă, nenorociţilor ! Domn' general, domn' general, încerc eu să-l calmez, nu e nimic, domn' general, au ieşit niţel ostaşii să-şi stoarcă efectele, ne-a ajuns apa pînă la brîu. M-a bălăcărit, m-a ameninţat, dar n-am mişcat un deget, parcă eram paralizat. Am lăsat lucrurile să-şi urmeze cursul. «Întîlnirea» se lăţise, cred că se întinsese pe aproape un kilometru."

Aici povestitorul făcu iar o pauză, dar Cernea înţelese că nu pentru efect oratoric, nu pentru a crea suspans, ci doar ca să-şi adune forţele. „După un sfert de oră, spuse el cu vocea albă, cu faţa încremenită, după un sfert de oră, au venit Stukasurile. Fraţilor, ştiţi ce-a fost ? — se văită şi se jelui, aplecîndu-şi capul pe umăr şi ţinîndu-l acolo, ca ţăranele cînd vorbesc despre o mare urgie — doamne dumnezeule... prăpăd... Ne-au bombardat şi ne-au mitraliat pe toţi, fără alegere, au tras în masa aia de ostaşi amestecaţi... au luat tranşeele la rînd, şi pe-ale unora şi pe-ale altora. Masacru, masacru" şi îşi puse mîinile la ochi, ca pentru a opri filmul derulat în capul lui.

Comandantul sovietic spuse ceva cu o mină cam blazată, cu o expresie de neîncredere, şi translatorul traduse : „Curioasă întîmplare... n-am auzit de aşa ceva. Pare mai degrabă fantezie. Ostaşul sovietic a înfruntat toate urgiile, dar nu s-a umilit, n-a recurs la asemenea mijloace pentru a-şi uşura viaţa". Femeia însă, nevasta, ridică mîna — parcă ar vota pentru ceva se gîndi Cernea, dar în realitate pentru a atrage atenţia că vrea să spună ceva. „Serioja n-are dreptate, n-are dreptate — îl puse ea pe translator să traducă. Ostaşul sovietic a fost şi el om... Oricît de crîncen a fost războiul, a rămas om. Şi pe-urmă, de unde ştii tu tot ce-a fost pe atîtea fronturi... ? Cîte nu se pot întîmpla într-un război. Mie-mi place cum a povestit tovarăşul... şi-l cred, îl cred. Puse apoi blajin palma pe braţul povestitorului : dar unde ai căzut tu prizonier, tovarăşe. Hai povesteşte-ne". Generalul rise, dădu din cap cu sensul că „ai, ai, ale

naibii sînt femeile, nu te poți lua cu ele la harță", dar și cu o ușoară mîndrie pentru femeia lui deschisă, curajoasă. O luă de gît și o sărută drăgăstos pe obraz pentru a o împăca. „Hai, spune, tovarășe, adăugă și el, povestește... că n-o să ne mai vedem niciodată."

La masă, de cîtva timp, nu mai băuse nimeni nimic. Sala fierbea și zumzăia ca un stup. Prea puțini mai dansau ; majoritatea, ciorchine în jurul meselor, ciocneau, vorbeau, glumeau și rîdeau în gura mare. Ghigeanu se uită în dreapta și în stînga, parcă ar fi căutat ceva. Observîndu-l, un chelner se prezentă cu o politețe exagerată. „Băiete, îl rugă el, dă-mi un șpriț subțire de tot, că băui votca aia și mi s-a uscat gura. Nu sînt obișnuit cu băuturi tari" — se scuză către ceilalți cu o ușoară strîmbătură a buzelor vădind un gust amar. După ce goli pe jumătate paharul de șpriț rîse iar cu dinții lui sănătoși și albi și-l rugă pe traducător să-i spună generalului că nu e supărat pe el, că și el dacă l-ar fi auzit pe altul povestind întîmplarea nu l-ar fi crezut, dar să fie sigur că așa a fost. „În ce privește căderea mea, continuă el, parcă înveselit deodată, cu o mare lumină pe față, ca și cînd i s-ar fi cerut să spună niște snoave, dacă o să vă povestesc o să vi se facă părul măciucă." „Dar unde, unde ai căzut, îl întrebă alt ofițer sovietic, unul uscățiv, fără vîrstă, cu părul decolorat și rar, cu fața emaciată de timp, de intemperii, de alcool sau de asceză totală. În ce loc ai căzut prizonier ?" „În marea încercuire de pe Volga, spuse Ghigeanu, cu tonul cu care spui unui copil că un erou de basm a ajuns undeva, pe alt tărîm. Acolo sus, la nord de Stalingrad. În patruzeci și doi, iarna". Apoi, reluîndu-și felul obișnuit de a povesti, intră în subiect. „Ningea, viscolea, se mai potolea, iar începea. Viscolea cîte patru, cinci zile în șir. Se încruntă și ochii băgați în fundul capului licăriră stins ca niște felinare îndepărtate. Nu vedeai la trei pași nici înainte, nici în urmă. Nu mai știai nici dacă te afli pe pămînt. Dormeam în gropi, înghețați. Doar ofițerii superiori aveau bordeie. Avioanele ne aruncau hrana în saci. La toate trupele încercuite — că eram nemți, italieni,

unguri, români. După aia, nu știu cum, a început debandada, nebunia. Am ieșit din gropi și din bordeie și am început să batem stepa, fără nici o țintă. Umblam, umblam, și cînd începeam să sperăm că am ajuns undeva, la orizont apărea o altă coloană venind din sens invers, de aiurea, și ducîndu-se nu știa nici ea unde. Unii apăreau din dreapta, alții din stînga, nemți, italieni... toate neamurile. Atunci schimbam și noi direcția, ba într-o parte, ba în alta. Ne întretăiam drumurile. După cîte o noapte întreagă de mers, constatam că ne-am întors de unde am plecat, că umblasem în cerc. Recunoșteam pe unde am mai trecut sau pe unde trecuseră alții după zăpada bătucită. Și peste tot, cît vedeai cu ochii, zăpadă. Înotam în zăpadă pînă la genunchi. Cînd viscolea ne ciocneam unii de alții ca orbii. Dacă te întorceai să-ți aprinzi o țigară, sau să-ți legi șireturile la bocanci, sau să-ți aperi un pic obrazul de crivăț, nu mai știai încotro s-o pornești, o luai razna ca bezmeticul. Ooo — și iar se văîta cu nota aceea dureroasă de cor antic, de bocitoare, acoperindu-și obrazul cu palmele și clătinînd capul a nenorocire —, era iadul, fraților". „Ce-ați căutat ați găsit" — spuse apăsat, cu severitate, ofițerul smead și uscățiv. Ghigeanu nu-i auzi — ceea ce lui Cernea nu-i veni să creadă — și continuă : „Ne istovisem de tot, ni se sleise și ultimul dram de putere — și iar rămase un timp cu buzele crispate de o amărăciune ce nu venea numai din trecut, ci era vie, prezentă. Începuseră să cadă unul după altul pe marginea drumului. Unii își tăiau, astea... cum îi spune... — Cernea observă că obosise, nimerea tot mai greu cuvintele —, și făcu un gest pe care ceilalți nu-l înțelegeau, tăind ceva cu degetele și ducînd la gură, carîmbii cizmelor, reuși să explice pînă la urmă. Și asta... și iarăși stătu pe gînduri —, dar găsind cuvîntul nu arătă nici o satisfacție, parcă mai bine nu și-ar fi adus aminte — pielea căciulii. Tăiau fîșii și rodeau. Abia mai respirînd, aruncau ranițele din spate, armele, chiar și mantalele, ca să-i mai poată duce picioarele, să mai meargă. Asta era totul, să poți să mergi... Și singura speranță, să-i găsim pe ei, să ne predăm. Coșmar, coșmar... stepa

nemărginită, înzăpezită, spulberată de furtună. Dar fără mantale, înfășurați în șaluri, degerau și mai repede. Șleaurile bătătorite se umpleau pe margini de cadavre. Deasupra, corbii. Ooo, ce corbi... ca niște curcani. Nu mai mîncau leșuri înțepenite, numai carne caldă. Erau doi frați, parcă-i văd — și iar puse palmele la ochi, ca pentru a alunga înapoi, în negura amintirii, imaginea —, unul căzuse și-l ruga pe ălalalt să plece, să-l lase. Du-te, frate, du-te, îl implora, iar celălalt îl zgîlțîia, trăgea de el, plîngînd : hai, mă Niculăică, scoală, mă Niculăică, mai avem puțin... uite, am ajuns. Apoi se întorcea către noi : fraților, ajutați-mă, ajutați-mă fraților să-l ridic. Cîțiva l-au smuls cu forța, i-au desfăcut mîinile încleștate pe mantaua lui frate-său și l-au luat. Mergea îmbrîncit, plîngînd cu capul întors spre cel căzut în zăpadă, încă viu, lipsit de putere, urmărind cu privirile coloana, rămas să moară singur...". Ghigeanu tăcu și Cernea observă că umerii i se gîrboviseră, capul îi coborîse în piept, mîinile stăteau ca moarte în poală. Totuși vorbi : „Într-o zi, spre seară, găsesc în zăpadă un ostaș cu tigva spartă, golită. Cineva — și rosti aceste cuvinte cu o voce bolnavă —, cineva îi mîncase atunci, cu cîteva clipe înainte, creierii calzi. Italienii, spuneau unii, probabil ei, că ei mănîncă... Cine știe, vorbeau și ei așa... Un mormînt alb, pustiu, ne înghițea pe toți de vii. Napoleon redivivus ! De ce și-o fi botezat Tolstoi cartea «Război și pace» ? Război, numai război, așa trebuia să se numească... Ooo, războiul, fraților, cumplit e războiul...". Apoi ieși din această lamentare, bău restul de vin subțiat cu sifon și, spre nedumerirea lui Cernea, începu să rîdă în stilul lui deschis, optimist. „Eram cred vreo opt mii de militari de toate națiile cînd i-am întîlnit pe sovietici. Noi opt mii și ei vreo paisprezece. După figuri, asiatici, călări pe cai mărunți, cu niște cojoace ponosite pe ei. Dintre ai noștri unii știau ceva rusește și s-au rugat de ei să ne ia ei prizonieri. Să ne ducă undeva, să ne scoată, să facă ceva... Ne-au luat. Ne tîram după ei prin zăpadă, prin stepă... Cădeau ostașii ca muștele. În urmă, cît vedeai cu ochii, trupuri îngropate în zăpadă. Credeți-mă, începusem să

mă rog la dumnezeu. Ajută-mă, doamne, ajută-mă, murmuram întruna, cu buzele uscate. Dar tot eu mă gîndeam — ei, dar ce poate să facă el aici, la mii de kilometri, în pustiul ăsta ? Ca şi cînd dumnezeu era în alt loc, pe undeva prin ţară pe la noi şi din cauza depărtării nu mă putea auzi şi ajuta. Mă nimerisem mai în faţă, aproape de calul unuia din calmuci. Simţind că mă prăbuşesc, m-am agăţat de un cobur. Ostaşul m-a privit crunt şi mi-a dat peste mînă. Dar eu nu m-am lăsat — şi în cutele de pe frunte i se adunase o energie nemaipomenită —, m-am ţinut strîns de cobur şi i-am spus : «Ia bolnii, bolnii». Ostaşul a întors capul. Tremuram, nu-mi venea să cred că m-a acceptat. Agăţat de cal, mai mult mă lăsam tîrît decît mergeam, picioarele mi se înmuiaseră. La un moment dat l-am auzit fredonînd o melodie, ceva monoton, pe o singură notă, un fel de ăăăăă, ăăăăă. Parcă plîngea, sau se văita, sau se ruga. Cînta fără nici o plăcere, aproape fără voce. Apoi s-a apucat să mănînce şi, cu un gest brusc, mi-a întins un coltuc de pîine şi o bucată de salam. Fraţilor, am luat mîncarea şi uite aşa m-am băgat în crupa calului — şi făcu gestul omului care se ascunde cu disperare. Dacă mă vedeau ăilalţi mă ucideau. Mestecînd îmi repetam mereu : voi trăi, voi trăi. Ghigeanu îşi dusese amîndouă mîinile la gură, parcă dintr-un reflex pe care trupul lui nu putea să-l uite, reproducînd lăcomia de atunci, speranţa înfrigurată. După cîteva zile, nici nu mai ştiu cîte au fost, am ajuns la un fel de canton. O casă, o curte, cîţiva copaci. Calmucii au descălecat şi au intrat. Mă uitam la ferestrele aburite şi mă gîndeam că înăuntru trebuie să fie cald, că se bea ceai, se mănîncă. Ştiţi cîţi mai rămăsesem din opt mii ? Cîteva sute, fraţilor... restul rămăseseră în zăpadă, cadavre îngheţate. Şi ştiţi ce s-a întîmplat ? Oooo, doamne — şi iar îşi acoperi faţa cu mîinile, iar vocea păru sfîrşită, parcă aproape de leşin. În douăzeci de minute n-a mai rămas nici urmă de cai. Cu baionetele, cu cuţite, cu bricege, cu unghiile tăiau, sfîşiau, smulgeau carnea, o băgau în gură şi mestecau ca lupii. Unii trăgeau cu dinţii de pe oase. M-am repezit şi eu, mi-am tăiat o fîşie, ca-

lui mai zvîcnea încă din picioare... în căuşul palmelor adunam zăpada îmbibată de sînge şi sugeam. Simţeam cum mi se încălzesc maţele, inima. Alţii, care n-au mai apucat, au început să jupoaie şi să rupă copacii. Sugeau aşchiile, tovarăşi, sugeau aşchii." Lui Cernea i se păru că luase hotărîrea de a nu mai vorbi. Se gîrbovise, îşi plecase capul, din nou mîinile moi îi căzuseră în poală. Energia, puterea i se topiseră de tot. „Povesteşte, tovarăşe, povesteşte, de ce te-ai oprit ?", îl îndemna soţia comandantului, şi chiar şi acesta îl încurajă : „Hai, acum, dacă te-ai apucat, spune". Cernea îi turnă un pahar de vin îndoit cu sifon, dar acesta nu se mai atinse de el. „Au ieşit calmucii din canton — se hotărî el în sfîrşit — şi au văzut prăpădul. Bandiţilor, fasciştilor ! urlau ei, şi unul şi-a răsucit automatul şi a început să tragă. Îi vedeam pe ostaşi cum cădeau... cîteva zeci au căzut... în timp ce încă mestecau şi înghiţeau, cu degetele şi buzele pline de sînge de cal... şi de propriul lor sînge." Cernea nu se mai uita la Ghigeanu, ci la comandant, şi observă că faţa lui se înăsprise, căpătase o paloare rău prevestitoare. Remarcă în acelaşi timp că şi privirile lui Suru îl cercetau atent pe ofiţer. Apoi îl văzu pe prietenul lui făcînd semne orchestrei. Aceasta intonă marşul partizanilor şi întreaga sală acompanie. Se aplaudă zgomotos, orchestra trecu din nou la Periniţa, comandantul şi soţia, împreună cu Suru şi ceilalţi, fură răpiţi de vîrtejul horei, iar Cernea îl luă pe Ghigeanu de braţ şi străbătînd împreună sala, cu aerul că se plimbă, ieşiră în stradă.

Soarele se apropia de asfinţit. Prin parc trecea o boare răcoroasă, încărcată de efluviile parfumului de tei. Se aşezară pe o bancă, păstrînd încă în urechi ritmurile stridente ale orchestrei, trena sonoră, lăliie a corului, iar crisparea simţurilor cădea moale ca nişte bulgări de pămînt într-o groapă. „Ce aer plăcut... şi ce frumos miroase... rupse Cernea tăcerea. Am intrat de-a binelea în vară. Apoi, conştient de nefirescul vorbelor lui : Aţi plecat cu mine pentru că m-aţi văzut în grupul acela restrîns. Nu mă cunoaşteţi — sînt un prieten al tovarăşului Suru, lucrez

la București, într-un minister. V-am ascultat amintirile... Cernea e numele meu — și se străduí să surîdă încurajator, amical. Povestiți atît de frumos și... venindu-i pe loc un gînd salvator adăugă, ceea ce spuneți e foarte folositor pentru lucrările mele." „Sînteți scriitor ?" întrebă Ghigeanu. „Într-un fel... Și-apoi cred că noi vorbim prea general despre ororile războiului... Sigur, cifrele, datele dau amploarea fenomenului, dar dramatismul omului ? Numai memoria celui venit din infern... Or dumneavoastră... Mi s-a părut cu totul inedit...". „Vorbesc foarte rar despre acest trecut — mărturisi Ghigeanu, fără să lase însă impresia că aceasta ar fi un fel de rană deschisă. Dealtfel, să fiu sincer, foarte multe lucruri le-am uitat. Nu vi se întîmplă să dați uitării perioade foarte importante din viață ?" Cernea subscrise în sinea lui la observația lui Ghigeanu. Dacă l-ar pune cineva să povestească mai cu de-amănuntul anii de după eliberare, cînd lucra la județeană, ar putea ? Nu prea... S-au întîmplat atîtea lucruri... și toate cam asemănătoare, sau oricum din aceeași familie. Perioada i-a rămas, desigur, în minte, dar în bloc. Ca dîra de fum a unui avion pe cer. Trecutul acela a fost și el un zbor. Nu-i mai vede acum decît coada de fum, și nu-i mai aude decît zgomotul, afundîndu-se adînc în timp și dispărînd. „Da, aveți dreptate, îl aprobă el pe Ghigeanu, totuși dumneavoastră ați reținut, și foarte plastic, tocmai detaliile." „Pînă la un punct, tovarășe... Cernea ați spus ? Pînă la un punct. După aceea totul e ceață. Anii de prizonierat nu se mai diferențiază în mintea mea aproape prin nimic. Dar e drept, drumul pînă acolo mi s-a întipărit bine în minte..." „După rafala aceea, într-un fel de înțeles, a calmucilor — prinse Cernea ocazia —, cum a continuat drumul ?" „Am mai mers două zile, se lăsă acesta momit. Cei care apucaserăm să mîncăm... Am ajuns într-o gară, o gară de lemn. Ni s-a adus supă caldă de hrișcă. Am petrecut o noapte. Nu ne păzea nimeni. Calmucii plecaseră... De fapt, unde am fi putut să ne ducem ? Am mîncat fin pe sătur ate. Știți cît de bun e fînul ? Ce gustos și ce aromat e?" Străbătea atîta duioșie și admirație în glasul lui, încît Cernea înțelese

că finul acela îi rămăsese în minte ca cea mai delicioasă hrană cu care se delectase vreodată. „Şi după îmbarcare ?“ „După îmbarcare ? Am fost vîrîţi în două vagoane... Stăteam în picioare, lipiţi de altul, şi trenul abia se tîra prin stepă. După un timp au început să cadă. Unul, încă unul, şi încă unul... Oooo, îşi rotunji el gura, scoţînd acel vaiet prelung, de data aceasta însă nu tragic, ci parcă admirativ-senzaţional, vă daţi seama ? Se făcea loc, se răreau rîndurile, puteam să mai respirăm. Ne aşezam pe ei, pe morţi, ca pe scaune... Apoi începeau să se descompună. După trei zile am oprit, cineva ne-a somat să scoatem morţii. Am pus mîna, am cărat. Pe rambleul căii ferate era zăpada îngheţată. Am smuls o lespede mare şi m-am urcat cu ea în vagon. Am dat la cîţiva, am început să sugem, deşi pe mîini aveam sînge şi puroi de la morţi. Nu mai conta nimic...“ şi buzele i se strîmbară din nou în acel desen rămas nu de atunci, ci după cum se vedea însuşit apoi, cînd a trebuit să-şi amintească şi să spună, transformat deci într-o mască a memoriei. „Şi apoi ? îl îmboldi Cernea. După aia unde aţi ajuns ?“ „A urmat lagărul... timp uniform, cenuşiu. Un singur lucru mi-a rămas în minte... ea.“ „Care ea ?“ „Ana, Ana Pauker !“ „Păi ce căuta Ana Pauker acolo ?“ „Ho, venea des. Recruta pentru divizie.“ „Şi ? ai stat de vorbă cu ea ?“ „Sigur, mă ştia pe nume. Mă chema mereu : «Ghigeanule, îmi spunea, voi aţi fost nouă fraţi într-o casă de arhivar. Locul tău e lîngă noi. Tu nu-ţi dai seama că ruşii au să învingă ? Au alături de ei pe americani, pe englezi. Cum o să piardă ei războiul ? Iar după victorie, nu pricepi că şi la noi se va schimba totul ? Că o să fie ca aici ?»“ „Şi ? Ce-i răspundeai ?“ „Nu pot, îi spuneam, nu te uiţi la mine ? Sînt numai piele şi oase.“ „Nu-i nimic, o să te refaci, o să te duc eu, Ghigeanule, undeva şi-o să mănînci cît vrei.“ „Şi ?“ „Nici nu vream să aud. Mă săturasem de război, mi-era frică, nu mai vroiam să lupt.“ „Şi-i spuneai ei ?“ „Sigur !“ „Şi ea ce zicea ?“ „Era femeie deşteaptă, mă întreba cum pot eu să prefer condiţia aia mizerabilă de prizonier, viaţa de lagăr, foamea, boala, distrugerea sigură, perspec-

tivei pe care mi-o oferea. Adică o viață normală de ostaș." „Într-adevăr, cum se explica această preferință a dumneavoastră ?" „Uite ce e ! Mă simțeam ca un animal sfîrșit, dar conștiința degradării nu o mai aveam. Îmi era mai bine așa. Existență larvară, dar fără surprize, fără emoții. Începusem să mă adaptez. Nu puteam suporta ideea s-o iau de la capăt, să intru din nou în luptă. Nervii, voința nu mă mai ajutau. Eram un cal răpănos, în iesle, nu mă mai puteam ridica. Îmi era mai caldă și mai comodă această agonie, decît iar riscuri, iar neprevăzutul". „Îi era mai caldă și mai comodă agonia — se gîndea Cernea —, privarea de libertate, transformarea într-un număr, moartea lentă. Acomodarea cu treapta cea mai de jos... Cum se poate nimici energia și voința. Cum se poate pierde nevoia omului de a redeveni el însuși. Sau poate rămîne el însuși și în starea de muribund putrezit de viu ? Există asemenea resurse misterioase ? Putința de a-ți păstra identitatea în această situație ? Ce se revolta și se opunea în el ? Frica de noi pericole ? Frica de risc ? Absurd ! Cînd acolo era condamnat. Omul preferă nimicirea lentă, vieții, dacă aceasta e plină de risc ? Nu, aceasta nu poate fi o putere să te conservi în decrepitudine ! Ăsta e efectul cataleptic al decrepitudinii. Spiritul, plin de răni purulente, devenise nepăsător, insensibil. Murise deja. Deci spiritul poate muri înaintea trupului. Iată unde se poate ajunge, trăind nu în pădure sau în mlaștină, ci în societate !"

Tocmai vroia să-l întrebe pe Ghigeanu cum s-a smuls totuși din acea stare cînd, pe bancă, alături, se așeză un cuplu între două vîrste. Femeia ținea în mînă o sacoșă grea, veneau probabil de la cumpărături. Ea grăsulie, fără îndoială gospodină, el robust, după înfățișare tehnician sau ceva în sensul acesta. Se opriseră să-și tragă sufletul. „Mă, da cîntă ăia acolo la «Zimbru» ! — exclamă cu oarecare invidie femeia, după ce respiră de cîteva ori zgomotos, primenindu-și plămînii — benchetuiesc și cîntă de mama focului. Ce-o fi, nuntă ?" „Nu e nuntă, catadicsi să-i spună bărbatul, cu o voce leneșă, după ce șovăi un

timp dacă să-şi răcească gura sau nu —, pleacă sovieticii." „Care sovietici, Dinule ?" se arătă ea nedumerită. „Trupele sovietice, dragă — ridică el niţel vocea agasat de ignoranţa ei. Ce dracu, tu n-ai auzit că pleacă trupele sovietice din România ?" „De unde să aud Dinule, ce eu citesc ziarele ? Am eu timp să ascult radio ? Dacă tu... cînd vii şi tu acasă, nu-mi spui şi mie ce mai e prin lume ! Că aşa fac bărbaţii...". „Fac pă dracu ghem ! — îi replică el, dar adăugă cu o uşoară undă autocritică. Pleacă ruşii, dragă. Uniunea Sovietică îşi retrage trupele din România. Aşa s-au înţeles între ele, guvernele. Şi, sigur, se fac festivităţi... adică de, despărţire prietenească." „Dacă vrei să mă crezi, Dinule, nici nu ştiam că mai sînt soldaţi ruşi la noi. Că războiul s-a terminat de mult şi li s-o fi făcut şi lor dor de casă, săracii. Pă d-altă parte, astea mai erau şi ele nişte guri de hrănit, şi de unde, doamne iartă-mă, că ai văzut ce e în piaţă." „Aici o cam nimerişi, rîse bărbatul. Apoi, doct : Da nu e numai asta. E şi politic. Fiindcă poporul se simte altfel cînd ştie că e singur la el acasă. Lasă, cum e, e bine !..." Cernea nu mai putu asculta continuarea dialogului pentru că Ghigeanu se ridicase în picioare, scuzîndu-se că trebuie să fie într-un anumit loc şi că deja întîrziase, exprimîndu-şi plăcerea de a-l fi cunoscut şi speranţa să-l mai revadă. Cernea îl întovărăşi cîţiva paşi, pînă ieşiră din parc. Ghigeanu îl întrebă cu oarecare sfială : „Sper că n-am spus unele prostii acolo... astăzi..." „O, nu de ce...", îl linişti Cernea. „Cînd îl vedeţi pe tovarăşul Suru spune-i-i părerea dumneavoastră. Vă rog..." Cernea rîse şi îi strînse mîna cu căldură, asigurîndu-l că nu trebuie să fie îngrijorat.

Abia a treia zi s-a reîntîlnit Cernea cu Suru. Întors, spre seară, la casa de oaspeţi, gospodarul a venit să-i comunice că tovarăşul secretar Suru avea să ia cina cu el şi îl roagă să mai aştepte. La masă, Suru îi povesti cum decurseseră în continuare acţiunile şi festivităţile. „Măi Manole, cum îţi explici tu — dar sincer — plecarea asta neaşteptată ?", îl abordă frontal Cernea, retezindu-i elanul reportericesc. Suru prelungi cît putu mestecarea bucăţii de carne, mai bău o înghiţitură de vin, se şterse

îndelung cu șervetul la gură, sub privirile interogative ale lui Cernea ce nu-l slăbeau deloc, și izbucni în rîs. „Tot al dracului, chițibușar, ai rămas ! De ce-au plecat... ? fiindcă a venit timpul !" „Dar de ce numai la noi ?" „Tu mă iei drept Mafalda ?... întreabă-l pe Hrușciov. Și deodată, serios, fixîndu-l la rîndu-i cu priviri cercetătoare. Tu ai citit atent Declarația de la Varșovia ?" „Am citit... Că a fost o propunere a guvernului sovietic pusă de acord cu guvernul român. Ei și, asta clarifică tot ? Evident că a fost un acord. Dar de unde a plecat ? A fost o cerere a noastră ?" „Măi frate, cerere poate să fi fost... nu știu, nu pot să-ți dau nici o informație certă. Sigur, sînt tot felul de presupuneri... și cum se întîmplă în cazuri de astea, apar și legende. Dar, după mine, un lucru e cert. Asemenea măsuri nu se pot lua fără să existe un interes. Consfătuirea de la Varșovia a pus pe tapet lichidarea războiului rece. S-a propus chiar un pact de neagresiune între blocuri. Asta ar putea explica, mă gîndesc, retragerea din România. Dealtfel, ai văzut ce-a spus Hrușciov : că acest act ar putea marca începutul retragerii tuturor forțelor armate de pe teritorii străine. Adică : uite !, eu am început ! Am rechemat trupele din România. Acum e rîndul vostru, al americanilor ! Retrageți-vă și voi un efectiv din Europa occidentală, sau lichidați-vă bazele din Turcia sau din Grecia." „Și dacă ăia nu dau nici un curs ?" „Ei, după aia, ai un motiv serios să-i plesnești. Înseamnă că nu răspund la inițiativa de pace a socialismului. Se demască drept dușmani ai destinderii." „Eu nu cred că americanii se vor retrage de undeva. Pot sovieticii să riște un dezechilibru ?" „Ce dezechilibru, măi Vlade, unde vezi tu dezechilibru ? Ce se schimbă în potențialul militar al lagărului socialist ? România e o țară socialistă, ea n-are trupele ei ? Nu e membră a Tratatului de la Varșovia ?".

Cernea rămase mult timp pe gînduri, examinînd cu atenție cartofii prăjiți rămași în farfurie. „Acuma te mai întreb o chestie, Manole... Chiar dacă n-oi fi tu Mafalda, cap politic ai. Ești de părere că această... cum să-i zic eu... cotitură politică pe care

o facem noi acum, are menirea să confirme ceea ce spuneai tu adineauri, că România e un pion sigur și ferm al lagărului ? Sau e o simplă coincidență și cauzele sînt altele ? De ce rîzi ? A... pricep... de discuția de atunci ! ?" „Păi vezi că știi ? Ce mai fac ăia ai tăi cu instinctul... cu flerul ? Tot așa destinși și surîzători ?" „Ce dracu poate să te amuze pe tine în chestia asta — îi reproșă Cernea puțin ofensat și contrariat, ca și rîndul trecut, de obiectivitatea rece, puțin cinică a lui Suru, de data asta însă nu fără o nuanță de admirație. Ai tu ceva de împărțit cu oamenii ăștia, ți-au făcut ție vreun rău, au început să te calce pe nervi ? Parcă dacă ei sînt loviți, cîștigi tu ceva, te pricopsești ? Uite cum rîde al naibii, se gîndea în același timp. Nu-l atinge. Dar nu rîde de ei, rîde de mine. Ceea ce ne deosebește e că lui îi lipsește efectivitatea — și poate tocmai asta mă face în ochii lui caraghios. Începe să mă asimileze cu oamenii de artă. Dar e perspicace. Și în fond de ce-l condamn ? Un medic bun cînd pune diagnosticul exact unui bolnav incurabil nu apare în fața familiei, pline de iluzii, cinic ? Poate tocmai acest refuz al meu de a accepta realitatea mă face în ochii lui copilăros, ridicol ? Să te ia naiba, Manole, cu mintea ta rece, cu precizia judecății tale. Mai auzea încă rîsul, moale, al lui Suru, și lucrul acesta îl înduioșă deodată. Ești un om politic solid, asta ești... dar să-ți spun sincer, nu mi-ar place să fiu în pielea ta, n-aș fi mai fericit. Dacă nici atîta lucru n-aș putea să-mi permit, să fiu nițel naiv, să nu accept automat realitatea, așa cum este ea... Oho, și dacă ar ști el, îi trecu prin minte, care sînt acum relațiile mele cu artiștii, cu acel... ca și cu... dar alungă repede gîndul și spuse cu voce tare : în fond, nici nu e vorba aicea de artiști. Eu te-am întrebat despre altceva, despre o cotitură politică ce se conturează, și care privește partidul, viața socială în general. Ție nu ți se pare că ne reîntoarcem, că ne-am reîntors de fapt, la teza ascuțirii luptei de clasă ? După ce am demonstrat, cu nenumărate exemple, ce daune a adus aceasta și la alții și la noi, în construcția socialismului ?" „Te referi

la cuvîntarea de la Constanța ?" „La aia și la ce a urmat." „Ție ți se pare că e un curs forțat, artificial ?"

Vocea lui Suru sunase neutră, pe fața lui nu putea citi nimic, dar Cernea distinse în această întrebare un avertisment. „Trebuie să-ți mărturisesc, Manole, că da, așa mi se pare. Chiar logica acestui curs mi se pare insuficient elaborată, baza lui teoretică e plină de contradicții. Pe ce s-a întemeiat reiterarea acestei teze ? Pe faptul că dușmanul nu se împacă la noi cu gîndul că speranțele lui s-au spulberat pentru totdeauna. Îți arăt textual, în cuvîntare... Cum vine asta ? Păi dacă s-au spulberat pentru totdeauna, de ce-și intensifică activitatea dușmănoasă ? De idiot ? Și atunci cum crește pericolul ? Vezi că raționamentul nu e în ordine ? Se formulează o premisă, conținînd un viciu de logică, noi ne facem că nu-l observăm și declanșăm stihiile... Este ?" „Continuă, continuă", îl îndemnă Suru privind fix în tavan, cu capul răsturnat pe speteaza înaltă a scaunului, vrînd să-i dea să înțeleagă că-l urmărește, dar că nu consideră că a încheiat. „Citesc într-un «fond» din «Scînteia» că dușmanul nu a renunțat la speranțele de restaurare a capitalismului. E vorba, desigur, de dușmanul din interior. Adică ? I s-au spulberat speranțele sau nu i s-au spulberat ? În altă parte, se spune că acum el acționează cu tot mai multă viclenie și rafinament. Deci, pierzînd orice speranță, s-a rafinat ? În ce s-a rafinat ? Ce dracu, ne jucăm cu vorbele ? Sîntem oameni în toată firea. Și pe urmă dă-i cu zicalele : «Lupul își schimbă părul, dar năravul ba» și așa mai departe." „Măi Vlade, dar de ce te deranjează pe tine acest tir împotriva dușmanului de clasă, chiar dacă el mai șchioapătă pe ici pe colo, ca precizie a țintei, cum afirmi tu ?" — aruncă Suru un fel de nadă, închizînd un ochi și privind cu celălalt parcă ar fi avut monoclu. „Știi ce te rog, Manole ? Să nu faci pe prostul cu mine. Și nici pe ăla de la interogatoriu."

Cernea se încălzise, simțea nevoia să discute deschis, cu cărțile pe față, și cu altcineva nu îndrăznea, și nici nu avea rost. Nu mai purtase de mult un dialog de această natură cu

Suru, şi la început manifestase o uşoară reţinere, acum însă se regăsise în starea de spirit din perioada furtunoaselor lor confruntări „studenţeşti". Trecuse vremea, multe lucruri se schimbaseră. Acumulase o sumedenie de nedumeriri şi judecăţi critice, şi numai lui Suru putea să i le împărtăşească. „Hai, să zicem că problema culturii pe tine te lasă indiferent — o luă el sistematic. Deşi nu cred. Proletcultist n-ai fost şi sînt convins că nu vei fi niciodată. Şi n-o să mă poţi convinge că-ţi face plăcere să citeşti sau să auzi inepţii de prin cincizeci, cincizeci şi doi despre artă. Sau că n-ai văzut şi n-ai auzit nimic. Dar, mă rog. Poate pentru tine asta constituie latura mai îndepărtată, mai străină, a fenomenului la care mă refer. Însă viaţa de partid ? Doar asta e sfera muncii tale... Din nou demascări... duşmani strecuraţi, împăciuitorişti, gură-cască... excluderi. De ce toate astea ? Pentru a sparge capete, pentru a distruge oameni ?"

Cernea se miră singur de vehemenţa pusă în aceste întrebări, descoperind că lucrurile îl afectaseră mult mai mult decît crezuse. Trebuise să-l reîntîlnească pe Suru pentru ca dialogul purtat cu sine în ultima perioadă, să se radicalizeze. Suru se menţinea încă rezervat. Tăcea. „Doar nu vrei să mă faci să cred că şi chestiile astea te lasă indiferent, sau că le aprobi ? Şi că le practici cu plăcere ?" „Ia du-te dracului, mă deşteptule", mîrîi atunci Suru cu o voce răguşită, enervat, şi Cernea jubilă pentru că înţelese că i-a găsit punctul vulnerabil. „Te-am prins, şobolanule, gîndi, începi să chiţăi." „Ce te crezi tu, îl auzi pe Suru, un fel de sentinelă a dreptăţii universale ? Ce să practic eu cu plăcere ? În materie de oameni, de soarta oamenilor, nu fac decît ceea ce corespunde convingerilor mele. Eu nu sînt spărgător de capete, nu sînt mardeiaş. Asta s-o ştii ! Nu lovesc decît atunci cînd trebuie şi pe cine trebuie. Cine ţi-a băgat în cap prostiile astea ? Dacă e vinovat, îl zbor de nu se vede. Dar nu sînt eu omul să inventeze vinovăţii, să scoată ţapi ispăşitori, să nenorocească tovarăşi, pentru că aşa sînt indicaţiile. Şi apoi cine ţi-a spus ţie că s-a trasat o astfel de linie ? S-a cerut spo-

rirea vigilenței... asta e valabil oricînd." „Atunci de ce a început, Manole, campania de demascări?" „Nu știu, eu nu fac nici o campanie, eu îmi fac datoria așa cum îmi dictează conștiința de comunist." „Tu, dar alții? Crezi că toți sînt ca tine? Crezi că fiecare are o asemenea conștiință? Că toți acționează numai în virtutea convingerilor, cu simțul dreptății? Eu am ridicat aici o problemă generală, nu problema ta. Mie nu trebuie să mi te dezvinovățești, pentru că eu te cunosc. Și să-ți spun sincer, am în tine mai multă încredere decît în mine însumi. Dar tu fugi conștient, nu știu de ce, de miezul chestiunii."

În aceeași clipă, însă, Cernea știu de ce. Suru nu mai era studentul liber să judece și să critice opinii teoretice, tocmai pentru că erau teoretice, deci în situația ca între acestea și mintea lui ageră să nu se mai interpună nimic, să stea față în față pe poziții de deplină egalitate. Atunci nici un subiect nu era tabu și Suru nu se complexa la auzul „răzvrătirilor" lui Cernea. Dimpotrivă, dacă nu avea argumente să le răstoarne, le accepta, într-un fel chiar și le însușea. Oho, cîte trăsnăi — Cernea le zicea așa dintr-un fel de pudoare, bagatelizîndu-se pe sine — nu auzise și nu aprobase Suru pe atunci! Căposul ăsta negricios, cu un atît de acut simț al adevărului, al echității! Dar acum Suru nu mai era student, obligat numai față de mintea lui, liber să se confrunte cu orice noțiune! Acum era soldat în post, militant în funcție. Deasupra lui se afla partidul și nu numai deasupra, ci jur împrejurul lui, pentru că el însuși se afla în miezul partidului, și nu o parte componentă oarecare, de periferie, ci un element al nucleului. De acest zid judecata lui critică se izbea, sau, avînd conștiința existenței acestuia, nici nu mai încerca să-l zgîlțîie, să-l clintească, necum să-l dărîme. Lui Cernea îi deveni clar că acesta era motivul pentru care Manole manifesta atîta reticență față de critica unei linii politice în curs de conturare. „Pot considera chiar o concesie — își spunea Cernea — că acceptă să asculte protestele mele, că se rezumă să riposteze. Nu, n-am să scot de la el altă poziție. Dacă ar face-o, ar intra în conflict cu sine însuși, pentru că

Manole nu e omul care, odată convins că slujește un țel nejust, să continue să acționeze, împotriva conștiinței sale, găsindu-și justificări de duzină sau văitîndu-se că e victima fatalității. Dar intri în conflict cu tine numai dacă vrei ? E destul să te faci că nu auzi, sau că nu crezi, și te-ai salvat ? Greu de presupus. În cazul ăsta cum pot coexista în el onestitatea cu surzenia voluntară ? Cine știe cu adevărat ce e în sufletul lui ?"

Suru tocmai îi povestea despre o ședință, la care participase recent, unde ieșise la iveală că un președinte de CAP, înhăitîndu-se cu un fost arendaș, sustrăsese o cantitate enormă de cereale, vînzînd-o la preț de speculă chiar pe piața orașului de reședință al regiunii. „Manole, îl întrerupse Cernea, cînd am discutat noi ultima dată, tu mi-ai vorbit de excluderea celor doi în plenara de anul trecut și de unele consecințe inevitabile ale acestui act. Ceea ce se petrece în prezent sub ochii noștri confirmă sau nu ce ai spus tu atunci ?" Asta Suru putea să spună. Fără îndoială că avea legătură. Și, după părerea lui, efectele căpătaseră proporții mai mari decît se putea presupune, pentru că actul respectiv se coroborase cu o serie de evenimente politice externe. „Doar nu poți să faci abstracție de complotul pentru răsturnarea puterii descoperit în Uniunea Sovietică, de eliminarea din fruntea P.C.U.S. a grupului figurilor istorice ? Sau de reînceperea polemicii cu iugoslavii, de reînnoirea atacului la adresa lui Tito, de punerea din nou la ordinea zilei a pericolului revizionismului ? Ca și de condamnarea și executarea lui Naghy ? !" „Vorbeai mai adineauri de interese, ca factori determinanți în politică. Noi ce interes avem, Manole, în această înăsprire dogmatică ?" „Mă omule... mare capsoman ești — și Cernea înțelese din nou că lui Suru nu-i plăcuse întrebarea —, ai un fel de a încornora lucrurile... Tu știi concluziile plenarei de anul trecut ! Cei doi au vrut să dea o turnură calomnioasă și liberalistă dezbaterii Congresului al douăzecelea. Asta înseamnă că..." „Manole, asta înseamnă că cineva a vrut să înăbușe în față analiza critică a realității noastre, că s-a temut de ea, și pentru a tăia cheful celor... care ar

fi vrut să mai încerce... a hotărît să înghețe apele. S-a început cu cultura... dar, uite, acum s-a trecut la politică, și asta o să afecteze totul. Lasă... bănuiesc ce vrei să-mi spui... Treci peste asta. Ce spun acum îți spun ție și atît... poți fi sigur. Te mai întreb ceva, și cred că la asta poți să-mi răspunzi : ne vom opri aici sau... mergem mai departe ? Nu uita ce mi-ai zis atunci : «o să dea de dracu ăia, mai bine să bage capul la cutie». Așa a fost... eu pluteam în nori. Acum... e drept, eu cam trec de la o extremă la alta. Tu rămîi pe linia de mijloc. Spune, Manole...". „Măi, vrei să faci din mine Oracolul de la Delphi... Și-apoi, cînd dracu o să păstrezi și tu măsura... element oscilant ce ești ? — și-i aruncă, cu două degete, ca dintr-o praștie, un cocoloș din miez de pîine în obraz. Nenorocirea ta e că ai trecut pe linie de stat, și în plus, te-ai elevat artistic. Nu te supăra, mă, nu vreau să fac nici o aluzie... știi bine... orice mă poți acuza că sînt, dar măgar nu. Ca să-ți răspund totuși, și ca să nu folosesc expresia ta... cred că se va accentua, Vlade. După cum îmi dau eu seama, e abia începutul... cîteva cazuri, cîteva exemple deocamdată. Asemenea acțiuni cuprind tot partidul... și chiar mai mult. Iar tu... care nu ai intrat de azi de ieri în partid, nu uita că există o disciplină... Așa, prietenește îți spun, Vlade. Și acum, să ne mai ducem și pe acasă, că s-a făcut miezul nopții."

Cernea terminase treaba pentru care venise. Vrusese să-l aștepte pe David pentru a definitiva concluziile, dar fu chemat urgent la minister. Mai găsi timp doar să treacă pe acasă pe la Suru — el nu era acolo, bineînțeles —, să mai petreacă o jumătate de oră cu Nana, și se întoarse la București.

Hotărît, ministrului adjunct nu-i plăcea materialul. Făcuse o mulțime de semne pe margine, iar la sfîrșitul lecturii își rezemase bărbia în pumn, privind în gol, dezolat. Se lucrase cîteva variante. Cu elaborarea fusese însărcinat un colectiv larg, dar propriu-zis muncise Cernea cu vreo doi-trei inși. Scrisul în

colectiv mersese greu — ce zidea unul ceilalți dărîmau, mai mult timp se pierdea cu observațiile și contraobservațiile, mereu unul nu înțelegea sau se îndoia dacă e bine, și cînd nu se ținea seama de părerea lui se supăra. „Coautorii" se arătau foarte susceptibili. Uneori Cernea pierdea timpul împăcîndu-i pe beligeranți, alteori se trezea singur, izolat, pierzînd inițiativa în fața masei coalizate. Îi imputau graba de a pune pe hîrtie idei față de care aveau rezerve, pe care nu le digeraseră încă. În ultimele zile participase și ministrul adjunct și implicarea lui se soldase cu destrămarea colectivului. Cernea se putuse astfel concentra, în sfîrșit, asupra scrisului, asistat îndeaproape de șeful său ierarhic. Ministrul adjunct manifesta o mare predilecție pentru lucrul de noapte, și [illegible] această cauză Cernea se afla acum la capătul cîtorva nopți albe. Obosit, exasperat de atîta indecizie și nesiguranță, se suprasaturase de acest nenorocit de material, pitrocit și răspitrocit, despre care toată lumea putea spune că nu e bun, dar nimeni nu știa ce trebuie să cuprindă. „Din privirea asta a lui pierdută — își zicea Cernea — cam înțeleg ce poate să iasă." Tăcerea ministrului adjunct se prelungea, demoralizantă, completată de expresia ermetică de pe fața decolorată a secretarului comitetului de partid. „Să-i spui lui Mutu că te gîndești acum la ceva. Nu te gîndești la nimic. Ești obosit și sastisit ca și mine. Atunci ce dracu te mai prefaci ca un prost ? După toată poza asta socratică o să repeți din nou, pentru a nu știu cîta oară, că «materialul cuprinde problemele, dar n-are încă...», n-are ce ? Din mișcarea aia a degetelor, strînse parcă ai sparge un ou în pumn, pe care ai văzut-o și tu la alții și o imiți ca o maimuță, vrînd să însemne că extragi rădăcina patrată din ceva, încerci să dai impresia că știi ce trebuie, că mi-ai spus chiar, dar nu reușesc eu să redau, mi-a scăpat mie mereu ideea la redactare. O să-mi bîțîi pumnul pe sub nas, cu aerul că uite, așa trebuie să fie... ceva concentrat și puternic, o ghioagă, un proiectil. Cred că voluta aia stupidă cu mîna stîngă, sugerînd forme rotunde, delicate și... căldură, n-o s-o mai faci, fiindcă te simți

și tu ridicol." După acest dialog imaginar cu superiorul său Cernea se întoarse brusc spre secretarul de partid, somîndu-l să se pronunțe. Cu un sentiment perfid, i se adresă acestuia cît putu de oficial. „Dumneavoastră, tovarășe Voicu, aveți o experiență bogată în astfel de... Dinadins nu vru să continue, așteptîndu-i reacția și, spre bucuria lui, acesta se prinse, nu rezistă, începu să moțăie din cap, confirmativ. Pur și simplu trebuie luată o hotărîre, mîine e plenara... Ați citit materialul ! Credeți că ar mai fi ceva esențial de adăugat ?" Voicu tresări cu un reproș îndurerat în ochii mari, albicioși. Surprins nepregătit — omul așteptase răbdător, relaxat, rezultatul îndelungii meditații a tovarășului ministru adjunct —, se căi că n-avusese prevederea să-și pună o mască de concentrare ; asta l-ar fi făcut imun la orice întrebare indiscretă, permițîndu-i să-și ridice doar o sprînceană în semn de „stop, ai răbdare, nu vezi că mă gîndesc, ce te precipiți așa, ca un elev de liceu". Simțindu-se luat „ca din oală", cum se spune, găsi în mod reflex scăpare în însuși obiectul întrebării, adică în material. Puse mîna pe topul de hîrtii dactilografiate, îl cîntări în palmă și ajungînd la concluzia că operația nu fusese suficient de concludentă începu să-l răsfoiască, la început trecîndu-l doar prin fața degetului mare de la mîna dreaptă și făcînd filele să pîrîie încet, apoi desfăcîndu-l prin sondaj la cîte o pagină și citind ici o frază, dincolo alta, într-o tăcere ostentativă, grea, dublată de o preventivă încruntare de nemulțumire. „Deci și tu te prefaci că meditezi — i se adresă în gînd Cernea, fără nici un resentiment, mai degrabă amuzat. Ai făcut parte din colectiv, ai citit materialul de o sută de ori, și vrei să-mi demonstrezi că abia acum iei contact cu el, sau că îți mai verifici niște păreri, deschizi acolo unde ai tu dubii de mai mult timp și revezi pasajele respective. De ce dracu v-oți maimuțări așa, nu înțeleg ! De ce nu spui cinstit, tovarășe, l-am citit, mi se pare bun, n-am nici o observație, n-am nimic de adăugat, sau, dimpotrivă, nu-mi place din următorul motiv... Sînteți toți ca ăla : «stai să văd dacă-mi place». Uitîndu-se la ceas își spuse îngrijorat :

«ăştia o să mă ţină aşa pînă diseară», apoi cu voce tare : «Eu ştiţi ce zic, tovarăşe ministru ? Să-i rugăm şi pe tovarăşii de la secţie să-şi arunce o privire. L-au mai văzut ei, dar în forme vechi. Nu cred că e bine ca abia mîine, în plenară, să audă cum am rezolvat indicaţiile...»" Ministrul adjunct îşi frecă fruntea cu palma, ca pentru a se despresura de roiul gîndurilor ce-l asaltaseră pînă atunci şi, zîmbind sarcastic, mîrîi ceva, după care adăugă distinct : „La naiba... M-am gîndit şi la asta, desigur, dar vroiam ca pînă atunci... era bine să-l arătăm într-o formă mai avansată..." „Totuşi, dacă-mi permiteţi, tovarăşe ministru, cred că tovarăşul Cernea are dreptate, sări şi Voicu în sprijinul ideii salvatoare. E bine să-l vadă şi tovarăşii... Mîine e plenara şi... într-adevăr n-ar fi bine ca...". Ministrul adjunct îl întrerupse cu un gest plictisit. „E, hai, părea să spună, acum mă înveţi şi cum să lucrez cu secţia." Fluieră a pagubă, se ridică, sună secretara şi ceru maşina. Îi concedie pe cei doi, cu menţiunea să fie de găsit cînd se va întoarce de la C.C., îşi puse materialul în servieta burduşită şi plecă.

Se înserase bine cînd Cernea fu chemat din nou la ministrul adjunct. Voicu îl aştepta în anticameră cu o mapă mare în mînă, veşnica lui mapă, îmbrăcat în veşnicul său costum lăbărţat, parcă mai mototolit ca oricînd — Cernea se întrebase odată dacă trupul prea mare degrada în halul acesta hainele, sau neglijenţa faţă de veşminte îl făcea aşa mătăhălos, inform. „Cred că acum se lămureşte, nu ? îl consultă pe Cernea, oftînd împovărat, ca şi cînd el ar fi trudit cel mai mult pînă atunci şi avea să mai trudească dacă se va cere ca acest blestemat de material să fie refăcut. Oricum, mîine..." şi Cernea îşi dădu pentru prima oară seama că, de fapt, el, Voicu, avea rolul principal, el urma să citească în plenară raportul. „Hei, fraţilor, îi întîmpină bine dispus ministrul adjunct, e cam ce-am prevăzut — şi repetă din nou gestul acela cu degetele închizîndu-se încet, încordat, în pumn. I l-am arătat şi ministrului. Din păcate, nu va putea veni la plenară, pleacă mîine dimineaţă la Moscova. A fost citit şi la cece. Mai e ceva de lu-

cru — şi luînd loc în capul mesei de şedinţă, schiţă intenţia suflecării mînecilor ca pentru o treabă de natură manuală ; se corectă însă imediat, aşezîndu-şi mîinile îngrijite, calm, pe marginea biroului. Sînt cele două aspecte, copii, pe care am bătut atîta... dar cum vă spuneam, nu s-au conturat satisfăcător : patosul aprecierii concluziilor plenarei... pe care nu ştiu de ce tovarăşul Cernea nu reuşeşte deloc să-l redea şi... tonul combativ, intransigent faţă de cele două mari pericole, revizionismul şi împăciuitorismul. Aprecierea este că... însuşi materialul are un uşor iz împăciuitorist" — şi spunînd aceste cuvinte se uită insinuant spre Cernea. „Uite ce aere îşi dă, se supără în sinea lui Vlad. Înţeleg să fi făcut pe niznaiu acolo, la C.C., dar aici, faţă de mine ? De ce or juca oamenii ăştia teatrul ăsta nenorocit ? Şi nu numai faţă de mine, ci şi faţă de el. Pentru că el ştie că eu ştiu ce a zis şi ce n-a zis, şi nici nu poate crede că a făcut ceea ce pretinde acum. Bun, şi dacă se preface, se convinge ? Şi îşi închipuie că mă convinge şi pe mine? De ce nu vine el să spună deschis : «măi tovarăşe, pînă aicea am ştiut, de-aicea încolo nu, şi uite ni s-a spus să facem aşa şi aşa». Ce mama dracului, îi cad galoanele ? În schimb, şi-ar asigura stima mea, a ăstuia, a ăluia" — şi involuntar îşi îndreptă privirile spre Voicu şi se văzu nevoit să rectifice — „aiurea, uite la el, nu-şi face nici cea mai mică problemă, dimpotrivă" —, şi din clipa aceea uită de ministrul adjunct. Înregistrînd criticile, Voicu îşi zbîrcise toată fruntea şi îşi încreţise buzele groase, albe într-o mîhnire fără margini. Cernea mai văzuse asta. Ori de cîte ori în prezenţa sa se rosteau critici, mai ales de către superiori, chiar dacă el nu era implicat direct, Voicu lăsa să se vadă această adîncă amărăciune cuibărită în sufletul său. Acum deschisese mapa şi scria grăbit în caietul voluminos, plin de tot felul de fraze culese de prin şedinţe. „De ce şi-o fi părăsit Voicu ăsta frumoasa lui profesie de medic ? se întreba Cernea. O fi simţit că nu are aplicaţie şi şi-a descoperit aici marea vocaţie ? Sau l-a luat valul şi l-a rostogolit ? Pentru el nu contează dacă ăsta a zis sau nu a zis ceea ce pretinde. Im-

portant e ce zice acum. Nu se complică el cu astfel de... Nu de asta se împiedică."

Ministrul adjunct își dăduse drumul la gură și perora pe marginea celor două aspecte ce trebuiau subliniate în material. „Tovarășe ministru, se hotărî Cernea să-și întrerupă superiorul, deși știa cîtă indispoziție îi crea, să mă reped eu să aduc «Scînteia» cu editorialul despre plenară, să mai scoatem de acolo cîteva idei ca să meargă mai repede. Vedeți și dumneavoastră, mai avem cîteva ore... trebuie să lucrăm operativ." Știa ce părere avea ministrul adjunct despre această așa-zisă operativitate : robia micului practician, dependența executantului fără orizont, fără idei. Să-i impui gînditorului de elită operativitate tocmai în momentele cînd mintea lui se aprinde, scormonește și scoate la iveală adevăruri, își desface aripile și se ridică la înălțimi ? Blasfemie, mizerie intelectuală... Executantul nu avea decît să rețină, să redea ceea ce spunea el, asta era treaba lui, dar, uite, bicisnicul, ține morțiș să închidă totul în patul procustian al cîtorva fraze. „Fie, du-te, adu hîrtoagele tale nenorocite — citi Cernea pe fața ministrului adjunct —, ai reușit să mă dezgusti. Cazi ca un duș înghețat pentru creierul meu impetuos." Cînd Cernea aduse „Scînteia", șeful începu să urmărească rîndurile cu degetul. „Să luăm asta... importanța intrării elementului muncitoresc în partid... ! Sau asta : disciplina de fier împotriva elementelor șovăielnice, nesigure, dizolvante... Și asta : partidul acționează în condițiile luptei de clasă, dar comentezi și teoretic teza... introduci apoi puternic despre stihia mic-burgheză... și justețea lichidării activității antipartinice a celor doi. Subliniezi viguros consecințele asupra învățămîntului și asupra ministerului, asupra noastră a tuturor. Desigur, în ce mă privește nu e cazul, dar mă rog... Și împăciuitorismul, Cernea ! Uite, iei asta, trebuie luptat fără preget pentru demascarea și smulgerea împăciuitorismului din rădăcini. Și asta : așa-zisa combatere a dogmatismului... adică denaturarea învățăturii, golirea ei de tezele fundamentale... Iată,

astea sînt problemele. Te retragi și redactezi... două și cu patru... în total vreo șase pagini. Eu te aștept aici. O să fie și tovarășul Voicu. Mai rămîi, tovarășe Voicu...".

Cernea apucase să doarmă trei-patru ore, făcuse un duș rece, băuse o cafea mare și acum se simțea destul de bine, parcă mai ușor, curățat de funinginea zilelor și nopților de migală sîcîitoare și nespornică. Intrase cu ceilalți în sala de ședințe și se așezase, ca de obicei, în rîndul întîi. Află că fuseseră invitate și cadre didactice din Capitală. Se anunța deci o ședință importantă. Tot cîrpăcind la raport, Cernea nu realizase pe de-a-ntregul seriozitatea momentului, fusese situat prea în centrul evenimentului ca să-i sesizeze proporțiile. Acum, în contact cu sala încărcată de un voltaj emoțional crescut, respirînd o ușoară înfrigurare — lucruri perceptibile pentru cineva experimentat, familiarizat cu asemenea ședințe —,' se simți și el pătruns de o anumită solemnitate. Știa bine, tensiunea unei adunări se transmite imediat. Se produce un fel de alarmă surdă, ca atunci cînd apropii de piele un corp încins, un drug de fier înroșit. În al doilea rînd, redescoperea, ceea ce pentru un moment uitase, că una este munca de execuție anonimă, oricît de central situată și oricît de laborioasă, în pregătirea unei ședințe, și alta aspectul ei organizatoric. Acesta din urmă imprimă adunării tonusul politic, el poate depăși cu mult semnificația ordinei de zi, ca și conținutul referatelor. Pe cît de penibilă fusese poza lui Voicu în biroul ministrului adjunct — de elev puțin arierat în fața profesorului, de om de prisos, demn de milă —, pe atît de importantă apărea persoana lui în acest moment. Activitatea organizatorică a lui Voicu, subapreciată, dacă nu chiar ignorată la masa de lucru, în fața paginilor dactilografiate, căpătă o putere magică aici ; cei ce păreau așa de siguri pe ei dincolo, așii concepției, stăpînii colilor de hîrtie, nu mai reprezentau nimic, constituind simple cifre într-un număr. Urechea lui Cernea descifra în foșnetul

sălii, al vocilor scăzute — la alte şedinţe în aşteptarea începerii, sau în pauze, oamenii nu se sfiau să discute, uneori chiar să se strige peste rînduri —, nota unei încordări îngrijorate, o aşteptare grea.

În timpul lecturii raportului, Cernea pierdu contactul intim cu sala, plictisit de propriile lui fraze, citite de Voicu cu o voce înfundată, fără nici un accent, parcă ştergînd cu guma toate accentele, cea mai mică nuanţă, în timp ce mîinile mari şi butucănoase, inabile, mototoleau dizgraţios foile de hîrtie. Şedinţa se anunţă acum banală, anodină, un ritual stereotip, obositor. Liniştea sălii nu-l mai impresiona, Voicu o macula cu vocea lui lipsită de rezonanţe, şovăielnică şi vulgară, transparenţa prin care se putuse citi gîndurile uşor înghemţate ale ascultătorilor fusese tulburată. „Ei, tovarăşe, se adresă el în gînd ministrului adjunct, cum îţi sună acum finalurile de frază pe care le vroiai laconice şi usturătoare ca plesnetul de bici ? Fleoşc, fleoşc, plăcinţele moi de baligă pe caldarîm. Lui, dragul meu, orice i-ai da să citească îţi transformă în...".

În clipa aceea tresări, constatînd că nu mai recunoaşte ceea ce se citeşte. „Deosebit de ilustrativă pentru această concepţie liberalistă, în esenţă oportunistă, profund dăunătoare pentru dezvoltarea sănătoasă a învăţămîntului socialist, este poziţia, din păcate insuficient criticată pînă acum, a tovarăşului Vladimir Cernea, care ocupă o funcţie de mare răspundere în ministerul nostru. De asemenea, trebuie să încriminăm aici cu toată puterea atitudinea împăciuitoristă manifestată deschis faţă de aşa-zişii antidogmatici de către tovarăşii...". După un şir de nume urmară alte două, trei fraze, similare, despre şovăielnici şi guracască, „învederaţi adversari ai disciplinei de partid". Raportorul reluă apoi firul binecunoscut. Deşi Voicu morfolea cuvintele cu aceeaşi lipsă totală de zel, lui Cernea i se păru că liniştea sălii devenise sonoră, deslușind lămurit sunetul subţire şi sec al unor gînduri sparte ca nişte ţurţuri de gheaţă. El ştia că obrajii îi deveniseră palizi, iar ochii i se împăienjeniseră. Îl ustura înţepătura privirilor înfipte în ceafă, dar grumazul i se

înțepenise și nu mai putea întoarce capul pentru a vedea de unde vin. Se uita țintă la prezidiu, ca și cînd de acolo trebuia să apară un înțeles, o dezlegare, dar cu cît privea mai mult cu atît mai impenetrabile deveneau chipurile.

Veni însă și lămurirea pe care o aștepta. Într-o nouă înșiruire, își auzi numele, și apoi recomandarea către adunarea generală de a i se da un vot de blam. După care Voicu trecu la expunerea sarcinilor de viitor.

Cernea nu mai auzi și nu mai văzu apoi nimic. Căzu într-un vid căptușit cu vată, prin care nu mai răzbătea nimic. Singur cu sine, izolat total, își auzea gîndurile, mai degrabă le vedea mari, diforme, pe un ecran luminos. „Dar cînd, cînd ?" se multiplica în jurul lui semnul de întrebare, dar și acesta își pierdu sensul, nemaiștiind dacă se referea la momentul cînd le venise ideea de a-l lepăda, sau la timpul material necesar introducerii acelor fraze în raport, ținînd seama că, spre dimineață, plecaseră toți în același timp. Desigur, trebuie să fi fost o discuție... trebuie să se fi consultat, nu făcuseră de capul lor. Adunaseră material ? De unde, ce material ? Chestiunea fusese tranșată ieri la Comitetul Central ? Și adjunctul cu cine lucrase, cu cine pregătise terenul... cu Voicu ? Ce interes avea Voicu ? Dar ministrul adjunct ? Își închipuise ca un naiv că el uitase cuvintele acelea, spuse în mașină, după discuția de la Comitetul Central. În ce-l privește pe Voicu, întrebarea era stupidă. Ce-i păsa lui Voicu pe cine pocnea ? Doar Cernea nu era nici taică-său, nici frate-său. Cu ochii lui verzulii, ca ouăle de rață fierte, citea la fel de impasibil numele oricăruia. Ce-o fi avînd în loc de conștiință omul acesta neglijent, închis în el, aproape mut, cu o înșelătoare mină de bonomie și blajinătate ? ! Figură de măcelar îmblînzit, dacă se poate spune așa, extrapolînd la om ceea ce se petrece cu un animal. Dar ce material au putut aduna ? Ce vor aduce în sprijinul afirmațiilor generale ? Cernea nu putea să găsească nimic, dar știa cum pot fi decupate din viața unui om momente, gesturi, cuvinte, și apoi deformate, umflate, acoperite cu straturi groase

de sensuri tendențioase, pînă cînd, din elemente accidentale, complet insignifiante, devin înfricoșătoare capete de acuzare.

Prezidiul, alcătuit din trupuri imobile, enigmatice, devenise nucleul ostil cu care avea să se înfrunte pentru a-și apăra cinstea și demnitatea și pînă la urmă adevărul. Adevărul ! — o furie rece îi cotropi sîngele, în timp ce genunchii îi zvîcneau de nerăbdarea abia stăpînită de a se ridica. Cum e posibilă o asemenea înscenare ? Le trebuia material ilustrativ pentru tezele raportului și îl inventaseră pe el ? Orbii, nu vedeau adevărata problemă din minister la ora aceea ? Tocmai reziduurile, încă groase, ale anilor de dogmatism, incompetența, înstrăinarea de tradițiile școlii române, de adevăratele interese ale țării, de nevoia de a forma generații culte, cu țeluri politice clare, legate de popor, devotate socialismului. În cei aproape doi ani de cînd lucra în minister, încercase totul în această direcție. Reușise cîte ceva, foarte multe lucruri nu le putuse urni însă din loc, întîmpinînd o opoziție îndîrjită în aparat, lovindu-se de inerție, incompetență, rea-voință. Da, pentru asta, era de acord, pentru asta putea fi criticat ! Nu se luptase cu destulă pricepere și tenacitate pentru a azvîrli balastul, pentru a atrage forțe proaspete, entuziaste, dezinteresate, conștiente de adevăratele rosturi ale învățămîntului socialist. Dar ei îl acuzau pentru ceea ce nu-i aparținea... concepție liberalistă și... ce mai spusese Voicu ? Dar, în fond, tocmai această zbatere pentru înnoire ei o numeau liberalism. Aici era contradicția. Atunci nu fusese o simplă invenție... Condamnau ceea ce el încercase cu adevărat să facă. Deci nu le plăcea, nu aveau nevoie de această schimbare. O considerau periculoasă, o includeau în rîndul relelor de care trebuia să se ferească partidul, împotriva cărora fuseseră chemați aici să protesteze și să lupte.

A, va să zică asta era, nu o „nedreptate", ci pur și simplu ciocnire de opinii. Trebuia, deci, să-și explice poziția și să și-o apere. Dar împotriva cui ? Împotriva lui Voicu ? Ce-i păsa lui ? A ministrului adjunct ? Dar el nici măcar nu gîndea așa, ba

din contră... da, din contră. Atunci împotriva cui ? A hotărîrilor plenarei ? Aici ajunsese ? Ce era de făcut ?

Cernea fu întrerupt de zgomotul oamenilor ridicați în picioare. Se terminase raportul, se lua o pauză de zece minute pentru înscrierea la cuvînt, deși Cernea știa că lista fusese întocmită dinainte, fiecare vorbitor primind sarcini anume. În scurta pauză îl căută pe Voicu, dar nu fu chip să-i dea de urmă. Trecea printre oameni grăbit, dar la un moment dat această fițiială i se păru ridicolă și renunță. Starea de spirit îi cerea puțină singurătate, puțină liniște. Ar fi vrut să poată arăta revoltat, cum era în realitate, dar știa că nu poate. Iar printre oameni n-avea nici un rost să umble cu figura lui hamletiană. Se străduí să-și ia o poză nepăsătoare, ca și cînd ce se spusese în ședință despre el nu conta, și în general totul era o mică farsă, ceva de formă, fără nici un suport și fără nici o consecință. Dar ce ziceau oamenii ? Mulți îl cunoșteau și probabil erau decepționați de aerul lui superficial. Poate alții nici nu credeau că aceasta oglindea adevărata sa stare sufletească, se mirau numai că se pretează la un asemenea joc ieftin. Cernea se rușină. Dar chiar în clipa următoare uită, pentru că adjunctul secretarului de partid, un funcționar în vîrstă, aproape de pensie, îl trase de mînecă la o parte, comunicîndu-i în șoaptă că a fost însărcinat de tovarășul ministru adjunct și de tovarășul Voicu să-i transmită sugestia, chiar rugămintea lor, să-și pregătească un cuvînt matur, autocritic, sincer... tovarășii speră că el înțelege de ce... Nici nu mai avu timp să-i răspundă omului, pentru că, la o chemare poruncitoare adresată prin microfon, toți se îngrămădiră spre cele două uși ale sălii și fu nevoit să-i urmeze.

Membrii prezidiului păreau ceva mai senini, trupurile mai pierduseră din rigiditatea inițială, de statui de piatră, se mai aplecau într-o parte, în alta, mai schimbau între ei cîte un cuvînt. Parcă și-ar fi scuturat o parte din povara răspunderii, se gîndi Cernea, sau i-a mai destins cafeaua luată în biroul ministrului, sau aprecierea celor de la Comitetul Central că raportul

pusese bine problemele. Dar după primii doi vorbitori, Cernea observă că șeful secției de resort de la cece și secretarul de la Capitală se impacientează ; primul șoptea ceva la urechea lui Voicu, iar al doilea, aflat mai departe, îi trimise un bilet. Cernea înțelese. Primii vorbitori practicaseră o combativitate cam formală, lozincardă. Voicu își închipuise că o să facă impresie o mică pregătire de artilerie de cîmp, în timp ce ceilalți erau nerăbdători să se înceapă tirul la țintă. Voicu dădu din cap și bătu aerul cu palma stîngă, în semn că a înțeles și că să fie liniștiți, va fi ce spun ei, să aibă răbdare. Într-adevăr, schimbarea tacticii se remarcă imediat. Vorbitorul următor, unul al cărui nume Cernea îl uita mereu — „omul cu bască" îi zicea —, nu făcu decît o scurtă introducere principială, după care puse problema climatului ideologic din minister, grav alterat, amintind că aici condusese unul din cei doi oportuniști excluși anul trecut din conducerea partidului. Arătă apoi în ce consta acest climat : subaprecierea politicului în favoarea profesionalului, obiectivism, aparent neutral dar burghez în esență, încercarea de răsturnare a postulatelor instaurate de revoluție în învățămînt și înlocuirea lor cu pseudoteorii moderne luate din arsenalul imperialismului. Critică miopia organizației de partid pentru că după înlăturarea fostului ministru crezuse că au fost extirpate automat și rădăcinile concepțiilor liberaliste. Își făcu o autocritică sîngeroasă pentru că deși, personal, văzuse pericolul, nu luase poziție. Referatul îl ajutase și mulțumi pentru că fusese citat la categoria împăciuitoriștilor. Trebuia să menționeze însă că în mare măsură fusese derutat și indus în eroare de poziția tovarășului Cernea în a cărui direcție generală lucra. El putea spune acum, cu judecata limpede, că tovarășul Cernea promova de mai multă vreme o orientare anarho-naționalistă, extrem de primejdioasă pentru formarea politică a tineretului studios. A încercat, e drept foarte timid, să se opună în cîteva rînduri tovarășului Cernea, dar fusese ironizat, umilit putea spune. În general aceasta e metoda tipică a tovarășului Cernea : de a complexa oamenii, de a face caz de erudiție, ridiculizînd orice

opoziție față de ideile lui străine spiritului de partid. Cernea urmărea figura ca tăiată în stîncă a „omului cu bască", auzea cuvintele șuierătoare ca loviturile de iatagan și clănțănitul de măsele — din cînd în cînd vorbitorul încerca să-și umezească gura uscată și atunci simula că mestecă, probabil pentru a-și înșela glandele salivare —, gîndindu-se că Voicu a ales acest individ pentru a revărsa abjecția dintr-o dată, pînă la ultima picătură. Ascultîndu-l pe următorul, înțelese că se înșelase și se crispă împotriva naivității sale. „Tovarășul Cernea, striga respectivul — Lupescu, descoperi el, mirat fiindcă nu-l auzise niciodată vorbind cu o voce atît de înaltă, de procuror —, tovarășul Cernea s-a situat pe poziția celor doi deviatori. Sub masca așa-zisului spirit al Congresului al douăzecelea, el a calomniat în mod murdar, aș putea spune, politica partidului nostru în domeniul învățămîntului. Tovarășului Cernea îi miroase urît, da, îi pute caracterul de clasă al învățămîntului nostru superior. Dînsul vrea să aruncăm la gunoi criteriile proletare ale istoriei, să ridicăm iarăși în slăvi figurile reacționare ale trecutului, iar în ce privește științele propriu-zise dumnealui stă cu ochii numai spre Occident." Dincolo de sentimentul de scîrbă, Cernea încerca satisfacția cercetătorului de laborator care descoperă un fenomen. Îl puseseră pe „omul cu bască" să-l acuze de subaprecierea politicului, cînd tocmai pe acesta trebuise să-l zgîlțîie cînd pretinsese nici mai mult nici mai puțin că scoaterea religiei din școli frustra tineretul de cunoașterea filosofiei mondiale. Și cum s-ar fi găsit altul mai nimerit decît Lupescu să-l pună la zid pentru spirit obiectivist și neutral, cînd se făcuse de rîsul lumii reclamînd într-o discuție ca instrucția universitară să nu cuprindă nici o tendință, iar tinerii să fie lăsați să aprecieze singuri ce e progresist și ce e retrograd în filosofie. Dacă cineva patronase această alegere a vorbitorilor, și repartiția temelor între ei, atunci la mijloc părea să fie ceva machiavelic. Dacă însă singuri își aleseseră subiectele, nu putea fi vorba decît de cea mai primitivă perfidie. Pentru că ei nu făceau decît să condamne propriile partituri, cîntate pînă atunci

în public, atribuindu-i-le lui. Era posibil să uite că nu puțini din sală îl auziseră ? Cernea nu putu duce pînă la capăt logica acestei „dedublări alienate" cum o numi el, pentru că veniră alții la rînd. Se succedau într-un adevărat galop și nu mai putea reține sensul nici unei fraze. Vedea doar siluetele în picioare, gesturile energice, gurile scoțînd sunete cum scot peștii bule de oxigen în apă, închizînd și deschizînd boturile rotunde.

Două cuvinte familiare căpătară rezonanță în acest film cu sonorul stricat. „Haralambie Negru" — citise de pe listă cel ce conducea ședința. „Ce coincidență !" se gîndi Cernea, și fără să vrea schiță un zîmbet, amintindu-și de ședința, pînă la un punct similară, de la școala de partid. În secunda următoare rămase perplex, recunoscîndu-l în individul voluminos, roșcovan. „Nemaipomenit ! Haralambie Negru în carne și oase ! Cum a ajuns ăsta aici ?" Îl găsea pe Negru mai masiv, dar cu părul decolorat, probabil începea să albească, și în general cu o înfățișare mai ștearsă. Nu mai auzise nimic despre el, nici nu se interesase dealtfel, îl uitase. Și acum, aici ? Probabil făcea parte din invitați. S-o fi aciuit pe la vreun institut din București, profesor de marxism-leninism, încercă Cernea să-și explice lucrurile. Negru vorbea rar, măsurîndu-și cuvintele, cu vechea lui exprimare ternă, de un didacticism mort, parcă venind dintr-o obscură școală de catehism iezuit. Se angajă într-o lungă explicare teoretică a justeții hotărîrilor plenarei. „Doar nu pentru a debita balivernele astea i s-a dat lui cuvîntul, se miră Cernea. Ar fi culmea !" Nu apucă însă să-și termine gîndul, cînd Negru, în mod paradoxal spre bucuria lui Cernea — parcă făcuse un pariu cu sine și cîștigase —, îi pronunță numele. Cu totul întîmplător spunea acesta, fiind prezent, și luînd cunoștință de criticile raportului, poate face unele referiri concrete de natură să ajute adunarea generală. Îl cunoștea de mult pe tovarășul Vladimir Cernea. Îi fusese student la școala de partid. Deși cu o oarecare pregătire, fusese întotdeauna mînat de un puternic individualism mic-burghez. Orgolios și labil în concepții, se dovedea mereu predispus la greșeli ideologice serioase, desigur cu

consecințe în muncă, cu atît mai mari cu cît mai înaltă îi era funcția. După părerea lui, în nucleul central al sistemului de învățămînt, asemenea trăsături negative, într-un post atît de important, nu puteau avea decît repercusiuni dintre cele mai nefaste... Să nu se uite că în cauză se află formarea partinică a viitoarelor promoții de intelectuali. Cum vor fi ele orientate și educate... și așa mai departe... metodic, monoton, într-o înlănțuire de cauze și efecte la nivelul gîndirii unui licean. Apoi, încheind : „Eu am apreciat spiritul tovărășesc, constructiv, care a guvernat judecata tovarășilor cînd au propus sancționarea tovarășului Cernea cu vot de blam. Ținînd însă seama că partidul ne cere să extirpăm din gîndirea noastră și împăciuitorismul, fie-mi iertat să spun — poate greșesc, tovarășii pot să mă corecteze, dar o fac, vă dați desigur seama, în mod absolut principial, fără nici cea mai vagă subiectivitate —, să-mi exprim părerea, ziceam, ca într-un asemenea caz, pentru interesele noastre generale, și pentru garanția aplicării cu toată fermitatea, fără nici cea mai mică oscilație, a liniei partidului, să se taie răul din rădăcină. Asta, pentru a nu fi necesar ca data viitoare să ne facem *noi* autocritica în fața partidului. Vă mulțumesc, tovarăși, pentru cinstea de a-mi fi dat cuvîntul și pentru răbdarea cu care m-ați ascultat."

Cernea nu mai avu timp să lase ca impresia produsă de această fantomă reînviată a trecutului să-i pătrundă în simțuri, așa cum ar fi dorit, pentru că după așezarea în scaun a lui Negru, în sală se produse ceva asemănător unei mici busculade. Ordinea normală a desfășurării ședinței se sparse, cîteva perechi de mîini se ridicară agitîndu-se, cîteva capete începură să se bîțîie, cîteva trupuri se înălțară pe jumătate... După toate aparențele cereau cuvîntul, dar cu o insistență neobișnuită, parcă de ceea ce aveau ei să spună depindea existența întregii lumi amenințată să dispară în acea clipă. Ministrul adjunct — el conducea ședința — făcu să se vadă că e satisfăcut de turnura animată luată de dezbateri, dar și încurcat, neputînd să se decidă cui să dea cuvîntul dintre atîția solicitanți imperativi. Pînă

la urmă, după ce-şi plimbă privirea, zîmbind, dintr-un colţ în altul al sălii, oprindu-se şovăitor ba la unul ba la altul, alese pe cel mai îndrăzneţ, unul ridicat de-a binelea în picioare. Omul îşi spuse numele, dar Cernea nu reţinu decît că lucra în Direcţia generală a artei, după care informă adunarea, în cîteva fraze încîlcite, întretăiate de o respiraţie gîfîită — părea să fie astmatic, sau poate emotiv —, ce greutăţi avuseseră ei în ultimul timp, şi acuma dealtfel, cu o serie de artişti intoxicaţi de modernism, alţii de-a dreptul duşmani. „Ei bine, tovarăşi, în condiţiile acestei lupte de clasă, unde credeţi că găsesc elementele loc de oploşire ? La tovarăşul Cernea în casă ! Da, tovarăşi, seară de seară se întîlnesc acolo şi preamăresc arta burgheză, gîfîia el, colportează cele mai reacţionare teorii şi bîrfesc partidul, regimul nostru democrat-popular. Cum este posibil, tovarăşi ? Tovarăşul Cernea sfidează partidul, stă pe poziţiile duşmanului de clasă. Şi mai pretinde că este director general ! Noi nu mai putem tolera o asemenea situaţie, tovarăşi, şi propun să fim de acord cu propunerea tovarăşului dinaintea mea." Nu mai avea ce spune, dar cînd ministrul adjunct îndreptă degetul spre un alt neliniştit, mai făcu, înainte de a se aşeza, un gest echivoc din care putea reieşi că nu e lăsat să-şi verse tot năduful.

Următorul explodă, nelăsînd nici cea mai mică pauză, nevroind să ofere nici o secundă de respiraţie auditoriului : „Pentru noi, tovarăşi, răcni el, pentru noi comportarea inadmisibilă a tovarăşului Cernea constituie o mare piedică în muncă. Poate nu ştiţi, dar casa tovarăşului Cernea a devenit atelier de artă plastică. Soţia dinsului este o propagatoare a artei pentru artă, face sculpturi abstracţioniste. Şi atunci ce să mai pretindem noi altora ? Dacă nevasta unui director general..." Temîndu-se probabil să nu i se ia cuvîntul, sau speriat de vreo mişcare mai zgomotoasă făcută în apropierea lui, răcni, parcă apărîndu-se cu vocea : „Iar soţia tovarăşului Cernea nu este membră de partid, tovarăşi, în facultate a fost şi exclusă din uteme şi după cîte am auzit este fiică de exploatatori. Rog să se cerceteze, tovarăşi, pentru că aici e rădăcina atitudinii duşmănoase a tovarăşului

Cernea". Își epuizase și acesta rolul și, constatînd că gesturile lui dezordonate nu mai aveau acoperire, mai repetă ultima frază ca și cînd nu fusese bine înțeles. Îl salvă altul, un om pe care Cernea nu-l văzuse niciodată prin minister. „Eu propun să se cerceteze — umplu acesta sala cu o voce de bas de o forță uluitoare — și situația părinților tovarășului Cernea. Se știe că tatăl tovarășului Cernea lucrează la biserică. Aprinde și stinge lumînări. Cu o asemenea familie, cum poate el să ne conducă pe noi spre socialism, cum poate îndruma tineretul nostru revoluționar ?"

Cernea închisese ochii ca și cînd imaginile l-ar fi izbit mai rău decît sunetele. Întunericul de sub pleoape punea o perdea protectoare între el și sala dezlănțuită, îndepărta întrucîtva realitatea, răpind cuvintelor supraînțelesurile și încărcătura distrugătoare adăugate de expresia chipurilor. Deodată simți că liniștea se prelungește nefiresc și deschise ochii mirat, tocmai pentru a vedea cum șeful adjunct de la secția organizatorică, deplasat de la locul lui, șoptea ceva, adus de șale, la urechea ministrului adjunct, în timp ce palma lui dreaptă rămăsese întinsă într-o poziție interogativă. Ministrul adjunct încuviință, mai convins chiar decît era nevoie, ceea ce-i spunea activistul de la Comitetul Central și, ridicîndu-se în picioare, se adresă sălii. „Vreau să atrag atențiunea, tovarăși, că discuția a luat un curs cam anarhic, noi nu facem aicea un miting, ci o analiză, și ca atare trebuie să manifestăm disciplina cuvenită. Avem aici o listă cu tovarășii înscriși la cuvînt și vă rog respectați ordinea. Luăm o pauză de douăzeci de minute."

...Cernea măsura cu pași dezordonați, cînd viforoși, cînd șovăielnici, cînd siguri, cînd împleticiți, covorul de lînă gros, urît colorat, cum se țeseau cu miile în unitățile cooperatiste, pradă unei stări de dezorientare fără precedent. Cît timp avusese convingerea că duelul urma să se desfășoare între el și prezidiu — mic nucleu lipsit de scrupul în apărarea unei poziții conservatoare, pus să-l hărțuiască pentru a plăti o poliță — se simțea pe un teren accesibil, iar indignarea și scîrba aveau chiar ceva

tonic, aprinzîndu-i sîngele, făcîndu-l să clocotească. Nici pseudo-procurorii ideologici, clănțăi de duzină, nu-l impresionaseră în mod deosebit, deși fuseseră un indiciu că ceva se schimbă, că trebuia să se ferească nu numai din față, ci și din lături, din spate. Terenul rămînea însă în continuare cunoscut și vedea încă loc de manevră. Lucrurile se schimbaseră radical cînd, cu insolență și grosolănie, atacaseră viața lui particulară, ființele apropiate, tîrînd în noroi ceea ce niciodată nu permisese cuiva să atingă. De atunci totul i se învălmășise în minte, alunecînd, prăbușindu-se, rostogolindu-se el găsindu-se în centrul avalanșei fără putința de a se agăța de ceva. Căpătase senzația că sala întreagă urlă, avidă să-l jupoaie de piele, de toate pieile, să-l dezgolească pînă la măduva oaselor, pînă la ceea ce avea mai tainic și imaculat. Și fără să înțeleagă de ce ! De ce această ură ? De ce-l molestau atît de înfuriați ? De unde interesul înjositor, dreptul și aroganța de a ultragia nu numai persoana lui — care, hai, să zicem, cei de față puteau crede că le aparține —, dar și pe ceilalți, din afară ? Neputința de a răspunde acestei întrebări îl umplea de groază.

Parcurgînd agitat biroul de la un capăt la altul, călcînd fără încetare covorul dizgrațios, se întreba ce are de făcut ? Ar fi putut să înfrunte prezidiul, dacă în spatele lui sala ar fi avut capacitatea să asculte și să judece imparțial, să discearnă adevărul de mistificare. Dar să ia sala și să o zgîlțîie, să-i țipe în obraz învinuirea de minciună, de necinste, să spună celor ce vorbiseră că erau unelte oarbe, ar fi fost un act prostesc, fără nici o șansă. În mintea lui tulburată, rămînea o zonă de luciditate din care asemenea idei își mai trăgeau seva. În același timp, coarde ruginite vibrau usturător în carnea și nervii lui, și un strigăt de alarmă răsuna în întreaga-i ființă. Această senzație creștea în intensitate, întunecînd sîmburele de lumină, sau făcînd ca în raza lui întunericul să apară și mai adînc.

Cernea nu avea nici putere, nici timp să-și analizeze agitația, și cu atît mai puțin să o stăpînească. Un bun-simț elementar îl obliga totuși să recunoască faptul că senzația insidi-

oasă, brutală și acaparatoare tindea să-i schimbe însăși firea, să-l înstrăineze de sine, că ceea ce simțea nu era altceva, nu era altceva decît frică. Frică, și la acest cuvînt i se produse un spasm în stomac și crezu că va începe să vomite. De ce îi era frică ? Hai, trebuie să recunoască deschis ! Că o să piardă funcția lui nenorocită și n-o să mai lucreze în biroul acesta infect ? Evident, nu ! își răspundea cu toată ființa. Putea să cedeze totul în chiar clipa aceea fără cea mai mică strîngere de inimă. Nu, nu-l lega nimic. Din acest punct de vedere se simțea liber. Atunci ce ? Că își va pierde confortul ? Dar ducea el o viață comodă, muncind de dimineața pînă seara ? Mereu în ședințe, mereu prin trenuri, sau în „Popeda" aceea țeapănă ca un dric. Nu, putea să renunțe, nu era înrobit lucrurilor ! Desigur, avea ce apăra. Nu persoana sa terfelită în ședință. Aproape că învinuirile nu-l mai atingeau. Putea considera că totul cursese de pe el ca apa pe un ciine. Avea însă datoria să apere numele soției și al tatălui său. Pe ei nu le putea permite să-i amestece în bîrfelile lor. Pentru această îndrăzneală trebuia să-i pedepsească. Dar cum ? Să le spună acestor detractori că cele două ființe sînt mai presus de morala lor manipulată ? O, și n-o să mai poată ei de ce o să le zică el ! Dimpotrivă, îi va întărîta și mai mult. Le va îndrepta atenția și ura către cei doi. Pentru că le trebuiau victime. În acest caz, pentru a-i salva pe ei nu trebuia să se ofere pe sine ? Și totuși frica aceasta, frica aceasta ce-i paraliza gîndurile ! De unde venea ? Duse paharul cu apă la gură și văzu că mîna îi tremură și-l puse la loc pe birou, fără să bea, ca mușcat de șarpe.

„Parcă aș fi în camionul acela, în plină noapte, printre băieții care plecau", îi răsări în minte, ca și cînd un far necunoscut se rotise prin amintire în căutarea unei situații similare, de natură să-l lămurească. Lucra atunci la județeană, ca secretar, și transportase un grup de brigadieri la Salva-Vișeu. Rămăsese o zi acolo pînă cînd băieții fuseseră repartizați și încartiruiți. Ce plăcere să respire aerul rece și proaspăt al munților ! Se simțea mereu amețit, îmbătat, și ușor, curat, vesel, parcă nici nu se mai recunoștea, parcă se născuse din nou. Apa vie și sprintenă a

Izei sărea cu sclipiri de argint peste bolovani, iar foşnetul ei uşor parcă se cernea din aer, din cerul fără nici o pată. Venise seara, cu uşoare zgomote misterioase, cu apusul fulgerător ca o lovitură de spadă pe grumazul zilei, deschizînd o cupolă fantastică deasupra pămîntului, îndepărtată, neverosimilă şi totuşi aievea, dacă aievea poate fi ceva pe care doar privirile îl pot atinge. În sfîrşit, bătuse un talger de bronz, şi ecoul aspru, ca de război, se răspîndise peste valea înghiţită de noapte, abia atinsă de văpaia lunii. Mîncaseră în baraca ce ţinea loc de cantină, apoi tabăra se aşezase în careu.

Atunci se petrecuse lucrul acela pe care Cernea nu mai putuse să-l uite niciodată. Pleca de pe şantier un camion cu brigadieri bolnavi. Luna căzuse repede după munţi, numai pulberea diamantină a stelelor lumina Valea Izei. Un abur, abia ghicit, făcea întunericul spectral, sporindu-i misterul plin de eresurile unei umanităţi ale cărei relaţii spirituale cu natura nu se îmblînziseră, nu se simplificaseră, în ciuda miilor de ani de convieţuire. Cernea tresărise la auzul unui cor scandînd din ce în ce mai indirjit înjurături şi ameninţări. În camion stăteau în picioare treizeci-patruzeci de băieţi, strînşi unii în alţii, cu feţele întoarse spre marele careu ce urla, şi Cernea se întreba înfiorat ce trebuie să fie în sufletul lor. Cei de jos îi blestemau că pleacă, necrezînd în boala lor, sau lăsîndu-i rece această boală, considerîndu-i dezertori de pe un front greu, al unei munci eroice, ce nu avea un caracter obişnuit, numai de efort fizic şi încordare musculară, ci unul politic. Vedeau în ei trădători ai unei cauze pentru care, într-un elan tineresc, şi în iureşul unei vremi încărcată tot timpul de exploziv moral, suportau frigul şi foamea şi somnul chinuit pe scîndura tare ? Dar toate acestea le suportaseră şi ceilalţi, cu acelaşi elan şi stoicism, în numele aceleiaşi cauze, părăsindu-şi şi ei de bunăvoie familiile, fabrica, şcoala pentru a construi în creierii munţilor o cale ferată sau un viaduct. Dăduseră cu tîrnăcopul, înfipseseră cazmaua şi căraseră cu roaba împreună, mîncaseră laolaltă ciorba de varză şi marmelada cu mămăligă, dîrdîiseră de frig în noaptea rece a munţi-

lor, uneori sub ploaia perfidă strecurată printre scîndurile barăcii, udînd pătura. Numai că nu putuseră suporta pînă la capăt, îşi şubreziseră sănătatea, căzuseră şi trebuiau duşi prin spitale, înapoi, în „spatele frontului...“ Or lucrul acesta tovarăşii lor se părea că nu-l pot înţelege şi nu-l pot admite. De aceea îi înjurau în cor, ca turbaţii, gata să-i coboare din camion şi să-i calce în picioare.

Cernea se întrebase dacă tinerii din careu ţipau sincer supăraţi pe foştii lor prieteni, considerîndu-i din tot sufletul vinovaţi, sau totul era regizat. Îi urau cu adevărat, sau pe măsură ce se prefăceau, se montau, închipuindu-şi că au ceva de împărţit cu fraţii lor bolnavi, strînşi unii în alţii în camionul ce nu mai pleca ? Şi dacă era doar o agitaţie formală, cine o concepuse, cine o iniţiase ? Cine îi incitase, făcînd apel la ceea ce era animalic în ei, în loc să le cultive sentimente nobile şi frumoase ? Şi de ce ? Avea nevoie careva să aprindă în aceste piepturi răutatea, violenţa, intoleranţa ? Şi chiar dacă ar fi fost necesare în acea vreme ura şi intoleranţa, ele trebuiau revărsate asupra unor tineri veniţi la muncă în mod voluntar, însufleţiţi de spirit revoluţionar, doar mai fragili sau mai ghinionişti ? Cu mare greutate — lui Cernea i se păruse că se scursese un an nu o jumătate de oră —, camionul fusese pus în mişcare şi plecase, în timp ce strigătele se înteţiseră ca o grindină, iar caroseria şi pereţii maşinii bubuiau de pietrele aruncate de cei ce rămîneau. Cernea îşi închipuia inimile băieţilor care plecau zbătîndu-se, gata să se spargă, şi se gîndea că ei încheiaseră această experienţă ce ar fi trebuit să rămînă învăluită într-o aură romantică în memoria lor, cu cel mai înjositor sentiment în suflet. Cu sentimentul fricii ! El însuşi, rămînînd în mijlocul celor din careu, îşi simţise pentru un moment carnea zbîrlită de frigul duşmănos şi nimicitor al fricii, ca şi cînd ar fi fost singur printre antropofagi.

...Da, îi răsărise în minte acest fapt, mai degrabă crisparea psihică ultimă, dureroasă, ghemul greţos din stomac, dar tot nu

putea localiza zona sufletească din care izvora acum pîrîul de otravă răspîndit în trupul său.

Şi iarăşi reflectorul fu răsucit ca de o sentinelă în post, descoperind în memorie un vis mai vechi, un coşmar revăzut nu o dată cu ochii deschişi, în cele mai mici detalii. Se făcea că merge cu un grup de oameni — prieteni, cunoştinţe, alţii tovarăşi de drumeţie —, pe o şosea sau pe o uliţă, şi deodată, zgîndăriţi, cîinii începură să latre de după garduri. Unul, mai îndrăzneţ, ieşise în uliţă înfuriat. I se vedeau fălcile puternice, colţii ascuţiţi, pielea gurii vineţie, răsfrîntă, gîtul gros întins încăpăţînat şi ameninţător. Ca din senin i se mai alătură unul, apoi încă unul şi pe măsură ce numărul cîinilor sporea, grupul său se micşora. Cerceta nemulţumit, bănuitor, unde intraseră ei, tovarăşii lui, unde fugiseră să se pună la adăpost, slăbind astfel forţa de apărare a colectivului în faţa ofensivei cîinilor. La un moment, haita, lătrînd asurzitor, aproape îl înconjură, în timp ce alături nu mai era decît unul dintre drumeţi. Se hotărî să stea cu ochii pe el să-l împiedice să fugă. Dar îi fu dat să vadă ceva atît de îngrozitor încît ochii îi ieşiră din orbite : omul se prefăcea, se prefăcuse deja, în cîine, şi atunci înţelese realitatea cutremurătoare. Toţi prietenii şi cunoscuţii lui, toţi tovarăşii de drumeţie, deveniseră, unul cîte unul, cîini, şi acum lătrau la el în haita stăpînită de o furie oarbă. Singur, privea hipnotizat boturile umede şi negre ale cîinilor, şi toată carnea se strîngea pe el de dezgust şi de frică. Înconjurat de haită, dînd mereu înapoi, tremurînd şi asudînd tot, simţind frica pătrunzîndu-i în sînge, în carne, în creier —, vedea cum puterile îl lasă, cum e gata să se prăbuşească sub colţii năpraznici, în hărmălaia de nedescris. Îşi puse pentru prima oară întrebarea : „Ce e de făcut, ce e de făcut ? Nu mai există nici o scăpare ?" Şi auzi distinct o voce în adîncul lui, sau înafară, nu poate şti, o dată i se părea aşa, altă dată altfel, o voce răspicată : „Ba este, mai este o scăpare. Fă-te şi tu cîine ! Ai auzit ? Fă-te cîine !". După aceasta, aruncînd o ultimă privire asupra haitei, căutînd parcă locul unde să se aşeze, se întrebă spre cine să latre la rîndu-i,

spre ceea ce fusese el, spre alții ce urmau să vină, spre cei ce-l împinseseră acolo ? Supărat că nu înțelege lucrul acesta, se trezise cu sentimentul că soarta lui e pecetluită.

Reintrînd în sală, Cernea primi un bilet laconic : „Tovarășii așteaptă cuvîntul dumneavoastră". Semna Voicu. Cernea examină literele mari, caligrafia greoaie de om dezvățat să mînuiască tocul, fiind atras în primul rînd de echivocul formulării. „La care tovarăși vrea el să pricep că se referă ? La cei de la prezidiu, la alții, mai de sus ?" Voicu își asocia toate instanțele posibile, adăugînd și acel „așteaptă", ce vroia să spună că nu s-a luat încă o hotărîre, că ea depindea de... Se putea deduce, deci, că ceva rău s-ar întîmpla dacă el ar refuza să dea satisfacție. Deocamdată îl lăsaseră în pace, se făceau că l-au uitat, dar trebuia să știe că privirile continuau să fie ațintite asupra lui, și că grozăvia (cuvîntul îi aparținea lui Cernea) putea fi luată de la început. Biletelul îl ținea sub amenințare, nu-i permitea să se destindă, introducea atmosfera unei așteptări crispate. Așteptarea lor, a cărei limită nu o cunoștea, cum nu cunoștea proporțiile amenințării. Deci perpetuarea stării de frică și din nou biologia lui, supusă unor resorturi necunoscute, dădeau semne de alarmă, ieșind de sub control, făcînd raționea neputincioasă.

Fără să-și dea seama, hotărîrea lui fusese luată ; trebuia să scape de această senzație cu orice preț. Nervii, subconștientul, pulsul fiziologic al celulelor îi spuneau că trebuie să plătească orice preț. Cînd ridică mîna, schema a ceea ce avea de spus se organizase, ideile se închegaseră, luînd forma unui tablou abstract, dar ușor descifrabil. Tot timpul cît vorbi, ochii minții rămaseră ațintiți asupra acestei stranii plăsmuiri. Expuse pe larg, cu o minuție a detaliilor surprinzătoare și pentru sine, rădăcinile spiritului său intelectualist mic-burghez, găsite în influența negativă a școlii din trecut, ca și în mediul social, moral, cultural în care trăise o parte a vieții. Ușurința demonstra-

ţiei venea din aceea că nu trebuia să apeleze la fantezie, ci doar la bagajul de formule adunate în atîtea şi atîtea împrejurări similare — avînd desigur ca subiect alte persoane —, precum şi la tezele bătătorite şi răsbătătorite ale recentei plenare. Expunînd coerent, uneori chiar cu o anumită acuitate, deveni atît de convingător încît, pe alocuri, se văzu înclinat să creadă el însuşi ceea ce spunea, zicîndu-şi că poate chiar fusese în realitate victima unor astfel de influenţe şi încercînd un început de compătimire faţă de destinul său contradictoriu şi sinuos. Au fost momente în cursul alocuţiunii cînd verva şterse orice urmă de sfiiciune, Cernea descoperind pentru prima oară savoarea ipocriziei conştiente. Ce frumos e să vorbeşti astfel despre tine ! Dacă, răsturnîndu-se planurile, ar fi fost pus să-şi aducă elogii, s-ar fi ruşinat, n-ar fi găsit nici a mia parte din argumentele vehiculate acum atît de dezinvolt. Să-ţi expui însă vicii de conştiinţă imaginare, totuşi posibile, într-un fel poate chiar existente în stare latentă sau ca ipoteză, asta putea face volubil, privind sfidător în ochii ascultătorilor. Mai ales după ce îl dezavuaseră. Gusta o plăcere perversă reluînd ideile acuzatoare, aruncate la adresa lui simplist, grosolan, confuz, uneori greşit, şi aprofundîndu-le, îmbogăţindu-le, sistematizîndu-le, dîndu-le strălucire, lăsîndu-i pe toţi cu gura căscată de ce poate scoate o minte vie şi avizată din nişte formule rudimentare, din verdicte amatoristice. „Înrîurirea mic-burgheză s-a exercitat inerent, în virtutea unui automatism social — spuse el. Drama stă în faptul că pe măsură ce aceste elemente ţi se însinuează în gîndire, alterîndu-ţi viziunea intelectuală, luciditatea se diminuează şi ea, încît nu mai realizezi propria-ţi metamorfoză regresivă. Alunecarea nu se produce brusc, prin mari rupturi morale, ci lent, insesizabil, milimetru cu milimetru, ceea ce te împiedică să înregistrezi curba, iar cînd ceva te trezeşte totuşi la realitate, îndeobşte o intervenţie dinafară, ca în cazul de faţă, ca în cazul meu, atunci descoperi că o porţiune mare ai şi traversat şi trebuie să apelezi la toate resursele pentru a reface drumul invers. Desigur, nu în-

seamnă că existența acestui mecanism obiectiv te absolvă de răspundere, el explică numai procesul, determinismul său, atrage atenția asupra legităților sociale ce nu pot fi ignorate. Tocmai înțelegerea acestui mecanism este de natură să avertizeze. În ce mă privește l-am înțeles oare ? Și dacă da, am avut conștiința clară că nu e doar un postulat teoretic abstract, ci un adevăr viu, în lumina căruia trebuia să-mi examinez permanent, riguros autocritic, evoluția ? Iată, aici cred că se găsește rădăcina subiectivă a greșelii mele. În ultimă instanță, mă fac vinovat, chiar dacă lucrul acesta ar părea mai puțin plauzibil, de o gravă înclinație dogmatică. Dacă în afara mea pot spune că m-am străduit să concretizez principiul comunist în viață, înlăuntrul meu l-am conservat într-o stare abstractă. Nu l-am raportat la existența interioară, la universul reprezentărilor proprii." Vorbind, Cernea sesiza că părăsește panta formulelor stereotipe, a schemei, și începe să se privească sever chiar în oglinda compromisului cu sine, săvîrșit în clipa aceea. Spiritul mic-burghez era numai o ipoteză ? De ce se preta atunci la acest joc ingrat, nu ingrat, deplorabil ? Pe neobservate schema se umplea de viață, conducîndu-l prin canale subterane spre o analiză critică sinceră, surprinzător de corectă. „Cum se spune — ar fi recunoscut el atunci puțin înveselit, dacă ar fi putut să-și traducă în cuvinte cel de al doilea plan al gîndirii —, unde dai și unde crapă !" Nu o dată a încercat sentimentul, în timp ce vorbea, că citește în ochii asistenței, chiar în ai celor ce-l blamaseră, sclipiri de admirație și simpatie. Aceasta îl stimula. Continuînd să vorbească, își dădea seama că se constituie și un al treilea plan al gîndirii, reclamînd și el insistent dreptul de a veni în față și de a se materializa în cuvinte — planul ideilor cu valoare generalizatoare, nu din cele împrumutate din carte, auzite de la alții, ci dospite în propria experiență de viață, distilate în îndelungi meditații. „Căci ce este, în ultimă analiză, mentalitatea mic-burgheză, perora el, decît obsesia *statu quo*-ului, cu alte cuvinte a automulțumirii mioape față de ceea ce ai dobîndit la un moment dat ! ? Ca să fiu mai explicit, micul burghez,

chiar atunci cînd trăiește în condiția socială și politică a proletarului, a revoluționarului, întoarce spatele noului, baricadîndu-se în mica lui cazemată, deoarece i se pare că noul îi amenință poziția cucerită. De aici și atitudinea de cramponare — îmbrăcînd uneori forme groteștî în ciuda clișeului micului burghez ca om pașnic și anodin. Nu, mentalitatea mic-burgheză, impregnată de teamă de necunoscut, dornică să-și asigure securitatea somnolenței, poate naște monștri. Istoria a dovedit-o. Micul burghez, repet, indiferent de învelișul social exterior sau de conjunctură, este pătruns pînă în măduva oaselor de conservatorism, pentru că este dominat de frica schimbării. Or, și după revoluția proletară, schimbarea perpetuă este condiția progresului, singura șansă a realizării idealului socialist. Chiar dacă aspiră la transformarea revoluționară a societății, din lașitate, micul burghez — prin concepție, nu neapărat prin origine socială — crede că schimbarea îl dezavantajează, oferă șanse adversarului. De ce ? Fiindcă el nu are încredere pe termen lung în cauza sa. Sau pentru că și-a făcut din ea un bun propriu, o proprietate personală și la propriu și la figurat, uitînd că orice ideal devine forță numai cînd aparține maselor. Prin această instinctivă neîncredere în ceea ce poate aduce schimbarea, deci continuarea revoluției în profunzime, mentalitatea mic-burgheză constituie un mare pericol pentru socialism. Ea diminuează energia transformatoare, generează lîncezeală, determină fenomene de putrefacție, contaminînd pături sociale, osificînd structuri anacronice. E cea mai gravă boală spirituală a militantului, îi încetinește alimentarea cu oxigen, provoacă sufocație și un imobilism rău, agresiv, ca la un cîine olog ce-și păzește osul mîrîind, gata să muște orice mînă întinsă."

Cuvintele, căpătînd uneori accente de avertisment, îi făcea pe unii să-și plece privirile cu o anumită neliniște, și de ce nu ? Cernea avu un vag surîs sarcastic interior — cu frică ? În această stare, un imbold vindicativ îi aduse pe limbă cuvinte grele, usturătoare, dînd vocii o notă aspră, stridentă, de

prooroc. „Iar acest spirit morbid, tună el, şi-a făcut de mult culcuş şi în colectivul ministerului. Au muncit şi continuă să muncească aici oameni care au redus instrucţia şi educaţia revoluţionară a tineretului la un catehism. O frică superstiţioasă de obiectivitatea ştiinţifică, fără de care socialismul nu poate trăi, a făcut din aceşti oameni instrumente ale obscurantismului. Este una din formele cele mai crase ale spiritului mic-burghez, prin definiţie obtuz, de un empirism găunos şi infatuat. Nimic nu poate fi mai rău pentru interesele revoluţiei decît modelarea tinerei generaţii după chipul şi asemănarea acestor «pater familias» conformişti, uscaţi sufleteşte, cu o judecată stătută, îmbîcsită de prejudecăţi. Nu se construieşte socialismul cu un tineret lozincard, dar în acelaşi timp apatic, fără temeritatea visului, fără cutezanţa gîndului şi faptei. Mulţi dintre apostolii morbizi, cum cred că merită să li se zică, îşi puseseră în ultima vreme o foarte străvezie mască liberală. Începuseră să debiteze tot felul de inepţii, la extrema opusă, dar de pe aceleaşi poziţii. Şi cu ce morgă... ! Dar toate acestea nu reuşeau să exprime decît deruta lor de mic-burghezi înguşti la minte, fricoşi şi labili. Perpetuă oscilaţie de la o extremă la alta. În această şedinţă i-am auzit pe proaspeţii noştri liberali deplasîndu-se din nou, cu o grabă ce făcea să trosnească duşumeaua şi scaunele sub ei, spre vechile grote. Această oscilaţie e dovada zdrobitoare că spiritul mic-burghez persistă cu îndărătnicie în ministerul nostru. Or noi trebuie să facem din învăţămînt o pîrghie a progresului societăţii, în condiţiile în care, ştim bine, socialismul nu se poate construi decît pe temelia adevărului ştiinţific."

Cernea întîlnea din cînd în cînd priviri defensive, oglindind în luciul lor stins înfricoşare — evident nu pentru urmările imediate ale cuvîntării ce luase o turnură fulminantă, fiindcă în mintea lor vorbitorul rămînea încă un acuzat, posibil proscris, ci fiindcă odată spuse aceste lucruri, atît de radical, ele puteau să lucreze împotriva situaţiei lor ca picăturile de apă în calcar, sau să se învîrtească, în virtutea inerţiei, aşa cum se învîrte

„roata norocului", pînă cînd săgeata s-ar fi oprit în dreptul lor. Dar Cernea se opri brusc, înțelegînd că își uitase rolul. Omisese că este inculpat și că își propusese să vină în întîmpinarea procurorilor, să colaboreze cu ei, adică să-și asume voluntar o mare parte din culpă, pentru a le cîștiga bunăvoința, a-i înmuia și a-i face să renunțe la acel ultim capitol, cel mai infamant. Nereușind să stăpînească pînă la capăt schema adoptată inițial, se apucase să le facă el rechizitoriul, desigur într-o formă alambicată, dar destul de străvezie. Și apoi, prin ceea ce spusese, dezvăluise fondul divergențelor de idei dintre el și cei ce-l puseseră la zid. Deși se străduise să fie autocritic, acceptînd și ipoteza mentalității mic-burgheze, explicînd pe larg această supoziție pînă cînd dăduse chiar de un strat de adevăr, ajunsese să polemizeze cu detractorii, cu pozițiile lor de principiu, să le condamne vehement, calificîndu-le inclusiv ca obstacol în calea socialismului. Era oare posibil să nu se fi remarcat opoziția netă dintre ideile susținute de Cernea, cu atîta patos, chiar cu o notă de avertisment profetic, și orientarea dată ședinței ?

Alarmat, privi în jur figurile ascultătorilor și ajunse fulgerător la concluzia că, neputînd retracta nimic, trebuia totuși să le dea o satisfacție, să lase să cadă ceva palpabil în mîinile lor, nu doar acea abstractă și formală acceptare a epitetului „mic-burghez". Să le dea sentimentul că măcar la o anumită probă l-au înfrînt, obligîndu-l să-și recunoască înfrîngerea, umilindu-l. Fără să se mai gîndească, știind că totul fusese elaborat într-unul din planurile ascunse ale minții, pronunță cele două cuvinte fatale : „anturajul artiștilor". Atunci știu că i-a trădat pe oamenii aceia interesanți, originali — unii foarte dotați —, inofensivi, cu care-și petrecuse multe seri agreabile în vălătucii de fum ai subtilităților intelectuale, zîmbind de naivitățile lor, încîntat de fantezia și spontaneitatea lor, cîteodată mai enervîndu-se de grosolănia frustă a unora, dar în general respectîndu-i, iubindu-i. În cele ce continuă să spună se lepădă de ei, îi împinse cu lașitate în gurile lacome, dornice să

strivească, să mestece, să devore. „Pe bună dreptate — mărturisi Cernea în ședință —, tovarășii mi-au atras acum atenția asupra greșelii de a cultiva cu prea multă asiduitate acest anturaj. Este întru totul adevărat că în momentul de față în artă se confruntă variate stiluri și maniere, unele purtătoare ale influențelor străine. Și că raporturile intime pot diminua combativitatea noastră. În plus cultura, prin universul ei unic, dă o impresie amăgitoare de omogenitate, estompînd deosebirile de filosofie. Această coexistență pașnică ideologică — și Cernea tresări conștient de gravitatea blamului aruncat unor oameni aproape candizi în efortul de a se diferenția, de a-și apăra individualitatea —, această coexistență pașnică ideologică nu poate să nu se reflecte și în conștiința socială. Nu întîmplător presa de partid și-a accentuat în ultima vreme intransigența față de o serie de tendințe în artă... Ajungînd aici, ceva în el se blocă, un fel de mutenie minerală puse stăpînire pe creierul său, o senzație de odios îl cutremură, iar prin fața ochilor începură să-i defileze vertiginos titlurile sentențioase ale articolelor comentate seara în atelier, frazele ridicole prin cretinismul lor, dacă n-ar fi fost dureroase și înspăimîntătoare prin disprețul brutal față de tot ceea ce înseamnă artă autentică, prin cinismul interdicțiilor proclamate. Își aminti însă de Vartolomei, iar resentimentul ce i-l purta — abia acum își dădu seama cît crescuse acesta în el —, îl ajută să-și depășească orice scrupul și să-i trădeze iarăși pe artiști. Sîntem într-adevăr — continuă — martorii apariției unui primitivism artistic nihilist, care respinge, de plano, întregul progres istoric al artei. Îmi fac o vină serioasă din a nu fi fost mai categoric față de acest fenomen, consider că el merită toată atenția, iar în mine, vă asigur, va găsi de acum un adversar mult mai consecvent." Fronda împotriva culturii, în numele culturii, îi plăcea. În spatele cuvintelor tăioase, se aflau atît figura antipatică, marcată de suficiență și impertinență a lui Vartolomei, cît și fețele indistincte ale demolatorilor de valori artistice.

La un moment dat Cernea observă că cineva își consultă ceasul și i se păru că pe toate chipurile s-a așternut plictiseala, că nimeni nu-l mai ascultă și tot elanul i se frînse. Își zise, nemulțumit de sine, că a abuzat, că a vorbit deslînat și incoerent, nici nu era sigur dacă realizase ceva cu acest cuvînt, propriu-zis nici nu-și mai amintea exact ce spusese. Făcu o pauză, așteptînd să audă pe cineva întrerupîndu-l, dar își aduse aminte că ceva important, de fapt esențialul, încă nu-l spusese. „S-au mai făcut aici referiri răuvoitoare, jignitoare și complet nefondate — se grăbi el să tranșeze această chestiune pînă cînd cineva nu-i ia cuvîntul — privitoare la soția și tatăl meu. Tovarăși, dacă în ce privește activitatea mea politică și profesională, calitatea mea de comunist...", dar nu apucă să-și termine fraza pentru că cineva într-adevăr îl întrerupse. O voce potolită, moale, fără nici o nuanță de încordare, o voce albă, deși cu o rezonanță baritonală pătrunzătoare, îi ceru să se oprească aici. Vocea venea de la prezidiu și aparținea tovarășului de talie mijlocie, cu o siluetă atletică, de halterofil, cu fața mare, deschisă, neobișnuit de liniștită, vag surîzătoare, cu trăsături marcate puternic, parcă sculptorul ce le modelase nu vrusese să lase nici o îndoială asupra sensului lor și nu crease nici cel mai mic spațiu pentru ascunzișuri, cu ochii de un albastru deschis, limpede, ce nu sfredeleau, ci învăluiau ca apa liniștită pe înotător, dîndu-i curaj. „Nu e nevoie, tovarășe Cernea, se auzi această voce făcînd o ușoară volută grațioasă, contrastînd net cu ansamblul atît de bărbătesc, nu e nevoie, noi ne-am adunat aici să discutăm probleme de principiu, nu să examinăm situația rudelor. Dealtfel partidul cunoaște biografia dumneavoastră. De aceea vă rog să nu dați curs demersurilor, hai să le zicem așa, făcute aici. Dar iertați-mă că v-am întrerupt, poate mai aveți ceva...". Nu, Cernea nu mai avea nimic... terminase. Așezîndu-se în scaun, nu-și putu desprinde privirile de pe chipul celui ce vorbise, adjunct sau șef de secție în compartimentul organizatoric al Comitetului Central.

Pînă la sfîrșitul ședinței trecu prin tot felul de stări sufletești contradictorii. La un moment dat crezu că se compromisese cu poliloghia lui dezlînată. Apoi fu încredințat că, dimpotrivă, fusese convingător și profund, serios, la înălțimea unui intelectual comunist matur. Mai încolo, aducîndu-și aminte de ieșirea lui polemică, de punerea în cauză, într-un mod destul de hazardat, a însăși orientării politice... fu convins că intrase într-un conflict declarat nu numai cu sala, ci cu hotărîrile plenarei. Numele lui nu mai fu pronunțat de nimeni — ceea ce de asemenea îl intrigă și chiar îl neliniști. În sfîrșit, ședința ajunse la momentul cînd Voicu puse la vot, împreună cu hotărîrea adunării generale, lista persoanelor sancționate. Cernea nu se mai regăsi pe această listă și nimeni nu mai pomeni ceva despre el, ca și cînd toată ciomăgeala dinainte s-ar fi petrecut numai în imaginația lui înfierbîntată. Se votă, se rosti cuvîntul de închidere și lui nu-i venea încă să creadă că totul se terminase, că visul urît luase sfîrșit. Ce se întîmplase ? Cine tăiase capul hidrei ?

La ieșire, parcă întîmplător, dar sentimentul lui era că nu, se ciocni de omul cu vocea calmă, puternică, atît de autoritară în lipsa ei totală de ostentație. Îi zîmbi mai mult cu ochii, buzele abia ridicîndu-se puțin la un colț, imperceptibil, și-i întinse cu un gest scurt, evident prietenesc, mîna — Cernea nu reuși s-o cuprindă, deși nici el nu avea o mînă de domnișoară —, comunicînd prin strînsoarea potolită încredere, certitudine. Plecă fără nici un cuvînt. Pe Cernea îl aștepta însă, la capătul scărilor ce duceau spre birouri, Voicu. Cu vocea lui mîrîită, îi propuse să renunțe la lift și să urce pe scări ; fără să mai aștepte răspunsul, îl luă de cot și-l împinse înainte. „Vreau să știți, tovarășe director general, că paragraful acela — și se uită în jur asigurîndu-se că nu-l aude nimeni — nu-mi aparține, a fost indicat de sus, tovarășul ministru a venit cu el formulat gata. După aceea au intervenit tovarășii de la organizatoric, și, după cum ați văzut, s-a anulat.

Tovarășii n-au fost de acord. Asta am vrut să știți, și în primul rînd faptul că nu am avut nici un amestec." Deja ajunseseră la primul etaj, unde se afla biroul comitetului de partid, și Voicu, strîngîndu-i puternic cotul cu mîna lui grasă, flască, asudată, se îndepărtă ca și cînd nici nu l-ar fi văzut. Cernea se opri locului și-l urmări pînă cînd se pierdu în fundul întunecos al culoarului. dar întorcîndu-se, îi fu dat să aibă o nouă surpriză. În fața ușii cabinetului, de cealaltă parte a culoarului, îl aștepta ministrul adjunct, tot numai zîmbet camaraderesc și voie bună. „Știu că ești obosit, îl luă în primire, dealtfel ca și mine, după această lungă și, de ce să n-o spunem, apăsătoare ședință. De aceea nu te invit acum înăuntru, cu toate că o cafea nu ne-ar face rău nici unuia. E tîrziu și probabil că te grăbești. Să știi că absolut, dar absolut sincer mi-a plăcut, mi-a plăcut teribil cum ai vorbit. În primul rînd, ai o forță autocritică, domnule..." „V-ați îndoit, tovarășe ministru ? V-ați îndoit ?" îi spuse rece, cu o privire ce nu reușea să nu fie dezaprobatoare, însă răspunsul îl dezarmă : „Dragul meu, de ce să nu recunosc, așa e, m-am îndoit. Anumite date ale personalității dumitale... Dar ai trecut proba de foc excelent, să știi ! Ceea ce ai spus a făcut o impresie... Demonstrație de înalt nivel... ce mai, jos pălăria ! Dacă nu mi-ar fi teamă că o să-ți par cinic, ți-aș spune că toată chestia ți-a folosit foarte mult..." „S-ar zice că vă felicitați, tovarășe ministru, îl ironiză Cernea. Și ca să fim sinceri pînă la capăt, trebuie să recunosc și eu că aveți realmente un merit esențial." „Hai, nu fi răutăcios, îl trase acesta spre el, bătîndu-l ușor pe spate cu palma, gata parcă să-l îmbrățișeze. Ești activist vechi, tăbăcit, cum se spune, nu o mimoză senzitivă." Cernea abia își reținu pornirea de a-l împinge cu dezgust. „E posibil să muncești cu cineva alături, zile și nopți, pe un material, să te desparți de el în zori cu conștiința că totul a fost făcut, și dimineața să te trezești că a strecurat acolo, înainte de a adormi, dacă a mai adormit cumva, o doză de otravă ?" Ministrul rîse moale, împăciuitor, cu aerul că e dispus să încaseze orice. „Hai

să nu hamletizăm. Poate odată o să putem discuta mai în voie. Acum... Oricum, fii sigur că ai în mine un admirator... și un prieten. La revedere, dragul meu, noapte bună."

Cernea sună și, nerăspunzîndu-i nimeni, răsuflă ușurat; Gigi nu era acasă și asta se potrivea bine. Ce ar fi putut să discute cu soția lui în această stare ? Ar fi observat, desigur, și ce ar fi putut să-i spună ? Se îndoia că ar fi găsit în el destulă forță să-și ascundă frămîntările, să trăncănească vrute și nevrute, indiferent. Mai întîi de toate trebuia să discute cu sine, să stabilească exact ce i se întîmplase. Lucrurile i se învălmășeau în cap, nebuloase, cînd total lipsite de sens, cînd avînd un înțeles de o limpezime dureroasă. Cînd intră în casă, umbrele serii inundaseră toate ungherele, înghițînd obiectele, simplificînd spațiul, adîncind singurătatea după care jinduia. Se lungi pe studioul ascuns în nișa atelierului, prinzînd în priviri doar o parte a marii uși de sticlă, și dincolo de ea, cerul catifelat de vară trist, abia părăsit de culorile vii ale apusului. „Redescopăr — oare după cîtă vreme ? — această oră tainică. Un vechi vitraliu stins... Te poți vedea în el eliberat de văpăile înșelătoare ale zilei. În afara fluviului opac, violent, amețitor al mișcării, în care te rostogolești fără oprire, dominat". Zgomotele, luminile, impulsurile se îndepărtaseră și în el coborau treptele liniștii ca undeva, sub pămînt. „Vine un moment cînd nu te mai poți bizui decît pe tine însuți ? — se întrebă. Aceasta e criza... după ce ai epuizat toate resursele de încredere în semenii tăi ?" Citise despre așa-zișii „lupi singuratici", oameni aspri, siguri pe ei, siguri doar pe ei, mari decepționați, urmărindu-și țelul cu tenacitate, vindecați de orice slăbiciune, de orice naivitate, gata să înfrunte toate adversitățile, întreaga umanitate, dacă e nevoie, învingînd prin lipsa totală de iluzii, prin forța inflexibilă a singurătății. Nu crezuse niciodată în

legenda acestor destine, în realitatea unei asemenea existențe și fericiri. „Nu, nu se poate, își zise. Ca dovadă, eu resimt această ruptură ca pe o suferință. Nu pot concepe singurătatea decît ca pe o boală, o formă de alienare. Părăsind cetatea, alungat sau decepționat, sau trădînd-o, omul nu mai poate trăi decît din ură, sau nu mai trăiește deloc, întocmai ca o creangă uscată. Blestemul omului este să depindă de oameni și, la rîndu-i, să impună altora dependența față de el. Această cruce trebuie dusă, într-un fel sau altul, pînă la capăt, de fiecare. Ei vor uita ziua aceasta, tîrîți de mișcare ; mișcarea le va fărîmița amintirea, ca și viața în fond. Ce simte oare un pește, în adîncul oceanului, cînd pe lîngă el trece un cîrd de rechini...! Un spasm ce s-ar putea traduce prin dorința de a evada din mediul lui ? Și unde ? Și apoi după ce cîrdul a trecut — o secvență a curgerii neîntrerupte a materiei și energiei —, dispare cu el și fugitiva senzație de groază, iar viața intră în normal. Aceste creaturi ale naturii, puternice și suple ca niște rachete vii, fericite de forța lor vitală rapace, sînt inconștiente că împrăștie în jur teroare. Peștele vulnerabil alunecă mai departe, în mediul neputincios să-l ocrotească, expus mereu primejdiei de moarte pe care o uită în chiar clipa îndepărtării ei. Dar eu am să pot uita ? Pe lîngă mine nu trece în fiecare zi un cîrd de rechini. E prea destul să se întîmple o dată. Iar fenomenul e altul : chiar unii din marele banc în mijlocul căruia eu mă mișc s-au transformat în rechini, așa cum tovarășii mei din vis deveneau ciini. Nici visul nu-l putuse uita, cum să uite realitatea ?"

Gîndurile treceau prin capul lui Cernea ca înotătoarele prin fața unui geam de acvariu. Arătîndu-se o fracțiune de secundă, revenind, fără să poată preciza dacă aceleași, avînd impresia de coerență deși nimic nu era identificabil. Lunecoase, fantomatice, părînd omogene doar pentru că se deplasau tot timpul în grup. Această nesiguranță a minții începea să-l exaspereze, mai mult ca oricînd avea nevoie de puncte de reper stabile, ca niște țăruși. În întîmplarea din cursul zilei vedea sensuri adînci privind atît realitatea socială, cît și propria-i fizionomie

morală. Trebuia să-şi lămurească ce resorturi acţionaseră împotriva lui în colectivitatea unde trăia şi muncea — nu doar pentru că era indispensabil continuării raporturilor cu aceasta (cele cîteva rapide confruntări cu protagoniştii evenimentului îi spuneau că punţile nu fuseseră rupte, ci doar învăluite în flăcări, superficial, şi după stingere comunicarea rămînea nu numai posibilă, ci neschimbată, şi însuşi acest lucru i se părea anormal şi înjositor) —, ci pentru că acestea i se păreau că pun în lumină un viciu social, o anomalie politică şi morală. Cît privea persoana sa, se încredinţase nu numai că „ceva nu fusese în regulă", ci că, în pofida unor izbucniri necontrolate, cu care alţii s-ar fi putut declara poate mulţumiţi, în esenţă dăduse la iveală carenţe peste care dacă trecea acum, niciodată nu avea să se mai bucure de respect în ochii săi şi nici de curajul de a se privi în adevărata lumină.

„Hai să o luăm metodic, îşi propuse, ca şi cînd avea de purtat o conversaţie dificilă cu o persoană gata să o ia razna, sau interesată să eludeze anumite aspecte sub masca unei vioiciuni de suprafaţă. În primul rînd, să ne fie clar, ei nu sînt doar potlogari, mardeiaşi de duzină, cum nu sînt eu numai victimă. Dar să nu le amestecăm, să mergem în ordine. Cine şi cum poate reuşi să-i facă pe toţi să arunce cu piatra ? În cazul meu, nu chiar «pe toţi»... Dar ce îmi garantează mie că dacă ar fi fost nevoie nu s-ar fi ridicat şi ceilalţi ? Virtual am deci dreptate : «pe toţi». Dar întrebarea nu e bine pusă. Adu un borfaş, un asasin, o canalie. Ne vom solidariza spontan împotriva lui şi nu va fi de mirare, dimpotrivă actul va fi expresia unui spirit sănătos. Dar în cazul unui membru onorabil al colectivităţii — acum nu discut cazul meu, pun problema în general. Atunci cum se realizează coaliţia «spontană» ? De ce acei care *ştiu*, şi în mod cert aceştia constituie majoritatea, nu se opun ? De ce nu-i iau apărarea ? Ba mai mult, ajung să pună ei primii mîna pe piatră ? Acest lucru trebuie explicat. Clarificat în general. Dar să-l elucidez pentru mine, pentru că, hai să jucăm acum cu cărţile pe faţă, tovarăşe Cernea, situaţii

similare ai mai văzut, şi deşi te-au indispus, n-ai sesizat sau te-ai făcut că nu sesizezi gravitatea. Le-ai pus pe seama unor împrejurări. Sau le-ai expediat printr-o înjurătură, printr-o invectivă, fără să precizezi măcar exact la cine se refereau. Or, vezi bine, nu e asta. Într-o asemenea adunare pot fi desigur şi lichele, falşi acuzatori de profesie, dar nu există, nu poate exista colectiv lipsit cu totul de oameni cinstiţi, pătrunşi de simţul adevărului şi al demnităţii. Atunci ? Aceasta e chestiunea. Asta să-mi explici, Cernea dragă, la asta să-mi răspunzi. Ce se întîmplă ? Există o concurenţă tacită între oameni ? O drojdie de invidie a fiecăruia împotriva fiecăruia ? Hai să zicem că o parte din aceştia, un număr mic, vor să-ţi ia locul. În acest caz, interesul personal poate să înăbuşe vocea raţiunii şi-a dreptăţii, să fie mai puternic decît virtutea. Eu sînt mai deştept, mai capabil — îşi poate zice unul sau altul —, înlăturîndu-l nu se comite decît un act de dreptate şi să sperăm că prin aceasta mi se face mie dreptate. Bun, să vedem ce e cu ceilalţi ! Aceia care nu-mi rîvnesc locul, n-au impresia că i-am uzurpat, nu cîştigă personal nimic de pe urma răsturnării mele. Poate în ei trăieşte, şi noi nu ne dăm seama, un resentiment de principiu împotriva poziţiei, hai să-i zicem deocamdată privilegiată, pe scara ierarhică. Poate e o ostilitate instinctivă contra oricărei autorităţi şi această ostilitate bine ascunsă în raporturile curente, acoperită de un strat gros de obedienţă, de respect silit — nu e exclus ca o continuă deghizare forţată să întreţină şi să amplifice resentimentul —, să izbucnească într-o vîlvătaie puternică în clipa cînd, pentru un moment, ca în şedinţa de azi, apari fără roba învestiturii. Nu e exclusă plăcerea lui de a-ţi da o palmă. Curiozitatea de a auzi cum răsună obrazul tău îngrijit, de a vedea cum clipeşti tu din pleoape, năucit, şi cum în ochii tăi apare un licăr de frică şi de supunere faţă de persoana sa, ridicată deodată la rang de autoritate prin posibilitatea de a te lovi. Bun, să zicem că e aşa ! Şi mai departe ? Mai există un mai departe ? Să fie oare adevărat că în fiecare om supravieţuieşte o străveche şi meschină bucurie pentru răul

altuia ? Dacă, într-adevăr, e reală această malformaţie spirituală congenitală, atunci nu mai e nimic de făcut. Sau abia atunci trebuie făcut totul ! Oricum, aceasta ar reduce la minim cercul oamenilor în care cu adevărat poţi avea încredere în momente de cumpănă. Şi cînd îţi lipseşte acest cerc, fiindcă tu n-ai fost capabil să ţi-l creezi sau să-l păstrezi. atunci ce-ţi mai rămîne ? Încrederea în tine ? În fond cum au putut fi dominaţi oamenii, şi cum mai pot fi încă ? Nu datorită lipsei de solidaritate ? Adică indiferenţei reciproce, în cel mai bun caz. Dar poate şi contrariul acestei solidarităţi. Dominatorii nu s-au bizuit în mare măsură pe invidia tuturor împotriva tuturor ? Cînd spunem «au folosit forţa», uităm că aceasta nu a fost adusă de pe altă planetă, ci este chiar o parte a forţei celor dominaţi, întoarsă împotriva lor. Şi păstrată ca o ameninţare perpetuă, iar în cazuri speciale asmuţită. E posibil ca tovarăşii mei, atunci cînd mie mi-e greu, cad pradă nedreptăţii, să-şi ascundă un zîmbet mulţumit, iar în adîncul sufletului o ruşinoasă bucurie? Şi de ce? Pentru ca mica lor bunăstare, mărunta lor linişte să iasă şi mai puternic în evidenţă în raport cu nenorocirea mea? Să se iluzioneze că cercul favoriţilor soartei e restrîns şi deci ei sînt aleşi ? Că bunurile şi privilegiile lumii se împart la mai puţini, hrănindu-şi vanitatea deşartă că ei sînt mai bine înfipţi în şa, pînă cînd destinul capricios se ridică în două picioare, nechezînd, şi răsturnîndu-i, spre secreta satisfacţie a altora ? Ei, după o zi de strîmtoare, bietul de tine, ai ajuns cam departe ! Dar dacă ceva, cît de puţin, din această teorie este valabil, atunci de ce nu-i avertizăm pe oameni ? Mai bine să se sperie degeaba, decît să crească în sufletul lor această ciupercă. Şi mai trebuie să fie atenţi la ceva — la nenorocitul lor de confort, sub toate aspectele, de la cel psihic, pervertire oblomovistă a voinţei, pînă la cel social, civic. Şi dacă îmi vine foarte greu să cred că toţi sînt în stare să se bucure de răul meu, sînt convins că mulţi se tem să-mi întindă mîna, să protesteze cînd eu sînt obijduit (deşi ei nu pot să nu-şi dea seama că nedreptatea e oarbă, şi că odată acceptată într-o ipostază, se instaurează în principiu, şi se poate

năpusti asupra oricui, fără alegere, deci și asupra lor, chiar mîine, chiar peste un minut) că să nu-și complice existența, «să nu se lege la cap», să nu-și tulbure tihna, să nu atragă stihiile asupra lor. O, oameni buni, nu fiți naivi, nu fiți miopi ! Numai implicîndu-vă în nenorocirile altora stîrpiți cauzele acestora — cele ce țin desigur de factori subiectivi — și vă feriți pe voi înșivă de posibile urgii. Da, cam așa ar suna un apel ditirambic, într-un poem mesianic. Numai că asemenea rădăcini adînci nu pot fi smulse cu versuri sforăitoare. Dar cu ce ?

Ia-te pe tine, Vladimir Cernea. Împotriva căror nedreptăți te-ai ridicat? A, nu, nu în principiu, nu în vorbe, în teorie. Asta poate face oricine. Te întreb de nedreptăți individuale, de nedreptăți cu nume propriu. Poți să-mi dai un exemplu ?... Știu eu unde îți zboară gîndul, dar àla e exemplul altuia. Ai văzut că te-am ghicit ? La Manole te gîndeai, la Manole Suru. Iată un erou al timpurilor noastre ! Așa concep eu eroul modern, nu zic revoluționar, pentru că orice erou a fost revoluționar în istorie. Așa, neînfricat, ridicîndu-se fără să clipească împotriva șuvoiului, dacă el e distrugător, plesnind în public minciuna, calomnia, impostura, oricît de puternice ar părea. Căci răul nu trebuie înfierat numai dacă e slab, ci mai ales cînd domină. Manole Suru are această putere de a pune la zid infamia. De aceea m-am îndrăgostit de el, deși... Deși, ce ? Spune deschis ! Ți se pare că uneori această forță se poate manifesta și invers ? Cum invers, adică samavolnic ? Îl văd eu pe Suru în această ipostază ? Aaa, acum m-am apucat să-l disec pe Suru ? Era vorba de mine... Uite cum poți să-ți scapi printre degete. Și doar ne înțelesesem... Dar nu atît de ce a fost cîndva fugi tu acum, pentru că despre asta noi am mai discutat și am căzut de acord. Nu o dată, în trecut, tovarășe Cernea, ai dat dovadă de lașitate. Desigur, nu sună deloc elegant acest cuvînt, dar l-ai acceptat odată pentru totdeauna. Tocmai pentru a evita automistificarea conștiinței.

Dar să vedem ce s-a petrecut astăzi ! De ce n-ai avut puterea să ții piept ? Ce-a fost cu sudoarea aceea rece, cu ghemul

greţos din stomac, ce alarmă a fost în carnea, în sîngele tău ? Aşteptai un Manole Suru ? Te învăţasei cu dădacă ? Nu, nu exista. Trebuia să fii propriul tău Manole Suru. Ţi-ai pus cenuşă în cap pentru o vină în care nu credeai, ba mai mult, pentru un punct de vedere just, şi ai cerut îndurare... ! Ai bălmăjit nişte chestii... Dar astea au fost o umbră palidă a ceea ce ar fi trebuit să spui. Va să zică ţi-ai putut susţine convingerile doar cît te-ai simţit sub protecţia funcţiei, punînd la punct micii rivali. Dar cînd cineva ţi-a smuls, printr-un singur gest brutal, însemnul, ai plecat capul. Te-ai zgîriat pe ochi şi ai cerut iertare. Dar ce e acest lucru, numit putere, atit de schimbător, de labil ? Avînd darul de a te imuniza, de a te face invincibil cît este recunoscut ca atare, şi de a te expune, cînd te părăseşte sau este pus sub semnul întrebării, tuturor impertinenţelor, chiar abuzului ? E de ajuns ca acest însemn invizibil să fie retras pentru un moment, şi gata, te şi trezeşti singur şi gol, vulnerabil, slab. Cum s-a plămădit în străfundurile istoriei această formulă magică ? Toată succesiunea generaţiilor a respectat-o cu cea mai mare stricteţe, cu o veneraţie mistică. El, Cernea, s-a supus de multe ori acestei forţe oculte, adesea fără să-şi dea seama, resimţind-o abia după aceea. Descoperea mai tîrziu că în cutare sau cutare situaţie, cînd acţionase într-un fel sau altul, în unele acte nemaiputîndu-se recunoaşte pe sine, trăise sub vraja acestei puteri. La momentul dat nici nu se gîndise să o pună sub semnul întrebării, necum să o conteste. Alteori se ciocnise de ea şi i se opusese fiindcă era iraţională, contrazicea viaţa. Învingînd, punea victoria pe seama superiorităţii cauzei juste asupra celeilalte. Dar acum îşi dădea seama că el opunea de fapt, în acele împrejurări, nu doar idei, ci propria sa putere, de a cărei existenţă nu era pe deplin lucid. Acuma, în şedinţa de la minister intuise cu acuitate puterea, deoarece vedea cum o pierde.

Una din lacunele lui esenţiale fusese, poate, incapacitatea funciară de a înţelege sensul puterii, şi mai ales de a o exercita. Îi apăru în minte un incident, desconsiderat şi uitat imediat, însă deosebit de semnificativ pentru această inaptitudine. Un

șef de birou din minister, un tînăr spilcuit, talentat, cult, autor al cîtorva lucrări cvasiliterare, îl rugase să-l ajute să-și schimbe locuința. Cernea îl compătimise — avea într-adevăr o situație de excepție, trăia în două cămăruțe cu soția și doi copii din prima căsătorie, și cu un nou-născut, iar el mai trebuia să și lucreze, încît casa devenise un adevărat infern —, și îi promisese că o să încerce să-l ajute. Tînărul îl privise mirat și îi replicase că el îl ruga *să rezolve,* cuvintele *să încerce* neavînd nici un rost. Cernea înaintase cererea tînărului cu o recomandare călduroasă, dar se pare că hîrtia luase drumul filierei birocratice căci vremea trecea, tînărul întreba mereu și nu se primea nici un semn. Într-o zi, omul îi trimisese o scrisoare exasperată. Conținea cîteva fraze pe care Cernea le recitise rizînd. Îi spunea de la obraz că cererea nu se soluționa pentru că el nu vroia să facă uz de autoritatea sa. „Dumneavoastră păreți a nu vă da seama de puterea de care dispuneți, scria el, ignorați intenționat, sau poate nu, nu-mi dau seama, ce puteți face dacă vreți cu adevărat. Cunosc oameni cu funcții infinit mai neînsemnate, exercitînd totuși o influență incomparabil mai mare ca dumneavoastră. Probabil, uitați ce sînteți, ce reprezentați ! Vă asigur că punînd mîna pe telefon și aruncînd doar două fraze unde trebuie (în scrisoare se indica și persoana vizată prin acest «unde trebuie» un vicepreședinte al sfatului popular al Capitalei) puteți curma în cîteva zile coșmarul în care mă zbat împreună cu ai mei. Acționați, atîta doar, restul vine de la sine. Sînt sigur de asta ca de lumina zilei." Amuzat, Cernea făcuse ceea ce i se ceruse și, spre surprinderea lui, după o săptămînă, tînărul venise radios să-și exprime recunoștința. Problema se rezolvase.

Da, un fapt divers, firește, nu-i dăduse nici o însemnătate, dar nu spunea el esențialul ? Pur și simplu nu se lua în serios ca autoritate, ca deținător al „harului". Poate lucrul acesta îl observaseră și ceilalți și de aceea i-l și puseseră la îndoială. Li se păruse probabil nevrednic să folosească investitura și vru-

seseră să i-o ia. Se gîndeau probabil că are o incompatibilitate cu puterea, nu știe pe ce lume se află, trăiește cu capul în nori. Dacă era atît de aerian, de inconștient și de nevolnic, n-avea decît să cedeze însemnul, să schimbe locul. Să îngroașe rîndurile celor aflați sub înrîurirea puterii. Chiar stînd acolo, în ședință, în fața lor, încolțit, dispunea încă de putere, dar el nu mai realiza, uitase complet. Fusese de ajuns, apoi, ca cineva să ridice un deget în semn de negație și toată conjurația se fărîmițase, el păstrîndu-și mai departe galonul în fața căruia capetele rebele aveau să se încline din nou docile. Acum știa ce reprezenta — cum spusese tînărul acela ? Știa ce poate face dintr-o mișcare a degetului, în perimetrul competenței și influenței lui ? Se îndoia, Cernea se îndoia, chiar în clipa aceasta se vedea neputincios să înțeleagă strania realitate. Ceea ce-i scăpa era însuși mecanismul ; nu-l vedea, nu-l simțea, de aceea nu știa nici să-l mînuiască.

Dar de la altceva plecase, de la lașitate. „Lașitate ? Lasă, te-ai învățat cu cuvîntul. Zi-i lichelism, lipsă de caracter. Îmi găsisem și o justificare : apărarea celor dragi. Poftim, mă ofer pe mine, cruțați-i pe ei. Și ce ofeream ? Convingerile, demnitatea ? Ce fel de tîrg era acesta : eu accept că sînt un păcătos, un micburghez împuțit, un gunoi de intelectual liberalist, iar voi iertați-i pe ai mei ! Nu-ți crapă obrazul de rușine ? Cum să nu-mi crape, sînt și mînjit de sînge. Cum a fost posibil ? Cum este în general posibil ? Poți să-ți însușești o idee, fără să crezi în ea ? Poți să o accepți și să o slujești cînd îți repugnă ? Ce este o ideologie dacă nu un sistem de gîndire cu care te confunzi ? Un ordin de serviciu, un mijloc de producție pe planul conștiinței ? Doamne, acesta e miezul problemei, și dacă nu-l lămurim acum, amice Cernea, putem încheia pe loc socotelile. Există oare în viață un punct mort, peste care nu putem trece, și ori îl acceptăm ca atare domesticindu-ne total, ori devenim inevitabil eroi ?"

În clipa aceea își aduse aminte de confesiunea amară a unui vechi activist de partid, un om cu un rol însemnat în mișcarea

ilegală, un fost muncitor ridicat prin eforturi proprii, prin studiu, prin simț de clasă și printr-o exemplară integritate morală, la conștiința și condiția militantului revoluționar de profesie. Conducător de greve, personaj central în procese răsunătoare, după răsturnarea vechiului regim ocupase, cum era și firesc, funcții importante în stat. După un interval scurt, fusese însă înlăturat sub un conglomerat de pretexte. Printre altele îl catalogaseră anarho-naționalist. Ce coincidență ! Lui Cernea însuși i se aruncase în ședință această invectivă. Omul dispăruse mulți ani din viața publică. Cernea îl cunoscuse recent, la o recepție unde participau și cîțiva ilegaliști. I-l prezentase cineva și apoi rămăsese singur cu el... Omul trăsese ceva la mășea, avea tot timpul un pahar plin în mînă, de cîte ori trecea un chelner și-l golea repede și lua altul. Căpătase sămînță de vorbă și un debit inepuizabil. Bătrînul, de fapt nu avea mai mult de șaizeci de ani, era doar *vechi* în mișcare, se dovedea un cozeur redutabil. Revărsa o adevărată ploaie de vorbe, obosind, derutînd. Tocmai cînd se pregătea să-l părăsească, politicos, Cernea prinse din zbor ceva interesant. Descoperi că omul exprima idei senzaționale dar le spunea prea repede și prea simplu pentru a fi remarcate. Atacase, de pildă, chestiunea crucială pentru un activist, aceea a concesiei. „Viața m-a pus direct, spunea el, în fața dușmanului de clasă. Față în față, înțelegi ? Fără nimic între noi, așa, la douăzeci de centimetri unul de altul. În birourile siguranței, în sălile tribunalelor militare, în închisoare, în stradă, vizavi de companiile de jandarmi. Și cu cîte unul, și cu cîte un grup, și cu toți deodată. Erau interesați să mă suprime, dar nu oricum. Cel mai mult le-ar fi plăcut să mă facă să trădez, să abjur, dar s-ar fi mulțumit și să cad la o învoială oarecare, să fac și eu cîteva concesii. În tribunale, mai ales, mă încolțeau, încercînd să mă înfricoșeze, să mă înfunde, să-mi creeze un complex de individ antisocial. N-au obținut niciodată nimic de la mine, nu mai spun altceva, dar nici cea mai neînsemnată concesie. Și știi de ce, drăguță ? Scuză-mă că-ți spun așa, dar ești mai tînăr ca mine și, al doilea, eu așa

m-am obișnuit, cam neprotocolar. Pentru că era dușmanul meu, drăguță. Eu doar de aia mă ridicasem, să-l dobor. Și cînd începusem să lupt știusem că mă angajez într-o înfruntare pe viață și pe moarte. Așa că între mine și ei nu putea exista înțelegere, nu era nici o punte. Le spuneam de la obraz : țipați, zbierați, amenințați, faceți ce vreți. Cînd o să scap, o s-o iau de la început, și așa mereu, pînă o să vă distrugem. Totul era simplu ca lumina zilei. Ei, ce vremuri ! Dar după aia, drăguță, lucrurile s-au schimbat. Am pus mîna pe putere și am început să guvernăm. Cum cred că știi, am fost ministru. Dar eu am o fire păcătoasă, nu prea-mi țin gura, ce nu-mi place spun verde în față. Și-ți mărturisesc dumitale, de fapt am spus asta la toți, multe lucruri nu mi-au plăcut și nu-mi plac. Hotărîri arbitrare, ploconire în fața altora, lozinci greșite, demagogie, îndepărtare de mase, ecțetera. M-am împotrivit o dată, de două ori, m-am supărat, le-am spus. Ei, drăguță, odată au început să mă strîngă în menghină. Autocritica, fă-ți autocritica, mai cutăriță, nu mai merge așa. Recunoaște că greșești tu și că noi avem dreptate. Ori cu noi, ori împotriva noastră. Înțelegi, drăguță ? Și asta mi-o spuneau mie ! Un timp am rezistat. După aia m-au trîntit, m-au trecut pe linia moartă. Nici așa n-a fost bine. Recunoaște, spuneau, recunoaște. Ei, și a trebuit să recunosc, drăguță... Ce să recunosc ? Mai bine nu-ți mai înșir. Prostii peste prostii. Mă sileau să afirm unele idei și după aia, ca proștii, se lepădau ei singuri de ele. Unele erau criticate public chiar cînd ajungeam eu să le accept. O să mă întrebi : de ce ? De ce ai făcut, tovarășe, aceste concesii, înjositoare pentru demnitatea ta de vechi comunist? O să-ți spun de ce le-am făcut, și de ce mai fac, drăguță, că povestea nu s-a sfîrșit. De frică ! Ce te uiți așa la mine ? De frică ! Păi o să-mi spui : pînă acum te lăudași cît de tare și de neînfricat ai fost și deodată... Cum devenișsi fricos tocmai cînd scăpași de dușmanii necruțători ? Mi-a fost frică, drăguță, să nu mă dea afară din partid. Orice, înțelegi, chiar și plecarea capului, și proslăvirea proștilor, și minciuna, dar numai în afara partidului nu ! În partid e tot trecutul meu. Cum să-mi pierd

trecutul ? Cu ce aș mai rămîne ? Toată existența mea și-ar pierde orice sens. Eu în partid am investit tot ce am avut mai bun, dacă partidul mă alungă nu-mi mai rămîne nimic, absolut nimic. Eu nu pot și nu știu să trăiesc decît în partid. Am o singură condiție socială, aceea de comunist. Pentru mine partidul e totul. În afara lui sînt ca un paria. Iată de ce prefer să fac orice concesie decît să..."

În timp ce ilegalistul vorbea, încercînd să explice aceste raționamente, să se justifice, Cernea se întreba : „Este oare o necesitate istorică obiectivă să se facă prostii în numele proletariatului, al revoluției, și cel care le observă, în loc să-i urecheze pe vinovați, să le aplaude ? Vai, vai, ce sofistică introvertită. De ce «înțelegere» poate fi vorba în asemenea situații? În acest caz, «înțelegerea necesității» nu este libertate, ci constrîngere. Parcă răspunzînd acestei întrebări dureroase, interlocutorul spunea : pot eu oare să mă ridic împotriva partidului, ca împotriva unui nou dușman? Partidul este forța politică a clasei, și ar trebui să fiu nebun să mă opun clasei. Și în numele cui aș face-o ? Al meu personal ? Pentru că eu am fost nedreptățit ? Nu, drăguță, eu în afară de cei vechi, alt dușman nu-mi mai pot găsi. De aceea, ce să fac... răbdare și tutun... și rîse fals, cu o voce neînvățată cu rîsul. Dealtfel ai văzut și dumneata ce s-a întîmplat la frații noștri mai mari... Adevărul a ieșit la iveală. Dar nu numai asta, eu mă gîndesc la bolșevicii ăia vechi, trecuți prin ciur și dirmon, tari ca oțelul, care își dădeau sufletul în închisoare strigînd «trăiască Stalin». Să știi că eu îi admir, nemaipomenit îi admir. Nu mi-e rușine cu ei, nu, nu mi-e rușine."

Ascultîndu-l cum dădea aceste verdicte, Cernea nu putea să nu remarce cu o dureroasă strîngere de inimă că lui, vajnicului ilegalist, îi era totuși rușine pentru el, pentru rolul ce-i fusese dat să-l îndeplinească la bătrînețe, la sfîrșitul unei vieți de sacrificii și de luptă pentru un ideal luminos. Urmărea neobișnuita mărturisire a bătrînului cu un amestec de curiozitate, compătimire și ușor dezgust. Îl contraria în primul

rînd lipsa oricărei nuanțe de dramatism, a oricărui accent patetic în vorbirea acestuia, relatarea plată, monocordă, foarte rapidă, ca o lecție anostă, învățată pe de rost. Vorbea ca despre ceva străin de el, narațiunea și sensul ei fiind golite, stoarse de orice sentiment. Epuizarea capacității de a participa afectiv la propria-i dramă ? Lucrul acesta i se părea lui Cernea mai cutremurător decît orice, pentru că vedea în el pierderea percepției suferinței, adică a ceea ce este viu și omenesc, secarea sensibilității, mortificarea spiritului. Mintea bătrînului reproducea exact, definea lucrurile cu precizie, dar nu mai era în stare să vibreze la toate acestea. Cel mult să-și amintească simțămintele încercate mai înainte, într-o altă fază, și să le consemneze cu un efort de obiectivitate ce mergea pînă la detaliu. Dealtfel și în înfățișarea lui exista ceva neverosimil. Omul își pierduse vigoarea fizică. Cernea își amintea chiar că cineva spusese că a avut un infarct. Obrazul, mîinile păreau hrănite nu cu sînge, ci doar cu ser fiziologic. Transparență și fragilitate de ceară. Sugera o stare de degradare generală, ceva cadaveric și în același timp mecanic.

Bătrînul ilegalist își pierdu apoi chipul, identitatea, rămînînd în mintea lui Cernea o formă umană simbolică — aceea a înfrîngerii lente, inexorabile, a voinței și energiei, sub apăsarea altei voințe și energii mai mari. Silueta își redobîndi conturul, dar acum avea chipul tatălui său. „Ei, măi tată, simți el nevoia să întindă mîna și să-l mîngîie, se vede că ai stat prea mult timp închis în casă, ai devenit străveziu. Și mai ales fumul de la lumînări cred că nu-ți face bine. Mai lasă-le păcatelor de lumînări, că s-o găsi cine să le stingă mucurile și mai ieși și dumneata la aer." „Lasă, mă băiete, că ies, nu-mi purta tu de grijă. În fiecare zi mă duc la cimitir, la maică-ta. Ce ai tu cu lumînările mele ? Ți-au făcut ție vreun rău ? Nu de asta... și făcu un gest leneș din care reieșea că sînt altele, mai grele, cauzele, și de care el habar nu avea. Nopțile, mă băiete, dracu să le pieptene, s-au lungit, s-au făcut cît anul. Nu știu pă la

voi cum o fi, da zicea nu le mai dau de cap." „Păi nu dormi şi dumneata, tată, noaptea, ca toţi oamenii ? Nu te odihneşti ?" Din nou bătrînul făcu gestul acela moale, de lehamite, parcă ar fi vrut să-i spună că tot copil a rămas, întreabă şi el să se afle în treabă, nu e în stare să priceapă nimic. „De dormit îmi arde mie, mă băiete ? Acuma, la vîrsta mea, în situaţia mea... Stau şi eu de vorbă cu maică-ta. Mă rog de ea, îi explic, îi spun... că degeaba, nu se mai poate. Degeaba şi d-a surda o lungim. Da tu ştii cum e ea, că aia, că ailaltă... «Mai stai şi tu, de, zice, mai ai răbdare, ai grijă de băiatu-ăla». «Ce grijă să am, mă Catarino, îi zic, nu ţi-am spus că băiatul e bine, s-a însurat, stă la treaba lui, e văzut bine, respectat de toată lumea ! Ce nevoie are el de mine ? De ce-ţi faci sînge rău degeaba ? N-am, n-am de ce să mai zăbovesc p-aici... Fii şi tu înţelegătoare, sînt şi eu om, mi-am pierdut răbdarea...» Ei, şi cîte şi mai cîte, da nu mai stau să ţi le înşir."

Apoi Vlad începu să se foiască pentru că taică-său îl fixă îndelung şi stăruitor. De ce-i fu frică nu scăpă, bătrînul îl întrebă deodată cu o voce schimbată, îngrijorată şi dojenitoare. „Mă băiete, ce ţi s-a întîmplat ţie ? De ce ard în tine luminările alea ? Ce priveghi e ăsta la tine ? Pe mine nu poţi să mă înşeli, eu văd de la o poştă. Într-un fel ard lumînările de cununie, de botez, sau alea zilnice de liturghie, şi în alt fel luminările de mort. Ce ţi-a murit ţie, băiatul tatii, ia vino şi stai colea şi spune-mi, că o să mă întrebe Catarina, şi trebuie să-i spui." Vlad nu se mai putu stăpîni, îşi puse capul pe picioarele bătrînului şi i le strînse în braţe. „Nu mai am încredere, tată, mărturisi el, nu mai am încredere... M-au batjocorit. Şi pe tine te-au batjocorit, şi pe ea, şi totul." „Da le-ai făcut ceva, băiete ?" „Nu le-am făcut nimic, tată. Au căşunat pe mine, au căşunat şi pe alţii..." „Şi nu i-ai băgat în mă-sa, nu le-ai trîntit uşa în nas ?" „Nu, tată !" „Da ce-ai făcut ?" Vlad începu să jelească la fel ca pe vremea cînd era copil şi, după ce făcea o boroboaţă, venea întrebarea cheie ce scotea la iveală

greşeala dinăuntru, din mintea şi din sufletul lui. „M-am batjocorit", răspunse cu glas înfundat. „Ptiu, nătărăule, nepricopsitule ! — strigă la el taică-său, supărat, poruncitor, ca altădată, în copilărie. De ce-ai făcut asta ?" „Nu ştiu, tată, mi s-a făcut frică de ei." „Vai de capul tău ! Ce puteau să-ţi facă ? Mai mult decît să te gonească ce puteau ?" „Asta, cred că asta", admise Vlad ca şi cînd acum descoperea pentru prima dată logica atît de simplă. „Ei şi ? ţipă din nou bătrînul la fiu-său. Şi ce ? Dacă în inima ta ai dreptate, şi capul tău judecă sănătos, şi vrei să faci bine oamenilor, oriunde poţi să fii şi să rămîi om. Nepricopsitule, ai crezut că s-a terminat lumea ? Aoleo, vai dă curu tău, aşa n-o să faci niciodată nimic. Nici o brînză. O să tremuri mereu ca o fleandură. Ba că te dau afară ăia, ba ăialalţii... Ţi-ai pierdut demnitatea ta de om, ai uitat că pentru nimic în lume nu trebuie să te laşi călcat în picioare şi înjosit, prăpăditule ? !" „Da, tată, aşa e, am uitat" — bîiguia Vlad, dar în craniul lui răsuna ca într-o peşteră ecoul multiplicat al cuvintelor dinainte, „oriunde poţi să fii şi să rămii om".

Deci chiar şi în afară, îşi spuse el, cu o tresărire. Deci există această libertate, acest liman pentru cazul cînd cei dinăuntru te încolţesc, îţi agită pe sub nas torţele aprinse şi te ameninţă. Căci el, acum îşi dădea seama, fusese răpus de teama de a fi hăituit înlăuntru. I se păruse fatală biciuirea în acest cerc închis şi făcuse totul să o evite. Ce prostie. Iată că tot raţionamentul fusese fals, exista deci lume şi viaţă şi în afară, şi acceptînd riscul de a fi azvîrlit în acest afară, nu numai că nu avea să-l înghită gheena, dar putea să-şi salveze demnitatea de om, şi în acelaşi timp să rămînă la fel de folositor semenilor. Atunci înseamnă că nu mai avea de ce să-i fie frică, nu mai trebuia să-i fie frică de nimic, putea rămîne integru, demn, pe picioarele lui, liber, cu fruntea sus. „O, tată, acuma mi-ai deschis ochii...". Vroia să mai spună ceva, dar din gura lui nu mai ieşea nici un sunet, în timp ce trăsăturile tatălui se ştergeau, silueta îşi pierdea identitatea, iar în jur totul se topea. Trezin-

du-se, de-abia mai apucă să vadă vorbele şi imaginile trecînd în goană pe lîngă el, în sens invers, curgînd înapoi, în neantul visului de unde ieşiseră pentru o clipă, ca o turmă de fantome în ceaţa lunară.

Încercînd să-şi mişte mîna stîngă descoperi că e ţeapănă şi grea ca un butuc. „Cine ştie cum a apucat sub mine, în somn, dar în clipa aceea un alt gînd îl străbătu fulgerător : dacă a murit o parte din mine ? Cam aceasta ar fi senzaţia morţii, dacă moartea ar putea fi simţită. Materia ar deveni atît de grea încît nu numai că n-ar mai primi nici un impuls de mişcare, dar aproape ar dispărea. Cum parcă a dispărut mîna mea acum, şi nesigur dacă mai există sau nu, o pipăi cu cealaltă. Straniu, straniu lucru, această senzaţie a morţii... Dacă greutatea îmi cuprindea şi mîna dreaptă şi pieptul şi picioarele şi capul, acum totul pentru mine ar fi fost indiferent, din această grea imobilitate, sau mai exact uşoară, extrem de uşoară, aş fi privit totul de sus, ca dintr-un cer străin, şi nimic n-ar mai fi contat, nimic din aceste mărunte şi efemere lovituri ale soartei, care mă îngrozesc şi mă torturează, n-ar mai fi avut pentru mine preţ. Aş fi fost cu adevărat liber. Dar această libertate totală poate veni oricînd... Deci, în mod virtual ea există în mine, numai eu uit de ea, nu ştiu să fac apel la acest ceva ce-mi conferă o incontestabilă superioritate." Mîna începu să-l furnice, se umplu toată de ace înţepătoare, revenind la viaţă sub valul binefăcător de sînge ce-i reda, dacă se poate spune astfel, conştiinţa existenţei ei, apoi putinţa de a se mişca. Îi veni să rîdă : „Uite, domnule, nu mi s-a mai întîmplat asta, trupul meu dă probabil şi el semnale. Încearcă să mă aducă la realitate. De cîte ori simţi sau auzi sau vezi fluturînd aripa morţii, devii înţelept. Imediat îţi elaborezi o mică concepţie despre necesitatea şi posibilitatea de a înfrunta orice, senin. Victorii, bucurii, nenorociri, necazuri. Dar apoi din toată teoria se alege praful. De ce ? Înfrîngerile omului, înfrîngeri în sensul dominării lui de către fapte sau evenimente, sînt re-

zultatul incapacității de a le evalua just proporțiile. Omul se zbuciumă pentru toate fleacurile, tremură și se bucură pentru că nu are imaginea exactă a dimensiunii lor. De aceea nu li se poate ridica deasupra. Și chiar dacă mintea realizează, cu antenele ei sensibile, adevărul, i se opun nervii, sentimentele, inima. Toți acești factori afectivi nu se supun ideii, și mintea rămîne neputincioasă. Conștiința, frămîntată dureros, hipertrofiază faptele, le dă contururi și semnificații monstruoase, și chiar dacă mintea repetă, cu o ultimă sforțare : «fii înțelept !», ea însăși pînă la urmă se sperie, iar deviza rămîne exterioară, un laitmotiv șters, fără nici o rezonanță. Viața sufletească nu mai poate fi ținută sub control, sentimentele au o existență independentă și, răscolite de furtună, inundă mintea. Atunci cum se poate realiza înțelepciunea ? Cum se poate învăța seninătatea, stoicismul ? Poate trecerea repetată prin asemenea stări anxioase ne călește ? Sau, dimpotrivă, asta abrutizează spiritul, face din el un sclav al împrejurărilor ? Din aproape în aproape, eșecurile apelului la înțelepciune duc la slăbirea personalității, la pierderea independenței ? Să trăiești veșnic în nări cu mirosul fetid al propriului tău suflet în descompunere, ce viață mai e asta ? Și atunci să mai vorbim de concesii ? Ce nu acceptă un astfel de om ca să scape de furtună, să se pună la adăpost, să amîne mereu, cît se poate mai mult, șocurile, știind că nu le mai poate suporta !"

Da, aceasta era boala, iar Cernea identificase în starea lui din ziua aceea unele din simptomele ei. Există o psihologie a fricii ? O alertă a tuturor simțurilor, ceva biologic, foarte greu de definit, un tribut plătit de ființa umană pentru sensibilitatea dobîndită în competiția cu toate celelalte viețuitoare ? O formă a neputinței omului de a se sustrage influenței fenomenelor de ordin natural și social, în special agresivității ? Ieșirea naturii din starea ei de echilibru și armonie, perturbațiile cosmice determină și în materia vie, cu atît mai mult în om, o răscoală. Animalele fug și urlă înnebunite cînd simt cu-

tremurul. Prin spargerea baricadelor voinței, omul însuși coboară la scara animalului, își redescoperă condiția de parte componentă infinitezimală a universului, și mintea nu-l mai ajută să se opună totului, să se ridice deasupra lui. Același lucru pare valabil și în sfera relațiilor sociale, cînd gradul de alienare depășește anumite limite. Anomalia socială dobîndește aceeași capacitate de a coborî omul pe scara animală, ca și amenințarea naturii. Cernea încercase începutul unei anxietăți sociale, teama nu de o persoană sau alta, ci teama difuză de tot, descoperind că în acest tot s-a strecurat ceva aberant, ce nu mai poate fi stăpînit, de care nu știi, n-ai cum să te ferești. „Decît prin obstinația demnității și adevărului — își spuse el. Deci, să ne înțelegem, ca să terminăm lunga și obositoarea noastră discuție, aceasta ai de făcut. Să te înfigi ca un cătîr cu picioarele în logica cinstei și dreptății, și să nu mai cedezi nici un milimetru din ceea ce consideri că este idealul tău umanist. Indiferent de consecințe. Iată calea apărării demnității."

Înviorat, tonificat de această înțelegere la care ajunsese cu sine însuși, după întortocheate și chinuitoare deliberări, Cernea sări în picioare ca și cînd s-ar fi hotărît să treacă la fapte. Era întuneric. În această obscuritate, deci, adormise și visase visul acela „înțelept", și, „văzuse". „S-o fi făcut tîrziu", încercă să facă socoteala timpului, și își aduse aminte de Gigi. „Uite, n-a mai venit. Ia să vedem cît e ceasul. Pe unde o fi întîrziind ?" Comutatorul întors redădu încăperii, dintr-o dată, aerul ei familiar și Cernea clipi uimit cînd limbile ceasului îi arătară că trecuse de două noaptea. În aceeași clipă remarcă o schimbare în jurul lui, fără să poată defini exact natura ei. Doar o percepție fulgerătoare, declanșarea unui resort. Apoi înțelese... Din marele salon lipseau instalațiile și uneltele de muncă ale lui Gigi, pămînturile, lemnele și pietrele ei, pînzele primite de la colegi, cele cîteva icoane pe sticlă, chiar și blidurile împreună cu policioara lor veche cu lemnul mîncat de carii. Atelierul nu mai era atelier, rămăsese o încăpere cu mo-

bilier masiv, greu, o casă mare, rece și goală. Da, lucrurile acelea lipseau și asta crease o situație nouă... de ce, încă nu, nu putea pricepe. Trăia acel moment de hiatus între o realitate neprevăzută, uneori de natură să determine cotituri în viața noastră, impusă deodată, și neputința minții, stăpînită de inerție, de a cuprinde semnificația acestei realități. Buimăceala cînd ceva este pe punctul să se înfiripe în creierul nostru, dar același creier, ca o masă inertă, îl respinge, îl afundă în întuneric de unde el iarăși apare pentru a fi din nou anihilat într-o pendulare ascunsă insensizabilă.

Dacă cineva l-ar fi somat pe Cernea să explice ce se întîmplase, s-ar fi uitat la el fără să poată îngăima nimic. În această stare făcu cîțiva pași prin cameră și, deodată, ochii îi căzură pe consola căminului unde se afla un plic alb, curat, rezemat de perete în poziție verticală. Se îndreptă automat în direcția respectivă și tot automat întinse mîna. Plicul era deschis și cu aceeași mișcare automată îl desfăcu, scoțînd la iveală o foaie de hîrtie împăturită. Mașinal, fără nici o curiozitate, fără nici o schimbare a ritmului bătăilor inimii, încă sub stăpînirea stării ce făcea din el, pentru moment, un om prost, despături coala și citi :

„Dragă Vladi,

Fiindu-mi oroare de scene, chiar din acelea mute cum știi tu să faci, am ales această cale și, sînt sigură, după ce ai să te gîndești bine, îmi vei da dreptate. În ce privește fondul chestiunii, amîndoi ne-am dat seama că nu mai mergea. Ne-am fi chinuit într-o lungă agonie fără rost. Ce să-i faci, vezi și tu, blestemata asta de artă... Cred că împreună cu Vartolomei o să-mi pot găsi drumul afirmării. Vreau să știi că te-am admirat mult. Un timp fantezia și subtilitatea ta mi-au făcut mult bine. Apoi, vreau să fiu sinceră de tot, nu îmi mai erau suficiente. De asemenea, vreau să știi că un timp te-am iubit, dar tu ești prea... uite că nu găsesc termenul potrivit, deși m-am gîndit mult la asta, n-aș zice apatic, poate prea delicat pentru o fe-

meie... hai să adaug... pentru o femeie ca mine. Iată, cam asta e tot, nu vreau să te plictisesc cu vorbe de prisos. Şi apoi nici nu ştiu să scriu o scrisoare de despărţire. Te rog să nu fii supărat pe mine. Vladi. Încearcă să-mi păstrezi o amintire frumoasă. Ştiu că eşti generos. În ce priveşte formalităţile juridice sînt convinsă că le vei rezolva tu... cavalereşte. Nu pot să-ţi spun nici adio, nici la revedere, nu pot să mai spun nimic. Gigi".

Capitolul III

Suru ieşi din apartament trîntind uşa. Socotise că e mai înţelept să încheie discuţia şi să plece, căci ceva începuse să-i fiarbă în creier. Venise tîrziu, după miezul nopţii, dormise un somn greu şi scurt — mai mult îl năucise decît îl odihnise, şi dimineaţa descoperise cu milă şi groază că Nana, avînd o uşoară paloare pe faţă, stătea întinsă în pătucul ei cu o mînă în gips. De aici începuse cearta. Copiii, pregătiţi să plece la şcoală, în bucătărie, în faţa cănilor cu lapte neatinse, îşi ascultau părinţii, încruntaţi. Nana continua să doarmă, alimentînd, prin simpla ei poză, enervarea celor doi. Suru îi reproşase Peluţei lipsa de grijă faţă de copil — Nana se căţărase undeva, alunecase şi căzuse, fracturîndu-şi mîna —, iar nevastă-sa îi arunca în obraz, cu o vehemenţă străină de firea ei, dezinteresul faţă de casă şi familie. Ce-i păsa lui, nu ştie decît să se răţoiască. Dacă ţine atît de mult la copii, să se ocupe de ei. Să-şi facă timp, măcar o oră pe zi, nu mai mult, să vadă : se duc la şcoală, au nevoie de ceva, sînt sănătoşi, mai trăiesc, nu şi-au luat lumea în cap ? Acuma face pe viteazul, dar ieri a umblat singură, ca nebuna, prin tîrg, după doctor, s-a dus la spital cu fetiţa în braţe. De ce nu l-a anunţat, ai ? Păi unde să-l găsească ? N-a dat o sută de telefoane ? Tovarăşul Suru e tot timpul în şedinţe, nu poate fi deranjat. Ce face de dimineaţa pînă noaptea, în şedinţe ? Ce

muncă și ce viață e asta ? Se mira cum de nu i-o durea gura de atîta vorbit, cum de nu răgușesc. Altceva nu mai știu, decît să se asculte unul pe altul, să se critice și să se răscritice, să stabilească măsuri și să tragă concluzii ? Ei nici nu mai știu ce e pe lume, o să se rupă de oameni, de tot. Și pe urmă tot el... că de ce n-a avut grijă.

Suru îi spusese că are o mentalitate de cumătră, că a ajuns la nivelul țaților de mahala, că începe să-i fie rușine... Pe tema asta ar fi putut să brodeze mult, dar înțelesese că astfel de vorbe nu o atingeau pe Peluța. Dimpotrivă, îi stîrneau disprețul pentru că nu se dovedea în stare să răspundă la chestiunile concrete, nu era capabil să discute serios. Înțelegînd, Suru se enervă și mai mult. O privi crunt, îi fulgeră cu privirea pe cei doi copii bosumflați, intuind că nu sînt de partea lui, și simțind că mintea începe să i se învolbureze, deschise ușa și ieși, trîntind-o să se sfărîme.

Coborî în stradă și se răsti la șofer. „Băi Stuparule, tu altă treabă n-ai ? Ce, sînt olog ? Sau vrei să mă ologești tu ! Mai lasă-mă dracului în pace cu «Pobeda» ta." Și porni, încordat, cu capul în piept. Drumul pînă la sediu era lung, dar vroia să se folosească de acest răspas pentru a-și limpezi gîndurile. Era scandalizat și înverșunat împotriva Peluței, dar nu făcu nici cinci sute de metri și pufni în rîs. „A naibii femeia asta ! Ce trage la țintă ! Te plesnește unde ai punctul mai slab." Se cenzură, dar rîsul continuă neauzit, în sinea lui. „Auzi la ea — nu v-o durea gura, cum de nu răgușiți ?" Rîse așa, mascat, după pofta inimii, și se destinse de tot. „Săraca, cedă cu un sentiment de culpă, pe ea cade tot greul. Una e să crești copii, și alta să tronezi prin ședințe, ascultînd ceea ce știi dinainte." Își aduse aminte de Nana și inima i se înmuie. „Săracuța... duminică trebuie s-o duc neapărat la teatrul de păpuși. I-am tot promis."

Respira aerul proaspăt și luminos al dimineții, mușchii se bucurau de mișcare și aceste gînduri de tată îl umpleau de mîndrie. Urcă scările de la intrarea sediului bine dispus, dar milițianul din spatele ușii, salutîndu-l zgomotos, ca de obicei,

îl readuse la realitate. Tovarășul David îl căutase, îl aștepta. Suru traversă holul mare, întunecos, al clădirii, cu ochii goliți de lumina de afară, cu senzația că și-a îmbrăcat pe dinăuntru un halat cenușiu, din acela purtat de femeile ce măturau prin birouri.

David se afla la masa de ședințe împreună cu secretarul cu propaganda și cu primul secretar de la U.T.M. Răsfoia un raport voluminos, oprindu-se la paginile însemnate pe margine cu creionul roșu. Suru rămase un timp în picioare, la capătul dinspre ușă al mesei, pentru că David se făcea că nu-i remarcă prezența, absorbit, întors exagerat, aproape cu tot trupul, spre interlocutor. De regulă rămînea imobil, mișcîndu-și doar ochii, leneșe vietăți marine, sub apa groasă a lentilelor. În sfîrșit, îl fixă pe Suru, îi zimbi forțat și îl pofti să ia loc, întrebîndu-l aparent în glumă dacă plimbarea fusese reușită. „Mașinile astea ale noastre te zgîlțîie al dracu... Dar ce să-i faci, partidul nu ni le-a dat chiar degeaba, sau ca să ne facă nouă șicane. Ci ca să nu pierdem timpul... bătînd străzile pe jos." Suru nu ridică mănușa, ci întrebă numai, laconic, dacă U.T.M.-ul și-a terminat raportul, pentru că, în seara precedentă, încă se mai lucra la el. „Au lucrat toată noaptea și mi l-au adus la șase dimineața, nu pierdu ocazia David să puncteze din nou, continuînd să țină în suspensie chestiunea întîrzierii lui Suru. Mi l-au adus la șase dimineața. Pentru treabă de concepție, e ora cea mai bună. Nu sună telefoanele, nu te deranjează nimeni. Lucrezi cu spor și cu mintea limpede. Pînă pe la opt l-am parcurs și p-ormă te-am căutat... să-l discutăm. Am așteptat, am așteptat, și dacă am văzut că nu vii, am început discuția." „Fire-ai tu al dracu de parșiv cu șasele tău, cu așteptatul și cu mașina ta cu tot — strînse din măsele Suru în timp ce-i cerea primului secretar de la U.T.M. o copie. M-ai prins la înghesuială și mă strîngi cu ușa. Nu vrei să mă slăbești deloc ? Te mănîncă pe limbă să mă întrebi ce m-a apucat să mă plimb pe jos, fiindcă știi tu foarte bine că și eu viu la șase dimineața cînd e nevoie, că și eu lucrez noaptea și uneori nu

mă duc deloc acasă. Şi fiindcă vezi că nu-ţi spun, şi să fii tu al dracu dacă o să auzi de la mine vreun cuvînt, îmi freci ridichea." „Şi cum e, tovarăşe David, întrebă apoi cu o prefăcută curiozitate, a ieşit materialul ? Neputîndu-se abţine, adăugă ironic : A meritat să-l ciliţi de la şase ?" David se cam dezumflă şi mormăi conciliant : „Îţi arde de spirite şi mie îmi arde buza. Ştii că mîine e plenara utemeului. Apoi schimbînd tonul dintr-o dată, apăsînd sec pe cuvinte, parcă ar fi vrut să le bată în cuie pe tîmpla lui Suru. A ieşit cum l-aţi conceput ! Şi deplasînd accentul şi mai aproape de acesta — cum ai orientat biroul U.T.M.-ului." Suru răsfoia atent materialul, căutînd completările şi sublinierile cerute. „Vi se pare chiar aşa prost ?" — întrebă de data aceasta calm, cu tonul obişnuit, de lucru. „Prost, ripostă acesta tăios. Asta îi spuneam şi lui Udroiu, şi se uită spre utemist, şi tovarăşului Militaru. Sigur, în general cuprinde problemele, însă e scris apolitic. Ce, noi ţinem o predică ? Ne adresăm enoriaşilor, sau activului organizaţiei revoluţionare de tineret ? N-are nerv, n-are vlagă, n-are nici o combativitate." Udroiu scria de zor în caietul lui gros, umplînd pagină după pagină, iar Militaru scîrţîia cu un stilou ruginit cîte o frază pe o foaie de hîrtie întreagă făcînd să se clatine masa sub mîna lui. Suru, cu maxilarele încleştate — în asemenea momente buzele îi dispăreau aproape cu totul, gura devenind o simplă tăietură lungă şi îngustă —, nu-şi dezlipea privirile de pe faţa lui David, ca şi cînd aceasta ar fi avut un magnet. Sprîncenele stufoase i se apropiaseră, iar ochii, nemişcaţi în orbite, începuseră să-l usture.

La început observaţiile lui David nu-i solicitară în mod deosebit atenţia, le consideră de rutină. Din experienţă ştia că nu există şef ierarhic obligat să dea viză unui material, care să nu considere de datoria lui să găsească noduri în papură şi să indice îmbunătăţiri. Nu-şi făcuse iluzia că David ar fi putut renunţa de data aceasta la prerogativele sale. El manifesta o predilecţie specială pentru demontarea materialelor. Oricît ar fi fost de temeinic alcătuite, descoperea fisuri şi avea

arta de a le mări încetul cu încetul, pînă făcea din ele adevărate caverne. Pornind de la două, trei obiecții — nici el nepărînd să le dea la început prea mare atenție —, ajungea, sub impulsul unor inspirații de moment venite în rafale, la distrugerea totală a materialului. Schița apoi cu totul altă schemă, ajungînd însă în final tot la ce fusese. Discuția pe texte constituia unul din deliciile lui. Știind că în asemenea momente putea să-și afirme inteligența speculativă, făcea tot ce putea pentru a le transforma în adevărate spectacole, invitînd un auditoriu cît mai larg. Rareori se întîmpla să discute singur, fără martori, cu autorul unui material. Suru își spunea că șeful lui „nu vrea să strice orzul pe gîște", nu concepea să-și aprindă flăcările elocinței pentru un singur spectator. Dacă tot trebuia să-și pună creierul la contribuție, cel puțin să obțină un profit, un spor de prestigiu. Fiind avizat, Suru considerase de la început discuția în jurul materialului ca un nou spectacol. Adică avînd ca scop desfacerea, împrăștierea și reînchegarea ideilor existente — introducerea trecînd în încheiere, ceva din mijloc în introducere și așa mai departe. Dar în atitudinea primului secretar apăruse ceva inedit. Pornise de la lectura cîtorva fraze despre lupta de clasă. Citise rar, ascultîndu-se, pipăind sonoritatea cuvintelor, căutînd legătura dintre ele. „Va să zică voi afirmați aicea, nu e așa — și Suru avu impresia că deși se uita la Udroiu, i se adresa lui —, că în etapa actuală în țara noastră lupta de clasă se menține. Asta ar fi, ca să spunem așa, punerea teoretică a problemei. Desigur, în sine e corect. Deși... — și descoperind hiba, ochii îi sclipiră aprinzînd un mic focar în lentilele ochelarilor — pe noi ne interesează nu constatarea în sine, ci sublinierea formelor de manifestare actuale, mai subtile, mai periculoase, nu e așa... Deci, că lupta de clasă a devenit mult mai periculoasă. Vouă vă scapă aici însuși miezul problemei, aspectul teoretic nou al tezei, adus de plenară. Bun ! Vă referiți apoi la necesitatea întăririi vigilenței și combativității. Desigur, a partidului, a U.T.M.-ului, eccetera... În sine. corect..." „Tărăgănează așa cuvintele, se gîndi Suru, nepierzîn-

du-l din ochi, ca să cîștige timp... și își stoarce creierii, caută, caută cu disperare... nu se poate să nu găsească ceva... Sînt sigur că a și găsit." Și într-adevăr, văzu iar focul acela aprins în lentile, îndrumînd bucuria descoperirii, și auzi vocea biruitoare. „Dar asta numai dacă luăm lucrurile groso-modo, adică expediem o chestiune fundamentală în mod simplist, printr-o frază șablon. Căci problema vigilenței are în momentul de față alt conținut. S-a spus clar, și ar fi trebuit să remarcați, că unii tovarăși se încîntă cu visul că la noi lupta de clasă ar fi dispărut, că dușmanul s-ar fi cuminți. Voi în ce direcție vreți să îndreptați țeava de pușcă a combativității ? Așa, în aer, la întîmplare ? Iată pericolul tratării problemelor în sine. Ați vrut să spuneți, bănuiesc, împotriva dușmanului de clasă. Sigur, dar asta e... cum să spun eu... la mintea cocoșului. Stringent acum e s-o concentrăm împotriva acestor naivi, creduli, utopici, cum vreți să le spuneți, ce se leagănă în iluzii, și sînt cei mai primejdioși, pentru că exercită o influență dizolvantă, demobilizează, slăbesc spiritul de luptă, stîrnesc derută, confuzie..." „Nu se mai poate opri, se gîndi Suru cu un ușor fior de neliniște, s-a încins, parcă scoate flăcări pe gură." David vorbea tot mai precipitat, parcă vorbele ar fi fost ele însele focuri de pușcă trase în inamicii neidentificați de ochii miopi ai celorlalți. Luă apoi fraza despre împăciuitorism și tot răsucind-o ajunse la concluzia că ea însăși are un caracter împăciuitorist, deoarece, și ridică un deget în aer parcă ar fi strigat „Evrika", împăciuitorismul nu este numai aliat al oportunismului, cum se scria în referat, ci oportunism de cea mai pură esență. Se scandalizâ de pasivitatea abordării sarcinilor imediate, biciuind nervii celor prezenți pînă la usturime. În urechile lui Suru, cuvintele țipate de David zornăiau ca niște cioburi trîntite pe ciment... „fără preget", „demascare", „smulgerea din rădăcini", „denaturarea învățăturii...", „golirea ei de sîmburele revoluționar". David constată apoi lipsa referirilor la pericolul înfiltrării dușmanului în organizațiile de masă, în U.T.M. „Ce fel de spirit revoluționar e ăsta ? — îl fulgeră pe Udroiu. Crezi că printre

voi nu sînt cozi de topor ? Vă ferește de rău firma de la intrarea în sediu ? Sau aveți voi vreun patron sfînt ? Nu există fii de mici burghezi, tineri crescuți în cercul de influență al «foștilor» ? Și cu ce-mi garantezi tu mie că n-au intrat în organizație și reacționari deghizați ? Acestea sînt formele noi ale luptei de clasă ! Dușmanul încearcă să se încuibeze în organizațiile noastre și dacă întîlnește gură-cască de-alde voi, le transformă din pîrghii ale revoluției în instrumente ale contrarevoluției."

Rămase pentru o clipă cu gura deschisă, cu ochii holbați, ca un profet ce amenință mulțimile cu potopul dacă nu se pocăiesc. Privindu-l cum își savura țipătul de groază, Suru se înfioră, cuprins de neliniște. David împrăștie pentru o clipă viziunea dantescă făurită cu atîta artă și simț al lugubrului, strigînd la tînărul pe buza căruia se adunaseră broboane mari de sudoare : „Udroiule, Udroiule, nici usturoi n-ai mîncat, nici gura nu-ți miroase. N-aude, n-a vede ! Și ești prim secretar de regiune !" Dar după mina lui, Suru înțelese că nu frecușul la persoană îi fusese țelul. Îl luase gura pe dinainte. Regreta că scoborîse „nivelul" și împrăștiase atmosfera... Îl privi scîrbit pe Udroiu ca și cînd el l-ar fi smuls, printr-o intervenție prostească sau prin simpla lui prezență de tont, din lumea înaltă și rece a profețiilor, în a cărei lumină se scăldase pînă atunci, și pe care nu avea intenția s-o părăsească. Într-adevăr, reveni spectaculos. Descoperi că în raport nici măcar nu se pomenea cuvîntul revizionism. „Voi nu vedeți cît de virulentă este recrudescența acestui curent în mișcarea muncitorească ? Nu vedeți ce se întîmplă în Iugoslavia, nu trageți învățăminte din poziția partidului nostru ? Sau v-au intrat și vouă în cap gărgăunii despre cultul personalității lui Stalin ? Sub masca luptei împotriva stalinismului se ascund toți dușmanii socialismului, toți anticomuniștii notorii. Critica lui Stalin a devenit arma principală a revizionismului contemporan. Lucrul acesta trebuie spus clar utemiștilor. Cine se atinge de teoria revoluționară trebuie zdrobit. Numai astfel putem asigura unitatea, disciplina, claritatea țelului. În clipa de față împăciuitorismul față

de revizionism e dușmanul nostru principal. Și acest dușman e în voi, în voi, Udroiule... !" „A luat-o razna, se gîndi Suru, a pierdut măsura, bate cîmpii, ar trebui răcorit, adus cu picioarele pe pămînt." Însă tocmai cînd se pregătea să intervină, cu tact și temperanță, cum mai făcuse și altă dată, ori de cîte ori David sărea peste cal, reușind să-l cheme la realitate, ceva îi opri vorbele în gît. Avu deodată conștiința că se afla pe un teren minat și că orice pas greșit... Aici nu era vorba să-l scoată pe Udroiu din ghearele lui David, ca pe un pui înhățat de uliu. Nu Udroiu era obiectul excesului de intransigență al lui David. Primul secretar făcuse o criză de superprincipialitate nu gratuit, în gol. Se învîrtise în perimetrul orientărilor oficiale, la zi, și nu făcuse decît să le hipertrofieze, să le împingă — dînd frîu liber fanteziei —, pînă la paroxism. Cum să alegi grîul de neghină, cum să măsori unde se termină tezele plenarei și de unde începe fantasmagoria lui David ? În fond tezele sînt de așa natură încît... Și pentru o fracțiune de secundă Suru avu revelația hăurilor în care te puteau îmbrînci. Clar, David debitase enormități. Dar erau acestea în contradicție cu „linia", sau nu făcuse decît să-i amplifice substanța ? Trebui să recunoască, nu avea de unde să-l apuce pe David. Stătea pe un teren solid, Era blindat. Suru trebui să se recunoască deocamdată învins. Înfrîngerea lui era tăcerea. David îl privea insistent așteptînd o reacție, ghicind parcă lupta ce se da în conștiința lui. Nu-l slăbi pînă ce acesta nu înclină capul, motăind de cîteva ori abia perceptibil, în semn de aprobare. Deci, capitulase.

Cînd ridică ochii, citi sentința pe buzele subțiri ale lui David, în zîmbetul lui perfid. Victoria conținea și o oarecare simpatie pentru cel cucerit. Deci, în mare măsură spectacolul îi fusese dedicat lui, nu bietului Udroiu. David îl testase. Firește, nu asta-i determinase criza ideologică, ideea îi venise probabil pe parcurs ; ceva îi șoptise că poate exploata situația, întinzînd coarda cît mai mult cu putință, pentru a verifica limitele de accepțiune ale lui Suru. Suru rezistase „eroic", adică îngurgitase totul, renunțînd la rolul de arbitru, la funcția pon-

deratoare. „De ce i-o fi trebuit lui David să știe asta ? — se întreba Suru. Probabil pentru a fi sigur pînă unde poate să meargă cu mine în acțiunile viitoare... în ceea ce este de făcut."

Secretara intră timidă, păşind în vîrful picioarelor, şi-i şopti ceva la ureche primului secretar. El se ridică în picioare arătînd că discuția luase sfîrşit. „Vă apucați serios de treabă — şi îşi întinse brațele zvîcnindu-le de cîteva ori spre spate, icnind uşor, cum se face pentru dezmorțire, după o şedere prea lungă pe scaun. Pînă diseară să fie gata. Dar... aşa cum trebuie, nu rasoleală." Suru se întrebă de cc David li se adresa numai lui Udroiu şi secretarului cu propaganda, dar, cînd acesta ii făcu un semn discret să rămînă pe loc, înțelese că nu era pus „la şaibă". Şeful îi rezervase, dincolo de intențiile subterane pe care crezuse că le-a sesizat, un rol mai important, acela de asistent ideologic, de sfetnic apropiat, nu în sensul de a-i da consultații, ci de a-l seconda ca martor şi susținător tăcut. Într-adevăr, după ce ieşiră cei doi, David se aşează din nou, şi cu un ton prietenesc, aproape intim, îi împărtăşi lui Suru nemulțumirea, de data accasta însă constatativ, potolit, aproape plîngîndu-i-se ea la un frate, pentru nivelul scăzut al activului — nu numai de la U.T.M., „ci şi, uite, de la noi, de la propagandă". După cum se vedea, pe Suru îl excludea din categoria respectivă, socotindu-l demn de a fi confidentul său. „Familiaritatea asta pe un naiv l-ar fi făcut să schiaune de bucurie, îşi zise Suru, menținîndu-se rezervat, dar probabil e un fel de recompensă pentru complicitatea mea tacită la excesele de adineaurea, şi poate şi un aconto pentru angajarea viitoare." David sună şi-i spuse secretarei că-l poate introduce pe tovarăşul Pepici. Auzind despre cine e vorba, Suru dădu să se ridice, cunoştea natura convorbirilor ce se puteau purta între cei doi şi ştia că nu mai avea ce căuta. David îi puse însă mîna cu blîndețe pe umăr, şi îi spuse să rămînă.

Tovarăşul Pepici salută scurt. După ce fu invitat să se aşeze, luînd act de prezența lui Suru, adoptă o atitudine ostentativă de aşteptare. Tuşi de cîteva ori în gol, semnificativ, aruncînd

priviri lungi și oarbe în puncte numai de el văzute. Evident, prin aceste mici manevre arăta că nu considera încă întrunite condițiile pentru a vorbi, manifestînd totuși răbdare în așteptarea restabilirii ordinii necesare. Cînd David îl întrebă dacă se jenează de Suru, încredințîndu-l apoi, cu un surîs înțelegător, dar în același timp poruncitor, că poate să vorbească fără reticențe — era doar secretarul organizatoric al regiunii, iar în împrejurările date cunoașterea anumitor stări de spirit nu putea decît să slujească bunei orientări a acțiunii —, chipul oacheș, descarnat, al noului venit, rămase cîteva clipe imobil, iar ochii mici, apoși, stinși parcă de boală, se lipiră insistent interogativ de obrazul lui David. Acesta, cu intuiția lui ascuțită, destins mai mult decît ar fi fost nevoie, se întoarse spre Suru și tutuindu-l — „tu cunoști, Surule, trecutul tovarășului Pepici ?" (se mai întîmplase ca primul secretar să-i spună lui Manole pe nume, dar întotdeauna în momente special alese, demersul neavînd nimic umilitor, dimpotrivă, căpătînd un sens de cordialitate cvasiegalitară —, creă tocmai pauza psihologică pentru acomodare, punînd în centrul atenției, admirativ, persoana lui Pepici. Suru cunoștea cîte ceva din trecutul șefului direcției regionale a securității, că lucrase în ilegalitate, că fusese închis, lucru pe care îl declară, făcînd jocul lui David. Ei, asta știa toată lumea, dar David oferi elemente inedite. „Tovarășul Pepici — și arătă cu mîna parcă ar fi făcut o demonstrație anatomică, spre fața neobișnuit de slabă, gîtul subțire, umerii înguști, aplecați și pieptul coșcovit al celui în cauză —, tovarășul Pepici a fost supus celor mai crunte torturi de către călăii siguranței burghezo-moșierești." Tovarășul Pepici făcea parte dintre oamenii care avuseseră cel mai mult de a face cu torționarii vechiului regim. Țînuse piept agenților, anchetatorilor, gardienilor. Pepici, flatat, începu să zîmbească lăsînd să se vadă o placă dentară prost turnată, apoi rîse de-a binelea cu un hîrîit bătrînesc, deși omul nu era bătrîn în adevărata accepțiune a cuvîntului, poate doar tăbăcit, uzat, pentru a termina printr-o tuse tabagică rebelă ce-i aduce lacrimi în ochi și o respirație obo-

silă, împuținată. Aceasta nu-l împiedică să-și continue rîsul, și cu atît mai puțin să dea curs invitației indirecte, abil făcută de David, de a intra pentru o clipă în lumea amintirilor. Între timp secretara pusese pe masă ceștile de cafea, dispărînd la fel de neobservată cum venise.

„Au avut lucrători dați în pastele mă-sii, ăsta e adevărul, admise Pepici, întinzînd mîna ocrotitor spre ceașca de cafea, ca și cînd ar fi trebuit să o apere de vreo primejdie. Aveau o metodă simplă, eu le-am prins-o imediat : să-ți bage frica în oase. Dacă reușea, erai al lor. Și nu neapărat ca să scoată ceva de la tine, că de la mulți n-avea ce. Da, așa, să te înmoaie, să tremuri cînd îi vezi. Și să nu mai îndrăznești altădată. Dă-i în pastele mă-sii, că i-am păscut destul... Și ce era la ei... nu-și făcea nici o problemă. Te umplea de sînge și rîdea. Numai cînd vrea el răcnea. Da atunci se prefăcea. Să prefăcea ai dracu tot timpul. Aveau metodă, tu-le mama lor dă bandiți." „Ei, alte vremi, tovarășe Pepici" — se hotărî să întrerupă David efuziunea vorbitorului, socotind probabil că preludiul se prelungise prea mult. „E adevărat, mai adăugă însă acesta, ridicîndu-și servieta rezemată de piciorul scaunului și desfăcîndu-i încuietoarea cu o cheiță, e adevărat, acum s-a întors roata. Ne-a venit și nouă rîndu să cîntăm cu drîndu", și rise gîjîit, cu mai multă grijă însă, pentru a nu-și stîrni tusea. David nu-i mai răspunse, întinzînd leneș mîna pentru a primi dosarul ales de Pepici dintre altele înghesuite în servieta burdușită. Suru se simțea de prisos, schimbul de cuvinte i se păruse formal, nu îl simpatiza pe Pepici, îl găsea închis și bănuitor, îl iritase și reținerea din prima clipă, în plus nu știa la ce avea să asiste, îi repugna să fie făcut părtaș la cine știe... Pînă la urmă, Pepici reuși să scoată dosarul căutat și să i-l întindă lui David, dar nu-i dădu drumul din mînă complet, agățîndu-se de el ca de un zălog ce-i dădea garanția că o să fie lăsat să termine de spus ce începuse. „Astea sînt copiile. Originalele le-am trimis la minister. Cu ce e aicea îi am la mînă, pot să-i arestez și azi, 'tu-le mama lor de bandiți. Acuma dum-

neavoastră mai vedeți-le așa ca teorie, că sînt cu schepsis, da politie e clar." David reuși să-i smulgă dosarul, însă Pepici nu se da bătut, îi dădea mereu cu gura. Ceea ce i se păru lui Suru că întrezărește în atitudinea acestuia era nu numai lipsa complexului de subordonat, specific celui ce raportează îndeplinirea sarcinii, ci un anumit simț de proprietate asupra dosarului și, implicit, aerul că îi face primului secretar un serviciu, un hatîr, oferindu-i-l. „Astea sînt lucrurile mele, părea că spun gesturile lui, aici e munca mea, rodul vigilenței și dibăciei mele, al veghii, la orice mișcare și orice gînd al dușmanului. Îți dau dosarul, cu toate că nu prea ți l-aș da... Mă rog, uită-te și tu în el, sper că o să înțelegi cum trebuie lucrurile, n-o să vii cu mofturi." Suru, ignorat de Pepici, știa că numai vicleșugul lui David îi împrăștiase opoziția inițială, abia ascunsă, de a vorbi în fața lui. Nici David nu se arăta chiar la largul lui, renunțase la tonul persiflant și, cu dosarul în mînă, aștepta ca Pepici să-și termine peroratia. Șeful securității ținea neapărat ca înainte de începerea lecturii să explice conținutul, ca și metoda de adunare a materialului. „Pe Rizea a fost ușor să-l prind în laț, dă-l în paștele mă-si. Mare avocat, mare penetist, știam ce e în burta lui, degeaba făcea pe democratu. Pă mine nu mă duce ! Ăstuia i-am băgat o muiere în pat ! Și pe ăsta de la tribunal l-am prins ușor. De mult îl bănuiam. Prea trăncănea vrute și nevrute. Însă de mirosit, l-am mirosit atunci, la plecarea trupelor sovietice. Ei, frățioare zic, te găbjesc eu. Am găsit unu care a fost cu el pe front. Ăla, ni, ni, ni, na, na, na... s-au împrietenit din nou. Și pac ! Acum îl am aici... Mai greu a fost cu Nămete, ăsta dă predă filosofia la institut. Dracu îl băga în seamă pe schiopîrlanu ăsta ? Trăiește ca o fată mare. Da am primit o sesizare acu vreo lună, la să vedem, bă, zic, ce e și cu ăsta, ce hram poartă, că nu știi de unde sare iepurele. Ăsta s-a lăsat greu al dracu... prevăzător. P-ăsta cu niște studenți l-am prins. Maestre în sus, maestre în jos... hai cu noi să bem o bere, dă-i, dă-i, dă-i... dă-i, dă-i, dă-i... la pileală am pus gheara pă el. L-au îmbătat ăștia într-o

seară şi şi-a dat arama pe faţă. Bandit. Am acolo toată teoria lui. Asta e dirijat de-afară."

David deschisese dosarul şi începuse să-l răsfoiască, prefăcîndu-se în acelaşi timp atent la explicaţiile lui Pepici. „Uite, am găsit-o pe-a lui Rizea, luă el conducerea în surda competiţie cu şeful securităţii. Ia să vedem noi ce spune el aici... Va să zică...ă, ă, ă,... ă, ă, ă, introduceri, redarea împrejurărilor şi aşa mai departe, da, aici : aşa-zisul regim democrat-popular este nelegitim, el nefiind nici instaurat, nici acceptat de popor, ci adus în furgoanele armatei roşii, sprijinindu-se nu pe voinţa democratică a maselor, ci pe baionetele ruseşti. Aşa... că guvernul român este agentul unei puteri străine... că poporul trebuie chemat să-l răstoarne şi să-şi ia soarta în propriile mîini. Eee, va să zică d-ăsta-mi eşti, domnu Rizea ! Membru în Arlusul regional, membru în Consiliul naţional al păcii. E bine, dar nu e de ajuns, tovarăşe Pepici ! Trebuie să vedem cercul lui apropiat, cu cine-şi pune la cale planurile, cu cine ne foarfecă." Pepici avu o tresărire şi în mod reflex scoase creionul şi notă ceva în carnet. De bună seamă, se gîndi Suru, omul se simţise puţin descoperit şi acţionase în el instinctul de disciplină al executantului. „În nici un caz nu trebuie arestat pînă nu ne cade în plasă tot cercul. E clar, tovarăşe Pepici ?" David puse întrebarea cu un ton sec, autoritar, ce nu admitea replică, şi Pepici luă din nou automat creionul şi notă în carnet. Primul secretar răsfoi mai departe şi, în ordinea enumerării făcute de Pepici, ajunse la foile de hîrtie privitoare la preşedintele tribunalului. Citi un timp în tăcere, apoi îşi scoase ochelarii, suflă de cîteva ori în ei pînă-i aburi, îi şterse cu batista, privi lentilele în lumină ridicîndu-le deasupra capului, îi puse la loc şi declară că prezentarea e încîlcită. Se înşurubă mai bine în scaun, îşi înfipse coatele temeinic pe geamul de pe birou şi spuse : „Va să zică, odată scrie aşa : cutare... cutare... cutare, mă rog, au declarat... da, aici... răsturnarea feudalismului şi instaurarea puterii burgheze în Turcia s-au realizat de sus, de către Atatürk. Această formă s-a deosebit radical atît de revoluţia franceză din

1789 cît și de revoluțiile burgheze din celelalte țări europene. Apoi se opri și-l privi nemulțumit pe Pepici. Ce amestec are Turcia aici, nu vezi că ăsta bate cîmpii ?" Dar Pepici rămase impasibil, ba chiar îi înflori un vag zîmbet pe buze și făcu un gest însemnînd „citiți, citiți dumneavoastră mai departe și o să vedeți". David se mai uită un timp în tăcere în hîrtii și reluă : Revoluția socialistă din octombrie nu poate fi considerată un model universal valabil. În fond, ea a fost mai mult o revoluție țărănească, revoluția soldaților sătui de război. Soldații, fiind țărani și întorcîndu-se de pe front, s-au ridicat pentru pămînt și împotriva țarului și împotriva guvernului burghez, pentru că nu le dădeau siguranța reformei agrare... Apoi David se opri iar și iar îl apostrofă pe Pepici :

„Tovarășe, ce mă zăpăcesc ăștia la cap cu reforma agrară ? Sigur, concepția lui e greșită, dar ce legătură are asta cu...". Pepici din nou îl temperă, ridicînd palma ca un tampon și invitîndu-l să continue. Primul secretar citi mai departe : Doar așa poate fi înțeleasă istoria, nu pe bază de lozinci... Lui David îi scăpă un „aha" înfundat și deveni mai atent. Noi am venit cu armata sovietică și știm foarte bine cum s-au petrecut lucrurile. Se putea schimba regimul dacă nu cădeau nemții, dacă nu veneam noi ? Deci acesta a fost factorul extern favorizant. „E spanac, ricană iar David, decepționat. Și ce vezi dumneata aici subversiv ? Noi nu spunem că armata sovietică ne-a eliberat, că victoria ei a fost hotărîtoare ?" „Citiți, tovarășe prim secretar, citiți pînă la capăt. O să vedeți cum pune el problema, astea sînt numai așa... praf în ochii proștilor". Și iar începu David : „Ce este în fond revoluția ? După teoria marxistă, este schimbarea naturii proprietății. A avut la noi loc schimbarea naturii proprietății ? Sigur că a avut. Deci din punct de vedere marxist se poate spune că am avut revoluție. Da, dar ea a fost făcută de sus. Întîi s-a constituit noul nucleu al puterii politice, în împrejurările arătate, și apoi s-a promulgat schimbarea proprietății. Deci revoluția a fost un act al noii puteri. În al doilea rînd, se poate spune că a fost revoluție proletară ?

Doar în măsura în care la guvernare au participat și exponenți ai clasei muncitoare. Deci istoria demonstrează, așa cum a mai demonstrat și altă dată, că revoluția se poate face și de sus". David mai citi că la întrebările repetate puse subiectului dacă totuși nu cunoaște că în țara noastră clasa muncitoare a dat puternice bătălii revoluționare pentru cucerirea puterii, acesta a declarat că, desigur, au fost și asemenea manifestări, citind însă numai răsturnarea cu forța a unor prefecți și primari, și adăugînd că aceasta nu a putut da revoluției caracterul clasic al luptei de masă... „Ei, ce ziceți, tovarășe prim secretar, acuma e clară poziția individului, 'tu-i mama lui de bandit ? Și îl ținem președinte de tribunal. Păi dacă n-am fi noi vigilenți, ce s-ar întîmpla ?" Cînd David vru să știe în ce context mai general făcuse omul aceste afirmații, Pepici îi replică nervos : „Ce context, tovarășe prim secretar ? Aici nu e chestie de context. Aicea am fraze precise. Asta trebuie anchetat și pus să recunoască și laptele supt de la mă-sa. De unde știm noi că n-a fost spion strecurat de imperialiști în divizia «Tudor Vladimirescu» ? Îl fac eu să mărturisească, n-aveți grijă". David îi ceru ca în cazul respectiv să păstreze legătura cu ministerul, dealtfel el însuși va lua contact cu cine trebuie, și totodată, dacă direcția regională mai intră în posesia unor date noi, să-l țină la curent. Trecu apoi la cel din urmă „suspect", epitet pe care Pepici îl corectă imediat, menționînd că era vorba de un personaj perfid și periculos, probabil căpetenia unui nucleu contrarevoluționar organizat în frontul ideologic, cu atît mai primejdios cu cît influențează tineretul studios. Îl dibuise cu mare greutate, nu vru să divulge cum, sînt lucruri care în meseria lor nu pot fi desconspirate nici chiar aicea — și spunînd aceasta rise sfătos cu o vizibilă undă de orgoliu, în timp ce ochii șterși, obosiți, alunecau viclean.

Suru se trase puțin în scaun ca și cînd ar fi avut intenția să se îndepărteze, să iasă din cerc, stăpînit de un sentiment nedeslușit de complicitate și vinovăție la ceva labil, cu multe, foarte multe fețe. Lucrase și el în securitate, dar tovarășii lui

erau altfel de oameni, în stare să-şi rişte viaţa pentru un ţel precis şi raţional. Şi duşmanii lor se mai deghizau, deşi era simplu să-i reperezi, pentru că obrazul adevărat îi trăda de la o poştă, greu era să-i descoperi asupra faptului şi să obţii probe concludente. Acum însă lucrurile se schimbaseră, se scoteau la iveală un fel de umbre, ba se topeau, ba se închegau. Pepici smulgea măşti de pe feţe, dar, încăpăţînate, acestea rezistau, sau se desprindeau odată cu pielea, nelăsîndu-te să vezi trăsăturile tipice ale duşmanului. Spre deosebire de vechii săi camarazi, Pepici urmărea ţinte nevăzute, cu o judecată întortocheată, folosind mijloace de investigaţie oculte, colo băgînd un om în pat, dincolo introducînd pe cineva în sufletul altuia, mai încolo determinînd nişte tineri ce-şi adulau maestrul să-l împingă sub masă şi să-l pună să declame ceva anume. Ciudat om acest Pepici cu aparenţa lui de fragilitate bătrînicioasă, de uzură fizică demnă de compătimit şi în acelaşi timp cu înjurăturile lui fără drept de apel, cu privirea îngheţată a ochilor stinşi, cu costumul de mohair gri, tăiat corect, răsucit pe pieptul scobit, pe trupul neverosimil de imaterial !...

Îl smulse din gînduri vocea lui David care îl întrebă pe Pepici „de ce e aşa fragmentat materialul despre... ăsta, cum mama dracului îl cheamă...". Nu-l satisfăcu explicaţia că individul se dovedise prudent faţă de băieţi, şi că nici ei nu erau prea căpoşi, şi că în general nu exista o declaraţie completă „cum scrie la carte", ci numai fragmente de idei culese ici-colo şi reconstituite. Pe David lipsa de sistematizare îl irita întotdeauna, cu atît mai mult acum cînd avea de-a face cu un caz interesant, slab tratat. Reciti de cîteva ori foile din faţa lui, vru la un moment dat să sublinieze cîteva rînduri cu creionul roşu, dar un gest categoric al lui Pepici îl reţinu, apoi, adresîndu-i-se lui Suru, încercă un efort de punere în ordine şi sintetizare a fragmentelor de idei inserate în raportul tinerilor informatori. „Esenţa ar fi cam următoarea, după cîte îmi dau eu seama, rotunjind niţel lucrurile, ca să zic aşa. Deci el zice : Marx a definit proletariatul ca o forţă a răsturnării. Care e

cauza acestui rol istoric ? Condiția de clasă exploatată și speranța de a dobîndi ceea ce-i lipsește, adică libertatea, puterea etc. Așa... și se uită iar în hîrtii punînd degetul într-un anumit loc. După aia zice : Dar odată săvîrșită răsturnarea, ce se întîmplă cu proletariatul ? Ce privilegii are el în calitate de clasă victorioasă, conducătoare ? Pentru că dacă nu dobîndește privilegii ce să apere ? Burghezia se solidarizează, chiar fără să se organizeze, pentru că are o cauză comună — apărarea proprietății private asupra mijloacelor de producție. Proletariatul să se solidarizeze în apărarea condiției de proletariat ? Păi — zice el aici, sau zic ăștia, dracu știe —, această condiție o avea și înainte de revoluție și ar avea-o în orice caz. David se întrerupse și răsfoi iar hîrtiile. El pretinde că teza potrivit căreia proletariatul nu luptă pentru privilegii proprii, ci doar pentru dreptate în general, e greșită. Zice că de aia nu se simte nici după revoluție ca deținător al puterii. Și că asta s-a putut constata în timpul evenimentelor din Ungaria, cînd proletariatul nu numai că nu și-a apărat noua condiție, dar s-a ridicat împotriva ei. Idiotul ăsta... cum mama dracului îl cheamă, nu știe că după revoluție avem de-a face cu o clasă nouă ? Îi trage mereu cu proletariatul, or ăsta nu mai e proletariat, e clasă muncitoare, adevărata proprietară a mijloacelor de producție. A, nu, stai nițel, că mai e ceva... Recunoaște că revoluția o eliberează de exploatarea burgheză. Dar zice că asta nu e decît începutul. Că trebuie create condiții ca muncitorii să exercite în fapt puterea în stat, să nu rămînă o clasă executantă, mută. Auzi al dracului... mută. Să nu se pună, zice el, doi, trei inși colo, doi, trei dincolo, și cu asta să spunem că, gata, proletariatul conduce. Nu, zice, dacă e clasă conducătoare, ea să administreze proprietatea socialistă atît în întreprinderi, cît și la scara societății, ea să decidă și în lucrurile mari și în lucrurile mici. Dar el nu vede, boul, că la noi chiar așa și este ? Ăsta ori e idiot, ori e complet ignorant." „E bandit, tovarășe, îl întrerupse Pepici, de data aceasta cam supărat, ca un dascăl după ce și-a pierdut răbdarea cu un elev greu de cap. Dumneavoastră nu

vedeți unde bate el ? Proletariat... asta e vorbă de clacă. La ce se gîndește el ? La Ungaria, la aţîţarea muncitorilor ! Asta e element contrarevoluționar, agitator reacționar. În Ungaria nu a început tot așa ? Cu cercuri, cu intelectuali, cu studenți, cu dracl, cu laci. Noi trebuie să zdrobim în față orice încercare..."

Suru băgă de seamă că asupra lui David cuvintele „să zdrobim" avuseseră un efect miraculos. Chipul lui se întunecă dintr-o dată și tot trupul mic, gingaș, se încordă ca o vargă de oțel. Plesni cu ambele mîini cristalul de pe birou și ca împins de un resort se ridică și porni vijelios prin cameră. „Parcă ar fi Napoleon, îi trecu prin gînd lui Suru, și de-abia își reprimă un zîmbet." „Au venit bine, au venit bine materialele astea acum. E cert că vigilența activului, în general, a comuniștilor, a slăbit. Va trebui să transformăm dezbaterile într-o școală revoluționară, într-o școală a intransigenței. Va trebui să dăm lecțiile cele mai usturătoare." Rămase nemișcat în mijlocul biroului, ridică ochii în tavan și după cîteva momente de tăcere, se apropie de masă cu pași iuți, cu o lumină ciudată, de revelație, pe obrazul rotofei, fin. „A, acuma mi-e clar unde bate animalul ! Administrația întreprinderii... păi asta e teoria autoconducerii... adică lichidarea proprietății de stat și înlocuirea ei, cu ce ?... cu un fel de corporatism. Ho-ho, iată coarnele revizionismului ! Păi cum e posibil, tovarășe Suru, ca membrii de partid de la institut, și chiar și utemiștii, să nu ne sesizeze, să nu ia ei — și apăsă pe acești ei împungînd cu arătătorul în jos — atitudine ? Acolo trebuie să avem o răfuială... și cu corpul profesoral și cu studenții. Cînd e programată dezbaterea la ei ?" Suru îi spuse ziua, dar se pomeni că-l întreabă pe Pepici ce probe există despre activitatea reacționară a lui Němete, în afară de cele cîteva afirmații făcute la beție, după cum reținuse el, și relatate de niște tineri. Pepici nu păru surprins de întrebare, îl privi blînd pe Suru și-i răspunse moale, parcă l-ar fi povățuit : „Eee, frățioare, apoi se corectă, dar tot așa domol și duios... tovarășe, o să avem și probe, nu te îngrijora mata de asta. Principalul e că l-am dibuit, p-ormă restul vine de la sine. Noi de ce

sîntem puși acolo, să mîncăm banii poporului de pomană ?" — și rîse larg, destins, cu foarte multe subînțelesuri. Suru își aminti că mai văzuse ceva asemănător într-un film, la un personaj tot așa șters, un fel de eminență cenușie conducînd din umbră o acțiune foarte complicată și știind dinainte cum va reacționa fiecare, tot ce se va întîmpla.

După ce David îl conduse pe șeful securității pînă la ușă, făcu stînga împrejur milităreşte şi, crăcănîndu-se pe picioarele lui zvelte, de băieţandru, deschise larg braţele şi-l întrebă vesel pe Suru : „Ce zici de Pepici, e o forţă, nu ?". Văzînd că Suru tace, continuă : „Tovaaarăşee... ăsta ţi-i scoate şi din gaură de şarpe... şi ascultă-mă pe mine, lui nu-i rezistă nici dracu. Ăsta-şi cunoaşte meseria... nu face diletantism în treburi de securitate de stat". „Dar ce pregătire are ? Unde a învăţat-o ?", îi scăpă lui Suru. „Să-ţi spun un secret, şopti David ca şi cînd într-adevăr ceea ce avea de gînd să-i spună lui Suru nu trebuia să mai ştie nimeni. A învăţat-o de la duşman. De la oamenii siguranţei burgheze. Acum îi bate cu propriile lor arme." Şi rîse îndelung, înveselit, tinereşte, cu toată gura lui roz-pal, de fată mare, dezvelindu-şi dinţii mici, înconjuraţi de un nimb negru de fum, ca în negativul unei radiografii.

Şedea ghemuită într-un fotoliu adînc, cu picioarele adunate sub ea, îmbrăcată transparent, iar el, lungit pe pat în întunericul sfîşiat din toate părţile de sclipirile cărnii ei, o privea aşteptînd, nemaisperînd. Apoi s-a cufundat în deziluzie, ca în moarte, şi şi-a tras peste cap o plapumă, sau o lespede de mormînt, nu era prea clar, înstrăinîndu-se, depărtîndu-se. Deodată, un colţ al acestei învelitoare s-a desfăcut, şi lîngă el s-a strecurat încet, aproape aerian, trupul ei ; îl vedea răsfrînt în adîncul său, alb, curat, neted. A scos un uşor ţipăt, plimbîndu-şi mîinile smulse din pietrificare pe pielea mătăsoasă. Îl cotropeau simultan valuri fierbinţi de recunoştinţă şi de satisfacţie virilă, sentimentul victoriei, ceea ce însemna că nutrise mult timp această speranţă

și luptase din toate puterile pentru a cuceri această... această... Și tocmai acum, cînd nu mai sperase nimic, venise singură, supusă. Dar pe măsură ce mîinile citeau trupul ei ca degetele orbilor, o nouă spaimă i se furișă în suflet. Căci trupul îi aparținea, dar nici o fibră nu tresărea în el. Moliciunea cărnii ascundea o mare nepăsare, o oboseală de neînvins, îngrozindu-l, umilindu-l. Vroia să spună că e sătulă de tot, chiar și de propria-i frumusețe ? În el se născu iarăși voința de a birui, de a cuceri nu numai forma, ci și viața. Trupul lasciv, de culoarea fildeșului ușor întunecat de prea multă ședere între făclii, începu să se înfioare, imperceptibil la început, apoi impetuos, din adîncuri. Înviase pentru el, dăruindu-i, una cîte una, toate tainele. I-a mărturisit cu o sinceritate atît de firească, încît nu numai că nu putea să-l supere, dar îl umplea de fericire, cum fusese ucisă. Cum, obosită, sărăcită, jefuită de un egoism acerb, murise... „Ei beau strălucirea mea, iar eu trăiam doar din satisfacția vană de a exista, de a mă ști frumoasă. Nu opream nimic pentru mine. Ei nu iubeau frumusețea, ci ceea ce reflecta ea asupra lor, decorînd și înnobilînd ființele fade, sterpe. Hoția vicleană, furtul mascat, îndelung repetat, m-au pustiit. Numai tu mi-ai dăruit acum, fără să ceri. Strălucirea nu se va mai aprinde niciodată cum a fost, dar nu o regret pentru că pîrjolea ca un foc, iar eu nu vreau să-ți ard aripile și sufletul, ci să ți le ocrotesc." O înveșmîntă, pornind cu ea printre oameni, arătîndu-le-o tuturor.

Cînd s-a trezit, în această stare de euforie, abia se crăpa de ziuă. A închis repede ochii la loc, strîngîndu-i cu îndărătnicie, pentru ca nici un strop din vis să nu scape, să nu se piardă, dorind să-l închidă pentru totdeauna, viu, în adîncul ființei lui. O fericire născută din chin și durere...

Lumina zilei se strecura ca o sabie printre obloanele de lemn. Suru se dezmetici de-a binelea, iar visul se topi, reintră speriat în ascunzișurile de unde ieșise, lăsînd doar o dîră, și ea destrămată repede, de regret pentru pierderea irecuperabilă. Revenea de pe un tărîm înșelător în viața cunoscută, orînduită exact, cu limitele ei distincte, unde nu există pericolul întîl-

nirilor imposibile, al beatitudinii ireale. Hotărît, Suru prefera acestor vise în care nu mai eşti tu, nu te poţi controla şi nu poţi fi răspunzător de nimic, certitudinea lipsită de surprize. Nu putea suporta slăbiciunea fiinţei lăsată în voia himerelor. Dacă le-ar putea frînge gîtul! Dar sînt viclene, se ascund în însuşi creierul tău şi cînd starea de veghe încetează, ies şi dănţuie pe acest creier, improvizînd jocuri drăceşti în centrul cărora eşti tu, un fel de măscărici pus să îndeplinească roluri pe cît de emfatice pe atît de ridicole. În realitate Suru nu se putea plînge că e prea des pradă acestor tărîmuri mişcătoare. Dormea profund, din păcate prea puţin, şi în general îi erau străine alunecările din real. I se păru însă absurdă revolta împotriva viselor. În fond nu avea de cine să ascundă acel ceva... Recunoscu faptul că femeia din vis fusese Delia. Visase că se iubea cu Delia. Ceva eteric, fără nici o urmare, fără nici o consistenţă. Deşi în această ultimă privinţă se putea discuta. În stare de trezie, perfect lucid, găsea că, prin lubricitatea lui visul fusese nu indecent, ci... lugubru. Oricum, o femeie moartă... Carnea strălucitoare şi dulce — dealtfel el nici n-o cunoscuse în adevăratul sens al cuvîntului — nu mai exista. „Încet cadavrele se descompun", îi răsări în minte un vers auzit de la nu mai ştia cine, şi ceva înăuntrul lui se scutură de oroare.

Atunci, anul trecut, la mare, fusese altceva... Deşi realmente se speriase. Ce dracu îi venise ? Stătea pe malul mării singur, seara. Abia răsărise luna... şi deodată ceva i-a luat minţile. A avut halucinaţii, desigur. Părul ei despletit, lung, acoperindu-i umerii, profilul rumenit de lumina lunii... Şi apoi ochii... mari, largi, chemîndu-l, mîngîindu-l, atrăgîndu-l încet spre adîncuri, spre apa nemărginită. Delia, nu încăpea nici o îndoială, în pustietatea mării, reprezenta însăşi singurătatea. Ar fi vrut s-o urmeze şi nu ştia cum şi unde, întindea doar braţele devenite uşoare, gura fiindu-i pecetluită. Totul durase puţin, o iluzie instantanee, ca atunci cînd descoperi într-un nor trecător imagini trăite cîndva şi uitate. Îl vrăjiseră apele, noaptea, luna, lumina ei, tăcerea. Nu mai fusese niciodată la mare şi

primul contact se transformase într-o aventură, parcă lua parte la o ședință de spiritism. Peisajul total insolit, și în special lumina tristă, de mormînt, ce învăluia lumea, justificau în parte secundele de delir.

Cine putea descifra legătura dintre imaginea vie a Deliei — e adevărat, mai mult sugerată — și acel tărîm al morților ? Doar subconștientul putuse să o asocieze acelui cadru, pentru că în mintea lui, Delia rămăsese vie. El așa o știa, iradiind o feminitate tulburătoare, ademenindu-l spre un orizont necunoscut — și acesta nu putea fi decît așa cum îl văzuse de pe țărmul mării, la marginea cărării lichide, adormite. Se petrecuse poate o confuzie între amintirile conștiinței lui și conștiința morții ei. Dar de ce în acel moment ? De ce între el și natură se insinuase tocmai chipul Deliei ?

Monologul se derula dezlînat, printre scamele somnului, în întunericul de sub pleoape. Nu se îndurase să le ridice — din lene sau din plăcerea de a mai rămîne în zona obscură, de a nu se lăsa spălat de lumina scăpărătoare a dimineții ? Deschise ochii, se ridică dintr-un salt, împinse obloanele și ceva ca un strigăt se împrăștie în singele lui... Lacul scînteia în partea cotropită de soare, rănindu-i ochii cu aschii subțiri de lumină. Jos, lîngă clădire, apa rămînea sobră și rece sub pelicula umbrei aruncată de munte și de pădure. „Ce schimbare, domnule !“ exclamă. Venise în ajun și pînă se instalase căzuse seara, pe neașteptate, cum se întîmplă în munți. Își luase un scaun și se așezase pe terasa de beton sub care clipoceau ușor valurile lacului. Văzuse cum umbrele serii se așterneau pe luciul cenușiu, de oțel, pentru a pătrunde apoi în adînc, opacizîndu-l ca o cerneală neagră. Pentru o clipă totul fusese înghițit de noapte, apoi apăruse o stea, și încă una, pînă cînd cerul se spuzise de mici focuri argintii azvîrlind scîntei și lăsîndu-le să cadă pe suprafața neagră a lacului, sfîriind ușor înainte de a se stinge. De pe malul celălalt venise un sunet de pietre lovite și de pași ; o voce subțire, puțin răgușită de spaimă, îndemna un animal. Apoi un plîns înăbușit, monoton, făcînd să răsune în tăcerea de apă și

de piatră obida și fiorul singurătății. Suru înțelesese : un copil se reîntorcea din munte cu vaca, îl apucase noaptea, animalul se mișca încet, iar pînă jos, în sat, mai era o bucată bună de drum. Orbecăind pe drumul îngust dintre munte și lac, băiatul călcase pe o piatră ascuțită sau se lovise de un bolovan. Nu durerea îl învinsese, asta el putea s-o suporte ușor la lumina zilei ; bezna și ciuda pe animalul molîu îi slăbiseră puterile, și plînsul izbucnise ca o mărturisire și o implorare adresată munților și nopții. Suru vroise să-l întrebe ceva, sau să-i spună un cuvînt de încurajare, dar se temuse ca vocea lui să nu-l sperie și mai mult, sau să nu-l rușineze arătîndu-i că slăbiciunea de copil mîndru și tenace, de copil de munte, pentru o clipă înfrînt în voința lui de pe acum bărbătească, avusese martori. Și tăcuse, ascultînd, el însuși înfiorat de ostilitatea munților ascunși cu viclenie în noapte, de răsuflarea lor rece revărsată peste văile înguste, peste oglinda lacului, pînă ce plînsul se stinsese, pierzîndu-se pe drumul spre sat. Mai stătuse un timp pe terasă ascultînd tăcerea, apoi intrase, aprinsese lumina și trăsese obloanele, închizîndu-se ca într-o chilie.

...Dimineața plutea sărbătorește pe munți, pe verdele de smarald al pădurii, pe oglinda lacului, cerul ca peruzeaua surîdea feciorelnic, și toată natura clocotea de frățească ospitalitate. „Cum se schimbă totul !", se minună Suru, părîndu-i neverosimile respirația de fiară primejdioasă a nopții și plînsul chinuit al copilului, ca și propria-i strîngere de inimă, sentiment de ființă omenească strivită de apăsarea forței insensibile și copleșitoare a naturii. Se duse pe terasă, în pijama, respirînd aerul înțepător ca sifonul, umplîndu-și plămînii cu seva renăscătoare a universului.

Suru ieșise cu o zi înainte din spital și, nevindecat încă pe de-a-ntregul, fusese trimis de medici pentru cîteva zile la odihnă deplină, la aer, departe de forfotă, fără preocupări de serviciu, fără discuții, fără lectura ziarelor, fără nimic. După ultima ședință — ce coincidență —, la care participase, pe la miezul nopții începuse să se scarpine. La început cu mintea aiurea,

apoi tot mai disperat, pînă cînd înțelese că e pe punctul să-și sfîșie carnea. Îl mînca nu numai pielea, asupra căreia unghiile se repezeau fără nici un folos, neaducîndu-i nici o alinare, ci și creierul, măruntaiele... Văzîndu-l, un tovarăș se speriase. „Ce v-a ieșit pe față, tovarășe secretar ?" — și îl chemase în fața oglinzii. Într-adevăr, fața îi era plină de bube mari, roșii, cît unghia, de asemenea mîinile, pieptul, spatele, tot corpul. Omul telefonase la spital, veniseră doi medici, îi făcuseră o injecție, îl îmbarcaseră în mașina urgenței și îl internaseră. Trăise o noapte de coșmar. O soră, mereu lîngă el, încerca să-l împiedice să-și sfîngereze trupul. După mai multe injecții, abia spre dimineață, mîncărimea începuse să cedeze, dar umflăturile continuau să persiste. O criză foarte severă, de alergie, după cîte se părea de natură nervoasă. Pentru a-l face să ia lucrurile în serios, medicii i-au explicat că se putea considera fericit că inima îi scăpase nevătămată. Ca medicament, niște calciu ! În rest, regim... Ceai cu pîine prăjită, compoturi și odihnă. După 4—5 zile ieși din starea acută. I se recomandă un scurt concediu într-un loc izolat, în natură, cu repaus total. Peluța venise în fiecare zi la spital, cu copiii, dar doctorii acceptau cu nemulțumire aceste vizite. Se speriase rău și, inhibată, cînd venea la Manole stătea pe marginea patului și tăcea. Manole o simțea pierită și ca s-o liniștească mai făcea cîte o glumă, dar ea, ca de piatră, nici nu clipea. Abia după ce a ieșit din spital, cînd s-a convins că e în afară de orice pericol, și după ce i-a făcut geamantanul, s-a apropiat de el și, cu o infinită dragoste, abia mascată de un aer ironic, l-a împuns cu un deget în piept și i-a zis : „Ți-a ieșit răutatea prin piele". Apoi și-a așezat capul pe pieptul lui și a oftat.

Propunerea cu „Lacul Alb" i-o făcuse șeful ocolului silvic. „E ca în basme, tovarășe, nici țipenie de om, doar cantonierul cu muierea. Lapte proaspăt, ouă, pui fript, mure, frăguțe, dacă aveți noroc și un păstrăv." Lacul, situat la 1200 metri altitudine, nu avea în diametru mai mult de două sute de metri. De ori-

gine glacială, îl alimenta un izvor natural, iar primăvara pîraiele zăpezilor.

„Într-adevăr, ca în basme", recunoscu Suru, îmbrățișînd cu privirile panorama inedită pentru cineva învățat să trăiască în birouri, în ședințe, prin sedii comunale, să parcurgă în fugă hale industriale, grajduri, șantiere. Spectacolul aspru și măreț din acest găvan de munte îl intimida, îl scotea din inerția voinței și dîrzeniei obișnuite, îl făcea mai vulnerabil, mai nesigur pe sine. Auzise că asupra oamenilor tari natura are o influență tonifiantă și liniștitoare — poate după ce s-au obișnuit cu ea, presupuse el. Frumusețea prea mare pe el îl răvășise. Îl stăpînea o ciudată exaltare, ca și cînd ar fi băut mai mult decît trebuie. Vedea în natura grandioasă o „minune", și pentru prima dată căpătă o vagă idee despre misticism. La un moment dat descoperi în zona însorită a lacului păstrăvii. Navigînd leneși, impasibili, chiar la suprafața apei limpezi. Se deplasau în formații de cîte zece-cincisprezece, cu o grație solemnă. Singure în creierii munților, rar văzute de ochiul omenesc, aceste vietăți păreau pe deplin conștiente de frumusețea lor și simetria desăvîrșită a organizării și mișcării păreau să trădeze un straniu orgoliu al armoniei. Suru auzi trosnind, călcate de cineva, crengile uscate de pe colina despădurită din spatele casei, și văzu cerbul captiv al pădurarului. Coborîse pînă la gardul de sîrmă ce înconjura poiana, micul său lagăr de prizonier, la cîțiva metri de ușa în golul căreia Suru stătea, aproape ținîndu-și respirația. Își băgă botul umed și negru printre ochiurile plasei de sîrmă și împunse cu coarnele degenerate, de fiară captivă, constrînsă să mănînce, ca un cățel de tîrlă sau un porc domestic, dintr-o găleată veche. Era trist ostatecul ce-și ridicase ochii de un oval languros, oriental, spre Suru, parcă întrebîndu-l, mustrîndu-l, invidiindu-i condiția de viețuitoare neîngrădită, liberă să stea acolo sau să plece în lumea din care venise.

Își făcuse apoi apariția nevasta pădurarului, o femeie între două vîrste, clădită trainic, făcînd să vibreze cărarea sub talpa ei goală, dîndu-i binețe lui Suru și prevenindu-l să nu se apro-

pie de cerb fiindcă e rău și lovește, și-l împroșcă pe animal cu mici sudalme ca pe un copil zănatec, crescut în voia lui, fără nici o opreliște. Îi aducea domnului secretar laptele atunci muls și fiert în ceaun și o bucată mare de pîine de casă unsă cu miere. Bărbatu-său plecase dis-de-dimineață pe la pîraiele din vale să prindă ceva păstrăvi pentru prînz, din aceia mici și gustoși ce trăiesc în ape repezi, nu ca bătrînii ăștia grași și puturoși din lac, pe care dealtminteri nici n-ai cum să-i ademenești la undiță, fiindcă sînt sătui, mănîncă bousteni prăsiți anume ca să le fie hrană. Era veselă femeia, iar cuvintele se înșiruiau frumos în gura ei, fără poticneli, fără pauze și căutări, tot să o asculți. Îi puse merindele pe masa acoperită cu pînză groasă și curată, țesută la război, și știind că domnul secretar are nevoie de odihnă și liniște — și mai mare liniște ca aici nu credea ea să fie în toată lumea, că, uneori îi țiuiau urechile și i se făcea dor de vorbă omenească, mai ales cînd pleca bărbatul jos, fiindcă cei doi feciori erau la școală, la oraș —, dîndu-și ușor peste gură, recunoscînd printre hohote scurte de rîs că de altceva n-o fi bună, dar de vorbă e neîntrecută, se retrase. După ce mîncă, Suru se spălă cu apă rece ca gheața — nu avea încă voie să se bărbierească — și-și cercetă îndelung petele de pe pielea gîtului și a frunții. Privindu-se în oglindă cu detașare, ca pe un străin, îi răsunară în urechi vorbele spuse cu afecțiune și dojană de Peluța, înainte de a pleca : „Ți-a ieșit răutatea prin piele". Se șterse tamponîndu-se ușor cu șervetul aspru, se îmbrăcă și porni.

Cărarea înconjura lacul și undeva, spre coadă, urca, de-a lungul unei văi înguste, pe care se angajă distrat, către un larg platou alpin, unde păștea vaci răzlețe și unde auzi, în depărtare, acioalele unei turme de oi. Cuvintele Peluței îi stăruiau în minte și le repeta mecanic, parcă ar fi fost un vers, un fragment de cîntec. Ce-o fi vrut să spună ? Are și ea gîndurile ei ascunse și deși ține la el, îl judecă. De cele mai multe ori învinuirile se îndulcesc, iau această înfățișare echivocă și blajină. Glumele au un accent de mustruluială maternă pentru ceva

deja iertat. De la un timp această formă de duplicitate inofensivă, dar insinuantă, începea să-l sîcîie. „Dacă ai ceva, spune, domnule, verde în față, ca să putem discuta, să-mi dai și mie dreptul la replică. Altfel rămîne că tu știi ceva cu care nu ești de acord, dar îmi treci cu vederea, că, de, sînt bărbatul tău și ții la mine. Și mă pui în situația să-ți rămîn dator, să-ți fiu recunoscător pentru sentimentele pe care mi le porți, și pentru gentilețea ta. Nu e bine, Peluțo, nu merge, nu sînt de acord" — îi răspunse în gînd, categoric, punînd capăt unei situații anormale. De bună seamă însă că îmbolnăvirea, urîtă, da, urîtă, nu doar neobișnuită, ca o lepră, avea un tîlc. Încheiase luna aceasta grea, lună blestemată, cum nu mai trăise alta pînă atunci. Sigur, ei spuneau că oboseala... se poate... dar parcă nu mai obosise el și altă dată ? Trăsese prea mult de nervi, sigur pe ei, știindu-i de fier. Ca de o frînghie trăsese, cînd de o parte, cînd de alta, și, uite, se scămoșaseră, se slăbiseră. Și el nu știuse nimic, trebuise să-i apară lepra asta pe trup să-i dea de veste.

Atunci, după discuția cu Pepici... David se răsucise deodată în el și se ridicase ca un bici... „biciul lui Attila" începuse să i se spună. El condusese plenara U.T.M.-ului. Îi făcuse „sînge" pe activiști. Îi întrerupea la fiecare frază. Îi punea să explice, să dezvăluie rădăcinile, mai adînc, și mai adînc, să se autoflageleze, să-și pună țărînă în cap, să se zgîrie pe ochi. Care nu reușea era pierdut. „Afară... Să se termine odată cu tembelii, cu gurăcască, cu puietul ăsta mic-burghez." Răscolea viața de familie, intimități mărunte — băieții le și uitaseră, nu le mai puteau reconstitui și de aceea inventau, fantazau, chiar în defavoarea lor, numai să scape. Simțiseră că lui David îi face plăcere să-i vadă zvîrcolindu-se de remușcare și căință și făceau tot ce puteau ca să-i intre în voie, să treacă odată clipa rea. Suru nu participase la ședință, i se povestise însă amănunțit. Cinci ore duraseră concluziile lui David și plouase cu sancționări și excluderi.

Peste cîteva zile Suru condusese plenara la oraș. Se ocupase atent de pregătire. Principala grijă fusese să nu dea ședinței o turnură senzațională, de „judecată de apoi", ci să fie o analiză exigentă a activității concrete. În al doilea rînd, manifestase cea mai mare circumspecție față de manevrarea exemplelor. „Sînt de acord să-i faceți harcea-parcea, le spusese el, dar pe drept. Să-i zgîlțîim și să-i înlăturăm pe aștia care nu pot să dea muncii de partid conținut. Aveți și voi de-alde teleleu-Tănase... frecați-le ridichea să-i usture." Insista, pentru că observase tendința de a se lipi etichete. „Nu vreau tinichele de coadă, fraților, să fim înțeleși, repeta mereu. Critică obiectivă, oricît de drastică, dar pe merit, nu inventii. Nu e vorba să raportăm cîți am exclus, nu facem întrecere socialistă : care sparge mai multe capete. Partidul are nevoie de cadrele bune, să nu le terfelim făcînd pe combativii. Să nu ne pierdem firea sub presiune, să nu creăm psihoză de alarmă... știți cum ziceam noi despre americani... «vînătoare de vrăjitoare»". Se făcuse un raport corect, critic, dar bine cîntărit și la obiect. Influențate, cum era și firesc, de referat, discuțiile decurgeau și ele satisfăcător, atacînd probleme de stil de muncă, de competență, de partinitate. Cînd ședința ajunsese cam pe la jumătate, la reluarea după pauză — se gîndea că pînă pe la șapte, opt o să termine —, cineva strecurat neobservat lîngă el la prezidiu, îi șopti că trebuie eliberat scaunul din centru deoarece în cîteva clipe va veni tovarășul David.

Așa începuse... David venise, ceruse raportul și se adîncise în lectură, ridicînd din cînd în cînd capul pentru a recepționa cîte o frază, arătînd astfel că ține sub observație și sala, că e la fel de prezent pe ambele planuri. Deodată întrerupse pe unul din vorbitori — omul își făcea autocritica pentru că la ziarul local, unde lucra în calitate de șef de secție, nu apăruseră destule și destul de combative articole ideologice —, întrebîndu-l care e originea lui socială și ce apartenență politică au părinții. Omul se fîstîci, se rușină — cum e cînd te duci la doctor pentru o durere de cap și el îți cere

nitam-nisam să te dezbraci la piele, şi asta de faţă cu sora de caritate. Bălmăji ceva dar la insistenţele lui David spuse, cît de răspicat era el în stare, că taică-său fusese agent fiscal, mama gospodină şi că părinţii n-aveau nici-o apartenenţă politică. „Agent fiscal ? se făcuse David că nu înţelege. Adică de-ăla care venea cu toba şi ridica ţoalele ţăranului sărac ?" Vorbitorul, un băiat înalt, cu un început prematur de chelie şi o vizibilă predispoziţie de a face burtă, cu nişte ochelari uriţi, vechi, parcă moşteniţi de la taică-său, agentul fiscal, privi un timp buimăcit spre primul secretar, dar neputînd ţine piept ochilor reci, plecă încet capul şi rămase tăcut. David îl întrebă cîte articole de demascare a elementelor duşmănoase a scris el, personal, în ziarul regional, în ultimul an de zile de pildă, şi cîte a publicat în total secţia. Personal nu prea scrisese pentru că lucra mai mult pe articolele colaboratorilor, iar secţia se numea „de propagandă", publica articole ideologice, demascarea elementelor duşmănoase intrînd în atribuţiile celorlalte, cu muncă de teren. Explicaţiile părură să-i placă primului secretar, căci izbucni într-un rîs sonor, limpede, rîsul acela sănătos, din toată inima, fără nici un ascunziş, de natură să împrăştie orice urmă de teamă. Dealtfel Suru reuşi să citească pe chipuri uşurarea, ba chiar începuturi de rîs, şi se gîndi ce contagios e acest mod al omului de a emite sunete ; văzuse cum, în împrejurări solemne sau grave, persoane serioase se molipseau de la rîsul cîte unui neghiob, după care se loveau cu palma peste gură. Rîsul lui David fu însă retezat brusc de propriul său pumn lovit furios în postavul roşu al mesei. O grindină mare, deasă şi vînătă — ca în vinerea patimilor — se abătu asupra capului păcătos, îngheţînd în acelaşi timp tot ce era viu în sală. David întreba cu o voce ascuţită şi înaltă —, făcînd părtaşi pe toţi la ceea ce găsea a fi revoltător : „Cum a putut să se strecoare un asemenea om în redacţia partidului ?" Dealtfel, tot dialogul, bineînţeles cu răspunsul presupus, David îl purta cu sala, nu cu ziaristul înţepenit în picioare, legănîndu-se uşor din tot corpul ca un spînzurat de o funie nevăzută. Iată ce însemna

miopia politică, lipsa de vigilență revoluționară ! Să pui asemenea oameni să lupte — și cu ce ? cu arma cu bătaia cea mai lungă a partidului ! Iată cum slăbesc rîndurile punînd în posturichele oameni străini de partid, de ideologia sa, de spiritul revoluționar. Iată unde poate găsi dușmanul de clasă breșe. Să audă toți și să înmărmurească : „noi facem propagandă, facem ideologie, nu demascăm dușmanul de clasă, asta e treaba secțiilor cu muncă de teren." Dar redactorul-șef unde era, de ce nu era redactorul-șef acolo ? Toți se făceau că îl caută din priviri, și se mirau. O să vedem noi și cu redactorul-șef cum stau lucrurile. Doar acesta nu e un caz întîmplător, izolat. Acolo s-a cuibărit un spirit... nu împăciuitorist, asta e puțin spus, ceva mult mai grav... capitulare, depunerea armelor. Acest fiu de agent fiscal, ce sfidează partidul, că altfel nu poți să spui, e doar o mostră. Că nu mai are ce căuta în presă și în partid, asta e la mintea copiilor, dar trebuie văzut climatul care a favorizat... și amploarea stărilor de lucruri și cutare... și cutare... și cutare...

Suru își consultase de cîteva ori demonstrativ ceasul, aruncase priviri impacientate, apoi imploratoare primului secretar, dar înțelesese că David venise să preia conducerea ședinței și, implicit, să-i dea lui un vot de blam de incapacitate. Ce concluzie puteau să tragă oamenii ? David nu avea destulă încredere că Suru asigură nivelul de combativitate necesar. Cînd își încheie lunga și înspăimîntătoarea tiradă, tamponîndu-se apăsat pe gură cu o batistă albă, parfumată, și ștergîndu-și automat lentilele ochelarilor, primul secretar făcu un gest indiferent, dar poruncitor, spre Suru, invitîndu-l să continue. Acesta dădu cuvîntul următorului, recomandîndu-i, cu o față întunecată, parcă supărat dinainte pentru ce avea să spună, să fie cît mai concret, mai critic și autocritic. Suru înțelese că de la tonul introdus de David în discuție nu se mai putea întoarce la spiritul inițial al ședinței fără riscul unei ciocniri, în public, de proporții imprevizibile. Și își reaminti ce îl reținuse să intervină atunci, în biroul primului secretar, cînd se declanșase criza politizantă a acestuia. După întîiele fraze ale noului vorbitor,

simțind o primejdie în lentoarea exprimării acestuia, Suru intervenì și ceru mai mult nerv. David explodă însă din nou. Se vorbea de munca de partid în rîndul personalului didactic. Se înșuruba în vorbitor ca un burghiu, scoțînd un rumeguș uscat ce se împrăștie în toată sala. Știa el ce teorii revizioniste circulau printre profesori ? Știa ce fel de oameni îndoctrinau elevii și studenții ? În ce consta munca lui de partid, în strîngerea cotizației ? Sau poate împărtășește părerile acelora ? Din două una, ori nu e în stare să deosebească albul de negru, ori nu reprezintă partidul printre profesori, ci-i reprezintă pe ei, pe revizioniști, în partid. Abandonîndu-l o clipă pe „partener", se întoarse spre Suru și constată, profund nemulțumit, că însăși darea de seamă escamota aceste probleme. Parcă în mod intenționat se eludau tezele de principiu puse de plenară. Nu știa cum s-a lucrat, cine a lucrat, dar răspunzător e desigur biroul, ca și tovarășii însărcinați de comitetul regional — și spunînd aceasta nu se sfii să-l privească ostentativ pe Suru. Dar indiferent de calitatea și orientarea dării de seamă, activului orășenesc îi revenea datoria să lămurească problemele, să scoată la iveală gravele stări de lucruri — și iată că tovarășul... cum spui că te cheamă, tovarășe ?... parcă a picat acum din lună. Și iar o întinse, și o întinse, și o întinse... Și iar obosi și îi făcu semn lui Suru să continue și Suru mai escaladă o treaptă a severității. Așa continuă ședința ore în șir. Cînd vreunul călca strîmb, făcea vreo gafă, părea că încearcă să mușamalizeze ceva, David întreba insinuant cum poate tolera sala un asemenea mod de a judeca. Și atunci Suru se vedea nevoit să se arunce asupra prăzii. În clipele acelea, pe buzele fragede, roz-pal, ale lui David flutura un surîs serafic, și ca o pisică sătulă de lapte sau de sînge, și le lingea cu o limbă subțire și ascuțită.

„A fost o competiție..." — monologa Suru, aruncînd pietre, cu ciudă, în lacul de munte. Un cal momit ba cu bucăți de zahăr, ba cu lovituri de pinteni în coaste, să sară peste obstacole. David îl dibuise că încerca să tempereze psihoza violenței și vrusese să-l vadă intrînd neapărat în învălmășeală, luînd parte la

hărțuiala. Împărțind pumni în dreapta și în stînga. De la oricare dintre aceste ipoteze ar fi plecat, David cîștigase, reușise să îl implice, să-l facă să sară, să dea. Să joace după cum îi cîntase el. Îl băgase în centrifugă și-l învîrtise, obligîndu-l să se integreze unei mișcări în sens invers celui dorit. Pe nesimțite, David băgase dracii în el, îi tulburase judecata, îi otrăvise sîngele.

Suru își aminti că ședința se terminase spre dimineață. Ultima lor victimă — da, fusese produsul unei *colaborări* impusă lui Suru („iată ce repede se pot constitui oamenii în echipă, aceasta nefiind altceva decît subordonarea unora față de o voință dominatoare, investită să impună un țel și o tactică de luptă") —, ultima victimă fusese președintele sindicatului orășenesc. Suru avusese prilejul să-l cunoască mai îndeaproape în timpul evenimentelor din toamna lui 1956. Fusese un timp instructor regional, apoi Septimiu Sever-Axinte îl luase în secția de propagandă și-l promovase șef de sector. Lui Suru îi repugnase de la început mentalitatea și manierele acestui activist, înzestrat și cu un nume respingător, Curfudul, pe care, și lucrul acesta îl scandaliza pur și simplu pe Manole, nu avusese decența elementară să și-l schimbe. Numele provenea probabil din vreo poreclă a înaintașilor, așa cum se întîmplă frecvent în sat. Însă, în timp ce acolo, printre țărani, asemenea epitete oficializate la starea civilă nu lezează pudoarea nimănui, în atmosfera orașului, mai ales pentru condiția socială respectivă, devin triviale, jignesc bunul-simț. Dar nu în primul rînd numele îl dezgusta — deși îi era greață să audă din cînd în cînd la telefon vocea spărtigoasă pronunțînd pedant „Aici tovarășul Curfudul! Tovarășul secretar Sever-Axinte mi-a lăsat vorbă să vă comunic...", ci gîndirea lui rudimentară. Și o incapacitate funciară de a înțelege, de a urmări explicațiile cuiva cu intenția elementară de a examina argumentele. Un lucru odată judecat, catalogat, nu mai putea fi clintit de nimic, și chiar dacă mai stătea de vorbă cu cel „condamnat" de el, concluzia era prestabilită. În lunile grele din toamna lui '56,

cînd se cerea alături de fermitate și vigilență, calm și tact, acest Bică Curfudul, secondîndu-l îndeaproape pe Septimiu Sever-Axinte, tăiase în carne vie. Nu dădea oamenilor nici măcar timpul necesar să respire, necum să se apere. La început Suru îl suspectase de carierism, crezuse că descoperă în el omul avid de parvenire, lipsit de scrupul și grăbit să exploateze conjuncturа pentru a se afirma. Curfudul nu era însă un mic vînător de funcții. Cazul se dovedea mult mai complicat. În fața superiorilor de pildă, părea șters, comun, nu făcea nici un efort deosebit să iasă în evidență. Era convins că numai făcîndu-și datoria cîștigă prețuirea celor mari. Suru nu surprinsese la Curfudul nici vreo înclinație spre slugărnicie ; dimpotrivă, în anumite momente, inclusiv față de cei de deasupra, trăda orgoliu, o conștiință exagerată a importanței sale. Promovările succesive, deși nu spectaculoase, îi consolidase siguranța, îi confirmase convingerile. Suru se convinse astfel că în persoana acestui activist — îmbrățișat cu căldură și folosit intens de Septimiu Sever-Axinte în năprasnica lui „campanie de curățare" — avea de-a face cu un tipic exemplar al fanaticului.

Vocația profundă a lui Curfudul consta în negare. Nega cu o energie neobișnuită tot ce cădea în afara cvadraturii gîndirii sale. Nu constituia nici o dificultate pentru el să nege, nu numai ideile altora, ci însăși realitatea, dacă aceasta venea în contradicție cu schema „Ideii" căreia i se consacrase. Verdictul, pronunțat fără drept de apel, se baza pe cîteva paragrafe de cod ideologic. La un moment dat lui Suru îi venise o idee năstrușnică : dacă ar pune pe cineva, nu o autoritate politică fiindcă aceasta poate l-ar fi inhibat, ci o persoană oarecare, să reproducă, într-o anumită ocazie bine aleasă, în fața lui Curfudul, cîteva formulări din Marx sau Lenin, dinafara micului său bagaj de lozinci ? Și-l închipuia măsurîndu-l de zeci de ori, din cap pînă în picioare, pe omul din fața lui, conturîndu-și dilema : „e reacționar sau nebun ?". Pentru el, dialectica marxistă originară, întortocheată și contradictorie ca și realitatea vieții, nu putea apărea decît ca o nebunie. Suru nu

făcuse această experiență, dar acum rîse de unul singur regretînd că ratase ocazia.

Devenise cunoscută marea însingurare a lui Curfudul. După cîte se părea, rupsese radical și ireversibil cu tot ceea ce ieșea din perimetrul fortului său, asaltat din toate părțile de primejdii, dar inexpugnabil. Singura lume în care putea respira și trăi în siguranță deplină, gustînd adevărata fericire, era aceea a sediilor și a ședințelor. Toată lumea, nu numai Suru, știa că tovarășul Curfudul intra primul pe poarta instituției și pleca cel din urmă. Unii activiști mai încercau să salveze cîte o duminică pentru a o dedica familiei. Curfudul își inventa îndatoriri „ce nu sufereau amînare", pentru a nu pierde nici o zi în afara „perimetrului". Devenise notoriu printre activiști felul cum se căsătorise : rugase cadrele să-i întocmească o listă de posibile soții, corespunzătoare din toate punctele de vedere situației lui politice, și alesese fără măcar să vadă. Se nimerise să fie o fată bună, dactilografă la consiliul popular, și ea tot de la țară, destul de dezghețată și muncitoare, mai tînără cu vreo zece ani. Curfudul apreciase că nevasta lui corespunde cerințelor. Avea însă un defect : pe fișa de cadre nu se menționase, dar ieșise la iveală ulterior. Despre aceasta el nu vorbise nimic, se aflase din gura ei. Îi plăcea adică, Gicăi, prea mult viața de familie. Ducea dorul alor ei și ar fi vrut să-i invite din cînd în cînd s-o vadă cum „s-a situat". Dorea să facă mai repede cunoștință cu rudele lui, să-și lărgească relațiile, să trăiască între oameni, să nu stea ca un cuc în apartamentul de două camere primite de la județeana de partid. Asemenea lucruri nu intrau în vederile lui Curfudul ; le botezase „apucături mahalagești". Se însurase nu pentru a-și umple casa cu nechemați, în jur roiau tot felul de pramatii. Își luase nevastă pentru a respecta normele de conviețuire socială, dar cu intenția de a duce o viață antiseptică din punct de vedere politic. Cît despre rude, fusese categoric. Și ca să nu creadă ea că tratează lucrurile părtinitor, în primul rînd pusese interdicție neamurilor lui. Despre cele două surori mai mari, rămase la

țară, spunea că nu aveau timp de cumetrie. Să fie lăsate să-și vadă de munca lor, că au să pună umărul la întărirea colectivei și să-și educe copiii în spirit nou. În ce-l privea pe fratele mai mic, îi făcuse Gicăi o mărturisire strict confidențială : băiatul nu-i plăcea. Muncea într-adevăr, se calificase șofer la IRTA, era încă utemist, dar se forma sub influențe negative.

Gica mai ofta din cînd în cînd față de fete și din alt motiv : soțul ei Bică — el o sfătuise să nu-i folosească numele mic în public, intimitatea părîndu-i-se că-l bagatelizează, îi diminuează rolul social dar ei îi era rușine să spună, vorbind despre bărbatu-său, „tovarășul Curfudul" —, soțul ei Bică, deci, nici nu vroia să audă de copil. „Etapa nu ne permite, îi replicase. Toate forțele trebuie îndreptate spre sarcina politică de bază. Poate mai tîrziu, să vedem... deși... copiii complică situația, pot aduce surprize, pot «să te bage chiar în rahat»." Cam așa îi spusese Gicăi și ea nu înțelesese aceste vorbe sucite, însă o usturase la inimă refuzul, neștiind pe seama cărui motiv să-l pună. Omul își apăra izolarea cu înverșunare, simțindu-se bine în recipientul său ermetic, privind cu neîncredere și ostilitate lumea. Liniștea și siguranța depline și exclusive i le furniza „microuniversul".

Bică Curfudul ceruse cuvîntul spre sfîrșitul ședinței. Fostul șef de sector ajunsese la comitetul sindical după căderea lui Septimiu Sever-Axinte. David îl aprecia pentru fermitate și devotament, deși Suru era încredințat că nu-i scăpau nici gravele lacune intelectuale ale acestuia, dar fiind prea cunoscut ca mîna dreaptă a secretarului exclus trebuise să-l scoată din aparatul regional și, menținîndu-l în activ, îl pusese, cum zicea el, pe linie moartă. În ultima vreme, primul secretar îi pomenise odată numele, în contextul unor bune aprecieri despre fervoarea și intransigența manifestate cu ocazia adunărilor sindicale. De bună seamă, și Suru luase cunoștință de această resurecție a energiei justițiare a lui Curfudul și așteptase, dîndu-i cuvîntul, cu un simțămînt de anticipată antipatie, să-l audă lovind cu ciocanul său diform în cine știe ce drac închi-

punt. Acesta debută printr-o serie de locuri comune, nestînjenit defel că „ideile" lui fuseseră pisate pînă dincolo de saturație. Se opri la chestiunea sincerității față de partid. Întrebîndu-se pe cine viza această pregătire și intuind apropierea atacului, Suru rămase consternat cînd acesta întoarse gura țevii spre propriul piept. Spuse că suprema sa mîndrie fusese întotdeauna să se știe în fața partidului curat. Enumeră, uitîndu-se pe o bucată de hîrtie, toate autobiografiile depuse în timp, și spuse că stă la dispoziția oricărei anchete pentru reconfirmarea sincerității lor. Suru îl auzea pe David foindu-se în scaun, semn că îl cuprindea nerăbdarea, și se gîndi să-l cheme niței la realitate pe vorbitor, dar acesta, ca și cînd ar fi înțeles că atinsese punctul maxim al răbdării auditoriului, lansă „bomba". Îngroșîndu-și vocea și imprimînd un ritm mai alert vorbirii, ca și cînd situația s-ar fi înrăutățit dintr-o dată și ceva l-ar fi zorit din urmă, declară că se desolidarizează total de actele și faptele fratelui său mai mic și condamnă întregul lui mod de viață. „Ia stai, tovarășe, ce mod de viață ? Ce tot îndrugi aici..." îl întrerupse David, iritat la culme de confuzia creată în logica ședinței. Fără să arate că întreruperea l-ar fi tulburat prea tare, doar gușa lăsîndu-i-se parcă mai jos — curios, constatase Suru, privindu-l, e destul de zvelt, nici pe obraji nu are grăsime, de unde dracu gușa asta la el ? —, Curfudul explică metodic, cu aceeași voce îngroșată, diferitele slăbiciuni și defecte ale fratelui său, terminînd prin a asigura că prevăzuse un asemenea deznodămînt, și de aceea rupsese de multă vreme legăturile cu el. David iar interveni, dar Curfudul parcă asurzise, îi dădea mereu înainte temîndu-se să nu-și piardă șirul gîndurilor, astfel încît vorbeau amîndoi deodată, vocile suprapunîndu-li-se, nemaiînțelegîndu-se nimic. Abia cînd crezu el că a sosit momentul, Curfudul spuse că frate-său fusese recent arestat de organele securității statului. David puse să se telefoneze la direcția securității de unde veni, într-un suflet, însuși adjunctul lui Pepici, un ofițer costeliv cu o față palidă. Îi ceru lămuriri în auzul tuturor despre cazul fratelui lui Curfudul. Într-adevăr

respectivul fusese arestat cu ocazia descoperirii unui mic grup de legionari, și se afla în anchetă, sub arest. David îl expedie pe ofițer și, scuturîndu-și toată oboseala adunată în noaptea aceea lungă, recăpătîndu-și întreaga prospețime, interesul și ascuțimea de spirit, se năpusti asupra vorbitorului. De cînd apucase frate-său pe acest drum ? Ce făcuse pentru a-l recupera? Aha, rupsese legăturile... o să vedem cum e și cu legăturile astea. Ce știa despre activitatea politică subversivă a individului ? Comunicase ceva organelor de securitate ? De ce nu suflase o vorbă la partid ? Sinceritate față de partid, ai ? Îți deschizi inima față de partid, după ce partidul descoperă toate mîrșăviile ? Demagogule ! Faci aicea pe mironosița ? Nu te-am scos din aparatul de partid pentru că devenisei omul banditului ăla de Axinte ? Toate astea sînt întîmplătoare ? Frate-tău complotează cu o bandă de legionari, tu te lipești ca un păduche de un periculos cap legionar strecurat în conducerea regionalei de partid ! Pe cine vrei tu să prostești ?

Președintele sindicatului mai încerca să se dișculpe din cînd în cînd, dar vorbele îi clocoteau scurt în gușă, pierzîndu-și acolo sonoritatea, iar alteori doar dădea să vorbească, pronunța un cuvînt și se oprea, ca și cînd ar fi uitat ce vrusese să spună. Ochii i se umflaseră în cap, nici pleoapele nu-i mai puteau acoperi și rămîneau mereu holbați — parcă s-ar fi îmbolnăvit de „Bazedow", se gîndise Suru —, iar privirile, împrăștiate ca un snop de alice, dovedeau că ceea ce se întîmpla depășea cu mult puterea lui de înțelegere. Orînduiala atît de temeinică, îndelung și meticulos întocmită, din mintea lui, se spărsese în țăndări, sistemul său logic, toate conceptele adunate și rotunjite cu trudă săriseră în aer. Pierduse orice punct de reper. Scena, incluzîndu-l și pe David, îi apărea lui Suru nu dramatică, deși probabil avea și acest caracter, ci grotescă, la fel ca o ceartă între marionete, la panoramele de bîlci, cînd știi că nu păpușile vorbesc, ci altcineva, ascuns în spatele lor, dar din cînd în cînd uiți și izbucnești în rîs cu toate că e lugubru contrastul dintre capetele rigide, țipător vopsite, agitate alandala de mîinile pă-

pușarilor, și vocile dogite de băutură și tutun încercînd în zadar să se pițigăie. Nu fusese însă doar o scenă de bîlci. David ceruse adunării, și obținuse, excluderea din partid a lui Bică pentru nesinceritate față de partid, încercare de inducere în eroare și comportare politică dubioasă, incompatibilă cu calitatea de comunist. urmînd ca asupra implicării sale în criminalele uneltiri legionare să se pronunțe organele de stat competente.

Cu aceasta dezbaterile se încheiaseră, și Suru îl rugă, în numele prezidiului și al adunării, pe primul secretar, să tragă concluziile, ceea ce acesta primi cu plăcere. În timp ce David vorbea, găsindu-și cu greu cuvintele, vădit marcat de oboseală și, curios, cu o anumită amărăciune, parcă regretînd cele petrecute. cînd era bine știut că îndeobște asemenea furtuni îl tonifiau, creîndu-i o stare euforică, Suru își descoperea, tot ciudat și neobișnuit, un început de bună dispoziție. Înțelesese imediat cauza și, prin deducție, în antiteză, motivul stării inverse a lui David. Împotriva voinței lui, Suru trăia satisfacția îndepărtării din partid a lui Curfudul, pe care îl considerase întotdeauna o figură abominabilă — în timp ce, știa sigur, lui David îi părea rău de pierderea acestui om, cu toate că actul îndepărtării, în sine, îl savurase.

După terminarea ședinței, David și Suru, parcă înțeleși, prelungind cît mai mult strîngerea hîrtiilor și dosarelor de pe masă, și făcînd oamenilor semn să iasă, să nu-i mai aștepte, rămaseră ultimii. Oamenii, storși de vlagă, se buluciseră afară, în aerul răcoros, puțin umed al nopții, și ea pe sfîrșite, împrăștiindu-se care încotro, fără puterea de a-și mai zice măcar „bună seara", în cap doar cu dorința de a se trînti într-un pat și de a se cufunda în inconștiența somnului, amînînd orice gînd, orice discuție, orice schimb de impresii pentru a doua zi, cînd trebuiau să fie din nou la opt dimineața pe la treburile lor, sau pentru oricînd altcîndva. David și Suru se ridicară și ei greoi, anchilozați, dar cu sentimentul, fiecare conștient că e împărtășit de celălalt, că în noaptea aceea încheiaseră un pact. Plăcerea de a-l fi văzut pe David descotorosindu-se de

Curfudul îi dăduse lui Suru, pentru moment, impresia că se poate înțelege cu primul secretar, că ei doi au ceva comun. Ieșiră în stradă și un timp merseră pe jos, mașina urmîndu-i la pas, la marginea trotuarului, cu șoferul buimăcit de somn și de nesomn aplecat peste volan. Respirau adînc, forțîndu-și plămînii, ca în timpul unui program de gimnastică. În colț, pe strada pustie, în orașul învăluit de lumina tulbure emanată de stelele ce se decolorau, o siluetă îi atrase atenția lui Suru. O umbră verticală rezemată de un stîlp de fier ; se vedea că n-are nici o noimă șederea omului acela acolo, că nu căuta nimic, nu aștepta nimic, nu vroia nimic. Părea o ființă extrapămînteană căzută chiar atunci, neștiind încotro s-o ia, ce are de făcut. „E Curfudul", murmură Suru și sufletul i se înmuie brusc de un val greu, cutremurat de drama omului. Cît muncise negase totul, în afara măruntei scheme de idei schimonosite, tăind toate punțile cu lumea înconjurătoare, baricadîndu-se în cercul său restrîns, ca într-o cetate, și, iată, acum, ai lui îl negau la rîndu-le și îl alungau. Într-adevăr, poate fi cineva mai singur ? Este el în stare, va fi el vreodată în stare să înțeleagă ce i s-a întîmplat ? De bună seamă, nu va putea continua să trăiască decît în afara logicii. Dealtfel, își spuse Suru, așa cum trăise și pînă atunci. David îl auzise pe Suru și-l recunoscuse și el pe Curfudul. Îndreptîndu-se spre mașină mîrîi rece, sec, fără urmă de emoție, cu obidă : „Dă-l în pastele mă-si de bandit !" Și Suru înțelese că în David se trezise din nou instinctul ce-l determinase să-și sacrifice preferatul, voința de nimicire a tot ceea ce-i contrazicea convingerile, sistemul de gîndire, misiunea, așa cum și-o înțelegea el, și care era mai tare decît orice sentiment omenesc.

Îl înșelase David în ședința aceea, îl corupsese ? Ce fel de corupție, „corupție morală" ? Cuvintele îl speriară. De unde-i veniseră în cap ? A te lăsa corupt înseamnă a te vinde. Corupție este cumpărarea conștiinței, a principiilor, a cinstei și dem-

nității. Ce vorbă e asta la el ? Omul corupt amuțește, acceptă compromisuri, se supune, se lasă dus, tîrît. Coruptibilitatea e o gravă slăbiciune — de caracter, de mentalitate. Își poate reproșa acest viciu ? Față de David fusese slab, asta era clar. Dar în ce constase slăbiciunea lui ? Acceptase turnura impusă ședinței. Ce vrea să spună acest cuvîntel „turnura" ? Îl lăsase să-și facă de cap, ce mai tura-vura, să acționeze împotriva convingerilor sale. Doar le spusese clar oamenilor ăia. Îi pisase atîta cu punctul lui de vedere. Și apoi deodată... stînga-mprejur, cu David împreună, înainte marș. Deci nu numai că-l „lăsase" pe David. Asta nu era decît o jumătate... Mărșăluise cu el. Se temuse să-l înfrunte.... mă rog, asta mai merge. Dar de ce participase ? Nu putuse să tacă ? Să-l lase pe nebunul ăla să-și ridice poalele în cap ? Îi fusese frică să nu rămînă de căruță ? Să nu fie învinuit de împăciuitorism sau de incapacitate ? Dar ce, David poate chiar să taie și să spînzure ca în țara lui „Por Împărat" ? Îi mai rezistase doar și altă dată. Nu de David, ca individ, se temuse, ci de ce era în spatele lui. Adică ce ? Linia, hotărîrea, organul. Acestea, deci, sînt mai presus de el, de convingerile lui ! În fața lor nu poți decît să te pleci, să te supui. Atunci are sau nu curaj ? Are pe dracu ! La drept vorbind, are... Poate privi pe oricine în față fără să clipească. Se poate măsura cu orice ființă omenească. Se poate lua la trîntă și cu dracul. Da, dar cînd cădea bagheta și se auzea : faci așa și nu așa ? Deci curajul lui are limite, merge numai pînă la un punct, și acolo se înmoaie, se fleșcăiește. Ce a devenit el de fapt în ședința aceea ? David stătea alături și îl manevra. Nu personal, dă-l dracului de nenorocit. Nu dădea doi bani pe el. Atunci ? Altceva, în slujba căruia David se pusese cu zel, pentru că acel ceva îi venea ca o mănușă, era exact pe măsura spiritului lui. Dar ce, el se poate lupta cu dracii, vrea să spună poate înfrunta oricînd un dușman, cu orice risc, să notăm bine cu orice risc, iar în fața acelui ceva devine neputincios ? Alt cuvînt afurisit, născocit de mintea lui ipocrită : „acel ceva". Adică, legea internă, legea căreia îi aparține. Față de aceasta este deci

total dependent ? Dar conştiinţa nu contează ? Faţă de ea nu are nici o obligaţie ? Ce înseamnă legea internă — ordinul de sus ? Deci dacă va comite o porcărie şi va fi tras într-o zi la răspundere se va ascunde în dosul ordinului, va da toată vina pe el ? Dar e bine cunoscut, nimeni nu i-a dispensat vreodată pe oameni de răspundere, nimeni nu a acceptat această scuză stupidă. Atunci, cum se armonizează una cu alta ? Cum se împacă ? Ei, cum conviețuiesc ? Afurisită treabă. Te doare capul. Îţi vine să-ţi iei cîmpii. Ai intrat în horă, trebuie să joci ! Ha ! Simplu de spus. Dar ce eşti, automat ? Ce faci, ce faci cînd acel ceva te ghidează greşit, te împinge la rău ? Îi dai înainte ? Poţi să-i dai, dacă chestiunea te priveşte numai pe tine personal, atunci poţi să-ţi iei această răspundere. Te repezi cu capul în zid sau te arunci în lac. Dar cînd nu mai e vorba doar de tine ? Ci şi de alte fiinţe omeneşti, de alte destine ? Tot aşa acţionezi ? Fir-ar a dracului de viaţă ! Încîlcite îi sînt ițele ! Atunci ce facem, ne opunem ? Da, într-adevăr, asta e o soluţie. Şi destul de simplă în fond. Cea mai simplă. Te opui... ei şi ? Dar trebuie să-ţi asumi riscul. Adică ce risc ? Riscul de a schimba macazul radical, adică nu de a-l schimba tu, de a crea posibilitatea să-l schimbe alţii cu tine. Ei, asta e limita ! Deci aşa ajungi la punctul mort ? Ori aşa, ori aşa ! Şi atunci ? Dacă te apuci să gîndeşti, te doare capul. Ce fericit e David ! Chiar fericit, porcul ! Nu pentru că n-ar gîndi. Ci fiindcă zice : perfect, aşa gîndeam şi eu. Să-i dăm înainte că-i dăm bine. Deci condiţia e să se potrivească. Altfel, uite, te umpli de lepră şi umbli tehui prin munţi de unul singur, zbătîndu-te în ghearele conştiinţei care nu te iartă. Chiar dacă ăia pe care i-ai pocnit te-au iertat. Te-au iertat pe dracu ! Te ţin ei minte cît or trăi ! Şi dacă ar fi numai atît... Dacă ai putea spune : „ce a fost a fost, gata, punem punct. De-acum încolo s-a zis, procedăm altfel, mergem pe alt drum !". Dar de unde ştii că într-o zi... din nou... Rămîne acel risc, o grămadă de jeratic aprins de care nu poţi să te apropii, căreia îi dai tîrcoale de departe... Sau fugi de foc, sau te arunci dracului în el, şi scapi.

Nuiaua subțire de alun zvîcni scurt și Suru trase grăbit undița, cu o plăcută senzație de victorie. „Ei, ce zici, îl întrebă pe puști, în timp ce păstrăvul lipăia pe cimentul terasei, îți place ?" „E bun, răspunse băiatul, aplecîndu-se să-i scoată undița din gură, fără nici un entuziasm. Nenea Simeon a prins și de o sută de ori mai mari." „Bă, dar știi să tai la piroaie... cum îți zice ție ? Petre ? Bă Petrică, prea sînt gogonate, cum de-o sută de ori, ce-a fost balenă ?" „Vorba vine", puse punct calm, cu bună-cuviință și demnitate, mirării prea pătimașă a „domnului secretar", Petre, nepotul cantonierului, decepționat de faptul că partenerul dovedea o fantezie atît de limitată.

„Păcat că n-avem noi căreți, îl aduse el pe Suru pe un teren mai practic. La bousteni nu vin ăia mari. Căreții sînt mai iuți și mai dulci, dar se prind la vale, în pîrîu. Trebuie să te duci cu noaptea în cap, să-i aduci în găleată vii." „Ce sînt ăia căreți, mă Petrică, se interesă Suru, cum arată ?" „Păi nu știți ? crăcți..." „Atunci de ce le zici căreți ?" „Păi așa se zice" — îi întinse băiatul undița cu momeală proaspătă, vădit nemulțumit de spiritul chițibușar al „domnului secretar." „Dacă e pe-așa, păreau să spună buzele lui bosumflate, știu și eu să te înfund."

Trecuseră două zile de cînd venise la „Lacul Alb" și Suru se simțea bine, dar ceva continua să-l facă să se considere convalescent, o slăbiciune, impresia că are nevoie de un sprijin, de o cîrjă, deși urca fără nici o greutate rîpile abrupte. Înțelegea că e vorba de o convalescență sufletească, de o hipersensibilizare nervoasă și lucrul acesta îl necăjea, nimic nu detesta mai mult decît labilitățile „feminine". Nu avusese această stare nici în timpul crizei, în spital. Abia aici, în singurătate, sub cerul transparent ca un voal de mătase bleu-pal, sau dens și negru, enorm tavan de onix, lîngă apa ca o platoșă, în conștiința lui se insinuase impresia de om bolnav. Prezența copilului îi făcea bine și încerca să-l țină cît mai mult lîngă el. Rîvnea la simplitatea unor discuții ca între copii,

dar băiatul, deşi deschis şi vorbăreţ, se ţinea în rezervă, manifesta neîncredere, bănuindu-l pe Suru că se preface, că vrea „să se joace", adică nu să se joace de-adevăratelea, ci doar să se distreze cu el. Or băiatul n-avea nici un chef de joacă, mai ales cu „domnu secretar", el vroia să trateze lucrurile serios, dar se izbea de ariditatea gîndirii celuilalt, ca şi de exigenţele lui didactice. Suru observa că prietenia se închega greu şi făcea eforturi să se acomodeze, descoperind pentru prima oară cît de dificil e să comunici cu un copil ca între egali. Şi această atracţie către copil, către copilăria întruchipată de el, îi spunea că trăieşte un moment de slăbiciune sufletească. Îşi depăna amintirile ca un om bătrîn sau bolnav.

După şedinţa de la organizaţia orăşenească, timp de aproape o lună de zile, tot ce făcuse Suru purtase pecetea unui puternic automatism. O forţă a inerţiei irepresibilă se exercita tiranic asupra actelor sale, silindu-l să acţioneze ca un robot. Exerciţiul din noaptea aceea, cînd fusese obligat să-l secondeze îndeaproape pe Eftimie David, îi intrase în reflex. Nu atît mintea, cît aparatul de execuţie reuşise să înveţe lecţia şi să o reproducă. Conducînd zeci de şedinţe, nu mai avea nevoie să gîndească — lucrul acesta apărea inutil şi stînjenitor şi nici nu-şi mai cerea dreptul la viaţă. „Ştia" că şedinţele au un anumit scop şi datoria lui era să-l împlinească. Orice împotrivire, orice încercare a cuiva de a zădărnici programul, se dovedeau nefaste. În sensul că ravagiile se amplificau, suferinţele sporeau, deşi nu le considera suferinţe, ci doar „efecte". Era vorba de o ciocnire inevitabilă între ceva ce încerca să se opună sau să se sustragă şi misiunea lui de a face potrivniciile să cedeze, să se înmoaie, de a le înlătura. Nu era o treabă grea, devenise o chestiune de rutină. Dealtfel, judecînd obiectiv, nici nu prea întîmpinase cine ştie ce opoziţii. Mai degrabă încercări viclene de alunecare, tactica strecuratului prin crăpături, cameleonism,

schimbarea bruscă la față. Nu prea fusese înarmat pentru a discerne manevre de acest fel, trebuise să se exerseze din mers, mai ales pentru a-i deosebi pe șmecherii de moment de cei cu vechime, cu vocație.

În liniștea munților, întîmplările i se arătau într-o lumină nouă. Optica de acum nu mai corespundea cu cea de atunci, și boala, sau slăbiciune sufletească, ce era, se învedera în faptul că unele fapte pe deplin firești în momentul săvîrșirii, căpătau un aspect grotesc, înfricoșîndu-l, chiar dacă numai pentru o secundă, chiar dacă numai într-o porțiune a conștiinței. Această senzație îl preocupa fiindcă îi contrazicea caracterul. Se considerase un fel de yogian ce-și amorțea brațul cînd vrea, punîndu-i pe curioși să-l lovească, să-l înțepe, să-l ardă, să-i facă ce vor, arătîndu-le că nu simte nimic. Și acum, această neașteptată și neplăcută înfricoșare — ca un simptom maladiv al conștiinței ! Teamă pentru sine ? Nu, nu, alt fel de frică, mai confuză și mai greu de înfrînt : frică de sine. Frica de ce poate face cînd i se dă un baros în mînă și o instalație din acelea rudimentare de încercare a puterii, cum găsești în fiecare bîlci, și unde parlagii făloși, cu brațe părînd scurte de groase ce sînt, lovesc cu o singură mînă și aruncă proiectilul de fier pînă în vîrful prăjinii, făcînd capsa să pocnească asurzitor.

Nu mai putea reconstitui desfășurarea completă a ședințelor, nici nu prea le mai distingea între ele, fuseseră și multe — aproape în fiecare zi cîte una. Îi apăreau numai tipuri, figuri, cazuri și nici acestea într-o ordine anumită, ci disparat, după cine știe ce oculte legități ale memoriei. De pildă, directorul de întreprindere... Acum, la capătul ochianului întors, putea spune că omul exercitase, fără să-și dea seama, o profundă influență asupra procesului de alertare psihică — alertare în sens de intrare în ritmul amplificării semnificației faptelor, noțiunilor, cuvintelor, pentru că altfel reușea să rămînă perfect stăpîn pe sine —, proces inițiat de Eftimie David. Directorul fusese picătura necesară efervescenței. Nici acum nu-și putea explica incidentul, parcă ar fi fost iluzionism colectiv. Nu-l remarcase

cînd apăruse la tribună după ce îi dăduse cuvîntul. Îl auzise plesnind deodată, ca un tunet din senin, vara, cînd n-ai văzut norul ridicîndu-se și n-ai presimțit apropierea furtunii. Părea că citește o pagină din Apocalips sau, mai rău, un comunicat despre apocalipsul în curs de desfășurare. Vorbea fără să respire, fără pauză între cuvinte, transmițînd, alarmat la culme, ceva... cu inflexiuni paroxistice, cu schimbări de ton pînă la pierderea sunetului într-o scurtă răgușeală sau chiar mutenie, cu acute stridente ca scrîșnirea fierului pe fier, încît se autoanihilau. Vorbea ca sub impresia unor grozăvii văzute cu ochii doar cu cîteva minute mai înainte anunțînd, nu proorocind, apropierea apelor, focului, prăpădului. Suru vedea cum crește în sală surescitarea și teama. În cîteva minute omul făcuse praf nervii întregului auditoriu. Pentru că în același timp sugera și starea de boală mintală, pierderea autocontrolului, ființa umană smulsă din chinga echilibrului spiritual și lăsată în derivă. Asemenea scene îngrozesc mai mult ca orice, omul normal nu poate rezista imaginii în care atributele esențiale ale speciei sînt distruse. Se sperie, așteptîndu-se ca și în sine să se spargă zăgazurile, creierul să-i bubuie de explozii în serie, celulele să țipe. Cînd directorul de întreprindere a plecat de la pupitru, în sală s-a auzit un lung oftat de ușurare, căci toți ajunseseră la capătul răbdării. Se vedea că nimeni nu mai vroia să aibă de-a face cu acest om, nici măcar să audă de el, necum să reflecteze la ce spusese, să se preocupe de treburile unității pe care o conducea, să pună întrebări, să-l tragă la răspundere pentru deficiențe, oricît ar fi fost de mari. Dealtfel nici Suru nu reușise să urmărească sensul frazelor, bănuia însă din fragmentele de cuvinte plutind încă în aer, că fuseseră debitate banalități, în nota generală a discuțiilor. „Poate o fi fost o simplă tehnică — se gîndea acum, atunci nu-i trecuse prin minte o asemenea ipoteză —, poate treburile mergeau prost de tot la întreprindere și vrusese să le ascundă sub această nebunie jucată, în chip de maxim simț de răspundere și combativitate."

În sală se vedea că toți așteptau să vină la tribună cineva cu o voce liniștită, o femeie eventual, oricine, cu condiția să spună platitudini cu tonul cel mai anost. Suru intuise acest refuz al tensiunii, existent în sală, dorința de placid, de ape liniștite, somnolente, putrezi, și se revoltase. Se trezise în el energia amenințată de înăbușitoarea liniște și nepăsare, deși și el fusese traumatizat în timpul bombardamentului celeilalte energii, dezlănțuite la marginea patologicului. Totuși omul îi dăduse impresia că reprezintă o stare de spirit de surescitare și intransigență ce cuprinsese activul, nu numai pe Eftimie David. Îl căutase cu privirile în sală, nu-l urmărise plecînd de la pupitru, și într-un tîrziu îl descoperise. Să fi avut spre 60 de ani, dar respira vigoare și acuitate spirituală. De statură mijlocie, mai degrabă scund, cu capul înghesuit între umeri, cu păr puțin și rar, aproape albit, pielița obrazului subțire, uscată, întinsă pe pomeții obrajilor și încrețită în riduri orizontale pe frunte, ochii mici și gura, fără buze, de pește de mare — singurul lucru mai frapant erau sprîncenele, și ele distrofice, dar de culoare închisă —, nu i-ar fi atras în nici un fel atenția dacă l-ar fi văzut înghesuit în scaun, printre ceilalți participanți la ședință. Omul contribuise însă, fără să vrea, fără să știe, la ridicarea diapazonului politic al lui Suru, la decizia de a răscoli mai mult decît își propusese conștiințele stătute, punînd surdină primei intenții de calm și ponderație. Va trebui să-l caute neapărat pe acest om, să-l examineze îndeaproape.

Poate și femeia, președinta consiliului popular comunal, să fi produs o anumită rezonanță în subconștientul său, incitîndu-l. Nu avusese nimic supărător, strident sau demagogic în cuvîntul ei, dimpotrivă îl impresionase tonul ferm, convins, aproape pasional. Vocea, de o profunzime feminină senzuală, dădea valoare fiecărei idei, fiecărui cuvînt. Vorbea de muncă, de răspundere și din tot ce spunea țîșnea un dinamism angajat, contagios, mobilizator. Deși se referea la ceea ce făcuse și făcea în comuna ei, părea mai degrabă că urmărea

să-i mobilizeze pe cei de față, ca și cînd ar fi avut de realizat cu ei o acțiune urgentă, foarte importantă. Suru se gîndise că femeia trebuie neapărat promovată. Ce-ar face ea la sfatul popular județean ! Ar scoate draci din tot aparatul ăla mare și amorf, și apoi ar răscoli orașul, ar trezi din letargie, cu vocea ei pătimașă, nu numai bărbații, ci și muierile de prin cartiere, le-ar pune la treabă edilitară. În fața ei nu se vor da înapoi, pentru că o vor simți sinceră și dăruită. Întorsese capul spre ea și ascunzîndu-și curiozitatea sub expresia de concentrare, o privea atent, cu o reală plăcere. La cei aproximativ 35 de ani, cît îi dădea Suru, arăta armonios, atrăgătoare ; părul șaten strălucitor, grațios ridicat spre creștet, îi elibera ceafa rotundă, dreaptă, puțin cam îngroșată, și urechile înalte desenate delicat. Parcă ar fi olteancă din alea cu 24 de măsele, încerca Suru să glumească cu sine, urmărindu-i ochii învăluitori, languroși, puțin triști, osteniți. Osteniți oare de muncă sau de viață, de viața nopților ei necunoscute ? Nici măcar nu știa dacă e măritată și curiozitatea îl îmboldea să afle, dar n-avea pe cine să întrebe. Femeia dăduse și ea bici voinței lui — desigur, fără să știe —, parcă ar fi plesnit ușor cu pupa unui trăpaș de rasă, puțin lenevit.

Dar bidiviul se ridicase pe picioarele din spate nechezînd, punîndu-și în evidență liniile de forță.

Cum o răsturnase din șa, o tîrîse prin praf și o făcuse una cu pămîntul pe directoarea de la fabrica de confecții ! Venise la tribună tremurînd toată, cu vocea stinsă, abia stăpînindu-și bătăile inimii, bătăi vizibile în pielea fleșcăită de sub bărbie. Să fi avut în jur de 50 de ani, dar se îmbrăca, se coafa și se farda cochet, ca o tinerică. Contrastul între ceea ce era și ceea ce vroia să pară crea, așa cum se întîmplă la femei în jurul acestei vîrste, un ridicol frapant. Poate și asta a trezit în Suru pornirea sadică, asta și, în tot cazul, emoția ei dizgrațioasă părînd că ascunde prost o mare vinovăție. I-a pus cîteva întrebări politice — ea citea mai ales cifre de producție — și a văzut-o că se înmoaie de sudoare ca o găină fiartă

cu pene cu tot. Suru a reușit s-o scoată din această stare de stupiditate, duritatea tratamentului aplicat, ajutînd-o să nu mai tremure. În schimb, privea cu ochii rimelați ca o răufăcătoare prinsă asupra faptului, ca o joiană intrînd pe poarta abatorului cu genunchii moi, fără puterea de a mai mugi măcar. Ce să discute cu ea ? Cineva de la prezidiu îi șoptise că e o organizatoare bună și că fabrica are rezultate pozitive. El demonstră însă tuturor — cu o ascunsă plăcere, pentru că apărarea i se părea neprincipială și îl enerva — cît e de nepricepută, de incapabilă, și mai ales de apolitică. Oare ei își închipuiau că industria noastră socialistă, citadela clasei muncitoare, trebuie să aibă în posturi-cheie asemenea curci plouate care știu despre politica partidului cît coafeza ce le pune pe moațe părul rărit și lînos ? Ăsta e spiritul muncitoresc, revoluționar, adus de industrie — ramura conducătoare a economiei — într-o dezbatere politică ? Așa dă grai aici un director comunist rolului muncitorimii — clasa cea mai avansată, clasa de avangardă a societății ? Cum poate să însuflețească o asemenea femeie un colectiv de muncitoare, fiecare din ele de o mie de ori mai combativă și mai conștientă, cu un simț politic de clasă infinit superior ? Am ajuns în așa hal încît punem să conducă fabricile niște cocoane fandosite care beau toată ziua cafea și în orele libere joacă tabinet, în loc să se ducă la universitatea serală de partid, sau să pună mîna pe o carte politică să știe pe ce lume trăiesc ? Flerul de activist experimentat nu putea să-l înșele pe Suru, era sigur că din punct de vedere politic femeia rămăsese mult în urmă și refuza cu încăpățînare să țină seama de meritele ei gospodărești, ca și de circumstanțele în care trăia și muncea. Ignora, și poate cu bună-știință, faptul că activitatea ei epuizantă, din zori și pînă în noapte, pentru realizarea planului, miile de mărunțișuri ce trebuiau rezolvate neîncetat, o distrăgeau total de la preocupări mai elevate. Nu vroia să vadă că și vîrsta, uzura, oboseala începuseră să-și spună cuvîntul, o marcau, și că în aceste condiții nu mai putea face față chiar tuturor cerin-

ţelor. Nu, nu acceptase nici o îngăduinţă şi formulase din partea adunării recomandarea scoaterii ei din funcţie, ca necorespunzătoare politic.

Îi căzuse „cu tronc", de asemenea, şeful unei gospodării agricole de stat. Fusese numit de curînd ; îi trecuse prin mînă dosarul de cadre, un dosar plin de recomandări superlative, dar nu apucase să-l vadă în carne şi oase. Înfăţişarea respectivului i se păruse imediat tipică pentru un filfizon : ţigănos, subţirel, îmbrăcat îngrijit, cu gust, arborînd o tinereţe înfloritoare. Întruchipa, după Suru, „moaca şmecherului". Culmea, pe nas îi atîrna, în timp ce-şi citea cuvîntul, o pereche de ochelari cu ramă subţire de metal galben. Asta e figură de conducător de unitate agricolă de stat ? Cum să apară ăsta în faţa ţăranilor, ce-o să zică ăia ? Cum să alerge el prin noroaie, prin zloată, după treburile gostatului, cum să bată grajdurile, cîmpurile ? Cum să conducă activitatea agricolă, care cere să fii topor de oase ? Cum să fie ăsta în stare să imprime disciplină, seriozitate, să ceară altora ce n-are el ? Ăsta e bun de baluri, de flirturi, parcă tot timpul face cuiva cu ochiul. Chiar şi în clipa aceea i se părea că nu dă doi bani pe ce se întîmplă acolo şi îşi citeşte hîrtiile cîş, dintr-o parte, cu capul aplecat, să nu se vadă că rîde sau că face semne cuiva din sală. Tînărul director nu rîdea deloc şi nu făcea semne nimănui, citea, e drept potolit, poate cam fără vlagă, o cuvîntare nici mai bună, nici mai rea ca a altora. După ce terminase, Suru tăbărîse pe el. De cînd era el în partid ? Aha, şi ce sarcini de partid îndeplinise ? Da ? Şi acum ce sarcină de partid avea? A, n-avea, nu primise, fusese numit de curînd şef de gostat şi, dealtfel, nici nu credea că ar mai avea timp să facă altceva ? Deci aşa stăteau lucrurile. Nu mai primise... Şi apoi odată năpraznic, sec, scurt, ca o lovitură de bardă în trunchiul unui copac tînăr... deci pentru el funcţia de conducător nu era o sarcină de partid, ci un fel de titlu, o recunoaştere onorifică a marilor lui merite politice din trecut. Sau ce, o recompensă primită de la unchi-său cu ocazia absolvirii facultăţii de agro-

nomie ? Dar cine-l pusese pe el acolo șef, știa măcar acest lucru ? Aha, partidul... Cu toate acestea el nu considera că are vreo sarcină de partid și dealtfel nici nu crede că ar mai fi putut-o accepta ! Tînărul ținuse piept un timp, apoi se fîstîcise, încercase să explice că s-a exprimat greșit, dar i se făcuse rușine, se gîndise poate că mai bine o încasează decît să facă pe școlarul bilbîit. Dialogul alunecase spre rolul gostatului în desfășurarea luptei de clasă la sate, dar tînărul — care deși își scosese ochelarii, se vedea că fusese un tocilar, în nici un caz un superficial și un șmecher — nu părea să fie de pe la țară, mai degrabă bucureștean, fără experiența practică a pămîntului și a satului și fără o cultură politică sistematică. Dealtfel și gostatul respectiv avea mai mult caracter de unitate experimentală, de cercetare științifică, probabil chiar din această cauză fusese numit acolo. Încerca să explice chestiunea raionării culturilor și a soiurilor timpurii, într-o foarte încîlcită înlănțuire logică cu tema în discuție. Suru îl făcuse de rîsul lumii ; sala, cu nervii slăbiți, simțind nevoia destinderii, începuse să hăhăiască pe înfundate, apoi în cor, pe de o parte dînd satisfacție lui Suru, iar pe de alta demonstrîndu-și cruzimea inconștientă, sarcasmul nemilos al oricărei mase față de cel slab și ridicol, chiar dacă aceste trăsături sînt doar aparente, efect al capriciului celui puternic și nedrept cu care se înfruntă. Suru îi explicase școlărește, cu fraze dinadins simple, de abecedar, problema luptei de clasă la sate și îi dăduse sarcina să conspecteze editorialul din „Scînteia" despre plenara Comitetului Central și să-i prezinte materialul personal peste maximum o săptămînă, și apoi pusese la vot sancționarea lui cu vot de blam pentru subaprecierea gravă a pregătirii politice.

Un moment neplăcut, cînd Suru recunoscuse în sinea lui că sărise peste cal, fusese cel cu Prapurgiu, dramaturg local ale cărui piese răzbăteau uneori pe la teatre mai răsărite din provincie, inclusiv la emisiunile radiofonice. Cineva se referise în timpul ședinței la ultima piesă într-un act a lui Pra-

purgiu, jucată la casa de cultură de o echipă de studenți. Vorbitorul l-a acuzat pe autor, aflat și el în sală, de necunoașterea vieții, superficialitate și apolitism. Era vorba, după cîte își amintea Suru, de un subiect sătesc, și criticul improvizat înțelesese că piesa opunea unui țăran dornic să intre în colectivă pe fiul său, proaspăt muncitor pe un șantier, caracterizat ca personaj negativ. Așa arată oare tineretul nostru nou, crescut și educat de regimul democrat-popular, cum îl zugrăvește tovarășul Prapurgiu ? — avansa vorbitorul pe calea implicațiilor politice ale cazului. Unde a găsit autorul asemenea tineri ? Ce interese îl determină să ponegrească tînăra generație ? Mulți dădeau din capete aprobator, alții chiar se agitau în scaune, dornici, evident, să cantoneze cît mai mult discuțiile în acest subiect îndepărtat de sfera lor de activitate. Suru îl rugase pe dramaturg să vină la tribună și să dea explicații. Nu avusese pînă atunci de-a face cu Prapurgiu deși auzise de el, dar văzîndu-l îi displăcu din primul moment — îl nemulțumi neglijența ținutei, trupul diform cu cărnuri gelatinoase, burta căzută, obrajii lăsați, tremurători. Netuns, cu părul lung, în dezordine, cu pungi moi și cearcăne adînci sub ochi, cu hainele largi, mototolite, părea întruchiparea boemei celei mai jegoase. Spontan, Suru făcu legătura între personalitatea omului și scrierile sale și acceptă pe loc interpretările vigilentului spectator, fără să le mai verifice. Îi ceruse lui Prapurgiu nu să lămurească lucrurile, ci să mărturisească, în fața adunării, mobilurile denigrării realității socialiste. Prapurgiu, cu buzele umede de salivă — o fi avînd vreo boală, vreun diabet, reflecta acum Suru, amintindu-și scena —, molfăi un răspuns încîlcit, total neconvingător. Pretindea că așa-zisul tînăr muncitor era de fapt o haimana, ajunsese pe un șantier întîmplător, dar nu se ținea de nici o treabă, și tocmai de aceea nu înțelegea nici legitățile dezvoltării istorice. Tînărul se opunea intrării tatălui în colectivă dintr-un mărunt interes egoist, ca acesta să nu dea via, să aibă el ce bea cînd venea pe acasă. Și că tocmai aicea se vedea puterea de convingere a politicii partidului, în

faptul că bătrînul nu se lăsa ademenit de fiu-său. Prapurgiu vorbea molîu, bleg şi din cînd în cînd rîdea ca un nătîng, ca şi cînd nici el n-ar fi crezut ce spune, socotind că nu avea nici o importanţă cine era pozitiv şi cine nu, că aşa e în literatură, lucrurile sînt amestecate şi, mă rog, aşa le văzuse el. Adică tocmai ce îi trebuia lui Suru pentru a se înfierbînta. Văzuse roşu înaintea ochilor — cum, un haplea ca ăsta stabileşte ce e bun şi ce e rău, el hotărăşte după ce modele să ne ghidăm noi în viaţă ? Cu mintea lui dezlînată, cleioasă, ca de beţiv, şi cu rîsul ăsta tîmp, de iresponsabil ? Oho, frate, păi nu merge aşa, literatura are şi ea nişte obligaţii şi un anumit rol, ea trebuie să surprindă tendinţa principală a fenomenelor şi să pună în evidenţă noul, nu să răstoarne realitatea cu fundul în sus. Sigur, poţi să găseşti un caz izolat, dar ăsta e caracteristic pentru atitudinea tineretului ? Ce-o să zică sătenii văzînd o asemenea piesă ? Aţi văzut, mă, că nici feciorii noştri nu vor colectivizare, că şi ei ţin la bucăţica de pămînt? Scriitorul nu trebuie să se gîndească la consecinţele scrisului său ? El nu-şi dă seama că arta poate fi o armă cu două tăişuri — şi un factor de progres, dar şi unul de demobilizare ? Prapurgiu, lichefiat, renunţase să-şi mai susţină poziţia şi aproba, cu un zîmbet complice, conspirativ, gravele interogaţii acuzatoare ale lui Suru, ceea ce pe acesta îl scotea din sărite. La un moment pusese această întrebare ce-l făcea acum să-şi simtă obrajii roşind : „Tovarăşe, dumneata faci pe prostul sau eşti prost cu adevărat ?". Prapurgiu rîsese timid, ruşinat, ca şi cînd Suru făcuse o glumă amicală şi el arăta că înţelege asemenea intimităţi, nu se formalizează, ba ştie că făptura lui, cam alandala, se pretează chiar la batjocură. Se angajase să reia piesa, să mai lucreze la ea şi să schimbe complet partea necorespunzătoare. Suru trăsese concluzii zdrobitoare în legătură cu precaritatea nivelului politic al lui Prapurgiu, ca şi al altor creatori de artă, critică la sînge filiala uniunii, organizaţia de partid respectivă, secţia de propagandă a comitetului regional şi indică să se organizeze o dezbatere a piesei la clubul

uzinelor metalurgice cu tineri muncitori utemiști în prezența autorului. „Să-ți susții acolo concepția dumitale eclectică, străină de ideologia marxistă" — îi spusese lui Prapurgiu împungînd cu degetul în direcția unde acesta, cu cărnurile revărsate în scaunul strîmt, dădea din cap blajin, încuviințînd totul, în timp ce cîteva aplauze marcară aprobarea drasticei rezoluții.

Îi căşunase în altă şedinţă pe un preşedinte de consiliu popular comunal. Acesta urmase la cuvînt după o femeie, o nemţoaică, şefă de brigadă într-o fermă. Lectura celor trei pagini ale ei durase aproape o jumătate de oră. Cu o voce foarte slabă, mieunată, nici microfonul nu putea să o capteze, silabisise fiecare cuvînt, astfel că nu se putuse înţelege nici cinci la sută din frazele ei. Suru nu-şi dădea seama dacă citea aşa pentru că vorbea prost românește sau pentru că era semianalfabetă. În primele clipe sala fusese indulgentă, se aşternuse după aceea o plictiseală de moarte, pentru ca în cele din urmă să izbucnească rumoarea. Unii comentau maliţios, alţii găsiseră prilejul să mai schimbe impresii. Oricum, ceva de nesuportat. Suru se considera vizat personal, era profund jignit. Le spusese „dobitocilor din sector" să verifice de o sută de ori înainte de a alcătui lista vorbitorilor, să-i vadă şi să-i audă personal, să nu se trezească la tribună cu orbi, ciungi sau înapoiaţi mintal. Şi uite ce făcuseră ! Ce încredere poţi să mai ai ? Trăsese în dreptul numelui vorbitoarei o cruce mare neagră, căci avea de gînd să facă o problemă din asta, să sancţioneze cîţiva. Şedinţa se lăbărţase, îşi pierduse nivelul, devenise o caricatură. Răsuflă lung şi făcu involuntar un gest semnificativ cu mîna cînd femeia plecă, furişîndu-se parcă de la tribună. Dădu cuvîntul următorului, cu capul vîrît în carnet, sub impresia penibilă a întîmplării abia consumate. Trecu un timp pînă se întoarse spre noul vorbitor. Îl privi lung, întrebîndu-se cum a ajuns bărbatul acela bine hrănit, tînăr, frumos, cu cîrlionţi blonzi căzuţi neglijent, dar parcă studiat, pe fruntea înaltă şi luminoasă de poet, în postul de preşedinte de sfat comunal. Se concentră, în dorinţa de a nu pierde nici

un cuvînt. La început îi sunară frumos cîteva fraze redînd ideile curente într-un mod mai personal. Remarcă apoi că în afară de generalităţi despre omul nou, conştiinţă, ideologie, orizont cultural şi ceva despre un cenaclu de poezie, preşedintele nu spunea nimic. „Ce e cu tipul ăsta, face aici pe poetul, vrea să ne convertească la cultul liricii, ia să vedem unde ajunge." Preşedintele nu ajunsese nicăieri, dăduse în final un citat din ceea ce numise noul folclor socialist şi se pregătea să se retragă. Suru se lămurise, îi căzuse în mînă un exemplar din fauna pe care o detesta cel mai mult. Îl ţintuise imediat cu o rafală de întrebări precise despre treburile practice ale sfatului comunal, despre rolul organelor puterii locale în înfăptuirea politicii partidului. Omul încercase să se eschiveze cu răspunsuri generale, niţel înflorate, alunecînd mereu spre activitatea culturală, spre valorificarea tradiţiilor bogate ale comunei în noile condiţii şi aşa mai departe. Atunci îl luase Suru in primire. Ce îşi închipuia el că e conştiinţa, un bibelou de pus în galantar ? Conştiinţa se oglindeşte în muncă, în producţie, în îndeplinirea planului, în înfăptuirea hotărîrilor de partid. Cum îşi permite să transforme organul puterii de stat în organizator de jocuri populare pe scena căminului ? Preşedintele a fost pus acolo de partid nu să cînte din fligorn şi să recite poezii, ci să gospodărească treburile obştii. Dacă ţine cu tot dinadinsul să fie Eminescu, să se facă sufleor şi să plece cu o trupă de teatru în turneu.

Oamenii, unii din răutate, alţii ca să-şi apere propria piele, înspăimîntaţi sau, dimpotrivă, incitaţi de duritatea lui Suru, încercau să-i servească, prin şedinţe, tot felul de fapte cu iz senzaţional, răscolind prin lăzi de gunoi, redeschizînd dosare de mult clasate, readucînd în boxă mici păcate omeneşti. Uneori, Suru, dus înainte de paloş cum spune poetul, se vedea tentat să apeleze şi la acest mărunt arsenal dar, pînă la urmă, ceva îl reţinea. O singură dată a fost nevoie să ducă un asemenea caz pînă la capăt, pentru că cei care-l puseseră la cale se blindaseră cu dovezi incontestabile. Omul, secretar de raion,

își făcuse un cerc dubios de prieteni — ospătărițe de moravuri ușoare, un portar de hotel, gestionarul unui centru de distribuire a vinului și alții. Serile și le petrecea în chefuri prin separeuri de restaurant, circiumi sau camere de hotel, iar nopțile la cîte una din chelneriţele deocheate. Discuția a fost urită, deși se vedea că mulți o savurau cu lăcomie, iar vinovatul a recunoscut aproape totul. Suru încercase să scurteze, să rezume, să reducă dezbaterea la punctele esențiale, dar întîmpinase o rezistență acerbă din partea asistenței. Mulți cereau amănunte, descrieri, lectura probelor, și Suru trebuise să asculte detalii mizere și comentarii pe măsură. Reținuse că soția împricinatului era sau fusese bolnavă. Apatic, omul răspundea la întrebări scurt și precis, fără să-l surprindă nici curiozitatea, nici violența judecătorilor. Ce s-o fi întîmplat cu el, se întreba Suru ? Ce putuse să-i provoace criza morală ? Ce sete existențială s-o fi aprins în el, îndemnîndu-l să înghită deodată toate plăcerile... ? Educația se mistuise ca un înveliș subțire în văpaia poftelor primitive ? E posibil ? Se părea că da. Adunarea a votat excluderea din partid și Suru l-a întrebat dacă are ceva de spus. L-a ascultat perplex. Cerceta chipurile să vadă dacă pe alții îi izbește ceva, dar se părea că lucrurile se desfășurau după toate regulile jocului. Omul își făcea autocritica, mulțumea pentru ajutor, aprecia ca justă sancțiunea și-și lua un angajament. Aștia sînt surzi și orbi, se întreba Suru, nu sesizează pantomima ? Activistul exclus ținea pur și simplu o conferință pe probleme de morală comunistă. Nu se uita pe nici o notiță, vorbea liber, îngrijit, curgător, cu fraze corecte, folosind, lucrul i se părea indiscutabil, prefabricate, fragmente din nenumăratele expuneri prezentate de-a lungul carierei lui de propagandist, în fața unor săli ca aceasta, avînd însă un rol invers — acela de a invoca autoritatea principiilor împotriva celor ce le încălcau. Și de a trage concluzii. Da, asta i se părea lui Suru că făcea, trăgea concluzii. Mașinal, își luase vechiul rol în primire, uitînd în ce situație se găsește. În nici un caz nu părea afectat personal, nici o undă de emoție nu vibra

în glasul lui, vorbea profesional, numai din cap, şi din cînd în cînd ridica puţin vocea, pentru efect, ca orice orator de meserie. Lumea a apreciat că şedinţa decursese corespunzător şi că fusese o discuţie bună, educativă. Lui Suru însă nu-i ieşise din cap multă vreme acest episod şi oricît îşi storcea mintea nu reuşea să înţeleagă. Abrutizat, redus mintal, farsor — ce era omul acela, şi cum putea părea el normal celorlalţi ?

Pe Suru îl iritau cu deosebire două categorii de oameni. Pe de o parte cei cu fibră moale ; aceştia îl scoteau din ţîţîni, iar din punct de vedere politic îl îngreţoşau. Cît îi stătea în putere tindea să cureţe partidul de ei, avînd convingerea sinceră că sînt un balast. Chiar dacă nu prezentau culpe grave, îi vedea atinşi de o vinovăţie funciară, mai gravă ca toate, aceea de a fisura prin prezenţa lor structura partidului. Cu vitalitatea lui debordantă, deplîngea natura că produce asemenea exemplare şi dacă ar fi trăit în antichitate poate ar fi susţinut să fie azvîrlite de pe stînca tarpeiană, dar în condiţiile date se resemna să-i împiedice să se cocoaţe în posturi sociale importante. Îi descoperea de la prima privire, probabil că şi ei se simţeau prinşi în plasa ochilor lui neiertători şi se trădau. La cealaltă extremă se aflau marii indiferenţi, figurile suficiente, pline de sine, insensibilii, şi împreună cu ei şmecherii, filfizonii. Aceştia îşi puteau găsi locul prin saloane, dacă ar mai fi existat, prin parcuri, la cîrciumă, pe moşia lor dacă o aveau, dar nu la timona unui echipaj, oricît de mic. Baroni blazaţi, feciori de bani gata zeflemitori şi inconştienţi în socialism ? Şi pe aceştia îi vîna cu plăcere, îi punea să joace tontoroiul pe jăratic, să se zbuciume şi ei o dată în viaţa lor, apoi îi arunca la gunoi. Cam ăsta era programul personal de ecarisaj al lui Suru, îndeplinit în cadrul programului general. În anumite puncte cele două direcţii corespundeau şi asta favoriza escaladarea spiritului agresiv în sensul impus de Eftimie David. În alte privinţe, convingerile şi impulsurile lui nu coincideau cu imperativele momentului. Conform „codului", trebuia să lase să-i scape printre degete oameni găunoşi, inca-

pabili, indivizi sarbezi, nefolositori, oportuniști și demagogi, executanți lipsiți de idealuri autentice și de conștiință. Ei nu intrau în categoriile „vizate" în momentul acela, în plus știau „codul" și se situau cu arme și bagaje de partea lui, adică pe aceleași poziții cu Suru. Nu o dată se văzuse nevoit să lase cale liberă marelui grav, marelui solemn, omului veșnic pe linie, de pildă, Cucuteanu, de la Oraca. Fusese într-un timp membru în biroul regional, șeful secției economice, însă treaba mersese prost și o anchetă de la București ceruse schimbarea lui. Toți bănuiau că suferise enorm în urma retrogradării, dar nu lăsase să se vadă. La fel de important în tot ce făcea, păstrase aceeași gravitate măsurată, aceeași încetineală în mișcări și în vorbă, ca un Buddha infailibil și zgîrcit, rostind numai adevăruri sacre. Înainte de ședință, Suru primise cîteva anonime cuprinzînd informații despre o latură cu totul necunoscută, și dealtfel de neînchipuit, a vieții lui Cucuteanu, și anume aceea de mare crai. După cum rezultă, ultima cucerire a șefului de la Oraca fusese o secretară tînără și frumoasă, căsătorită. Trăise cu ea un an și cînd afacerea începuse să miroasă urît, Cucuteanu îi aranjase transferul, în interes de serviciu, într-un post mai bine remunerat la „Metalurgica". Suru pusese un activist să întreprindă sondaje, dar nu obținuse nici un rezultat ; i se raportase că deși ceva a rămas în aer, orice urmă a fost ștearsă și nimic nu se mai poate reconstitui. Cucuteanu tronă ca o zeitate necontestată peste colectivul lui și nimeni nu se încumeta să deschidă gura, să-și rîște pîinea, fără nici o șansă. Căci Cucuteanu respira într-adevăr autoritate, părea clădit nu din carne și oase ca ceilalți muritori, ci din bazalt. Cu această aureolă venise la tribună, pășind rar și măsurat, fără nici o grabă, parcă s-ar fi dus să salute, cu un gest potolit, mulțimile ce-l aclamau. Corpolent, încă tînăr deși se apropia de 50 de ani, cu o față senină, fără nici un rid, Cucuteanu nu fusese văzut niciodată rîzînd. Surîsul luminos, parcă trist, abia perceptibil, sugera fizionomia „eroului pozitiv". Rostise cuvîntul „tovarăși", și apoi făcuse o pauză lungă, ca pentru a chibzui adînc, înainte

de a lua hotărîrea definitivă. Cînd se decisese în sfîrșit să înceapă, vocea i se încărcase de solemnitate, suna împovărată de conștiința unei înalte misiuni. Bătea din pleoape alene, lăsîndu-le să planeze în cădere, ca niște aripi plictisite de mișcare, ridicîndu-le apoi, indiferent, peste linia orizontului. Globul ochilor rămînea mult acoperit, jumătate din pupilă fiind ascunsă, cruțîndu-și parcă privirile. Asta trebuia să dea preț sporit spuselor sale. Cucuteanu repeta în modul cel mai simplist ceea ce spuseseră ceilalți, dar cu atîtea pauze, cu un asemenea efort, încît lăsa impresia că atunci smulge cu cleștele fiecare gînd din adîncurile făpturii pătrunsă pînă în ultima fibră de însemnătatea momentului, că își dezvăluie, în fața sălii, cele mai intime și mai tainice convingeri, punîndu-și însăși inima pe masă.

Scîrbit, Suru îl înjura birjărește, regretînd amarnic faptul că nu avea în mînă dosarul potlogăriilor lui de fante, să-l trîntească de masă, să-l amuțească pe scamator, și apoi să-l tăvălească în pielea goală prin fața oamenilor. Trebuia să tacă și să înghită, să asculte ca pe niște mari descoperiri frazele goale învățate pe dinafară și debitate ca de la amvon. Ce putea să-i facă acestui pehlivan ? Să-l întrerupă și să-l întrebe cum și-a făcut planul la „Oraca" ? Înainte de a-i răspunde, imperturbabil, despre plan, ar fi jucat o lungă și sinuoasă scenă de om profund lezat în demnitatea lui politică, în drepturile lui de comunist, ca și în datoria lui de a-și exprima adeziunea la politica partidului și de a lua poziție principială față de fenomenele negative combătute de plenara Comitetului Central. Ar fi făcut aluzie și la pericolul golirii de conținut a dezbaterilor pe marginea documentelor, s-ar fi arătat nespus de mirat, cu privirile lui iezuite — cîștigînd fără îndoială încuviințarea tacită a sălii —, că este întrerupt tocmai cînd atacă problema împăciuitorismului față de dușmanul de clasă, față de oportunism, împăciuitorismul fiind, cum a arătat plenara... și așa mai departe. Din toate aceste motive, Suru tăcuse și-l lăsase pe Cucuteanu să-și termine nederanjat partitura, să-și des-

fășoare jocul de scenă, pe cît de rudimentar, pe atît de eficient, făcînd impresie asupra masei, confirmîndu-și atributul de stîlp al luptei de clasă pe plan regional.

Sau pe Biolete, de la cooperația meșteșugărească. Privindu-l, se întreba : figura fusese predestinată să constituie o mască exemplară, mai mult decît inspirată, a demagogiei, sau demagogia, dominanta personalității sale, reușise să-i modeleze astfel trăsăturile ? Ce te izbea la el ? Întîi, bărbia masivă, diformă, de Golem — pentru cine-și poate imagina un asemenea personaj —, un fel de călcîi, o bucată de lut nefinisat, lipit în grabă la extremitatea de jos a obrazului. Apoi, ochii mici, înecați în grăsime, mișcîndu-se speriați dintr-o parte în alta, între gene decolorate, probabil roșcate cîndva, sub smocurile sprîncenelor zbîrlite, lipsite de orice formă. În timp ce vorbea bărbia se mișca dezordonat, parcă ar fi alergat ceva pe fața lui, zdupăind, cutremurîndu-i obrajii mari și șubrezi. Cuvintele ieșeau și ele scîlciate, lipsindu-le nuanțele ce fac muzicalitatea vorbirii omenești. Parcă ar fi găsuit un robot, perfect pus la punct în toate privințele, cu excepția acestei funcționalități unde deosebirile față de om rămîneau fundamentale. În schimb, tot ceea ce spunea exprima o mare tensiune, ca și cînd aparatul ar fi fost racordat la o linie energetică specială. Frazele curgeau în torente vijelioase, gata să mături tot ce le-ar fi putut sta în cale. În același timp lua mereu în mîini dosare, hîrtii, gata să le deschidă și să citească asistenței fapte inedite, uimitoare, dar de fiecare dată le lăsa pe pupitru. Manevrarea acestui material sugera că e documentat pînă în măduva oaselor, că stăpînește perfect situația, dar nu a venit încă momentul... Se mai întîmpla să ia un teanc de hîrtii și să le agite ca pe un manifest. Mîna dreaptă se mișca tot timpul, deschizînd palma a mirare sau exasperare, sau închizînd pumnul și agitîndu-l agresiv, punctînd cu el energic sfîrșitul de fraze, sau numărîndu-și „ideile" cu degetul mare ridicat. Din cînd în cînd se adresa direct unuia din sală sau de la prezidiu, folosind pentru a-l convinge tot felul de trucuri : micșorarea scrutătoare a ochilor, rîsul voit

fals, ca și cînd și-ar fi persiflat propriile-i justificări și argumente. Alt material de manevră erau ochelarii : și-i scotea și și-i punea la loc într-un tempo determinat de fluxurile de energie ce-i străbăteau. Funcția ochelarilor nu putea fi stabilită, pentru că nu citea cu ei nimic, iar uneori și-i scotea tocmai cînd privea în sală. Discursul excludea orice întrerupere, orice posibilitate de bruiere. Încărcătura electrică a vorbirii și ritmul de fugă, de tropăială, imprimat de călcîiul maxilarului, creau o relație derutantă cu auditoriul ; deși zgomotoase, obositoare, supărătoare, conțineau o putere hipnotică și nimeni nu li se putea sustrage. Îți vuiau urechile, privirile se revoltau împotriva dizarmoniei mișcării feței, și cu toate acestea nu-l pierdeai din vedere nici un moment, nu-ți permitea să scapi un cuvînt. Fără să-i ceară nimeni, dezvăluia, într-un mod ce părea de o sinceritate brutală, fără nici o umbră de reticență, marile lui lipsuri în îndeplinirea sarcinilor de răspundere încredințate de partid, pentru a cărui încredere mulțumea din adîncul inimii. Desigur, reamintea devotamentul fără margini cu care acționa, recunoscînd spășit că pe bună dreptate se spunea că e prea aspru, dar în mod partinic simțea nevoia să destăinuie în fața organizației că nu întotdeauna se achitase de îndatoriri în spiritul recomandărilor conducerii regiunii, ale tovarășului David personal, ale tovarășului Suru, deși primise ajutor, indicații concrete, i se aduseseră și critici principiale — pentru care mulțumea din nou din adîncul sufletului. De aceea se angaja cu toată răspunderea, cu toată pasiunea lui comunistă, să întărească... să perfecționeze... să lichideze... să facă, să dreagă... astfel încît... Suru știa că Marin Biolete muncea prost, că într-adevăr fusese nu o dată criticat atît de tare încît menținerea lui în funcție apărea mereu un miracol ; era sigur că și de aici înainte va lucra la fel, pentru că atîta îl ducea capul. Și cu toate acestea, iată, îl lăsa să facă ravagii cu demagogia lui deșănțată. De ce ? Fiindcă prin ceea ce spunea și prin felul cum spunea, te obliga să-i mai dai, oricît de gravă ar fi fost situația, încă o șansă... Iar pentru ceilalți era tipul de membru de partid deschis pînă la

limita maximă, animat de o voință de fier, dăruit trup și suflet, un om de bază de care nu te puteai dispensa. Toate aceste aparențe prevalau asupra minusurilor reale, bine cunoscute de toți... dar „cine e oare perfect ?", „numai cine nu muncește nu greșește". A lua de guler, într-o asemenea împrejurare, un om atît de pătruns, de disponibil, de hotărît, cu un astfel de temperament pasional și cu o uriențe atît de dramatică, asta ar fi făcut o foarte proastă impresie și, mai mult ca sigur, ar fi mărit simpatia față de Biolete. În schimb, Suru ar fi devenit antipatic, oamenii văzînd în el un aristocrat arogant, un șef înstrăinat de activ. Trebuise deci să-l lase și pe Biolete să termine și să plece de la pupitru nederanjat.

La fel îi scăpase și panglicarul de Drăgăniță. Se vedea treaba că sînt pe lume oameni înzestrați cu ciudata proprietate de a se face invulnerabili, cum sînt ariciul sau broasca-țestoasă, sau cine mai știe ce lighioane, ce-și perfecționează de-a lungul secolelor sistemul de apărare, spre deosebire de celelalte, cu un simț de conservare slab, ce pier, sau mai supraviețuiesc doar printr-un imens tribut, printr-o necurmată jertfă. Ce instinct îl ghida pe Drăgăniță de reușea el să treacă neatins prin atîtea locuri înguste, unde în mod firesc ar fi trebuit să eșueze, pentru că, așa cum mulți știau, era un încurcă-lume ? Schimbase multe funcții și peste tot învălmășise lucrurile, nu legase două în tei. Drăgăniță se strecura suplu și agil ca un șarpe de apă, dealtfel și fruntea lui teșită și ochii negri neastîmpărați te duceau cu gîndul la acest animal. La el totul era, cum se spune la spectacolele cu scamatori, „iuțeala mea de mînă, și nebăgarea dumneavoastră de seamă". Începea surprinzător, așa cum făcuse și în ședința respectivă, găsind un clenci, un exemplu ieșit din comun, o întîmplare bizară și cu asta capta atenția. Suru se întreba dacă nu le inventează. Avea zeci și sute de asemenea cazuri pregătite dinainte și dacă vedea că prima n-a făcut efectul scontat, scotea din tolbă alta și așa mai departe, pînă dădea peste ceea ce trebuie. Exploata nițel poanta și trecea mai departe, niciodată nu zăbovea prea mult

la un caz, instinctul spunîndu-i că mai mult ca orice trebuie să se ferească de plictisirea publicului. Astfel sărea de la una la alta, într-o învălmăşeală de nedescris, dar cu o precizie a execuţiei stupefiantă, încît oricît erau de eterogene elementele expunerii, se legau şi se sudau între ele încît nici omul cel mai perspicace nu reuşea să descopere falsul. Lucrul cel mai remarcabil la Drăgăniţă i se păruse lui Suru abilitatea de a jongla cu noţiunile. Învăţa pe de rost denumiri întortocheate de maşini şi motoare, de piese, situaţii statistice, cifre, procente, reţinea citate întregi din articole de ziar, din cuvîntări, din indicaţiile date de superiorii lui. Aproape la toate adunările se afla în prezidiu, şi la cele festive şi la cele de lucru, deşi nu era decît director de fabrică. În categoria sa se putea considera însă omul cel mai reprezentativ, vorbitorul cel mai autorizat, şi nici o manifestare nu se putea lipsi de participarea lui. Unde nu-i reuşeau aceste spectacole minuţios regizate era locul de muncă, fabrica. Acolo, printre muncitori, maiştri, ingineri, pălăvrăgeala lui nu producea nici un efect. Oamenii îşi blestemau zilele că fuseseră pricopsiţi cu un asemenea şef. Dacă voiau să rezolve ceva, trebuiau să facă intervenţii pe sus, peste capul directorului. Disprețuit şi luat în rîs, şi în fabrică rămînea totuşi de temut. Din cînd în cînd Drăgăniţă reuşea cîte o punere în scenă spectaculoasă. Căci vocaţia lui cea mai mare era instrumentarea cazurilor de „încălcare" — încălcare a orice, a moralei, a disciplinei, a statutului, a liniei politice etc. Atunci aduna tone de material documentar, faptic, fără cea mai mică preocupare pentru veracitatea lui. Nu suferea de slăbiciunea verificării datelor, depozita tot ce circula, tot ce-i ajungea la ureche şi prezenta oarecare interes, chiar dacă dintr-a cincea mînă, avînd vagi contingenţe cu persoana respectivă. Strîngea, memora, completa, corobora, alcătuind un arsenal fabulos. Folosea totul fără nici o prejudecată. Renunţa cu uşurinţă la ceea ce nu se confirma, contrazicerile, protestele nu-l emoţionau. Dar cînd dibuia un teren sigur, devenea neiertător, o patimă justiţiară teribilă se declanşa în făptura lui aparent paşnică, exagerînd

semnificațiile pînă dincolo de orice limită. Făcea din țînțar armăsar, dar nu în accepțiunea obișnuită, de fabulație cvasiliterară, ci într-un sens macabru, de manie sangvină, urmărind nu impresia artistică, ci condamnarea, nimicirea. Acum se vedea că nu e pregătit pentru o „bombă", își propusese doar să strălucească, să ia mințile, să execute un tur magnific pe cupola circului. Ce să-i facă Suru acestui om ? Stătea la cîțiva pași în prezidiul adunării, costeliv, îmbrăcat ca întotdeauna într-un costum negru, lustruit de prea mult purtat, de o croială mai mult decît îndoielnică, lăsînd să se vadă o cărare prost aleasă, nici la stînga, nici la dreapta, nici pe mijloc, într-un loc arbitrar ce conferea capului o asimetrie iritantă. Cum dracu ajunsese omul acesta la aproape 50 de ani fără nici un rid pe pielea verzui-pală, ca de ceară, perfect întinsă pe oasele scheletului ? Nu punea nimic la inimă ? În timpul ședinței scrisese fără încetare, cercetînd din cînd în cînd niște tabele pline cu cifre subliniate în diferite culori. Se putea bănui că face calcule, dar din cînd în cînd ridica fruntea și clătina capul dezaprobator, notînd repede ceva, poate vreo greșeală scăpată de vorbitorul de la pupitru. Sălta în scaun parcă ar fi stat pe arcuri, probabil de nerăbdare, așteptîndu-și ieșirea la rampă. Nici cînd Drăgăniță vorbise, și nici după aceea, Suru n-ar fi putut reproduce nici un cuvînt din tiradele lui. Fusese un fulger fără tunet. Drăgăniță nu ridica vocea, dimpotrivă, cuvintele-i fosneau ca frunzele în coroana unui arbore înalt, străbătută de molcomi curenți de aer. Maxilarele nu se mișcau aproape deloc, doar buzele tremurau mărunt, lăsînd să-i iasă din gură jeturi de fraze într-o viteză ce depășea cu mult puterea de percepție a urechii. Din cînd în cînd făcea un anume gest cu palma dreaptă, parcă ar fi vrut să tempereze ceva, poate propria lui locvacitate surescitată, sau să binecuvînteze, oricum, un semn în total contrast cu mișcarea gurii.

Depănîndu-și, dintr-un impuls irezistibil, proaspetele și neplăcutele-i amintiri, Suru realiză că defilase prin fața

lui, în acea păcătoasă lună de şedinţe şi dezbateri, o faună fabuloasă. „Dacă aş spune cuiva, ar zice că inventez. Chiar eu dacă aş fi citit într-o carte aş fi zis că autorul a născocit, că asemenea specimene nu există în realitate şi în nici un caz nu poţi să le întîlneşti într-un timp atît de scurt adunate la un loc. Dealtfel, cred că nici n-am mai văzut vreodată atîtea caricaturi. Poate împrejurările le-au scos la iveală şi le-au adus în primul plan. E ca şi cînd dai cu flit într-o bucătărie, într-o cămară, şi încep să iasă din toate colţurile lighioane. Te uiţi şi nu-ţi vine să crezi. Nici nu visai. Uite, domnule, dădeam cu mătura pe ici pe colo şi mi se părea că am curăţat. Cînd colo, ce curăţenie ? Ce mai colcăie pe sub duşumea, prin găurile din pereţi ! Da, asta e ! Mirosul le scoate şi le îndeamnă să fugă de colo pînă colo. Îşi pun în mişcare picioarele lor repezi.

Ce lume, domnule, mi-a fost dat să văd ! Am trăit printre libărci şi nu ştiu dacă am atins una, două. Mi-am sărat ficaţii cu cine nu trebuia. Aiurea, parcă d-aia i-am pocnit eu pe ăştia, fiindcă îmi scăpaseră ăilalţi ? I-am pocnit, fiindcă... A fost de-ajuns să mă calce unul pe nervi, prin ştiu eu ce, chestii mărunte, de suprafaţă... Pe ăilalţi nu i-am plesnit fiindcă mi s-a părut mai complicat, şi mai riscant. A dracului meserie... La cîte trebuie să te pretezi ! Dacă ar fi fost cineva în şedinţele astea, mai în spate, ca să cuprindă cu privirea tot. Adică şi ce vedeam eu, dar şi pe mine... Ei, ce-ar fi văzut ? Ar fi văzut o lighioană în plus. M-ar fi integrat şi pe mine în această faună şi abia atunci ar fi fost completă. Da, pe tine nu te vezi niciodată ! Ce figură oi mai fi făcut şi eu ! Ţipînd şi urlînd la oameni de treabă şi închizînd ochii la lichele. Mare lichea e şi ăsta, ar fi zis ! Nici el nu e mai breaz.

Sînt eu oare o lichea ? Fir-ar mama lui a dracului de lichelism astăzi şi mîine. De ce, tovarăşe, lichea ? Zi şi noapte... fără un ceas liber... fără casă, fără masă. Da, ştiu, placa ! Oricare poate spune asta, şi Drăgăniţă şi Biolete. Nu asta e problema, ci probitatea. Chestia cu flitul e valabilă şi pentru mine. Am crezut mereu că ştiu cu cine am de-a face. Că coabitez cu pro-

pria-mi ființă într-un loc curat, și cînd colo, uite cum au ieșit lighioanele pe dinăuntru. Pe sub podea. Au simțit mirosul și au scos capul la suprafață. Probitatea, asta e măsura virtuții ! Mai exact obiectivitatea. Asta e conținutul cinstei ! Dacă ai fost pus să împarți dreptatea, ca popa colacii, fii om ! Pune-ți mintea la contribuție și judecă. Un milimetru să nu apleci balanța într-o parte sau în alta. Solomon să fii ! Că ce ai de pierdut ?... Pe dracu ! caii de la bicicletă. Altfel, uite, începi să-ți puți ție însuți. Și aici nu merge să dai cu colonie. Ei, băiete, trebuie să tragi învățăminte ! Cît trăiești, tot înveți... Dar ca acum niciodată ! Cristoșii mamii ei de viață... și de minte ! În fiare am să le bag !"

Manole Suru urca voinicește, cu sîngele biciuit de aerul ozonat, respirînd adînc aroma pădurii de brad, asemănătoare cu mirosurile necunoscutelor plante arse în templele străvechi. Liniștea nefirească a tulpinelor verzi, încremenite, făcea și mai adînc misterul acestui spațiu sălbatic, aproape de cer, ca un olimp părăsit. Brazii își emanau parfumul în tăcere, ca anticele altare fumul, mistuindu-se întru sfințenia pămîntului, încă nespurcat, atins doar de pasul moale al micilor jivine cu blană, și, poate, din cînd în cînd, de copitele cerbului și de laba grea a ursului — stăpînii necontestați, rar oferindu-se ochiului omenesc, ai ținutului. Îi lăsase în urmă pe cei doi tovarăși ai săi, deși aceștia erau mult mai deprinși cu urcușul pe munte, dar tocmai din această cauză nici nu cădeau pradă euforiei ozonului îmbălsămat, ca Suru. Cantonierul, Mardare St. Anton, călca apăsat, cu piciorul lui musculos, legănîndu-și în mers toracele puternic, umerii lați, ca și cînd ar fi pășit pe valuri umblătoare, purtînd cu ușurință sacul de cînepă încărcat cu velințe și merinde și pușca de vînătoare. Celălalt, șeful inspectoratului silvic regional, Durău, înveșmîntat în uniforma verde de doc, înalt și slab, aproape descărnat, abia atingea pămîntul, ocolind cu

atîta dibăcie pietrele, crengile şi cioturile, glodurile tari de pămînt, încît nici nu i se auzea mersul, întocmai ca unei sălbăticiuni. Ajuns sus — cam după două ore bune —, pe platoul larg, acoperit cu iarbă moale, Suru îşi aruncă haina şi se trînti la pămînt, încîntat de mica lui performanţă alpinistă, ştergîndu-şi fruntea acoperită de năduşeală. Însoţitorii nu-l lăsară însă să se odihnească, îi ţinură haina să se îmbrace şi-l puseră din nou în mişcare, căci platoul, deşi scăldat de văpăile soarelui, era bîntuit de curenţi reci, avea o climă înşelătoare pentru drumeţul neobişnuit. Cei doi nu transpiraseră, respirau liniştiţi la fel ca la plecare, nimic nu arăta că făcuseră vreun efort. Ei îl asigurară pe Suru că ţinta călătoriei se afla aproape şi că oricum ceea ce fusese greu trecuse, borna nu putea să fie mai departe de un kilometru-doi, iar stîna tot-acolo. Suru urca şi cobora pantele line ale platoului, cu sentimentul că străbate o ţară necunoscută. Nu se vedea ţipenie de om, doar iarba foşnea plăcut, vîntul fluiera din cînd în cînd ca un caval în surdină, iar soarele arunca pe pietrele albe, ca nişte oase împrăştiate pe un străvechi cîmp de luptă, săgeţi de lumină orbitoare ce se stingeau repede, înghiţite de văzduhul fără margini. Găsiră, într-adevăr, borna de frontieră ce despărţise odată Ţara Românească de Imperiul austro-ungar. Suru ascultă explicaţiile lui Durău cu atenţia împrăştiată, cu gîndul aiurea, neputîndu-se aduna din imensitatea spaţiului fără stăpîn, nici auster, nici blînd, nici copleşitor, doar semn de mirare înmulţindu-se mereu din sine. Aceasta era natura, nu atît sălbatică şi ostilă, ci nesfîrşită şi indiferentă, foarte apropiată şi foarte străină, puternică şi independentă, natura mai presus de orice — pe care Suru n-o cunoştea. Cei doi nu mai prezentau nici un interes, se lăsa îmbrăţişat, absorbit, devorat de forţa ce pulsa tihnit în jur, fără grabă şi fără nici un scop. Ceea ce vedea pătrundea în fiinţa lui violent şi în acelaşi timp mîngîietor, primenindu-l, spălîndu-l, eliberîndu-l de povara amintirilor, de aluviuni murdare, de tot ce crezuse că a pus cu desăvîrşire şi pentru totdeauna stăpînire pe el, rupînd sau suprimînd dintr-o

dată milioane de fire ce-l țineau prizonier. Lumea din care venise se afla la mare depărtare...

Trecură pe lîngă dulăii lățoși chemați la ordine de stăpînii lor, și ajunseră la ceea ce Durău numea stîna de la bornă. Pentru Manole constituia o noutate, prima oară vedea un asemenea sălaș montan. Baciul plecase jos, iar cei cîțiva bărbați păzeau prin poieni oile. La colibă numai muieri. Tinere, vioaie, gureșe, cele mai multe venite din partea cealaltă a munților, din vechiul regat cum spuneau ele. Fuseseră anunțate de venirea musafirilor, cantonierul le trimisese vorbă printr-un pădurar. În colibă exista un fel de bancă circulară lată, acoperită cu blănuri de oaie — și acolo dormeau toți, patru sau cinci perechi. Într-un colț se aflau pirostriile pentru mămăligă, iar în mijloc putinile cu brînză și lapte prins. Vorbind, femeile răsturnară mămăliga aburindă, puseră lapte proaspăt în străchini, aduseră caș dulce, urdă și așezară la jar pastramă de oaie.

În mod normal Suru ar fi „intrat" printre ele, le-ar fi zădărît cu vorbe de duh, mai ales în legătură cu ciudata lor coabitare în sălașul unde fiecare pereche dormea cu capul la picioarele celeilalte, le-ar fi întrebat cum trăiesc, de cînd au plecat din sat, cît cîștigă, ce mai e pe acasă. Dar o nefirească timiditate pusese stăpînire pe el și chiar din bucate gusta reținut, deși gazdele îl îndemnau întruna cu cea mai caldă și sinceră ospitalitate. Pînă la urmă se văzu asaltat de întrebări. Una vruse să știe ce funcție îndeplinește, auzise că e ceva mare — pe la sfat, sau unde ? Se ocupa cu dările, cu cotele de carne și lînă ? Durău sări și explică ce e cu tovarășul, unde lucrează, ce funcție are. Cu atît mai virtos îl chestionară. La partid ? Ce face acolo ? Semnează, ține ședințe ? Niciodată nu și-ar fi închipuit Suru că-i va fi atît de greu să dea lămuriri despre funcția și munca sa. Dacă ar fi spus ciobăniților că e notar, socotitor, sau veterinar, șef de post, director de fabrică, președinte de sfat, treaba ar fi fost mai simplă atît pentru ele cît și pentru el. Dar așa... Le spuse ceva despre răspunderile partidului în stat, în societate, despre organizarea sa. El lucrează la regiune, iar ca

secretar îndrumă, controlează... are un anumit sector. Una dintre ele, vru, binevoitoare, să-l ajute, punîndu-i întrebări complementare : adică merge pe la căminele culturale şi ţine conferinţe, se duce cu echipele pe la ţărani să intre în colectivă, stă la tribună la 23 august, cînd se face defilarea ? Da, şi astea, dar nu numai atît... Durău interveni din nou şi le spuse muierilor, puţin supărat, că tovarăşul Suru avea îndatoriri mari, munceşte de dimineaţa pînă noaptea şi... Ciobăniţele începură să se lămurească. Adică tovarăşul avea ceva misiuni secrete, nu putea vorbi despre ele la o stînă, cu nişte ţărănci... De aceea renunţară, îşi înfrînară curiozitatea cu simplitate, fără părere de rău, încît Suru nu mai ştia dacă fuseseră cu adevărat interesate, sau puseseră întrebări numai din politeţe.

Povesteau, fără îndemnul cuiva, despre treburile lor. Stăteau în munte cu bărbaţii şase luni din an, după aia deveneau ţărănci pe la casele lor, îngrijind gospodăriile, ţesînd la război, împletind, dînd abaua la piuă şi altele. Suru auzea vorba frumoasă şi plină de miez a femeilor gureşe şi isteţe şi se gîndea cît de caraghios este să nu poţi face pe cineva să înţeleagă cu ce te ocupi. Să constaţi că ceea ce ţi se părea a fi esenţial în îndeletnicirile tale, pentru alţii nu capătă nici un contur, nu are nici o noimă. Şi că tu însuţi te simţi descoperit, cauţi explicaţii, termene de comparaţie şi nu găseşti, spui generalităţi cu conştiinţa că nu convingi. Ciobăniţele aveau o altă reprezentare despre rostul oamenilor. Ele, de pildă, făceau brînză, îndrugau şi ţeseau lînă, creşteau copii, bărbaţii lor păzeau şi mulgeau oile, tăbăceau pieile — lucruri clare, pipăibile, necesare. Alţii muncesc în pădure sau în fabrică, îi învaţă carte pe copii, fac operaţii, dau leacuri, te apără sau te judecă la tribunal, încasează impozite, te înscriu în registrul stării civile. Adică lucruri firești, de care lumea nu se poate lipsi, meserii impuse de ordinea existenţei oamenilor, de nevoile lor. El ce putea să le spună ? Că are răspunderi mari, că îndrumă etc. Suru îşi dădea seama că vorbeau limbi deosebite — şi dacă punctele de reper ale ţărăncilor erau

pentru el clare, neîndoios ale lui pentru ele, nu! Apăruseră funcții și posturi noi, dar trebuința și înțelesul acestora în ordinea tradițională, ciobăniților le scăpau. După cum se văzuse însă, nu se mirau prea mult, viața se schimbă, iar ele stăteau cam departe de lume, jumătate din an și-o petreceau în lumina tare, cu fețele îmbujorate de curenții reci, pe un platou pustiu, sub cerul cînd curat ca o lacrimă, cînd neliniștit și amenințător, rostogolind aproape uriași vălătuci negri și umezi. Se arătau bucuroase că primiseră oaspeți, că oameni de jos le făcuseră cinstea să urce pînă acolo, să se înfrupte din bucatele făcute de mîna lor și să le spună ce mai e prin țară. Dar Suru nu putea uita cît de repede se destrămase importanța lui socială, cît de ușor își pierduseră sensul rosturile lui atît de mari, la întrebările simple, naive ale femeilor, ca și la baia în oceanul nesfîrșit al naturii, cînd pentru o clipă se simțise pasăre mută, plutind liberă și singură între cer și pămînt.

Cînd începuseră să latre zăvozii, tovarășii lui Suru se arătară neliniștiți, dar femeile îi inițiară că era un lătrat deosebit, un salut — și într-adevăr, ieșind din bordei, îl văzură venind pe baciul stînei. Vorbiră un timp de una, de alta, dar urmărind privirile baciului, Suru constată că atenția îi era atrasă irezistibil de pușca de vînătoare a șefului silvic. „Hei, dacă am avea noi una d-asta, îl lămuri baciul, altfel am sta de vorbă." Suru se miră că nu au, dar îi fu rușine de naivitatea lui cînd bărbatul îi aminti de autorizație. Baciul îi puse în curent cu ravagiile făcute de urs pe la stînele mai mici, prost păzite, și le furniză cea mai proaspătă informație. La vreo patru kilometri de „stîna bornei" se așezase un cioban singur, cu vreo sută de oi, și în ultimele nopți ursul îi nimicise patrusprezece mioare. Intra noaptea în turmă, sugruma cîte trei patru deodată și le căra la nici o sută de metri, într-un tufăriș. După ce se sătura, lăsa acolo resturile și cadavrele și noaptea următoare venea din nou. Ciobanul, disperat, oile erau ale țăranilor, se gîndea să strîngă turma și să plece.

De undeva umbra înserării se apropia de sălaș și răcoarea ei începea să se facă simțită. Suru îl privi insistent pe Durău, iar acesta îi înțelese gîndul și începu să rîdă. „Dacă vreți, mergem, tovarășe secretar, se oferi el. Mai mult de o oră nu facem pînă acolo, iar ursul nu vine decît după ce se înnoptează." Baciul știa și ora, cam în jur de nouă își făcea apariția dihania, și rugător adăugă, privindu-i cu o licărire de speranță, că și-ar face mare pomană. Ursul, înrăit la carne, după ce-și face mendrele într-un loc se mută în altul, că n-are cine să-l oprească, și el știe și nu se teme.

Au ajuns încă pe lumină — lumina încruntată, posacă a munților după ce soarele a căzut peste orizontul crenelat, dar mai continuă să-și țină capul însîngerat deasupra cîmpiei. Bărbat tînăr, de vreo 28 de ani, zvelt, după toate aparențele vesel din fire, surizător și acum la mare necaz, ciobanul îi primi oarecum rezervat, și rămase așa și după ce află intențiile inopinaților vizitatori. Își strînsese oile în strungă, gardul din tulpini de ulm fiind ridicat mai mult de formă, pentru că nu prezenta nici cea mai elementară garanție de apărare. Pentru el făcuse un pătuiag de brad cu o scăriță îngustă, cît să pui piciorul. Vorbi de oile omorîte cu o nepăsare ce-l puse pe gînduri pe Suru. Povesti însă cu de-amănuntul ce face ursul, cum vine, în primele zile mai prudent, stînd în cumpănă cînd el țipa din pătuiag și lovea cu bîta în lemn, în ultima vreme din ce în ce mai sigur pe sine. Cum îl vede, deși nu e încă lună, luna răsare tîrziu, intrînd în ocol cu o săritură ușoară și luînd oile, ca pe niște copii, și strîngîndu-le una cu un braț, alta cu altul, pînă le frînge oasele, și cum pleacă cu ele în tufărișul dinspre pădure, cu cîinii hămăind după el umiliți de neputință. Apoi cum se întoarce și mai ia două, deși nu are nici o nevoie de ele, fiindcă e sătul, și le omoară și pe acestea. Și cum se duce în zori și jupoaie pieile oilor ucise și îngroapă trupurile la marginea pădurii. Suru și ceilalți își făcură planul de atac : cînd ciobanul va da semnalul, cei doi, silvicul și cantonierul, vor îndrepta lanternele spre urs, iar Suru va trage. Nu mai trăsese de mult — se mai

făceau vînători duminicile, dar prefera să rămînă acasă cu copiii sau să citească —, însă fusese un ţintaş bun şi era sigur pe ochi şi pe mînă. Ciobanul se oferi să aprindă focul şi să facă mămăligă, dar ei refuzară, nu le era foame, o stare de surescitare neobişnuită îi stăpînea. De la un timp începură să vorbească în şoaptă, îşi făceau semn unii altora să păşească încet, sau mai bine să stea pe loc, să nu facă nici un zgomot, fiindcă ciobanul le spusese că ursul e viclean, adulmecă primejdia, şi dacă simte că s-a produs cea mai mică schimbare devine bănuitor, nu se mai arată, pîndeşte pînă capătă siguranţa că totul e iarăşi în ordine. Stăteau ca la priveghi, sau ca nişte copii în aşteptarea lui Moş Crăciun. Deveneau tot mai nerăbdători, din cînd în cînd unul aprindea un băţ de chibrit şi se uita la ceas. Ora obişnuită a apariţiei ursului trecuse şi nici o mişcare, nici un semn. Din cînd în cînd, ciinii, cu nervii încordaţi, mîrîiau, gemeau, scheunau, izbucneau în lătrături scurte, răguşite, dînd false alarme. Noaptea înecase totul ca într-o cerneală, stelele abia se năşteau, nu-şi căpătaseră strălucirea metalică, de giuvaeruri, şi tăcerea masivă şi grea, de piatră, îi împresura apăsător, micşorîndu-le respiraţia. La un moment dat ciobanul îşi puse mîna aspră şi tare, ca o cange de fier, pe braţul lui Suru şi spuse sec „vine". Suru îi făcu atenţi pe cei doi cu lanternele pregătite. Într-adevăr, brusc, duliii începură să urle făcînd o hărmălaie îngrozitoare, ciobanul strigă „uite-l", lanternele sparseră întunericul, Suru văzu ochii fiarei sticlind, puse puşca la ochi cu degetul pe trăgaci... În clipa aceea o umbră se interpuse între el şi animal şi un ţipăt sălbatic, însoţit de o înjurătură cumplită, încărcată de furie şi ură, neomeneşti, mai bine zis supraomeneşti, spintecară văzduhul. Ciobanul pusese mîna pe topor şi se năpustise ca un uragan spre urs, uitînd de vînător şi de puşcă, uitînd de tot, chiar de el însuşi, să-şi răpună duşmanul, să se răzbune. Suru, tremurînd nu ştia nici el de ce, luase arma de la ochi, rămînînd inutil lîngă piciorul pătuiagului. După cîteva clipe ciobanul se reîntoarse şi aruncă toporul la pămînt cu năduf. Ursul, intimidat de lumini, de oameni, de strigătul şi saltul

năpraznic, se retrăsese. Ciobanul se așezase pe o buturugă și privea nemișcat, prăvălit în el, undeva, aiurea. De ce sărise ? Cum se aruncase ca nebunul în țeava puștii ? Dacă el, Suru, trăgea, nu făcea moarte de om ? Neghiobul, își pierduse mințile ? Și apoi ce putea face cu toporul în fața namilei ? Pe dracu ghem, îl făcea ursul terci. Se purtase ca un copil, nu ca un om în toată firea. Durău, turbat, părea în stare să-l strângă de gît pe cioban. „Ai ratat totul ca un prost, țipa, acum o să-ți mănînce toată turma, nici dracu nu te mai poate ajuta. Asta a fost singura ta șansă și i-ai dat cu piciorul ca un zănatic." Ciobanul tăcea, fără să arate dacă-l auzea pe silvic sau dacă-l interesau vorbele acestuia. Suru a propus să se facă liniște și să mai aștepte, poate se întoarce, nu se poate să nu se întoarcă dacă s-a învățat la carne, și acum trebuie să fie flămînd, probabil dă ocol, așteaptă să se potolească lucrurile și vine din nou. Părea logic, și ceilalți acceptară, deși deprimați, stăpîniți de sentimentul zădărniciei. Tăcerea împrăștie încet emoția lui Suru. Abia acum își dădea seama că putuse împușca un om — parcă îl vedea căzînd într-un lac de sînge —, numai dacă degetul ar fi apăsat pe trăgaci cu o fracțiune de secundă înainte ca ochiul să-l oprească. Se gîndea la ciobanul ghemuit pe buturugă, topit în noapte, abia distingîndu-se dintre lucruri. În pofida rațiunii, Suru înțelegea izbucnirea tînărului bărbat și o admira. „Ce poate zace într-un om, domnule, ce curaj, ce voință..." Evident, el voise să se măsoare și să se răfuiască singur cu animalul. Oaspeții îi dăduseră doar curaj să treacă la atac. Pentru el era o chestiune de demnitate și onoare bărbătească să-l înfrunte pe dușman. Își interpusese trupul nu între pușcă și urs ci între avutul însărcinat să-l păzească și fur. Era de datoria lui, și Suru fu convins că ciobanul nu comisese un gest spontan, ci un act deliberat, gîndit la rece. Nici nu le arătase securea, o ascunsese să-i fie la îndemînă și, deși întuneric n-o căutase, răsărise cu ea în mînă în clipa hotărîtoare. Iată ce oameni există, ce caractere poți întîlni unde nici nu bănuiești ! Ce e un păstor pe un platou pustiu de munte ? Uite

ce, o ființă de cremene! Nimic nu e pentru el mai presus de datorie, oricît de neînsemnată în aparență. Nici viața. Și nu se dă bătut nimănui. Asemenea oameni au fost în țara asta. Și sînt încă, și vor fi... E o fericire să-i cunoști, să știi că trăiesc și sînt gata să sară oricînd pentru ceea ce cred ei că merită. „Frumoasă noapte, frumoasă noapte", monologa Suru, impresionat de măreția momentului, de revelația esenței umane de care poate începuse să uite.

Au așteptat pînă după miezul nopții. Luna se ridicase, ursul nu se mai arăta și, cu regret, au trebuit să plece, drumul pînă jos, la lac, fiind destul de lung și greu. Cînd au intrat în pădure și coborînd pe cărarea bolovănoasă la lumina mișcătoare a lanternelor, de departe, de sus, i-a ajuns răcnetul. Ciobanul striga parcă la cer că-l făcuse mai slab decît fiara păroasă, reîntoarsă să-și îndeplinească sîngerosul ritual, dînd în același timp de știre naturii surde că veghează...

În zilele acelea, ieșind dintr-o ședință și intrînd într-alta, Suru aflase de numirea unui nou președinte al tribunalului și de dispariția celui de pînă atunci. Își amintise de scena din biroul lui David, de dosarul lui Pepici. Fostul președinte fusese chemat în Capitală și nu se mai întorsese ; evident acolo avea loc o anchetă, poate chiar după gratii, prin vreo clădire a Ministerului de Interne. De ceilalți doi, puși și ei în cauză de Pepici, uitase, pînă în ziua cînd pe buzele tuturor apăru, ca eveniment de maximă senzație, ședința de la Institut condusă personal de David. Cei ce participaseră spuneau că fusese prăpăd, ședința ținuse o zi și o noapte, tovarășul David se întrecuse pe sine, așa ceva nu mai văzuseră. Tot personalul didactic fusese obligat să ia poziție. Unii nu se pregătiseră, nu avuseseră de gînd să vorbească, dar fuseseră forțați. Cîțiva activiști de la U.T.M. primiseră sarcină să-i ajute în pauze să-și înjghebeze cuvîntările.

Unul, un profesor de matematici, după ce-şi citise intervenţia, fiind încă la pupitru, căutase din ochi prin sală, şi după ce găsise ce-l interesa, în auzul tuturor, se adresase unui tînăr, mulţumindu-i şi rugîndu-l să vină să-şi ia înapoi materialul. Acesta, un activist de la judeţeana U.T.M., fîstîcit, se dusese la profesor şi preluase cuvîntarea. Toată lumea rămăsese consternată, dar nimeni nu îndrăznise nici măcar să zîmbească, necum să rîdă, toţi se făcuseră că nu văd şi nu înţeleg despre ce e vorba, şi tăvălugul şedinţei se rostogolise mai departe. Cîţiva studenţi îşi jigniseră profesorii, le puseseră întrebări impertinente. David patrona inflexibil şi auster ca pantocratul ; aţîţa, răvăşea şi pustia ca o urgie, nimic nu-i trecea neobservat, nimic nu lăsa nepedepsit. Şedinţa se încheiase cu o ploaie de excluderi din Institut, o mulţime de oameni rămăseseră pe drumuri, deocamdată fără nici o posibilitate de a-şi mai continua studiile sau activitatea didactică.

Punctul maxim îl atinsese însă, după cum îi povestiseră lui Suru, cu lux de amănunte, activiştii, discutarea — de fapt anchetarea după toate regulile poliţieneşti cum reieşea — a „cazului Victorian Nămete". Conflictul căpătase proporţii şi se ascuţise la extrem ca urmare a faptului că acesta se apărase, rezistase, ba, din cînd în cînd, în pofida împrejurărilor total nefavorabile, absolut vitrege, mai şi atacase. De bună seamă aşa ceva nu putuse tolera David. Întîi, pusese pe cîţiva să-l demaşte. Aceştia însă săriseră peste cal, permiţîndu-i lui Nămete să demonteze o bună parte din acuzaţii. David trebuise să reconstituie, cu ajutorul martorilor — şi ei inabili, lăsînd să se înţeleagă ce rol avuseseră în toată afacerea —, frază cu frază şi cuvînt cu cuvînt, ideile lui Nămete cu privire la dictatura proletariatului, puse de la început sub semnul revizionismului. Ori de cîte ori discuţia aluneca pe terenul conceptului, Nămete avea o replică mai promptă şi mai substanţială. Cînd David îl întrebase cum e posibil ca un om ce predă filosofia marxistă să susţină că în România mai există proletariat, Nămete îi răspunsese că şi el se miră că un prim secretar de regiune nu

știe că în România există dictatura proletariatului. David rămăsese cu gura căscată și îl scoseseră din încurcătură vreo doi studenți ultrascandalizați de lipsa de respect a filosofului față de întîia oficialitate a regiunii. De asemenea, fiind acuzat de David că susține fărîmițarea proprietății socialiste pe colective de muncitori, dînd fiecăruia răspunderea autoconducerii și autogospodăririi, Nămete îi citase din Marx că orientarea comunismului este în esență realizarea materială a condițiilor asocierii, că proprietatea socialistă este proprietatea producătorilor asociați și că guvernarea asupra persoanelor este înlocuită cu administrarea lucrurilor și conducerea proceselor de producție ce implică în mod necesar autoconducerea. Apoi, din Engels, că societatea va organiza producția pe baza asocierii libere și egale a producătorilor. Asemenea stil de dialog îl irita la culme pe David ; se stăpînea cu greu să-i spună lui Nămete că toate astea sînt baliverne, și asta numai pentru că nu era sigur. Își atrăgea însă adversarul spre noțiunile comune și realitățile imediate unde, din aproape în aproape, picurînd mereu semnificații și interpretări, ajungea să strige : „Iată substratul reacționar al concepției lui Victorian Nămete". Desigur, nu putea fi vorba de o înfruntare academică de opinii, se prelucrau poziții considerate aprioric greșite și era un act infantil să opui furtunii, ce mătura tot, citate din Marx. Ele sunau străin, alambicat și chiar apolitic. Dacă Marx spusese încîlcelile acelea cu care vroia să se apere Nămete, cu atît mai rău, deși cine știe în ce ocazie și referitor la ce. Era un domeniu ocult, și în sinea lor unii considerau chiar necinstit să faci apel la o asemenea autoritate pentru a-i zăpăci pe oameni la cap, pentru a crea confuzii. Existau cîteva fraze cunoscute de toți, ca, de pildă, proletarii n-au de pierdut decît lanțurile, sau omul cel mai prețios capital, sau burghezia își creează propriul gropar, sau proletari din toate țările, uniți-vă — de ce nu făcea uz de ele acest Nămete ? Așa ar fi procedat un om cinstit, nu aducînd în sprijin lucruri de care nu auzise nimeni, fiind deci incontrolabile. Figura pe jumătate furioasă, pe jumătate acră a lui David spu-

nea chiar mai mult. În el se îmbina vehemența împotriva banditului de Nămete cu un fel de ranchiună față de Marx însuși, fiindcă pusese la îndemîna unei asemenea lichele tot felul de sofisme pentru a îndrăzni, cu ele în mînă, să-i țină piept într-o înfruntare în care partinitatea era, incontestabil, apanajul său. Puteai crede că David se simțea supărat și pe cei ce tipăriseră și aruncaseră în circulație asemenea idei, fie ele și ale dascălului proletariatului, neținînd seama de faptul că un activist ca el nu are timp să stea toată ziua cu nasul în carte, în timp ce asemenea profesorași, asemenea belferi, nu fac toată ziua altceva decît să le caute cu lumînarea, să le pigulească și să vină ca niște neobrăzați cu ele într-o adunare ca aceea încercînd să devieze cursul discuției. Doar nu abstracțiunile teoretice ale lui Marx erau chemați să le discute acolo, ci realitatea în lumina orientării politice precis indicate de documentele oficiale. Așa că, pînă la urmă, judecățile lui Marx, oricît de geniale, nu aveau nici o șansă. David îl bumbăcea pe Nămete, îl punea la pămînt, interzicîndu-i chiar să mai facă apel la citate, întrucît el nu se găsea acolo la catedră, nu fusese chemat să țină prelegeri, ci să răspundă în fața adunării de partid de propriile erori ideologice ce-l făceau incompatibil cu funcția încredințată. Apoi, lăsîndu-l pe Nămete lungit la pămînt, în văzul tuturor, generalizase problema, ridicînd-o la nivelul unei grave stări de lucruri colective. Desigur, Nămete constituia cazul cel mai flagrant, mai țipător, mai inadmisibil, dar nu izolat ; întreaga instituție fusese infestată de morbul mentalității mic-burgheze. Implicase în dosarul Nămete organizația de partid, organizația U.T.M., corpul profesoral. Sub nasul tuturor, individul folosise catedra pentru propaganda ideilor burgheze, a revizionismului. Ce fel de organizații, ce fel de profesori, ce fel de tineret studențesc existau acolo ? Însemna că boala se extinsese, ajunsese într-o fază critică și pentru a salva organismul, ceea ce mai rămăsese sănătos din el, trebuia extirpat răul. Luase alte cazuri — și lucrurile merseseră din ce în ce mai bine, în primul rînd pentru

că ceilalți inculpați nu aveau tăria și obstinația și spontaneitatea lui Nămete, și în general nici nu le trecea prin minte să țină piept primului secretar, cel mult încercau să se dezvinovățească sau să implore îndurare, iar în al doilea rînd, pentru că cele petrecute înainte înmuiase sala, o înspăimîntase, îi dizolvase și bruma de rezistență psihică — ce uneori continuă să plutească, surd, în aer. Cînd, citindu-se la sfîrșit lista lungă a drasticelor sancțiuni aplicate de David se anunțase că Nămete a fost exclus din partid și destituit din funcție, cu interdicția de a mai preda în vreo școală, tînărul filosof mai ceruse o dată cuvîntul și, cu toate că nu i se dăduse, în ciuda diferitelor proteste din sală, vorbise. Rostise de fapt doar cîteva fraze al căror sens era că aștepta neclintit reîntîlnirea cu David după ce toate erorile se vor fi clarificat și înlăturat, și socialismul științific va intra în drepturile sale firești, iar activiști de partid ca el vor gîndi și acționa în numele marxismului, în cunoștință de cauză și cu bună credință.

Cam așa îi fusese relatată lui Suru desfășurarea ședinței de la Institut, sau cam așa reușise el să-și imagineze cele întîmplate, punînd cap la cap sau suprapunînd diferitele informații primite, ca și șoaptele parvenite de la cei ce, înfricoșați și desgustați, simțeau nevoia să se delimiteze de arbitrariul lui David. Suru îi ascultase pe oameni cu cea mai mare atenție și cunoscînd firea lui David, psihologia sa feroce, înțelegea ce se petrecuse. Îl disprețuia și ura din tot sufletul. Realiza cu limpezime cît de gravă era vina acestui om, învestit cu o funcție atît de importantă, și-l considera un individ periculos. Considera că unui asemenea om ar fi trebuit să i se ia din mînă autoritatea, că înlăturarea lui ar fi fost o binefacere pentru munca de partid. Dar nu vedea nici o posibilitate. Știa că va mai trebui să lucreze cu el, și că, atîta timp cît exista posibilitatea să se ascundă în dosul unor imperative de moment, nimic nu-l poate împiedica să-și continue acțiunea teroristă.

Rememorînd aceste raționamente în timp ce sta singur, în răcoarea dimineții, pe terasa casei pustii din munți, auzind sub

el clipocitul dulce al lacului legănat de briza montană. Suru trăi un moment de satisfacție, dar imediat după aceea se posomori. Căci dacă văzuse ce era reprobabil în faptele lui David, se indignase și se revoltase în sinea lui de brutalitatea acestuia, de lipsa lui de omenie, de aroganța cu care înjosea și strivea demnitatea și personalitatea oamenilor, recunoscu, lucid, că și el procedase nu o dată la fel, în hărțuiala aceea, în calitate de dirijor. Deci, pe de o parte, să te scandalizezi în modul cel mai sincer de lipsa de respect față de om a unuia, și, în același timp, să cazi în aceeași culpă, să folosești, într-o situație similară, mijloace asemănătoare ? Desigur, din moment ce putuse să vadă răul la David, înseamnă că mintea și cugetul nu i se abrutizaseră, simțul de dreptate continua să funcționeze. Atunci de ce aceste facultăți nu-l împiedicaseră să cadă în păcat ? Este el un om cu două măsuri, cu două fețe, poate descoperi, cum se spune, paiul din ochiul altuia, dar nu bîrna din ochiul lui ? Nu, un început de abrutizare totuși se produsese. Alunecase fără să-și dea seama de la stilul lui de activist și de om, se lăsase tîrît de val. Valul unei voințe mai mari ca a lui — desigur, una generală, așa cum își mai spusese, dar și de cea individuală, a lui David. Iată un motiv în plus să-l urască! Reușise în bună măsură să-i modifice comportamentul, făcuse din el un executant după chipul și asemănarea sa... chiar dacă numai pînă la un punct.

Da, dar în această situație, Suru, dacă era cinstit cu el însuși, trebuia să recunoască și că el, personal, nu se putea constitui în victimă... ar fi fost o ipocrizie... Nu ! El făcuse victime, și pentru asta nu putea fi vinovat doar David. Cel dintîi vinovat era el. Orice ar fi fost, orice ar fi avut de făcut, nu-i era îngăduit să abdice cu atîta ușurință de la rigoarea morală, de la onestitate, de la principiile de respect față de oameni. Îl amețise, îl îmbătase puterea de a hotărî soarta altora, abuzase de ea. Însemna că în el mai exista o ființă. Și aceasta nu aștepta decît prilejul de a pune mîna pe bîtă, pentru că putea să o facă, pentru că nimeni nu îndrăznea să se opună. Îi mai ră-

mînea celeilalte, celei oneste, doar puterea de a se îngreţoşa şi scandaliza împotriva lui David — un om dezechilibrat, de o răutate perversă dublată de inteligenţă şi energie. Şi asta era ceva, dar puţin. Pentru că în primul rînd se impunea să se controleze pe sine, să-şi oprească la timp pumnul ridicat. Conştiinţa dedublării personalităţii îl speria pe Suru. Va trebui să se supravegheze, să-şi amintească mereu de primejdia de a deveni altul, acela din cursul lunii trecute, ori de cîte ori va avea în mîini friul puterii.

Dar făcîndu-şi acest proces de conştiinţă, descoperi, cu o intuiţie paralelă, că nu era chiar atît de supărat pe sine cît ar fi trebuit şi că, în fond, plasîndu-se după paravanul influenţei lui David, se absolvea, cel puţin pe jumătate, de răspunderea proprie. Ar fi trebuit să fie mai necruţător cu el, dar nu-şi dădea seama exact în ce fel. Pe de altă parte, îi părea bine că nu intrase într-un conflict ireconciliabil cu sine, că nu e pus în situaţia de a rupe cu o parte din fiinţa lui, ceea ce i-ar fi impus să acţioneze într-un fel sau altul. Deci satisfacţia de a fi scăpat uşor ! Asta îl nemulţumea totuşi, pentru că trăda autotoleranţă, o insurgenţă doar principială împotriva a ceea ce făcuse, nu o căinţă sufletească autentică. Dealtfel, atunci, în focul acţiunii, nu înregistrase nici o răzvrătire a spiritului, nici măcar îndoială. Doar împotriva lui David se ridicase protestul, desigur şi el înăbuşit, stăpînit. În ce priveşte propria persoană, conştiinţa rezistase, rezistase ca un catîr. Altceva cedase — ceva biologic, nervii, celula. Văzînd că spiritul tace, ţipase materia. Avea dreptate Peluţa, îi ieşise răutatea prin piele. Şi nici asta nu înţelesese, luase cuvintele nevesti-sii drept glumă şi rîsese indiferent.

Trebuise să se retragă aici, în pustietatea munţilor, ca un schimnic, pentru a auzi, punînd involuntar urechea, ecoul prăbuşirilor interioare. Ziduri tari, de beton armat, se năruiau singure, lăsîndu-l să vadă adevărul, sau măcar o parte. Vacarmul luptei, sunetul lăncilor, vaietele îl împiedicaseră, acolo jos, să intercepteze vreun semn. Cu toate că şi acest mod de

a vedea lucrurile era subiectiv, la drept vorbind nici măcar nu fusese o ciocnire după toate regulile războiului, între tabere rivale, o luptă dreaptă deci. Forțele fuseseră de departe inegale. Pornise în fruntea unei șarje de cavalerie, printre șiruri sparte, în derută... și cam la aceasta se redusese eroismul. Deci îl asurzise nu zgomotul luptei, ci propriul său strigăt de război. Jucase rolul unui Don Quijote de alt tip — se năpustise nu asupra unor mori de vînt, ci asupra oamenilor pașnici, mai buni sau mai răi, și nu călare pe o Rosinantă costelivă cu o lance ruginită, ci înarmat pînă în dinți. Și rezultatul, invers : nu el se alegea cu capul plin de cucuie, tăvălit prin praf, ci presupușii dușmani. Asemănarea dintre el și ridicolul personaj fusese, poate, amețeala și surditatea dată de clocotul sîngelui atunci cînd se aruncau în luptă, după năluci.

Adîncit în gînduri, nu auzise scîrțîitul roților „Gaz"-ului pe pietrișul drumului forestier din spatele cabanei și tresări văzînd șoferul în prag. Omul păși încet, cu precauție, pătrunzînd pe terasa de ciment, scăldată în lumina strălucitoare a soarelui de dimineață, parcă ar fi intrat pe ușa unei camere de spital. Văzîndu-și însă șeful întreg și sănătos, cu pielița obrazului măslinie rumenită de vînt și de flăcările albe ale cerului, respirînd forță și liniște, se fîstîci ca o fată mare și rîse nătîng. Suru citi pe fața lui o afecțiune sinceră și puternică și, cu un ultim gînd întîrziat, rămas din meditațiile de pînă atunci, se întrebă dacă merita el acest sentiment, apoi fu absorbit în întregime de vestea adusă de șofer. A doua zi trebuia să fie la București, de unde pleca, într-o delegație a Consiliului Național al Păcii, după cîte înțelesese șoferul, undeva în nord, în Suedia sau în Finlanda, nu reținuse exact numele țării. Cînd venise hotărîrea, un tovarăș propusese ca cineva să vadă mai întîi cum stă tovarășul Suru cu sănătatea, doar era în concediu de boală, dar primul secretar îl luase în rîs, spunînd respectivului că ar trebui să se considere fericit dacă ar avea doar pe jumătate sănătatea lui Suru. Așa că dînsul trimisese la sigur.

Tînărul traducea în engleză. Se exprima afectat, teatral, cu gesturi de prisos. Gazdele vorbeau engleza curent dar simplu, fără nici o preocupare pentru accent, folosind-o ca mijloc practic de comunicare. Şeful delegaţiei, un academician trecut de şaizeci de ani, conducător al unui institut de cercetare ştiinţifică în domeniul biologiei, arăta ca un ţăran instruit ; nu numai că nu făcea nici un efort pentru a-şi ascunde originea rurală, dar lăsa dinadins să iasă la iveală tot ce luase cu el din satul unde văzuse lumina zilei. Vorbea tacticos, cu o voce searbădă, fără nici una din cunoscutele inflexiuni oratorice de catedră. Din delegaţie mai făceau parte directorul unei mari uzine metalurgice, un şef de secţie de la Consiliul Central al Sindicatelor şi el, Suru. Academicianul se arăta bucuros cînd printre gazde găsea un cunoscător al limbii franceze, se vedea că-i era neplăcut să discute prin interpret, conversaţia curgea prea lent şi nu era sigur dacă e înţeles exact. Foarte rar se întîmpla însă să dea printre scandinavi de vorbitori de franceză, iar atunci Suru, fără să cunoască limba, se convingea că bătrînul stăpîneşte o franceză rudimentară. Cuvintele rostite rar şi apăsat, sunau prea mult a româneşte, aduceau cu vorbirea parveniţilor ridiculizaţi de Alecsandri. Pînă şi limba franceză — însuşită desigur, corect, în şcoli — o vorbea dinadins ţărăneşte.

Luau prînzul într-un restaurant de clasa întîi, pe malul unui lac. Micul comitet de recepţie cuprindea, spre surprinderea lui Suru, mai mult oameni de afaceri, cadre de conducere şi specialişti din societăţi industriale. „Deci ăştia sînt capitaliştii" — îşi spunea cu sarcasm, şi în aceste cuvinte se regăseau şi curiozitatea şi ideea că se afla faţă în faţă cu „duşmanul de moarte al socialismului", dar şi constatarea că aceşti adversari de clasă se purtau afabil, îi tratau cu solicitudine şi consideraţie. La început, în timp ce gazdele îşi puneau unt pe pîine, rontăind cu aerul că sînt hămesiţi, iar chelnerii notau detaliile comenzilor urmărind cu degetul pe uriaşele lor liste de bucate, schimbul de cuvinte păstră un caracter convenţional, subiectul principal fiind frumuseţea decorului natural, originalitatea

localului și așa mai departe. După primele pahare de vin, gazdele căpătară chef de vorbă și începură să-și manifeste curiozitatea mai ales în ce privește industrializarea României și modul de organizare a economiei. Știau destul de bine structura resurselor naturale ale țării, dețineau informații despre colaborarea economică interbelică dintre cele două țări și se arătau interesați de intențiile de viitor ale României. La acest capitol academicianul își declinase competența, dînd cuvîntul lui Suru și directorului de uzină. Aflînd că cei doi au răspunderi în politică și în producție, vroiră să cunoască raportul dintre cele două domenii, apoi expuseră stările de lucruri din țara lor. Ca urmare a repetatelor întrebări puse de Suru, reieși că la ei pe primul plan se afla economia, politica fiind considerată ceva secundar, dacă nu chiar derizoriu. Desigur, într-un fel, ei toți făceau politică, dar se refereau la profesiunea de politician. Cum era cotată această profesiune ? Sincer vorbind, nu prea era respectată. Se putea exemplifica ? Da, concludentă era, de pildă, opțiunea tineretului. Tinerii preferau profesiunile practice, iar cei mai dotați, vîrfurile, intrau în viața de afaceri, recrutați și promovați de marile societăți. Ce-i atrăgea în această sferă ? Poate cîștigurile mai mari, avantajele materiale... sigur că da, acesta era un factor important. Dar nu numai asta, după ei, tinerii capabili simt nevoia să se afirme într-un domeniu concret, ori activitatea economică, afacerile oferă cele mai palpabile satisfacții. Unul povesti cum fusese angajat de o mare firmă, imediat după terminarea studiilor — părea să aibă patruzeci și ceva de ani —, ce salt uriaș făcuse aceasta în anii de cînd lucra el acolo — devenise director asociat — și cît de mult se mîndrea cu progresele ei spectaculoase, la originea cărora se află și rîvna și competența lui. Tot ce avea el mai bun dăruia societății — și, sigur, societatea se dovedea și ea, la rîndu-i, recunoscătoare. Politica — el se referea evident, la situația lor, la sistemul lor —, politica nu exercita atracție asupra noilor generații, în special a reprezentanților de calitate. Într-un fel, după părerea lui, acest fenomen, mai nou e drept, avea consecințe

negative asupra vieții publice. Vroia să spună că spre politică mergeau de la un timp elemente slabe, insuficient pregătite, ceea ce se reflecta în competența conducerii sociale a țării, în prezența sa pe arena mondială, în prestigiul ei internațional. Demonstra pe de altă parte cît de instabilă, de fluctuantă e politica, faptul că nici partidele nu au un contur ferm, se asociază, se disociază, își adaptează mereu profilul, iar guvernele se succed la perioade scurte și realizează foarte puțin din programele lor. Iată de ce politica nu oferea satisfacția unei opere împlinite, în timp ce economia, ea creează marile valori ale progresului, tot ce face ea are o însemnătate vitală pentru societate.

După ce se despărțiră de gazde, bătrînul academician ceru voie să se retragă la hotel. Pentru a nu-l lăsa singur cu interpretul, sindicalistul se oferi să-l conducă. Rămaseră să hoinărească puțin prin oraș — în apropierea hotelului era un parc de mare întindere, pietros și liniștit — Suru și directorul de uzină, Prisăcaru. Înainte de a ajunge director, Pantelimon Prisăcaru fusese și el activist de partid. După ce absolvise Institutul de științe economice, lucrase un timp ca instructor la comitetul de partid al Capitalei. Funcționa ca director de uzină de vreo patru ani. Lui Suru îi făcuse o impresie bună, îl găsea deschis la minte și plin de bun simț. Stătea la locul lui, vorbea puțin, dar cînd o făcea știa ce spune. Se părea că Pantelimon Prisăcaru îi studiase atent pe membrii delegației și simpatia sa se oprise asupra lui Suru. Pășea acum prin parc, încîntat, împingîndu-și cu zel trupul mare, „un munte de om", transpirînd, absent la insolitul peisajului — deși mărturisise că prima oară ieșise în lume. „Ai dracului, tovarășe Suru, ăștia parcă l-ar fi citit pe Marx, pe cuvîntul meu de onoare. Chestia cu economicul și politicul... Păi nu spune Marx că politica e economie concentrată ? Nu găsiți ? Pe cuvîntul meu de onoare, dacă nu-mi vine să cred." Suru rîse amuzat de întrebarea cam naivă a lui Prisăcaru, de fapt nu naivă, ingenuă, cît și de obiceiul acestuia, devenit probabil tic, de a-și da mereu cuvîntul de onoare. Se vedea că discuția, la care din modestie parti-

cipase în mică măsură, lăsîndu-l pe Suru să se descurce, stîrnise în el un interes deosebit. Ochii albaştri, curaţi, ai lui Prisăcaru îl cercetau cu cea mai mare curiozitate pe Suru, parcă de răspunsul lui ar fi depins dezlegarea unei arzătoare enigme. Suru n-avea de unde să ştie dacă ei îl citiseră sau nu pe Marx, dar îi explică directorului că, după părerea lui, nici nu era nevoie să-l citească pentru a face asemenea afirmaţii. Ei reprezentau realitatea societăţii burgheze dezvoltate, cunoscută de Marx, desigur schimbată mult, dar totuşi... „E grozav", spunea Prisăcaru, menţionînd că pentru prima oară putea să confrunte pe viu teoriile lui Marx despre capitalism. „Dar, apropo, de ce spuneau ei... adică de faptul că pun pe primul plan economicul... Sigur, înţeleg, asta corespunde unei legităţi obiective descoperită de Marx. Economicul primează politicului. Dar, pe cuvînt de onoare, în chestia asta parcă ei sînt mai marxişti decît noi... Adică nu vi se pare că noi punem totuşi... uneori hai să nu generalizez, pe primul plan politicul ? Suru îi examină atent faţa roşcovană, deschisă, transpirată de efortul mersului, faţă de om vesel, căruia îi place viaţa, parcă pe punctul de a exclama : „Uite, domnule, ce dă din ăsta !". Îi răspunse indirect că situaţia e deosebită — că ţara respectivă e foarte avansată economic, cu o industrie de înaltă tehnicitate, iar noi o ţară slab dezvoltată, cu o moştenire precară lăsată de vechiul regim, însă, vorbind, îşi dădu seama că e gata să se contrazică, pentru că în mod firesc trebuia să ajungă la concluzia că tocmai de aceea în programul nostru trebuia să primeze economicul, adică dezvoltarea şi modernizarea forţelor de producţie, înflorirea vieţii materiale a societăţii, fără de care nici nu se poate concepe socialismul în accepţiunea lui ştiinţifică. În fond, deşi motivele erau diferite — ei că sînt avansaţi, noi că sîntem slab dezvoltaţi —, opţiunea trebuia să fie aceeaşi. „E adevărat că uneori pare să primeze politicul — acceptă el —, dar aceasta şi fiindcă resursele noastre materiale sînt limitate, posibilităţile economice restrînse. Deşi, cum ştii şi dumneata, partidul pune permanent în centrul atenţiei mobilizarea forţe-

lor pentru îndeplinirea planului, a sarcinilor de producție." În același timp se gîndi cîtă energie se consuma în sfera acestui politic, cum de fapt, în ultima vreme, atenția se concentrase asupra unor interminabile și sterile dezbateri politice. Și nu numai sterile, chiar demobilizatoare. Combativitate, critică, etichete, sancțiuni, stare de tensiune, agitație, agitație politică... și în ce scop ? Oare aceasta era primordial pentru a făuri o societate prosperă ? „Poate ne epuizăm în această zbatere politică... dumnezeu știe cît de justificată... pentru că nu știm să facem ce ar trebui... adică să clădim rapid, organizat, o bază nouă, avansată. Uneori chiar forțele necesare unei atari operații le împrăștiem în vînzoleala politică, și pe urmă le resimțim lipsa și încercăm să ne cîrpăcim cu ce se nimerește. Dăm ca Eremia cu oiștea în gard. Ce faci cu improvizații, faci șubred. Esențial e creierul și mîna, calificarea, competența, aici ar trebui să batem noi, după asta ar trebui să judecăm și să apreciem oamenii, nu după cum dau din gură." Își întrerupse gîndul pentru că Pantelimon Prisăcaru, după un timp de reflecție, sau poate de șovăială, îi spuse că știa și el, mai ales din locul unde muncea, cîtă atenție se dă îndeplinirii planului. „Eu mă refeream însă chiar la alcătuirea planurilor, preciză el. În ce măsură sînt ele concepute să asigure lichidarea rapidă a stării de înapoiere, folosirea cea mai rațională a resurselor naționale și a muncii poporului ? Uite, noi de pildă, pînă cînd o să producem cazane ? Păi cu asemenea metalurgie nu-i mai ajungem noi din urmă pe capitaliști în vecii vecilor. Aștia, înainte de primul război mondial, erau o țară agrară, ca și România, și acum ? Pe cuvînt de onoare, asta înseamnă primatul economicului...". Cum putea să nu fie Suru de acord ? Atenuă însă admirația excesivă a lui Prisăcaru pentru țara respectivă, amintindu-i că beneficiase de ajutorul capitalului internațional, fusese avantajată de o anumită conjunctură și așa mai departe. Tăcură apoi amîndoi.

Pe aleile nesfîrșite ale bătrînului parc, treceau din cînd în cînd bărbați și femei în vîrstă ducînd în lesă cîini de rasă, persoane singuratice călcînd rar, absent, făcîndu-și probabil, se gîndea Suru, plimbarea de după masă recomandată de medic, sau fugind de pustiul apartamentelor, de menghina pereților în interiorul cărora nu aveau cu cine schimba un cuvînt. Trebuiau să se dea la o parte pentru a face loc cîte unui bărbat uscățiv, fugind în salturi mari, în trening, ca un ogar, abia atingînd pămîntul cu tenișii lui albi, sau unui grup de fete blonde, spălăcite, pistruiate, înaintînd dezordonat, în ritmul unui cîntec sau ciorovăindu-se, bălăbănindu-și în toate părțile ghiozdanele de piele artificială colorată, ducîndu-se sau întorcîndu-se de la școală. Un polițist se plimba plictisit, cu mîinile la spate, legănîndu-și bastonul negru de cauciuc, privind placid figurile omenești ce nu-i spuneau nimic, așteptînd să treacă ultima oră de serviciu, întotdeauna cea mai grea. Suru văzu o femeie traversînd parcul, filfiindu-și neglijent poalele mantoului bogat, călcînd elastic și trufaș, conștientă de frumusețea ei, lăsînd în urmă o dîră de parfum suav și privirile împăienjenite de dorință ale puținilor bărbați ce o vedeau, urmărindu-i silueta, mersul, părul greu bătînd pe umeri ca o coamă de cal pur sînge. Celor doi le ajungeau la urechi sunete guturale, vorbe fără nici un înțeles, rostite chinuit cu limbi stîlcite, cu coardele vocale rupte. Unda înaltă a discuției lor trecuse. Comentară, cu un interes mai mult mimat, ceea ce vedeau în jur, îndreptîndu-se spre hotel.

A doua zi vizitară o parte a șantierelor navale. Suru privea cu ochi de turist linia frumoasă a vaselor profilate pe apa cenușie a oceanului, coloritul lor vesel, dar Prisăcaru se băga peste tot, punea zeci de întrebări, pipăia și ciocănea, îi descosea pe ingineri, pe maiștri. Din cînd în cînd exclama, ștergîndu-se de sudoarea de pe frunte cu dosul palmei „pe cuvîntul meu de onoare, extraordinar". Academicianul se tolănise pe o canapea pe punte, furînd, într-o poziție de viligiaturist somnolent, rarele raze de soare ce spărgeau pînza nestatornică a norilor. Îmbrățișa cu o

privire pierdută țărmul, pescărușii tînguindu-se copilărește în lupinguri planate pe deasupra valurilor și a catargelor, și turma navelor ancorate. Aerul tăios și sărat îl obosise, peisajul îl făcuse nostalgic, nu-l interesau problemele de tehnică navală, în general tot ce ținea de prelucrarea metalelor — după el o muncă searbădă și dură, nepotrivită cu însușirile omului, cu siguranță preluată în viitor integral de roboți, de mașini programate. Ceruse voie, avea obiceiul galant, deprins probabil în compania cucoanelor, de a cere voie chiar pentru chestiuni în care nu avea de dat socoteală nimănui, să stea puțin la aer. Suru observa că sindicalistul simțea de datoria sa să țină tovărășie academicianului, considerînd probabil că ocupațiile lor sînt înrudite (el se ocupa de activitatea culturală). Asculta cu înțelegere și respect plîngerile bătrînului, nemulțumit că plecase fără soție, pradă unei indispoziții de copil răsfățat.

Suru îl văzu reînviind cu ocazia vizitei la universitate, o instituție veche de cîteva secole, și mai ales la prînzul oferit de profesori. Găsind auditoriu pentru franceza-i țărănească, în contrast cu cea a scandinavilor de cea mai curată sonoritate pariziană, academicianul se desfășură impetuos, desigur atît cît îi permitea temperamentul tern, uscat. Fu volubil, făcu o bine documentată propagandă școlii românești și apără cauza păcii apelînd la logica lui țărănească, temeinică. La acest ultim capitol interlocutorii se dovediră destul de rezervați, dacă nu sceptici, oricum apatici, bîndu-și cafeaua și coniacul și fumîndu-și pipele într-o tăcere ce dovedea lipsă totală de interes. Suru remarcă stilul antiprotocolar al gazdelor. Nimeni nu urase nici un bun venit, nimeni nu ridicase un toast, din cînd în cînd uitau de musafiri și angajau discuții între ei, în limba lor imposibilă, unul sau doi sau chiar mai mulți părăseau masa deodată, fără măcar să se scuze, lăsîndu-i aproape singuri, fiecare își turna sieși în pahare și dacă din întîmplare vreunul călca pe cineva pe picioare sub masă, era de la sine înțeles că nu conta. Totuși, academicianul se arătă bine dispus la încheierea prînzului, nu-și mai ceru voie să se ducă să se

culce și porni voinicește în fruntea delegației. Dealtfel nici nu prea era timp, trebuiau să se deplaseze, pe calea aerului, în nordul extrem al țării.

În ziua următoare se sculară tîrziu, într-un decor schimbat — o blană moale, imaculată, călduroasă parcă, de hermină sau de urs alb, îmbrăca pămîntul, acoperișurile caselor, copacii. Intrară într-o uriașă mină de fier, din nou fără academician, rămas în cameră, la hotel, și fură uluiți de ceea ce văzură. În mină se cobora cu lifturi mari, rapide — ca într-un zgîrîie-nori, încercă Suru o comparație deși nu văzuse niciodată așa ceva — și se ajungea într-un culoar larg și luminos ca de marmură neagră, cu intersecții enorme, cît stațiile de metrou, cum spuse sindicalistul pe baza a ceea ce văzuse la Moscova. Străbăteau galerii prevăzute cu trenulețe, cu mici automobile, cu lumină de neon, cu tot ce vroia. Treceau prin mijlocul unui gigantic sîmbure de fier. Peste tot Suru descoperi automate de comunicații, microfoane, telefoane, cabine de comandă. Și o liniște mormîntală — nu se aflau oare în cel mai adînc și mai vast cavou imaginabil ? —, tulburată doar de zgomotul înfundat al propriilor pași. Merseră mult, mai coborîră cîteva etaje, culoarele se îngustară pînă ajunseră la unul din punctele de extracție. Acolo Suru văzu o mașină sofisticată tăind și încărcînd, sub supravegherea a doi oameni cu căști pe cap.

În mașină, Prisăcaru îi repeta lui Suru în șoaptă, la ureche, „fantastic, pe cuvîntul meu de onoare". „Ce organizare, se văita, strîngîndu-și fața într-o strîmbătură de durere, ce ordine, ce productivitate. Fir-ar mama lui a dracu de capitalism, dacă a ajuns el la asemenea performanțe. Pe cuvîntul meu de onoare, n-am să uit cît oi trăi." Apoi deodată, aproape crunt : „Noi cînd o să lucrăm așa, tovarășe Suru ? Ce, ăștia sînt mai deștepți, au stea în frunte ?". „Nu sînt mai deștepți, măi directore, încerca să-l calmeze Suru, sînt mai bogați, au început mai de mult, au beneficiat de tehnica occidentală de după război, de revoluția științifică." „Dar o să ajungem și noi aici ?" „Sigur că o să ajungem" — îl asigura cu convingere Suru. Întrebările

sincere, ingenue, ale lui Prisăcaru îl puseseră însă pe gînduri. „Evident că o să ajungem acolo, își spunea, dar, într-adevăr, cînd ?" În ceea ce văzuse era materializată o muncă de concepție, spirit inventiv, organizare. Știință, tehnică. Suru știa că pierdusem un deceniu și jumătate din noua revoluție industrială a epocii. Dar nu vedea semne că sîntem pătrunși de această realitate. „Am început să importăm tehnică nouă, dar trebuie să stimulăm creierele. Facem așa ? Nu ! Ignorăm tocmai asta, talentele, capetele organizate, marii pasionați, nebunii noului. Parcă am fi orbi. Ba cînd dăm de ei le mai trîntim și un șut în fund. Parcă n-am fi întregi la minte. Vorba ăluia : țara arde și baba se piaptănă. Lumea își stoarce mințile pînă la ultima picătură, și noi ne mîncăm sufletul în ședințe zi și noapte și discutăm cai verzi pe pereți și ne scoatem ochii unii la alții. Adevărul e ăsta pe care-l spune Prisăcaru : la noi primează politicul. De ce ? Facem numai revoluție politică ? Puterea politică am cucerit-o. Ce înseamnă primatul politicului ? Vorbe, agitație, teoria chîbritului ? Ăștia au făcut industrie ultramodernă cu oamenii pe care-i aveau, așa cum erau. Singurul lucru a fost să-i învețe tehnica. Nu le-a spus nimeni că sînt revizioniști, antipartinici, mic-burghezi, împăciuitoriști. Le-a cerut să învețe, să-și pună creierul în funcțiune, și cînd iese ceva din mîna lor să fie sfînt. Adevărul e că ne-am cam încurcat într-o plasă și pînă n-o rupem n-o să facem nimic." Gîndind, Suru se simțea cuprins de emoție, inima îi bătea mai repede și mai tare și nu, nu se înșela, mîinile îi tremurau. Parcă se spovedise, parcă își mărturisise păcatele, și palpita de frica și bucuria de a le fi descoperit și spus.

Gazdele le propuseră o plimbare în tundră, cu mașina, undeva, la vreo trei ore de drum. Suru, dornic să cunoască, să vadă cît mai mult, votă „pentru" și spre mirarea lui academicianul nu numai că aprobă ideea, dar se și înscrise. Pe drum, din cauza monotoniei peisajului, dormiră. Ținta călătoriei era o mică așezare, pierdută în pustiurile nordice, cu mult dincolo de cercul

polar, alcătuită din nu mai mult de 15—20 de case. De acolo îl luă un autobuz confortabil și rapid și-i duse, pe niște drumuri bine întreținute, în perimetrul unde tocmai se prindeau renii. Pentru prima dată Suru vedea în această țară o treabă făcută rudimentar, probabil la fel ca în comuna primitivă. Cîțiva eschimoși mărunți dar vînjoși, cu picioare strîmbe, de călăreți, cu chipuri palide, zbîrcite, îmbrăcați în vindiacuri de nailon ca jucătorii de hockey pe gheață, chemau renii din depărtări cu o tactică simplă. Suflau într-un corn imitînd mugetul animalului, apoi scoteau la iveală două femele îmblînzite cu clopote mari de gît, al căror sunet răsuna în tundra pustie. După o jumătate de oră se ivi ca din senin, printre arbuștii rahitici, la orizont, venind în goană spre locul cu pricina, o turmă de vreo două sute de reni. Odată ajunși, se îngrămădeau ca proștii pe poarta țarcului de lemn deschisă de eschimoși și intrau inconștienți în capcană. Înarmați doar cu bice, bărbații se băgau printre ei și alegeau adulții, legîndu-i și însemnîndu-i cu vopsea. Puilor le dădeau drumul. După ce mutau renii legați în alt țarc, luau totul de la început, operația repetîndu-se aidoma. Renii se împotriveau, nu se lăsau legați cu una cu două, dar eschimoșii se dovedeau pe cît de puternici, pe atît de dibaci și iuți. Orice împotrivire părea de prisos, soarta animalelor fiind pecetluită. Academicianul ținuse să atingă cu mîna blana și coarnele unui ren viu. Se mulțumi să mîngîie una din femelele folosite ca momeală. De pe coarnele mari, rămuroase, atîrnau fîșii de piele subțire, însîngerată, jupuită în timpul frecării de gard. Priveau blînd, cu ochi mari, rotunzi, ca niște bile de onix, fără să-și dea seama ce rol odios jucau, cum își trădau specia, acționînd ca unelte ale vînătorilor în încarcerarea fraților din tundră. Păreau indiferente la tot ce se întîmpla, nu le mai spuneau nimic mugetele animalelor neliniștite din țarc. Tăcuții, enigmaticii vînători reușiseră să facă din ele momîi vii ; participaseră la atîtea asemenea racolări viclene, văzuseră atîtea turme năpustindu-se oarbe între garduri, încît totul li se părea firesc, ca și cînd renii

n-ar fi putut avea alt destin decît acela de a se vinde unii pe alții și de a sfîrși prin a cădea în mîna neîndurătoare a omului.

Fierberea trupurilor fumegînde era singurul semn de viață, singura mișcare în imensa cîmpie albă, pe care tulpinile copacilor firavi apăreau ca o barbă rară, nerasă. Nici un obstacol nu întrerupea linia fină, îndepărtată, a orizontului. Cam așa își închipuia Suru că trebuie să fi văzut pămîntul astronomii antici, o tipsie netedă, susținută de umerii de piatră ai ciclopilor. Suru se vedea împresurat de culoarea albă, albi erau și pămîntul și cerul, iar în aer stăpînea ceva halucinant, căci deși atît de deschis, pămîntul îl claustra. Stăteau toți uimiți, doar sforăitul ațițat al animalelor le tulbura dorința de reculegere inspirată de peisaj, îi împiedica să se lase pradă hipnozei oceanului alb, somnolenței dulci. Primul se dezmetici din această narcoză Suru. Nu-i plăcuse febrilitatea absurdă, goana oarbă a turmelor de animale spre lat. Nu-i plăcuseră piticii crăcănați, vicleni, pietroși, a căror profesiune era să prindă și să lege tot ce trăia liber în acest ținut. Nu-i plăcea împărăția albă fără legi și opreliști, peste care domneau oameni mici cu latul la șold. Nu-i plăcea monotona cîmpie polară cu două fețe — una de libertate nețărmurită, mincinoasă, și alta de ermetism, de prizonierat, de clopot alb sau de burtă palidă de pește biblic, din care nu mai poți ieși. Simțea nevoia să fugă din lumea străină, amăgitoare, gata atît prin oamenii cît și prin natura ei să-ți răpească limpezimea minții, să te turmenteze — văzuse asta și la reni, resimțise pentru o clipă răsfrîngîndu-se și asupra sa — pentru a te supune și înmormînta.

Seara, la cina oferită de conducerea firmei, mîncară carne de ren, bine preparată, gustoasă. Academicianul o lăuda cu gura plină, servindu-se mereu din vasul mare pus la mijlocul mesei. Suru revedea, ca o obsesie, turma apărînd pe dunga zării și năpustindu-se furibundă în țarcul deschis de șireții și tăcuții vînători. Reîntorcîndu-se în minuscula așezare din tundră, intrase din curiozitate într-o bisericuță de eschimoși. Trecîndu-i pragul, Suru avusese din nou senzația că trăiește un basm

cu „statu-palmă-barbă-cot", cu pitici și liliputani învățați să mînuiască sforile și să țintuiască la pămînt staturile normale, cu invidie, ură și răutate. Pereții de lemn, vopsiți pe dinăuntru în culori țipătoare, păreau bucăți de turtă dulce. În biserică stăpînea un frig aspru, pătrunzător, nu existau icoane, sfinți, altare ; nu părea un loc de rugăciune, ci de serbare, de veselie. Suru încercase să afle la ce fel de dumnezeu se închinau eschimoșii, dar scandinavii nu știau să răspundă. Probabil ei înșiși se considerau un fel de dumnezei ai tundrei, se gîndi el, și simțindu-se puternici, se închinau la propria forță, iar acolo, în lăcașul sfînt, veneau doar pentru a culege laurii gloriei, întreținîndu-și cultul, reciproc. Ajunseseră tîrziu, aproape de miezul nopții, la locul cinei, străbătînd întinderile uniforme și morocănoase printr-o lumină galbenă, spectrală, ce nu părea să izvorască de nicăieri. Ziua polară, de o fosforescență ireală, îi amețea, îngreunîndu-le ochii, privirile, strivindu-i ca sub o greutate pusă direct pe creier. Intraseră în sufrageria unde-i așteptau, surîzătoare, gazdele, năuciți, ca întorși de pe alt tărîm, neștiind încă bine unde se află, recunoscîndu-și anevoios, cu mare ezitare, propria identitate.

Cina devenise agreabilă, înalții funcționari ai firmei depuneau tot zelul să-i facă să se simtă bine, ei înșiși bucuroși că aveau oaspeți, fericiți că mai puteau sparge cenușiul, stereotipul vieții. După cîteva pahare de vin academicianul își recăpătă verva, ținînd să impresioneze minusculul club cu erudiția sa, cu evasiinternaționala lui personalitate de savant. Vroia să știe cum își suportă gazdele confortabilul surghiun. Oameni instruiți, cu un orizont larg, cu o gamă de preocupări variată, se vedea că nu sufereau de ceea ce se numește complexul provincial. Un inginer mai în vîrstă cînta la pian, altul mai tînăr, cu o talie de sportiv, încerca să lege o conversație cu academicianul despre Camus. Suru cercetă mobilul venirii lor la acest capăt al pămîntului. I se răspunse prompt, deschis — cîștigul. Se bucurau de condiții preferențiale. Și ce făceau cu banii acolo ? Asta puteau lămuri mai greu, poate banii le dădeau siguranță și sta-

bilitate, poate le permiteau, în rarele întoarceri în metropolă sau în călătorii, să fie „gentlemeni". Iar aici, aici le permiteau să ia o cină foarte rafinată — și într-adevăr, pe masă se aflau : caviar, somon, homari, pate de fois gras — și să bea băuturi scumpe, whisky rar, vinuri franțuzești, lichioruri neobișnuite.

Luîndu-și rămas bun, la sfîrșitul mesei, de la specialiștii marii mine de fier, Suru avu, fără să știe de ce, o strîngere de inimă, parcă lăsa în urmă ceva suferind, un destin condamnat, fără putință de scăpare. Nu-i învinovățea pe acești oameni pentru opțiunea lor. Îi privea însă cu milă — și nu-și recunoștea acest sentiment —, parcă reproșîndu-și că avea să se reîntoarcă în lume, în timp ce ei rămîneau singuri, părăsiți, în mormîntul lor de fier, cu serile lor lîncede, într-un efort disperat de a se menține în zona de sus a scoarței cerebrale, cu ajutorul alcoolului.

În timpul mesei, ascultîndu-i pe reprezentanții protipendadei tehnico-economice a capitalismului scandinav, Suru se gîndea cît de stranii și contradictorii erau realitățile acestei societăți și cum, numai cunoscîndu-le și evaluîndu-le în ansamblu și în interconexiunea lor strînsă, puteai să-ți faci o idee realistă despre ceea ce avea bun și rău. În Capitala țării discutase și cu unul din membrii conducerii Partidului Comunist. Vorbind despre caracterul luptei de clasă, îl întrebase : „Ce ar trebui să se întîmple în această țară pentru a se crea o situație revoluționară, sau măcar o radicalizare politică a muncitorilor ?" Îi devenise simpatic acel bărbat tînăr, de un blond decolorat, cu un defect al danturii ce îl făcea mereu să surîdă, împrumutîndu-i un aer de sinceritate blajină. Suru crezuse că i-a pus o întrebare dificilă, nepoliticoasă, pentru că includea și o aluzie la activitatea partidului, dar tînărul îi spusese cu o simplitate dezarmantă că nu vede posibilitatea apariției unei situații de asemenea natură. Suru rămăsese cu gura căscată și îl privise lung pe tînăr, dîndu-și seama că nu mai avea ce adăuga. Ceea ce auzise din gura tînărului continuase să-l preocupe și tot ce vedea și auzea raporta involuntar la această afirmație. Cum se putuse naște atunci, la

timpul său, eroarea ideii revoluției mondiale, creînd o viziune atît de utopică, de idilică asupra mersului istoriei ? Cum se împăca teoria fundamentală a lui Marx cu această evoluție a capitalismului ? De ce dezvoltarea vertiginoasă a forțelor de producție în cadrul cătușelor proprietății private, în loc să ascută contradicțiile, le aplatiza ? De ce nu se analizează acest lucru în mișcarea comunistă ? De ce nimeni nu încearcă o explicație științifică a acestei răsturnări a profeției marxiste, atît de temeinic argumentată încît părea indiscutabilă. Văzuse cîte ceva din aceste forțe de producție, cu adevărat impresionante în perfecțiunea și eficiența lor. Adevărate vrăjitorii ale științei și tehnicii moderne. Muncitorii își făceau treaba pe lîngă mașinile sofisticate, din cînd în cînd intrau în conflict cu patronii, cerîndu-le majorări de salarii, dar continuau, într-o totală disciplină și ordine, să scoată fier, să fabrice vapoare, să facă oțel superior, să construiască mașini de calcul și să umple supermagazinele cu munți de produse de consum ce-ți luau ochii... De ce nu puneau în cauză modul de producție, sistemul social, relațiile de exploatare ? De ce ?

În același timp văzuse „armata de rezervă", șomerii. Trecînd printr-un square, un tovarăș de la ambasadă le atrăsese atenția să se grăbească, să nu manifeste curiozitate, pentru că oamenii pe care aveau să-i vadă sînt foarte susceptibili și suspicioși, nu suportă nici o intruziune în viața lor și ripostează, de multe ori foarte agresiv. Dar ce e, cine sînt ăștia, de ce să nu se uite ? Sînt șomerii, îi informase omul. Se adună în fiecare zi, pe la prînz, acolo și în alte părculețe asemănătoare, nu-i cheamă nimeni, nu-și dau nici o întîlnire. Vin să se aerisească puțin între somnul tulbure de dimineață și programul nocturn din taverne și bordeluri. Suru nu-și putuse stăpîni curiozitatea, se întorsese de cîteva ori și traversase parcul în sus și în jos, cercetîndu-i. Tinerii voinici, spătoși, mostre ale unei generații bine dezvoltate, nu mai aveau nimic din înfățișarea muncitorului de odinioară. Trupurile degajau, în schimb, o lenevie rigidă, dacă se poate spune astfel, conștiente că forța lor putrezește

şi se scurge fără întrebuinţare, nefolosind nimănui. În autoabandonarea lor se ghicea o încordare periculoasă, ca şi cînd acea forţă putea fi deturnată în orice moment. Din împietrirea lor răzbătea ameninţare. Figurile exprimau ceva tragic, o adîncă emaciere, ca şi cînd ar fi avut obrazul vitriolat. Dezastrul stupefiantelor, al alcoolului, al nopţilor de violenţă — se gîndise Suru. Văzuse deci victime incontestabile ale capitalismului, o parte a clasei muncitoare distrusă moralicește, dezumanizată. De ce această forţă putrezea lent în loc să se revolte, de ce se ataca pe sine în loc să-i atace pe duşmani, de ce arunca priviri încărcate de ură tuturora, în loc să-i ardă cu ele pe adevăraţii vinovaţi, închişi în birourile moderne de la al nu ştiu cîtelea etaj, sau oferind mese rafinate în restaurante de lux !

Se mai întîlnise, nepregătit dinainte, cu o altă formă a abuliei muncitorilor, abil camuflată. Fuseseră invitaţi să vadă un ultramodern cămin de bătrîni — instituţie considerată efigie a prosperităţii capitalismului scandinav. Apartamente, săli de mese, de teatru şi concert, biblioteci, saloane de odihnă şi aşa mai departe. Stătuse de vorbă cu cîteva perechi. Trăiau într-adevăr bine, dispuneau de atîtea facilităţi şi elemente ale civilizaţiei, încît totul dobîndea un aer demonstrativ, de reclamă. Dar bătrînii arătau apatici, cu ochii goi, vidaţi sufleteşte. De ce veniseră aici ? Nu aveau familii, nu aveau bani ? Ba nu, bani aveau, îşi plăteau singuri întreţinerea din pensii, toţi lucraseră, fuseseră muncitori, funcţionari. Cei mai mulţi aveau şi familii. Fiii unora se căsătoriseră, făcuseră copii, deci erau şi bunici. Se întîlneau ? Nu prea, unii nu-şi mai văzuseră fiii sau fiicele de cîţiva ani, iar pe nepoţi niciodată. Dar de ce, de ce ? Păi, fiecare cu viaţa lui, cu rostul lui. Tinerii sînt prinşi pînă peste cap cu muncile lor, pradă ritmului vieţii moderne, cu obligaţii, cu lupta epuizantă pentru existenţă. Deci îşi duceau bătrîneţea uitaţi şi singuri, ca într-un ghetou. Nu ghetoul unei rase sau naţionalităţi unde, rupţi de restul societăţii, oamenii trăiesc totuşi cu ai lor, în căldura familiei, cu bucuriile ei secrete. Nu, un ghetou al bătrînilor singuri — morman de

crengi uscate, aruncate din pădure. La ce le folosea confortul de reclamă ? Fuseseră duși deja la cimitir, li se făcuseră morminte frumoase, oameni angajați special le îngrijeau, puneau flori proaspete în fiecare zi pe lespezile reci. Suru avusese revelația că bătrînii sînt cei cu ajutorul cărora înflorise pînă la treapta respectivă capitalismul scandinav. Ei împinseseră înainte tehnica, producția, făcuseră noua revoluție industrială... După ce-și terminaseră resursele utile, fuseseră închiși între acele ziduri ca să nu mai stînjenească pe nimeni, nici societatea burgheză, nici propriile vlăstare obligate să-și consume seva vitală în favoarea acelorași stăpîni. Iată, capitalul administra, fără să-și drămuiască mijloacele, muncitorilor, fiecărei generații în parte, un tranchilizant de natură să schimbe, ca și în medicină, caracterul, să amorțească nervul demnității și dreptății, să sporească sau să scadă flacăra luptei ca și cînd ar fi potrivit lumina unei lămpi de gaz.

Afară, Suru văzu polul nord scînteind feeric, îmbrăcînd pămîntul în lumini și culori neverosimile. Dintr-un vitraliu opalescent, cerul devenise un incendiu planetar, flăcări nevăzute băteau fulgii de zăpadă mari, afînați și leneși, transformîndu-i în aeriene lacrimi de sînge. O parte a văzduhului se transformase în văpaie portocalie, ca o mie de apusuri de la tropice, iar cealaltă jumătate atîrna ca o draperie violetă pe umerii unui patriarh. Din cînd în cînd fîșii multicolore treceau pe deasupra capului, ca niște drapele de luptă sfîșiate, retrăgîndu-se grăbit spre un pantheon ascuns după abia ghicitele falduri ale neantului. Picioarele se afundau în zăpada înaltă ca în mormane de petale de trandafir scuturate din grădini suspendate, de la o serbare, prelungită din mitologie. Suru parcă auzea și o muzică, o melodie cînd pătimașă, de dragoste și de moarte, cînd pură, diafană, plutind ca un voal legănat de vînt. Se uitau unii la alții și nu se mai recunoșteau, păreau mai frumoși, mai măreți, cu ceva de faraon sau rege pe fețe, cu măști de aur, bătute în Egiptul antic sau în Grecia miceniană. Hainele se preschimbaseră în togi de împărați, iar căciulile în cușme de țari. Suru

își privea mirat mîinile zugrăvite, ființe independente, necunoscute, vorbind un grai nou.

Bătrînul biolog murmura dus pe gînduri, ca pentru sine : „Vezi, domnule, de ce au spus oamenii că există dumnezeu ? Uite, într-un moment ca ăsta chiar că-ți vine să crezi...". Prisăcaru mîncase și băuse zdravăn și rămăsese cu o stare de bună dispoziție accentuată de acest fast nocturn. „Dar cu știința, tovarășe profesor, cum rămîne cu știința ? Dumneavoastră, savanții, puteți explica toate astea pînă în cele mai mici amănunte. Desenați pe hîrtie poziția pămîntului, a soarelui, unghiul căderii luminii la cutare grad de latitudine... și așa mai departe. În fața schemei dumnezeu s-a dus pe copcă" — rîse Prisăcaru. „Da, da, în fața schemei, bine ai spus, dar aici ? Știi cum e cu misterul, dragul meu ? Cu cît întrezărești mai mult din el, cu atît, cu atît adîncimea te înfricoșează mai rău. Ca atunci cînd treci deasupra prăpastiei, pe o punte. Dacă privești în jos te cuprinde amețeala, o groază irațională, parcă abisul te cheamă, te absoarbe. Ți-e frică și de tine, ți-e frică să nu te azvîrli singur. La ce te ajută că genunii i se cunosc dimensiunile ? Forța necunoscutului viu și înrîurirea lui asupra omului nu poate fi măsurată. Sau, să luăm un ocean. Știi pînă unde se întinde, dar tu nu-i vezi marginile, iar dincolo de limita privirii e mister. Vezi luciul apei și cu toate că-i cunoști adîncimea, calculată pe hîrtie, suprafața te liniștește. E o margine vizibilă, deci liniștitoare. Dar ia coboară în ocean, la o sută de metri să zicem ! O să vezi ce înseamnă. Ai căzut în capcană, ai întrevăzut misterul. Din nou te ia amețeala, din nou ți se pare mai presus de mintea omenească, deși, îți repet, mintea a măsurat totul. În timp ce aici noi știm unghiurile, poziția astrului... Dar despre asta e vorba ? Nu dragul meu. «S-a fost deschis o poartă» — cum spune poetul — spre infinit. Ce să fac eu cu știința ? La ce mă ajută ea ? Ce este omul cu toată știința lui pe lîngă acest mister ? Știu și eu că nu există lucruri de necunoscut, ci doar încă necunoscute. Dar acest «încă» e atît de precar... o vorbă goală în fond. Încă și încă și încă, pînă în negura viitorului... Iar deasupra ta, chiar

deasupra ta, și în jurul tău, ai întrezărit o părticică din mister, nemăsurat de nimeni și nemăsurabil, dacă e cu adevărat infinit, și te simți mic. Toate vorbele mari se dezumflă și chiar dacă ești savant îți spui: acum pricep de ce au crezut oamenii în dumnezeu." Țăranul ascuns în academician, de fapt nu ascuns, ci prezent, ieșea mai mult ca oricînd la iveală. Deși cuvintele nu erau țărănești, modul de a le rosti, și chiar miezul, înțelesul lor, filosofia a ce spunea erau toate ale țăranilor bătrîni — adînci și cumpăniți, sceptici pînă la înțelepciune. Pe acest om născut la țară, în urechi cu vorbele pline de tîlc ale bunilor și străbunilor săi, știința nu reușise să-l schimbe, să-l pervertească, să-i inoculeze orgoliul van și superficial al atoatecunoscătorului. Cum putuse el să păstreze, după scurta copilărie trăită în sat, se întreba Suru, această sobră modestie țărănească ? Înaintașii îi puseseră, în sînge, dinainte, testamentul, și ăsta îl ferea de primejdia deșertăciunii. „Viața trebuie trăită, tovarășe academician — îi replică Prisăcaru fără nici o legătură cu ce spusese acesta —, fiindcă e frumoasă al dracului, e plină de minunății și e scurtă... Noi sîntem răi și proști, și ne-o mîncăm unii altora. Apoi, dus și el pe gînduri : mare fericire e să trăiești și să stai, uite așa să vezi frumusețea lumii și să te înfrupți din tot ce e bun. Altfel... oricît te-ai zbate, trăiești ca un mort. Mai bine nu te naști." Sindicalistul își vîrîse mîna în puful vioriu al zăpezii proaspete și făcea cocoloașe mușcînd cu poftă, oferindu-și apoi obrazul fulgilor mari, somnoroși. Translatorul explica ceva ce citise el într-o enciclopedie despre diferitele metamorfoze ale aurorei boreale cu un ton prețios, lăsînd impresia că e preocupat exclusiv de aspectul științific al fenomenului, deși Suru nu credea că în sinea lui rămăsese indiferent la ce vedea.

Lui Suru, colțul acesta îndepărtat al planetei, natura ce-l nemulțumise în cursul zilei, decorul fantastic al cerului și pămîntului polar, nu i se mai păreau străine. Dispăruse simțămîntul de neîncredere și ostilitate încercat în tundră. Lumea devenise iar familiară, apropiată afectiv. În schimb, locul din care venise se îndepărta tot mai mult, se micșora, își pierdea

conturul. Tot ceea ce fusese esențial se destrămase, odgoane groase se rupseseră, determinări rigide se desprinseseră de el ca un bulgăre de piatră legat de picioare. Se simțea neînchipuit de liber. Miracolul cosmic nu-l strivea, nu-l domina brutal, nu-l stăpînea samavolnic. Nu-i cerea și nu-i impunea nimic. Abia-l atingea mîngîietor, învăluindu-i mintea într-o boare de vis, într-o mirare fericită, într-un surîs copilăresc. Da, mai liber și mai ușor ca oricînd ! Nu mai depindea decît de această măreție existentă în sine. Descoperise un raport nou cu universul, unul simplu, nesiluit, în care nu era mînat nicăieri și nu trebuia să mîne pe nimeni. Se putea împărtăși din acest sublim, fără să rămînă cu nici o datorie. El se revărsa dezinteresat peste tot pămîntul, peste toate viețuitoarele. Această lume exista ea aievea, se putea trăi în limitele și sub protecția ei pînă la sfîrșit ? Îl scoase din toropeala în care lucrurile deveniseră atît de simple Prisăcaru. „Haideți la culcare tovarăși, ce dracu am rămas toți cu gurile căscate ?" Un apel prozaic la cele știute, vechi, de toate zilele. Ca o goarnă ce cheamă caii lăsați un timp să pască o pajiște imaculată, pentru a fi înșeuați din nou. Pînă la plecare nu mai aveau decît o oră sau două. Legăturile, odgoanele se refăceau. Realitatea reapărea din penumbra în care trecuse pentru un moment și îl prindea din nou în plasa ei. Era și firesc... și Suru se scutură ca de un praf narcotizant. Proporțiile lumii se refăceau subit. Porni împreună cu ceilalți, cu pasul hotărît, spre hotel. În prag mai întoarse o dată capul, pentru o ultimă revedere a visului ce și murise în el, privind cu aviditate, cu ochii dilatați, ca și cînd ar fi vrut să închidă în ei pentru totdeauna mîncinoasa fericire. Apoi deschise ușa și intră în clădire.

Capitolul IV

Cu greu se adaptase familia lui Suru schimbării... Se obișnuiseră la regiune, prinseseră rădăcini, deși la început orașul de podiș le displăcuse, iar mediul social li se păruse inaccesibil, refractar. Trăiseră cinci ani acolo, sfîrșind prin a se familiariza și cu locurile și cu oamenii. Copiii își făcuseră prieteni printre colegi, Peluța se acomodase cu vecinii morocănoși, Manole ajunsese să cunoască atîta lume în cuprinsul regiunii încît peste tot se găsea la el acasă, bucurîndu-se atît printre activiști cît și printre cetățenii de rînd de un sincer respect. Oamenii îi cunoșteau capacitatea, dar apreciau mai mult la el spiritul de dreptate ; în multe împrejurări, chiar dacă nu putea schimba cursul unor lucruri, depășindu-l, lua apărarea oamenilor năpăstuiți, se împotrivea abuzului, lupta cu înverșunare împotriva micilor coterii. Cel mai greu îi fusese să-și înfrîneze, în toți acești ani, aversiunea față de David. Reușise adesea să limiteze consecințele actelor acestuia, cu prețul unor mari eforturi, al unei surde dar dîrze rezistențe. Pornind de la raționamentul că nimeni nu-și poate alege superiorii, își respectase angajamentul față de sine de a nu contesta autoritatea oficială a lui David, de a nu încerca să o submineze — ceea ce se pare că David apreciase mult. Tactica lui Suru fusese aceea a unei nave polare ; în

loc să se năpustească asupra unui iceberg pentru a-l împiedica să distrugă, riscînd avarii grave și avînd șanse de reușită nule, se lipea de monstrul de gheață împingîndu-l ușor, abia perceptibil, deviindu-i milimetru cu milimetru traiectoria. Făcuse toate acestea, desfășurase această lungă și dificilă diplomație împotriva firii lui, suferind adesea, venindu-i să-și ia cîmpii, dar stăpînindu-se mereu, găsind pînă la urmă resurse, rămînînd pe poziție. Folosise la ceva ? Nu știa. Ar fi preferat să nu fi trăit această experiență, să fi putut fi el însuși, spunîndu-i lui David verde în față ceea ce i se cuvenea, nemenajîndu-l, așa cum nici el nu menaja pe nimeni. Deși tot timpul se afla în contact cu oameni, și oriunde s-ar fi dus întîlnea cunoștințe, în anii petrecuți la regiune i-a lipsit o legătură de suflet, o relație omenească liberă de orice servitute, o prietenie. În prima parte a perioadei continuase să se mai întîlnească, sporadic desigur, cu Vladimir Cernea, dar după divorțul acestuia, întîlnirile încetaseră aproape cu totul. Evident, la mijloc era absorbantul, acaparatorul mod de viață al amîndorura, mecanismul despotic al muncii, începută zilnic dimineața, iarna cînd încă nu se lumina bine, și încheiată întotdeauna noaptea, distrugînd însăși noțiunea timpului, făcînd ca săptămînile, lunile și anii să treacă în zbor, pe deasupra lor, nu prin ei, fără nici o consistență. Cînd se scurseseră, de pildă, ultimii trei ani de la campania aceea năprasnică, pusă în mișcare din senin, de o plenară aparent fără nici o legătură cu ceea ce se întîmpla în partid, în țară, avînd mobiluri pentru mulți de neînțeles, dar fără îndoială serioase și puternice ? Suru nu era nici pe departe atît de limitat încît să pună răcirea intervenită între el și Cernea exclusiv pe seama lipsei de timp. Interveniseră, desigur, și alte elemente, și înțelesese el cam de ce natură, și de aceea nu insistase, nu bruscase lucrurile, le lăsase să meargă de la sine. Pe măsură ce trecea timpul începea să-și spună cuvîntul și uitarea, și deși Suru se gîndea mereu la Cernea ca la un om apropiat, îi era departe și la propriu și la figurat. Nimic nu desparte mai mult pe oameni decît muntele nevăzut, numit

viață, ce crește în preajma fiecăruia, obturînd vederea, ca și canalele de comunicație neîntrebuințate.

În sfîrșit, de regiune îi legase și faptul că acolo se născuse Nana. Nemaipomenit, se mira Suru, cît de familiare îți devin locurile unde ți se nasc și-și trăiesc primii lor ani copiii ! Cu cît drag și cu cîtă nostalgie îți aduci aminte de cutare casă, stradă sau oraș, unde fetița cea mare, sau băiatul cel mic au început să meargă de-a bușilea, au spus prima silabă, au făcut cele dintîi năzbîtii ! Toate acestea, miile de întîmplări legate de felul în care vine pe lume și se trezește la viață un copil, învățînd anevoios, cu poticneli și suferințe, greaua, complicata meserie de om, asistat de părinți cu ochii mari de uimire și emoție, uneori fericiți, alteori necăjiți și neputincioși, cu conștiința dureroasă că aceea e carne din carnea lor se asociază indisolubil cu casa, cu curtea, cu strada unde s-au petrecut. Și se întipăresc adînc în memorie, transformîndu-se într-o zonă luminoasă a trecutului, de care întreaga familie vorbește tot restul vieții, cu un indefinibil amestec de mîndrie și regret, de entuziasm și melancolie.

Plecaseră din regiune cu strîngere de inimă, cu sentimentul că-și părăsesc cuibul încălzit, ca niște păsări migratoare. Casa, o casă nouă, cu o suprafață locuibilă de cel puțin trei ori mai mare ca cea a apartamentului de la regiune, le dăduse și ea bătaie de cap. Copiii se făcuseră mari și, la aproape 5 ani, Nana nu mai putea dormi în pat cu părinții. Ocupînd o jumătate de etaj, locuința nu fusese prevăzută totuși decît cu două dormitoare, restul spațiului fiind un fel de „fluieră vînt", cum îi zicea Peluța. Numai holul mare măsura cît două apartamente obișnuite. Trebuiră să-l despartă în două cu un perete de placaj și să mai facă un dormitor, ceea ce deschise în casă un adevărat șantier. Ziua ciocăneau meșterii, iar noaptea huruiau mașinile pe stradă și scrîșneau frînele autobuzelor în stația aflată chiar sub ferestre. Din această cauză, vreo cîteva săptămîni, toți, cu excepția Nanei, umblară năuci, nedormiți,

ostenizați, adevărate pachete de nervi, blestemînd în gura mare „avansarea" lui Manole.

Neașteptata și spectaculoasa promovare îl întorsese pe dos pe Suru. Fusese numit adjunct la secția industrială a Comitetului Central și, dincolo de noutatea problemelor, mai ales de anvergura lor, se obișnuia greu cu însăși ideea funcției. La sediu i se întîmpla cîteodată să se ridice de pe scaun, să se ducă spre ușa biroului și să privească spre masa de lucru ca un intrus. Simțea cumva nevoia să-și vadă dinafară noua condiție, să-i verifice din cînd în cînd realitatea, să-i evalueze proporțiile. Pentru început nu înțelesese rațiunea promovării, nu reușise să-i găsească motivația, ascultase pasiv presupunerile tovarășilor de muncă. Apoi îl fascinase orizontul deschis de intrarea în aparatul central. La regiune începuse să-l apese stereotipul muncii, rutina acțiunilor și mai ales o anumită lentoare instalată tot mai adînc în activitatea generală. Se convinsese că problema fundamentală a societății românești era revoluționarea forțelor de producție, or i se părea că lucrul acesta nu e înțeles, nu se bucură de atenția cuvenită. „Altfel, de ce am schimbat relațiile de producție ? — se întreba. Sigur, prin asta am lichidat exploatarea. Dar din punct de vedere al necesității istorice obiective, revoluția, sfărîmînd vechile relații, trebuie să determine progresul rapid al forțelor de producție și odată cu aceasta să ridice standardul de viață al poporului." Politica economică i se părea, de la postul lui regional, nu numai timidă și simplistă, dar cam întîmplătoare, și în special prizonieră unor canoane, ignorînd schimbările survenite în economia mondială, fără o privire de viitor, fără o prognoză de durată, fără nici un interes pentru anticiparea imaginii României în evoluție. Mai pe nicăieri nu vedea economiști de meserie, cei mai mulți conducători de întreprinderi, a doua generație după muncitorii-directori de la naționalizare, ingineri, se preocupau integral de aspectele tehnice ale producției, dezinteresîndu-se de considerentele de eficiență, productivitate, organizare etc. Iată de ce îl entuziasmase pe Suru posibilitatea de

a acționa din centrul diriguitor, de a-și pune forțele în slujba unei politici competente și dinamice. Trecuseră vreo trei săptămîni de cînd își luase în primire munca și se instalase cu familia în Capitală, dar încă nu se dezmeticise pe de-a-ntregul. La serviciu nimeni nu-l grăbea încă, nu era „aruncat în apă", cum se spune, ca să învețe să înoate. Lucrurile se derulau încet, tacticos, pe fracțiuni, ansamblul nu se ivea, domnea un calm plin de certitudine, o suficiență de amploare și de mare rezistență. Se gîndea că, poate, tovarășii îl lăsau dinadins să se acomodeze, se fereau să-l bruscheze, afișau în mod special față de el liniște. Dealtfel, în sediu se stătea destul de mult, cu excepția unor după-amieze libere introduse de curînd în program, cu scopul declarat de a permite activiștilor să studieze. Destui însă nu se arătau prea interesați să beneficieze de această înlesnire și rămîneau în sediu, pretextînd că în jumătățile acelea de zile se putea lucra cu cel mai mult spor, așa cum la regiune unii pretindeau că orele cele mai bune pentru rezolvarea problemelor erau cele de dimineață, dinainte de opt. Da, se stătea destul de mult, și în special seara ; parcă era un făcut, problemele cele mai urgente, ce nu pot suferi amînare, apăreau cu deosebire spre sfîrșitul zilei, atunci cînd în mod firesc ar fi trebuit să-ți strîngi hîrtiile de pe birou și să pleci acasă. Și ședințele mai importante se programau seara, și asta dintr-o jenă ciudată, ca și cînd nu ar fi făcut parte integrantă din activitatea curentă, ci ar fi fost o îndeletnicire obștească, sau un divertisment ce nu putea fi practicat decît în timpul liber.

După ce-și puseră casa la punct și se mai liniștiră, Manole și Peluța îi adresară o invitație solemnă lui Vladimir Cernea. Acesta crezuse la început că e o glumă. „Cum, voi la București ? Ce, sînteți nebuni, găsiți un alt prost să vă înghită gogoașa, faceți și voi niște bancuri mai rafinate." Venise, se așezase pe un scaun și stătea stupefiat în mijlocul familiei lui Suru. Manole înțelegea că nu numai surpriza îl adusese în această stare pe Cernea, de obicei volubil, destins și iradiind

afectivitate sinceră, ci și altceva, o stinghereală, timiditate. Peluța, intuind și ea acest gol, căuta să-l umple, agitîndu-se, punînd tot ce avea pe masă, îmbiindu-l pe Cernea, tachinîndu-l. Ceea ce nu putea face, și asta o deranja, îi înăbușea elanul, era să-l întrebe pe Cernea, deși îi stătea pe limbă, ce mai fac ai lui ? Vechea ei formulă de întîmpinare : „de ce n-ai venit cu Gigi, pe Gigi unde ai lăsat-o ?", îi era acum interzisă. Acesta devenise un subiect tabu. Îi prezenta lui Cernea pe ai ei, deși îi era frică să nu-l rănească astfel. În fața durerii unui om rămas singur, te lauzi cu plenitudinea fericirii casei tale ? „Ce zici, Vladi, de asta mică (Peluța tresări pentru că-i spusese Vladi — ca Gigi —, dar nu-l mai văzuse de atîta timp și o luase gura pe dinainte, acum nu mai putea da înapoi), ai văzut ce mare s-a făcut ? Hai, Nana, du-te la Vladi și dă mîna cu el, nu ți-l mai aduci aminte ? Te-o fi uitat, era micuță rău cînd ai venit ultima dată la noi. Așa, măicuță, hai pupă-l, pupă-l frumos pe obraz. Nu e timidă, să știi, dar nu-ș' ce are ea astăzi." Nana nu-l mai cunoștea desigur, dar îi plăcea bărbatul înalt, zvelt, cu figura luminoasă, tînără, către care o împingea mama ei. Crescuse, se înălțase, și ochii negri, strălucitori, parcă unși cu miere, i se lipiră de inima lui Vladimir Cernea. O sărută pe obraji, o luă de subsuori și o ridică pînă la tavan, dar ea îl privea serioasă și cînd o coborî și o puse pe genunchi, îl întrebă calmă, cu un început de intimitate în glas : „Tu știi poezii ?". Peluța, cu ochii la ei, zîmbea transportată de fericire, înțelegînd că legătura sufletească se reînnoda, și avea să fie cu atît mai trainică și mai curată cu cît pornea de la izvorul inocenței. „Ha, ha, rise gros Suru, el nu că știe, el face poezie, mă Nano, o să vezi tu cînd o să-l cunoști mai bine. Zău că voi o să vă potriviți." Peluța nu știa dacă să rîdă și ea sau să se supere pe Manole și să-l certe, pentru că nu era sigură de reacția lui Cernea, crispat încă. De aceea continuă prezentările. „Pe Claudia cred că ai recunoscut-o, ea s-a schimbat mai puțin. Dar să vezi ce aere de domnișoară își dă. Hai, ce te rușinezi de Vladi, că te știe și pe tine de cînd erai ca Nana." Într-adevăr,

obrajii Claudiei, și așa de un roz transparent, de porțelan, se îmbujoraseră și nemaicontrolîndu-și mișcările mîinilor, probabil un semn de emoție, fata își desfăcuse codițele și acum le lega la loc cu o fundă mare roșie. „E sfioasă, continua Peluța s-o explice, seamănă cu mine cînd eram copilă, și bălaie și subțiratică, dar și rușinoasă. Degeaba îi spun : «mă fato, s-au schimbat vremurile, fetele sînt acum îndrăznețe, mai băiețoase decît băieții...»". Cernea nu știa ce să zică, îl intimida și pe el timiditatea fetei și se simțea vinovat că-i pricinuise această fîsticeală. De aceea, ca să-i sară în ajutor, îngăimă și el de formă : „Ei, lăsați fata în pace... o să-i treacă ei. De ce vreți voi s-o faceți băiat... N-aveți băiat ? Uite cîtă mai vlăjganul." Virgil, flăcău slab și deșirat, stătea rezemat de tocul ușii, cu brațele încrucișate ostentativ, ca un cowboy, nepăsător în fața unor adversari imaginari. „Așa e, Vladi, ăsta l-a întrecut și pe ta-so, se simți Peluța obligată să comenteze nițel și personalitatea odraslei masculine. Ia măsurați-vă, mă... dar îndemnul ei căzu în gol, nimeni nu făcu nici o mișcare, parcă nici măcar n-ar fi auzit-o. El e băiatul mamii cel serios, toată ziua cu nasul în carte. Acum e în fierbere mare..." „Aaa, își aduse aminte Vladi, tu nu trebuie să dai anul ăsta la facultate ?" „Ba da", își schimbă băiatul poziția, ca și cînd nu mai era cowboy, ci din nou elevul de pînă mai alaltăieri, în fața profesorului. „Și unde, mă Virgile ?" „La Institutul de științe economice", își drese el glasul, răgușit de tăcere, schimbîndu-și din nou poziția, cu brațele subțiri atîrnînde. „Îți place ție economia ?". Virgil dădu din cap, parcă într-o doară, apoi se aplecă spre Nana, prefăcîndu-se că vrea să o împiedice să facă ceva, dar ea i se smulse din mîna, arțăgoasă, și se duse la Manole încercînd să se ghemuie pe scaunul lui. În timp ce o lua în brațe pe fetiță, Suru se hotărî să vorbească în locul lui Vladi. „Ce, ești mut, nu poți să răspunzi? De ce să nu-i placă economia, asta e azi știința științelor. Nu mai vorbesc de alții, dar la noi ăsta e domeniul hotărîtor. Cum vreți voi să construim socialismul fără economiști ?" — și vocea îi căpătă o nuanță polemică, parcă

cineva ar fi exprimat altă părere, dar întrucît nimeni nu spusese nimic era clar că fraza constituia o replică în cadrul unei discuții mai vechi cu Virgil. Între timp, băiatul își reluase poza nepăsătoare, și Cernea, deși nu cunoștea antecedentele, putea înțelege că ea exprima resemnare, o resemnare învechită, nemaipăstrînd nici un reziduu de revoltă, dacă vreodată conținuse așa ceva. Vlad deschise gura să spună ceva, se răsgîndi însă, simțind că putea risca să alimenteze, fără voia lui, vreun conflict mocnit între tată și fiu. Suru vru să-l rețină la masă, dar Cernea pretextă ceva și refuză politicos, preîntîmpinînd insistențele Peluței. În seara aceea nu stătu mult, reveni însă din ce în ce mai des pînă deveni obișnuitul casei, cel mai apropiat prieten al familiei și, cu deosebire, slăbiciunea copiilor.

În doar cîteva luni, Suru se integră aproape deplin noului cadru de muncă. Funcția, deși importantă, nu-i oferea prerogative reale de concepție și conducere economică, așa cum în sinea lui aspirase, dar îi dădea un teren mult mai larg de manifestare. Participa la analize cu conducerile ministerelor, conducea colective de anchetă economică în mari întreprinderi, întocmea rapoarte. Calitățile lui fură repede remarcate atît de cadrele superioare, de ceilalți adjuncți, cît și de activiștii din subordine — în special prospețimea gîndirii, o notă nouă, vie introdusă în materialele uniforme și, desigur, puterea de muncă și spiritul organizatoric ieșite din comun. În jurul său oamenii nu manifestau obediența celor de la regiune, relațiile erau mai destinse, mai firești. Deși în primele clipe numirea îl flatase, în forul lui intim se temuse. Și aceasta pentru că tocmai în perioada aceea el nu se mai simțea stăpîn pe sine.

Suru trecuse, în lunile de dinaintea plecării la București, printr-o foarte serioasă criză de ordin psihic, fiziologic, nu știa exact. Începuse printr-un fel de moleșeală, de lene, de oboseală lipsită de motiv. Apoi urmase depresiunea. „Ce dracu e cu mine?

se scruta el exasperat, ce mi se întîmplă ? Mă simt bătrîn. Cum poți să îmbătrînești peste noapte ? !" Obsesivă devenise convingerea că tinerețea lui s-a încheiat, că anii de forță s-au scurs, că ce a fost nu va mai fi. „Și dacă asta a fost partea cea mai bună a vieții, își spunea, cum am folosit-o, ce-am realizat, cu ce m-am ales ?" Această întrebare îl determina să-și facă repetate bilanțuri. Trăgea linie, aduna, dar sub linie nu apărea mai nimic. „Mi-am făcut datoria", auzea o voce în cap, ca o placă de patefon. Dar putea identifica ceva în care se concretizase această datorie ? Un soldat, de pildă, în război, e pus să apere, cu prețul vieții, o tranșee sau o cotă, și o apără. Sau i se ordonă să distrugă un cuib de mitralieră pentru a permite regimentului să înainteze, și o reduce la tăcere. Misiuni precise și imagini certe ale datoriei împlinite. Se puteau povesti copiilor, nepoților, avizi să cunoască bravura părintelui sau bunului. Dar el. Suru, ce moment eroic, de legendă, ar putea evoca ? Munca istovitoare de ani și ani se pierdea într-un abur. Parcă totul arsese pînă la cenușă și se împrăștiase. Se zbătuse, alergase, purtînd mereu o povară grea și nu ajunsese nicăieri, parcă se învîrtise în gol. În perioada aceea nu-și mai putea aminti aproape nimic din ce făcuse, iar dacă totuși reușea să scoată pentru un moment din nebulozitate o întîmplare, o secvență, o împrejurare, altă dată pline de semnificații, atunci nu-i mai spuneau nimic, nu mai prezentau nici o însemnătate. Îi revenea în memorie, deși aproape cu disperare încerca să o alunge, întrebarea inocentă, de fapt perfidă credea el, a ciobăniței din munți. Nu se mai mira că nu știuse ce să-i spună. Străbătea străzile orașului, intra și ieșea din halele întreprinderilor, bătea satele, cîmpurile, și parcă nu vedea și nu auzea nimic. Vorbea cu oamenii automat, spunîndu-le una sau alta, din obișnuință, fără să se gîndească ; gîndul sfredelea în el aceleași și aceleași incertitudini. Învățase să-și pună o mască, ceva între ironie binevoitoare și ușoară nemulțumire, pentru ca oamenii să nu-i vadă chipul imobil, străin de sine, să nu-i descopere absența. Găsea tot felul de pretexte pentru a evita apropierea de cei de acasă, fugea cît putea de ei,

iar seara, prefăcîndu-se obosit sau bolnav, se băga în pat și stingea lumina, rămînînd sub pleoape cu aceeași tristețe, cu același început de disperare. „Mi-am pierdut gustul de viață, asta e, diagnostica uneori. O asemenea viață poate să nici nu fie. Dar de ce, de ce ? Am sperat altceva ? Sînt un om nerealizat, un ratat ? Dar ce aș fi vrut, la ce m-am așteptat și nu s-a împlinit ?" În mod conștient nu aspirase vreodată la ceva anume, nu visase cine știe ce măriri. Dar în general visase la ceva ? Muncise, făcuse tot ce trebuise să facă. Asta însemna că trăise în neștire, fără nici un țel ? Crezuse că se cunoaște bine, că știe ce vrea, dar, iată, această impresie fusese falsă.

Într-o zi Peluța îi amintise că avea să împlinească patruzeci de ani și vroia să știe dacă Manole își va sărbători ziua, va invita pe cineva. Atunci i se păruse că are revelația crizei de vîrstă, în sensul că întreaga sa ființă se împotrivea fatalității ce pentru întia oară își arăta colții — curgerea nemiloasă a timpului și a vieții. Această fiară rînjise la el dintr-un ascunziș, și fără să-și dea seama se speriase, toate își pierduseră sensul, o întrebare ca o ghilotină se ridicase asupra trecutului și viitorului. „La ce bun ai trăit, ce-ai făcut din viața ta, cu ce te-ai ales, ce lași tu în urmă ? Ce-a fost, ce-a fost această viață, și ce e viața în general ?" Dar de ce era nemulțumit de sine ? Ce nu reușise să împlinească, să ducă la bun sfîrșit ? Doar trăise o viață încărcată, agitată, densă, aproape fără clipe de răgaz, cu emoții, cu satisfacții. Deci ciobănița nu avea dreptate. Atunci cum putuse să se piardă în halul acela ? Probabil din cauza bolii... deși nu prea mai era bolnav atunci, sau a singurătății, sau a naturii aspre, severe. Cum să ți se pară că a mulge oile și a face brînză e mai important decît a conduce, într-un sector, oricît de restrîns, destinul societății, al poporului ? Absurditatea comparației nici nu mai merita demonstrată. În nici un alt fel nu credea că ar fi putut să trăiască, decît în clocotul luptei, trăgînd mereu de frîiele timpului, strîngîndu-i zăbala, și propriu-zis nu timpului, ci forțelor adverse ascunse în trupul lui mare, nărăvaș, de armăsar.

Şi atunci ? De unde senzaţia de decepţie, de nimic ? De unde impresia că totul a fost în zadar, că viaţa aproape s-a scurs şi că n-a lăsat nici o urmă. Desigur, poate la patruzeci de ani tinereţea s-a încheiat, mai ales cînd nici nu prea ai avut tinereţe, cînd ai uitat de ea, n-ai trăit-o după datină, dacă se poate spune că există vreo datină a tinereţii, poate cel mult în sensul de a-i gusta toate etapele, şi cele de dibuire, de şovăială, şi cele de speranţă viforoasă şi elan irepresibil, şi cele de nebunie, de ieşire din matcă, de împotrivire faţă de orice îngrădire impusă, şi aşa mai departe. Devenind dintr-odată matur şi avîntîndu-se pe un singur făgaş, acceptîndu-i limitările inevitabile, într-un fel îşi reprimase tinereţea. Nu suferise la timpul potrivit din această pricină. Dimpotrivă, exploatase fără milă forţele inepuizabile ale vîrstei. Poate această tinereţe trădată se răzbuna, neiertătoare. îşi striga verdictul sub forma sentimentului de regret, de zădărnicie, de viaţă netrăită, aproape încheiată, fără nici un rost. Sevele împutinîndu-se, realiza pierderea suferită, definitivă, irecuperabilă şi suferea pentru că se simţea mai slab, şi că ştia că va fi mereu mai slab. Asta să fi fost ? O criză existenţială, provocată de declanşarea prematură a vîrstei critice ? — înţelegînd prin vîrstă critică aceea cînd apare senzaţia înstrăinării de ce ai fost, durerea pierderii a ce existase mai puternic, mai risipitor în fiinţa ta ?

Da, dar suferinţa nu ţinea numai de acest plîns al anilor defuncţi. La o examinare mai atentă nici măcar nu putea spune că se simţea cu adevărat mai slab ca înainte. Era vorba, poate, numai de o presimţire. Ca atunci cînd, în plină vară, vremea se schimbă brusc şi o anomalie atmosferică, nişte anticicloni neprevăzuţi, aduc un vînt rece şi gîndul te poartă involuntar la sfîrşitul exuberanţei vegetale prezentă încă, la toamna desfrunzită, la iarnă. Deci ceva provocat de un factor dinafară, de un incident climatic, de pildă. Dar poate fi şi un imobolism, o inerţie, o inerţie care te vizează ? Parcă pe aici, prin această zonă ghicea că se putea afla cauza crizei lui. Cum e cîteodată, în întuneric, după ce te-ai trezit din somn, şi un foşnet stins te face

să te gîndeşti că un gîndac, o insectă se află prin preajma ta, respiră lîngă tine, te pîndeşte. Da, prin această zonă părea să treacă piciorul unui adevăr.

Factorul exterior nu putea avea în cazul lui decît un caracter social. Dar care ? Într-adevăr, aşa cum se convinsese, nu-şi programase nici un fel de ţel privind ascensiunea socială. Nu cumva lipsa acestui ţel îl obosise? Poate fără să-şi dea seama se aşteptase ca tot ceea ce investise în muncă, marea combustie, ca şi forţa şi capacitatea de care era conştient, să fie răsplătite de la sine, să-l propulseze înainte în mod necesar. În acest caz, ceva în subconştientul lui se plictisise aşteptînd, generase o decepţie. Asta însemna că el se considera nedreptăţit. Că schimbul nu fusese egal — dăduse mai mult şi primise mai puţin. Şi alesese această scadenţă, vîrsta de patruzeci de ani, cînd se simţea saturat de experienţă şi cu disponibilităţi neîntrebuinţate, pentru a cere socoteală ? Cui ? Sieşi în primul rînd, desigur, dar şi acelor legităţi ce trebuiau să acţioneze de la sine şi îl uitaseră, nu se achitaseră de datoria lor. Împotriva acestora se produsese în el revolta ? De fapt, deziluzia — pentru că împotriva legilor sociale nu te poţi revolta chiar dacă te nedreptăţesc. Ai fi un prost dacă ai face-o şi probabil el nu se dovedea prost nici în această împrejurare, şi structura lui raţională alesese decepţia. Asta însemna că, în realitate, deşi nu se gîndise, simţise că ar fi în stare de mai mult. Tînjea după un loc mai înalt ? Şi dacă ar fi dobîndit aşa ceva n-ar mai fi resimţit zguduitura celor patruzeci de ani, s-ar fi considerat împlinit, şi ciudata boală n-ar mai fi existat ? „Atunci înseamnă, recunoscuse el cu curaj, dar şi cu o undă de ruşine, că în realitate e vorba de o criză tipică, ba nu, dimpotrivă, netipică, dacă ar fi fost tipică ar fi evoluat altfel şi ar fi fost conştientă, nu atît de mascată, de o criză de putere. De putere socială. Ia te uită ce se cocea în mine ? Şi cine ştie de cînd ?"

Nu excludea că la mijloc putea fi şi spaimă produsă de cine ştie ce întîmplătoare adiere a brizei bătrîneţii, ieşită pentru un moment din bîrlogul ei îndepărtat, dar suferea evident şi de

sindromul neîmplinirii personale pe plan social. Descifrîndu-se încet, descoperise că de fapt nesiguranța demoralizatoare venea din tăcerea totală la întrebarea „ce va fi ?". Putea spune că gustase din tot ce oferea viața, în forma încremenită în jurul lui, sau în forma în care el încremenise în ea, oricum într-o formă pe deplin previzibilă. Știa că tot ce urma avea să fie repetare, repetare, repetare... Aceeași hrană dimineața, la prînz și seara, ani și ani... Se părea că împotriva acestei fatalități sunase alarma în el, că această perspectivă îi zdruncinase voința, îi defectase mecanismul dinamic — mare locomotivă cu mii de cai putere — al obișnuinței. Dar omul nu e locomotivă. E o ființă imprevizibilă, complicată, necunoscută chiar sieși. Și, în pofida resurselor ei inepuizabile, slabă. Această mașină nu e programată odată pentru totdeauna, ci se reprogramează mereu, sau chiar dacă nu mereu, periodic, și nimeni nu știe ce determină, și cînd, aceste nevoi imperioase de schimbare. Probabil intrase într-o asemenea fază, iar conflictul izbucnise între misterioasa necesitate de înnoire și lipsa orizontului corespunzător. Pentru că, într-adevăr, nimic nu mai întrevedea, iar de ce era se săturase. Știa că nu avea ce face. Împrejurările sînt mai tari decît omul. Datoria lui era să le înțeleagă. Dar iată că astfel nu se simțea liber, cum scrie la carte, dimpotrivă. Această necesitate, cum strivește ea omul !... Pentru că el e mult mai mult decît o mașină de înțelegere și supunere. În fundul sufletului, Suru știa că rebeliunea ireductibilei lui esențe omenești însetată de schimbare, de mai mult spațiu de manifestare, de mai multă putere ? da, poate, această stare avea să treacă pînă la urmă. Încet, încet avea să reintre în ritm, în cadență, să-și reia hamul și să tragă. Altfel nu se putea, el își alesese acest destin, nesilit de nimeni — decît poate de acea fatalitate insesizabilă, luată drept propria voință, dar ideea i se părea complicată și riscantă, pentru că asemenea excavații filosofice nu știi niciodată unde te duc. Da, avea siguranța că se va liniști — neexistînd altă ieșire, altă cale —, grav era numai că gustase din amărăciune și fierea putea rămîne mult timp pe limbă. Cu un asemenea gust în tine

mai poți cunoaște elanul, bucuria — adică ceea ce stătuse la baza dăruirii lui de pînă atunci ?

Constata că i-ar fi trebuit ceva, un element de sprijin de rezervă, dar nu avea. Singurul suport ăsta fusese, munca. Mizase totul pe o singură carte. Exista, firește, familia, dar în situația dată cu ce-l putea ajuta ? Între familie și muncă — poate el crease asta fără să-și dea seama — apărea o prăpastie. Fusese animat de intenții bune — vrusese să-și ferească familia de zguduiri, de furtuni. La început pe Peluța, apoi copiii. Pe de altă parte, prin natura ei, munca își impunea exclusivismul — nu admitea prezența celorlalți, nu te primea cu cățel și purcel.

În acele împrejurări își pusese întrebarea ce rol joacă familia în viața lui. Trebuise să recunoască — și aceasta îi sporise și mai mult mîhnirea, simțămîntul de singurătate — că el era mic. De ce ? Nu-și iubea copiii ? Ba da, dar le rezervase prea puțin din timpul și energia sa și mai ales din resursele sale de tandrețe, atîtea cîte avea. Copiii îi împodobeau frumos lumea înconjurătoare... dar cam atît. Element de decorație. Ce să-i faci ? Cine nu știe că munca de activist implică sacrificii personale ? Unora asta le sună ca o simplă lozincă, dar e o realitate. Și apoi sacrificiul nu e numai personal. Îi înglobează și pe alții, chiar ființele cele mai dragi. Sigur, rupîndu-te de ei, suferi tu, dar sînt afectate și viețile lor. Așa fusese și cu Peluța. Of, Peluța... Cu această situație Suru se resemnase de mult. Ca femeie, ea nu-i mai spunea nimic. Devenise doar mama copiilor lui, o prezență utilă, indispensabilă chiar, și... o amintire, o amintire frumoasă de tinerețe, dar și aceasta din ce în ce mai ștearsă.

În acele zile Suru acceptase deschis că cea mai tragică pierdere din viața lui fusese Delia. Mortul lui drag, însuși sufletul lui mort. Închidea ochii și o vedea. Nici o ceață n-o mai împresura, nici un văl n-o mai ascundea, ori de cîte ori o chema venea, docilă, cu surîsul ei trist, și se așeza, inundată de lumină, în chiar centrul privirilor lui, și rămînea acolo pînă cînd mintea și

nervii îi oboseau şi atunci se retrăgea discretă, făcîndu-i parcă un gest ca o promisiune de revedere. Suru înţelesese precis ce pierduse, aflase că în viaţa lui fusese o singură şansă de fericire, şi o supranase ca un nebun. Orb, orb şi surd şi prost şi inconştient. Îndrăznea să întrebe : s-ar fi putut altfel ? Sigur că da. Iată ce e viaţa, o floare de păpădie perfectă în geometria ei sferică, nemaipomenit de minuţios întocmită de mîna naturii, dar, din care, doar la o suflare, nu mai rămîne nimic. El învăţase că omul aparţine datoriei, societăţii, tuturor. Numai lui nu ştiuse că-i aparţine. Dar crimele cele mai mari oamenii le săvîrşesc împotriva lor înşile. De cîte ori nu se automutilează ei în decursul acestei prea scurte vieţi. Ce ar fi fost alături de Delia ! Cît de bogat, şi cît de nepăsător la sărăcia din afară ! Ce spaţii de mişcare, ce putere, ce recunoaşteri, ce galoane i-ar mai fi trebuit avînd-o pe Delia ? Suru pricepea pentru prima dată că nimic nu valorează în lumea asta pentru un om mai mult ca alt om. Lucrurile înconjurătoare sînt create de noi, şi dacă dobîndesc puţin suflet e pentru că noi îl sădim. Marile colectivităţi, mulţimile, lumea, sînt o parte a universului — şi ori ne pierdem în ele anonimi, ori le dominăm. Dar nici una, nici alta nu pot fi adevărata fericire. Desigur, Suru se gîndea la fericirea intimă, convins în clipele acelea că ea e singura ce-şi merită numele, restul fiind orgolii împlinite sau nu. Împletirea vieţii tale cu viaţa unicei fiinţe din univers capabilă să recepteze la fel, şi să simtă, în acelaşi mod bucuria, tristeţea, admiraţia. Ochii cu care să rîzi şi să plîngi ca şi cu ai tăi, buze cu care să grăieşti sau să săruţi lumina ca şi cu ale tale. O frunte de care să o lipeşti pe a ta, în albul pernii, cu sentimentul că acesta e lucrul cel mai preţios de pe lume. Un trup aparţinîndu-ţi la fel ca al tău, o carne înfiorîndu-te sau durîndu-te ca a ta, simţindu-i căldura sîngelui, strigătul bucuriei de a fi. Şi toate acestea fără întrerupere, zi şi noapte, toată viaţa... Iată ce respinsese, ce lăsase să piară în deznădejde, nu în ură, ştia, ci în iubire sfîşiată, umilită, alungată. Ce magnifică ar fi fost bărbăţia lui alături de Delia, cum ar fi strălucit ea, alimentîndu-se

mereu din sine, în brațele acelei femei. În locul golului de fîntînă pustie răsunînd, spart, bucuria vitală, plină mereu de sine, impetuoasă și risipitoare ca o fîntînă arteziană. Ar mai fi avut ce regreta ? Dimpotrivă, ar fi fost gelos pe propria lui fericire, o gelozie potolită, îngăduitoare. L-ar mai fi înspăimîntat spectrul bătrîneții ? O nu, era sigur, bătrînețea i-ar fi apărut în altă lumină, în alte culori, ceva ca un aur topit, ca o miere sau ca arama veche a toamnelor în care oamenii plîng de emoția frumuseții prea mari. Nici dispariția nu l-ar fi speriat, pentru că ar fi fost o încununare, și oricare din ei s-ar fi stins primul, ar fi știut că celălalt îl va ajunge. Suru devenise sentimental și nu-i era rușine de această slăbiciune. Începuse să observe frumusețea... diminețile sidefii, crepusculul îmbibat de sînge, nopțile botezate de lună, mișcări și forme ale vieții, ca de pildă zborul părului diafan al femeilor, siluetele lor mlădioase. Purta uneori un nod în gît, temîndu-se să nu izbucnească din senin, fără nici un motiv, în plîns, în prezența cuiva, pentru că și oamenii îi inspirau compasiune și tristețe, închipuindu-și, nu știa de ce, că și ei trebuie să fie la fel de nefericiți.

Această boală nu a durat mult, Suru nici măcar nu putea preciza cît, poate două, trei săptămîni, poate o lună sau două — și asta pentru că nici nu s-a ivit, și nici nu a dispărut dintr-odată, ci pe nesimțite, într-un proces sinuos, gradual. Probabil că atît la început, cît și la sfîrșit, boala coexistase cu sănătatea, într-un anumit echilibru, anihilîndu-se una pe alta și înșelîndu-l. De aceea nu-și mai amintea decît centrul dureros al crizei, cînd simțurile și gîndurile o luaseră razna, cînd își pierduse stăpînirea de sine, umblînd năuc, tulbure, ca un animal atins de morbul turbării. Apoi în starea aceea de nici pace nici război, o stare suportabilă, permițîndu-i să-și continue, în anumite limite, linia vieții, așa cum știa că fusese ea trasată pentru totdeauna, intervenise promovarea și mutarea la București. Evenimentul îl făcuse să-și uite cu totul suferințele și obsesiile, dispărute fără urmă ca petele de pojar de pe pielea unui copil vindecat. Poate i se administrase exact antidotul necesar ! Criza de putere fusese

tămăduită printr-o infuzie de putere ? Asta fusese ? Oricum, își recăpătase forța, încrederea în sine, stabilitatea psihică și morală, energia, elanul, toate valențele personalității, ba chiar ceva în plus, un spor de stimă față de sine generat, fără îndoială, de prețuirea forurilor de sus. Nu mai acorda prea multă importanță crizei, pe care o botezase „de creștere", fără să precizeze dacă de creștere în vîrstă sau de creștere în muncă, dar adevărurile spuse atunci, fără nici o reținere, cu o sinceritate crudă, rămăseseră în el, știa asta, simțea asta. Nu mai avea însă timp de ele. Fiindcă, oricum, acestea ar fi necesitat o reconsiderare, or acum destinul, în care credea din nou, îl solicita cu insistență într-o direcție largă și fertilă, stimulîndu-i vocația de totdeauna, reîmprospătată.

Suru se aruncase cu toate forțele în vîltoarea noilor ocupații. Exista desigur și un program al secției, dar dincolo de acesta inițiativa lui se putea manifesta în voie. Componenta esențială a îndatoririlor era terenul. Desigur, puteai să-ți găsești de lucru și la sediu, făcînd și refăcînd materiale, dar pînă la urmă rapoartele se bazau tot pe faptele adunate din teren. Nu e mai puțin adevărat că dacă vroiai cu tot dinadinsul puteai să-ți procuri documentație și din statistici, din informări, din rapoartele altora, în speță ale ministerelor, ale instructorilor teritoriali. Suru nu punea însă prea mult preț pe acest gen de documentare, nu că n-ar fi avut încredere în obiectivitatea cifrelor și aprecierilor altora, dar ținea să vadă cu ochii lui lucrurile și să le judece, să le interpreteze cu capul propriu. Organizase cîteva brigăzi de control cu activiști ai secției și specialiști, adăugînd la tema obișnuită, consacrată, „îndeplinirea planului", aspecte noi de analiză, cum ar fi productivitatea, noutatea tehnică, eficiența. Se înfunda într-un combinat cîte două, trei săptămîni și investigațiile îi deschideau

o panoramă economică inedită și pasionantă. La regiune se ocupase în principal de activitatea organizatorică de partid și doar prin prisma acesteia de producție. Acum intra direct în ceea ce Marx numise sanctuarul producerii mărfii, în mecanismul intim al industriei, descoperind lucruri palpitante. Industria se dezvolta, peste tot pulsa voința de a merge înainte, în atmosferă plutea ideea industrializării. Conștiințele erau excitate de această deviză și toată lumea ar fi vrut, respectiv organele regionale, ministerele, specialiștii, unități de mari proporții, giganți ca în „Magnitogorsk" sau ca la „Nova Huta", identificînd noțiunea de industrie cu aglomerările de hale și linii de producție, cu reperele metalice de volum. Era o mîndrie pentru unii directori să vadă ieșind pe porțile combinatului mamuți de fier, piese uriașești de beton, cazane prin care puteai să treci o locomotivă întreagă. Lucruri mari, grele, iată ce constituia în ochii multora expresia forței de producție, a progresului, a capacității creatoare a clasei muncitoare, pecetea dinamismului și superiorității orînduirii socialiste. Imaginea acestor creațiuni monumentale dădea tuturor o stare de euforie, îi inspira și pe poeți, pe pictori, apărea, sub formă de machete, și la demonstrațiile sărbătorești, la defilările festive. Suru, molipsit de această psihoză, privea cu mîndrie obiectele vaste, alături de care omul părea un pitic — dar ce pitic genial ! ce vrăjitor ! se spunea — și se simțea cu atît mai impresionat cu cît contrastul era mai mare. În această privință, nu numai că nu avea nimic de obiectat, însă era sigur că se merge pe drumul cel bun, că așa trebuia să înceapă marea revoluție industrială a României.

Altceva îl nemulțumea în timpul analizelor prin uzine — și aici funcționa reperul însușit în țara nordică. Vedea dezordine, harababură, risipă, procese tehnologice rudimentare, muncă manuală, rebut. Parcă acele metale și cimenturi, și ce mai erau, ar fi venit de undeva, din niște depozite, în cantități nelimitate, crescînd de la sine, fără nici un efort al omului. Nu vedea pe nicăieri pe cineva amărît că în colțul unei hale se adunau

maldăre de piese stricate, sau că într-o curte de fabrică zăceau mormane de metal ruginit. Nu interesa pe nimeni cît costă producția, cu cît s-ar putea ieftini, ce trebuia să se facă în acest scop. Găsea și din cei ce nici măcar nu înțelegeau de ce trebuie ieftinită, doar nu era brînză sau ceapă, nu se vindea populației, se mișca în circuitul închis al industriei, statul lua dintr-o parte și ducea în alta. Esențial nu era prețul, ci cantitatea, îndeplinirea planului. Ba unii gîndeau chiar că cu cît e mai scump produsul, cu atît e mai bine, pentru că astfel crește valoarea producției globale, se depășește planul, țara devine mai avută, și din asta se aleg și ei cu premii și prime mai mari. În ce privește productivitatea, i se amintea lui Suru, cu o nuanță de imputație, că noi îi criticăm pe capitaliști tocmai pentru neomeneasca intensificare a muncii, pentru diabolica metodă tailoristă, pentru normarea bazată pe cronometrarea fiecărei mișcări. Avem și noi norme, desigur, dar calculate la posibilitățile fiziologice, iar la întrebarea de ce unii își depășesc normele de cîteva ori i se răspundea că astea sînt excepții, recorduri ale unor lucrători foarte calificați, și dacă mai întreba de ce nu se organizează calificarea tuturor muncitorilor la acest nivel i se spunea că nu se poate, că cei mai mulți sînt tineri, veniți de la țară, nu poți avea pretenții ca față de muncitorii vechi, și așa mai departe. De ce se lucrează manual ? Unora li se părea întrebarea stupidă. Dar ce e rușine să muncești cu mîna ? Clasei noastre muncitoare îi este străin spiritul boieresc, ea are vechi tradiții revoluționare și este pătrunsă de conștiința că socialismul se clădește prin eforturi, și nu precupețește nimic pentru... Dar nu e vorba de spiritul revoluționar, ci de faptul că nu poți realiza manual ce poți face mecanic și forța de muncă e folosită cu randament scăzut. „Dumneata n-ai auzit, repeta Suru în fața fiecărui conducător de întreprindere, de regulă inginer, de teza lui Lenin că socialismul trebuie să bată capitalismul pe tărîmul productivității ?" Nu, nu prea auziseră sau considerau că asta era valabil pentru viitor, într-o perspectivă încă neconturată. Se afla la modă teoria „să nu să-

rim peste etape", aplicată anapoda. „Ce etape, măi frate, se supăra Suru, adică în etapa asta productivitatea n-are importanță ? Cînd crezi că o să vie etapa aia ca să producem și noi rentabil ?" Oamenii dădeau din umeri și-și vedeau de treabă, nu se lăsau impresionați de sofisticăriile lui Suru. „Face și ăsta teoria chibritului."

Asemenea aspecte economice începuse Suru să introducă în rapoartele brigăzilor, după părerea subalternilor mult prea diferite de ceea ce știau că se cere. Activiștii se antrenau și ei greu în cercetarea problematicii respective, pe de o parte mai dificilă, pe de altă parte considerînd-o cam fără obiect. Și mai reticenți deveneau cînd Suru încerca să implice responsabilitatea unor cadre de conducere din ministere, din organele de partid. „Tovarășu Suru, îndrăznea cîte unul, nu cred că e bine. N-are nici un rost... Doar ne punem rău cu tovarășul..." și nominalizau un prim secretar regional sau un ministru. „Cum, frate, nu înțelegea el, doar ne punem rău... ? Nu trebuie să ne facem datoria, să informăm conducerea că din vina lui cutare sau cutare treaba suferă, economia păgubește ? Altfel ce dracu mai pierdem vremea." „E adevărat, tovarășu Suru, bîiguia respectivul, dar tovarășul... — și-i rostea iar numele — are spatele lat, să știți. Au mai încercat și alții... tot ei au pățit-o." Suru tot nu înțelegea, dar nu-i plăcea să discute cu oamenii pe tema „spatelui lat". „Voi faceți cum vă spun eu, le-o reteza scurt. Materialul îl semnez eu. Eu răspund în fața conducerii, nu voi."

Materialul mergea la șeful secției, un om bolnăvicios, de fapt bolnav de-a binelea, prost dispus, cu figura tipică a suferindului. Fusese prim secretar de regiune, lucrase și în conducerea unui minister, dar se vedea de la o poștă că economia nu fusese pasiunea vieții lui și cu atît mai puțin subtilitățile acesteia. Chestiunea planului însă o cunoștea bine și o punea cu cea mai mare severitate. Rapoartele lui Suru îl puneau în încurcătură ; i se părcau alambicate, pretențioase, deși recunoștea că au siguranță și precizie și sînt solid documentate și argu-

mentate. Le tot sucea, le învîrtea, le mai amîna, se scuza că n-are timp să le citească. Pînă la urmă găsise cocleţul. Îl chemase pe Suru, ridicîndu-se de la masa de lucru şi aşezîndu-se alături, pe celălalt scaun de „invitat", şi, după un schimb de cuvinte banal, îi explicase, alegîndu-şi cuvintele, plin de consideraţie, ca între doi tovarăşi serioşi, că materialele, temeinice şi interesante, suferă de ceva — şi să nu se supere, să-l înţeleagă bine —, suferă de o tendinţă negativistă. Trebuie să fim atenţi, ne aflăm în plin elan constructiv, sigur, sînt şi lipsuri, dar esenţiale sînt realizările, succesele. „Bine, dar nu facem materiale de propagandă, încercase să protesteze Suru, nu redactăm articole de presă, informăm conducerea partidului ca să se ia măsuri. Conducerea are nevoie de o informare corectă, obiectivă." Şeful manifestase răbdare, chiar înţelegere. Nu se supărase că Suru îl contrazice, aprecia buna lui credinţă. Vroia numai să-i atragă atenţia, căci fiind nou nu cunoştea toate susceptibilităţile. Lăsase acest cuvînt în suspensie, fără să sugereze nici o adresă. El asta vroise să-i explice, că există un anumit stil de a face informări, cum există şi un stil de a le recepţiona. Repeta, Suru nu trebuie să înţeleagă greşit ceea ce-i spunea el, nu trebuie nici să se supere, nici să se demobilizeze. Îi cerea doar să se gîndească... vezi, se creează un climat, o optică şi nu putem s-o contrazicem prin tablouri unilaterale, şi de ce să n-o spunem, cu aspecte care în etapa actuală nu sînt în centrul atenţiei. Repetase şi el cele ştiute despre „etapă". Firește, Suru nu era aşa naiv să nu înţeleagă ce vroia să-i transmită superiorul lui şi că dacă nu accepta măcar în parte acest punct de vedere, materialele lui nu aveau nici o şansă să-şi urmeze drumul pînă la locul dorit. De aceea conveni să le reechilibreze. După un timp însă, remarcă mîhnit că efectul rapoartelor era aproape nul. Nu fusese niciodată chemat pentru a da explicaţii, nu văzuse luîndu-se nici o măsură. Persoanele criticate rămîneau neclintite, cum i se spusese, deci aveau cu adevărat „spatele lat".

O întîmplare îi aduse confirmarea deplină. Într-o regiune minieră descoperise o sumedenie de nereguli în organizarea pro-

ducției, în protecția muncii, în tehnica extracției și așa mai departe. Toate, după constatările lui, cunoscute și tolerate cu o inadmisibilă nepăsare de organul de partid, în mod deosebit de primul secretar. Prezentase acestui tovarăș concluziile brigăzii netrecînd sub tăcere nimic, nici învinuirile aduse lui, personal. Omul îl ascultase cu o lipsă de participare dezarmantă. Nu contestase acuzațiile, nu manifestase nemulțumire, nici măcar surpriză — parcă nu auzise, sau ce auzise nu-l privea, se referea la alții. Din cînd în cînd se ducea la un dulap și scotea o țigară — îi oferea și lui Suru uitînd mereu că acesta nu fumează —, suna secretara și cerea un chibrit, se mai scotocea prin buzunare îndelung, în căutarea unei scobitori, apoi o sugea ca pe o acadea. După asemenea întreruperi se reașeza pe scaun, sau mormăia ceva în sensul că acum e la dispoziția lui Suru, tot timpul cu aerul omului răbdător și condescendent, înarmat cu pacientă, dar fără ostentație, firesc, din obișnuință. În tot timpul întrevederii nu scosese nici 10—15 cuvinte, și acelea nelegate în fraze, autonome, și nearticulate ca lumea, mîriite. Conformația gurii, maxilarele și dinții proeminenți lăsau impresia că întîmpină greutăți de pronunție. Acest defect fizic îl făcea să pară și ursuz. Ochii mari, bulbucați, sub fruntea neregulată — rădăcina părului nu desena o linie simetrică, dreaptă sau curbă sau în unghi, ci un zigzag —, îl făceau pe Suru să creadă că în fond e un om plin de gînduri bune. Cînd Suru și-a terminat expozeul, el a sunat din nou secretara și i-a spus un singur cuvînt „venim" sau cam așa ceva, cu înțelesul completat de o anumită mișcare a capului. Apoi i-a arătat oaspetelui fereastra prin care se vedea seara opacă și a lovit ușor cu unghia ceasul de la mînă, ceea ce însemna că s-a făcut tîrziu și că e timpul să plece și ei, și a început să-și îndese în seiful de fier, cu mișcări grăbite, documentele de pe birou. Se mișca greu, zdupăind, cu picioarele scurte și groase, cu șoldurile mari ascunse de vestmintele largi, degajînd zel și pricepere, un fel de simț casnic, gospodăresc, bine dezvoltat, și toate acestea parcă îl înduioșară pe Suru, făcîndu-l să-i ierte strania mutenie

și dezinteresul derutant din timpul așa-zisei discuții. Deschise ușa și îl pofti să iasă, conducîndu-l cu același zel pe scări, spre mașină, nesimțind nevoia să-i dea nici o informație despre destinația drumului. Pe Suru îl mira că nu mergeau la casa de oaspeți, ci urcau, în afara orașului, un drum lăturalnic, la liziera unui petic de pădure. Se opriră la o clădire, fost conac, sau castel de grofi, ascunsă de paravanul unor falnici molifți. Intrînd, Suru fu izbit de masa frumos ornamentată, de mulțimea tacîmurilor. Le veni în întîmpinare un grup de bărbați în care recunoscu pe secretarul cu propaganda, pe directorul de la mină și pe gospodar, restul aflînd că sînt primul secretar de la U.T.M., șeful ocolului silvic și președintele unui I.A.S. cu o podgorie „ce aparținuse domeniilor regale".

Nu prea se simțea la largul lui în acest anturaj, nu vedea nici rostul mesei somptuoase pregătite, după toate aparențele, în cinstea lui, deși intuiția îi spunea că persoana sa era doar pretextul, ceilalți întîlnindu-se pentru plăcerea lor, pentru a se „deconecta", cum începuse să se spună, dar totul se putea face mai modest și mai discret, fără acest caracter de recepție nobiliară. În timpul mesei, tovarășii, cu excepția primului secretar aflat vizavi, îl întreținură cu multă cordialitate. Oameni deschiși, veseli, știau să povestească o mulțime de lucruri, să spună anecdote și făceau totul cu talent, nu ca niște diletanți. Se comportau degajat, în elementul lor, și Suru trase concluzia că au un exercițiu îndelungat în materie, dispunînd și de ceea ce se numește stil. Și primul secretar participa la această frenezie abia strunită numai că fără cuvinte. Din cînd în cînd mîrîia ceva unui vecin, sau gospodarului plantat în picioare în apropierea ușii, și pe care îl chema cu un gest scurt, făcîndu-l să se aplece cu urechea la gura lui. Ridica însă cu rîvnă paharul ce scînteia în focurile candelabrului ca un bulgăre de chihlimbar, neconcepînd, după cum se vedea, să-l ducă la gură înainte de a ciocni cu Suru. Dealtfel, tot timpul îl îndemna cu scurte dar expresive mișcări din cap, să bea, să guste ; alegea pentru el păstrăvul cel mai frumos, aripa de pui cea mai bine rumenită,

îl mîna pe gospodar să schimbe mereu farfuria, nevroind să lase această treabă pe mîna ospătăriţelor, sau îl trimitea să aducă alte mere, mai îmbujorate, din alea de care ştia el. La un moment dat apărură cîntăreţii, o blondă fardată ţipător, cu o ie vaporoasă, bine întinsă pe bustu-i provocator, şi un vlăjgan în iţari, cu clop maramureşan pe cap, purtînd clarinetul în mîini ca pe un biberon. Cîntară cu însufleţire, ghidîndu-se în alegerea bucăţilor după semnele tainice ale primului secretar, din ochii căruia păreau să picure lacrimi de beatitudine. Din cînd în cînd ridica o mînă şi atunci toţi ceilalţi îşi înălţau vocile într-un acompaniament reţinut, pentru ca la un alt semnal scurt şi poruncitor să înceteze subit. Lucrurile decurseră aşa preţ de o jumătate de oră, după care mutul petrecăreţ bătu cu palma în masă făcînd să zăngăne paharele şi farfuriile şi pentru prima oară vocea i se auzi distinct poruncind : „No, alealalte !".

Se făcu pauză, ospătăriţele fură evacuate, uşa închisă, gospodarul acoperind-o ca o sentinelă cu trupul său firav, vlăjganul în iţari îşi închise clarinetul în cutia neagră de lac, şuşoti ceva cu blonda şi trecu la domeniul, după cum află Suru, al specialităţii lui de bază, şi anume la cîntecele pornografice. Figura asimetrică a primului secretar se extazie, ceea ce nu-l împiedica să urmărească atent textul, subliniind cu degetul prin aer versurile mai scabroase, poantele cum s-ar spune, şi indicînd blondei unde să intervină pentru ca efectul să fie mai mare şi plăcerea lui mai deplină. Se vedea că se îmbătase, nici nu mai ţinea socoteala de prezenţa lui Suru, poate că şi uitase de el, şi cu fiecare clipă se afunda tot mai mult în mlaştina lui fierbinte. Suru fu profund şocat de această întorsătură a lucrurilor, un timp nu-i veni să creadă. Deşi nu se ştia un pudic, înjura uneori de clocoteau apele, o neliniştе, un început de teamă îl cuprinse, parcă s-ar fi trezit în mijlocul unor animale îngrijorat de felul cum poate să evolueze comportamentul lor. Îi era greaţă, dar nu se putea stăpîni să nu privească chipurile încinse, cu pete roşii în obraji, transpirate, ochii rătăciţi, tulburi, acel cadru festiv, somptuos, transformat într-o singură

clipă, printr-o singură mișcare, într-o cocină. Plecă fără să-l bage nimeni în seamă, auzind și de afară mugetele celor doi artiști de lupanar, și risetele grase, ca niște grohăituri, ale bărbaților beți, ce începuseră să aplaude și să mai ceară cu voci răgușite și ochi injectați.

La București, indicînd instructorilor din brigadă să formuleze cît mai tăios criticile la adresa primului secretar, și scăpînd cîte ceva din cele văzute, Suru fu aproape jignit de scepticismul lor, manifestat deschis. Credeau că vehemența cerută era nu numai inutilă, dar și periculoasă. „Credeți că nu s-au mai făcut sesizări ? Credeți că nu se știe despre chefurile și maniile lui ? Și despre cît de prost merge treaba acolo, la mine ?" „Păi atunci de ce nu se iau măsuri, de ce se tolerează ?" „Ei, se eschivau ei, se mai întîmplă". Unul îi șopti discret că respectivul era apropiat „știți cui !"... că „se cunoscuseră de mult, în închisoare..." „Ei și ? se scandaliză Suru, poate dînsul nu știe ce face ăsta acum." Celălalt ridică din umeri și se retrase. Suru se hotărî să nu amestece lucrurile : raportul să fie sobru, la obiect, tratînd problemele economice, iar despre persoana primului secretar să facă o informare directă. Motiv pentru care ceru să fie primit de secretarul de resort, căruia îi povesti concis, cu maximum de obiectivitate, ceea ce văzuse și aflase, subliniind că, în calitate de comunist, el, care nu este o domnișoară de pension, a fost pur și simplu dat peste cap și roagă prin domnia sa conducerea partidului să intervină, deoarece menținerea acestei situații e de natură să compromită partidul în ochii oamenilor. Secretarul ascultă cu o atenție vădit exagerată, făcu de cîteva ori „ci-ci-ci", în semn de mare uimire, ca și cînd ar fi spus „nemaipomenit", „de necrezut", și îi ceru lui Suru să redacteze pe loc, acolo, în birou, o scurtă informare, promițîndu-i că o va prezenta personal și neapărat. Îl mai rugă însă ca, pînă la clarificarea problemei, să păstreze discreție, îi mulțumi și îi dădu din nou asigurări că...

Urmarea ? Primul secretar rămase mai departe la locul său, și Suru nu mai auzi de la nimeni nici un cuvînt despre această

chestiune. Nu conteni însă să se gîndească la neobișnuitul personaj, preocupat să-i descifreze cel puțin psihologia. Se convinse că ciudățenia lui avea un tîlc. Din experiență știa că specific activiștilor incapabili să acopere munca era demagogia, excesul de vorbe, efortul de a suplini faptele prin declarații, angajamente, autocritici, profesiuni de credință, combativitate, principialitate de paradă etc. Singurul lor mod de a se menține, echilibristica lor, tipul lor de prestidigitație. Acesta se manifesta diferit. Sub conducerea lui treburi serioase mergeau vraiște. Vine o brigadă de la Comitetul Central, îi spune adevărul de la obraz și-i pune în vedere că va informa conducerea. El tace. Nu scoate o vorbă, nu contrazice, nu explică, nu justifică. Deci nu are nevoie să apeleze la mijloacele obișnuite, chiar cel mai neînsemnat cuvînt de apărare i se pare de prisos. Asta însemna a avea „spatele lat ?" Îl lăsase să înțeleagă limpede că-l ascultă numai așa, din bună-cuviință, deși Suru nu mai era sigur că fusese ascultat, că omul chiar urmărise expozeul lui atît de temeinic pregătit și argumentat. Iar masa ce fusese ? La început crezuse că o formă de a-i capta bunăvoința, în genul lui mucalit, taciturn, dar totuși zelos. Acum era însă convins că fusese un act de batjocură. Ca un scuipat, ca o înjurătură. „Na, mă nenorocitule, satură-te de critică ! Mai vrei material ? Na, ia și spală-te cu el pe cap, du-te și reclamă-mă." Cît dispreț, cîtă mitocănie, dar și cîtă siguranță de sine ! Așa ceva știa că nu va putea să uite toată viața. O astfel de terfelire a demnității nu mai suferise. Și la aceasta se adăuga sentimentul deprimant și înjositor al neputinței. Cum e posibil ? Ce relații sînt acestea, ce mentalitate le guvernează ? Ce are aceasta comun cu spiritul comunist ?

Trecuse jumătate de an de cînd lucra în aparatul Comitetului Central. Tovarășii din compartimentul economic îl consultau frecvent, îl solicitau la toate acțiunile și materialele mai difi-

cile. Șeful secției îl trata deferent, ca de la egal la egal, și lăsîndu-l să înțeleagă că forțele lui fizice sînt limitate — în ultima vreme diabetul i se agravase așa de mult încît în ședințele mai lungi trebuia să-și ia o cană cu apă și un pahar — îi punea pe spate partea cea mai grea a muncii. La rîndu-i, secretarul de resort îi arăta considerație și simpatie și nu se sfia să-i ceară părerea în numeroase situații. Grupul de instructori îl stima și-l iubea și lucra cu plăcere în compania lui. Din acest punct de vedere Suru nu putea să se socotească decît mulțumit. Îl intriga însă și-i reducea substanțial entuziasmul gradul destul de mare de ineficiență a muncii. Probleme stringente, de fond, părînd că sensibilizaseră anumite urechi, că ajunseseră la ordinea zilei și fuseseră puse pe tapet, sfîrșeau prin a fi amortizate, date uitării. Se împăca greu cu această anomalie, aproape fatalitate, pe care nu putea să o înțeleagă în ruptul capului. Din cînd în cînd își exprima dezamăgirea, citeodată chiar nervozitatea, apoi se retrăgea într-o așteptare dureroasă, departe de a deveni blazare.

La un moment dat îl abstrase din îndeletnicirile curente pregătirea materialelor pentru o vizită la nivel înalt într-o țară socialistă vecină. Vizita avu loc la începutul toamnei și Suru fu inclus printre consilieri. În trenul guvernamental, căpătă o cușetă cu un pat în apropierea unei sufragerii unde urma să ia cina cu ceilalți consilieri. Își scoase haina și se trînti pe pat, ascultînd cu plăcere zgomotul discret al roților rulînd moale pe șine, lăsîndu-se legănat de tangajul ușor al vagonului, atît de deosebit de zdruncinăturile trenurilor de persoane ce făceau să-i clănțăne dinții în gură și să i se scuture creierii în cap. Se pregătea să guste tihnit călătoria comodă, cînd un funcționar de la cancelarie băgă grăbit capul pe ușă și-i aduse la cunoștință că Primul Secretar îl invita, împreună cu alți cîțiva consilieri, să ia masa în sufrageria mare, împreună cu delegația oficială. Suru își cercetă barba — se răsese cu grijă de dimineață —, se spălă și își schimbă costumul, tot timpul cu vaga impresie că-i tremură mîinile. Alături de ceilalți 3-4 consilieri,

ferchezuiți și ei în mare grabă, cu hainele șifonate scoase din geamantane, așteptînd pe tabliile de fier de deasupra tampoanelor, în fața vagonului-sufragerie, redeveni calm. Cineva îi introduse, și ei se îngrămădiră din nou, în picioare, lîngă ușă, salutînd de mai multe ori în șir, pe măsură ce se vedeau observați de cei instalați la masă. În mijlocul lor, doar în cămașă, fără cravată, cu haina pusă neglijent pe spătarul scaunului, Primul Secretar. Suru îl cunoștea nu numai din fotografii, ci și de la plenare, inclusiv de la ședința aceea memorabilă la care participase cu mai mulți ani în urmă. Îi atrase atenția aerul parcă voit intim degajat de persoana sa, înfățișarea de tată de familie întors seara între ai săi, obosit dar mulțumit, bucurîndu-se de căldura căminului. „Hai, băieți, luați-vă și voi cîte un scaun, le spuse cu o voce moale, părintească, fără nici o nuanță oficială sau autoritară, sau fals binevoitoare, nu stați așa că o să vă plouă la nuntă. Și toarnă-le și lor cîte o tuică, Ștefane, îi spuse unuia dintre chelneri, tot așa, fără grabă, cu vocea coborîtă, la fel ca acasă, în mijlocul familiei. Și toarnă-i și doctorului, că ăsta trage mereu chiulul." Se așezară, înghesuindu-se la extremitatea mesei, punîndu-și toată abilitatea în joc pentru înstăpînirea unui scaun cît mai îndepărtat. Suru, mai puțin atent la această manevră, se trezi cel mai aproape de centrul mesei, la doi metri de Primul Secretar. Auzi „hai noroc și sănătate" și, mormăind timid aceeași urare, duse, ca și ceilalți, păhărelul la gură sorbind, dintr-o înghițitură, lichidul tare, rece și aromat. „A, păi nu se poate așa, doctore, îl auzi din nou, de data asta mai vioi, plescăind gospodărește din limbă de plăcerea țuicii. Iar te sustragi. Uite, nimeni nu mai bea și nu mai mănîncă nimic pînă nu-ți deșerți paharul. Ia să vedem !" Doctorul, așezat tot de partea cealaltă a mesei, cam al patrulea de la centru, un om sfrijit, numai piele și os, parcă încolțit, mișcîndu-și încoace și încolo ochii de viezure sub ochelarii cu rame urîte, de sîrmă, mai ridică o dată paharul, îl duse la gură, dar tot nu bău. Mai fu tachinat niței, cu un interes tot mai scăzut, și apoi lăsat în pace. Se aduseră ciorbe aburinde, bine

acrite, în care Primul Secretar tăie un ardei iute întreg, cu sămînță cu tot. Goliră farfuriile înroșindu-se la față și ungîndu-și buzele cu strelice de grăsime. Personajul principal termină ultimul — mînca încet, tacticos, degustînd fiecare lingură, rozînd îndelung carnea și pîinea bine coaptă. La sarmale — probabil că cioriba vrusese s-o onoreze în tăcere —, îl luă din nou în primire pe doctor. Dar nu despre țuică, începu de departe, de la principiile severe ale acestuia. Mai făcu o pauză, mai mîncă ceva și iar reveni, aducîndu-i doctorului elogii pentru fidelitatea conjugală și apoi istorisind, în final, tot așa, egal, măsurat, total neutru, cum îl surprinsese odată la mare, pe plajă, trăgînd cu ochiul, printre pînzele unui cort, la un grup de nudiste străine. Toată lumea rîse copios, îndelung, doctorul se făcu roșu ca racul și se pierdu de tot, iar Suru avu impresia certă că nu fusese o simplă glumă, ci o răzbunare : doctorului i se plătise cu vîrf și îndesat pentru refuz, deși Primul Secretar se prefăcuse că-l acceptă și îl uită. Suru mîncă un piept de curcan cum nu mai pomenise în viața lui — „ce dracu i-or fi făcut, se minuna el, l-or fi îndopat cu coniac cum se spune, sau l-or fi fiert în dracu știe ce de se topește așa în gură ?". Primul Secretar nu avea spor la mîncat, dar nu lăsa nimic în farfurie, de aceea cina dură mult, vreo două ore, fiind punctată din cînd în cînd de scurte intervenții ale membrilor delegației. El vorbea puțin, mai întreba cîte ceva, evident cu substrat, pentru a-i pune în încurcătură pe cei ce se hazardau, dar cu blîndețe și fără să insiste. La plăcintă se aduse un vin galben, ușor, curat ca lacrima și parfumat, și toată lumea îl lăudă, careva informînd că e faimoasa galbenă de Odobești din care băuse Ștefan cel Mare. Se trecu apoi la altele, lucruri fără importanță. Suru nu le urmări, arunca doar din cînd în cînd priviri discrete, spre a nu fi observat, către Primul Secretar, încercînd să descifreze ceva din enigma acestei ființe atît de importante și de complexe, cu înfățișarea de bărbat copt, robust, plesnind de sănătate, bucurîndu-se fără grabă, dar ca un adevărat cunoscător, de bunurile pămîntești ale vieții, simplu, ca un om de rînd, fără

nimic oficial, parcă neconștient de rolul ce i-l hărăzise istoria, de forța de care dispunea.

Cam aceste gînduri treceau prin capul lui Suru cînd descoperi că cel ce constituia obiectul atenției sale începuse să vorbească și în jurul lui se făcuse tăcere deplină. Avea un fel neobișnuit de a vorbi. În primul rînd, nu se însufleţea, nu ridica vocea, parcă dinadins își cobora glasul ca să determine un efort de ascultare. În al doilea rînd, se întrerupea des, stricînd parcă voit fluența expunerii, alcătuind ideea sau imaginea pe care vroia să le realizeze din fragmente disparate, lăsîndu-i pe ceilalți să facă legătura, să găsească elementele de comunicație. Cele două subiecte principale în jurul cărora se învîrti ore întregi în noaptea aceea fură Pătrășcanu și Ana, dar net dominant, Pătrășcanu. Pe Suru îl captivă tactica expunerii. Îl lua pe Pătrășcanu din cele mai diferite unghiuri, îi dădea tîrcoale de departe — atît în timp, cît și în spațiu —, apoi crea undeva un coridor prin care îl aducea în prim plan, în imediata vecinătate, apoi iar îi dădea sfoară, cum spun pescarii, lăsîndu-l să se ducă în larg, prefăcîndu-se că abia îl mai zărește. Vorbea dus pe gînduri, parcă atunci scotea din cutele întunecate ale memoriei momentele evocate. Își aminti de perioada detențiunii în lagărul de la Tîrgu Jiu. Povesti detaliat, fără nici o grabă, ca și cînd ar fi avut rezervate pentru aceasta nu ore, ci zile în șir, despre „ciudatul comportament" al lui Pătrășcanu, remarcat cu ocazia unei vizite a acestuia în lagăr, reproducînd frazele rostite de el, descriind gesturile lui, felul cum privea, cum vorbea. Din zeci și zeci de asemenea amănunte ajunse să construiască un portret nu numai ciudat, dar chiar suspect. Abia după aceea mărturisi că instinctul lui politic de clasă dăduse alarma, atrăgîndu-i atenția că ceva nu era în ordine cu omul acela. Părăsi însă această ipoteză, lăsînd să se priceapă că nu fusese decît un gînd fugar, o tresărire de o clipă, el neghidîndu-se în acțiunile sale după instinct, după presimțiri fugare. Faptele începură să se deruleze iarăși în ordine, contactele și relațiile lui cu Pătrășcanu își continuară cursul firesc, dispărînd din narațiune, ca

și din tonul povestitorului, orice urmă de suspiciune. Doar nu se putea lucra cu tovarășii apropiați, în asemenea împrejurări grele, și la un asemenea nivel, prin prisma bănuielilor. Pe parcurs își făcea însă apariția alt moment neobișnuit, alt fapt nelalocul lui, altă atitudine, alt cuvînt cu iz sau sunet străin și iarăși ceva îi dădea de gîndit, mașinăria miraculoasă, ultrasensibilă din creierul și din simțurile sale tresărea din nou, un gînd neguros îi brăzda mintea, în nări îi ajungea un miros urît — și al doilea semn de întrebare se așeza lîngă primul, ocupînd deja, într-un colț al conștiinței, un loc distinct. Cu cîtă migală reconstituia, căznindu-și demonstrativ memoria, etapele parcurse în cunoașterea lui Pătrășcanu. „Ca un arheolog, îl admira Suru, lipește ciob lîngă ciob și scoate din fărîme un vas vechi căruia pînă la urmă, sînt sigur, nu-i va lipsi nimic." Într-adevăr, după o sumedenie de mici episoade, în ochii tuturor ascultătorilor se contură perfect figura lui Lucrețiu Pătrășcanu, așa cum se dezvăluise fără să vrea, cu mulți ani înainte de a se da pe deplin în vileag. Neobișnuita persuasiune a naratorului rezulta din faptul că lăsa să vorbească faptele, subiectivitatea sa rămînînd mereu în umbră, țișnind pentru cîte o secundă doar, ca un flash back în subconștient. Abia la urmă își divulga și gîndurile cu care se alesese la sfîrșitul fiecărui episod, ginduri după cum se putuse vedea plămădite și acumulate în mod firesc, imparțial, obiectiv. Da, recunoștea, de atunci îl mirosise pe Pătrășcanu, de atunci simțise că „nu e de-ai noștri", nu numai din punct de vedere al apartenenței sociale, al mediului de unde provenea — nu, nu în acest sens, această chestiune nu ar fi contat —, ci sub raportul gîndirii, țelului și rostului lui, al taberei de partea căreia se situa. Din nefericire, evenimentele ulterioare nu-l dezmințiseră. Dimpotrivă. Nu putea spune dacă de atunci fusese vîrît în murdărie total, la gradul descoperit ulterior — poate nu, mai degrabă nu, pe vremea aceea e posibil să fi păsit doar cu un picior în acea direcție, poate nici chiar atît, cert e că întrunea deja premisele pentru a ajunge unde a ajuns. Ochiul atent al naratorului descoperise

aceste premise și chiar mai mult, procesul de alunecare, deși fără să știe, desigur, în ce etapă se găsea acest proces și pînă unde va evolua în viitor. Multe din elementele acestui trecut le uitase fără îndoială, viața, evenimentele le împinseseră departe, sau mai la fund, cu atît mai mult cu cît Pătrășcanu nu constituia o schemă umană simplă, nu era pictat într-o singură culoare, în el se amestecau tot felul de impulsuri și tendințe, de vicii și calități. Dar descoperirea ulterioară a actelor lui infamante îi readuseseră în atenție manifestările ce-l izbiseră atunci, în lagăr, prima dată cînd începuse să-l cunoască sub aspectul său îndoielnic. Instinctul lui proletar fusese confirmat de realitatea dureroasă ; evoluția ulterioară îl dusese pe Pătrășcanu departe de punctul inițial, sau poate de atunci se deghizase doar, cu o abilitate, după cum se văzuse, nelipsită de fisuri.

Din cînd în cînd mai interveneau și alți tovarăși, subliniind un aspect, confirmînd un amănunt, adăugînd dacă nu elemente noi, cel puțin fermitatea convingerii lor ce contribuia și ea la consolidarea puternicei impresii făcute de povestitor. Lui Suru i se părea că aceste sublinieri, exprimarea apăsată a convingerilor respective, îl satisfăceau foarte mult pe Primul Secretar, îl înviorau, îl luminau la față. Ca și cînd ar fi avut nevoie de ele pentru a-și întări propriile convingeri, insuficient hrănite, totuși, de bogăția datelor furnizate și în pofida intuiției atît de vechi, confirmată drastic de faptele unanim cunoscute.

Fără nici o tranziție, introducea în evocări și numele Anei, dar astfel încît aceste alunecări nu frapau, modul în care le alătura sugerînd înrudirea lor, faptul că aparțineau aceleiași categorii, aceleiași familii, aceluiași capitol de istorie. Suru se întreba de ce, ori de cîte ori o pomenea pe Ana, îi venea să rîdă, și chiar rîdea ? Însemna că peripețiile cu ea fuseseră de natură diferită, persoana ei îi apărea în memorie niței caraghioasă, ridicolă — adversar minor, ușor de prins și înlăturat. După spusele lui, diferența părea să constea în aceea că, în

timp ce primul, un fel de erou demonic, inteligent și perfid, fusese pe punctul de a duce în eroare întregul partid, periclitîndu-i existența, și numai perspicacitatea sa neobișnuită putuse să-l dibuiască, și asta de timpuriu, ea, Ana, nu reprezentase o ecuație greu de dezlegat, fusese o biată proastă infatuată, fără prudența de a-și pune măcar o mască elementară, bizuindu-se pe un singur lucru, pe relațiile ei la Moscova, în special pe prietenia cu Molotov, și pe autoritatea trupelor sovietice. Își amintea, rîzînd, cum descinsese ea dintr-un avion sovietic, și cum începuse să-i ia pe ei, cei ce conduseseră insurecția, în special pe el, la refec, punînd una și aceeași întrebare : „Unde e conducerea aleasă ? De ce nu văd aici conducerea aleasă a partidului ?". „Ha, ha, repeta el, bine dispus, conducerea aleasă, asta vrea ea să vadă, conducerea aleasă. Adică Foriș, unde era Foriș, pe noi nu ne cunoștea, noi eram niște uzurpatori, n-avea ce să discute cu noi. Ea vroia «conducerea aleasă». Ha, ha, ha..." Rezulta că foarte anevoios se învățase Ana cu gîndul că trebuie să discute cu conducerea reală a partidului, ridicată în focul luptei de clasă, în anii lungi de înfruntare cu fascismul, în condițiile ilegalității, ale prigoanei, cu conducerea proletară plămădită din carnea și sîngele clasei muncitoare și exprimînd interesele și voința acesteia. Dar, după ce catadicsise să trateze cu această conducere, începuse să o ia la rost. Povestitorul imita cu haz felul ei de a vorbi. „Cine v-a pus pe voi să faceți insurecția ? Cine avea nevoie de insurecția voastră ? De ce trebuie să avem noi acum de-a face cu burghezia, și cu monarhia, și cu social-democrația, și cu dracu să-i pieptene cine mai sînt ?" „Păi ce trebuia să facem, tovarășa Ana ? o întreba vorbitorul, inocent dar hîtru, cu un zîmbet viclean, parcă ea ar fi fost de față. Să fi stat cu mîinile în sîn ? Să-l fi lăsat pe Antonescu să continue războiul ?". „Da, asta trebuia să faceți, prelua el vocea ei inflexibilă, metalică, cu aceeași nuanță ironică, batjocoritoare, în sensul că acea voce, debitînd asemenea prostii, o recomanda de la sine ca o neghioabă arogantă, în stare doar să bată cîmpii, fără nici un simț politic, fără nici o logică, doar

țîfna fiind de ea. Da, asta, pentru că Armata Roșie ar fi măturat tot gunoiul, ar fi curățat țara și am fi putut instaura puterea partidului fără alianțe și tranziții, și toate celelalte prostii, fără să ne mai batem capul cu burghezia și cu comisia aliată și cu presa reacționară din țară și din străinătate." Și iar își lua figura de țăran șiret, imperturbabil. „Dar în felul ăsta am fi făcut din țară teatru de război, și de curățat, cum spui mata, s-ar fi curățat tot, n-ar mai fi rămas nimic, poate n-am mai fi rămas nici noi. Apoi mijindu-și ochii : și atunci nici dumneavoastră nu ați mai fi avut cu cine discuta acum... și rîse iar îndelung, revenind la starea de spirit prezentă. Ei, căței aua, parcă ea ar fi vrut altceva ? Căci mai mult decît burghezia și palatul o încurcam noi, noi îi dădusem peste cap socotelile. Ea venise să ia în primire «conducerea aleasă». Și apoi, tovarășă Ana — i se adresă cu o voce ce prevestea că-i mai întinde o nadă, știind dinainte că ea nu e în stare să observe și o să muște —, și apoi ce fel de putere ar fi fost asta, impusă unui popor ocupat cu forța armelor ? De ce încredere s-ar fi bucurat partidul comunist în mase dacă ar fi fost instalat pe baionete în fruntea țării ? Și, în sfîrșit, plictisit de acest dialog : Dar ce-o interesau pe ea toate astea ? Ea vroia să conducă și să se sprijine direct pe soviete. Mișca unul în front ? Păi nu era aici armata de ocupație ? Să fi îndrăznit." Rîdea de idioteniile ei, dar din cînd în cînd își cobora pentru o clipă sprîncenele stufoase și un nor îi trecea prin priviri, semn că totuși nici treaba cu Ana nu fusese prea simplă, căci nu era singură, de capul ei, în spatele acestei femei coborîtă cumva cu hîrzobul din cer aflîndu-se forțe puternice. Așa cum era ea, putea reprezenta totuși un pericol pentru partid și pentru țară. Să nu subapreciem, spunea înfățișarea lui, nici această primejdie. Sigur, acum putem să rîdem, să facem haz de socoteala ei, dar atunci trebuia curaj și înțelepciune și dibăcie pentru a manevra corabia și a evita pericolul. Și răbdare... foarte multă răbdare. „He, ce știți voi, acum vă distrați, dar eu eram Secretar General și ea își aroga rolul de conducătoare supremă. Mă

chema în birou şi-mi spunea : «Ghiţă, te-alegem pe tine că eşti muncitor, şi te cunoaşte partidul, poporul, dar să ştii... eu conduc. Să ne înţelegem clar...» Ece, nu se juca asta cu vorbele, tăia în carne vie. Şi apoi, ca şi cînd ea ar fi fost acolo de faţă, şi el ar fi vorbit cu ea între patru ochi : «Dar să ştii şi dumneata, tovarăşă Ana, că eu om de paie n-o să fiu niciodată...»" Intervenind careva şi dîndu-i o caracterizare piperată, foarte plastică Anei, şi altul adăugînd, îngîndurat, că ce vremuri fuseseră, el se însenină din nou, se înveseli şi rîse degajat, desprins de amintiri, parcă atunci văzîndu-i pe ceilalţi în jur şi lăsînd pe seama lor aprecierile şi comentariile, el plutind deasupra ca un Verde Împărat ce răpusese balaurii şi auzea de la alţii întîmplarea, amuzîndu-se cu modestie şi cumpătare, trăindu-şi bătrîneţea în respectul şi adoraţia tuturor. După un timp, întrebînd cît e ceasul, se miră că aproape trecuse noaptea şi, mereu calm şi senin, le ură tuturor somn uşor şi se retrase mergînd puţin legănat, aplecîndu-se cu tot trupul lui greu, masiv, de înălţime mijlocie, cînd pe un picior, cînd pe altul.

„Ce faceţi, mă, aici ? Ce puneţi la cale ? Aaaahh, e un ger de-ţi taie faţa ! Am venit tot drumul pe jos... şi scîrţîie zăpada parcă e sticlă pisată. Ce vă pasă vouă, staţi la căldurică, la palavre. Ai venit de mult, Vlade ? Brrr, m-a pătruns frigul... Pe unde eşti, Peluţo ? Ia vezi, mă fato... nişte ţuică fiartă, dar aşa cu zahăr, cu piper... Fugi, mă Virgile, şi dă şi tu o mînă de ajutor." Suru îşi trase un scaun şi se aşeză la masa acoperită cu un milieu croşetat de nevastă-sa, în faţa lui Cernea şi a Claudiei, frecîndu-şi mîinile îngheţate şi mişcîndu-şi umerii înţepeniţi. „E, ce discutaţi, nu-mi spuneţi şi mie ?" — se arătă curios, fiindcă observase, intrînd, că toţi trei arătau foarte absorbiţi, dealtfel copiii nici nu-l auziseră şi nu-i ieşiseră ca de obicei în întîmpinare. „Făceam o simultană, rîse Cernea. Claudia vrea să descifrăm noţiunea de infinit, iar Virgil încerca să mă

convingă de inferioritatea economiei politice în raport cu filosofia." „Ce vorbiţi, mă ? Şi cum e cu infinitul, Claudio ? Ţi-e clar ?" „Dar ţie ţi-e clar ?" îl înfruntă fata timid. Manole se strîmbă, parcă înghiţea o lingură de sare amară, în timp ce Cernea se prăpădea de rîs : „Te-a înfundat". „M-a înfundat — se predă Suru —, dar voi aţi ajuns la vreo concluzie ?" „La concluzia că «ştim că nu ştim nimic» îl maimuţări Claudia decent pe Cernea. Nenea Vlad face ca profesoara noastră de matematici, umple tabla de cifre de de-abia poţi s-o urmăreşti şi apoi şterge şi zice că n-a fost decît o ipoteză." Cernea tot rîdea : „Iar ea vrea să-i desenez infinitul pe hîrtie şi să-i dau şi dimensiunea în metri pătraţi. De atîta precizie numai tu poţi să fii în stare, Manole". Se mai tachinară pînă intră Virgil cu ceştile mari, aburinde, răspîndind un miros pătrunzător de prune distilate. „Ţie nu ţi-ai pus, mă ? îl luă taică-său în primire pe băiat. Dar maică-ta unde e ? O culcă pe Nana ? Aha... Şi după o pauză, în timp ce sufla în băutura fierbinte : Cum e, mă, cu raportul ăla între economie şi filosofie ?" Virgil îi aruncă o privire încărcată de reproş lui Cernea, spunîndu-i din ochi „Vezi, nea Vlade, mă băgaşi în gura tatii. Eu ţi-am spus dumitale aşa, confidenţial... Să vezi ce-o să fie acuma !" Şi într-adevăr urmă o lungă bîrîială la cap. Suru îşi certa feciorul adresîndu-i-se lui Cernea. „Fiindcă, matale, nenea Vlade, nu ştii de ce este economia politică inferioară ! Să-ţi spunem noi : fiindcă nouă nu ne place, noi am fi vrut să dezlegăm tainele infinitului, vorba Claudiei, nu să învăţăm o profesiune vitală, nu să fim om de acţiune, nu să punem umărul unde e greu. De aia, că nu ne-am consolat cu gîndul să fim economişti. Şi atunci luăm economia politică la vale, stabilim noi o clasificare a ştiinţelor după bunul plac. Bea, mă Vlade, că se răceşte !" Cernea încercă să abată atenţia lui Suru, dar acesta nu se lăsă ademenit. Dorea o răfuială în lege cu fecioru-său fiindcă simţea în el o rezistenţă surdă faţă de îndemnurile sale, faţă de întreaga lui concepţie despre misiunea unui tînăr conştient din ziua de azi. Îşi expuse pe larg punctul de vedere cu argumente

neauzite pînă atunci nici de Cernea, și acesta le ascultă cu cel mai mare interes. În ce consta în esență teoria lui Suru ? El nu nega, desigur, rolul filosofiei, al științelor umaniste în general, al artelor. Atrăgea însă atenția asupra a două aspecte. Pe de o parte, cine nu vede că filosofia înregistrează un declin ? Vrea să spună declin, nu în sensul că s-ar fi perimat concepția lui Marx și Engels. Dimpotrivă, că prin revoluția operată în filosofie, aceștia epuizaseră pentru o lungă perioadă de timp resursele unei inovări senzaționale în acest domeniu. „Dispunem, decreta el, de un sistem închegat, perfect valabil și în zilele noastre, de înțelegere a naturii și societății, în dezvoltarea lor legică, în mișcarea lor obiectivă." Să vadă și ei ce se scrie în domeniul filosofiei. Banalități, prelucrări mediocre, citate puse cap la cap. Hai să fim sinceri, să nu ne ascundem după degete, să discutăm ca niște oameni serioși". Sigur, accepta să i se spună că filosofia decăzuse și din cauza dogmatismului. De fapt dogmatismul denaturase gîndirea marxistă. Să presupunem că va urma o abordare mai profundă, mai complexă, asta va fi foarte bine, va fi excelent. Dar, după părerea lui, încă un secol nu se va face altceva decît să se repete și să se aplice miezul teoriei lui Marx — de acord, în mod creator, dar atîta tot. Una la mînă, primul aspect al problemei. Îl expuse și pe al doilea. „Domnule, cînd trebuie să schimbi radical o realitate precisă, concretă, adică modul existenței materiale a oamenilor, să creezi forțe noi de producție, cui dracu îi arde, sau mai bine zis cui îi folosește, să stea să sugă din degete ? Să-și întoarcă mintea pe dos ca să deseneze pe hîrtie, cum spuneai tu adineauri, Vlad, infinitul ? Nu spun că n-o fi palpitant pentru unul sau altul, cazuri individuale — și se uită cu coada ochiului spre Virgil —, dar asta e prima cerință la noi astăzi ? Către asemenea îndeletniciri să îndreptăm noi forțele tinere ale societății ?" Suru le demonstra că în epoca edificării socialiste într-o țară rămasă în urmă, acțiunea cea mai necesară este cea organizatorică. Să facem ca toate talentele, toate creierele bine înzestrate, toate geniile să-și asume sarcini organizatorice; organizarea este con-

sidera el, în clipa de față, misiunea cea mai înaltă a adevăratelor personalități. „Chiar cu prețul unor sacrificii, admit. Chiar dacă simți în tine o altă vocație, cedează, lasă filosofia sau arta, sau mai știu eu ce la o parte, sau pentru mai tîrziu, sau pentru altă generație, și fă-te organizator. Organizator de mase, organizator de producție, organizator al economiei, al vieții sociale, chiar al culturii și artei. Organizatorul e figura centrală a societății, personajul istoric al acestei epoci, adevăratul erou al zilelor noastre." Suru se încinsese, își susținea opinia cu o pasiune ce-l mira puțin și pe el, nu crezuse că acest crez e atît de închegat și mai ales de sincer și de adînc. Ceea ce spusese constituia o mică revelație și pentru sine, dar acum, după ce vorbise, se simțea mîndru. Cernea aprecie ca interesantă teoria lui, dar îi găsi un viciu, o declară absolutizantă. Lucrurile nu se puteau judeca, după el, atît de categoric, între da sau nu, între alb și negru. Mai existau și nuanțe și oricît de imperioasă ar fi nevoia de organizatori, și el împărtășea părerea lui Suru că se resimte o asemenea nevoie, oamenii mai aveau și alte aspirații, inclusiv aceea de a gîndi, de a filosofa. În ceea ce privește chestiunea sacrificiului, mărturisea că nu prea înțelege punctul de vedere al lui Suru. „Adică tu contești dreptul tineretului de a se afirma în sfera pentru care simte chemare, în științe, în artă, în învățămînt și așa mai departe, și îl obligi cu tot dinadinsul să fie organizator ? De ce ? Și ce înseamnă organizator după tine, director, ministru, adică șef de profesie ?" Suru se supără, fiindcă simți că pe undeva Cernea avea dreptate, poate el sărise nițel peste cal, de aceea se repezi cu o agresivitate forțată. „Tocmai tu vorbești ? De ce n-ai rămas belfer, profesor de liceu, să morfolești în fiecare an aceleași însemnate date istorice ? Te-ai făcut organizator, șef de profesie cum spui tu. Pentru tine ăsta n-a fost un sacrificiu ? Sau să consider că ai ajuns director general din cu totul alte motive ?"

Cernea nu găsi de cuviință să ia în serios însinuarea. „Manole, fii calm, eu cred că situația se mai poate drege." „Ce situație ?" „Cu Virgil..." „Lasă, nea Vlade, interveni tînărul per-

siflant, unde mai am eu şansa sacrificiului decît la I.S.E. ? Ce nu ştiu încă sigur e pînă la a cîta generaţie va trebui să..." Dar lăsă fraza neterminată, pentru că Suru îl plesni. Fără furie şi fără forţă, în silă, cu o mişcare moale a mîinii, parcă pentru a împlini o datorie neplăcută. „Asta pentru băşcălie... Ţi-am mai spus, orice îţi admit, nu zeflemeaua. Asta e religia oamenilor fără nimic sfînt. Bate-te pentru cauza ta pînă în pînzele albe, dar cu argumente, serios, raţional, nu în derîdere, ca o haimana." Virgil îşi privea tatăl hipnotizat, cu o faţă împietrită, puţin cruciş şi Suru înţelese acest limbaj mut exprimînd admiraţie şi frică, supunere şi durere, şi nici un pic de ură pentru cel care-l lovise, mai degrabă remuşcare. „De unde şi-o fi luat el figura asta de martir, de ce nu reacţionează şi el normal, ca orice copil, îşi zise Suru. Să plîngă, sau să ţipe, sau să fugă. Stă aşa şi mă priveşte ca un cîine credincios alungat." Tot ce fusese în el enervare, orgoliu, intoleranţă se topi şi îl năpădi duioşia şi regretul şi fără să se poată stăpîni, fără măcar să încerce, întinse braţul şi îl luă de gît pe băiat şi îi apropie faţa de a sa. „Dă-o dracu de zeflemea, Virgilică... înţelege şi tu... şi glasul îi tremura uşor, încărcat de rugă şi fiul înţelegea că aceasta e forma lui de a-şi cere iertare. Vezi şi tu... trăim nişte vremuri..." Şi se opri. Cernea se feri să pună sare pe rană, îi lăsă aşa, lipiţi unul de altul, dornic şi unul şi celălalt să se împace, să treacă peste ce fusese, să uite, să-şi cruţe, să-şi protejeze dragostea.

Dar după un timp, cînd veni şi Peluţa şi puse masa — Suru nu-l lăsă în ruptul capului să plece —, se apucă să vorbească, aparent fără nici o legătură cu ceva anume, despre ironie şi umor. Mînca piftie de porc şi cîrnaţi prăjiţi cu varză acră, şi printre laudele aduse virtuţilor culinare ale Peluţei spunea : „Poporul român, dacă n-ar fi ştiut să rîdă, ar fi pierit. Pentru că a tras la jug, a suferit, a trăit sub călcîiul altora... cum nu cred că veţi mai găsi în istorie. Ar fi pierit de obidă. Sigur, a fost viteaz, dîrz şi toate celelalte, dar cred că ceea ce l-a salvat a fost rîsul. Nu rîsul în sine, ca funcţie fiziologică, asta nu are

nici o valoare, mă refer la rîsul filosofic. Pur și simplu a descoperit părțile caraghioase ale răului, și mai ales ale celor ce-l săvîrșeau. Vă dați seama ? În timp ce unul te persecută sau te bate să zicem, și deși te opui nu poți să faci nimic fiindcă e de zece ori mai tare, deodată descoperi că, deși puternic, e caraghios, și începi să rîzi de el. Psihologic l-ai învins, îi ești superior, și această conștiință nu numai că-ți apără demnitatea, dar constituie și un amortizor al suferinței. Un anestezic. Sînt absolut convins, simțul umorului este o calitate umană superioară — el acționează ca mijloc de protecție a spiritului, adică a ceea ce este esențial. O armă secretă invincibilă. În mijlocul durităților vieții, al nedreptății, nu mă refer neapărat la cele sociale, ci și la cele izvorîte din raporturile cu indivizii, sau provocate de întîmplare, de neșansă, umorul te ajută să rămîi tu însuți, să nu te lași subjugat, să-ți păstrezi condiția. Un elixir al înțelepciunii. A încerca să extirpăm acest simț nobil tinerilor ar fi o enormă eroare. I-am mutila și i-am dezarma. Ce să facă, să stea încruntați toată ziua, mereu cu mîna pe armă, gata să se bată în orice moment ? Cu cine să se bată ? Între ei ? Cineva m-a întrebat odată, cum să te desparți, domnule, de trecut rîzînd ? Asta e o prostie, zicea, dacă a fost un trecut nenorocit îl dau în mă-sa, îl blestem, n-am de ce să rîd. Ce era să-i spun, un om cu sufletul sărac, compus dintr-o singură coardă. Nu vedea partea caraghioasă a lucrurilor. Îmi era milă de el, fiindcă din această cauză suferea, nici o rază nu pătrundea în mintea lui opacă. Știa doar să blesteme, să înjure, să urască. Cum să nu poți rîde de trecut dacă a fost pigmentat cu prostii ? Asta înseamnă că au existat și proști, și poate chiar importanți, că altfel nu și-ar fi lăsat amprenta. Nu e nici o incompatibilitate între cei doi termeni. Realmente pot exista proști importanți, și aștia stînjenesc pentru un timp progresul, produc încurcături, supărări, nedreptăți. Spiritele perspicace identifică prostia pe loc, în chiar timpul exercitării autorității ei. Ce sînt anecdotele, glumele, de care nici o epocă nu poate scăpa, decît umorul lucid față de anomalia prostiei ? Dar cu atît mai vîrtos se

văd toate acestea după trecerea anilor cînd masca ce acoperea prostia nu mai există. Atunci rîsul o biciuește pe pielea goală, ca să zic așa. Dar nu numai pentru plăcerea flagelației, ci și pentru a ne desprinde de ea, și pentru a avertiza și fortifica spiritele. Rîsul demitizează poncifele. Blamul, anatema fac din personajele negative ale trecutului fantome de eroi, perpetuîndu-ne fără să vrea anxietatea. Rîsul, ca o explozie solară, curăță și topește ascunzișurile memoriei, ne eliberează de orice servitute. Rîsul e, dacă vreți, forma supremă a libertății intelectuale. Gravitatea față de caraghioslîc devine inevitabil ridicolă. Dar unora nu le place ironia. De ce le e frică de ea ? Ironia e un reflex uman elevat împotriva iraționalului, a absurdului. Ironia la un tînăr e o dovadă atît de subtilitate cît și de maturitate, bineînțeles dacă nu se reduce la bravadă. Dacă ne deranjează ironia noilor generații, înseamnă că am îmbătrînit prea mult, ne-am sclerozat, am devenit conservatori. Dacă ne simțim micșorați, ironia și-a atins ținta, deci ceva nu e în regulă cu noi. Vîrsta, sobrietatea, bunele intenții nu te fac infailibil. Toți greșim. Putem pretinde respect pentru greșeli ? Ar fi absurd. Iar forma cea mai civilizată de a le sancționa e ironia. În limbajul nostru sînt tot felul de cuvinte sinonime pentru ironie — zeflemea, bășcălie. Pot exprima diferențe de nuanță, dar pot fi și o formă vicleană de reprimare. Nu neg, și ironia poate fi agresivă, brutală, dar de cele mai multe ori cred că e o formă de apărare împotriva brutalității și agresivității. O armă împotriva urîtului. Și chiar, deși s-ar părea straniu, împotriva frumosului excesiv, aș zice mai ales artificial, și de ce nu, a preamultului bine. Chiar și entuziasmul, fără umor, fără autoironie, mi se pare periculos. Amintiți-vă de elanul rigid, înghețat al fascismului. Nu, după mine, nimic nu poate justifica reprimarea ironiei. Dimpotrivă, cred că ar trebui cultivată astfel încît să înlocuiască urletul sau isteria, ca expresii ale nemulțumirii de orice fel."

Nu-l întrerupse și nu-l contrazise nimeni, încît cuvintele părînd să cadă în gol, sunau ca o predică. Sub

cesiv de ceea ce avea în farfurie, ronțăia mărunt urechile de porc, fără să ridice ochii, aparent complet străin de retorica prietenului său. Nu scăpa însă nici un cuvînt. Îi veneau pe limbă replici usturătoare, dar nu îndrăznea să se aventureze. „M-ai prins la ananghie, banditule, ricana în gînd. Să fi tu al dracu', te-aș face una cu pămîntul, dar..." Pe acest „dar" nu-l mai preciza, putînd să însemne că, după cele întîmplate, nu mai avea ascendentul moral necesar, sau că cine știe ce întorsătură putea lua conversația aducînd în prim plan neplăcutul incident cu Virgil. Cuvintele lui Cernea îl atingeau, și o gelozie surdă îl rodea, fiind sigur că ele sînt mai aproape de mintea și sensibilitatea fiului său decît dădăceala lui cam vetustă și cazonă de dinainte. Și pledoaria nu se mai termina... Suru îl ținea sub observație, pe ascuns, pe Virgil. Acesta, de asemenea, arunca din cînd în cînd, pe furiș, priviri spre taică-său, gata parcă să sară să-l apere de șuvoiul acuzațiilor indirecte, de morala minuțioasă a lui Cernea. Aproape fără să vadă, Suru remarcă această frămîntare a băiatului, și-i păru rău, fără să știe nici el prea bine de ce, poate pentru că nu i se opunea lui Cernea deschis, sau dimpotrivă, fiindcă nu dovedea destulă forță ca să-și însușească aceste idei, dacă erau conforme cu convingerile lui.

Claudia rămînea pasivă, torcîndu-și, poate, firul gîndului spre marginile lumii nemărginite. Peluța mînca dusă pe gînduri, încercînd să urmărească ideile lui Vlad — îi plăcea cum vorbea, în special lipsa lui de patimă, precum și felul mereu proaspăt cum explica lucrurile —, fără a înțelege prea bine ce spunea și mai ales fără să bănuiască unde băteau cuvintele. Poate descurajat de tăcerea generală, sau obosind, sau considerînd că ceea ce avusese de spus, spusese, Cernea puse capăt monotonei sale prelegeri, ceea ce-i permise Peluței să-și trimită odraslele la culcare, deși știa că și Virgil și Claudia aveau să mai întîrzie mult cu cărțile în mînă la luminile veiozelor. După ce strînse masa, îi lăsă pe bărbați singuri, retrăgîndu-se și ea la treburile gospodărești.

Acum își întoarse privirile Suru spre Cernea, crunt, străpungîndu-l, ciuruindu-l, arzîndu-l cu vitriolul adunat în timpul nesei ce nu-i tihnise, cînd înghițise cu noduri, lăsîndu-se tocat de satirul acestui... acestui... ar fi vrut un cuvînt în stare singur să-l transforme în cenușă, să-l facă stană de piatră. Dar nu întîlnea nicăieri ochii lui Cernea și nu putea comunica în nici un fel cu el, pentru că „banditul" își născocise o îndeletnicire de-a dreptul satanică: își scosese capacul de la ceas și cu briceagul deschis se prefăcea că umblă prin măruntaiele fine, ca un chirurg în burta deschisă a unui copil, și că așa, cu briceagul implîntat între rotițele fragile, vii, orice zgomot, orice privire, cea mai mică încercare de a-l disturba, ar fi fost fatale. Stătu așa, cu capul aplecat la cîțiva centimetri de mașinăria salvatoare, pînă cînd furia lui Suru, prea concentrată într-un singur punct și prea dornică să se slobozească, începu să dea semne de oboseală, să slăbească, să se împrăștie, să se absoarbă în sine. Și atunci, parcă ar fi știut, „banditul" puse la loc capacul ceasului și, cu o privire feciorelnică, străină de cele lumești, întîmpină focul stins al ochilor lui Suru. După ce se înfruntară o clipă în tăcere, izbucniră aproape în același timp în rîs, un rîs bărbătesc, acid, ca o ploaie de înjurături amicale. „Mare pehlivan, mare pehlivan", hohotea gros Suru clătinînd din cap a amenințare, dar o amenințare din care nu mai rămăsese decît gestul. La care Cernea, zîmbind larg, cu gura pînă la urechi, ca un școlar prins cu șoalda, îi replică a mare mirare: „Măi Manole, tu ai umor, măi! Ai umor și nu știi". Parcă erau doi cocoși ce au uitat de luptă și-și admiră reciproc penajul falnic.

Apoi Cernea schimbă subiectul și vru să știe dacă Manole fusese invitat la plenara Comitetului Central încă deschisă. Da, fusese, dar plenara se încheiase în seara aceea. „Lucruri secrete?" se interesă Cernea. „Nu, se publică totul. Dealtfel nici nu văd ce..." „Bine, dar atîtea zile?" „Vorbitori mulți...! Știi și tu cum e: toate categoriile, toate generațiile, plus conducerea..." „Zău? Și... interesant? Lucruri noi?" „Oho, berechet. Toată istoria partidului. Cel puțin de la 23 Au-

gust încoa, punct cu punct". „La modul general, sau..." „La modul concret, cu deviatorii, cu fracționiștii... Ăștia au fost un mare pericol, domnule. Puseseră sub ascultare și telefonul Primului Secretar. Și tot timpul spuneau : ne neliniștește prea marea liniște. De ce pe noi dușmanul ne ocolește ?" „Păi ce vroiau ei ?" „Vroiau să cadă capete. Vroiau titoiști, naționaliști, antisovietici. Au vorbit în plenară ăia care fuseseră urmăriți, hăituiți." „Și cum au scăpat ?". „Măi Vlade, dacă ceva a fost unanim recunoscut în plenară — laitmotivul tuturor vorbitorilor —, a fost faptul că salvarea cadrelor s-a datorat personal Primului Secretar. El i-a apărat pe toți, ținînd piept și presiunilor din interior și celor din afară. Asta a fost fericirea partidului nostru. De aia noi nu avem pe nimeni de reabilitat post-mortem în partid." Cernea căzu pe gînduri și nu mai puse nici o întrebare, în timp ce Suru, căpătînd chef de vorbă, relată cu lux de amănunte ceea ce declaraseră oamenii, ajungind cu povestirea la perioada mai recentă, la deviatorii mai noi, cei ce vruseseră să bulverseze lucrurile ca să scape de răspunderea pentru promovarea cultului lui Stalin și încălcarea normelor leniniste ale vieții de partid. Abia această ultimă frază trezi din nou interesul lui Cernea. „Unde am mai citit noi așa ceva ? Recent de tot, nu-ți aduci aminte ? Acum vreo două luni... A, în raportul la Congresul al XXII-lea al sovieticilor ! După ce se înșiră «vechea gardă», cei doisprezece apostoli ai lui Lenin — n-or fi fost chiar doisprezece, vorba vine —, se spunea, nu-ți aduci aminte ?, că vroind să fugă de răspunderea directă ce le revenea, aceștia au... mă rog, învinuirile respective. Ciudată similitudine, nu ? Tot după model lucrăm, Manole, orice-am spune. Tot mimetism. Experiențe gata trăite... treabă verificată." „Pe dracu, la noi e altă situație..." În plenară, arătă Suru, totul fusese dovedit, mărturisiseră oamenii care au trăit momentele. Relată cum Vasile Luca dădea cu călimara de-azvîrlita și înjura activiștii, ca după aceea să se descopere că fusese agent imperialist, cum Ana pactizase cu legionarii și ostracizase țărănimea, organizînd odioase procese

publice în sate, arestîndu-i în masă, cum Pătrășcanu trădase, complotînd cu centrele de spionaj internațional, cum... cum... cum... Or toate acestea nu mai comportau dubii, erau incontestabile. Și cît de greu îi fusese Primului Secretar să lupte... și să apere... și cum mulțumeau oamenii cu lacrimi în ochi și spuneau că a fost o fericire pentru partidul nostru că... „Mă tot gîndesc, îl întrerupse Cernea, ce s-ar fi întîmplat dacă, după un timp, creștinii l-ar fi repudiat pe Cristos ? Și un apostol i-ar fi luat locul ? Apoi acesta ar fi fost dezavuat de un papă, și așa mai departe. Congresul al XX-lea m-a zguduit. Se spărgea marele mit. Congresul ăsta recent, al XXII-lea, nu mi-a mai făcut nici o impresie. Apostolii au fost și ei alungați de pe soclurile lor. E asta o boală a noastră, a comuniștilor, Manole ? Cefalofagia ? Dacă e, ea provine dintr-o idee absolutistă să știi... Dar uite, există și reversul... Capul rămîne neatins și sînt dați pradă leilor apostolii. Pe vremuri capii își luau asupră-le întreaga răspundere. De unde și vorba «capul face, capul trage». Acum nu mai e la modă. Acum se spune «a fost o fericire».“

Suru ascultase prea mult. „Măi, ai o gură spurcată... ! Tu improști totul cu noroi. Generalizezi mereu, cauți numitori comuni, dai definiții. Și pe urmă nu știu ce dracu ai, dar parcă nu mai crezi în nimic. Așa nu se poate trăi, frate, și mai ales nu se poate munci... Aveai tu și înainte boala asta, dar aveai și... cum să spun eu... mai mult elan. Acum ești acrit, nu te supăra că ți-o spun, parcă ți-ai pierdut spiritul de activist. Te-ai înfundat acolo, în nenorocitul ăla de minister, printre funcționari... Și apoi, cred că și...“ Se opri la timp, surprins de ce vroise să spună. Continuă să-l dăscălească, aspru, cum făcea cu fiul său, doar cu o nuanță mai gravă, mai autoritară. Cernea îl întrerupse calm, ca și cînd n-ar fi auzit nimic, sau n-ar fi dat nici o importanță excesului de principialitate didactică al prietenului său. „Manole, acum după plenara asta, tu poți să-mi garantezi că s-a pus capăt stalinismului în România ? Să nu mai vorbim de ce-a fost. Dar acum, la sfîrșitul anului 1961, și de acum încolo, vom putea deschide ferestrele, vom

aerisi şi noi cu adevărat ? Eşti convins că nu va mai fi posibil, să zicem, un «58» ?" Întrebarea îl descumpăni pe Suru în avîntul, siguranţa şi rolul lui de mentor. Pentru că ea îi zgîndărea o rană, şi pentru că fulgerător îi trecu prin cap că, dacă în 1956, Cernea, sau altcineva, i-ar fi pus-o, ar fi declarat, fără să clipească, sentenţios şi arţăgos : „nu, nu mai era posibil". Şi totuşi... O furie rece puse stăpînire pe el, şi îl urî pe... acest cinic, parcă tot mai străin, privind dinafară, incapabil să menajeze o credinţă, un ideal, un entuziasm. Singura lui plăcere e să despoaie totul, să arate nudităţile, şi cu deosebire părţile ruşinoase. Îţi taie toată buna dispoziţie. E în stare să te învrăjbească nu numai cu lumea, ci şi cu tine însuţi. Cu o căutătură duşmănoasă şi cu o voce de gheaţă, îi spuse : „Cu tine, omule, nu mai vreau să discut". Şi în clipa aceea chiar se hotărî, şi fu convins că aşa va fi, ca despre asemenea lucruri să nu mai vorbească niciodată cu Vladimir Cernea.

După vreo săptămînă îl căută el la birou. Rezistase asalturilor familiei care, de la Nana pînă la Peluţa, îl vroia pe Vladi... pe nenea Vlad... pe bărbatul calm, răbdător, tolerant şi înţelegător, tînăr sufleteşte, în stare să ţină loc, fiecăruia, de prieten, de frate, de tată. Suru nu pomenise nimic, bineînţeles, de cearta lor, le spusese că Vlad lipseşte, se află într-o deplasare mai lungă, şi nu era să-i telegrafieze pe teren să lase totul baltă şi să vină urgent ca s-o înveţe pe Nana poezii sau să-i explice Claudiei infinitul. Deci nu pisălogeala de acasă l-a determinat să-i telefoneze. Începuse să se convingă însă că exagerase nepermis. „Sînt agresiv şi grosolan", se autocaracteriza cu ciudă, avînd mereu în ochi figura gînditoare a prietenului său. De mai multe ori luase decizia, întinsese mîna spre telefon şi se răzgîndise. Nimic nu-i displăcea mai mult decît să-şi ceară scuze. Să-l abordeze simplu, cu o glumă, după cele întîmplate, părea cam de prost gust. Schimbă situaţia o informaţie primită

întîmplător de la un cunoscut comun. Adusese cu dibăcie vorba de Vlad, aruncînd în treacăt că i se pare schimbat. Respectivul îi-a împărtășise impresia, dimpotrivă, și făcu aluzie la cîte i se întîmplase lui Cernea. Astfel află Suru că, nu de mult, Vlad își îngropase tatăl. Îl vedea în fața ochilor pe Anghel Cernea, așa cum îl cunoscuse, robust, dintr-o bucată, scormonitor, „scormonitor ca Vlad", descoperi el mișcat, stăpînit de cultul adevărului. Nu mai stătu pe gînduri. Cu o bucurie copilărească, contrară celor ce avea să spună, izvorîtă doar din putința de a-i vorbi, îl luă la telefon. „Bine, măi Vlade, să aflu de la străini ? Să nu-mi spui tu că s-a prăpădit nea Anghel ? Ce dracu ești așa de ascuns, de închis ? Ai devenit pidosnic. Nici pe la noi n-ai mai dat. Toată ziua întreabă aia mică de tine." Cînd ajunse seara acasă îl găsi așezat pe covor, cu Nana alături, repetînd : „Mai spune s-aducă și ceaiul/Și vino și tu mai aproape, — /Citește-mi ceva de la poluri/Și ningă... zăpada ne-ngroape". Rebegit de frig, întrebă scuturîndu-se ca un dulău : „Bine, mă, nu găsești și voi o poezie mai veselă ? Ceva despre albine, despre rîndunici ? Tot despre iarnă ?". „Tăticule, ciripi Nana, Bacovia era singurel și bolnăvior. Să-ți spună Vladi." „Nebun ești, măi frate — se scandalizâ el — îi bagi ăsteia mici în cap Bacovia ? La cinci ani ? Ce înțelege ea ?" „Ba da, ba da, se lăudă fetița, vino aicea și stai cuminței și frumușel — și-i făcu loc lîngă ea —, că-ți povestește și ție Vladi." „Mă, tu vrei să faci din fata mea un fel de Iulia Hajdeu ?" mîrîi mișcat Suru și în același timp ciupit de o mică gelozie pentru partea de suflet furată de Cernea fiicei lui. Apoi mîngîind-o : „Ei, lasă că mai învățați voi și altă dată. Acuma du-te tu la mămica să-ți dea să papi și pe urmă..." „Știu, știu," se grăbi ea, și se ridică de jos ascultătoare. Cernea o strînse la piept cu o expresie dureroasă remarcată de Suru, de data aceasta fără nici o urmă de gelozie, dimpotrivă, cu bucuria de a-i oferi fărîma de căldură de care știa că sufletul lui e lipsit.

Printr-un consens tacit, în seara aceea și unul și altul se feriră să facă politică. Suru vru să cunoască amănunte despre

împrejurările morții bătrînului. Contrar oricărei așteptări, îi explică Vlad, Anghel Cernea, rămas la bătrîneţe singur, se scrîntise întru domnul. Încet, încet, se lipise de biserică, după ce întreaga viață nici măcar nu-i călcase pragul, și se împrietenise cu popa, pe care altă dată îl înjurase de-l spurcase de mii de ori în gura mare. Vlad auzise prima dată din gura unor oameni, într-o împrejurare penibilă, nenorocită, — asupra căreia nu vroia să se oprească acum — și bineînțeles nu crezuse. I se păruse atît de neverosimil, încît nici nu simțise nevoia să verifice. Abia după vreun an și jumătate, ducîndu-se într-o vară acasă, descoperise cu stupoare și amărăciune tristul adevăr. Taică-său își petrecea cea mai mare parte a zilei la biserică. În ce calitate ? Nici el n-ar fi putut spune. De ucenic al preotului, să zicem. Se îngrijea ca odoarele să fie la locul lor, șterse de praf, lucitoare, supraveghea sfeșnicele cu lumînări aprinse, întocmea pomelnice, vindea iconițe, înscria în catastif botezuri, înmormîntări, nunți. După ce toate acestea se terminau, rămînea cu preotul în biserică la taifas, cu cîte o sticlă de vin în față, pînă îi prindea noaptea. Bătrînul învățase toate ritualurile încît, dacă l-ar fi hirotonisit, ar fi putut ține singur slujbele, și fără îndoială cu mai multă vocație, cu mai mult talent. Ținea posturile, cunoștea toți sfinții din calendar, știa ce trebuie să se mănînce la fiecare sărbătoare. Singura slăbiciune pe care și-o permitea era vinul — mîngîierea lui de toate zilele. O sticlă o bea dimineața, singur, după ce deschidea biserica, și o sticlă seara, în timpul controverselor filosofice cu preotul. Nu se ferise să-i dea lămuriri fiului său cînd acesta i le ceruse. O noapte întreagă se luptaseră — bătrînul cu blîndețe și detașare, vorbindu-i lui Vlad ca unui copil neștiutor și neprihănit, alteori ca unui învățat plin de o înțelepciune înaltă dar greșită, deșartă, iar Vlad aprinzîndu-se și potolindu-se succesiv, avînd revelația factorilor ce alimentează religia. Pe Suru îl interesau argumentele bătrînului, amintindu-și cu cîtă pătrundere observa el lumea. „Clocise în cap o idee sau era doar rătăcire de om bătrîn ?". „Bineînțeles, o idee, altfel ce aș fi avut să discut ?

Ajunsese la concluzia că singurul mod de apărare a eticii spirituale, ultima redută a virtuților amenințate de veacul apocaliptic, cum îi spunea el, este credința. Vedea năruindu-se harurile sufletului lăsat în părăsire de om, nepăsător la viața sa lăuntrică. Fiecare, zicea, vrea să se audă mai tare și să-l acopere pe celălalt, nimeni nu mai are chef să asculte, nici chiar pe sine însuși. Toți se zbat pentru îndestulare, nu mai sînt martiri. Vor să împărătească pămîntul, și chiar și de moarte au uitat. El numea asta nimicnicia pierderii credinței." Vlad îi explicase că orice credință e fanatism, nu numai creștinismul, orice filosofie exclusivistă, că religie a fost și înainte de Cristos, pe vremea zeilor, în monoteismul primitiv, și că toate acestea nu împiedicaseră omul să se comporte ca o fiară. Îi vorbise de pericolul fanatismului sub orice formă, inclusiv de misticismul infiltrat de-a lungul timpului în gîndirea raționalistă, în marxism. „Cu cît încercam să lărgesc orizontul discuției, să-i deschid perspectiva istorică, să pun credința în contextul fenomenelor sociale, cu atît mă îndepărtam mai mult de nucleul convingerilor lui. Nu, spunea el cuvios, grijuliu, parcă vorbele erau bucățele de anafură pe care le înghițea cu smerenie, nu, m-am gîndit bine, în locul credinței n-ai ce să pui. Cu altceva nu ai cum să îmblînzești omul. Numai puterea de a crede te face fericit, numai desprinderea de cele pămîntești, de bunuri și interese, aduce harul bunătății. Cum, măi tată, i-am spus, dar există și altă fericire dezinteresată și dumneata o știai și o prețuiai : fericirea de a cunoaște. Ce e religia ? Resemnare și instinct dresat, reflex condiționat. Singura lumină a minții e știința. Nu vezi, îi arătam, noi sîntem ăia care trăim adevărata epocă a minunilor, nu cei vechi. Îi smulgem pe oameni din ghearele morții cu o singură pilulă, ne înălțăm la ceruri, în mașini, știm și cîte lumi se ascund în grăuntele de nisip. Credința te condamnă la supunere, știința îți dă aripi, credința îți inspiră teamă, știința îndrăzneală. Dumneata vorbești de martiri. Adevărații martiri sînt acum descoperitorii materiei, ai universului. Un mucenic se lăsa biciuit sau bătut în cuie pentru cre-

dință, și dumneata cazi în extaz înaintea lui, dar omul modern se închide de viu în atom, în celulă și-și consumă mintea pînă la ultimul strop pentru a-i lăsa pe semeni să vadă." „Și, ce zicea ?" „Nu-l convingeam. Avea și aici rezervele lui, nu-l găseam uimit. Da, știința ta, îmi replica, îmi răspunde ea mie la întrebarea a mai grea : cine a făcut natura ? Îmi poate spune ea ce e nemărginitul ?" „Vezi, glumi Cernea, aici se întîlnește cu Claudia." „Dădea din cap îndărătnic, nu, știința nu-mi dezleagă taina de bază, zicea. Nu poți să cunoști numai cu mintea, trebuie să vezi și cu sufletul, iar sufletul se usucă, nu-l mai hrănește nimic. Nu vezi ?, și mă împungea blînd cu degetul în piept, oamenii sînt mulțumiți acum dacă-și hrănesc trupul. Tu fiule, crezi orbește în știință și o să te înfunzi." Cernea vedea în cele spuse de taică-său și un dram de adevăr — adică latura relativă a cunoașterii. „Chiar i-am spus asta, și i-am adăugat că nu-i fac o concesie, că ideea respectivă e tot o descoperire a științei. Ea-și cunoaște limitele, și ăsta e un alt element al superiorității ei. Nu, el zicea că din contră, asta e slăbiciune. Ce să facă el cu relativitatea, el vrea absolutul, el nu mai avea timp să aștepte, el vrea «să știe totul» înainte de a pieri. I-am vorbit de cultură drept hrană a sufletului. I-am amintit de pasiunea lui pentru poezie, pentru muzică. Știu eu, spunea, cultura e bună, dar te fură, te rupe de viață, te face trufaș. Apoi el găsea în cultură și sămînța răului, și partea murdară din om, iar în credință vedea numai curățenie." Vlad recunoștea că văzuse sclipind și pe aici, pe undeva, o anumită înțelepciune. Și încă el nu știa nimic de industria pornografiei și altele. Și nu cunoscute tipul intelectualului snob sau megaloman, orb și surd la ceea ce nu emană din „geniul" său. Bătrînul intuia. Vlad îi vorbise de cultura umanistă. „Lumea nouă va fi o lume a culturii tuturor, i-am spus, a unei culturi înalte, curate, care va sătura sufletul omului. Nu mă contrazicea, mă asculta cu răbdare, dar la sfîrșit mi-a spus, aproape în șoaptă, ca un secret, că în cărți, în filme, chiar și în cîntece, nu e decît iluzie. Văzuse un film cu un ofițer hitlerist și mi-a povestit

cum acesta, după ce a cîntat la orgă ca un dumnezeu, a ieşit în stradă şi a împuşcat o fetiţă. Vezi, zicea, se împrăştiase muzica, gata ! Între oameni nu ştia să trăiască, se purta ca un cîine. Şi mai avea ceva de adăugat — că viaţa de fiecare zi e săracă. Săracă, mă băiatule, ca o iască. Iată, ce bucurii am avut eu ? Că am putut hrăni din munca mea trei guri ? Asta să fie tot rostul ? Atunci mai bine nu mă născeam. Aicea credeam că l-am prins. Cum, tată, ai uitat de ce nu ţi-a dat munca nici o bucurie ? Ai uitat ce mi-ai spus mie de un milion de ori ? Nu uitase. Ştia la ce mă refer. Recunoştea, fusese umilitoare. I-am vorbit de munca liberă, a omului nesupus umilinţei, singura măsură a valorii. Mă privea blajin. Mi-a pus o mînă pe umăr şi mi-a şoptit tot aşa, ca pe un secret : Măi băiete, o asemenea muncă nu există şi n-o să existe niciodată. Atîta timp cît de ea o să depindă hrana copiilor tăi, n-o să fie ce spui tu, o bucurie, ci o obligaţie. Şi cum poţi să fii tu fericit în sinea ta cînd faci ceva din obligaţie ? Chiar dacă pui numai o floare, da nu eşti silit de nimeni, îţi ungi sufletul, te înalţi. Crezi tu că munca o să fie vreodată ca sădirea unei flori ?" „Zău, aşa zicea bătrînul ?, se minună Suru. Parcă era poet." Şi tăcură amîndoi. „Poate, spuse într-un tîrziu Cernea, cu gîndul aiurea. Mi-am dat seama cîte lucruri trebuie făcute... Fiindcă numai toate la un loc pot schimba omul. Şi ştiinţa, şi cultura, şi relaţiile, şi natura muncii. Şi încă multe altele, de care nici n-am mai apucat să vorbesc atunci cu tata. Era însă în el o împăcare... de care noi, orice am face... n-o să avem niciodată parte. A murit subit. L-a găsit preotul dimineaţa în biserică, după ce deschisese uşile." „Dar n-ai vorbit cu popa ăsta cu care zici că era prieten ?... el ce ţi-a mai spus ?" „Ceva deosebit nu... Se spovedise cu puţin înainte. Băiatul ăsta al meu, i-a spus preotului, a rămas singur de tot. Cum o să trăiască el aşa ?" Apoi Cernea nu mai spuse nimic, îndepărtat într-o reculegere tristă.

Suru ieşi pe balcon şi cît întîrzie acolo, pe uşa deschisă năvăliră, ca de la o locomotivă în mers, valuri de aburi albi, reci. Se întoarse din ger, doar în cămaşă şi descheiat la gît, cu o indiferenţă ostentativă, parcă afară era luna mai. Simţise muşcătura iernii, dar îşi încrîncenase carnea pe el, împrăştiind voinţă prin toate fibrele trupului, apărîndu-le şi încălzindu-le. Ţinea în mînă o sticlă de ţuică veche ardelenească, îngheţată că nici nu i se mai simţea tăria. Băură cîte o duşcă zdravănă şi flăcările alcoolului se aprinseră în stomacuri. Suru mai înghiţi o dată, cu uşurinţa cu care bei apă să te răcoreşti, apoi aşeză paharul cu atîta hotărîre încît prin minune nu se sparse în mîna lui. „Eu nu ştiu ce-a fost cu tine atunci, vorbi. Tu n-ai simţit nevoia să-mi spui, iar eu n-aveam nici un drept să fac anchetă pe cont propriu. Am auzit cîte ceva, se pare că cineva a vrut să scape de tine. Se poate afla, dacă nu acum, mai tîrziu, dar nu la chestia asta vroiam să mă opresc. Dacă o să vrei o să-mi spui mai mult, dacă nu, nu. N-are nici o importanţă. Altceva mă preocupă. Cred că asupra ta întîmplarea aceea a avut o influenţă nefastă. Te-a marcat serios. Eu te simt, să ştii... nu mai eşti cel dinainte. Cum să-ţi spun eu... parcă ţi s-au legat apele. Or trebuie să faci ceva să le deslegi. Şi eu am trecut prin multe în anii din urmă. Şi pe mine viaţa m-a ştampilat. Dar eu mă curăţ repede. Tu, nu. Fără să-ţi dai seama, ai început să te laşi încovoiat. Asta e, am găsit, încovoiat, deşi pari falnic." „Şi ce te face pe tine să afirmi că m-am încovoiat ?" întrebă Cernea cabrîndu-se deodată ca un cal lovit. „Vrei să-ţi spun sincer ? N-o să te superi ?" „Nu ! Spune !" „N-am deschis vorba pînă acum despre asta. Nici tu. Vreau să-ţi mărturisesc însă deschis că te-am condamnat şi te condamn pentru că ţi-ai distrus căminul. Şi, iartă-mă, frate, cred că ai făcut-o din oportunism. Te-ai aplecat odată de şale şi n-ai putut să te mai îndrepţi. Au băgat ăia frica în tine şi te-ai lepădat de tot. Şi în primul rînd de soţia ta." Cernea îl între-

rupse sever. „Vrei să-ți spun ce e asta, Manole ? Un tardiv și mesc[illegible]n gest de răzbunare. Ai vrut să-mi plătești cu aceeași monedă. Ai păstrat în capul ăla al tău patrat pînă și cuvîntul, și ai ținut să mi-l restitui. Căci așa ți-am spus atunci, cînd ai părăsit-o pe Delia. Oportunism !"

De la acest punct replicile începură să scapere ca potcoava lovită de cremene. Își aruncau unul altuia cuvinte infamante ca pe mingii de foc. Oportunist e cel ce-și apără căminul sau cel ce și-l distruge ? întreba sarcastic Suru. Oportunist e cel ce sfidează orice canoane și se însoară cu femeia iubită, sau cel ce calcă în picioare cea mai mare dragoste a lui, și sacrifică singura ființă în stare să-l facă fericit, numai pentru a nu-și strica dosarul ? îi replica Cernea. Știau amîndoi că sînt nedrepți și răi, dar alunecînd pe această pantă nu se mai puteau opri. Își turnau țuică și o beau ca pe apă și în loc să-i înmoaie, băutura îi întărîta. Uitaseră de unde au pornit și ce vor, doar mîrîiau și lătrau unul la altul. Atinseseră părți foarte dureroase din inimile lor și asta în loc să-i facă să-și vină în fire, să se cruțe, îi îndemna să scormonească și mai adînc locurile ulcerate, cicatricile neînchise, ca doi bezmetici. Cînd Suru i-a aruncat în față că abandonarea lașă a soției i-a schilodit sufletul bătrînului și i-a scurtat viața, Vlad s-a ridicat, galben ca un mort, a trîntit ușa și a plecat. Iar Manole a crezut că pentru totdeauna, și abia atunci în capul lui s-a făcut liniște, o liniște sinistră.

A doua zi dimineața, Manole Suru primi la sediu un plic greu, cu antetul Ministerului Învățămîntului, trimis prin curier. Deschizîndu-l, găsi înăuntru un caiet gros, de matematici, țeapăn în coperțile lui albastre de carton, scris pe jumătate, cu o caligrafie elegantă de scrib monahal, în care recunoscu nu numai mîna, ci întreaga personalitate a lui Vlad.

Citi pînă la ultimul rînd, fără nici o întrerupere, contramandînd toate acțiunile din dimineața aceea, blocînd toate telefoanele.

Prima zi dimineața

Prima dimineață fără Gigi, sub acest tavan de biserică protestantă. M-am trezit devreme, deși am luat azi-noapte un luminal. Aud două vrăbii ciripind pe terasă. Soarele se revarsă bogat, proaspăt, mai mult lumină decît căldură, prin marea ușă de sticlă. Ceva vesel îmi mîngîie privirile, parcă un copil șiret și tandru ar vrea să mă atragă în jocul lui. Cum e posibil ? După cele petrecute ? S-a produs ceva ireparabil, un cataclism, dar curios, nicăieri nu-i văd urmele. A fost doar un coșmar ? Nu, iată, realitatea acelor scene — le-aș putea asemui cu violențele unui atentat înlăuntrul meu, nu în afară —, se reîntoarce, revine puțin cîte puțin. În afară nu e decît tăcere și... această lipsă. Singurătatea, dovada certă că ceea ce s-a petrecut nu a fost halucinație. Trebuie să-mi reiau lucrul, viața. Am crezut că voi scrie altceva și... mult mai mult. Simțeam nevoia imperioasă să văd cu ochii gîndurile așezate pe hîrtie. Acum mi se pare că am spus tot. Probabil, graba. Sigur, aș putea scrie nenumărate fraze, dar exterioare, sunînd a comentariu. Ceea ce vreau e să prind și să scot afară, fărîmă cu fărîmă dacă va fi nevoie, ca pe o tenie rebelă, tot ce acum s-a tras înapoi, fugind de lumina acestui soare luminos, disprețuitor. În prezența lui nu pot coborî în stratul de umezeală întunecată, nu pot revedea imaginile terifiante. Și cu atît mai puțin, conturul sentimentelor și gîndurilor strîns lipite de ele, ca niște colonii de scoici pe un stîlp de lemn putred, cufundat în apă. Și apoi... timpul aleargă. La sunetul pasului său fantomele fug.

Prima zi seara

Printre cuvintele și gesturile obișnuite din cursul zilei vedeam, ca printre gratii, dînd mereu colțul... ce ? o formă abia ghicită, o pată întunecată, nimic precis și stabil. Poate deja o

obsesie ? Dînd un colţ imaginar, bineînţeles, adică dispărînd la simpla-mi privire, fugind de mine. Dar reîntorcîndu-se mereu, reluindu-şi locul alături, la coada ochiului, gata să fugă în orice clipă aş surprinde-o, lăsîndu-mă să văd doar un umăr, o pulpană fluturînd, un rest de umbră alunecînd.

Dar atît mi-a fost de ajuns, n-aş fi putut accepta mai mult, vreau să spun, suporta. Astfel am trecut ziua cu bine... Desigur, cît pot absorbi aceste cuvinte gîndul meu.

Va să zică Gigi m-a părăsit. Ce rezonanţe trezesc în mine aceste cuvinte ? Dacă le-aş pronunţa cu voce tare, cum ar suna ? Dramatic, disperat, sec, furios, ameninţător, cu ură, deziluzie sau... iubire ? În gînd nu sună nicicum. Au numai semnificaţia intrinsecă, nu şi pe aceea a vocii. Care este această semnificaţie ? O casă mare, urîtă şi goală ! Un cuib spart, căldura adunată împrăştiată ? Un bărbat singur pentru a-şi omorî timpul, timpul inutil, apăsător, nemişcat, mîzgăleşte într-un caiet ce-i trece prin minte ? Nu, nu astea, ci viaţa lui Vladimir Cernea sfîşiată, mototolită, aruncată. Principalul nu este că m-am sculat singur şi mă voi culca singur. Că-mi aud paşii răsunînd pe podea mai strident şi mai ireal. Că ceea ce se îngrămădise aici, complectîndu-i prezenţa cu lucruri impregnate de privirile şi atingerea mîinilor ei, ca şi toată animaţia ce o înconjura, au dispărut... Deşi şi asta. Pe de o parte, un fel de reacţie termică, o încreţire a pielii, ca de frig, pe de altă parte, un fel de micşorare, o scădere a volumului fiinţei mele.

O întrebare de fond — dar nu cea mai importantă, ghicesc, ştiu că aceasta abia urmează să vină. Cum s-au potrivit plecarea cu şedinţa ? De ce acum, de ce în acest moment ? Ca şi cînd ar fi ştiut ceva — evident n-a ştiut nimic, e un gînd absurd. Tocmai cînd mă învinuiau că m-am lăsat corupt politic şi am degenerat în atitudinea mea de clasă. Cînd a trebuit să arunc în taler totul pentru a o salva pe ea — desigur, nu din cauza aceasta m-am comportat eu aşa, am clarificat lucrul

acesta, dar totuși... De ce tocmai acum, aproape concomitent... ? În timp ce unul mă mînjea cu noroi, ea își făcea calabalîcul, Parcă instinctul i-ar fi spus că se cufundă corabia.

Evident n-a fost nimic din toate acestea. A fost cu totul altceva. Ceea ce mie mi se păruse a fi exasperare, stare de derută și revolta unui talent ignorat ce se agață de o șansă, cu înverșunare, ce-și vede salvarea în profesiunea de credință a altuia, nemaidistingînd slăbiciunile, laturile discutabile, și nesuportînd nici un fel de contestare, de contrazicere, pentru că nu mai putea suporta nici o revenire asupra încrederii în steaua răsărită, nici o nouă șovăială... deci ceea ce luasem drept frămîntări dramatice ale unei sensibilități artistice era altceva... Desigur, chiar dacă așa ar fi stat lucrurile, adică așa cum le interpretam eu, nu pot spune că nu eram afectat. Intoleranța ei grosolană, vulgară pentru că se manifesta public, mă rănise. Încercasem însă să înțeleg... să depășesc... îmi făcusem reproșuri pentru neatenția sau răceala de pînă atunci, deși nu fusese asta, ci mai degrabă timiditate, mă acuzasem de insensibilitate și egoism...

Poate a fost ceva și de această natură. Sau găsea că n-o tratam ca pe o artistă, ci vedeam în ea doar femeia. Dar mi-am recunoscut vina, am încercat să-mi dau toată silința. N-am reușit ? Și asta a jignit-o și mai mult ?

Cred că am luat-o pe un drum greșit. Plecasem, de fapt, de la coincidență. Și am stabilit că orice legătură este exclusă. Două trăsnete simultane pe un copac sînt o surpriză și pentru ele însele. Deci fuga are alte cauze. Ce încercam eu acum să fac ? Să îndrept săgeata spre mine. De ce ? Din smerenie sau pentru a evita adevăratele întrebări și a mă cruța de răspunsuri ?

În lipsa oricărui indiciu, trebuie să ghicesc de ce a fugit. Dar cu bună credință, nu trișînd. Căci întrebarea crucială pe care vroiam să o pun era... Dar mai bine... mîine...

A doua zi

Am așteptat cu nerăbdare această clipă. Nu mai mi-a rămas decît plăcerea confruntării cu pagina albă și cu ceea ce îmi poate oferi ea, după o oră sau două de caznă. Nu, nu e vorba de trezirea cine știe cărui simț literar, pînă acum în stare de hibernare, ci de certitudinea propriului gînd scris — altfel difuz, înșelător, nor în mișcare.

Întrebarea pe care am amînat-o pînă astăzi ? Nu dacă ea mă mai iubea acum — se înțelege de la sine că nu —, ci dacă m-a iubit vreodată. Atunci, în primele zile, dacă mă gîndesc bine, nu mi-am pus problema. Părea atît de îndrăgostită... Da, dar și rece citeodată. Și mai înainte, în grădina de restaurant, și în zilele următoare... Logodnicul părăsit. Un băiat prea blazat pentru vîrsta lui. Cum zicea el ? Cal de poștalion, sau așa ceva, bun pentru o stație. De ce mă simt, în comparație cu el, ridicol ? Rîsul lui din noaptea aceea, ca o avertizare... El nu se simțea ridicol, dimpotrivă. Atunci ?

Dar eu sînt bătrîn. Și un bătrîn înșelat e un caraghios fără minte, o paiață, un clovn. Călătoria pe etape, schimbînd mereu caii... Să fie asta strategia vieții ei ? Sau destinul ei ? Între aceste două ipoteze o fi adevărul ?

Deci, între posibilitatea ca Gigi să fie o mare actriță, să se travestească mereu în alte roluri, viața fiindu-i o scenă plină de culise secrete... În acest caz, sentimentele ei să fie mimate... deci dragostea pentru mine să fi fost falsă de la început. Pot crede asta ? Atîtea dovezi de tandrețe, de pasiune. Privirile grele din anumite momente, gura amară, pătimașă, lacomă. Expresia de madonă păcătoasă, de femeie ce jertfește, înfruntînd mînia proniei... Toate acestea, care mă răscoleau, toate acestea văzute atît de aproape încît mă îngrozeau de plăcere, de bucurie... nu puteau fi jucate. Nu aveau un sunet fals. Era adevărat. Un chin dulce, al ei și al meu.

Sau... cealaltă posibilitate. Că a fost victima propriului destin pe care şi-l trăia fără să cîrtească, plină de credinţă, de fanatism. Coborîse între oameni de sub cupola circului. Dintr-un spaţiu al sclipirilor efemere. Admiraţia oamenilor, scurtă, doar cît un ropot de aplauze, plătită cu sudoare şi sînge. Acolo, îmi închipui, şi trădarea avea drepturi legitime... pentru că fiecare miza doar pe sine... şi gloria justifica orice... ca şi straniul gen de pasiune a sufletelor zbuciumate, martirizate.

În fond, cu un scurt interludiu, ea a plonjat dintr-o lume nebună într-alta la fel de nebună. Dintre zburătorii la trapez, între obsedaţii spaţiului colorat, şi ei asceţi ai gloriei, însingurați şi imprevizibili, alegîndu-şi fiecare drepturile de care să se bucure pe această lume, din atît de puţine. În mintea ei trebuie să fi reînviat obsesia că totul se reduce la artă. Tocmai ceea ce n-am intuit la timp. Or şi în această artă, ca şi în cealaltă — şi nu se poate să nu-i fi rămas şi asta în sînge —, totul se joacă pe un număr. Am fost şi eu odată un număr cîştigător. Apoi am devenit pentru ea o carte de prisos, sau ghinionistă.

Şi totuşi, de ce oscilaţiile mele de la început ? De ce şovăiala între extreme ? Şi de ce agitaţia s-a potolit apoi repede, făcînd loc unui calm satisfăcut ? Poate nu chiar calm, au mai fost mici răbufniri, dar eu eram cel ce decidea, de la mine se aştepta verdictul. Nu mai vorbesc în rest... Calm satisfăcut. Şi de ce nu ? Îmi aparţinea o femeie frumoasă, supusă prin ce ? Nu prin forţă. Prin putere hipnotică ? Şi deodată fuge de unde a venit.

A plecat pentru că nu i-am mai trebuit. Asta e incontestabil. Nu i-am mai trebuit ca ce ? Ca valoare de întrebuinţare sau de schimb ? Nu ştiu, trebuie să mă gîndesc, şi acum s-a făcut tîrziu, ideile încep să mi se învălmăşească. O să-mi fac patul şi o să iau un luminal. Voi încerca mîine...

A treia zi

După zicala „o nenorocire nu vine niciodată singură", am crezut că necazurile se acumulează, dar se pare că nu... Cînd se produc două deodată, să zicem, între ele se creează un echilibru și se înlătură, se estompează unul pe altul reciproc. Zilele trecute aproape uitasem de ședință. Fuga ei mi-o alungase din minte. Astăzi ședința a revenit brusc pe primul loc. M-a revoltat „amnezia" ministrului. Cît de afabil îmi strîngea mîna, cum îmi zîmbea cu buzele palide, subțiri, transparente cînd se deschid și se întind pe șiragul dinților supărător de curați. Mă gîndeam, dacă șerpii ar putea zîmbi... Ne-am schimba complect impresia despre ei, ar dispare, poate, și repulsia. Ce mișelii poate acoperi un zîmbet ! Una dintre cele mai rafinate arme. Poți asasina victima a doua oară.

Acel zîmbet m-a asvîrlit din nou în coșmarul ședinței, mi-a adus în memorie propria-mi josnicie. Pe care el, ei ar trebui să mi-o plătească, și în loc de asta mi-o adîncesc și consolidează prin complicitate. Adică : sîntem cam pe aceeași treaptă, noi am lovit pe la spate, tu te-ai tîrît ca o rîmă, noi ne-am bătucit obrazul, tu ai renunțat la picioare. Nu sîntem din același aluat ? Nu avem motive comune să ștergem totul cu buretele, să ne prefacem că am uitat, să ne zîmbim suav, prieteni apropiați ? Asta îmi spunea chipul lui radiind de cordialitate mincinoasă.

Nu se poate să nu-mi fi remarcat rigiditatea, s-a făcut că n-o observă, convins că prin aceasta mi s-a dovedit superior. Mai bine crescut, mai rasat. Această venală bună creștere ! Ea m-a împiedicat să scuip, să-mi vărs veninul...

Și apoi seriozitatea gravă, reținută ca întotdeauna, a lui Voicu, consultîndu-mă asupra modului de realizare a hotărîrilor adoptate ! Doamne, dumnezeule, omul acesta e făcut din ciment ? S-a disculpat, în ziua respectivă, ca un subaltern, invocînd ordinul. Și acum i se pare că totul a intrat în normal. O discuție nu ar avea nici un sens... Dimpotrivă, i-ar crea con-

vingerea că sînt bolnav psihic, un mic-burghez complexat, introvertit, incapabil să înțeleagă legile muncii politice.

Toți se comportă ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic. „Omul cu basca" și celălalt... cum îl cheamă... au devenit mai slugarnici, vrînd să mă convingă, cu ostentație, că n-au și n-au avut niciodată păreri personale. Iar eu ce pot să fac ? Să le vorbesc de teama ce s-a strecurat în nervii mei ? Nu pentru ce mi se poate întîmpla de acum înainte, ci pentru fenomenul labilității politice. Pentru impresia, ce se adîncește tot mai mult, de ruptură între viața reală și viața politică, între așteptările oamenilor și o gîndire obtuză din care poate ieși orice.

Aș vrea să scap de acest gînd, dar mă cotropește ca un val negru. Ședința n-a făcut decît să rupă stăvilarul. Trebuie să lupt cu această frică, împrăștiată în celulele creierului, să o depășesc — așa cum ar spune Voicu. Oare el nu e bîntuit de nici o șovăială, nu simte niciodată un gol în care ar putea să calce ? Da, trebuie să lupt. Ca după boală, pentru a-mi fortifica organismul. În primul rînd, pentru refacerea condiției morale și psihice. Și apoi pentru a rămîne activ. Cît se poate acum. Dar mai ales pentru a fi gata să ridic steagul. Cînd va suna goarna. Cuvinte mari ? Utopie ? Poate, dar mai presus de orice, speranță...

A patra zi

Recitesc rîndurile scrise ieri. Găsesc sfîrșitul romantic, în sens pejorativ, adolescentin, dar nu-l șterg. Iată o probă a raționalității — puterea de a ne privi în față slăbiciunea. De ce în clipa răcirii elanului negăm însuși faptul că l-am avut ? Consider aceasta lipsă de probitate.

Nici ea în scrisoare nu-și neagă iubirea, deși și-o pierduse. Înseamnă că nu o jena faptul că o avusese, nu s-a rușinat de ea. Dar iubirea e un simplu elan sentimental ? Nu e mai de-

grabă consumul profund și dureros, căruia ne-am învățat să-i spunem fericire ? Boala stranie, cînd dulce, cînd amară, provocată nu de microbi sau viruși, ci de o otravă neidentificată clinic, pe care o secretă propria noastră inimă și apoi creierul și măduva oaselor și toate organele ? Această criză totală a materiei și spiritului, odată trecută, nu poate lăsa o amintire penibilă, orice caracter ar fi avut. Chiar dacă, după aceea, ni s-ar părea, cum se mai spune cîteodată, că a fost autoînșelare. Ea n-a făcut apel la acest artificiu mediocru, n-a spus că s-a înșelat, ci pur și simplu că nu mai...

Dar de ce... ? Oare revelația ei artistică — adică descoperirea faptului că nu se poate realiza alături de mine — a fost hotărîtoare ? La aceasta ar mai fi putut contribui monotonia confortului banal, fără emoția nici unei ieșiri din matcă. Mărturisesc, o asemenea comoditate mic-burgheză mă plictisește la fel. Numai că în existența mea ea are o pondere infimă, se reduce doar la ora „de seară" ce începuse să devină tihnită, stereotipă, și la „deliciile" somnului de salahor. Într-adevăr, acesta poate fi capătul unui ghem.

Pentru o femeie cu o structură psihică și un trecut ca al ei, nu era exclusă apariția, în acest mediu, a fascinației aventurii. Este oare prejudecată că zigzagul unei vieți neprevăzute, nesiguranța zilei de mîine, emoția schimbării, plăcute sau dezagreabile, toate acestea ascut sensibilitatea, ațîță imaginația ? Poate pînă la urmă o scîrbise rolul de amfitrioană, simțindu-se un figurant, o cantitate neglijabilă. O fi realizat că această condiție era jignitoare ?

Mica ei curte nu părea să sufere prea mult de maladia boemei. După cîte mi s-a părut, cam toți aveau un oarecare simț practic, nu trăiau suspendați, dependenți de întîmplare, reușeau să-și orînduiască viața acceptabil, civilizat. Desigur, cu excepția omului cu cămașa roșie...

Iată-mă ajuns, în sfîrșit, la punctul fierbinte... Vartolomei. Omul mai necesar. Mai necesar ? Exprimă asta totul ? Nu e

doar o convenție ? N-ar trebui spus omul care a subjugat-o, pe care îl iubește ? Sînt față în față cu rivalul meu.

Cum a scris că eram ? Nu apatic, delicat. Și a adăugat, „pentru o femeie ca mine". Ce înseamnă asta ? Aici nu e nimic de cercetat... înțeleg ce-a vrut să spună prin „delicat". Un cuvînt de obicei apreciativ, dar, iată, cu un conținut voalat ironic. Deci, aici, în această zonă, vedea ea inferioritatea mea. Deși motivația de principiu e alta — posibilitatea de a se afirma. Un timp i-au făcut bine subtilitatea și fantezia mea. Cum să înțeleg asta ? Apoi nu i-au mai fost suficiente. Ce mai contau ele în fața unei minți de buldozer ? Epitetul „delicat", atît de sarcastic, este pus și el, evident, în raport cu... temperamentul lui Vartolomei.

Pentru o femeie ca ea... O femeie ca ea are nevoie de brutalitate, de grosolănie, de tonul poruncitor al stăpînului ? De ce, de unde această necesitate ? Altceva ce-i putea oferi Vartolomei în afară de animalitatea arogantă, strivitoare ? Exista în sîngele ei ceva pe care n-am reușit să-l sesisez ? Ceva latent, în lipsa unui stimul sau catalizator ? Un sînge turco-ungar, levantino-asiatic ? o pojghiță de voluptate somnolentă acoperind un instinct sălbatic, de nestăpînit ? Un diavol orb ascuns, necunoscut nici sieși ? Mesajul genetic al acrobatei de două ori trădătoare ? Și patima răzbunătoare a atletului cu grumazul rupt, aburind în ochii ce se răceau acoperiți de ceața morții ? Și jurămîntul de ură față de bestia ce-i sfîșiase veșmintele ? Sau și în pofida traumei sufletești, amintirea ascunsă poate în tainițele cărnii, devenită nostalgică, a brutalității, a tiraniei posedante ?

Ceea ce fac miroase a psihanaliză de amator. În realitate a fost victoria unei autorități masculine, înzestrată cu o forță vitală ieșită din comun, chiar dacă primitivă, asupra unui temperament feminin subapreciat. În ochii unei asemenea femei este firească demonetizarea rapidă a edulcorării intelectuale. Nu neg nici voința de afirmare artistică, dar nu mai prejos mi se pare tiranica nevoie de împlinire erotică, și de ce să mă tem de acest cuvînt — maladivă. Dacă despre talentul ei mi-e

greu să mă pronunț, sincer vorbind nu m-a impresionat, nu mi-a impus niciodată, de cealaltă vocație, ieșită la iveală spontan și tumultos, și cine știe cu ce evoluții viitoare, cred că pot fi sigur.

Sinceritatea rămîne, incontestabil, contrar celor gîndite la început, cînd eram tentat s-o acuz de falsitate, principala virtute a acestei femei. Putea să trăiască în duplicitate, în promiscuitate. Putea să-și dea satisfacție pe planul instinctelor, încercînd să-și păstreze avantajele sociale. N-a făcut-o, și pentru asta ar trebui să-i fiu recunoscător. Dealtfel, ca și tînărul acela... Dacă-mi amintesc bine, cam așa suna și raționamentul lui.

În felul ei e o femeie curajoasă... lipsită de falsa pudoare în umbra căreia înflorește abjecția. Admir această cruzime, acest egoism sincer — mai curate, mai oneste decît prejudecățile și bunele maniere. Ea își cruță astfel puritatea morală și merge înainte, călcînd peste cadavre, fără remușcări.

În ce privește ipoteza genetică, cum aș putea să i-o imput ei ? Dacă are în sînge morbul erotic, dacă e sclavă a simțurilor, justiția morală îmi cere să o proclam nevinovată. Poate chiar victimă. La un tip feminin literar, viciul acesta transfigurat artistic, preschimbat în dramă, nu mi-ar displace, ar produce asupra mea fascinație. Dar descoperit în „femeia visurilor mele"...

Cîtă ipocrizie în sufletul bărbatului ! Atîta timp cît e beneficiarul „lubricității", vanitatea-i e satisfăcută. Departe de a-i apare păcătoasă, femeia îi măgulește orgoliile. Cînd acest dar i se refuză, revărsîndu-și harurile asupra altuia, devine scabros, simptom maladiv, motiv de silă și dispreț. Deposedatul refuză să accepte că femeia a rămas aceeași, sau că — ceea ce în fundul sufletului i se pare și mai oribil — altul i-a descătușat și mai mult resursele. Acum oricîte apeluri aș face la obiectivitate, oricît efort aș depune pentru a-i aduce circumstanțe atenuante, Gigi va rămîne pentru mine o bacantă, o femeie robită patimilor. În mintea mea, trupul blestemat de frumos, s-a despiritualizat pentru totdeauna. Această ființă mi-a ridicat un spinos

semn de întrebare asupra femeii în general — cuib al tuturor slăbiciunilor morbide, leagănul nemiloaselor și vulgarelor trădări.

Iată concluzia eliberatoare, verdictul salutar ! Pe această notă voi încheia umilitoarea litanie din aceste zile ; de pe acest pisc (bombastic și ridicol cuvînt, dar nu găsesc altul), voi privi eșecul meu sentimental, cu conștiința că în realitate cîștigul e de partea mea.

Parcă așa... parcă așa gîndea și tînărul acela, în seara unei veri tîrzii, pe plaja mării, în timp ce eu așteptam să coboare steaua norocului meu... !

A cincea zi

Nu mai recitesc ce-am scris. Îmi amintesc sensul. Un final teatral, ieftin, melodramatic și în întregime fals. Astăzi am înțeles... am înțeles adevărul. Scurt și orbitor ca un bliț. Eu sînt trișorul, eu am înșelat, pentru că... eu sînt acela ce n-am iubit ! N-am iubit-o niciodată pe Gigi ! La început m-a flatat atenția femeii frumoase. E puțin lucru pentru un holtei bătrîn, aproape fără nici o speranță, să se trezească în brațe cu un asemenea cadou ? Cine ar fi putut întoarce fața, cine ar fi zis nu ?

Ce-a fost ? Admirație, dorință, orgoliu, bucuria de a retrăi nebunia adolescenței după un lung drum arid, și după arsura aceea mare... Acesta a fost blițul — amintirea Ortensiei ! Numai pe ea am iubit-o ! Numai pentru ea am sîngerat și sînger. Iar atunci, pe malul mării, prin vălătucii de ceață, în obscuritatea lăptoasă, tînguirea ei amară am auzit-o. Și m-am aruncat în brațele femeii ce o întruchipa, prin gura căreia vorbise.

Așa a fost ! O tardivă rugăciune de iertare, un disperat gest de răscumpărare, o ispășire a păcatului.

Spre tine am întins brațele Ortensia. Ca tu să știi, acolo unde te afli, nu numai că mi-am recunoscut vina, ci că am încercat

să o repar. Ai auzit ? N-am mai fugit, nu m-am mai spălat pe mîini ca Pilat din Pont. Am luat acest „alter ego" al tău, așa cum era. I-am dat numele și casa mea. Iar cînd au scuipat-o i-am șters obrazul, am ocrotit-o. Toate acestea pentru ca tu să știi, să vezi că m-am schimbat, să mă ierți. Am uitat să-ți spun că pentru tine am făcut totul, că pe tine te iubesc și te-am iubit mereu.

N-am vrut să te înșel, dar, vezi, adevărurile s-au învălmășit. Am rămas supus greșelii. Am vederea cam slabă. Trebuie să mă ierți și pentru această greșeală, a doua jignire, pentru că am încredințat alteia iubirea. Oare pînă la capătul vieții va trebui să-ți cer iertare, săvîrșind mereu greșeli față de tine ? În inima ta pot încăpea atîtea dureri ? Ortensia, Ortensia...

A șasea zi

Aseară am plîns... Ca în copilărie. Am plîns-o pe Ortensia ca pe o moartă. Deși, cine știe în ce colț al lumii își duce viața cu aceeași expresie de căprioară împușcată în piept. Atîta durere pe oameni...

Dar nu e adevărat că Gigi a trăit prin Ortensia. Adevărat, așa a intrat în viața mea. Dar a avut propria ei identitate și a existat independent de orice. Nu pot nega că am admirat această femeie. Admirația însoțită de dorință seamănă cu iubirea, poate ține mult timp loc de iubire. Dar o femeie ca Gigi nu putea să nu simtă deosebirea. Am fost pentru ea o decepție ? Se așteptase la mai mult ? Poate, avea acest drept. Dar își închipuie că celălalt o iubește ? Mai degrabă s-a resemnat. Dacă tot lipsește iubirea, nu e preferabil un admirabil sălbatic intelectualului „delicat", pe deasupra și ocupat de dimineața pînă seara, și cam nepăsător față de ambițiile ei ?

Poate că din acest punct de vedere chiar n-am meritat-o. Oricum, n-am știut s-o păstrez. Și nu pot să nu-i fiu recunoscător. Sincer vorbind, mi-a dat mai mult decît i-am dat eu. Nu

... să nu regret această pierdere, nu pot să nu mă consider jefuit de bunul meu. Toate și-au pierdut sensul, au rămas peste ... doar urme de senzații. Așa trebuie să simtă un om după ce ... amputat piciorul — păstrează senzația mișcării degetelor, dar degetele nu mai sînt și această lipsă îl deprimă, îl înstrăinează de sine.

În acești doi ani, prezența ei mi-a strecurat în sînge o mare cantitate de otravă care se resoarbe greu.

A șaptea zi

Azi-noapte am disprețuit-o crîncen. Am pălmuit-o de nenumărate ori și i-am aruncat în față invective. Cu ură și scîrbă am împroșcat-o. Acum însă aceste porniri s-au atenuat. Simt că fata aceasta va avea un destin trist. „Fericirea" ei are o respirație scurtă. Există o pecete a fatalității întipărită în viața ei. Sînt convins că își va plăti scump plăcerile. Iar despre scîrbă nici nu poate fi vorba. Oare aș reprimi-o dacă ar apărea acum pe ușă ? Da, acesta este răspunsul. Aș strînge-o în brațe, aș ierta-o și aș iubi-o... în felul meu. Toți sîntem slabi. Nici un om nu poate fi condamnat pentru totdeauna. Toți greșim unii altora.

Poate am rămas un romantic. Dar nu regret... Îmi place mai mult de mine așa.

A opta zi

Mustul și-a încetinit fierbul. A început să se așeze, deși încă tulbure și... rău la gust. Sîngele exală un miros greu, și din cînd în cînd ceva scîrbos îmi ajunge pe limbă. Mă scutur, parcă o omidă mi s-a strecurat sub cămașă.

Totuși, am început să judec lucrurile mai la rece. A învăța să pierzi... se spune. Iată, învăț ! Dar una este să arunci cu

mîna ta ceva, de bunăvoie, pentru că așa îți place, sau pentru că vrei să-l înlocuiești... și alta să ți se ia pentru că n-ai meritat... Și cu totul altceva să fii tu cel azvîrlit, părăsit, înlocuit.

Și iată că învăț să pierd și în felul acesta. Aveam dreptate scriind că un deznodămînt era fatal, că ne îndreptam spre o lungă agonie. Femeia e mult mai perspicace în privința raporturilor sentimentale... și mai radicală. Mai puțin dispusă să șovăie, să amîne, „să mai vadă"... după ce a înțeles. Pentru asta trebuie mai mult sînge rece, mai multă cruzime. Slăbiciunea femeii este o prejudecată, cum prejudecată este romantismul ei. Cînd simte că lucrurile se clatină, nu mai stă la îndoială... trîntește ușa, lasă un bilet pe consolă și fuge.

Fără să-și dea seama, nu mi-a întins ea o mînă de ajutor ? Nu m-a cruțat pentru mai tîrziu ? Nu m-a scutit de un gest similar... aș fi fost în stare să-l fac ? În sensul acesta a vorbit ea de agonie. Cînd lucrurile mi s-ar fi limpezit pe deplin, fără îndoială că mi-aș fi pus chestiunea despărțirii, dar aș fi avut curajul să o provoc ? Aș fi avut destulă putere să tai nodul gordian ? S-au m-aș fi zbătut în plasa unor infinite considerente morale sub privirile ei, disprețuitoare și reci ? Soluția aleasă de ea nu este pentru mine mai... comodă, deși nu onorabilă ? Dumnezeu știe ce e mai important între aparențe, conveniențe etc... și aspectul practic.

Iată-mă, din nou liber. Rămîne de văzut la ce-mi folosește.

Mîine voi consulta un avocat. Această „satisfacție" mi-a lăsat-o mie. Ho, ho, aici nu încape nici o ironie. Fără să-mi dau seama, am spus un adevăr. Mă întreb dacă și ea, în graba ei, a realizat semnificația. Sau i-a fost indiferent. A făcut aluzie la cavalerismul meu... asta înseamnă că a fost conștientă. Adică, sper că n-o să speculezi, într-un mod necivilizat, această libertate de acțiune pe care ți-am lăsat-o. Bine, Gigi, așa va fi.

Pentru prima oară îmi vine să casc scriind în acest caiet. Plictiseală... începe plictiseala.

A noua zi

Am făcut-o și pe asta... am semnat cererea de divorț. Avocatul mi-a spus că în două săptămîni cazul e rezolvat. Cît zel... Ca și cînd m-ar fi văzut arzînd de nerăbdare. Va fi un mod de a-mi proba înalta lui competență. Imbecil motiv : incompatibilitate de caracter. Dar prin bună învoială... Logică juridică !

A... nu mai știu cîta zi

Bietul meu caiet părăsit... Odată focul cel mare stins, intervine rutina. Mai arunci cîteva găleți de apă ba colo, ba colo, unde mai fumegă un pic. Începi să ștergi lucrurile de scrum, de funingine, să le duci din nou în casă. Nu mai e nimic interesant. Chiar și cei mai încăpățînați spectatori se retrag unul cîte unul. Viața reintră în matcă. Nu o să ședem tot timpul pe piatră să plîngem.

Dar întîmplarea de astăzi... Dacă aș ști pe cineva vesel am rîde amîndoi ca nebunii. Am bea cîte un păhărel și ne-am amuza copios.

De dimineață, am primit vizita, neobișnuit de solemnă, a lui Voicu. M-a salutat ceremonios, în timp ce pe buzele-i groase, albicioase, flutura intermitent un timid zîmbet impersonal. Un al nu știu cîtelea simț mi-a spus că e într-o misiune oficială și l-am invitat să ia loc. Răsucind nervos, cu degetele lui butucănoase, un miniatural sul de hîrtie, aproape fărîmițat, mi-a transmis cu nenumărate poticneli, pauze și puncte puncte, din partea organizației de partid, a conducerii ministerului și „a tovarășilor de la cece" un mesaj de înaltă apreciere pentru spiritul partinic, seriozitatea exemplară și conștiința revoluționară — pildă pentru toți comuniștii — cu care eu, Vladimir Cernea, cadru de răspundere, am înțeles critica făcută și am acționat în consecință. Ei toți sînt profund mișcați de adîncimea

concluziilor trase de mine, ca și de fermitatea dovedită nu în vorbe, asta poate oricine, ci în fapte, în felul cum am acționat pentru lichidarea acelor factori care... așa cum dealtfel eu însumi am subliniat... generatori de... în sfîrșit, pentru apărarea purității, a ceea ce se poate numi viața noastră intimă... principialitatea noastră... și așa mai departe. N-o să mai lungesc povestea, în locul meu ar fi trebuit să fie un scriitor pentru a zugrăvi memorabila scenă.

Voicu și ceilalți au aflat că eu am cerut divorțul și au interpretat aceasta ca o lepădare, ca un gest spectaculos, la care nimeni nu se așteptase, de însușire a criticii. Așa ceva nu au mai văzut, deși nu au fost rare cazurile de despărțire forțată a bărbaților de nevestele lor și invers, de abjurare „voluntară" față de tovarășul de viață „nedemn", incompatibil cu... Despărțiri definitive, fără putință de reîntîlnire în această lume. Dar cu mine... A fost o simplă critică, nici măcar validată de o concluzie, lăsată în suspensie, uitată, „înmormîntată". Un neglijabil exces de zel... Lucrurile au intrat în normal, viața și-a urmat cursul ca și cînd nimic nu s-a întîmplat. „Ce l-a apucat pe Cernea ? și-or fi zis. Nu putem să nu omagiem acest gest — măcar pentru valoarea de exemplu."

Nu-mi puteam dezlipi privirile de pe fața lui Voicu. Nu știam ce să spun. Desigur, prima reacție a fost să i-o zic de la obraz... Cum putea să-mi atribuie o asemenea josnicie ? Bîlbîielile lui de circumstanță îmi urcaseră sîngele în cap... Cum îți închipui, dobitocule, că era să mă despart de soția mea pentru o frază iresponsabilă aruncată de un nemernic într-o ședință măsluită ? N-ai măcar atîta bun simț să taci și să-ți vezi de treabă ? Vii să mă lauzi pentru că aș fi dat curs unei măgării pusă de tine la cale, împreună cu celălalt, în scopul de a mă compromite și a mă înlătura ? Doi bani n-am dat pe insinuările și calomniile voastre. Dealtfel v-am spus-o și atunci. Trebuie să fii nebun să-ți închipui despre mine... Cînd am să decad într-un asemenea hal, am să-mi pun ștreangul de

gît. Ieși afară ! N-ai să ajungi să mă vezi în viața ta repudiindu-mi soția pentru că...

Cam o asemenea replică i-aș fi trîntit lui Voicu, dar mi-am adus aminte că totuși divorțam... și că dădusem o motivație juridică echivocă, posibilă de orice interpretare... și că în nici un caz nu puteam să-i spun adevăratul motiv. Pentru că după tirada ce-mi huruia în cap și după invectivele ce-mi stăteau pe limbă, trebuia să-i dezvălui adevărul ; că divorțul nu avea nici în clin, nici în mînecă, așa cum își închipuia el, cu ședința, și că... Și că ce ? Că în realitate nevastă-mea mă părăsise, fugise cu primul venit. De aceea, demnitatea bărbătească mi-a interzis să deschid gura. Din această cauză n-am putut să-mi vărs năduful pe Voicu. Tăceam, fără să știu cum să... Pînă la urmă am bîiguit ceva, în sensul că nu e ce crede el, că s-au ivit alte motive... un complex de factori... că se poate întîmpla oricui, că nu trebuie să căutăm neapărat, în orice accident al vieții, semnificații care să...

Voicu m-a lăsat un timp să vorbesc, apoi m-a întrerupt, punîndu-mi o mînă pe braț, cu o apăsare ce vrea să exprime înțelegere și cordialitate, mormăind oarecum emoționat : „Lăsați, tovarășe Cernea, noi înțelegem, asemenea lucruri nu sînt ușor de făcut, și nici de discutat. Și nu oricine e în stare... Trebuie voință și forță partinică... devotament pentru cauză... să ai în sînge disciplina comunistă... să poți să pui mai presus de orice...". Mă crispasem de oroare. Cred că asta mi se citea pe față și nu-mi dădeam nici o osteneală să ascund ceva. N-am mai putut să ascult cum lua în deșert aceste cuvinte, m-am ridicat și l-am condus la ușă...

După un timp m-am liniștit. Ba chiar am început să rîd, așa de unul singur, ca prostul. Mi-am dat seama că întîmplarea conține în sine un ridicol enorm. Faptul că nu i-am putut spune lui Voicu adevărul nu schimbă nimic. Sfiala gravă, admirația emoționată, aproape recunoștința cu care venise să mă felicite, aveau un grotesc nimicitor. După ce-și pusese la cale uneltirea,

apoi venise și se disculpase, divulgînd totul, scheunînd ca un cîine care a mîncat găina jumulită și așteaptă să i se înmoaie oasele, uitase totul și, ca un nerod, se prezentase să-mi ofere o decorație pentru că am fost cuminte și ascultător și i-am urmat sfatul — care sfat ? —, distrugîndu-mi singur viața ! Dacă-i dădeam prilejul, ar fi plîns prăbușit pe umărul meu. Nebun, inconștient, pervers ? Nu, bufon ! Să ne închipuim scena jucată la teatru... categoric, însuși diavolul de Caragiale ar păli de invidie.

Am tresărit de bucurie descoperind în mine acest rest de umor. O, ce virtute ! Dacă nu ne-ar părăsi atît de des, dacă ar rămîne mereu treaz, viu... De cîte întîmplări și situații aparent dramatice n-am rîde în hohote. Puține lucruri sînt cu adevărat triste, de o tristețe pură neîntinată. Cele mai multe au și o față hilară, dar, din nenorocire, mereu crispați, implicați, n-o vedem. Ce mari am fi dacă am rîde de cei ce ne produc frică ! Ce mult ar cîștiga umanitatea dacă ar recunoaște, fără false complexe, sub farduri de zei și monștri, bufoni.

Sîmbătă

Data nu mai contează în acest jurnal mereu întrerupt. După cum se vede, n-am vocația scrisului. A fost o scurtă plăcere să-mi pipăi gîndurile cînd căpătaseră mai mult relief. Deși ar fi atîtea lucruri de descifrat, în fiecare zi... Viața e o ardere închisă, produce energie, dar spectacolul flăcărilor ce se mistuie ne scapă. O asemenea fereastră de observație... ce frumos... ! Dar mă depășește.

Trebuia să pun un punct. Astăzi m-am instalat în noua locuință. N-a fost nevoie decît să deschid gura... s-au făcut toți luntre și punte. „Cum de nu... neapărat... nu mai puteți rămîne acolo, trebuie să schimbați aerul... lăsați, ne ocupăm noi !"

M-au mutat valvîrtej. În general s-au purtat parcă abia m-ar fi întors de pe front...

Procesul a fost, într-adevăr, o formalitate. N-a durat chiar două săptămîni, cum mă asigurase „maestrul" — un profesor neîndemînatec, bucher —, dar oricum s-a terminat repede și fără nici cel mai mic neprevăzut. Cum era de așteptat, ea n-a venit. A semnat toate declarațiile cerute de avocat fără să le citească măcar, cu un fel de obidă, cum povestea acesta. Și fără să scoată o vorbă. Adresa i-au găsit-o la Uniunea Artiștilor Plastici... avocatul a vrut să-mi dea niște detalii, l-am oprit politicos.

Privesc pe fereastră noul peisaj. Stau într-o garsonieră pe bulevard. Vizavi a fost statuia lui Tache Ionescu, acum e un magazin alimentar, o stație de autobuz, și pe trotuare, forfotă. O rumoare care mă distrage de la gîndurile mele. Mă simt mai între oameni... poate prea mult. Am să mă obișnuiesc cu toate, și în primul rînd cu solitudinea.

Nu l-am mai văzut de mult pe Manole. Cineva mi-a spus că a fost bolnav și că este, sau că a fost, într-o delegație în străinătate. Va trebui să le fac o vizită... deși acum mi-ar fi greu. O discuție despre... sub privirile lui pătrunzătoare, colțuroase, în care nu găsești nici un loc de refugiu. Căinat mut de ochii miloși ai Peluței. Jenîndu-mă de suferința ei sinceră, dar exagerată și inutilă.

Doar pentru drăcușorul ăla mic... Ei nu trebuie să-i dau nici o explicație.

După un an...

Chiar ceva mai mult... Simbăta aceea fusese pe la sfîrșitul lui august. Acum am intrat în noiembrie. Poate ar trebui să întind o punte peste acest timp. Dar pentru a lega ce ? Nimic de nimic. Peste trei sute șaizeci de zile de muncă istovitoare ca să învîrt

brațele unei mori de vînt. La figurat, desigur, căci în fiecare clipă toate par să aibă rostul lor, toate sînt însemnate. Te bucuri, te mîhnești, palpiți. Asta e viața ! Orice clipă te înlănțuie și te înăbușă ca o amantă pătimașă. Dar dacă încerc să reconstitui fluviul minutelor, zilelor, lunilor, ce văd ? Un gol cenușiu. Duc o viață trepidantă și monotonă. Cum e posibil ? Dar să lăsăm această speculație ieftină...

Astăzi, după mai bine de un an, am reîntîlnit-o pe Gigi. Ce-a fost ? O senzație de căldură și slăbiciune a membrelor. O ușoară furtună a simțurilor, un amestec de teamă, plăcere, surpriză. Poate o scurtă electrocutare a amintirilor lîncezinde, încă bine conservate. În fond, o reacție banală, cred, comună tuturor oamenilor în situații similare. Adică atunci cînd se găsesc, pe nepregătite, în fața cuiva, de care...

Îmi închipui că și ea a avut aceeași tresărire. Ne-am văzut simultan cînd, venind din sensuri contrare, eram la zece-cinci-sprezece metri unul de altul. Ne vedeam printre capetele trecătorilor ce se ridicau și se lăsau. Aș fi avut timp să-mi schițez un plan în minte, să-mi pregătesc frazele de rigoare. Nici nu m-am gîndit. Cred că mă captiva mai mult ca joc, apariția și dispariția capului ei printre trecători în timp ce ne apropiam. Parcă aș fi înotat în mare, spre o baliză ascunsă mereu de valuri, întrebîndu-mă dacă la următorul salt o voi mai vedea.

Ne-am oprit față în față în timp ce trecătorii se frecau de noi, ne înghionteau. Eram în dreptul unui cinematograf pe „6 Martie". Ea mi-a întins mîna scoasă atunci din buzunarul hainei, caldă, cu palma ușor transpirată. Ne-am retras din fața șuvoiului trecătorilor lîngă o vitrină. M-a întrebat : „mergi tu cu mine încolo, sau merg eu cu tine înapoi" și m-a împroșcat cu o privire în care lumina stins vechiul zîmbet ironic. Atunci i-am văzut de aproape chipul. Dureroasă deziluzie... Nu mai era ea. Obrazul ridicat spre mine, exprimînd un amestec de sinceritate și aviditate, părea dezgolit. Ciudat, îmi dădea impresia că și-a scos toate măștile convenționale, și-a spălat tot fardul, vrînd să-l arate cum l-a făcut natura. Dar nu mai era

al femeii ce fusese soția mea, de care mă îndrăgostisem odată. În nuditatea aceasta inconștientă, sau dinadins arborată, ieșea în evidență ceva străin, vulgar, istovit. Să ne înțelegem, nu cred că și-a pierdut frumusețea, ci spiritualitatea amară, blazată și pură a feminității ce mă tulburase din prima clipă. Și-a ras sprîncenele — sprîncenele ei negre, subțiri, arcuite — înlocuindu-le cu un desemn apăsat, perfect, fals. Aproape de rădăcina nasului se vedeau totuși perii negri ieșiți puțin din piele, ca într-o barbă crescută după o noapte nedormită. Am pornit în direcția din care venise ea — nu-mi mai amintesc la a cui inițiativă —, prin forfota deasă a bulevardului. Trotuarul murdar, cerul cenușiu, aerul umed și un miros de haine purtate, îmbîcsite de fum de țigară, de naftalină.

Am schimbat cîteva fraze de circumstanță — era și greu de vorbit prin valul dens al trecătorilor — pînă am ajuns în colțul Cișmigiului. Ne-am uitat spre parc, dar ne-am întors privirile, resemnate. Arăta urît, deprimant. Gigi s-a rezemat de gardul de fier, dinadins cred, ca să mă lase pe mine să stau cu spatele spre trecători. „Vladi, atacă ea, cu un vizibil efort, nu mă întrebi nimic ? Măcar din politețe... și rîse forțat, vroind să-mi dea să înțeleg că glumește. Dealtfel, nici eu nu te-am întrebat... Îmi închipui că te-ai recăsătorit, nu ?" Și tonul ușor persiflant se accentuă, dar simțeam că în dosul falsei veselii stătea, încordată, la pîndă. Așa a început discuția — o discuție jenantă, deplasată, într-un cadru cu totul nepotrivit.

M-a informat că e din nou singură. A, Vartolomei... ? A fost un eșec. Dealtfel a ținut foarte puțin. Un cabotin, nu face să discutăm. Ca mentor artistic ? N-o ironizez ? Trebuie să înțeleg în ce stare se găsea ea atunci. A fost o răscruce... Mai bine zis o cruce — și a rîs cinic. Vartolomei e un monstru de egoism. Nu-l interesează decît propria-i glorie. După cîteva săptămîni i-a spus, fără nici un înconjur, că n-are pic de talent. Nici ea nu crede în talentul lui, dar asta e altceva. Omul acela a fost o experiență lamentabilă, pe toate planurile. Sublinia această

generalizare, ca eu să înțeleg bine sensul. Și apoi ? Apoi... În primul rînd, s-a lăsat de sculptură. A, nu, nu e nevoie de nici o consolare. Atîta pagubă. A trebuit să trăiască toate frămîntările acelea stupide, să treacă prin toate chinurile iadului, ca să se trezească la realitate. Dar cred că înțeleg și eu... mai bine mai tîrziu decît niciodată. Unii trag targa pe uscat pînă își dau sufletul. S-a convins nu după ce a terminat cu Vartolomei, ceva mai tîrziu. M-a întrebat dacă îmi aduc aminte de unul Armand, un critic... Sigur că-mi aduc aminte. Ei, prin el a ajuns la concluzia că trebuie să abandoneze. Dar invers... adică descoperind adevărul — de data aceasta cu calm, înțelept, matur — în minciunile ăstuia, în ditirambele lui goale... Ce face acum ? O, e liniștită. Lucrează la o firmă comercială... pliante, reclame, mă rog, chestii prozaice, dar necesare. E plătită mulțumitor. Mai are și ceva colaborări pe la fondul plastic... Deci nu în latura materială e deficitară. A avut deziluzii sentimentale. A făcut greșeli... Își asumă răspunderea pentru tot. N-are nici o intenție să facă pe mironosița. Dar poate să spună că viața a călit-o.

Era ceva dur în vocea ei, o notă de aroganță și... nu cinism, altceva, bravadă poate. Cam așa vorbise și în noaptea aceea, la mare, cînd își dezgolise locurile ulcerate. Numai că atunci totul suna sincer, impresionant, deși răgușeala vulgară, metalică mă surprinsese neplăcut. Acum simțeam că, dincolo de toate, cocheta. Își însușise o poză de vampă, de femeie fatală, sugerînd că avatarurile vieții ultimului an, departe de a-i fi dat complexe, de a o fi marcat pe planul virtuților feminine, demonetizînd-o, o făcuseră mai interesantă pentru un bărbat care avea ochi să vadă. Pe mine însă nu mă putea înșela. Era lăudăroșenie. Instinctiv încerca să ascundă tocmai ceea ce observasem din prima clipă.

De la acest ton trecu la un gest neașteptat. Își scoase mîinile din buzunarele hainei, mă apucă strîns de reverele paltonului și-mi șopti : „Vladi, mi-ai lipsit... mi-ai lipsit în-

grozitor. Nu-ţi dai seama, nu vezi, nu înţelegi ?" A fost prima greşeală. Apoi m-a luat de braţ, m-a răsucit pe loc şi, strîns lipită de mine, m-a urnit din loc, străduindu-se să-mi infuzeze prin strîngerea braţului voinţa. Am mers un timp purtat de acest elan al ei în care păreau să se concentreze mii de promisiuni. În colţ la Lazăr m-am oprit şi am întrebat-o unde vrea să mă ducă. Mi-a spus că stă la cîţiva paşi, că are o frumoasă cameră mobilată cu intrare separată — şi m-a privit languros, cu ochii puţin încrucişaţi, grei, cu acea expresie pe care i-o cunoşteam, de sinucigaşă. A doua greşeală... o greşeală enormă.

I-am mulţumit scurt, am pretextat o treabă urgentă, mi-am exprimat plăcerea de a o fi reîntîlnit, m-am întors şi am plecat. Cînd am ajuns aproape de „Casa Armatei", într-un galop necontrolat, pradă gîndurilor, mi-am adus aminte că de fapt porniserm în sens invers, aveam o treabă de rezolvat la o instituţie, peste drum de Cişmigiu. Am traversat strada şi am luat-o înapoi. Atunci am văzut-o din nou, prin dreptul restaurantului „Gambrinus". Se întorsese. M-a văzut şi m-a privit insistent, aşteptînd parcă un semn, o chemare, sperînd că m-am răzgîndit şi că dinadins m-am întors. Am observat că avea o haină de blană nouă, ieftină, de oaie „mouton doré" cum se spune. I-o fi dat-o vreunul cadou — mi-a trecut prin minte, şi haina de proastă calitate a scăzut-o şi mai mult în ochii mei. M-am prefăcut că n-o văd şi mi-am văzut de treabă. Asta a fost tot. Aşa am înmormîntat pentru a doua oară dragostea pentru Gigi.

Cu ce sentiment rămîn ? De repulsie elementă !

După încă o zi

De cînd am venit, mă uit pe fereastră. Mă distrează cu adevărat furnicarul înfierbîntat scurgîndu-se în toate părţile ? E atît de interesantă strada în acest amurg obosit, murdar, perlins

pe zidurile înalte, rigide, pe geamurile opace ? Această lume anonimă țopăind într-o ridicolă grabă, sau tîrîndu-se enervant de meticulos, după toate aparențele fără nici un scop ? Nu. Fără să-mi dau seama, tot timpul am căutat ceva. Iată, acum, scriind, mărturisesc această... absurditate.

În pofida oricărei logici și a oricărui bun simț, și mai ales contrar propriei mele voințe și chiar conștiințe, o căutam... pe ea. Bine, dar... Degeaba mă scandalizez. Mi-ar fi plăcut s-o văd, asta e ! Venind dintr-o anumită direcție cu pasul ei elastic, felin, cu părul negru electric, revărsat bogat peste haina de blană — de ce oare mă dezgustase această haină ieri ? —, ridicînd capul cu o mișcare puțin rebelă a gîtului lung, arcuit, și... descoperindu-mă. Pe măsură ce apa mîloasă a serii, țîșnind din infinite izvoare, inunda strada, tulburînd totul, mă simțeam mai trist și mai părăsit și speranța se stingea ca un ultim tăciune.

De ce aș fi vrut să vină ? Recitesc ce-am scris ieri. Nu văd nici o ipocrizie. Totul mi se pare valabil. Și totuși ? M-am referit la greșelile comise de ea în această întîlnire. Și dacă nu le-ar fi făcut ? Aș fi primit invitația ? Am fi luat-o de la capăt... ? Gigi ar fi fost acum a mea ? M-a contrariat schimbarea ? Ceea ce s-a schimbat în ea de la despărțirea noastră, ceea ce s-a adăugat străin, aluviunile dinspre alții ? Și aerul vulgar de curtezană de lux ?

Dar cine știe ce-o fi fost în sufletul ei... Căci în clipa aceea cînd s-a agățat de reverele mele, toată sulemeneala căzuse. Era din nou ea, da, în clipa aceea am recunoscut-o. Dar a intervenit gestul brutal de a mă lua în posesie. Și apoi dăruirea totală, în plină stradă. Asemenea lucruri mărunte pot hotărî soarta unor oameni ?

Mai degrabă cred altceva... că întîlnirea a făcut să sîngereze o cicatrice. O clipă de nostalgie. Și poate dorința. Oricum, sînt mai imprevizibil decît credeam. În mare am o conduită

coerentă... dar poate întîmplarea e cea care mă cruță. Mă pot felicita că ieri am ieșit cu obrazul curat... dar astăzi sînt nefericit.

Cum ar fi fost mai bine ?

A treia zi

Nu a acționat cumva din subconștient un alt resort ? Nu s-a infiltrat în mine, fără să știu, insidios și aderent, funesta „psihologie a renunțării" pe care am contestat-o atunci în virtutea unei revolte spontane, și poate și a unui presentiment confirmat acum ? Da, astăzi, în mod bizar, mi-am amintit de „psihologia renunțării", susținută cu ani în urmă de Manole. Și în aceeași clipă a țîșnit întrebarea : nu cumva acesta este adevăratul resort al fugii mele de alaltăieri ? De fapt, nu amintirea vechii întîmplări a premers asociației de idei ; căutarea, căutarea lentă, discretă, dar neresemnată, încăpățînată, a spiritului meu...

El nu s-a lăsat îmbrobodit, n-a cedat, și fără știrea mea a continuat să caute, să cotrobăie în straturi obscure și, la lumina unui băț de chibrit, să zicem, a descoperit undeva, într-un colț, acel microorganism, acel virus ascuns și tăcut... Mi l-a inoculat Manole ? Nu, atunci l-am respins cu înverșunare, chiar cu o invectivă, i-am zis oportunism... L-am luat deci, din altă parte, din aer, în aglomerație... A găsit teren, un organism moral slăbit, o siguranță șubrezită, conștiința libertății contuzionată. Dar aceasta e condiția contaminării ?

Îi lipsea oare lui Manole simțul libertății ? În pofida acelei impresii copleșitoare, nu impresii, certitudini, de forță ? Marelui Manole, învățat să facă ce vrea, să acționeze cum îi dicta propria voință, și numai ea ? Era el înlănțuit ? Liber și puternic în lanțuri ? Un atlet cu ghiulele legate de picioare ?

De ce aş fi devenit sclavul „fatalităţii renunţării" ? Nu sînt un ascet. Nici ipocrit. Nu numai că nu disprețuiesc, chiar am o facultate aparte de a gusta substanţa senzorială a vieţii. Atunci de unde refuzul „conceptual" ? Nu sînt de părere că aceasta e calea autoperfecţionării morale. Dimpotrivă, cred că a autosărăcirii.

Poate un instinct de confort, o teamă de incomoditate, după întîmplarea de anul trecut, cînd ea apăruse ca punctul meu vulnerabil ? Ar fi trist şi umilitor...

Sau am ajuns să cred despre mine, fără să-mi dau seama, că sînt altfel decît ceilalţi oameni ? Inversînd vechiul dicton — că ce-i e permis boului nu îi e permis lui Jupiter ? Poate chiar există o iluzie că viaţa e împărţită în sfere distincte — de azur şi de noroi, de pildă. Eu sînt un arhanghel ? Ha, ha, ha. Vladimir Cernea, ai luat-o razna !

În realitate aş avea nevoie de puţin noroi — dacă aşa se poate numi asta, adică substanţa densă, suculentă a vieţii. Şi, iată, mă simt frustrat. Nu vreau să fiu Jupiter. E mult mai frumos... şi mai greu... să fii om.

A patra zi

Totul e mult mai simplu decît am crezut. Sînt un idiot şi atîta tot. N-am înţeles nimic din chinurile unui suflet de femeie. Biata Gigi ! O fiinţă omenească, aproape desăvîrşită, hărăzită eşecului ! După tot trecutul ei... aspiraţia spre artă era lucrul cel mai firesc. Merita orice sacrificiu. Sau, mai bine zis, justifica orice gest. Căci, da, a fost un gest disperat. A trebuit să părăsească totul, să fugă... în speranţa că se va regăsi. Şi apoi, golul total, ireversibil... Cum a putut supravieţui ? De unde a găsit forţa resemnării cu un destin ingrat ? Dumnezeule, cît am nedreptăţit-o... !

Și-a ales anonimatul, ghemuindu-se în el ca un animal rănit, știind că nu-i mai rămîn decît ochii să privească lumea ostilă, sănătoasă și nepăsătoare, ignorînd-o ca pe un gunoi. Doar către mine și-a mai întins palma tremurătoare, febrilă, ușor transpirată, mai tresărind de o ultimă nădejde.

O palmă deschisă, cerînd iertare...

Și am trecut țeapăn și zgrunțuros ca un lemn. Mi-am ferit mîna și privirile, și am plecat. Oare viața mea e făcută numai din regrete tardive ? Sînt blestemat să aduc numai nefericire și deznădejde ? Sînt orb din naștere ? Sau prost ? Cine să mă învețe știința de a-mi înțelege semenii ? Sau măcar pe cei ce-i iubesc ?

Viața trece prin noi ca vîntul prin coroanele copacilor toamna : fiecare trimite suflarea rece mai departe, desfrunzindu-se unii pe alții. Apoi intră într-o lungă hibernare.

În caiet, la ultima filă scrisă, Suru găsi următorul bilet : „Cred că nu vei avea lipsa de bun simț și de onestitate să consideri că ți-am trimis acest caiet pentru a mă justifica și disculpa, ca o replică la ceea ce mi-ai spus, ca o explicație. E pur și simplu o destăinuire făcută prietenului — oricît ar fi el de nedrept și de bădăran". Suru surîsese emoționat, împăturind biletul și băgîndu-l în portmoneu. Lectura jurnalului îl răscolise profund. Niciodată nu se apropiase atît de mult de sufletul viu al unui om, niciodată nu fusese părtaș atît de intim la zbuciumul cuiva, niciodată nu auzise, atît de dramatică, vocea sincerității. Firește, asemenea lucruri găsise și în literatură — dealtfel nu mai citise de mult o carte, iar impresiile vechi, de tînăr cititor pasionat, se estompaseră —, dar în aceste file totul era aievea. Caietul îi deschisese panorama unei lumi complicate, fragile — lumea gîndurilor și sentimentelor unei ființe pe care pînă atunci putea pretinde că o cunoaște. Nu dispunea deci de instrumente atît de fine de detectare pen-

tru a înțelege ce se petrece dincolo de fruntea unui vechi și bun prieten. Oamenii îi rămîneau străini, nu cunoștea decît o parte din alcătuirea lor și îi trata de cele mai multe ori tocmai după acest puțin accesibil lui. Se ghida mai mult după elemente exterioare. De ce ? Nu avea răbdarea și căldura necesare pentru a sonda ? Nu vrea să-și complice viața ? Și totuși emitea opinii despre ei, dădea verdicte, nu rareori fără drept de apel. O senzație de culpabilitate îl încerca pe Suru în clipa aceea.

Prin filele caietului străbătut de atîta tristețe curată se văzuse pe sine, cam sărac și opac, ignorînd nepermis de mult ceea ce nu avea o rezonanță directă în relațiile sociale. Cît de ușuratic taxase el, cu o seară în urmă, drama lui Cernea, cu cîtă arogantă siguranță de sine îi pusese diagnosticul, de fapt o etichetă rudimentară, fără să întrebe, fără să asculte, ca și cînd el ar fi fost Nostradamus și celălalt o marionetă, fără taine, cu un mic secret de fabricație posibil de dezvăluit de la prima privire.

Săracul Vlad ! Dar de fapt nu milă se născuse în el în timpul lecturii, ci mai degrabă admirație. Deși i se părea curios, acesta era sentimentul ! Găsise ceva nespus de frumos în ceea ce citise. Chiar ceea ce se înfățișa incontestabil trist, dureros, se învăluia într-o aură romantică. Cum se pot colora suferințele oamenilor prin cuvinte ! Cum poate deveni frumoasă tristețea ! Efectul fusese mai mult nostalgic decît de compasiune. Parcă îl invidia pe Cernea că trecuse prin baia acestor sentimente, că trăise această gamă de deziluzii și regrete, de îndoieli și renunțări, de descoperiri ale sinelui. Așa ceva i-ar fi trebuit și lui. Îl cuprindea setea de zbucium sufletesc. Prea liniară, prea aridă curgea viața lui, jinduia după o suferință sufletească gîndind că ea l-ar înfrumuseța, i-ar da senzația plenitudinii. Sufletul îi era prea puțin solicitat, devenise leneș, greoi, parcă se usca pe neobservate. O voce mucalită din el, deși era înmuiat de melancolie, spunea „uite, șmecherul ăsta de Vlad ce noroc are, cum reușește el, cum știe el să se aranjeze în toate". Da,

o boare de gelozie trecea prin el pentru prospețimea și ineditul vieții sufletești a prietenului.

Închise caietul și se plimbă prin birou, ținîndu-l cu amîndouă mîinile lipit de piept. Dincolo de fereastră traversau spațiul, oblic, fulgi mari de zăpadă și el se simțea ca o sălbăticiune în bîrlog. Trebuia să iasă neapărat. Puse caietul în servietă, se îmbrăcă și ieși cu aerul că habar n-are unde se duce, dar dictînd, printr-un obscur simț de orientare, pașilor, drumul spre minister, spre locul unde știa că-l găsește pe Vladimir Cernea. Fulgii îi atingeau fața ca niște lăbuțe moi de pisică, și tot drumul zîmbi, mișcat de această tandrețe a naturii pentru persoana lui grea, minerală, pietroasă. Purta în sine ceva între lumină și cîntec, o bucurie, una din extrem de rarele lui bucurii fără motiv. Urcă scările ministerului cu hotărîrea de a-l răpi pe Cernea și de a se înfunda cu el, ca pe vremuri, într-o cîrciumă oarecare, fără pretenții, unde să discute chestiunea aceea luminoasă din el, îndelung, pînă la uitarea restului. Secretara, dezolată de adînca mîhnire întipărită pe chipul bărbatului ce păruse o clipă foarte tînăr, trebui să repete a doua și a treia oară că tovarășul director general a plecat în zori pe teren în mai multe regiuni și nu crede, nu crede să revină mai devreme de o săptămînă sau două.

Întîmplarea făcuse ca Suru să fie trimis în regiunea unde lucrase, pentru un studiu legat de amplasarea — într-un viitor cam incert — a unui important combinat din ramura construcției de mașini. Revenea pe aceste meleaguri după un an și jumătate. Primăvara rămînea rece, pomii de pe marginea șoselei, rebegiți, neavînd încă nimic vegetal, într-o tristă așteptare a înmuguririi, se proiectau searbezi pe cerul înalt, cu dune de nori îndepărtați, vineții, prin care din cînd în cînd străbătea soarele, aruncînd o lumină timidă peste cîmpurile doar pe jumătate semănate. O Volgă neagră îl aștepta la granița regiunii.

Secretarul organizatoric, succesorul lui, venise să-l întîmpine și să-l salute în numele lui Eftimie David. „Tovarășul prim ar fi dorit să vă primească personal, dar e puțin gripat, vă roagă să-l scuzați, vă așteaptă la sediu, e o mare plăcere pentru noi să vă revedem, și tovarășul prim spunea..." Tot timpul drumului, însoțitorul — Suru îl cunoștea bine, fusese colaboratorul său, șef de secție, om harnic, întreprinzător, neobosit, doar cam moale de șira spinării — nu-i vorbi decît de David. „Tovarășul prim a zis... tovarășul prim a făcut, a dres... din indicația tovarășului prim...". În schimb, față de el, de Suru, omul păstra o distanță deferentă, parcă tot ce fusese se șterse din mintea lui.

Instituise din prima clipă, cu o naturalețe desăvîrșită, raporturi noi, în conformitate cu cerințele gradului ierarhic al oaspetelui. Munciseră și trăiseră zile și nopți cot la cot, împărțiseră aceleași necazuri și bucurii, trecuseră prin aceleași greutăți, pe unele învingîndu-le, altele depășindu-i, și această detașare față de trecut și rîvna în însușirea nuanței ireproșabile a protocolului îl deprimă pe Suru. Ar fi vrut să schimbe cîteva cuvinte, deschis, de la om la om, cu tovarășul de odinioară, dar nu mai putea, celălalt se făcea că nu-l cunoaște, că nu știe de o asemenea perioadă. El nu vedea decît funcțiile obligate să se comporte într-un anumit fel — o funcție centrală, superioară, și una de anvergură limitată, locală. „Unde o fi învățat el arta asta ? se mira Suru. Acționează așa din instinct, sau s-a calificat la școala lui David, pe care îl pomenește la fiecare frază ? Tovarășul prim în sus, tovarășul prim în jos. Nu exista placa asta înainte."

Cînd intrară în sediu, în hol, un individ în pardesiu — părea că se întreținuse pînă atunci cu milițianul — aproape se repezi la secretarul organizatoric, vorbindu-i cu exasperare abia stăpînită : „Ce fac, tovarășe Ciangîru ? mă cheamă și pe mine la redacție, aștept de trei zile... Vă rog foarte mult, spuneți-i dumneavoastră. Dumneavoastră știți, așa e regula... Și nu-i răpesc decît o jumătate de oră, mi-am sistematizat totul". Scoase repede un ghemotoc de hîrtii scrise cu creionul, desfă-

cîndu-le şi întinzîndu-i-le lui Ciangîru, implorîndu-l să se uite. Ciangîru încercă să-l tempereze, îi împinse cu blîndeţe înapoi mîna plină de foi de hîrtie, îl luă de braţ şi-l trase la o parte ca pentru a-l feri pe Suru de deranjul micului incident. Suru auzi însă scurta discuţie dintre cei doi şi înţelese că tînărul lucra la un organ de presă din Capitală şi, dintr-un motiv necunoscut, David refuza să-l primească pentru a asculta concluziile investigaţiilor făcute în regiune. Ciangîru se străduia să-l convingă pe ziarist că tovarăşul prim nu avusese efectiv timp şi acum, iată, a venit un tovarăş important de la Comitetul Central, şi sfatul lui era să fie rezonabil şi să renunţe, să amîne publicarea, doar nu arde pămîntul. Strînse în grabă mîna gazetarului, lăsîndu-l dezorientat, gata să plîngă de necaz şi, cu surîsul deferent de mai înainte, intact, îl luă uşor de cot pe Suru conducîndu-l pe scările impozante ale edificiului. „Sîcîitori, ă, ziariştii ăştia ? întrebă Suru. Vă mănîncă sufletul ?" Celălalt, deconspirat, desfăcu braţele a neputinţă : „Ce să le fac, tovarăşe Suru... Dacă nu sînt înţelegători ! Vrea să scrie despre zootehnie. Dar vorba tovarăşului prim : el vine aici cu ochelari negri, nu vede decît lipsuri. Ştiţi cum fac, dacă apucă să intre la tovarăşul prim spun că gata, au primit aviz, organul e de acord. Or, tovarăşul prim are dreptate, nu se poate ca..."

Între timp ajunseseră la cabinetul lui David. Secretara îi ieşi lui Suru înainte cu o sinceră bucurie pe faţa ofilită prematur, răspîndind în jur o puternică şi plăcută aromă de cafea. Dădu să spună ceva, dar chiar în clipa aceea apăru în uşă Eftimie David, cu un zîmbet larg, puţin oblic, dezvelindu-i dinţii mărunţi, regulaţi, înnegriţi de tutun. Cu mişcări parcă mai greoaie ca altă dată, îl îmbrăţişă de la o distanţă protocolară pe Suru, strîngîndu-i braţele musculoase cu mîinile lui mici. Apoi îl introduse ceremonios în birou, lăsîndu-l fără nici o explicaţie pe Ciangîru plantat lîngă secretară... Suru se convingea tot mai mult că ceva se schimbase în comportamentul lui David. Respira mai mult calm, o uimitoare stăpînire de sine în raport cu starea obişnuită de nervozitate, de dinainte, făcea economie

de mișcări conștient cumva de prețul energiei sale, vroind s-o cruțe, iar pe fața destinsă, odihnită, nu se mai putea identifica nici urma din crispările de altă dată.

David nu cunoștea motivul vizitei lui Suru și acesta îi făcu o scurtă prezentare a temei, în timp ce secretara, manevrată invizibil de soneria ascunsă sub masa de ședință, intra și ieșea cu cafele, cu sucuri, cu apă minerală, inclusiv cu o fructieră plină cu mere și struguri ușor stafidiți. Primul secretar își nota din cînd în cînd cîte un cuvînt în carnetul ținut deschis, aruncîndu-i lui Suru, prin lentile, priviri blînde. Suru se gîndi că gravitatea lui David emana dintr-o convingere nouă a importanței sale, de natură nu numai să intimideze, ci să copleșească. Primul secretar tresări doar cînd auzi că un grup de experți trebuia să sosească în după-amiaza aceea cu trenul pentru a participa la evaluarea diferitelor ipoteze de amplasare a obiectivului. Puse cîteva întrebări, cu aerul că-l ajută pe Suru să-și facă expunerea mai inteligibilă. Suru începu să descifreze însă o anumită îngrijorare în privirea pînă atunci placidă a primului secretar. În același timp sesiză că întrebările aveau toate o direcție — să afle, pasămite, dacă la emiterea ideii amplasării combinatului fuseseră luate în considerare dificultățile obiective. Pe măsură ce Suru încerca să-i împrăștie temerile și să-l liniștească în această privință, David părea să intre tot mai mult în panică. La început Suru nu-și putu explica această ciudată reacție. Ambalîndu-se în discuție, David își trădă pînă la urmă sursa alertei. Pentru prima oară, David i se adresa cu dumneavoastră și, ca și Ciangîru, instaura între ei, printr-o infinitate de nuanțe, relații noi, nemaipăstrînd nimic din cele de altă dată. Aceasta indica o vădită intenție de a capta bunăvoința și, eventual, sprijinul omului de care depindea deocamdată chestiunea amplasării. În al doilea rînd, David începu să ridice, tot mai puțin impasibil, impedimente strategice în calea ideii, „minunate dealtfel", de a înzestra regiunea cu o unitate industrială de proporții. Amesteca mulțumirile pentru grija conducerii partidului și atașamentul lui ne-

țărmurit, cu relatări, aparent imparțiale, despre serioasele incompatibilități existente între... „Materia primă trebuie adusă din afară, desigur, desigur, se grăbea el să acopere precaritatea argumentului, aceasta e valabil și pentru alte regiuni, dar noi, după cum dumneavoastră știți foarte bine, nu dispunem nici de mijloace de comunicație. Nu mai vorbim de situația forței de muncă. De unde să o recrutăm ? De la coada vacii, cum se spune ? Cum să o calificăm ? Așa cum ați expus dumneavoastră intenția conducerii, e vorba de un combinat de vîrf — or dumneavoastră ați trăit aici un timp și știți ce fel de unități avem noi. Deci din punct de vedere al tradiției... Apoi ce atracție poate oferi regiunea cadrelor de ingineri, de specialiști ?" Depunea aceste obstacole meticulos, unele peste altele, ridicînd între el și Suru, între realitate deci și idee, un munte ce creștea văzînd cu ochii. Suru se edificase. David vroia să fugă de bătaie de cap, înspăimîntat la gîndul răsturnării totale a echilibrului stabilit în viața regiunii, ca și a răspunderii. Întrezărea pericolul de a renunța la liniștea cucerită cu greu, la schema existenței simple și clar orînduite, la facilitatea cu care stăpînea regiunea, la poza de șef invulnerabil nepîndit de nici o surpriză, înfipt bine pe tronul unde probabil spera să rămînă pînă la sfîrșit.

Suru se jucă niței cu el. Întîi, dărîmă tot meticulos, fără aerul că dorește să-l contrazică, și fără nici o însuflețire anume, arguția lui David, spre îngrijorarea și chiar disperarea acestuia, după care, cu un ton neutru, spuse că poate el uitase să menționeze de la început, proiectul nu era de domeniul viitorului imediat, practic se proceda la elaborarea unui început de prognoză și în acest cadru trebuia întocmită o schemă și implicit examinate mai multe variante. Această stratagemă îl trecu pe David prin toate sudorile. De la depresiunea în care căzuse, ajunse apoi la o seninătate plină de recunoștință. Vorba lui deveni mai mieroasă și mai înduioșată, ca și cum s-ar fi adresat unui binefăcător. Începu din nou să mulțumească partidului, conducerii sale, dar acum din toată inima, cu convingere. Suru se gîndi : asta mulțumește că i-am luat piatra de pe inimă. David deveni

în sfîrșit nostalgic, regretînd că regiunea nu va avea această șansă, un scepticism romantic umbrindu-i fața. „Dar să rămînem optimiști — se prefăcea că-l încurajează pe Suru, ca și cînd acesta ar fi fost cel mai deprimat dintre ei, iar el omul întrepid, dirz, vizionar —, o să vie și acest moment, viitorul va rezolva totul. Schimbul nostru va împlini cu siguranță aceste visuri cutezătoare." Suru îi lăsă prea puțin răgaz pentru scena romantic-sentimentală, adăugînd că totuși nu e exclus ca amplasarea să-și dovedească nu numai necesitatea ci și urgența și să devină presantă, astfel încît poate chiar generației noastre îi va reveni cinstea și fericirea să... În conștiința lui David se instalase însă, cald și reconfortant, greu acum de dislocat și împrăștiat, scepticismul. Convingerea că muntele de contraargumente, ca și caracterul vag și de perspectivă al studiului, filtrarea prin atîtea și atîtea site a ideii, vor zădărnici pînă la urmă evenimentul. În plus parcă mai știa el ceva — doar calmul olimpian nu răsărise de la sine, ca un simptom singular, era produsul unui climat mai general, climatul cu care și Suru făcuse cunoștință în cercuri mai înalte, și anume de lentoare a acțiunilor, de amînare și tergiversare a hotărîrilor. Circula o formulă magică, la diferite niveluri, temperînd cu o bonomie cuceritoare pornirile prea radicale, nerăbdarea, inițiativele intempestive, frenezia acțiunii : „să ne mai gîndim". Avertizarea continuă împotriva pripelii, chemarea bătrînească la reflecție adîncă, la întoarcerea fiecărei idei sau inițiative pe toate fețele, invocarea zicalelor că „zilele nu intră în sac" și că „să măsori de o sută de ori și să tai o dată" — toate acestea Suru vedea că deveniseră un stil dominant, ascunzînd lipsă de îndrăzneală și răspundere, conservatorism în ultimă instanță. Evident, din acest climat se plămădise și scepticismul rezistent și tonic al lui Eftimie David și, ca un corolar, aerul lui de mandarin imperturbabil pe care doar pericolul schimbării mai era în stare să-l facă să tresară.

După amiază, împreună cu experții, făcură o descindere în împrejurimile orașului, urmînd ca în zilele următoare să înceapă

sondajele în sol, măsurătorile şi alte operaţiuni preliminare. David îl conduse pe Suru cu Volga lui neagră la faţa locului, într-un cîmp deschis unde vîntul rece pătrundea prin pardesie şi trenciuri. Existau nişte planşe, dar schiţele cam şterse cereau să te chiorăşti bine ca să înţelegi explicaţiile proiectantului. Ochelarii nu-l ajutau pe David să descifreze ca lumea ghemul încîlcit de linii. Se uită împrejur, cu oarecare discreţie, şi ca din senin cineva îi puse în mînă un toc de piele cu altă pereche de ochelari. Pe ceilalţi îi întinse nepăsător, fără să se uite, în spate, şi un braţ vigilent, aflat la pîndă, îi preluă. Cînd începu să-şi strîngă umerii de frig, alte mîini turnară într-o ceaşcă mare, dintr-un termos, cafea neagră, aburindă, întinzîndu-i-o pe o farfurioară, deasupra unui şervеţel de hîrtie. Eftimie David îl fulgeră cu privirea pe zelosul slujitor şi făcu o mişcare scurtă cu degetul spre Suru, căruia îi surîse în semn de scuză. Suru vru să refuze, dar mîinile zeloase nu-l lăsară, în timp ce David deja sorbea, mijindu-şi ochii, lichidul cald şi aromat, fără să se sinchisească de privirile furişe ale celorlalţi. „Nesimţitul, se enervă Suru, mai mult că se lăsase convins să împartă cu David acest privilegiu. Unul îi ţine ochelarii, altul servieta, altul întăritoarele. S-a boierit de tot, îl doare în fund de părerea oamenilor, şi-a creat statut special."

La sfîrşit David îl invită pe Suru la cină, dar acesta găsi un pretext să refuze. Se despărţiră la sediu, Suru nu acceptă nici Volga lui David, dorind să străbată pe jos străzile oraşului banal, lipsit de personalitate, în care îşi petrecuse aproape cinci ani de viaţă. La un colţ se întîlni nas în nas cu Robu, redactorul şef al gazetei locale. În vînzoleala şedinţelor de pomină, cînd David se supărase crîncen pe fostul redactor şef, Robu fusese adus să întărească munca. Nu avea nici o experienţă de presă, dar instinctul de conservare, şi mai ales bunul simţ nativ îl ajutaseră să facă faţă, dacă nu onorabil, cel puţin fără să dea în gropi. Acceptase să slujească potolit furtuna aspră, lungă şi distrugătoare din vara acelui an. Sub înfăţişarea ternă de bărbat ciolănos, cu ceva de ţigan, deşi toată lumea spunea că nu e — buze

gene, vineții uscate, sub o mustață anacronică, voce spartă ce nu putea menține niciodată o notă constantă, mereu cu o țigară prosată între degetele îngălbenite, îmbrăcat ponosit — Robu îi apăruse lui Suru ca un om aflșint de puternice contradicții morale. Se manifesta în orice împrejurare ca un activist disciplinat, hotărît, gata să sară și în foc pentru a-și îndeplini sarcinile. În același timp, fie că arătu sau nu, era perfect conștient de justețea sau injustețea a ceea ce i se cerea să facă și a ceea ce făcea. În fiorul lui intim intra în dezacord cu unele indicații, văzînd limpede nedreptățile, și cele de ordin individual, și cele generale. Din cînd în cînd își mărturisea îndoielile și chiar dezaprobarea, dar se lăsa repede îmblînzit, deși nu convins. Îndeplinea misiuni neplăcute fără să pară că suferă, dar după un timp găsea prilejul să spună că „s-a greșit". Lui David îi inspira încredere. Primul secretar zicea că apreciază la el faptul că nu acționează ca un robot, ca un acefal, își spunea părerea, dar în fața explicațiilor accepta și acționa. Fiind și membru în biroul regional, conta ca un om de bază al activului.

„Ce mai faci, tovarășe Robu ? Sănătos, voinic ?" îl luă în primire Suru, bucuros că îl revede. „Voinic da, țipă acesta cu vocea lui aspră, îngroșată de fumat, dar sănătos — așa și-așa. Mă chinuie ulcerul ăsta nenorocit." Fuma toată ziua, mînca pe sponci, și aproape mereu îl vedeai încovrigat de durere. Medicii îl amenințaseră că o să-i taie stomacul, dar de fumat nu se lăsa. Suru știa că are și greutăți familiale și încercă să afle cum mai stau lucrurile. Lui Robu nu-i plăcea acest subiect, numai ararareori, cînd îi ajungea cuțitul la os ridica puțin perdeaua de pe mizeriile vieții personale, și atunci numai pentru a cere un ajutor bănesc. Îl costau mult medicamentele soției, femeie bolnavă, rămasă dintr-o naștere invalidă, cu nervii distruși. Și fetele îl supărau, nu avusese cine să se ocupe de educația lor și o cam luaseră razna. Dar Robu suporta cu stoicism povara familială, nu se plîngea, dacă îl întrebai dădea un răspuns scurt, după care cădea într-o mutenie ostentativă, făcîndu-te să-ți piară pofta să-l mai descoși. Suru îl găsi în același costum, la fel de

guraliv şi în acelaşi timp la fel de morocănos, trecînd de la scurte veselii gălăgioase la tăceri absente, obosite, aproape ostile. În felul lui ciudat, rezervat şi totuşi expansiv, îi arăta, ca întotdeauna, cordialitate. Aflase de prezenţa sa în regiune — „presa trebuie să fie bine informată", declamă el —, însă nu sperase să-l întîlnească. Ceea ce-l impresionă pe Suru fu maniera neschimbată a lui Robu de a-l trata — aceeaşi încă de pe vremea şcolii —, şi anume de la egal la egal. Nu putuse surprinde niciodată, în cei trei ani cît lucraseră împreună la regiune, inclusiv în birou, nici cel mai mic gest de obedienţă din partea lui Robu. Nu încerca să fie nici măcar deferent faţă de superiorii lui ierarhici. Această dezinvoltură nu era însă deliberată. Pur şi simplu nu putea altfel. Nu înţelegea aşa-zisa convenţie socială. Nu se simţea subordonat nimănui, nu se considera dependent de nimeni, decît de el însuşi. Trecuse prin tot felul de munci, se achitase de ele cum putuse, suportase schimbările, unele ca urmare a incompetenţei, altele produse de întîmplare, fără să-şi facă probleme. Promovările, săltările în ierarhie nu le ceruse nimănui, nu se lega de ele organic, aderent, mai mult ţinea la costumul de haine uzat, aparţinînd poate trecutului îndepărtat, cumpărat pe salariul de muncitor fruntaş. Nu făcuse nici o tranzacţie cu nimeni, ceea ce i se oferise considera datorie, nu favor, şi primise totul ca un comunist disciplinat. Ca atare nu avea ce plăti, nu datora nimănui nimic. Nu spunea nimănui „dumneavoastră" ; „mata" i se părea destul pentru a marca respectul civic faţă de oficialităţi. Pe Suru îl tutuia, şi Manole ghicise că aceasta ascundea o nemărturisită preţuire amicală, datorată atît cunoştinţei lor vechi, cît şi unei afinităţi reciproce.

„Şi tu, Surule, ce faci ? — i se adresă cu un ciudat ris fără voce, mut şi interogativ, dar cu o nuanţă protectoare, ca faţă de un ucenic al lui de demult a cărui evoluţie continuă să o urmărească, pentru care simţea o anumită răspundere, fiind bucuros sau necăjit de isprăvile lui. Ai ajuns mare mahăr ?" Vocea prost reglată avea o rezonanţă stridentă, încît trecătorii, dacă l-ar fi auzit, ar fi crezut că-l ceartă pe Suru. Tonul aspru,

[illegible] al lui Robu îi provocă o mare ușurare lui Suru, eliberîndu-l din niște chingi nevăzute. „Ce-a zis David cînd te-a văzut ? Era bucuros, a ? Dar pe la București ce mai e... ? Ce mai face prietenul tău al tău... tot șef la minister ? Unde era el... pă la învățămînt, mi se pare. Băiat deștept, serios. Și tu cît mai stai p-aici ? Ceva sediuțe, analize... bubuială ?" Și pentru prima oară rise sonor. „Cum mai stau lucrurile prin regiune, tovarășe Robu ?" i se adresă Suru în loc de răspuns, neluînd în serios întrebările, socotind că fuseseră puse mai mult de formă. Suru îi spunea „dumneata" și „tovarășe" nu dintr-un complex de vinovăție. Robu nici nu era cu mult mai mare, practic făceau parte din aceeași generație, ci... nici el n-ar fi putut spune precis de ce... poate o reminiscență din vremea școlii. „Ce să fie, -bădie» — îi răspunse Robu evaziv —, tot cam ce știi. Se răzgîndi însă, părăsi tonul în doi peri și adăugă sarcastic : Decît că oamenii se mai boieresc... se mai umflă în pene, încep să plutească, cu capul prin nori... și nu le mai ajungi nici cu prăjina la nas. Omul e lighioana a dracu, Surule, uită repede ce și cum..." Suru înțelese că un anumit lucru îl ricîia pe inimă și vru să știe dacă a pățit ceva. Robu se miră — ce să pățească. își vedea de treabă. „Și unde te duci dumneata acum, la redacție, acasă, unde ?", mai vru să afle Suru. Se ducea la redacție acasă ce să facă ? Trebuise să-și interneze din nou nevasta în spital, iar fetele erau în vacanță, le trimisese la țară, la un frate de-al mă-sii. „Atunci te conduc pînă la redacție, se oferi Suru și dacă n-ai nimic împotrivă îți fac o vizită să văd și eu cum dirijezi dumneata acolo... «Flamura Roșie»."

Pe buzele groase ale lui Robu flutură un zîmbet abia vizibil dar nu zise nimic. Îl invită în redacție cu un gest simplu, modest în biroul îmbibat de mirosul rînced și vechi de tutun prost, ceri cafele. Lipsi cîteva momente pentru a vedea ceva la secretariat apoi se apucă să fumeze metodic și susținut, ca pe baza unui program de lungă durată.

Își dezlegă limba și vorbi mai mult decît îl auzise Suru în toată perioada de cînd îl cunoștea. Ce-l nemulțumea ? David

crease un aer înăbușitor. Nu s-ar fi putut spune că teroriza activul — ca, de pildă, în vremea faimoaselor ședințe din '58 —, nu mai era ăla ! Din acest punct de vedere „băieții" o duceau mai bine. Unii se arătau mulțumiți, cei mai indolenți, puturoșii. Nu-i mai alerga, nu-i mai ținea nopțile pentru lucruri ce se dovedeau apoi fără nici o importanță. Dar tocmai aici era buba, și activiștii cinstiți, conștienți înțelegeau și uneori comentau noua stare de lucruri. Se stinsese pasiunea muncii, spiritul revoluționar — reușea Suru să priceapă ce vroia el să spună ? Și asta mai ales în activitatea concretă, economică și socială. „Tovarășe prim, să facem cutare lucru." „De ce ? Ai analizat consecințele ? Cine își ia răspunderea ?" „Ne-o luăm noi." „Cel care răspunde sînt eu, nu tu." Acest sistem de interogații tăia cheful pentru orice. Și asta cu aerul responsabilității, al grijii pentru interesele generale. Deci nu se putea urni din loc nimic. Cel mai vehement se manifesta David împotriva criticii, chiar a celei mai timide tentative, de a se scoate la iveală lipsurile. „Știi cum puricã ziarul dimineața ? Cum vin la muncă dimineața, mă ia în primire la telefon. «Bine, tovarășe Robu, de ce permiți tu să mănînce ăsta rahat aicea pe două coloane în ziarul partidului ? Tu nu vezi unde bate porcul ? Că organele responsabile... Cine e organul responsabil aici ?... comitetul regional de partid ! Altul nu cunosc. Cine e ăsta — lucrează la voi ? Să-mi trimiți dosarul. Și tu, Robule, ai căpătat orbul găinilor ?»" Azi așa, mîine așa — pentru că se dovedea de o mare perseverență în reprimarea criticii —, pînă cînd oamenii îi luaseră frica. Se instalase un aer stătut. Nu vroia probleme, nu vroia complicații, nimic de natură să-i atingă autoritatea. Asta era, căpătase boala autorității necontestate. Îi plăcea să i se spună că totul e bun și frumos, că toată regiunea, sub mîna lui autoritară, respiră în același ritm sănătos. Și el, buricul pămîntului... Toți să se foiască în jurul lui... tovarășul prim... tovarășul prim... pentru că autoritatea lui nu era una a muncii, ci a trufiei, a fricii și a laudei. Robu nu credea că David se lenevise, ci că-și pierduse simțul militant. Plesnea de automulțumire. Nu vedea decît

succese, victorii. Nu se mai uita spre minusuri, se făcea că nu observă sectoarele înapoiate. Critica i se părea ponegrire, şi a lui, personal, şi a regimului. Orice obiecţie sau rezervă, negativism, orice critică, contestare a mersului înainte, ostilitate faţă de socialism. „Ce dracu de ziar să scoţi în condiţiile astea ? Numai mulgători fruntaşi, numai depăşirea angajamentelor, numai comparaţii cu trecutul burghez. Mai încerc, din cînd în cînd, pe ici, pe colo... dar mă suspectează. Ţine pe birou teancuri de exemplare subliniate cu roşu. Parcă mi-ar aduna piese la dosar. E tot atît de rău, dar nu se mai dă în spectacol. Impunînd băltirea asta festivistă, nu mai ţipă, nu mai face scandal. Loveşte înfundat, dar cu atîta sete de-ţi taie respiraţia. Vrea să fie ascultat şi dacă vorbeşte în şoaptă şi ordinele le dă doar printr-o ridicare a degetului. Aşa concepe el autoritatea."

Dar nu era numai asta. Robu se codi puţin, dar îi spuse pînă la urmă. Activiştii, şi nu numai ei, cetăţenii, începuseră să discute viaţa personală a lui David. Fusese întotdeauna burlac, fără ca asta să deranjeze pe cineva. Cine se gîndea la prostii cînd omul sta în sediu de dimineaţa pînă noaptea ? E, de la un timp se schimbase calimera. Începuse să se înconjoare de tot felul de pipiţe... Unii spuneau că preluase clientela fostului secretar organizatoric, exclus înainte de venirea lui Robu la regiune. Îi intraseră pe sub piele unii ce se dădeau drept poeţi. În sfîrşit, ducea o viaţă dubioasă. Întîlniri, chefuri... porcării. „Asta e destrăbălare, tovarăşe, nu viaţă de prim secretar regional, se enervă de-a binelea Robu şi ştiu precis că au fost trimise memorii sus... Dar pînă acum, nimic. Îţi spun sincer, mi-e ruşine mie de oameni. Cînd mă privesc, parcă simt că îmi zic : «aşa e, tovarăşe, la voi, la comuniştii ?» Să-l ia mama dracu, ne pătează obrazul la toţi. Nu se mai poate. Păi ce, oamenii sînt orbi ? Văd, gîndesc, vorbesc. Ca să-ţi spun pe şleau, asta e descompunere morală... Şi în condiţiile astea cum să fac eu propagandă în ziar pentru spiritul muncitoresc ? Ce zic oamenii muncii care citesc ? Demagogie, vorbe goale ! Oamenii sînt scîrbiţi. Toţi aşteaptă

să se schimbe ceva. Şi să se termine cu lîncezeala asta înfumurată, boierească."

Lucrul cel mai impresionant pe care îl auzi Suru din gura lui Robu în seara aceea fu ştirea despre alienarea mintală a lui Victorian Nămete. După zdrobirea din şedinţa de la institut, fusese exclus din partid şi destituit. Dovedind o forţă a caracterului şi o demnitate cu totul neobişnuite, omul se angajase în fabrică şi se recalificase. Folosind o conjunctură favorabilă, Robu reuşise mai tîrziu să obţină mutarea lui la ziar pe un post de corector. „Îţi spun sincer, am avut pentru el respect. Am fost la şedinţa aia nenorocită şi mi-am dat seama că nu era decît o victimă. Cînd l-am scos din fabrică s-a bucurat, dar nu mai era acelaşi. N-a apucat să lucreze în redacţie decît vreo şase luni. Speram să obţin reprimirea lui în partid, numirea ca redactor. Omul cel mai capabil şi mai valoros din redacţie, Surule. Ehe, ce redactor şef ar fi devenit ăsta, şi nu numai la păcătoasa asta de regiune... Dar, cum spun, se schimbase. Intrase într-o muţenie. Îşi făcea treaba, tot, în regulă, dar nu mai scotea o vorbă. Mai treceam pe la el, mai încercam să-l provoc. De-abia-mi răspundea un cuvînt, două, strictul necesar. Şi ce observam la el... ? O privire bănuitoare, parcă mereu s-ar fi ferit. Deşi se ţinea băţos. Cu tot piciorul ăla al lui, mergea ţanţos, sfidînd. Nu pe noi, cu noi era corect şi modest, săracul. Mă gîndeam că o să-i treacă şi chiar vorbisem cu cîţiva băieţi să se mai apropie de el, să-l atragă... Dar nu, fugea de toată lumea. Devenea repede bănuitor şi se strîngea în el ca ariciul. «Cu ăsta, zic, trebuie să avem răbdare multă, fraţilor... da o s-o scoatem noi la capăt, trebuie să-l recuperăm.» Cînd ce să vezi... Într-o dimineaţă vine la mine ca o furtună nevastă-sa, se însurase amărîtu în fabrică... luase o fată bună, dactilografă, dar citită să ştii... mă pomenesc cu femeia, zic, la mine în birou... îi tremurau mîinile şi picioarele şi era galbenă ca lămîia... de-abia vorbea, parcă avea fălcile încleştate. Veniţi, zicea, veniţi dumneavoastră, că e rău cu el, e rău de tot. Dar ce s-a întîmplat, măi fătuco, ce e rău ? spune şi tu lămurit. Ce să spună săraca, se uita la

mine cu ochii plini de groază şi-i clănţăneau dinţii în gură. Zic, hai să mă duc cu ea să văd ce e... Surule, pe stradă, prin faţa blocului, Nămete se plimba ca la şosea, numai în pijama şi în nişte bocanci cazoni încălţaţi pe piciorul gol. «Ce faci, mă băiete, unde te duci, tovarăşe, în halul ăsta, fii om serios, hai în casă, hai şi spune-mi şi mie ce e toată chestia asta, dă-o dracu». De unde ! Habar n-avea. Şontîc, şontîc, băţos, cu mîinile la spate, cum îţi spusei, ca la şosea, parcă ar fi fost în ţinută de gală. Dacă am văzut, am trimis-o pe fată să-i aducă un pardesiu, ceva... mă cam lămurisem despre ce e vorba : Îi zic : «ai, frate, la redacţie, că avem şedinţă şi ne aşteaptă lumea acolo. Mă gîndeam să-l duc la spital. Luăm autobuzul, zic, şi în cinci minute sîntem la treabă.» Nimic. Parcă pricepuse ce vreau... Atunci, zic, hai să-l iau altfel, mai cu binişoru, pe etape. Îl luăm la braţ, eu cu nevastă-sa, şi-l băgăm într-o cofetărie. Ne-am aşezat la masă şi am cerut cafea cu biscuiţi. În timp ce ne servea, el îşi pipăia mereu capul cu palmele. Zic : «ce ai, frate, te doare capul ?». El se încrunta şi-şi ţuguia buzele. Se miră. «Nu ştiu, zice, cred că s-a înmuiat. Pe urmă stă niţel şi-şi pipăie inima : Ia pune şi dumneata mîna, mă îndemna el, nu e aşa că nu mai bate ? A stat». N-a vrut să mănînce nimic, şi-a băgat cîţiva biscuiţi în buzunarele pijamalei. «Pe ăştia, zicea, îi duc la analiză. Nu vezi că i-a otrăvit ?» L-am scos din cofetărie şi mi-a venit în minte să-i spun să luăm autobuzul şi să mergem imediat cu biscuiţii la analiză, pînă nu-şi pierde otrava efectul. A fost de acord, dar cînd a pus piciorul pe scara autobuzului odată s-a oprit şi s-a proptit cu mîinile de bare. «Păi dumneata nu vezi, îmi spune, îngrozit cum n-am mai văzut om în viaţa mea, nu vezi ce e aici ? Numai capete tăiate, numai sînge, cum să mă urc ? Nu vezi că el a trimis aici eşafodul ?» A fost cu neputinţă să-l mai urnesc. L-am dat jos, am trecut prin faţa redacţiei, am vrut să iau maşina, şi iar s-a împotrivit. Mi-l arăta pe şofer. «E el, vezi bine că e el, s-a deghizat.» Surule, toată ziulica aia, pînă seara, m-am chinuit cu el. Trebuia să am grijă şi de nenorocita aia care plîngea tot timpul şi se ţinea de

noi ca un cîine. Abia cînd a început să amurgească l-am răzbit. Cred că obosise, nu-l mai interesa nimic, nu se mai uita în jur, nici pe noi cred că nu ne mai cunoştea. L-am internat în spital. L-au băgat la psihiatrie. Surule, mi s-a rupt inima cînd am plecat de-acolo cu nevastă-sa, copila aia nenorocită, şi el ne privea lung de după gratii. Stă de o lună acolo. I-au pus diagnosticul. Schizofrenic ! Şi cînd m-am dus la el, la David, cristoşii mamii lui de om, şi i-am spus toată tărăşenia, ştii ce-a zis ? «Dă-l în mă-sa de bandit.» Auzi, Surule ? Dă-l în mă-sa de bandit...".

În seara aceea, reîntorcîndu-se de la muncă, Suru dori mai mult ca oricînd să se nimerească Vlad acasă la el. Trecuseră cîteva zile de la deplasarea în regiune. Trebuia să vorbească neapărat cu cineva, trebuia să spună unele lucruri pe care încă nici sieşi nu şi le mărturisise. Îşi alungase mereu gîndurile, amînînd limpezirea de la o zi la alta, aşteptîndu-l pe Vlad. Nu-i era clar ce-i va spune, mai ales cît îi va spune, dar pentru el se păstra, convins că altfel n-are rost. Cu Vlad se încăiera, ajungeau la cuţite, dar tot ăia rămîneau. Un timp Manole suferise de un uşor complex faţă de Cernea. Asta în perioada cînd îi citise jurnalul. Căpătase un fel de reţinere ca faţă de un om bolnav. Recitise caietul înainte de a i-l înapoia, a doua oară mai atent, nu ca pe o literatură oarecare, ci ca pe o scrisoare adresată lui, direct, o spovedanie. Sinceritatea, incizia cu bisturiul direct pe inimă, asta i se părea punctul vulnerabil al lui Vlad, boala lui secretă de care habar nu avea şi care urma să-l macine. Îi restituise caietul după cîteva săptămîni — timp în care nu se mai văzuseră, nu se mai căutaseră — cu o îmbrăţişare stîngace, semănînd, fără să vrea şi fără să-şi dea seama, cu efuziunea reţinută şi timidă a omului ce adresează condoleanţe cuiva. Vlad fusese mişcat, nu se aşteptase la atît de mult, adică la atîta sensibilitate, deşi unui străin aflat de faţă i-ar fi fost imposibil să

observe așa ceva. Dar tocmai lipsa cuvintelor i se păruse semnificativă. Cînd Suru nu mai găsea nimic de spus și, cu firea lui aspră, cu voința lui în stare să gîtuie în față orice slăbiciune, schița un gest de îmbrățișare, chiar ratat, asta depășea orice limită. Acest gest simplu și neterminat, sfios, încărcat însă de înțelegere, deși asta abia răzbea din chinga firii reținute a lui Manole, constituise pentru Cernea surpriza cea mai mare. Fiindcă Suru devenise singura ființă omenească ce-i cunoștea slăbiciunile și, deși mai tînăr ca el, se transformase într-un fel de frate mai mare sau de părinte la care se putea duce oricînd, dacă destinul i-ar fi cerut-o. Toate acestea parcă le intuise și Suru cînd, pentru un timp, simțise ciudata datorie să-l menajeze și să-l protejeze pe Vlad, gîndindu-se că asta îl ajuta nu numai să traverseze o stare critică, dar să-l și fortifice pentru a putea întîmpina mai bine înarmat alte lovituri.

Perioada trecuse și raporturile își redobîndiseră vechiul caracter, imposibil de schimbat în esența lui. Pentru Cernea, casa lui Suru devenise iluzia că nu rătăcește însingurat într-o lume străină, indiferentă, că-și are rezervat un locșor într-un perimetru uman ce-l accepta nu numai fără reticențe, dar chiar cu frenezie, oferindu-i, la cîteva zile o dată, un ceas sau două de intimitate. În casa lui Manole nu se simțea stingher, de prisos, inoportun, nu remarcase nici cel mai mic semn de plictiseală sau oboseală provocate de prezența lui, dimpotrivă, copiii, Peluța, chiar și Manole din cînd în cînd, în felul lui grosolan, în răspăr, îl întîmpinau cu vociferări, reproșîndu-i lipsa prelungită.

Intrînd în vestibul, Suru zări pardesiul lui Vlad în cuier și surise. Îi găsi pe toți adunați în hol, în centrul atenției aflîndu-se firește Vlad. În timp ce o învăța pe Nana să lanseze spre tavan, cu micî bobîrnace, un balon lunguieț, de forma pepenoaicelor, umflat la maximum. Vlad comenta o acuarelă a Claudiei lăudîndu-i libertatea asocierilor cromatice și, totodată, întreținea o discuție, filosofică după toate aparențele, cu Virgil, iritat și gelos că trebuia să-l împartă cu cei mici. După cît prinse Suru din

zbor, schimbul de opinii se referea la diferențele și opozițiile dintre generații. „Bă, voi clociți aici ca găinile — exclamă Suru în loc de bună ziua, — bateți apa în piuă și afară plesnesc mugurii. Vine primăvara peste voi, bă, lăsați-o dracu de filosofie și mai ieșiți la aer. Ce, mă mucea, te pregătești să pornești o revoluție împotriva bătrînilor ?" Vlad încercă să-i ia apărarea... „Hai, mă, nu-l lua așa, ce revoluție. Băiatul mi-a pus o întrebare. Iar tu ar trebui să te mîndrești că ai un flăcău inteligent." Suru se așeză și el și, ceva mai înmuiat, insistă să știe cu ce reușise fecioru-său să-l încuie pe Cernea. Nana sparse balonul făcîndu-i pe toți să tresară și speriindu-se ea în primul rînd. Se întristase, nu atît de cearta maică-sii, cît de nimicirea jocului ; se retrase într-un colț al odăii, indiferentă la ceea ce se petrecea în jur, cu un sentiment de om părăsit. Claudia încerca să descopere efectul de culoare lăudat de Vlad, de care ea nu fusese conștientă, căutînd un punct de reper pentru noua temă. „Știi ce m-a întrebat ? îl informă Vlad. Cum își pot pierde oamenii tinerețea psihică ? ! Ce zici, e simplu ?" „Și ce i-ai spus ?" — se arătă curios Suru. „Hai, măi, dar ce, eu sînt placă de patefon ? I-am spus și eu ce m-am priceput... nu sînt sigur că l-am satisfăcut, dar..." „Îți spun eu, tată... se oferi Virgil precipitat, ceea ce-l uimi pe Suru, și într-un fel îl bucură, pentru că băiatul se arăta de la un timp prea timid față de el. Nenea Vlad crede că nu e nici o legătură obligatorie între îmbătrînirea biologică și cea sufletească. Dacă spiritul dispare odată cu materia, el zice că nu se uzează și nu degenerează neapărat în pas cu aceasta, în același ritm. Și eu înclin să cred." „Părerea mea e că munca e cea care conservă cel mai bine tinerețea psihică — se implică Suru în clarificarea chestiunii. Dacă nu muncești, băiete, poți să îmbătrînești și de tînăr." „Sigur, este fără îndoială și asta, interveni Vlad. Dar spiritul posedă niște resurse ale lui tainice... Să-ți dau un exemplu. Te reîntîlnești la o anumită vîrstă cu foștii colegi. Am fost nu de mult martor la agapa unor absolvenți ai politehnicii de acum 30 de ani. Îți închipui, oameni în vîrstă, trecuți de 50, marcați de timp. Unii grași, diformi, alții ridați,

pociți, îmbătrîniți prematur. Printre ei însă, cîțiva supli încă, îngrijiți, cu o tinerețe frumos conservată. Nu se văzuseră de mult și, întîlnirea, deși încercau să braveze, îi deprimase. Se vedea fiecare pe sine în chipurile celorlalți ca într-o oglindă realizînd dezastrul operat de timp, de vîrstă. Se cercetau șovăitor, abia recunoscîndu-se. Se crease un fel de vid, o distanță adîncă. Unul insista, în timp ce altul îl îmbrățișa rece, formal, să-i spună pe nume. Nu, nu te las, se încăpățîna el, pînă nu-mi spui cum mă cheamă. În vocea lui era o notă disperată care m-a impresionat. Parcă își verifica identitatea, trecea un examen hotărîtor al propriei personalități. Mai era cel ce a fost, sau devenise altceva, un personaj străin de propria-i ființă, o momîie de nerecunoscut ? Cînd celălalt i-a spus pe nume, a răsuflat ușurat, s-a eliberat de o povară, și-a îmbrățișat fostul coleg și s-a lipit de el cu recunoștință. I-l redase lui însuși, îl împăcase cu sine. Dar altceva am vrut să spun. Odată trecut primul moment dezolant, atmosfera s-a schimbat total. Domnule, ca prin miracol, adulții aceștia copți, ca să nu le zic îmbătrîniți, redeveniseră ceea ce au fost. În cîteva ore, împreună, se transformaseră psihic din nou în studenți. Arătau ca niște tineri aiuriți, plini de vervă, cînd ironici, cînd grosolani, cînd afectuoși. Barierele se spărseseră, vreau să spun nu numai barierele dintre ei, ci și cele din propria lor ființă, cercul de fier bătut pe nicovala vieții, cătușa, cătușa vîrstei și a condiției sociale. Făceau glume deșucheate, își aruncau vechile porecle, rememorau întîmplări, pentru ei cu alt gust și alt sens decît pentru mine, se prăpădeau de rîs. Reîntineriseră, Manole. De fapt, nu, ieșise din nou la iveală tinerețea existentă în ei. Tinerețea se păstrase în spiritul lor nealterată, înțelegi, și fusese necesar numai să i se reconstituie cadrul adecvat pentru a se manifesta. Dar cum de nu se făcuse ea resimțită tot timpul dacă se afla cu adevărat în ei, o să mă întrebi. Nu știu. Poate viața o împinsese la fund, adînc, de unde nu mai putea trimite ecouri, și poate ei înșiși crezuseră că a murit. Atunci, în momentele acelea, măștile ridate se topiseră, păreau niște adolescenți mai fanați. Și dacă nu se mai întîlneau

deloc ? Ar mai fi trăit această resurecție ? Sau viața ar fi macerat încet aceste resurse, și bătrînețea spiritului s-ar fi instalat pînă la urmă implacabilă ? Nu cumva factorii exteriori ai vieții reprimă tinerețea din noi ? Travaliul, duritatea și asprimea relațiilor ? De ce regretăm în fond trecutul ? Doar nu ne-a prea răsfățat. Ce satisfacții poate să-ți dea o tinerețe roasă de privațiuni, ca să le regreți atîta ? Nu, regretăm altceva, energia, elanul invincibil al tinereții — adică ceea ce ne făcea să ignorăm mizeria, greutățile, inechitatea și, ca un foc năprasnic, dădea clocot spiritului nostru. Dar cît poate dăinui chiar focul inimii, în frigul aspru al lungilor ani ce urmează ?" „Dar după agapă ce s-a mai întîmplat cu ei, nenea Vlad ?" vru să știe băiatul, cu ochii aprinși. „Cine știe, Virgile dragă... S-au împrăștiat pe la casele lor și a doua zi dimineața cred că s-au trezit tot așa de posaci, de uscați, de îndepărtați de tinerețe..." „Eh, ricană Suru, prea multă literatură. Tu faci din țînțar armăsar. Te ia fantezia pe sus. S-au îmbătat și ei și și-au dat în petec." „He, nostim ești, Manole. S-au îmbătat ? S-or fi îmbătat... dar nu de vin, de niște arome mai tari ca vinul. Cum sînt astea de-afară, ale primăverii, pe care ne-o anunțași tu triumfător." „Apropo, îl întrerupse Suru parcă atîta așteptînd, nu ești amator de o mică plimbare ? Hai, că parcul e aici, la doi pași."

Într-adevăr, ieșind, îi învălui boarea mustoasă a noului anotimp ce începuse să-și spargă, în sfîrșit, capsulele cu esențe. În parc, răzlețe perechi treceau pe lîngă ei transfigurate, respirînd aerul proaspăt ca pe un fum albăstrui, transparent, de hașiș. „Știi unde am fost ? începu Suru să intre în subiectul ce reprezenta dealtfel mobilul ascuns al acestei promenade prin parcul deșert, printre îndrăgostiții izolați de lume. Am fost la David." Suru nu-l văzu surprins la auzul relatărilor despre poza mai recentă a acestuia. Cînd îi rezumă însă observațiile lui Robu — Vlad îl întreba adesea ce mai știe despre Robu, cum se descurca în munca dificilă de șef de redacție, întotdeauna cu o mică doză de ironie provenită din neîncrederea veche în virtuțile acestuia —, îl simți ciulindu-și urechile. „Ți-a spus el chestiile as-

tea ? se miră Cornea. Automatul ăla bine intenționat cu mustață ?" Suru îi repetă din nouă că nu-l cunoaște pe Robu, că-și făcuse impresia despre el într-un moment nesemnificativ, și rămăsese cu ea în cap, în timp ce omul mersese înainte și nu numai că mersese, dar fusese întotdeauna altfel decît își închipuise Cornea. „Asta e una din hibele tale, ai o concepție fixistă despre oameni, fixistă și impresionistă. L-ai văzut pe unul odată, ai asistat la un accident, gata, i-ai pus ștampila. Faci pe dialecticianul, dar la oameni te poticnești, devii metafizic, îi bagi în tipare pentru totdeauna". „Manole, dacă Robu ți-a spus lucrurile astea, înseamnă că fenomenul a luat amploare, a devenit observabil și pentru orbi și a început să preocupe și să nemulțumească baza." „Ce fenomen, mă, fenomenul David ? Fi-ți-ar David al dracu, păi de cînd îți vorbesc eu de el... Acum a intrat într-o fază nouă, atîta tot, i s-au urcat fumurile la cap și s-a anchilozat. În plus a început să se depraveze...". „Manole, eu nu vorbesc de fenomenul David, pentru că răul nu se reduce la acest nenorocit fost colaborator sau șef al tău. Eu mă refer la un rău mai general, la lîncezeala care a început mai de mulțișor să cuprindă pe neobservate mecanismul de conducere și, ca urmare, mecanismul social. Și încă la ceva, la o stare de blazare — pe care nu știu dacă tu o observi, dar eu o simt. Te-ai izbit de ea acolo, în preajma lui David, dar nu e un caz izolat. Crezi că David ar putea moțăi liniștit pe tronul lui, lovind din cînd în cînd cu gîrbaciul spinările ce nu se apleacă destul, sau gurile cu limba prea ascuțită, dacă ar exista un climat general de exigență partinică, de dinamism revoluționar, un spirit critic și în același timp democratic în partid și în societate ? Dacă încetineala, și amînarea, și toleranța, și ignorarea noului n-ar porni mai de sus ? De sus de tot ? Și chiar abuzurile lui David, și libertinajul lui moral, ar putea înflori nestingherite dacă n-ar simți că lucrurile acestea nu contrariază prea mult sus ? Dacă n-ar ști, cum știu și eu, și știu și alții, că în Danemarca e ceva putred..." „Ce Danemarca, mă, mie nu-mi vorbi în bobote, n-am ce face cu metaforele tale. La ce te referi ?" — îl apostrofă Suru

simțind că începe să fiarbă ca ori de cîte ori ajungea la chestiuni generale în schimburile de opinii cu Cernea. „Faci pe prostu, Manole ? În Danemarca era putred castelul Elsinor. De acolo pleca totul. Să știi, sînt și la noi cadre de conducere — uite, folosesc pluralul, deși... dar și el e valabil —, care nu duc o viață mai puritană decît David. Și lucrurile acestea se află, măcar ca zvonuri dacă nu ca date precise, și David nu e surd. Și nu numai David al tău... Am și eu experiența mea de viață, din care, dacă nu mă înșel, ți-am împărtășit cîte ceva". „Nu știu, nu cunosc nimic, i-o tăie Suru, și atîta timp cît nu mă pot baza pe fapte nu mă pronunț. Nu sînt baba Floarea. Nu pot comenta zvonuri și trage concluzii gongorice, cum faci tu."

În același timp se gîndea că această încetineală, surzenie, suspiciune față de nou, dacă nu chiar aversiune, o constatase și el în munca zilnică a aparatului central. Nu putea suporta însă generalizările, criticile de principiu. Pe David nu se sfia să-l disece și să-l hăcuiască, nici acum și nici altădată, chiar cînd lucra la regiune. Dar David era un caz individual. Și tocmai tendința de a sări peste cazurile concrete îl irita îngrozitor la Cernea și refuza să o accepte. „Mă rog, nu cunoști, dar nu te pune pe gînduri faptul că un om ca Robu se simte atît de scîrbit, de acrit ? Nu vezi în asta, și în altele, fenomenul blazării, legat de ceea ce am putea denumi generic fenomenul David, un fenomen ce nu se circumscrie la perimetrul acelei regiuni ?" „Ce fenomene, mă, nu mai vorbi prostii ! Fenomenul David, auzi ! David e un soi rău, un om bolnav de putere. Așa a fost mereu, manifestîndu-se în mod diferit, în funcție de împrejurări. Denumind generic... Îți place să te asculți, tovarășe — folosirea acestui cuvînt era semn că Suru vroia să dea discuției un anumit caracter prin care să tempereze fantezia speculativă a lui Cernea —, și să te îmbeți cu cuvinte. Arunci vorbe fără acoperire, într-un mod cam... iresponsabil. Îmi vorbești de blazare... Ce ar putea-o determina... ?" „Îți spun, Manole, fii numai calm. Știi ce ? Faptul că principiile noastre s-au compromis în prea multe dezvăluiri, iar acestea n-au fost urmate, așa cum ar fi

fost firesc, de schimbări radicale... de schimbările necesare. De ce nu s-au produs aceste schimbări ? Din rutină, din nepricepere, din neputință, din nevoință... ? Nu știu. Știu doar că dacă schimbarea nu se produce, nu rămîne decît autoritatea goală. Autoritatea ca act, să ne înțelegem, nu ca efect — ori aceasta nu determină și nu cere adeziune liberă, conștientă, elan revoluționar, ci doar supunere. Iată blazarea ! Înțelegi, Manole ? Și reversul ei este stagnarea." „Vorbe, nerozii — țipă Suru. Ești incurabil, tovarășe, bați cîmpii, confunzi politica, da, asta faci, o confunzi cu sofistica. Și să-ți mai spun ceva, dar așa de la obraz, iei propria ta blazare, pierderea elanului tău, care pot avea explicații, dar explicații personale, drept un fenomen politic. Mai bagă-ți dracului mințile în cap. Nu ți-a ajuns săpuneala de-atunci... ?" Se opri, regretînd că pronunțase aceste cuvinte și regretînd și mai mult că firea lui nu-i îngăduia să și le retragă. De aceea, încercă să atenueze efectul acestei mitocănii, întrebindu-l cu o voce moale, cu capul întors stăruitor spre el : „Ce dracu, vrei să înnebunești și tu ca nenorocitul ăla de Nămete ?"

Unde mai auzise Cernea numele acesta ? Nămete ? Nămete și mai cum ? Cînd Suru îi spuse numele întreg, în capul lui se produse un huruit, ca atunci cînd introduci o monedă într-un cîntar public automat, și apoi acul memoriei se opri drept asupra figurii ascunse în dosul celor două cuvinte. O sudoare rece îi umezi fruntea și palmele. Aceeași sudoare... aceeași sudoare de care îi vorbise odată și lui Manole. Aceeași groază de a nu putea ști, de a nu putea ghici urmările actelor aparent banale, dar în care se găsește veninul ocult al puterii... Mecanismul indiferent, autonom, ce acționează mai departe, dincolo cu mult, cu mult, de intenția ta, de ideea ta, chiar de slăbiciunea ta... făcînd din tine un... Trebuie să-ți legi brațele de catarg și să nu mai faci nici un gest ? Să-ți pecetluiești gura cu ceară și să nu mai rostești nici un cuvînt ? Sau invers ? Dar de unde să găsești atîta vigilență ca să prevezi fiecare gest și cuvînt ce

ascund în ele capacitatea de a prolifera răul ? Cernea își impuse să se ducă neîntîrziat să-l vadă pe Nămete.

Amortizorul introdus de Suru nu reuși să împrăștie însă răceala căzută între ei. Se despărțiră ca doi străini. Pe drum, pînă acasă, Suru încercă să-și răspundă la întrebarea firească — ce-l împinge spre Cernea ? Excesele analitico-intelectualiste cu caracter critic ale acestuia, ca și orientările sale afectiv-politice, îl deranjau profund. În primul rînd, îl aruncau într-o contradicție adîncă, ireductibilă, cu realitatea și cu sine — în calitatea sa de slujitor, constructor și apărător al acestei realități. Nu-i lipseau nici lui puterea de observație și spiritul critic, și nu se ferea să-și spună părerea, chiar față de alții, despre fapte reprobabile, inacceptabile, ca și despre oameni proști, incapabili sau vicioși. Toate acestea le punea însă în contrast cu ansamblul, nu putea accepta existența contradicției în sînul ansamblului. Or, Cernea asta tindea să facă, și cu asta îl călca pe nervi. Atunci de ce-l căuta totuși ? — nu punea în discuție sentimentele față de el, ci pur și simplu nevoia de a se confrunta pe acest teren accidentat, minat ar fi putut spune. Știa ce. Prietenia cu Cernea, discuțiile, chiar certurile îl spălau de o zgură. În activitatea sa grea, oricît ar fi fost de intensă, se întrebuința numai o latură a personalității — energia organizatorică. Rămînea mereu ceva nefolosit, uitat, nesocotit, ce-l împiedica să se simtă întreg. Cleștele determinismului îl strîngea fără milă, dar într-un mod unilateral, restrictiv, eliminînd o parte importantă din structura lui morală. Deci frica de secătuire, de schematizare, de automatism, de mortificare intelectuală. Și încă ceva, o obscură senzație, izvorînd de undeva din abisurile subconștientului, dar intrînd cîteodată, pentru o fracțiune de secundă, în lumina conștiinței, sub formă de gînd, că Cernea, cu excesele sale inadmisibile, avea totuși dreptate.

Capitolul V

Lotca veche și grea, mirosind a catran și a pește, se îndepărta încet de malul nisipos, străjuit de zăvoiul cu sălcii și plopi, printre tulpinele cărora putrezeau cioturi de copaci bătrîni retezați de mult și rădăcini contorsionate, dezgropate de ploi din culcușul lor friabil, ca niște oseminte de stranii animale marine. Un curent de aer răcoritor curgea deasupra valurilor opace ale marelui fluviu, făcînd să freamăte nările lui Suru, răsturnat pe băncuța din fața barcagiului, cu ochii împăienjeniți de lumina refractată în masa lichidă alcătuită din mii de plăcuțe scînteind orbitor într-o mișcare neîntreruptă, amețitoare, simțindu-și pieptul dilatat de mireasma umedă. Dincolo, în jumătatea dinspre Bulgaria a Dunării, un remorcher trăgea încet, ca un melc, împotriva curentului, șlepuri grele, adînc afundate în apă, pline cu grîne, cu cherestea și cu minereuri. Bărbatul slab și vînos, cu pantaloni de doc decolorați, croiți strîmb, rudimentar — probabil de nevastă-sa, se gîndi Suru amuzat —, cu o cămașă de pînză prea mult spălată și uscată la vînt, căci aproape nu i se mai distingeau carourile, înmuia în apă vîslele lungi și grele, cu mișcări sigure, armonioase, apăsînd fără nici un efort pe lemnul mînerelor, șlefuit de palmele mari, cu pielea groasă și tare, ce nu se mai puteau închide decît pe jumătate. Suru îl cîntărea, încer-

cînd să-i fixeze vîrsta, putînd să-i dea tot atît de uşor cincizeci sau şaizeci de ani. „N-avem de ce ne grăbi, somotelul nu bate prea de dimineaţă — se hotărî ţăranul pescar să deschidă gura. Pînă ajungem noi în ostrov, tocmai bine..." Suru venise în duminica aceea, la insistenţele tovarăşilor de la regiune, împreună cu ai lui, cu Cernea şi bineînţeles cu gazdele, să pescuiască în Dunăre. Fusese trimis împreună cu acest bătrîn — dacă putea fi numit astfel —, în locul cel mai depărtat dar şi cel mai promiţător, unde Dunărea făcea un cot... curentul bătea nu ştiu cum, iar somoteii, ameţiţi, făceau şi dregeau... Puţin îi păsa lui de somotei, se bucura de lumina violentă, ca şi de energia înspăimîntătoare a apei ce aluneca sub el, ambele împrumutîndu-i forţa lor, sporindu-i-o pe a lui, făcîndu-l să se simtă inepuizabil şi invincibil ca şi natura. „Vă place apa ?", îl întrebă ţăranul, parcă ghicindu-i gîndurile. Suru îi surîse. Îi plăcea bărbatul slab şi vînjos, fără vîrstă, dornic să intre în sufletul lui. „Lasă că mergem la loc bun... nu se poate să nu prindem noi ceva — vorbi pescarul mai departe, consolîndu-l parcă împotriva cine ştie cărui pronostic sumbru. Că la Bucureşti... toată ziua în birou... mai trebuie şi niţel aer." Apoi după o mică pauză : „Lucraţi chiar la Comitetul Central ?" Suru îi confirmă şi aşteptă, presimţind că bătrînul nu-l întreabă la întîmplare, vrea să ajungă undeva. Se convinse că aşa era, cînd acesta, după o vizibilă şovăială, îl chestionă prefăcîndu-se că aşa, în treacăt, fără nici un interes special, privind undeva în zare, pe întinsul apei. „Da pă şefu ăl mare... îl întîlniţi pe-acolo ? Îl vedeţi ?" „Îl văd, cum să nu-l văd, rise Suru, dar bineînţeles nu în fiecare zi, doar nu ne încrucişăm drumurile pe culoare. La unele şedinţe, la unele consfătuiri... Ba uite că mint, îl văd chiar în fiecare zi, de la fereastră, dimineaţa, cînd vine, la opt fix." „La opt fix vine ?" „Ştii cum, bade... ! ?" „Vanghele îmi zice mie", sări bătrînul făcînd un gest al palmei ce vroia să spună : „Te întrerup numai pentru o secundă, nu-ţi uita vorba, nu-ţi pierde şirul". „Poţi să-ţi potriveşti ceasul". „Zău, tovarăşe ? aşa vine ? Iote, domne... învăţat dă mic... la ţară !" Şi apoi, renunţînd la

diplomația inițială, sclipindu-i ochii de curiozitate : „Da așa, cum e el... i-ați vorbit vreodată de-aproape, cum vorbiți cu mine acum de-o pildă ?". „Păi cum, bade Vanghele, sigur că da. Cînd se pregătea congresul. Ne chema mereu, ne cerea date, statistici... Dar și după aia ! Problemele economice le are cel mai mult la inimă... le urmărește zilnic." „Zău, domnule, zilnic ? De cînd are timp, că văz că mereu umblă, și se întîlnește ba cu ăia, ba cu ăia, ține cuvîntări..." „Uite că are, își face."

„Da pă răposatu l-ați cunoscut ?" „L-am cunoscut." Țăranul luă o mină gravă și parcă se adînci în gînduri. „Faptul că vorbește despre un mort l-o fi făcut să devină așa îngîndurat ? se întreba Suru. Respectul țăranului pentru morți... Sau cine știe..." Vanghele se prefăcu însă iar, sau o făcu poate cu tot dinadinsul, că scrutează apele pînă departe și murmură : „Răposatu se încetinise... se mișca greu...". „Păi fusese bolnav bade Vanghele". „Eee, asta a fost încoa', în urmă. Io vorbesc mai dinainte. Parcă îmbătrînise... da nu era bătrînețea... Era zdravăn... în putere. Nu prea se arăta între oameni... nu prea se vedea la față." Apoi după o pauză : „Lumea zicea că nu prea trăia bine...". „Ho, ho, rîse Suru, o ducea prost... Povara răspunderii, bade... ! Să știi și dumneata că oamenii cei mai sacrificați sînt conducătorii. Ei n-au viață personală, ei nu știu decît muncă și muncă, și treburile țării." Țăranul se aplecă și scoase apă din fundul bărcii cu o cutie de conserve ruginită, dar continuă să întrețină conversația. „Ei, cine nu știe ce înseamnă să conduci o țară ?... Numai un prost. Da io la altceva mă gîndeam cînd ați rîs dumneavoastră. La viața particolară, care ziserăți că ei n-o au... Despre asta lumea spunea că nu prea era bună. Ee, dar mă apucai și eu să spun prostii... Nu se cade ! Bătrînul a dat declarația cu independența. Cît e de atunci ? Doi ani ? Nu sînt încă doi. Ei, odihnească-se în pace." Suru găsi fericită încheierea dată de luntraș, căci subiectul îl cam indispusese, i se păruse inoportun. Pricepu însă imediat că acest final ascundea o anumită viclenie — probabil pescarul observase că tovarășul de la Comitetul Central nu era dispus să participe la amănunțirea

unui subiect atît de gingaș și se retrăsese cuviincios, la timpul potrivit, cu un cuvînt tradițional, de smerenie.

Pescuiră pînă spre prînz, cînd soarele vărsă pe apă un strat gros de mercur, lucind intens, absorbit în sine, iar frunzișul intră într-o nemișcare de fund de mare. Țăranul prinsese cîțiva pui de somn, iar Suru un șalăuaș — aceasta era toată prada, tot rodul răbdării pe malul ostrovului, sub ploaia de foc a zilei de vară. Se urcară în lotca încinsă de soare, cu catranul frigînd ca o plită, pentru a face calea întoarsă, de data aceasta în sensul curgerii puhoiului ascuns sub crusta metalică, găurită din loc în loc, parcă de un burghiu, de anafoarele iuți ca niște cozi de șarpe. În timpul pescuitului, Suru încercase să intre în vorbă cu țăranul-pescar, dar acesta nu-l încurajase defel, dîndu-i să înțeleagă prin împietrirea chipului său că nu e dispus la nici o concesie. Ori pescuim, ori... Acum însă, lăsînd barca să meargă în voia ei, corectînd din vîsle numai tăietura oblică pe apă, calculată pentru a ajunge în punctul dorit la mal. Vanghele ținu să se despăgubească de lunga necuvîntare. De data aceasta intră în subiectul preferat direct, fără ocoliș, și parcă mai precipitat, ca și cînd ar fi avut prea puțin timp la dispoziție pentru ceea ce vroia să spună. „Io am privit congresul la televizor... deci, ce mai, ca și cînd aș fi fost acolo. Am ascultat raportul cuvînt cu cuvînt — și în timpul ăsta mă uitam pă fețele oamenilor... și la ai noștri, da și la oaspeți. Heee, ce istorie... Erau ăia mari... stăteau cu fața spre televizor și nici nu clipeau. Și al nostru le zicea, măiculițăăă... Mă uitam și mă cruceam... Oleo, da ce coraj are dom'le ! Păi dumneavoastră vă dați seama ? Am ajuns și noi să spunem ce ne doare fără să ne pese de nimeni ! Să spunem : la mine în țară io sînt stăpîn, și nu primesc ordin de la nimeni. Fac ce are nevoie poporu, nu mă interesează interesul tău. Fiecare cu ale lui. Sigur, prietenie... nu zice nimeni... da dreaptă ! Nu te uita că io sînt mai mic sau mai sărac... O să muncesc, o să mă ridic. Da lasă-mă, domnule, în pace, nu-mi porunci mie, la mine acasă. Aaa, vrei să mă

ajuți ? Ajută-mă, da cu inima curată. C-o să te ajut și eu pă tine la greu. Io așa am înțeles. Chiar așa conducător ne trebuia. Să ieșim și noi la liman și să ne recunoască și pe noi lumea. Că asta ne trebuia, să ridicăm capu, să nu ne mai fie frică și de umbra noastră. Vă spui, mă uitam la ăi mari. Nu ziceau nici pîs. Și el, dă-i și dă-i. Noi așa vom face, noi așa vom drege... și să se respecte independența... și națiunea. He, națiunea română ! Și ce-a spus ! În douăjdăani am mers nouă etape și-acu în cinci ani o să facem șase. Le facem etapele astea, le facem. Io am fost pă front... cînd ai un căpitan corajos și care vezi că ține la trupă te duci, tovarășe... știi cum te duci ? Treci peste orice, nici nu simți... !"

Suru își frămînta creierul să-și amintească ceva ce-i trecuse la un moment dat prin minte, ascultîndu-l pe pescar, și se topise în aceeași secundă. Adică să-și amintească ce și-a amintit... Ceva, o voce, într-o noapte... Un alter-ego al acestui țăran. Parcă tot el îi mai vorbise cîndva, dar altfel, cerîndu-i, silindu-l, strîngîndu-l în clește. Privind concentrat spre omul din fața lui, încerca să străpungă timpul, masa densă ce-l popula invizibil, o masă de întîmplări, de oameni, de cuvinte, de gînduri. Și deodată își aminti ce-și amintise. Cuvîntul pronunțat stîlcit, țărănește, „coraj", el spărsese golul opac al memoriei, luminînd amintirea. Da, tatăl lui Vlad, Anghel Cernea. El îi acuzase într-o noapte — și nu numai pe ei, ci întreaga orientare politică, întreaga etapă istorică — de lipsă de curaj patriotic. Suferea îngrozitor bietul bătrîn că ceea ce se făcea pe atunci purta amprenta slugărniciei, a imitației servile. Dar nu numai cu sensul de demnitate, deși și acesta era, își aminti Suru, mult mai mult ca necesitate. Cît de clar și de precis vedea omul acela... Se necăjea că societatea ignora realitatea propriului ei organism, cu particularitățile și nevoile și bolile sale, și că-și aplica tratamentul altuia. Vanghele dădea răspunsul întrebării vehemente, ridicate atunci. Aducea prin timp confirmarea unui adevăr fundamental și purta în mînă același cuvînt, dar ca pe o

torță a victoriei. Cum comunică istoria ! Prin ce canale ascunse ! Cum își găsește ea soluția fără de care n-ar putea avansa, și oamenii potriviți în stare să-i dea satisfacție, să înțeleagă necesitatea și s-o împlinească... ! Atunci cînd nu se mai poate altfel, cînd nevoia țipă, și cînd tu, ca individ, ai uitat, ai pierdut din vedere, te-ai supus obosit, absorbit, iată, se ivește deodată cheia și un om care o ține în mînă... și o învîrtește în broasca istoriei... !

Luntrea se apropia de mal. Suru le făcea semne împăciuitoare alor lui căci gesticulau impacientați. Trecuse ora fixată pentru masă. „Și-acum o să fim republică socialistă, ai ?" mai apucă să întrebe Vanghele, și Suru rîse, parcă pentru ceva ce numai ei doi știau, iubindu-l din adîncul sufletului pe țăranul sensibil și dîrz, cu mintea ageră și spiritul viu, prototip al omului de jos iubitor de țară, trăind, dincolo de hainele lui ponosite, și de pielița obrazului tăbăcită de vînt, sentimente adînci, răscolitoare, o mare pasiune pentru libertatea și demnitatea neamului său. „Mai și rîzi, Manole, îl apostrofă Peluța. Ne chiorăie mațele la toți și tu nu mai poți de rîs. Ia să vedem ce-ai prins, că în tine ne e nădejdea de mîncare." Țăranul adună recolta din fundul bărcii și o arătă, dînd naștere unei deziluzii generale. „Ce dracu, mi se părureră mai mari, li se asocie și Suru. Erau altfel cînd i-am prins." „Păi una e peștele viu, și alta după ce-l cacioreşte soarele", le explică țăranul.

Mîncară și băură, ciocnind, la propunerea lui Cernea, pentru sănătatea și frumosul succes al lui Virgil la examenul de stat, trecut abia cu cîteva zile în urmă cu media zece. „E băiat bun și cuminte, îl lăuda Peluța cu obrajii îmbujorați de fericire maternă, de căldură și de vin. Vlad zice că o să ajungă profesor universitar." „Lasă, măi mamă, bîigui rușinat băiatul, vorbești și matale..." „Mă, te-am învățat de bine să faci economia ? Am avut dreptate ? Ai văzut ce cîmp de activitate vă deschide congresul al nouălea ? Numai cap să ai... și ambiție. Știința economică va fi..." Secretarul organizatoric de la regiune îl aproba întrutotul pe Suru și-i prevedea lui Virgil, ca și în-

tregului tineret ce-şi termina acum studiile, un viitor strălucit. Vlad era de părere că e mult de făcut în acest domeniu. „Mă refer la ştiinţa economică, la economia politică socialistă. Normal ar fi să începem printr-o critică serioasă a ceea ce am predat pînă acum..." „Numai că nu prea are cine s-o facă, îl completă Virgil. Economiştii noştri au cam fost luaţi prin surprindere de congresul al nouălea. Pînă s-or aduna ei după jos mai durează. Unii stau în expectativă... poate totuşi... vorba lui Caragiale... o să se modifice, dar n-o să se schimbe nimic... Alţii însă, după obiceiul mai vechi, au început să papagalicească. Îşi găsesc scăparea în citate. Numai că n-o să meargă. O să se cam cearnă pleava. Dar nu ştiu cine o să le ia locul..." „Voi să li-l luaţi ! îl arăta cu degetul Cernea. Ce mai întrebi ? Intraţi în arenă cu curaj. În materie de ştiinţă nu politeţea primează. Vechiturile trebuie măturate fără menajamente. Şi indiferent dacă rămîi la catedră, cum zici că te cere rectoratul, sau te duci în producţie, oriunde, trebuie să te consideri luptător pe frontul ştiinţelor sociale. Multe din cele învăţate trebuie să le arunci la gunoi. Studiul realităţii, asta e baza dar de la alt nivel intelectual. Pune mîna şi citeşte ce s-a scris în lume în toţi anii ăştia cît noi am stat cu capul în sac. Şi cînd te edifici bine, spune-ţi cuvîntul. Ai văzut ce s-a spus la congres ? Dezbateri, confruntări de opinii, o arie largă a cercetării ideologice. S-a terminat, băiete, cu bucherismul şi cu scleroza. Dacă nu ne aerisim mintile, nu mergem înainte, oricît am dori. În ce priveşte economiştii consacraţi, nu te sfii de nume. În lumea asta a ştiinţelor sociale trebuie spus odată : uitaţi-vă, regele e gol." „Ei, încercă Suru să mai tempereze radicalismul sfaturilor lui Cernea, să fie modest. Să muncească, să-şi dovedească superioritatea prin muncă. În orice întreprinzi, trebuie să fii constructiv." Virgil pufni în rîs. „Parcă aş pleca la război, aşa mă dădăciţi. De ce simţiţi voi neapărat nevoia să daţi sfaturi ? Unul într-un fel, altul într-altul ? Apoi, oarecum înciudat. Nu credeţi că avem şi noi cap să judecăm ? Dacă aţi fost aşa înţelepţi, de ce n-aţi re-

zolvat toate problemele ?" Remarcă semnele disperate și figura imploratoare a maică-sii și se opri. Apoi, domolit, puțin jenat de ieșirea sa, încheie conciliant : „Abia mi-am aruncat și eu uniforma de școlar... om trăi și om vedea". Și o ciupi pe Nana de obraz, ca să deturneze atenția spre soră-sa care chiar se înfurie ca un cocoșel cu penele umflate, gata de bătaie. „Îngîmfatule, țipă ea, așa vorbești cu tata și cu Vladi ? Și de ciupit să ți-o ciupești pe țiganca aia a ta de Lucia, nu pe mine." Suru rise gros, satisfăcut de această întorsătură, încurajînd-o din ochi pe mezina lui țîfnoasă ce urma să facă în curînd nouă ani, dar crescuse cît una de treisprezece, și în care descoperea tot mai frecvent și convingător temperamentul și caracterul său. Mijlocia, Claudia, placidă și sfioasă, semăna leit cu maică-sa și, dacă se gîndea bine avea exact vîrsta Peluței cînd se măritase cu el, șaptesprezece ani. „Ia uite, domnule, cum trec anii !", se întristă, privindu-și nostalgic nevasta și constatînd că nu mai semăna deloc cu ceea ce fusese... cu cît timp în urmă ? Douăzeci și cinci și cu trei... acum douăzeci și opt de ani. Dar ifosele Nanei nu-i dădură răgaz să se adîncească în regrete, se lăsă cu plăcere tîrît de șuvoiul energiei ei vindicative. „Care țigancă, dragă, își asmuți el fiica, cine e Lucia asta de care vorbești tu ?" Dar fata nu mai marșă, potolindu-se ca prin farmec. Surù observă că Virgil îi strecurase ceva în mînă, o corupsese deci, îi cumpărase tăcerea. Nana își luase o mină serioasă și se vedea cît colo că îi convine mai mult rolul de confidentă, mult mai serios decît acela de mică intrigantă.

În zăvoi începuse să adie ușor vîntul, făcînd să foșnească abia auzite frunzele argintii ale plopilor și lianele picurînd spre pămînt ale sălciilor plîngătoare. Sufletul lui Suru emana un sentiment de plenitudine, de viață bogată și densă, și unul de vagă neliniște pe care nu și-l putea explica. Se simțea sănătos, robust, clocotind de energie, dar nu știa de ce, în timp ce suprafața înșelătoare a apelor ce alergau se colora în galbenul

asfințitului, ceva, ca o aripă uscată de liliac fîlfîi în jurul capului, întristîndu-l. Anii treceau... Făcuse ceea ce avea de făcut pe această lume ? Nu, încă nu... !

Cernea își căuta locul printre șirurile de mese acoperite cu o lenjerie imaculată, scrobită, împodobite cu platouri încărcate de toate bunătățile, cu sticle de vin, de țuică și bere, de care nimeni nu se atinsese. Deasupra se umfla ușor, sub briza lacului, cortul enorm, ca un zepelin gata să-și ia zborul. Totul fusese aranjat minuțios, cu îndemînare și artă, și cu dorința vădită de a stîrni uimire și admirație, de a satisface toate gusturile și exigențele, de a produce plăcere ochiului și a bucura inima, de a da fiecăruia sentimentul că pentru el, sau și pentru el, s-a depus această muncă, s-a conceput această revărsare a cornului abundenței, ca un semn de cinstire și prețuire, ca o demonstrare a ideii că omul merită toate bunurile pămîntului, că lui i se cuvin, că nimeni nu e mai important decît el. Pe mese fuseseră împrăștiate crenguțe de brad și petale de trandafiri, iar deasupra capetelor, sub cupola foșnitoare a marelui cort, atîrnau ghirlande multicolore. Printre mese forfoteau, încurcîndu-se și ciocnindu-se, oameni de toate vîrstele, între care puțini cunoscuți lui Cernea, deși trăia de atîția ani în cercul activului central. Își închipui că fuseseră invitați și din provincie, deși bărbații aveau acel aer pe care-l capătă oamenii cînd nu mai sînt legați de o anumită obligație socială concretă, au fost eliberați de povara răspunderilor și, prin aceasta, s-au deconectat de la un anumit sistem energetic, rămînînd puțin suspendați, izolați, de unde și impresia de șovăială și timiditate în gesturile lor, de ființe de prisos, oarecum rușinate de condiția pe care o au și privind cu jind, cu admirație și invidie spre cei încă împovărați, cocîrjați de sarcini și răspunderi, dar legați prin toate firele de marea și nevăzuta inimă ce pulsează clipă de clipă sînge în arterele parti-

dului și ale țării. La rîndul lor, femeile, prea multe pentru a se putea crede că făceau parte din activ, la fel de sfioase ca și bărbații — Cernea înțelese că își întovărășesc soții sau poate invers, aceștia le întovărășesc pe ele —, îmbrăcate fără doar și poate cu ce avuseseră mai bun în casă, purtau întipărite în întreaga lor înfățișare pecetea vieții claustrate și a muncii anevoioase, începută cu noaptea în cap, prin piețe, pe la cozi, în bucătărie, a renunțării la identitate publică, a resemnării ce face din om, dincolo de îngusta lui îngrăditurâ unde se știe folositor, indispensabil, o conștiință dramatică a inutilității. Își căutau locurile în liniște, alunecînd surd, aplecîndu-se peste mese și chiorîndu-se la numerele de carton. Își puneau ochelarii cu mîna ușor tremurîndă, cu sfială, ca niște rude sărace chemate pe neașteptate, după ani și ani, la o nuntă, la o aniversare, complexate de o eleganță și opulență prea rafinate, etalate în jurul lor, neștiind unde și cum să se așeze, parcă îndoindu-se că au nimerit unde trebuia și nemaiîndrăznind nici să dea înapoi, mergînd automat înainte pentru că nu mai aveau încotro, străduindu-se să facă totul cît mai discret, trecînd cît mai neobservate cu putință. Dură un timp această mișcare stîngace, pe care Cernea o observă atent, intrigat de figurile vinovate ale oamenilor, ca și de oftaturile lor de ușurare după ce se așezau, ca și cînd ar fi scăpat de o mare încurcătură, ar fi ajuns la un liman. Muzica transmisă prin megafoane dezgheță însă atmosfera, amortiză zgomotele și absorbi atenția generală.

Trăgînd cu urechea în jur, cercetîndu-și vecinii pe furiș, Cernea înțelese că cei ce-l intrigaseră aparțineau unei lumi deosebite, pe care nu prea avusese ocazia să o cunoască, mai ales adunată așa, într-un cadru festiv atît de fastuos. Erau vechi militanți ai partidului, foști luptători antifasciști, activiști din perioada eliberării și cuceririi puterii, pensionari. După primele momente de buimăceală, cînd cadrul prea somptuos îi intimidase, ca pe niște copii lipsiți de sprijin și îndrumare, acum se liniștiseră, examinînd totul scormonitor prin ochelarii bătrînești, cîntărindu-și vecinii mai tineri ce aparțineau nu numai

altei generații, dar și altei lumi, privind curioși cortul înalt de pînză vărgată vopsită în culori pastelate, ca șezlongurile de pe plaja mării și, mai ales, cu sticliri pofticioase abia ascunse, în privirile ce examinau delicatesurile de pe mesele supraabundente. O femeie măruntă și îndesată, cu părul alb, cu ochi apoși dar cu obrazul încă fraged, aflată în fața lui Cernea, îi făcea soțului ei, cu o voce șoptită dar puternică, încît se putea auzi distinct, inventarul felurilor de mîncare din nenumăratele platouri de porțelan. „Saramură de crap, enumera ea, identificînd totul cu un ochi expert, șalău prăjit, fileuri subțiri, știi, date prin făină, friptură de pui, mușchi de vacă la cuptor, puțin roșu înăuntru, știi, în sînge, brînzeturi, ciuperci umplute cu... nu văd bine cu ce, dar deasupra cu cașcaval ras, icre de Manciuria, salam de Sibiu. Și astea... aha, ardei verzi cu tocătură de zarzavat crud, cu brînză de vaci și mărar. În fructiere? Struguri. Cred că sînt copți, nu știu. Or fi d-ăia timpurii, mi se pare că prin Dobrogea se fac. Vinu, nu știu, nu văd eticheta. Asta e negru... nu știu ăla, parcă ar fi pelin de mai." Își așeza și reașeza mereu în față teancul de farfurii sclipind de curățenie, și în care nu era nimic de așezat și de potrivit, cu mîinile umflate, pătate cafeniu, probabil de o boală cronică de ficat. Soțul, un bărbat deșirat, de o slăbiciune neobișnuită, asculta surizînd raportul femeii, făcînd din cînd în cînd cu ochiul strengărește spre Cernea ca și cînd vroia să-l ia părtaș la viitoarele plăceri, avertizîndu-l prin aceste semne promițătoare asupra deliciilor ce-i așteptau.

După venirea conducerii, tacîmurile începură să sune într-o polifonie asurzitoare înăbușind muzica orchestrei, transformînd-o într-un zgomot secund, de fundal. Mîinile tăiau carnea, peștele, legumele, brînzeturile, turnau în pahare, ciocnind. Se hîrjîiau scaunele. Se ridica o rumoare uniformă, ca un abur dens, spre cupola de pînză. La început cu gesturi măsurate, cumpătate, abia îndrăznind să se atingă de platouri, vecinii lui Cernea începură să se încălzească treptat, îndemnîndu-l și pe el, ca și pe ceilalți tovarăși să ia, să guste, oferindu-se să-i servească, să le

toarne, ridicînd paharele și închinînd „la mulți ani", „pentru măreața sărbătoare", pentru ziua de „23 August" care se prăznuia.

Apoi Cernea fu martor la scena recunoașterii. Săturîndu-se, se vedea că nu erau obișnuiți să mănînce mult, simțindu-se bine, descoperind că pot comunica și cu cei noi, bătrînii se relaxară. Arătîndu-se interesați de ansamblu, începură să dea ochii roată, să inspecteze celelalte mese, ridicîndu-se din cînd în cînd de pe scaune și scrutînd cu îndîrjire în dreapta și în stînga. Începură să se audă exclamații : „Tase, ia uite-te tu acolo, în dreapta, așa cam spre coada mesei din mijloc, ăla roșu la față, nu e Mănțuleasa, și alături nu e Sonea, nevastă-sa ?..." „Maria, l-am văzut pe Văduva... Vasile Văduva, de... chiar în fața ta, pe linia unde-ți arăt eu, uite degetul meu... între ăia doi cu chelie. Nu e el ?" Așa se căutară, se recunoscură, se găsiră. Și porniră unii către alții. Ca niște școlari, aplecîndu-se de spate să nu fie văzuți, lipăind grăbiți printre mese cu paharele în mîini. Veniră musafiri și la vecinii lui Cernea. Puseră paharele pe masă, se îmbrățișară și se sărutară zgomotos, apoi ciocniră și băură paharele pînă la fund, transpirați, fericiți. „De ce se bucură ei așa, se întreba Cernea, pentru că s-au întîlnit, sau pentru că s-au întîlnit *aici*, la această masă, în acest anturaj, în acest cadru festiv și oficial, șezînd, mîncînd și bînd la cîțiva pași de conducere, de noua conducere a partidului ? De ce se caută ei cu atîta rîvnă ? Numai pentru plăcerea de a ciocni un pahar de vin, sau pentru a-și arăta unii altora că sînt aici, și nici ei n-au fost uitați, că și ei fac parte din tagma celor care..." Probabil că luați izolat, pe cupluri — unii au venit singuri, timpul a desfăcut, a rupt perechea, cealaltă jumătate a dispărut, nu a mai apucat această zi —, luați astfel, se simt mulțumiți, dar contactîndu-se, descoperindu-se, constituindu-se într-un ansamblu, capătă sentimentul evenimentului. Al faptului că nu sînt cazuri întîmplătoare, unice, ci e vorba de o recunoaștere globală, de o prețuire colectivă. De aici redeșteptarea mîndriei că aparțin unei categorii istorice. După ani și ani de nesocotire, cînd probabil uitaseră

ce au fost, ce au făcut, ajungînd să se îndoiască de meritul ce-l avuseseră, acum se găsesc la praznicul cel mare, în centrul lui, recăpătîndu-şi nu numai preţuirea societăţii, ci şi stima în propriii lor ochi."

Uitară de precauţiile iniţiale, nu se mai furişară printre rînduri ca să nu strice liniştea şi armonia mesei, ci se îndreptară de şale şi începură să alerge de la unii la alţii, în văzul tuturor, fie strigîndu-se de departe, nerăbdători, fie apropiindu-se tiptil, pe la spate, surprinzîndu-se, pentru ca şocul bucuriei să fie mai mare. Se strîngeau în braţe îndelung, rîzînd şi lăcrimînd în acelaşi timp, ştergîndu-şi ruşinaţi ochii, bînd paharele pînă la fund, cu dulcşie şi hotărîre, închizînd pleoapele cu o expresie de beatitudine. Nu se mai sfiau, alergau prin tot spaţiul de sub cortul de vară, ca nişte ostaşi supravieţuitori, refăcînd rîndurile sparte. Nu mai arătau nici un complex, dimpotrivă, păreau să aibă sentimentul că domină scena, se simţeau priviţi, urmăriţi, comentaţi, ştiau că tinerii se întrebau : „Cine e ăsta ?", „Dar ăsta ?", „Ce-a fost el în trecut, ce merite are ?".

Transmiţînd de la unul la altul cuvinte de ordine şi convenind prin semne, se ridicară cu paharele de vin în mîini şi, înaintînd printre mese emoţionaţi dar decişi, vajnici, se duseră drept la masa conducerii partidului să ciocnească şi să ureze la mulţi ani. După ei se luară şi ceilalţi invitaţi şi astfel Cernea ajunse, cu paharul de vin vărsat pe jumătate, în faţa Secretarului General. I se păru lui, sau acesta îi zîmbi ca unei cunoştinţe vechi ? Trebui să aştepte puţin pentru că un ilegalist mărunţel, cu mîna întinsă cu paharul gol, îi vorbea de zor, amintind ceva din trecut. Omul nu mai termina, trecea mereu la altceva, avea sacul plin, se încăpăţîna să rămînă pe poziţie, nu concepea să rateze această ocazie unică. Secretarul General, rîzînd, încheie, trăgînd un fel de concluzie în sensul că ce să-i faci, aşa e, au trecut anii, dar se bucură că-l vede sănătos şi-i urează numai bine. După aceea, Cernea ciocni şi el şi, privit drept în ochi, simţi că declanşase o lumină calmă şi un zîmbet

familiar. Întorcîndu-se la locul său și încercînd să reconstituie clipa, se văzu înclinat să șovăie. „Cum, după atîția ani ? După un deceniu ? Poate mi s-a părut." Își aminti că cineva îi mai zîmbise ca unui cunoscut ; luat de șuvoi merse pînă la capătul mesei ciocnind paharele cu toată lumea. Fusese un bătrîn îmbrăcat în negru. Întoarse capul și-l căută din ochi. „A, dar acesta e... Cum de nu mi-am dat seama ? Eram absorbit... emoționat, de ce să nu fiu sincer. Dar el ? Oare și el m-o fi recunoscut ? Imposibil ! La vîrsta lui. Și doar de atunci, din seara aceea... Cînd a fost asta ? Prin '57." Nu, nu încăpea îndoială. Bătrînul îl recunoscuse. Îi spusese și ceva. Dar ce căuta la masa conducerii ? Parcă se vorbise de el recent...

Cernea se așeză din nou pe scaun, dar rînduiala se stricase. Unii din vecini lipseau, alții aveau musafiri. Se uită în jur. Peste tot la fel. Se duseseră unii la alții, se constituiseră în nuclee. Starea de efuziune trecuse, prietenii, tovarășii, se așezaseră la vorbă temeinic, cu ceștile de cafea în mînă, ascultîndu-se răbdători, întrebîndu-se, întrebînd și de cei absenți, trecînd de la evocări la lucruri mai prozaice. Vorbeau de boli, de policlinică, de pensie, de copii, de nepoți. Erau acum la ei acasă, nu-i mai impresionau nici mesele încărcate, se săturaseră repede, nici chelnerii, nici tovarășii mai noi, nici cadrul oficial, nimic. Își împărtășeau necazurile bătrîneții, se descoseau despre condițiile existenței prezente, mai dădeau drumul și la nemulțumiri.

Între timp conducerea ieșise în curte. Cei mai mulți făcură la fel. Unii mai rămaseră însă la taifas, mai cerînd vin sau cafea, mîncînd înghețata ce abia se servise, preferînd umbra.

Cernea ieși și el, studiind cam dezamăgit arhitectura vechiului palat princiar de pe malul Snagovului. Coborî treptele spre malul apei traversată de vaporașe de agrement și zeci de bărci cu bucureșteni veniți să se bucure, în acea zi de sărbătoare, de ultimele favoruri ale verii anului 1966. Se așeză pe debarcader, obosit de zgomot, de panorama pestriță a praznicului, de mulțime, dornic de tăcere și singurătate, de mîngîierea naturii, de

verdele odihnitor al pădurii de plopi și de sălcii. Înțelegea că îl apăsa nu numai oboseala fizică, ci și greutatea timpului, frica de bătrînețe, da frica, nu și sentimentul îmbătrînirii propriu-zise. Găsea ciudată enorma discrepanță dintre vîrsta și starea lui psihică. Împlinea 51 de ani și această cifră îi stîrnea o nespusă uimire, pentru că nu se simțea altul decît cel de acum zece sau douăzeci de ani. Uneori, uitîndu-și anii, se trezea tratîndu-i chiar pe cei de vîrsta lui, cu un respect și o considerație de „mai tînăr". Se vedea tentat să le ceară sfatul, îi asculta cu deferență, dacă era cazul le ceda locul, acceptînd să fie tutuit, neîndrăznind, la rîndu-i, s-o facă, folosind față de toți reverența pluralului. Îi impuneau chiar oamenii mai tineri dacă aceștia se arătau conștienți de vîrsta lor și știau să și-o afirme. Poate era o mică infirmitate ? Poate viața nu reușise, cu toate că nu trăise în seră, în eprubetă, să-l maturizeze, să-l coacă ? Oricum, se găsea puțin ridicol. În primul rînd, față de sine. Dar nu era exclus ca și alții să observe spiritul lui fragil, crud încă, în raport cu vîrsta ce i-ar fi cerut să arate și să se poarte altcumva. În ce consta, de fapt, rămînerea lui în urmă, de care se simțea și vinovat, dar și încîntat ? De pildă, nu învățase să refuze. Un matur, un om trecut de cincizeci de ani, nu se mai lasă ispitit de orice, discerne, separă tot timpul firescul de nefiresc, potrivitul de nepotrivit, acceptabilul de inacceptabil, raportînd orice acțiune, gest, atitudine la rigorile vîrstei, măsurîndu-le cu metrul ei rigid. Adevărații bătrîni sînt morocănoși și suspicioși, glaciali, inflexibili — lor le face o deosebită plăcere să spulbere micile vise, să strivească ideile în mugur, tot ce nu e pe deplin conturat și consolidat, ce nu poate răspunde la barajul necontenitelor întrebări chițibușare. El, Vlad Cernea, nu ! Desigur, se considera un om logic, înzestrat cu suficient spirit de observație, își dădea perfect de bine seama ce e bine și ce e rău. Logica domina însă mai mult gîndirea sa, selecția funcționa în sfera fenomenelor și categoriilor mari, măsura binele și răul pe baza criteriilor filosofice fundamentale. Dar nu-l deranjau inadvertențele mărunte, omenești, nu-i repudiau bizareriile, nu avea repulsie de elanu-

rile gratuite, de impulsurile sentimentale necontrolate, nu respingea intenţiile frumoase dar vane, gîndurile înălţătoare dar debile, fără puncte ferme de sprijin. Nu-l irita utopia, nici minciuna frumoasă, nici orgoliul romantic, superficialitatea pitorească, decorativă. Vîrsta i-ar fi impus să conteste toate acestea, dar nu se vedea în stare. Şi, nu numai atît. Atunci cînd i se înfăţişau, cînd i se adresau, cînd făceau apel la el, nu le putea refuza. Era de partea lor, mergea cu ele. Chit că după aceea îşi reproşa, chiar se ruşina puţin, moralizîndu-se, ca şi cînd în el ar fi fost două judecăţi, două rigori distincte. Dar nu era decît una, care după ce făcea concesii se tachina puţin. Această infantilitate, cum o numea el, dispusă la orice, niţel timorată de anii ei juca teatrul penitenţei, dar numai atît cît e necesar, avînd grijă să nu se rănească, să nu se demoralizeze, să nu-şi taie aripile. Da, era gata să dea curs unei idei trăznite dacă descifra în ea sunetul nobleţii, să urmeze o chemare himerică dacă promitea o ieşire din obişnuit, din comunul cenuşiu. Toate găseau rezonanţă în el, şi resurse de a le încuraja şi susţine, şi imboldul de a le însoţi. De aceea se simţea mult mai bine printre tineri, îl înviorau, îi trezeau o sumedenie de lucruri gingaşe, proaspete, vitale. Cei de vîrsta lui îl oboseau, întristau, sărăceau, uscau. Orizontul lor era îngust, liniar, aplatizat. Îi iubea pe tineri, ar fi trăit numai printre iluziile, entuziasmele şi dramele lor adevărate şi închipuite, uneori de o noapte sau de o clipă ca furtunile de vară, printre greşelile şi rătăcirile lor frenetice, în universul lor palpitant, suprapopulat cu imagini schimbătoare, ca în sălile de oglinzi. Printre ei se simţea în elementul lui. Poate de aceea îl căutau, îi veneau în întîmpinare...

Cernea tresări, simţind pe umăr apăsarea unei mîini uşoare. „Ce faci, drăguţă, aşa singurel ? Te gîndeşti, te uiţi la apă ? Ai fugit de hărmălaie ? Hai colea pe scaunele astea, că le-aduseră ospătarii să mă hodinesc şi eu. Hai, şi să bem şi noi un păr de vin." El... bătrînul... Cernea se ridică fistichi, îngăimă ceva, încuviinţă, se lăsă condus de mîna bătrînului şi se aşeză alături de el. Acesta răsuflă, ca după o treabă grea, se şterse cu

batista pe frunte şi zîmbi. „Şi pe mine m-au zăpăcit de cap. Tura-tura, tura-tura, fiecare cu ale lui... Am dezgropat toţi morţii... Oameni bătrîni, suciţi. Nu le intri în voie nicicum. Da matale ce mai faci, drăguţă ?" Nu aşteptă răspunsul, preocupat să facă semne unuia din chelnerii ce strîngeau cîte ceva de pe gazonul din spatele palatului. „Măi băieţaş, vino, măi, încoa'. Auzi ? Du-te tu şi adu două pahare cu vin, d-ăla alb. Da rece, din căldarea cu gheaţă să fie." După ce chelnerul plecă, în grabă, făcu : „Ufff ! Ce ziceai drăguţă ?" şi se întoarse din nou spre Cernea. Vlad nu zisese nimic, dar nu îndrăzni să-l contrazică. „V-am văzut acolo la masă", încercă să lege conversaţia. „Păi da, m-au pus şi pe mine acolo... Apoi încercînd să devieze modest. Ce să-i faci, bătrîneţile... Da matale tot la învăţămînt ?". Cernea fu consternat. De unde ştia ? Va să zică nu era vorba pur şi simplu de o... ci... „Tot, tot acolo, îngăimă el, dar... de unde ştiţi ?" „He, he, he, eu ştiu şi pe dracu, drăguţă. Io-i cunosc pe toţi, şi pă-ia vechi şi pă-ia noi. Pă-ia vechi pe toţi. Pe voi ăştia mai tinerei... care sînteţi mai răsăriţi. He, he, he, glumesc, vezi bine ! Nu drăguţă, eu am fost pe vremuri ministru. Poate ştii... E, şi mi-au mai rămas şi mie niscai cunoştinţe. Surîse iar. D-aia te ştiu. De cînd te-au numit. Cam de multişor." Cernea îşi venea de acasă. Deci aşa ? Însemna că şi atunci ştiuse cine e, nu vorbise cu el la întîmplare, nu i se spovedise ca unui necunoscut, cum fac bătrînii într-o ureche. Dealtminteri nici nu era prea bătrîn pe atunci. Abia acum dacă avea şaptezeci şi ceva de ani. Obrazul i se fleşcăise însă de tot şi-i căzuse, buzele se făcuseră subţiri şi albe, ochii decoloraţi, cu pungi grele sub ei. Mîinile palide, aproape străvezii, schiţau gesturi mici, neterminate, şi din cînd în cînd îl loveau uşor pe haină pe Cernea, ca şi cînd ar fi vrut să-i atragă mereu luarea aminte. Am auzit de matale lucruri frumoase şi mai înainte şi acuş'. Te-ai zbătut şi te zbaţi. Bine ai făcut, că tare a mai fost urgisită şcoala. Ce să facem, aşa ne-a fost scris. Da numai şcoala ? Uuu, cîte au fost ! Dacă le-am scrie undeva... Şi-ar trebui să le scriem ! Să ştie şi ăia care o să vie după noi şi să se ferească."

Între timp veni chelnerul cu paharele de vin. „Așa, bravo, îl lăudă bătrînul, cum e mai bine le-ai adus, brumate. Ia, drăguță, că e răcoritor, i se adresă lui Cernea. Și cel mai bine merge acuma, la ora asta, spre asfințit. Nu pe căldura aia de te lovea în cap. Am tot ciocnit, dar n-am băut. Iar tu, băiete, să fii atent să te mai uiți la noi și cînd vezi că se golesc, mai aduci altele. Ha, strașnic e, și are un buchet ! Uite, să le punem aici pe scară. Și după ce plecă ospătarul, rîse discret. Ăștia m-au văzut acolo la masă și cred că cine știe ce mare mahăr sînt, de-aia mă servesc așa." Chicoti strengărește.

Cernea și-l aminti de la prima discuție, cu nouă ani în urmă într-o seară, la o recepție. Se schimbase mult bătrînul. Atunci turuia ca o moară stricată, parcă reproducea o lecție învățată pe dinafară. Spunea lucrurile cele mai dureroase despre el, fără nici o nuanță, fără nici o participare, indiferent, parcă îi fuseseră atrofiate simțurile și nu-i mai rămăsese decît lumina rece a minții. Acum își redobîndise valențele omenești. Gusta o glumă, făcînd după cum se vedea haz chiar de sine însuși, observa semnificațiile, exploata cu pricepere fiecare idee. Mai sorbi din vin plescăind satisfăcut — Cernea sesiză că și vinul îl bea acum altfel, cu dichis, ca un cunoscător, cu mulțumire, în timp ce atunci turna paharele pe gît mecanic, absent. băutul părînd și el o treabă impusă, făcută în silă, cu care se obișnuise. „Poate ai remarcat că în raportul de la aniversarea partidului m-au citat și pe mine." „Desigur, desigur, confirmă Cernea, am remarcat și m-am bucurat foarte mult. Să vă spun sincer, am fost mîndru pentru dumneavoastră." „Lasă, drăguță, mîndria ! Aici nu e vorba de mine ! Puteam să fiu sau să nu fiu citat, n-avea nici o importanță. Chestiunea e ideea... Ideea pe baza căreia... Adică ce... Fiecare om parcurge în viață diferite etape. Mă refer acum la militanți, la cadre. Într-o perioadă unul a jucat un anumit rol, după aia împrejurările, să zicem, l-au dat la o parte. Sau invers. La început s-a întîmplat că n-a participat, dar după aia intră în mișcare și se afirmă, joacă un rol. Cînd scrii istoria trebuie să-i dai fiecăruia ce e al lui. Și nu numai

cînd scrii istoria, și cînd judeci omul în viață. Nu dacă ochii tăi nu-i mai plac cuiva, gata, să ți se conteste ce ai făcut, și să fie șterse cu buretele meritele tale. Sau viceversa. Ai ajuns mare, și atunci iei istoria, faci acolo o gaură mare și te bagi tu în ea. Îi dai pe toți la o parte ca să-ți faci ție loc. Asta e ideea, drăguță. Și trebuie să ne închinăm, vorba marxistului, că am ajuns să se spună asta deschis în partidul nostru." Își terminase vinul și se uită cu insistență în jur. „Da unde se duse băiatul ăla, că-l rugai... A, uite-l. Vino, băiețică, nu-ți uita datoria. Repetir ! Hai, fuguța !". Apoi întorcîndu-se spre Cernea... „Vezi, asta nu înțelegea răposatu. El se făcuse vătaf peste istorie. O luase în arendă și nu mai vrea să împartă uzufructu cu nimeni. De ce crezi că amăriții ăștia bătrîni, că am stat de vorbă aproape cu toți, au fost azi atît de tulburați ? Nu pentru una și alta, că au băut un pahar de vin cu conducerea, sau mai știu eu ce. Fiindcă s-a făcut dreptate, drăguță. Sigur, unii au realizat mai mult, alții mai puțin... după puteri și împrejurări. N-au fost toți cine știe ce, că îi cunosc. Da' ajunseseră oamenii să se teamă... Parcă săvîrșiseră cine știe ce crimă. Și se pregăteau să mai facă una. Ce pericol prezentau ei ? Închipuiri, prostii. Parcă era să-i ia răposatului galoanele ? Vroiau să fie și ei recunoscuți, nu înhumați de vii. Atîta tot. Și trăiră, în fine, ziua să se arate în public, cinstiți, fără să-i privească nimeni chioriș, bănuitor. Înțelegi, drăguță ? Asta ce-ți spun eu nu e o treabă de ici de colo. Fiindcă nu știu dacă știi, e o glumă : la noi la comuniști cel mai greu de prevăzut e trecutul. Căci nu e statornic, afurisitul. Se schimbă mereu după cum bate vîntul. După capricii, după cum zice ăla sau ăla. De ce ? Dacă s-a greșit, s-a greșit. Cui îi folosește să ascunzi ? Partidului ? Păi ce, partidul e dumnezeu din cer, el nu poate să greșească ? Ba poate, fiindcă îl conduc oameni, și fiece om e supus greșelii. Da nu, la noi e obiceiul să se facă și din slăbiciuni tot glorii. Nu-ș' ce dracu, s-a creat mania gloriilor ! Ce-a fost, ce n-a fost, că uneori lucrurile s-au petrecut altfel, totul trebuie să fie glorios. Un fel de mitologie, nu-ș' cum să-i zic. Toți trebuie să fie eroi ! Da au mai

fost și oameni ca toți oamenii. Și eu tocmai ăsta crez că e meritul lor, că au fost oameni... Și despre adversar tot așa, că era zmeu. Nu mă refer la burghezie, ci la unu și la altul care se zice că s-a opus partidului. Făcînd din ăla un dușman de temut, pasămite și cel care pretinde că l-a înfrînt devine mare. Făt-Frumos. Și p-ormă mai e ceva ; s-a pierdut obiceiul să te uiți să vezi ce-ai declarat acu un an, doi, zece. Ieri spui una, azi alta. Te contrazici și nici nu clipești. Păi cine te mai crede ? Dracu te mai ascultă ? Dacă întrebi, ți se dă și peste nas : «S-au schimbat condițiile, tovarășe. Ce, dumneata crezi că viața stă pe loc ?» S-or fi schimbat, dă-le păcatului de condiții, deși nici astea nu se schimbă așa, radical, de la un an la altul, da nu putem să uităm că avem o gîndire, un cuvînt, niște principii. Nu poți să ți le încalci în fiecare zi, dînd vina pe condiții. Iar dacă apare ceva nou, cu adevărat, o situație cu totul diferită, atunci explică, lămurește, spune-le oamenilor : am zis așa, dar, uite, nu se poate face, din cutare sau cutare motiv. Nu făcea pe niznaiul. Așa, drăguță, așa s-a stricat istoria partidului. Or la noi acum s-a spus : maximum de obiectivitate, domnule. Istoria nu trebuie pusă de acord cu prezentul, cu dorințele subiective ale unuia sau altuia, indiferent cine o fi el, ci lăsată așa cum a fost, fiindcă numai proștii se tem de adevăr."

Chelnerul aduse alte pahare aburinde. Bătrînul îi mulțumi omului, uitînd să-i mai spună să stea în preajmă. Savură o înghițitură prelung, parcă de-abia acum îi dădu de socoteală vinului, îi descoperi secretul și apoi se răsturnă în scaun. „Te-oi fi plictisit, drăguță ? îl sondă cu vicleșie pe Cernea. Că eu fac ce fac și tot pe coarda mea cînt." Și rîse moale, bătrînește. Cernea protestă. Cum să-l plictisească ? Păi asta era într-adevăr una din chestiunile vitale ale comunismului. Adevărul istoric. „Mistificarea trecutului e una din cele mai nenorocite boli ale unui regim politic. Asta atrage după sine inevitabil și mistificarea prezentului, adică înecarea cauzei celei mai progresiste din istorie în minciună." „Așa e, drăguță, se însufleți bătrînul. Să fie a dracu de minciună de unde s-a cuibărit ea în rîndurile

noastre, că ne-a mîncat zilele. Mare amărăciune şi multe suferinţe ne-a pricinuit, şi rău a batjocorit idealul nostru. De unde să avem noi habar de minciună cînd am intrat în mişcare ? Şi cu toate astea, încă de pe atunci minţeam fără să ştim. Îi trăgeam cu una, cu alta, ca p-ormă să vedem că era tocmai invers. Păi ce a fost Stalin pentru noi ? Dumnezeu, drăguţă, Dumnezeu ! Şi cînd colo ? El trecea prin foc şi sabie floarea bolşevicilor. Ce erau directivele Cominternului ? Literă de evanghelie. Şi Cominternul nu cunoştea o iotă din ce era la noi, ne dădea ordine după ureche, după hachiţele lui Stalin. Abia acum s-a spus adevărul despre toate astea, după 45 de ani de la înfiinţarea partidului. Şi apoi lucrurile de demult, mişcarea socialistă care fusese îngropată cu Gherea şi cu ăilalţi cu tot. Ce, ne era ruşine că am avut o mişcare socialistă veche ? Cui nu-i convenea ? Sau despre douăşunu... Noi ăştia mai bătrîni ştiam cum a fost. Da s-a suflat vreo vorbă pînă acum ? Doamne fereşte. Militanţii care au făcut delegaţie şi s-au dus la Moscova şi au întrebat de ce să ne subordonăm Cominternului, de ce să ne impună el organele noastre de conducere şi să ne poruncească ce şi cum să facem, e, ăştia au fost socotiţi mai răi ca ciuma. Oportuniştii ăi mai ai dracu. Cînd i-am spus lui răposatu odată, m-a luat în coarne, a început să se uite la mine ca la un nebun. Sau despre comitetele noastre centrale încropite peste graniţă, despre secretarii generali de import ? De unde ştiau ăia ce e la noi ? Cum era să nu greşim ? Dar despre toate astea pînă acum nu s-a suflat un cuvînt. De ce ajunsesem în ilegalitate să ne scoatem ochii unii altora, ca chiorii ? Cine ne îndemna ? De ce ne făceam reciproc fascişti, hitlerişti ? Cine a introdus toate astea în partidul nostru ? Cînd am auzit ce s-a spus în raport astă-primăvară despre '40 mi-a venit să urlu. Că toate astea le-am trăit şi le-am suferit pe pielea mea, drăguţă. Cum era să spunem noi poporului că Hitler e bun şi că englezii şi francezii sînt duşmanii oamenilor ? Cum ? Ce ziceau românii ? Ăştia sînt nebuni, orbi, ce sînt ? Sau poate trădători, vînduţi ? Da, aşa a fost... un pericol de moarte pentru partidul nostru. Şi

despre asta i-am vorbit răposatului. Şi despre sovromuri şi toate celelalte. Şi atunci a ridicat degetul asupra mea, cum ridica împăratul de la Roma pe vremuri, în circuri, ca să arate că învinsul trebuie ucis, şi a strigat : «Eşti un anarho-naţionalist.» Şi aşa am rămas mult şi bine, drăguţă, cu placarda asta pe piept, de mă socoteau toţi un nelegiuit. Căci proscris am fost în partidul meu şi în ţara mea, pentru care am luptat."

Făcu un gest ca pentru a alunga roiul de gînduri ce-l împresurau, înţepîndu-l. Bău paharul pînă la fund, de data asta fără să-l mai deguste, parcă uitase ce bea, şi iar goni ceva nevăzut cu mîna. Apoi se uită împrejur. „Poate ştii cîte am pătimit ani şi ani." Cernea dădu din cap. Desigur, desigur, îi povestise odată chiar dînsul cu de-amănuntul. Nu-şi aminteşte ? Acum vreo nouă ani, la o recepţie... Dar bătrînul nu părea că l-a auzit. „M-au tîrît prin anchete, s-au purtat cu mine ca şi cu hoţii de cai, m-au judecat. Apoi m-au ţinut pe tuşă. Ca pe puii de urs m-a pus să joc pe jăratec. Să mă sperie, să mă îmblînzească, să mă dreseze. Şi m-a îmblînzit, drăguţă, m-a dresat. Ce era să fac ? Altfel mă gonea din partid, că era partidul lui ta-su şi a lu mă-sa. În '58 cînd i-a pus la pămînt pe alde Doncea, Coţoveanu, Ileana Răceanu, Iacob, Cristache şi ăilalţi, cînd a făcut tapajul ăla mare cu ilegaliştii, de i-a băgat pe toţi la fracţionişti şi antipartinici, sau la împăciuitorişti, nu m-a pus şi pe mine să joc tontoroiu ? M-a pus. Şi i-am cîntat în strună, ce era să fac. Da, în aşa hal m-adusese, că nu mai îmi păsa de nimic. Nici ruşine nu mai mi-era. Şi în '61 la fel, după congresul ăla al douăşdoilea, cînd a venit de la Moscova şi ne-a pus pe toţi să spunem că la noi a fost o fericire, că noi n-am avut nedreptăţi şi represiuni în partid, că n-avem pe cine să plîngem. Da, aşa m-a pus să spun, şi am spus, ce era să fac ? Minciună şi iar minciună. Te învîrtea pe degete cum îi plăcea. A vrut să ţie lucrurile pe loc în '58 ? Le-a ţinut ! Ce-i trebuia lui destalinizare ? Uite, aşa a sugrumat totul, de îngheţaseră apele mai rău ca înainte. Băgase frica în oase la toţi. Las' că vă arăt eu vouă democraţie. Şi ne-a arătat. Ca după aia să ne pună să zicem :

„Ce fericire a fost la noi, ce libertate, cum am fost noi apărați de toate relele». Și le ziceam pe toate, drăguță, cum îmi poruncea. Praf făcuse din mîndria mea și din demnitatea mea..." Tăcu un timp cu capul întors, și Cernea se temu că o să izbucnească în plîns, pentru că acum inima îi vibra din nou bătrînului în piept, nu mai era moartă ca atunci. Nici acum nu era patetic, nu-i tremura vocea, doar i se îngreunase, abia se tîra, plină de durere. Dar continua să vorbească. „Și nu numai dintr-a mea, drăguță. Uite, toți bieții bătrînii ăștia de adineaurea pot să depună mărturie... Da, asta e, minciuna, drăguță, fir-ar mama ei a dracu de minciună să fie, de unde s-a pripășit la noi, la comuniști." Întinse mîna spre pahar. Nici nu observase cînd venise băiatul și-l umpluse din nou. Parcă își închipuia că e fără fund, putea să-l golească mereu că el se refăcea la loc. Bău din nou pe nerăsuflate să-și stingă năduful. Apoi iar tăcu, parcă dinadins, ca să se împrăștie ecoul acelor vremi în sufletul lui, să se aștearnă în locul vorbelor amare smerenia pe care o revărsa asfințitul peste toată lumea și peste inima lui.

„Mi se pare mie, sau am rămas cam singuri ? Se pregătește de asfințit. Io zic să ne ridicăm și noi și să mergem. Mai e cineva pe-aici, băiețică ?" îl chestionă pe chelnerul ce venise să mai toarne în pahare. Acesta le spuse că mai erau dincolo, în grădină, cîteva grupuri, conducerea plecase de multișor, însă dînșii dacă doreau, el putea să-i mai servească, avea și niște cozonac. Bătrînul refuză și se ridică în picioare. Luă totuși paharul de pe tava chelnerului, ciocni cu Cernea și bău încet, cu plăcere, cu ochii ațintiți pe apa pătată de uleiul stins al apusului. „Frumoasă zi, îngînă el. Știi ce, drăguță ? A început să-mi placă viața din nou. Păcat că prea tîrziu, la spartul tîrgului, cînd nu prea a mai rămas nimic..." „Dar nu credeți, îl întreba Cernea șovăitor, nici el nu știa de ce, că raportul de astă-primăvară ar putea constitui un nucleu pentru istoria partidului ?" Bătrînul tăcu un timp, încît Cernea încetă să mai spere că-l auzise, și tocmai cînd nu se mai aștepta la răspuns, îi zise : „Raportul ăsta, drăguță, dacă vrei să mă crezi, e un fel de mică

revoluție în partidul nostru. Vezi, cu așa ceva ar fi trebuit să începem. Așa ceva trebuia să facem noi, înainte de a trece la revoluția socială. Dar nu s-a putut. Nici acum asta n-o să producă peste tot mulțumire, din contră, prin unele locuri o să supere pentru că zgîndărește răni ascunse și se atinge de tabuuri. Trage, cum s-ar spune, perdeaua de pe minciună și lasă să se înțeleagă și cauzele. Așa că despre raport... jos pălăria, cum se zice. Istoria unui partid comunist însă, cum îți spuneam — mă refer la un partid apărut și dezvoltat în condițiile noastre —, e un lucru greu. Deocamdată, eu zic să ne mulțumim cu atîta. Și să ne ținem de ce am zis."

Întorcîndu-se cu bătrînul prin parcul palatului, spre ieșire, Cernea, plin de ecourile celor auzite, se simțea mai tînăr ca oricînd. În esență, ce spusese bătrînul nu fusese pentru el o noutate, în linii generale cunoștea totul foarte bine. În gura bătrînului sunaseră însă altfel, îmbibate de o lungă și zbuciumată experiență de viață și de luptă și strecurate prin sita deasă a sentimentelor cele mai intime. De aceea se simțise ca un copil ascultîndu-și bunicul în timp ce acesta deapănă o poveste cunoscută, mereu proaspătă și emoționantă, despre întîmplări și ființe îngropate de timp, înviate mereu prin amintire, așezîndu-se alături ca niște umbre dătătoare de fiori, de spaime și înfricoșate gînduri.

Modificarea manualelor și cursurilor devenise sarcina centrală a ministerului, ocupînd cea mai mare parte a timpului lui Cernea. Disciplinele școlare, aproape fără excepție, trebuiau curățate de balast, de teoriile depășite, multe greșite de la bun început, antiștiințifice, și mai ales puse de acord cu evoluția cunoașterii, cu noile repere ale gîndirii social-politice. Trebuia făcut totul repede, pentru că anul școlar bătea la ușă. Cernea nici nu vedea practic posibilitatea tipăririi lor pînă la deschiderea școlii, în afară de cîteva cazuri izolate. Unele discipline

trebuiau predate oral, în cel mai bun caz după cursuri dactilografiate, urmînd ca tipărirea să se facă ulterior. Esențial era însă să se elaboreze criteriile și jaloanele reorganizării materiei, să se stabilească precis ce trebuie eliminat și, lucrul cel mai greu, să se definească și contureze cu maximum de rigoare științifică elementele noi, materialul proaspăt, inedit, fără de care instrucția publică ar fi fost condamnată să sufere în continuare.

Cernea tocmai fusese invitat la rectoratul Universității pentru discutarea propunerilor de schimbare a manualelor și cursurilor de istorie națională. Direcția pe care o conducea în minister fusese curățată, în mare măsură, de edecuri și împrospătată cu cadre tinere, chiar dacă nu excepțional pregătite, la nivelul noilor exigențe, dar receptive la spiritul vremii, dornice să se înhame la munca migăloasă, dificilă, de curățire a conținutului școlii românești. Mai anevoioasă se dovedea a fi alcătuirea nucleelor capabile să asigure rafistolarea cursurilor, atît din punct de vedere al datelor științifice propriu-zise, mai ales în sfera științelor pozitive, cît și al viziunii, al concepției și adevărului obiectiv în domeniul științelor sociale.

Cernea fu primit de profesorul Caramitru, rectorul, și introdus în sala de consiliu. Fu prezentat și invitat să prezideze ședința, dar el preferă să asiste, lăsîndu-l pe rector să îndeplinească treaba de rutină. Pentru moment nu avea de făcut altceva decît să asculte raportul comisiei și părerea specialiștilor. Abia după aceea materialul avea să fie definitivat și avizat de conducerea ministerului. Șeful comisiei, conducător de catedră la istoria națională, expuse critica de principiu a materiei predate și prezentă punctele de vedere în legătură cu direcțiile în care urma să fie orientată înnoirea. Această parte a raportului fu destul de sumară, mărginindu-se la afirmații generale despre dogmatismul perioadei precedente, ce încorsetase istoria patriei eliminînd capitole importante sau prezentîndu-le trunchiat, precum și la enumerarea unor principii extrase din documente de partid recente, privitoare la rolul istoriei naționale

în societate, ca de pildă : „Istoria este oglinda conștiinței de sine a poporului", „Istoria este izvor de învățăminte prețioase pentru noile generații", ș.a. Baza raportului o constituia însă referirile, destul de bine sistematizate, la o serie de momente importante ale trecutului patriei. Fură luate la rînd principalele date ale istoriei antice și medievale, figurile proeminente de conducători și domnitori, marile bătălii pentru neatîrnare împotriva năvălitorilor, a imperiilor timpului, și apoi etapele distincte ale istoriei moderne — începînd cu revoluția lui Tudor, trecînd prin cea de la patruzecișiopt, Unirea Principatelor, Războiul de Independență, Unirea cea mare, și încheind cu eliberarea României de sub jugul fascist și instaurarea noului regim social-politic. Competent întocmite, fără cuvinte de prisos, urmînd o logică riguroasă, prezentarea făcu o impresie bună. Rectorul consultă adunarea dacă să se facă pauză, dar toată lumea fu pentru trecerea la discuții. Cîțiva vorbitori elogiară materialul, comisia, raportorul, făcînd sugestii de completare necesențiale, în ordinea periodizării propuse de comisie, respectînd metoda de lucru a acesteia, firul expunerii. Cernea se vedea și el tentat să admire calitățile pedagogice ale textului, claritatea, adîncimea, seriozitatea tratării fiecărui punct în parte, conștient că în acțiunea întreprinsă asemenea atribute sînt esențiale. Trebuia să se ofere dascălilor de istorie un îndreptar concis, de o severă profesionalitate, pentru a le permite reorientarea din mers a predării, fără riscul distorsionării disciplinei, fără suprapuneri și repetiții inutile, fără improvizații. În același timp, stăruia în el o netă insatisfacție, generată tocmai de defectele acestor calități. Ceva fundamental scăpase raportului, ca unui artizan ce realizează componentele unei statui, dimensionate și fasonate perfect, dar fără simțul ansamblului, al îmbinării unitare.

Cernea își scosese stiloul, pregătindu-se să-și schițeze observațiile, să definească impresia de incomplet, de neterminat, de nesatisfăcător ce se preciza în mintea lui, cînd, un nume rostit de rector îi atrase atenția... „Poftiți, tovarășe Bilciurescu, spu-

sese acesta, aveți cuvîntul !" Bilciurescu ? Asta îi suna familiar. Bilciurescu... Bilciurescu... răscolea grăbit în memorie, dar cel ce purta acest nume, aflat în colțul opus al mesei puse capăt acestei căutări. El era, desigur, domnul profesor Bilciurescu... fostul său dascăl de istorie la universitate. Doamne, de cînd nu-l mai văzuse. De la terminarea facultății, cu puțin înainte de începerea războiului, deci de prin 1938. Aproape trei decenii ! Da, fără un an, trei decenii. Cum îl pierduse din vedere ? Cum de nu mai auzise nimic despre el ? O somitate în științele istorice ! Cine nu-l cunoscuse pe Bilciurescu ? La cursurile lui veneau studenți de la tot felul de facultăți, atrași atît de retorica plastică, de patosul subtil al discursului didactic, cît și de originalitatea interpretărilor, deosebit de îndrăznețe, personale și întotdeauna plauzibile. În disputele istorice de pe vremea aceea se afirmase ca un debateur de temut. Cernea își aminti, nu fără un fior de admirație, că Bilciurescu îndrăznise să se ia în colți chiar cu Iorga, contestînd o opinie a marelui savant. Apoi el plecase în provincie, ca tînăr profesor de istorie, și își pierduse din vedere magistrul, nu mai auzise vorbindu-se de el. Venise războiul și... A, războiul ! Acum își amintea, se vorbise atunci de Bilciurescu, de niște proteste contra dictaturii, contra nemților. Da, da, da, uite, domnule, uitase, nu semnase memoriul de protest trimis lui Antonescu, de savanții români, în care se scria cu un înalt simț al responsabilității patriotice că «un cumplit dezastru amenință ființa neamului nostru ?» Cîți ani să fi avut profesorul cînd a terminat el facultatea ? Nu cu mult sub 50 de ani. Asta înseamnă că acum se apropie de 80 ? Dealtfel, își cam arăta vîrsta. Cernea citi pe chipul lui semnele unei macerări adînci, urmele unei mistuiri puternice, parcă chipul, rămas întreg, ar fi fost de scrum și numai cu o suflare puteai să-l împrăștii, așa cum se întîmplă uneori cu bucățile de lemn arse în cămin. Totuși, viața pîlpîia neînvinsă în ochii lui ageri, scînteietori, neastîmpărați, ca și în vocea subțire dar clară și fermă, sigură. „M-o mai recunoaște oare ? se întreba Cernea. Imposibil, după atîția ani !" Era amărăciune și mustrare către

sine în aceste cuvinte. Să trăiască el de atîta timp în Bucureşti şi să nu se intereseze într-un fel sau altul de fostul dascăl pe care-l admirase atît, pe care încercase să-l imite ca proaspăt profesor ! Ce-o fi făcut în aceşti ani ? Un om de ştiinţă eminent şi un mare patriot ! Da, asta fusese, un patriot veritabil, de marcă, un înflăcărat făurar de şcoală istorică românească modernă, nu un simplu documentarist. Un gînditor, un creator de concepte solide, verificate, inatacabile, adică tocmai aceea ce avea nevoie poporul român. Şi un talentat, entuziast şi cald magister, un patern îndrumător al atîtor generaţii de studenţi pe căile întortocheate, unele neluminate încă, ale trecutului patriei. Un rar animator.

Bilciurescu spuse şi el cîteva fraze de complezenţă despre referat, apreciind truda colegilor mai tineri de a îmbunătăţi predarea acestei ştiinţe, vitale subliniase el, pentru neamul românesc. Îşi exprimă emoţia şi recunoştinţa pentru atenţia acordată de conducerea ţării punerii istoriei româneşti în drepturile ei legitime. Dar tocmai asta, adăugă, îi obligă foarte mult pe cei de faţă şi pe toţi slujitorii ştiinţei. Se declară nemulţumit de critica făcută în referat manualelor de istorie a României, alcătuite în perioada postbelică. Consideră că dacă nu ştii foarte bine ce ai de îndreptat nu prea ştii nici cum să îndrepţi. Or, aici nu era vorba de îndreptări oarecari, era de aruncat la coş un morman de gunoi şi de construit cartea de istorie aşa cum trebuia. Colegii mai tineri se referiseră la ultimele documente de partid. Îşi cerea iertare, poate li s-o părea că e prea rezolut, asta era meteahna lui mai veche, şi viaţa, oricît se străduise, nu i-o putuse înlătura, dar referirile respective fuseseră superficiale, cam de formă. Acele documente conţin mult mai mult decît spuseseră ei, sînt un rechizitoriu intransigent, chiar vehement, la adresa gravelor denaturări aduse istoriei patriei. Dar o să revină la documente. S-au făcut greşeli în istorie ? Greşeala e un act neintenţionat, făcut uneori chiar cu bune intenţii, dar provocat de neatenţie, de neştiinţă, de pripeală. Oare greşeli au fost teze ca acelea că România era în 1918 un stat im-

perialist, expansionist, care și-a lărgit teritoriul ocupînd pămîntul unor țări străine, sau că România e un stat tipic multinațional, bazîndu-se pe asuprirea altor popoare, deci un fel de închisoare a popoarelor cum botezase Lenin Rusia ? Oare simplă greșeală a fost infuzarea sentimentului de rușine noilor generații pentru uriașele sacrificii făcute de poporul român în primul război mondial ca să se unească și să-și apere glia ? Rușine pentru că acest pămînt, în sfîrșit reunit, a fost udat cu sîngele a 800 000 de români ? A trebuit, uite, să se ducă, acum cîteva zile, conducerea țării și să se descopere în fața mausoleului de la Mărășești, să se plece cu venerație în fața eroilor națiunii și să spună „Memoria celor căzuți aici să trăiască veșnic în conștiința poporului", ca să îndrăznim să vorbim de acea pagină glorioasă a neamului nostru ! Și numai de Mărășești e vorba ? E vorba de atîtea locuri sfinte pe care le-a bătut cu pasul în ultimii ani noua conducere a patriei, scoțîndu-le din bezna în care fuseseră aruncate. Din greșeală, cum mai spun unii din colegii noștri, adăugă el sarcastic. Și tot greșeală a fost, își continuă rechizitoriul, imperturbabil, cu vocea aceea subțire, țipată, o voce ca o lamă de brici ce tăia în carne vie, tot greșeală a fost că din știință și din conștiința istorică a fost șters cuvîntul națiune, și nicăieri nu s-a mai vorbit de specificul național, ca și cînd acesta ar fi fost o boală urîtă și nu trăsătura noastră spirituală distinctă, unul din bunurile noastre cele mai de preț ? Da, ale naibii greșeli, ricană el, cum s-au nimerit ele să lovească tocmai unde ne durea mai mult ? Tot din greșeală s-a radiat din istorie moștenirea națională progresistă, iluministă, epocile de renaștere ? Va să zică, le numără el pe degete, domnitorii fuseseră exploatatori feudali și atît, Tudor Vladimirescu un boiernaș de țară, pașoptiștii burghezi șovăitori, rupți de popor, burghezia de la naștere și pînă la moarte o pacoste. Atunci ce ne mai rămînea ? Praful de pe tobă ? Din greșeală au fost aruncați în groapa cu vechituri netrebuincioase marele Xenopol și marele Iorga, cei ce descifraseră drumul nostru istoric adevărat ?

Bătrînul se strădui să păstreze o aparență de calm, dar Cernea ghici după tremurul mîinilor slabe, așezate pe masă, cuminți, ca în poală, ca și după ușoara bîțîială a capului pleșuv, cu o pieliță albă, subțire, încrețită pe craniu, că e foarte surescitat. Respira încet, dar Cernea bănui prin haina lui de stofă groasă, gri-fer, croită după moda veche, inima bătînd repede, nu speriată, ci răscolită de ceea ce spunea. Făcu o pauză scurtă, după care deschise puțin brațele către colegii lui. Și acum să i se dea voie să revină la documentele de partid. Sigur, el enumerase cîteva greșeli, în ghilimele, făcute în istoria națională. Dar să-i dea voie onorații colegi să-i întrebe : de ce, de ce s-au comis toate aceste abuzuri, incalificabile, cu istoria României ? Oare din întîmplare, de florile mărului ? Nu ! Răspunsul just, deschis, îndrăznet se află tocmai în aceste documente la care s-a referit formal, să-i fie din nou iertat, referatul. Exista un scop : dezmembrarea statului nostru național, destrămarea poporului român.

Asistența începu să se foiască, se auziră murmure. Rectorul, se văzu nevoit să intervină : „Noi v-am ruga, tovarășe Bilciurescu, să nu facem asemenea afirmații care, vă rog să mă scuzați, par tendențioase. Să ne menținem în limitele aprecierilor oficiale." Ochii bătrînului scînteiară mai intens, dar gura îi amuți, iar Cernea parcă simți că privirile i s-au ațintit asupra sa, întrebătoare, așteptînd răbdător ceva... Ascultase pînă atunci, captivat, cu sufletul la gură, acel adevărat act de acuzare al fostului maestru, parcă sculat din morți anume pentru a-și împlini o îndatorire. Regăsise aceeași minte sfredelitoare, neodihnită, neobosind să se lupte cu falsul, cu reaua-credință, cu intențiile dubioase, cu toate duhurile ce pîndeau din umbră interesele patriei și înjoseau știința al cărei slujitor nu pregeta să fie. Cernea interveni, cenzurîndu-și cît putu ironia, deși i-ar fi făcut plăcere să biciuie puțin suficiența asistenței, care avea păcatele ei nemărturisite în drama de care vorbise fostul profesor. Atrase atenția că tovarășul Bilciurescu nu numai că nu ieșise din limitele aprecierilor oficiale, făcînd afirmații tenden-

ţioase, cum se spusese, dar se menţinuse strict chiar în litera documentelor menţionate. Ca atare, el credea că întreruperea nu fusese prin nimic justificată şi îl rugă pe tovarăşul profesor să-şi continue nestingherit interesantul expozeu. Adăugă doar că e bine să se reţină că nu s-au adunat acolo să facă o treabă pe jumătate, şi că îndeplinirea sarcinii puse de conducerea partidului, o sarcină presantă şi extrem de grea şi complexă, cere din partea lor, a istoricilor — şi le-ar cere îngăduinţa să-l numere printre ei, măcar în calitate de fost student al stimatului profesor aici de faţă, chiar dacă numai la coadă —, cere deci, o exigenţă maximă. Excedat, rectorul deschise larg braţele şi, fără nici o supărare, cu un zîmbet bonom, îl invită tăcut pe bătrînul profesor să continue. Ceilalţi se mişcară, unii dădură din cap a mirare, arătîndu-se mai descumpăniţi decît erau în realitate, cîţiva însă aprobară cu mişcări energice, şi pînă la urmă toate privirile se îndreptară, din nou, curioase, spre vorbitorul conturbat. Bîlciurescu păru să nu se formalizeze şi continuă, ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. Nu se prefăcu, profesional, că a uitat unde rămăsese, ci reluă exact de unde se întrerupsese. Le spuse că în esenţă cam asta ar trebui să fie, după părerea lui, punctul de pornire al referatului, ca şi al întregii lucrări de refacere a manualelor şi cursurilor de istorie a patriei. Sintetiză apoi cu o capacitate de concentrare şi sistematizare deloc diminuate faţă de perioada cînd îl cunoscuse Cernea, trei direcţii de bază în care vedea că trebuie intervenit şi schimbat conţinutul disciplinei. În primul rînd, reconsiderarea moştenirii istorice a poporului român, faţă de care ei, ca profesionişti şi patrioţi, aveau mari datorii neachitate, şi fără cunoaşterea căreia tinerele generaţii sînt profund frustrate, iar istoria ţării devine o caricatură, nu o ştiinţă. În al doilea rînd, dezvoltarea tezei despre naţiune în spiritul concepţiei enunţate sistematic, în ultima vreme, de conducerea ţării, şi în legătură cu asta studierea şi elucidarea specificului naţional, factor, după el, fundamental în continuarea şi ridicarea pe o treaptă nouă a civilizaţiei românilor. În sfîrşit, consolidarea ştiinţifică a teze-

lor cheie ale istorici naționale, combătute, pe bază de falsuri și interpretări politico-pragmatice, de alte școli, și, în această lumină, slujirea și apărarea intereselor neamului puse grav în primejdie de ceea ce se petrecuse în deceniile anterioare prin preluarea iresponsabilă tocmai a punctelor de vedere potrivnice, în întregime inventate. Se păruse că a terminat, dar în ultima clipă se răzgîndi și mai adăugă, cu un deget ridicat în aer, prevestitor, că un istoric lipsit de fiorul patriotismului este din punct de vedere științific un avorton, iar din punct de vedere social un potențial trădător de neam, cu voia sau fără voia lui. Urmă o tăcere prelungită, penibilă, toți ochii îndreptîndu-se întrebător spre Cernea. Acesta tăcu, astfel că adunarea se văzu nevoită să se descurce singură. Rectorul întrebă dacă mai sînt observații, însă șeful comisiei, cel ce prezentase referatul, făcu propunerea să se oprească aici, să se refacă materialul — și cu un gest de reverență îl invită pe Bilciurescu să ia parte la această muncă, integrîndu-se comisiei —, urmînd ca în scurt timp să fie convocată o nouă reuniune pentru definitivarea lui.

Istoricii se ridicară de pe scaune, scîrțiindu-le zgomotos, dezmorțindu-se. Rectorul se pregătea să-l conducă pe Cernea, dar acesta se îndreptă spre Bilciurescu, înconjurat acum de cîțiva tineri și felicitat călduros prin energice scuturări ale brațului neputincios, cu carnea aproape topită. Cernea se aplecă de genunchi și de umeri, era mult mai înalt ca bătrînul, și i se adresă, vorbind tare, aproape de urechea lui, așa cum faci cu oamenii surzi, deși bătrînul nu arătase că ar suferi de așa ceva. „Mai mă cunoașteți, domnule profesor ? Vă mai aduceți aminte de mine ?" Ceilalți se retraseră, discret, deși se vedea că ardeau de curiozitate să asiste la conversație. Bătrînul nu se grăbi să răspundă, îl privi un timp pe Cernea cu ochișorii lui agili — ochi de copil iscoditor și neastîmpărat, își zise Cernea, mirîndu-se de acest infantilism prefăcut —, dîndu-i parcă să înțeleagă că nu, nu-și aduce aminte nimic, habar nu are. Apoi, fără nici o tresărire a mușchilor feței, fără nici cel mai mic zîmbet sau semn

de familiaritate, îi vorbi, înlocuind vocea piţigăiată dinainte, cu una domoală şi calmă, avînd un uşor tremolo baritonal. „Cum să nu te cunosc, domnule Cernea ! Se poate ? Chiar mă miră că mă întrebi ! — şi spuse aceste cuvinte un pic supărat. Ori ţi-ai închipuit că m-am ramolit, ai ? Şi izbucni într-un rîs moale, împungîndu-l pe Cernea cu degetul în plex. Dacă te cunosc ? Păi ai uitat că am vrut să te opresc la catedră, şi ca un abraş ce erai, ai tulit-o să faci apostolat ? Ce-ţi închipui dumneata, că treizeci de ani, dar nici atîţia n-au trecut, sînt un mileniu ? Apăi proastă istorie te-am învăţat. Eu nici nu ştiu cînd s-au dus, deşi..." şi făcu un gest cu mîna a lehamite.

Rectorul, în calitate de gazdă, se ataşă celor doi, zîmbind afabil şi curtenitor cînd spre unul, cînd spre celălalt, vroind parcă să le spună că se află sub aripa lui ocrotitoare. Cernea lega greu conversaţia cu bătrînul, parcă nu era în apele lui, un rest de timiditate ieşise la iveală din vremea cînd examenele cu acest bărbat constituiau prilejuri de mari emoţii. Îl salvă rectorul, propunîndu-le reţinut, dar cu o persuasiune căreia nu i te puteai sustrage, să meargă să bea o cafea în cabinetul lui şi să mai schimbe cîteva cuvinte despre vremurile de odinioară. Bilciurescu primi oferta cu promptitudine, înviorat, recunoscînd că nimic pe lume nu-l desfată mai mult ca o cafea bună, fierbinte. Nu pierdu însă prilejul, în drum spre biroul rectorului, să deplîngă renegarea de către Cernea a vocaţiei şi ratarea frumoaselor perspective ce i le deschidea profesia de dascăl în cea mai minunată dintre disciplinele ştiinţifice privitoare la om şi la societate. Cernea încercă să braveze, spunîndu-i că mai importantă decît predarea istoriei este făurirea istoriei, dar simţea că ceea ce spune n-avea sare, n-avea nici un haz, erau vorbe goale, baloane de săpun. Într-adevăr, îşi renegase vocaţia, şi cuvintele bătrînului profesor, a cărui întîlnire răscolise în straturi adînci, căzuseră ca un blam. Se simţi gol şi mic, un fel de student repetent, răzleţit de promoţia sa care se dusese înainte, ajunsese unde trebuia, îşi făcuse datoria, îşi împlinise menirea. Se întîlnea cu acest trecut, cu marea lui pa-

siune, cu şansele şi obligaţiile morale pe care le avusese şl, parcă, între anii de atunci şi clipa de acum nu se mai găsea nimic. Da, îşi părăsise profesia, risipise agoniseala, tot ceea ce acest om, universitatea, ştiinţa îi oferiseră cu dărnicie. Parcă ghicindu-i gîndurile, rectorul îl informă răbdător pe Bilciurescu, cu aerul că iniţiază un profan într-o teorie complicată, că tovarăşul Cernea nu numai că nu a ratat nici o perspectivă, dar a ajuns un important demnitar în lumea şcolii, un îndrumător cu orizont larg şi spirit înnoitor, preţuit şi respectat de cadrele didactice, aşa că tovarăşul profesor nu putea decît să se mîndrească, să se ţină mare cu fostul său student. A da ţării astfel de oameni este, după el, aspiraţia supremă, firească, a oricărui dascăl şi, iată, tovarăşul Bilciurescu reuşise ca... Bătrînul îşi bîţîia uşor capul, probabil că suferea de „Parkinson", dar lui Cernea i se părea că prin aceasta neagă argumentele şi laudele rectorului şi spune mereu : „Nu, nu, n-a făcut nici o brînză, s-a lăsat de meserie, a umblat teleleu, s-a ţinut de alte bazaconii, n-a fost ce-am crezut, m-am înşelat cu el, un fel de haimana, asta a ajuns."

În cabinet, rectorul îi pofti pe canapea şi îşi trase şi el un scaun lîngă măsuţa din faţa acesteia, dar distanţîndu-se puţin, cu gesturi anume, aşezîndu-se nu faţă în faţă, ci în profil, dînd să se înţeleagă că joacă un rol neutru, de chibiţ, iar ei să nu ţină seama de el, să vorbească nestingheriţi, ca şi cînd n-ar fi nimeni de faţă. „Poftiţi, păreau să spună gesturile lui, evocaţi trecutul dumneavoastră după pofta inimii, amintiţi-vă cum a fost în acei ani, cînd unul era tînăr de tot şi avea viitorul în faţă, iar celălalt o autoritate ştiinţifică recunoscută, în plină afirmare pe firmamentul culturii româneşti." Dealtfel el trebuia să se ocupe şi de cafea şi mai avea şi de dat un telefon urgent, de aceea ei să nu se jeneze.

Cei doi nu se mai întoarseră însă la trecutul îndepărtat, nu mai evocară frumoşii ani, frumoasele vremuri... Cernea întrebă, ezitînd puţin, sincer îngrijorat, ce făcuse domnul profesor Bilciurescu în ultimii cincisprezece, douăzeci de ani, de ce se eclip-

sase, în ce domeniu lucrase, ce se întîmplase cu el. „Eeee, dragă domnule Cernea, îl întrerupse brusc bătrînul, asta este o poveste așa de lungă și așa de urîtă încît nu e acum nici locul și n-avem nici timpul să ți-o spun. Și nici plăcere mare nu-mi face. Dumneata nu știi ce s-a întîmplat cu noi? Vorbeam mai înainte de așa zisele greșeli săvîrșite în istorie. Puteau astea să nu-i privească și pe istorici? Cel puțin pe unii dintre ei, care nu le-au acceptat, n-au vrut să închidă ochii, n-au cedat și au refuzat să le slujească? Ce să fac, am făcut pușcărie, domnul meu. Reacționar, idealist, apologet al burgheziei și toate celelalte." „Tot timpul ați fost închis?" se crispă Cernea. „Nu chiar... Cu intermitență, și rîse amar. Prin '56 mi-au dat drumul. Îmi găsisem un post la Biblioteca de stat, fișam cărți de știință. În '58 însă m-au anchetat din nou. Vezi doar cît de puțin m-au tolerat în libertate. Ce mai făcusem? Fișam doar cărți. Se ascuțise însă din nou lupta de clasă în ideologie. Asta se pretindea că e motivul. Și, uite așa, am mai stat vreo trei ani la răcoare." „Ați avut proces?" nu se putu Cernea abține să nu-l descoase pe bătrîn, deși îi producea oroare această indiscreție și se aștepta ca Bilciurescu să i-o taie scurt, să-i zică ceva de la obraz. Dar bătrînul, deși arțăgos în știința lui, cum se dovedise doar cu puțin timp înainte, în ale vieții se arăta pașnic și docil. Răspundea cuviincios, cu o voce tărăgănată, fără vlagă, parcă ar fi vorbit în somn. „Proces? Prima dată n-au simțit nevoia, a doua oară au improvizat ceva, dar ce legătură avea asta cu legea, cu principiile de drept? Formalități, domnule Cernea!" „Dar pe urmă, a doua oară, n-ați revenit la istorie?" „Ei, tinere dragă, cine mă primea? Aș fi revenit cu dragă inimă, dar nu mai era istoria de mine. Totuși am avansat în grad. M-au primit într-un mic post de administrație la Editura Academiei. Trebuia să-mi cîștig existența. Nici fiul meu nu avea slujbă, făcea traduceri, acasă, din literatura engleză, știi doar, sau nu știu dacă știi, și-a luat doctoratul la Oxford. Dar cum am spus, povestea e lungă și neplăcută, tare neplăcută. Și, uite, îl plictisim pe domnul rector." Rectorul, își

potrivise la început un zîmbet de circumstanță cît mai binevoitor cu putință, rămînînd cu el înțepenit pe față mult timp în ciuda cursului luat, de discuție ; își schimbase însă cu încetul expresia, propunîndu-și să fie sobru, dar reușind să arate plictisit. „Cu atît mai mult, continuă bătrînul, cu cît îi datorez personal foarte mult, poate cel mai mult. În afară bineînțeles de atmosfera și spiritul general din societate, fără de care și bunăvoința lui ar fi fost zadarnică. Dar, uite, cu sprijinul său am ajuns iar să-mi spun cuvîntul într-un for de specialitate." Rectorul folosi prilejul să intervină pentru a atenua ușoara încordare dramatică ce se crease. „În ultimii ani, într-adevăr, datorită climatului nou statornicit în științe, și nu numai în științe, în politică în primul rînd, dealtfel, ce să vă spun, tovarășe director general, dumneavoastră cunoașteți mai bine... da, în aceste condiții, domnul Bilciurescu a revenit în istorie. Cu competența și capacitățile dumisale, în ciuda vîrstei și a ceea ce a avut de... s-a afirmat, firesc, imediat. A reînceput să publice în revistele de specialitate, noi îl folosim în calitate de consultant, și ați fost în măsură să vă dați seama cu cîtă eficiență... În plus, domnia sa lucrează, acum e pe sfîrșite după cîte știu, la un nou tratat de istorie a României și sînt convins că va fi o lucrare de referință... Se va bucura îndubitabil de ecoul cuvenit și peste hotare." „Ooo, extraordinar, se animă Cernea, vă felicit. Mă bucur, mă bucur din tot sufletul, domnule profesor, și vă doresc tot succesul din lume."

Profesorul rîse ușurel, cucerit de această efuziune. „Mulțumesc, tinere, îmi fac bine sentimentele dumitale sincere. Ce să fac, debutez a doua oară. Și pot să te informez, dacă nu știi, că acest fenomen capătă proporții. Toți din generația mea, indiferent de disciplină, care au ceva de spus, se grăbesc s-o ia de la capăt. Al doilea debut, la bătrînețe, iată ceva cu adevărat nou în științe, în cultură. Dealtfel, și vîrsta ne zorește. Dar resurecția noastră n-ar fi fost posibilă fără această bruscă și radicală schimbare de climat social. Cum să stai degeaba, cînd te bucuri de libertate și de stimă ? Cum să nu vibreze coarda sen-

sibilă a unui istoric, atunci cînd conducerea țării face din nou elogiul virtuților neamului și, păstrînd desigur poporul atent în prezent și în viitor, îi întoarce totuși fața și spre trecutul său milenar, glorificîndu-l ? Ar trebui să fiu un netrebnic, nu cronicar. Nu pot sta, tinere ! Uite, în ciotul meu bătrîn au dat lăstari, înfloresc și eu din nou la adînci bătrîneți. Și atît cît mi-a mai rămas din viață, vreau s-o închin științei și neamului meu."

Încurajat de ieșirea bătrînului din terna lui psihologie resemnată, de scurta scăpărare a elanului și disponibilității sale, regenerate de un nou impact cu societatea, cu epoca, Cernea îndrăzni să-l mai întrebe : „Dar de ce nu ați încercat, domnule profesor, să luați contact... Să apelați la vreunul din noi ? Poate am fi reușit, totuși, să... Ați fost prea izolat. N-ați putut să vă informați ?" „Nu, domnule Cernea, înțeleg ce vrei să spui. În ce te privește, de pildă, am fost foarte bine informat, încă de la început. Nu, n-am vrut să apelez la nimeni, în primul rînd la colegii mei nu, m-am ferit să compromit pe cineva. Ceea ce mi s-a întîmplat a constituit pentru mine o ciocnire cu istoria, nu cu oamenii. Cunoscînd legile istoriei, mi-am dat seama că oamenii sînt neputincioși. Și dacă cei ce cad vor să se agațe, nu reușesc decît să-i antreneze și pe ceilalți. Deși am fost infirmat în convingerile mele. Nu că aș fi supraestimat istoria... invers, am subestimat-o. Căci ceea ce s-a petrecut n-a fost decît o malformație provocată de factori subiectivi. Au fost și cauze obiective, evident. Dar accidentale, vremelnice, prelungite dincolo de limitele firești de obediența și primitivitatea omului, de măruntele lui calcule, de josnicia unor interese singulare. Nu ale omului de rînd, bineînțeles, ale omului potentat, ajuns printr-un oarecare concurs de împrejurări în vîrful piramidei. Nu mă refer la o singură persoană, ci la o categorie. Niciodată n-aș fi putut primi un mai acut corectiv al concepției mele istorice... Ca ființă umană m-aș fi lipsit, desigur, cu riscul de a rămîne într-o relativă ignoranță. Dar judecînd la rece, ca specialist, trebuie să mărturisesc, deși pare nelalocul lui, că asemenea experiențe au o utilitate incontestabilă pentru știință. Dacă

pentru verificarea teoriilor sociale ar exista alt cobai decît omul, ar fi ideal. Dar ca fost student al meu, trebuie să-ţi dai seama că este imposibil. Istoria, ca disciplină ştiinţifică, se hrăneşte din suferinţa omenirii, din erorile epocilor, din destinul unor generaţii întregi. Această idee m-a împăcat cu viaţa. Am început să mă consider, şi rîse iar potolit, amar, bătrîneşte, material de laborator pentru propria mea specialitate. Din păcate, există un handicap — vîrsta ! Dacă aş fi putut valorifica profesional mai devreme drasticul corectiv administrat de viaţă... Căci am înţeles totuşi, pe propria-mi piele, că oamenii fac istoria. Oamenii o fac şi tot oamenii o suportă. Acesta este adevărul meu suprem. Sigur, în anumite condiţii, etcaetera. De reţinut, deci, că unii o fac şi alţii o suportă. După cum se vede, condiţiile acţionează diferit asupra lor. Pentru unii benefic, pentru alţii nefast. Iată, dragă tinere... domnule Cernea, înţelepciunea mea cea nouă. Dacă cei ce dirijează construcţia istorică sînt luminaţi, în aceleaşi condiţii, cei ce o practică şi o suportă trăiesc altfel. Aşa cum se întîmplă de doi-trei ani încoace în România. Poate merita să sufăr ce am suferit pentru a pricepe atît. Ei, îţi dai seama, sînt şi eu niţel ipocrit. Spun asta pentru că îmi convine deznodămîntul. Altfel aş fi dus înţelepciunea cu mine în groapă. Aşa, ce se întîmplă e şi o recompensă, şi o răzbunare postumă. Te-am ameţit, domnule Cernea, dar dumneata ai vrut-o. Eu... nu mai am nici o pretenţie şi nici o autoritate asupra dumitale şi îmi pare rău..." Cu aceste cuvinte încheie, rîzînd înveselit de-a binelea, aproape sughiţînd de ilaritate, ca un profesor ce face glume cu foştii elevi, şi de care doar el se amuză.

Cernea înţelese ce reazem interior făcea să nu se prăbuşească această ruină fizică, această buturugă devorată aproape în întregime de flăcări, scrum păstrînd prin minune forma iniţială a materiei. Rectorul ieşise între timp, chemat de treburi urgente, astfel încît sfîrşitul conversaţiei se desfăşură numai în doi. Cernea îi propuse lui Bilciurescu să-l ducă acasă cu maşina, dar bătrînul refuză. Nu stătea departe, pe Batiştei, şi-apoi se obişnuise să meargă pe jos. Nici în tramvai nu se mai urcase de ani

de zile. La început ca să facă economie, apoi din deprindere. Îi făcea bine mersul și nimic nu-i plăcea mai mult decît să simtă pămîntul sub talpă. Căpătase ideea fixă a lui Anteu. Se părea că se deconectase, rîdea după fiecare frază, ca după o glumă bună. Se ridică greoi, își netezi hainele de croială veche, mult prea groase pentru acel anotimp și dădu să se înțeleagă că se retrage. Mai zăbovi însă, și Cernea prinse din zbor că ceva îl mai reținea. Într-adevăr, asigurîndu-se că nu vine nimeni pe ușă, se apropie de el și îl întrebă cu o voce scăzută : „Dar dumneata, tinere, te consideri realizat ?" Cernea ridică umerii, fără să se gîndească ce are să răspundă. Bătrînul îl iscodea cu ochii aceia ageri ce i se plimbau pe față ca niște viespi. Tăcerea se prelungi și Cernea mai ridică o dată din umeri, parcă întrebîndu-se și el, mirîndu-se, îndoindu-se. Totuși trebuia să spună ceva și deschise gura să încerce un răspuns la nimereală, pentru că nimic închegat nu-i venea în minte. Intră însă rectorul, și bătrînul, îngăduitor, îi puse mîna pe braț ca pentru a-l liniști. „Lasă, înginâ el confidențial, o să-mi spui altădată. Acum la bună vedere. Să știi că mi-a făcut mare plăcere." Și ieși bățos, refuzînd oferta rectorului de a-l conduce, amintindu-i că el e mai vechi în clădire și că ar putea să fie la rîndu-i, gazdă.

Cernea venise să-i aducă lui Suru vestea unei întîmplări care-l descumpănise, trezindu-i atît milă cît și repulsie. Nu putuse însă să deschidă gura și să-și vîndă noutatea, deoarece crainica televiziunii tocmai anunța în clipa aceea transmisia în direct a unei mari adunări populare. Apoi, captivat de desfășurarea mitingului, reuși să uite mobilul vizitei. Grupul în mijlocul cărula se afla șeful partidului era urmărit de camera de luat vederi în timp ce cobora o veche stradă în pantă, mărginită de o parte de ziduri de cetate, iar de cealaltă de clădiri masive, după toate aparențele foste reședințe militare. Pe coama

zidurilor străjuiau, în armuri, cu fuste scurte de zale și spade late la oblinc, centurioni romani și, printre ei, dispuși simetric, ostași daci în iţari, cu mici cușme pe cap, cu scuturi rotunde și săbii curbe, retezate la vîrf. Megafoanele transmiteau muzică patriotică și versuri celebrînd istoria patriei. Coborîșul dură mult pentru că, aproape la fiecare pas, din mulțime se desprindeau bărbați și femei cu buchete de flori. În sfîrșit, jos, la capătul străzii, unde se deschidea marea piață, în întîmpinare veni călare pe un cal alb cu valtrapuri domnești „însuși Mihai", cu binecunoscuta și semeața căciulă cu pană, cu lunga-i pelerină căzînd pe spate, în falduri elegante, pînă pe crupele puternice ale animalului. Primul unificator al românilor, așa cum domina el în statuile ecvestre, așa cum era cunoscut din efigii, din tablouri, ieșise pentru o clipă din granitul istoriei pentru a saluta o epocă nouă. Suru șopti : „Măi Vlade, să fi apucat taică-tău să vadă asta !" Căutătura înduioșată a lui Cernea îi dădu un sentiment de ușurare ca și cînd... ca și cînd... da, ca și cînd s-ar fi împăcat, în sfîrșit, cu bătrînul. „A fost un om politic mai mare ca noi, Manole... spuse dus pe gînduri Cernea. A văzut mai departe... A fost mai liber ! Pe el nu-l încolțeau prejudecățile, nu-l apăsa nici o doctrină decît... spiritul neamului... deși într-un fel, este și asta o doctrină. Noi credeam că el nu înțelege, îți amintești ? și ne căzneam să-l lămurim, să-l «luminăm», dar el vedea că noi eram ăia care nu reușeam să înțelegem și încerca să ne deschidă ochii... și suferea săracu fiindcă ne împăunam cu mărginirea noastră. Și, uite, a trebuit să treacă treisprezece sau paisprezece ani, cîți sînt ? ca să ajungem la ce spunea el atunci. Mă întrebi ce ar zice ? Ar zice : «bine că v-ați dezmeticit și voi, bine că v-a venit mintea la cap». Ar fi răsuflat ușurat că nu s-a pierdut sămînța neamului... Și ar fi putut să intre și el liniștit în pămînt. Fiindcă își pierduse nădejdea, și-și căuta sprijin, bietul de el, în... Vezi, măi frate, noi căutam atunci adevărul în cărți. Era acolo ? Era, dar numai în parte. Însă că nici pe ăla nu-l raportam la viață. Căci realitatea devenise tabu. Repede începuse să se sanctifice. De ce ? Pentru că o statornicisem noi. Devenisem

infailibili, infatuați ? Mai degrabă aș zice că eram neștiutori... pentru că n-am fost de rea-credință. Însă lucrul de căpetenie nu-l știam, și nici nu prea vroiam să-l facem, adică să ne uităm în gura celor ca bietul taică-meu. Cu toate astea afirmam sus și tare că teoria trebuie extrasă din practică și că primordială e viața materială. Ce sucit și circotaș mi se părea tata ! Și depășit în judecăți. Ce făcusem noi ? Desprinsesem din viață un adevăr general important : schimbarea ! Legea imperioasă a schimbării ! Nu mai aveam însă răbdare să verificăm ce se alegea din acest adevăr și ce ecou avea în viață. Și mai era ceva... Trăiam în umbra unor mituri prea mari ! Cine îndrăznea să le pună la îndoială ? Care dintre noi le-ar fi putut suspecta de eroare ? Despre acele personificări ale mitului credeam că sînt infailibile și desigur atotputernicia lor ne miruia și pe noi nițel. Cum ne apărea în comparație cu ele pensionarul Anghel Cernea, fost factor poștal ? Sau nea Marin Gruia, țăranul obidit de la Udupu, cu tragedia lui strict personală ? Ca niște purici lîngă elefant. Iată, după mine, cea mai mare miopie. Nici un mit nu poate fi pus deasupra omului ! Asta n-am să uit." „Hooo... mai oprește-te, iar te-ai încins și cine știe unde ajungi !" — încercă Suru să-l tempereze. „Încerc și eu să deslușesc ce-a fost, Manole. E o încîlceală mare, nu poți s-o desfaci dintr-o dată. Probabil, în capul tău lucrurile sînt mai simplu orînduite, și te invidiez. Gata, zic, i-am dat de cap. Dar după aia apare alt aspect, și altul, și altul. Ce să fac... asta e meteahna mea. Ia-o și tu cum e și nu-i mai da atenție. Suport-o !" „Te mai și plîngi... Hai, că începe mitingul !" Ascultară în tăcere.

Abia cînd se pregătea să plece, Cernea își aduse aminte de ce venise. „Uite, domnule, a început să mă lase memoria, se bătu cu palma peste frunte, știi ce s-a întîmplat astăzi ? Cutremură-te, Manole... David, Eftimie David, a fost găsit spînzurat în pădurea «Pustnicul»." „Cum ? Ce, ești nebun ?" „După toate probabilitățile s-a spînzurat în cursul nopții." Pe figura lui Suru se întipări o adîncă stupoare, se uita la Cernea fără să-l

vadă, iar obrazul îi devenise parcă de lemn. „David ?... David ?... repeta din cînd în cînd automat și numele suna în gura lui ca un efort de rememorare, ca și cînd n-ar mai fi știut despre cine e vorba, sau, tot atît de bine, ca o interpelare adresată trecutului. Îi apărea în minte statura fragilă, mîinile mici, chipul anormal de tineresc, cu ochii dilatați de lentilele ochelarilor. Îi vedea buzele subțiri, palide, spălate din cînd în cînd cu limba, așa cum fac pisoii, desfăcîndu-se într-un zîmbet ascuțit ca o lamă, sau într-un rîs pițigăiat, exaltat. Îi auzea vocea ca o vergea de oțel sfichiuind aerul, plesnind în carne, făcînd să țîșnească sîngele. Îl observase îndeaproape în ședințe, în contacte directe cu oamenii, aruncîndu-și nada și momind, momind... încolăcindu-se ca un șarpe în jurul victimei și sugrumînd-o, juisînd în clipa triumfului cînd putea să izbească, să taie, să îngenuncheze și să semene groază. Fusese înzestrat cu virtutea inteligenței, vie, spontană, subtilă, dar numai atît părea în el uman, toate celelalte caracteristici ale speciei — înțelegere, îndolală, dragoste, prietenie, milă, slăbiciune — lipsindu-i. Poate era nebun ? Alienat, un anumit tip de alienat, cu o logică strălucită, dar inversă decît cea firească ? Cu vreun an și ceva în urmă Suru aflase că fusese eliberat din postul de la regiune. Nemulțumirile se înmulțiseră și oamenii, căpătînd curaj, le dădeau glas. Începuse să plouă la centru cu sesizări, reclamații, memorii... Fusese scuturat bine și apoi mutat ca vicepreședinte al unui comitet oarecare, la București, pe undeva pe la rezervele de stat, sau așa ceva, oricum, o funcție destul de onorabilă totuși, care i-ar fi oferit posibilitatea să reflecteze și să-și corecteze deprinderile. Suru o considerase ca un tîrziu, dar binevenit act de dreptate elementară. Șansa dată omului o înțelesese ca un gest de clemență, dar și ca o palmă prin însuși sensul ei de omenie. Apoi îl pierduse din vedere, uitase de el.

„Nu înțeleg, recunoscu, dînd din umeri, nu înțeleg nimic. David... La orice m-aș fi putut aștepta de la el, numai la asta nu. Ce s-o fi petrecut ?" Cernea aflase unele amănunte. După schimbarea funcției, se transformase total. Nu mai rămăsese ni-

mic din despotul de la regiune, viclean și crud, din fanaticul jandarm politic ce „n-avea mamă, n-avea tată" și executa pe oricine cu surisul pe buze. Toate formidabilele ipostaze în care fusese cunoscut, temut și urît, le lepădase ca pe niște haine uzate. Și în loc ce apăruse ? Un boem blazat și ironic, mare amator și colportor de anecdote porcoase, unele cu iz politic, și, mai presus de orice, chefliu ratat. Intrase într-un cerc de artiști de varieteu, cu care-și petrecea nopțile prin restaurante, prin grădinile de vară ale Capitalei și în compania cărora se considera un fel de mecena, adulat ca un prinț. Dealtfel, David susținea financiar această societate din salariul lui încă destul de frumos și din economiile anilor cînd nu prea avusese pe ce să-și cheltuie venitul. Femeile îl cultivau pentru bani și pentru aura de demnitar libertin, iar unele pentru strania lui tensiune dublată de o fantezie grotescă de obsedat sexual. Da, în Eftimie David se trezise un nou demon, detronîndu-l pe cel vechi și luîndu-i locul, demonul erotic. Căzuse într-un fel de idolatrie pentru femeie, dar fără nimic sentimental, mai degrabă visceral, o exaltare rece constînd nu în admirație, ci în dispreț, nu în iubire, ci în ură. O patimă bestială învăluită într-o detașare aristocratică, într-un crepuscul de clasă veche în plină descompunere, iluminată spectral de fosforescența putregaiului. Le înjura pe femei tandru și scabros, privindu-le în ochi ca un șarpe, fără să lase să se vadă dacă e flămînd sau sătul, le poseda prin cuvînt, fără să le atingă, plătindu-le consumația și întorcîndu-le spatele. Cînd le spunea anecdotele lui triviale, le surîdea cu o gură aproape castă, dar neîndurătoare. Unii pretindeau că de fapt era un biet neputincios, un oropsit și că nu făcea decît să braveze, iar alții dimpotrivă, că-și căpătase reputația de mașină infernală. Oricum, se afunda zi de zi tot mai adînc în această mocirlă sau boală și lucrul ajunsese la urechea superiorilor. Se pornise o anchetă. Ei bine, tocmai în așteptarea apropiatului deznodămînt David se spînzurase.

Suru asculta aceste relatări deconcertat, ca pe o literatură incredibilă, de un senzațional ieftin. În imaginația lui încă nu

putea pătrunde această fizionomie a lui David, creionată din fragmentele de informație deținute de Cernea, bănuind că la acestea se adăugau și o peliculă subțire de interpretare personală, de subiectivitate, Vlad fiind întotdeauna înclinat să psihologizeze. „Dar cum s-a putut produce căderea ?" continuă el, întrebările punîndu-și-le mai mult sieși. „Asta tu poți să știi cel mai bine... Oricum, ai lucrat atîta timp cu el. Eu l-am cunoscut vag. E posibil să nu fi sesizat tu ceva de natură să constituie premisa acestei căderi ? În primul rînd, de ce a clacat acolo, la regiune ? Nu mi s-a părut omul cel mai incapabil și mai prost de pe lume... Dimpotrivă !" „Da, avea o minte bună. Ți-am mai spus, însă, era rău, tiranic, lipsit de orice scrupul moral. Acționa însă din convingere... nu pot să mă înșel... Prin tot ce făcea credea că slujește cauzei. S-a creat apoi acea lîncezeală... nu rîde ca un prost, știu la ce te gîndești... da, am discutat despre asta, am avut păreri diferite... dar că se instalase lîncezeală și suficiență, că scăzuse elanul și că unii începuseră să se boierească, asta și un orb a înțeles. Cînd am fost ultima dată la David mi-a apărut clar că suferise profund de pe urma acestui... cum să-i zic... început de descompunere. Mi-a lăsat impresia unui om convins că își încheiase lupta, își îndeplinise misiunea, se acoperise de glorie și acum dorea să se odihnească. Și să culeagă roadele. Scoaterea din muncă, după toate astea, trebuie să-l fi decepționat. Sînt convins că n-a înțeles și nu a acceptat motivația... considerîndu-se un mare nedreptățit. Poate decepția l-a făcut să se prăbușească ! Dorința de a se răzbuna. Dracu știe... Dealtfel, o viață depravată începuse să ducă de pe cînd era la regiune. Poate nu chiar în forma asta, nu la proporțiile astea. Dar... atunci ce motive avea al dracului ? doamne iartă-mă, că e mort. Să fie faptul că trecînd în noua muncă a scăpat de o serie de rigori și și-a dat frîu liber ? Și, hai, înțeleg cu femeile... poate era un viciu. Dar restul ? Renegarea politică ?" „Manole, să stăm și să ne gîndim. Repet, eu sînt cel mai puțin indicat să dezleg enigma. Dar ia să vedem. Cînd a fost scos de la regiune, mai existau motive să continue să se legene în hamacul automulțumirii ?

Asta s-a întîmplat cam la un an și ceva după congresul al nouălea. În jurul lui mai era climatul acela ?" „Nu, evident, dar inerția devenise atît de puternică încît, probabil, nu mai reușea să se dezmeticească." „Aha, iată o față nouă a lucrurilor. Și dacă la regiune, acolo unde unda de șoc, să-i zic așa, a ajuns mai atenuată, nu mai reușea să se dezmeticească și să se adapteze, în noua muncă, aici la centru, chiar dacă la o instituție mai periferică putea ? În dușul ăsta scoțian, rece și cald, alternativ ? S-a putut integra mai ușor ?" „Pe dracu... eu nu l-am mai urmărit, dar e la mintea cocoșului. Cred că abia aici i s-a înfundat. El, care se pregătise să troneze o veșnicie, «în pace și onor», vedea cum se sparg culcușurile, cum sună goarna pentru instrucție... Cred că i s-a părut infernul." „Dar de ce n-o mai fi putut el, Manole, să țină pasul cu viața, să recepționeze schimbarea ?" Manole tăcea, concentrat. Într-adevăr, aceasta era chestiunea, valabilă, evident, nu numai pentru David. „Era el un trîntor ?", merse mai departe Cernea. „Nu, categoric, l-am văzut muncind și douăzeci și patru de ore pe zi. Și nu în silă, nu din obligație, cu toate motoarele în funcțiune cum se spune." „Era un profitor ?" „Nu, nu, nici asta, dă-l dracu, pardon, uit mereu că e mort, încă nu m-am obișnuit cu gîndul. În nici un caz ! N-a tras personal nici un profit material. Numai ce i se cuvenea... În rest, ce ? Pipițele alea cu care chefuia în ultima vreme la regiune ? Pentru asta nu trebuia să fie prim secretar, ar fi fost de ajuns doar responsabil de restaurant." „L-am văzut și eu în ultima fază, la regiune, cînd m-am dus la Nămete. Nu i-am spus pentru ce mă dusesem, cred că aflase, însă după întîlnirea cu Nămete am reflectat îndelung. Cînd l-am văzut pe băiatul ăla în camera de nebuni, pe un pat murdar, într-o pijama destrămată și peticită, privindu-mă cu bunăvoință, zîmbitor, fără să mă cunoască, parcă eu aș fi fost nebunul și el se arăta înțelegător cu mine, nu mă contrazicea, mă lăsa să-mi susțin pînă la capăt ideea fixă că ne-am mai întîlnit cîndva și că am muncit împreună și am trecut alături prin momente urîte, mi-am dat seama că istoria produce și distrugeri irecuperabile.

Oricît de înalte ar fi idealurile și oricît de bune intențiile. Nămete era un asemenea produs nenorocit. Și adăugă cu o ironie amară : Produsul acțiunii oamenilor care clădesc în mod conștient o istorie nouă, dreaptă. Apoi își reluă firul povestirii. După ce am stat de vorbă cu Nămete în felul acesta cutremurător, la un moment dat a început să-mi fie rușine și am tăcut, preferînd să ne uităm unul la altul, el zîmbindu-mi încurajator și complice, eu privind vinovat. După aceea l-am întîlnit pe Eftimie David. Raportul intim al lucrurilor mi-a apărut de la sine. David îl nimicise pe tînărul filosof marxist și îl trimisese pentru totdeauna la balamuc. De ce ? În numele cui ? Pentru că nu avusese loc o luptă între doi indivizi ce-și dispută ceva, interese personale. Ci între doi străini. Poate că Nămete îl cunoștea din vedere, dar David, sînt sigur, nici nu auzise de existența lui. Atunci ? Cine l-a împins pe David să-l distrugă ? Poți să-mi explici Manole ?" „Un complex nefast de imprejurări." „Fi-ți-ar împrejurările ale dracului... m-ai făcut praf ! Un impuls demolator, Manole ! Omul acesta, David, a devenit instrumentul fanatic al unui curent distructiv, născut din însăși mișcarea socială novatoare, de construcție, țîșnit dintr-o vină a istoriei, pe care noi spuneam că o creăm în mod conștient. În mod conștient l-a chinuit pe Nămete pînă și-a pierdut mințile ? Și întrebarea aceasta mi-o pun și mie Manole, nu mă pot cruța, pentru că eu am lăsat să se arunce prima piatră. Sub ochii mei a început să se rostogolească bulgărele care a antrenat masa ce l-a strivit. Împrejurările absurde, nenorocite, create de oameni, dobîndesc o autoritate proprie ce-i domină ? Dacă da, de ce, de ce li se supun oamenii ? Murmură, suferă, dar uită că ei le-au creat și că deci tot ei pot să le schimbe, sau să le înăbușe în față, mai bine să le împiedice să se nască. În loc de asta, unii devin instrumente ale răului. David e un asemenea specimen. El l-a băgat la casa de nebuni pe un om nevinovat. Dar, iată, tardiv e drept, și el cade sub lovitura aceleiași măciuci — se bălăngăne în lațul unei frînghii de o creangă de copac."

„Ești al dracului de deștept, Vlad, ești mai deștept ca mine... Sigur, ești tu și prost cîteodată, așa că pe ansamblu te echilibrezi — încercă Suru s-o dea pe glumă, după ce exclamația îi ieșise involuntar. Așa e ! David s-a constituit propulsorul orb al unui moment nefast. Drama lui e că atît de mult s-a încarnat în acest rol încît reversul i s-a părut, probabil, lipsit de orice sens și nu l-a putut suporta. Dar în ce privește fatalitatea, aici greșești. Oamenii nu se supun la infinit, vezi bine ! Tot ei se ridică și pun capăt relațiilor care i-au dominat un timp. În cazul de față nu e vorba de relații de producție, ci de relații politice și morale." „Bine, greșesc eu... ! Sigur că pînă la urmă lucrurile se schimbă, dar cînd apare acest «pînă la urmă» ? După ce o generație și-a mîncat tinerețea ? După ce pentru atîția nu mai e nimic de făcut ? Manole, după părerea ta, David a fost un revoluționar ?" „Cred că... așa a demarat el cîndva..." „Manole, revoluție înseamnă răsturnare. Altfel nu este decît mișcarea dialectică permanentă. Revoluția este răsturnarea nedreptății îndărătnice, pietrificate, a ideii moarte, otrăvitoare, ca și a virozelor morale, a răului prolific, mobil și expansiv. Ce a vrut să răstoarne David în afară de oameni nevinovați ?" „Să-l ia dracu... phiu, spurcată gură am... El nu putea suporta nici măcar simpla mișcare dialectică, așa cum îi ziseși tu. Nimic nu-l irita mai mult decît încercarea de a clătina lucrurile. Orice tentativă de acest fel i se părea un pericol. Îl neliniștea și dacă se clătina o frunză, darămite un concept prestabilit, o linie, o idee. Să nu miște nimeni în front, asta era deviza lui..." „Dar ăsta este cultul statu quo-ului, cultul conservatorilor, al reacționarilor. David a fost deci un reacționar, nu un om al revoluției. Cît a putut, cu toate forțele lui, deloc neglijabile, a înăbușit revoluția — firește nu deliberat, ci instinctiv, dintr-un instinct politic primitiv — și cînd n-a mai putut, cînd revoluția a renăscut din ea însăși, și valurile ei au început să-l împingă, ca pe un lemn putred spre mal, și-a pus capăt zilelor."

Aveau amîndoi conștiința că descoperiseră din aproape în aproape un adevăr important. Deci e posibil, ca revoluția să se

transforme în opusul ei ? — chiar dacă numai pe o porțiune a organismului, într-un grup de celule ? Ca unul din detașamente să se oprească deodată din drum, uitîndu-și țelul, oblonind ceea ce trebuie mereu primenit, transformîndu-se din pionier în grănicer ? Iată, viața le arătase că atunci cînd cineva face din revoluție o proprietate personală intangibilă, o strangulează. Volens nolens, devine paznicul unui cadavru. Virușii contrarevoluției, nedescoperiți și nestîrpiți la timp, pot infecta și îmbolnăvi revoluția. Ce complicate erau toate acestea ! Cît de nuanțată e dialectica ! Și cheia sînt tot oamenii... Unii se lasă dominați, iar alții domină împrejurările. Oho, cîte elemente are ecuația unei revoluții sociale... Și cîte necunoscute ce trebuie descoperite pe drum ! Cît de deschiși trebuie să ții mereu ochii !

Cernea se uită la ceas speriat. „S-a făcut miezul nopții... ei drăcia dracului..." „Lasă, mă, că mîine e duminică, dormi și tu mai mult." „Dar unde sînt ai tăi ? Stau aici de cîteva ore și n-am văzut nici o mișcare." „Păi cum să-i vezi dacă nu sînt aici ? ! Ăla mare e la o nuntă. Nevastă-mea cu fetele, în vacanța de primăvară. S-au dus și ele pentru cîteva zile la țară, la o cunoștință. Dar hai să mîncăm ceva, unde te duci flămînd la ora asta... ?" „Mai stă dracu să mănînce... Adio".

Nu mică îi fu mirarea lui Cernea cînd, a doua zi dimineața, pregătindu-se să-și părăsească garsoniera, fu chemat la telefon de Virgil. „Ce e, Virgile, telefonezi de la nuntă ?" îl întrebă el în stilul obișnuit, jovial, camaraderesc. Acesta însă, rezervat, îi ceru o întrevedere „dacă se poate acum, dimineața". Cernea, încurcat, tocmai se pregătea să se ducă la Dalles, la salonul de pictură al tineretului, propuse să se întîlnească pe bulevard. Băiatul, de obicei decent și discret, i se păru văzîndu-l, răvășit de tot. Intrară pe străduțele din spatele muzeului Simu și se așezară pe o bancă într-un scuar. Era vorba de Lucia. În noap-

tea precedentă, la nuntă, Virgil aflase că e înșelat, de fapt că se înșelase singur. „Ca un idiot, ca un idiot, nenea Vlad, ca un puști cretin !" Spunea că îi e rușine să se mai uite în ochii ei, că ar fi peste puterile lui s-o întîlnească. Manifestă față de sine un dispreț ce-l puse pe gînduri pe Cernea. Vorbea ca și cînd conviețuirea cu sine devenise imposibilă. Pleda în numele Luciei și împotriva sa, plin de scîrbă. „Înțelegi, nenea Vlad, n-am fost capabil, timp de peste doi ani, să-mi dau seama că nu iubire avea pentru mine, ci simpatie amicală, bunăvoință, sau pur și simplu spirit de civilizație. Înfiorător, înfiorător. Trebuie să fiu, sînt cu siguranță, ce mai încolo și încoace, un cretin. Mă îngrozesc la gîndul că am făcut-o să suporte atîta timp avansurile mele insolente ! A fost de un bun simț și de o răbdare îngerească ! Am obligat-o să se prefacă, să joace teatru, să pară că nu înțelege... ca să nu trebuiască să mă pună la punct, să mă trimeată la plimbare." Cernea o cunoscuse pe Lucia. Fusese cu ei la un meci de fotbal, cu un an și jumătate în urmă. Acceptase constrîns ; nu fusese anunțat sau invitat dinainte, se întîlniseră întîmplător în tramvai ducîndu-se toți spre stadion. Nu mai putuse să dea înapoi. Virgil, în culmea bucuriei, îl sechestrase, și după ce l-o prezentase pe Lucia, făcuse tot posibilul să introducă o notă de familiaritate între ei, să-i împrietenească, parcă asta ar fi fost o garanție în plus pentru el. Cernea o auzise pe Nana spunînd odată ceva despre „țiganca" lui Virgil, nu înțelegea cum de pătrunsese fetița în intimitățile fratelui ei. Cert, băiatul văzuse în acea întîlnire un început de apropiere a Luciei de familie. Cernea se arătase cît putuse de rece și distant, răspunzînd entuziasmului lui Virgil cu o politețe voit convențională. Momentul îi reamintea, dezagreabil, o întîmplare mai veche, cînd un tînăr expansiv îi prezentase logodnica, într-o seară, și doar după cîteva ore... De o fată ce-și culcase obrazul pe pieptul lui, într-un tangou languros, de prost gust, cîntat de o orchestră de țigani... În tramvai, ori de cîte ori Virgil făcea

ca Lucia să se plaseze între ei, Cernea se retrăgea ca muşcat de şarpe. Pe gradenele stadionului fusese atît de ursuz încît Virgil trebuise să facă eforturi disperate pentru a salva totuşi imaginea unui „nenea Vlad" cuceritor, spiritual şi afabil.

În memoria lui Vlad, fata, colegă de facultate şi apoi de catedră cu Virgil, rămăsese bine întipărită. Se bucurase sincer pentru băiat, cu acea mică doză de invidie pe care nu şi-o poate reprima nici un bărbat faţă de un confrate norocos. Căci tînăra degaja un farmec tulburător, în ciuda lipsei totale de ostentaţie cu care-şi purta frumuseţea. Păr negru bogat, sprîncene lungi arcuite, ochi mari, cafenii, languroşi, melancolici, blînzi, gura cărnoasă cu un desen perfect, o pieliţă mată, în laptele căreia fusese turnat cacao, stingîndu-l, umbrindu-l dinăuntru. Ceva te îndemna să o mîngîi pentru a împrăştia tristeţea acelei culori şi a elibera misterioasa feminitate ascunsă sub ea. Purta un pulover alb, subţire, mulat pe bustul voluptuos, iar trupul respira o tinereţe viguroasă şi elastică, puţin leneşă, molatică, orientală. Deşi nicăieri nu se vădea prezenţa grăsimii, ceva indefinit făcea ca trupul să-i pară uşor planturos, ceea ce-i sporea vraja. După cele cîteva ore petrecute în prezenţa tinerilor, Cernea rămăsese mai mult decît convins că iubirea lor era reciprocă şi puternică. De aceea îl contrariau lamentările lui Virgil, versiunea că se înşelase în privinţa sentimentelor ei.

Ce reuşi el să explice ? Că în cursul nopţii, la nunta colegului, unde Lucia, din motive neclare, nu fusese prezentă, un conferenţiar ce predase şi promoţiei lui Virgil, după ce se cherchelise, îi făcuse confidenţe. Astfel ajunsese să-i dezvăluie legăturile lui cu Lucia şi perspectiva apropiată a căsătoriei. Bineînţeles, omul habar nu avea de sentimentele lui Virgil, de prietenia celor doi, simţise nevoia să-şi împărtăşească fericirea. Lucrul cel mai greu fu pentru Cernea să se edifice tocmai asupra acelei „prietenii", cum o numea Virgil. Află lucruri amuzante, într-atît încît trebui să-şi muşte buzele să nu rîdă. Nu, Virgil nu-i spusese că o iubeşte. Nici pe ea nu o întrebase. I se

păruse de la sine înțeles. Bine, dar ce discutau, ce făceau, în ce condiții se întîlneau ? Discutau... Se căutau din cînd în cînd... mergeau la cinematograf, la meciuri. O sărutase vreodată ? Nuuu... Nu vroise să abuzeze. Dar ea ? Ea... Se simțeau atît de bine... Cel puțin el... în lumina celor aflate nu mai era sigur că și ea... După cum se vedea, ea îi purtase doar prietenie... și el, vai, ce idiot... și în timpul ăsta Lucia avea viața ei, legăturile ei... „Bine, dar cît credeai că o să aștepte pînă îți deschizi tu gura, neghiobule, nu se putu stăpîni Cernea, pînă la adînci bătrîneți ? N-a avut destulă răbdare doi ani ? Și-o fi luat gîndul. Te-o fi crezut om de paie sau farsor. Ce fel de bărbat ești tu, Virgile ? Ce dracului curge prin vinele tale, apă minerală ? Cum poți tu să stai de lemn lîngă o asemenea femeie, nepricopsitule ? Vezi cui dă dumnezeu noroc ? Parcă ai crescut la maici, mă ! L-ai avut pe taică-tău stareț ! Nu te mai înțeleg. Ți-ai bătut joc de fată. Cum, mă, doi ani ? Alta ți-ar fi dat de mult două palme și te-ar fi trimis la plimbare." Reieșea din spusele lui Virgil că practic nu se produsese nici o ruptură între ei, continuau să fie prieteni, cu toate că, într-adevăr, apăruse o tristețe mai mult la ea... De fapt, în ultimele luni nu prea mai ieșiseră împreună, se vedeau însă zilnic la institut. Își împrumutau planurile de seminar, discutau. După asemenea momente rămînea atît de plin de ea încît un timp nici nu-i mai simțea lipsa... îi era de ajuns s-o vadă, s-o audă. „Ciudate ființe, se gîndea Cernea, ce straniu amestec de dorință și castitate, ce educație sentimentală. Sigur, la mijloc era și ceva din frigiditatea morală a lui Manole, din exemplul lui auster. Un model familial purificator, dar, iată, și păgubitor. Probabil nu mai e nimic de făcut. Dacă Lucia a devenit amanta conferențiarului totul s-a terminat. Nu vor mai rămîne decît regretele, și o prietenie amară ce va dăinui pînă la sfîrșitul zilelor." Surescitarea lui Virgil, sentimentul de rușine atroce fură imediat înlocuite de o adîncă deprimare.

Tînărul începea să realizeze ce se întîmplase și răzvrătirea contra lui căpătă altă nuanță. Necazul nu se mai grefa, după

părerea lui Cernea, pe rușine, ci pe un început de orgoliu hrănit de ideea că fusese totuși iubit și că dăduse fericirii cu piciorul. La un moment dat Virgil spuse, arogant și caustic, așa cum Vlad nu-și amintea să-l fi auzit vreodată, că dacă Lucia își oferise favorurile conferențiarului lăudăros și indiscret, de ce nu i le-ar oferi și lui. Ce conta că-și angajase viitorul în acea căsătorie stupidă ? Din moment ce-l înșelase pe el, putea să-l înșele și pe celălalt. Părea să nu se mai considere vinovat. La iubire se asocia disprețul și voința bărbătească de răzbunare. Voise ea o asemenea dragoste ? Îl înșelase pentru că o găsise în altă parte ? Ei bine, i-o va da, indiferent de situația ei — acum îl lăsa rece onoarea fetei —, și apoi o va lăsa să-și ducă la capăt mizera afacere matrimonială. Din fragmente de fraze, din exclamații violente, Cernea putu ghici sentimentul onoarei jignite ce se cerea spălată. În această tensiune a lui Virgil se despărțiră — tînărul manifestînd o subită nerăbdare, ca și cînd se decisese să se ducă chiar atunci să-și regleze chestiunea de inimă, a cărei povară ofensatoare nu o mai putea îndura.

Cernea intră, cum își propusese, la Dalles, să vadă noile promoții de pictori. Ca în orice zi de duminică, sala se umpluse. La intrare, cîțiva tineri răsfoiau, rîzînd gălăgios, cartea de impresii, citind notațiile fugare ale unor vizitatori nemulțumiți. În special opinii față de lucrările nonfigurative, din abundență în expoziție. Mai constituiau ținta batjocorii picturile vroit infantile, cele ce sfidau realismul academic, pînă nu de mult curentul dominant, oficial în arta plastică. „Păi d-astea îți fac și eu cîte vrei !" exclamau unii disprețuitor.

În timp ce se strecura printre vizitatorii de duminică, atît pentru a vedea cît și pentru a auzi, Cernea simți o mînă vînjoasă strîngîndu-i brațul și, întorcîndu-se, se trezi față în față cu unul din obișnuiții salonului de odinioară al soției sale, sculptorul Dragoș Someșanu. Nu-l mai văzuse de aproape un deceniu, dar îl recunoscu imediat, în ciuda schimbărilor sensi-

bile survenite în înfățișarea sa : se îngrășase, de fapt devenise masiv pentru că nimic nu era flasc în ținuta lui, și după toate aparențele, ajunsese prosper. Căpătase aerul unui boier de țară, sau a unui mare negustor armean, deschis, dornic de amiciție, trădînd un cult al prieteniei. Cernea mai auzise de Dragoș Someșanu, îi văzuse lucrări prin expoziții, ba chiar la Muzeul de artă al Republicii, citise prin reviste aprecieri elogioase, mai ales în ultimii doi ani, despre locul lui în sculptura postbrâncușiană, despre succesul repurtat prin expozițiile românești deschise în străinătate. După socoteala lui Cernea, Dragoș Someșanu trecuse de șaptezeci de ani, dar exprima o vigoare fizică și o tinerețe sufletească uluitoare. „A înflorit, parcă e un flăcău zurbagiu, setos de viață, cu floare la butonieră, pus pe petrecere." Deși raporturile lor nu fuseseră prea intime, nedepășind convenienta, Cernea surprinse la sculptor nu numai simpatie, ci o bucurie sinceră și proaspătă că îl întîlnise, ca și cînd și-ar fi revăzut un vechi camarad, un prieten din tinerețe, din vremea boemei antebelice. Îl invită la atelier, „ceva à la Niemaier, rîse el, tocmai bun pentru trunchiurile mele noduroase" — și insistă atît de mult încît Cernea fu nevoit să primească, mai ales că se simțea bine în prezența lui și chiar îi surîdea ideea de a pătrunde din nou într-un „sanctuar de nebun inspirat", cum spusese unul în perioada cînd... Pe dinafară, atelierul arăta într-adevăr civilizat, cu ferestre mari, luminoase, orientate spre nord. Pe o scară interioară se ajungea într-un mic dormitor cu baie. Spațiul de lucru propriu-zis se înfățișa însă ca un haos în toată regula. Lavițe țărănești, o masă rustică veche, o bancă așișderea, acoperită cu velințe tocite, icoane, un banc de tîmplar, masa rotativă, gipsuri, butuci de lemn, mulaje, statuete, o stivă de pînze înrămate întoarse cu fața la perete, pietroaie mari de rîu, și aproape nici un loc unde să te așezi. Someșanu scoase totuși două taburete și le așeză lîngă masa de stejar pe care răsări, ca

prin farmec, o sticlă de palincă, vin, vermut, precum și două găvane de lemn pline cu nuci, alune, biscuiți, pînă și un cîrnat ardelenesc afumat, puțin înțepenit dar încă aromitor. Someșanu se mișca încet, ca un urs, dar mîinile operau cu abilitate și repeziciune și, ceea ce-l uimi pe Cernea, trupul voluminos se mișca printre miile de obiecte răspîndite de-a valma prin încăpere fără să se împiedice și fără să dărîme nimic.

Văzu cîteva bucăți de lemn cioplite. Someșanu le șterse de praf și le așeză una lîngă alta pe tejghea. Dalta săpase trăsăturile unor chipuri omenești de o originalitate stranie, coborîte parcă din filele bibliei. Un Moise mohorît, cu obrazul supt de o îndelungă penitență, tragic în ardoarea lui ascetică, ucigînd sub arcadele adînci toată micimea plăcerii și a fericirii, propovăduind cu o gură mare, crudă, năpădită de mustăți și de barbă, meditația rece în deșerturi sau pe podișuri aride. Un Oedip extaziat de supliciu, înălțînd o rugă sfîșietoare spre un spațiu vid, cu o cută adîncă între sprîncene, ca o tăietură de sabie, de sub care picurau grei, ochii orbi. Un geniu melancolic, poate luceafărul poeziei românești, cu obrazul măcinat mai mult de îndoieli decît de focul înțelegerii, cu ochi oblici, mari, trimițînd, iar nu primind, vedenii, spre o lume goală pentru a o popula. Un cap de plăieș mort sau muribund, închizînd în asprimea chipului, mineralizat în permanenta vecinătate a fierului ascuțit, tăios, o nepăsare de sfinx ciobit, știința urii zadarnice dintre oameni, înțelegerea morții simplificate, denudate de dramatism. „Sînt teribile, maestre, îngînă Cernea, mai lasă-mă să le privesc, trebuie să mă uit de o sută de ori." Someșanu insistă să ciocnească un pahar, să guste ceva, spărgînd în modul cel mai prozaic — în timp ce musafirul îi admira operele — alune și nuci, cu un clește mare de potcovar. „Hai, mută-te aicea lîngă mine (renunțaseră amîndoi la pluralul reverenței) și gustă palinca asta galbenă. Miroase-o întîi și vezi ce esențe s-au combinat aici, ce forță și savoare. Și dorință și păcat și iertare."

„Parcă eşti popă, rîse Cernea, gustînd din băutura parfumată, ce-i pătrundea în sînge ca un şuvoi de foc odihnitor. Dealtfel nu e nici o mirare, trăind printre sihaştrii ăştia bărboşi..." „Stai să ţi-i aranjez altfel, aşa se concurează, fură fiecare de la celălalt... !" Îi plasă în colţuri diferite, lăsînd să cadă lumina acolo unde ştia el, sporind misterul liniilor tăiate de daltă. Cernea încercă să fantazeze puţin pe marginea fizionomiilor, mult mai grăitor puse acum în valoare, deşi tainele lor deveneau şi mai ermetice, dar sculptorul avea chef să joace teatru, ironiza intelectualismul livresc, nevoia de sens literar, filosofic, de anecdotică. „Nu vezi că sînt nişte unchiaşi, nişte ţărani, prăpădiţi, un fel de măşti ale bunicului ?" Cernea protesta, aducea noi argumente, şi Someşanu pufnea în rîs, cu o satisfacţie ascunsă, reducînd lucrurile la un simplu joc de forme. „Făceai aşa ceva şi acum zece ani ? Atît e de cînd nu ne-am mai văzut, nu ?" Someşanu băuse cîteva pahare de palincă şi devenise mai meditativ, recîştigînd cîte ceva din verva paradoxurilor de altă dată. Nu gratuită însă, ca o simplă echilibristică a spiritului, ci mustind de adevăr trăit, asimilat organic, parte integrantă din viaţa lui. „Ai văzut o mimoză... ? sînt la noi la grădina botanică... la cea mai mică atingere se chircește. Asta e arta, dragul meu ! Eu nu suport definiţiile, şi cred că nici dumitale nu-ţi plac. Arta e mult mai mult decît atît. Poate şi mai puţin, poate şi mai puţin, fără ca asta s-o scadă. Dar expansiunea talentului depinde de starea meteorologică socială. Un artist e bîntuit de viziuni, dar ele capătă contur în anumite condiţii. Nu ştiu cine spunea că esenţial e să te transpui în starea de a face ceva. Ştii cînd îţi iese o lucrare ? Fie cînd îi dai semnificaţie de protest, fie cînd dispui de calm şi detaşare. Cu urechile ciulite nu se poate face nimic. Acum zece ani, şi încă înainte, nu dispuneam de condiţii. Tot ce zideam ziua, noaptea se surpa. Noi românii nu avem vocaţia mîniei creatoare, nici a paroxismului transpus în geniu. Poţi să-mi spui că o mare compresiune

spirituală a generat întotdeauna capodopere. O să-mi dai exemplu evul mediu... Renașterea, Shakespeare. Dar cei 12 ani ai hitlerismului ce-au produs ? Pe Otto Dix și pe Grundig, cu teribila lor profeție plastică a apocalipsului în care marele Reich dement urma să ardă pînă la temelie. Puțin, foarte puțin. Nesemnificativ. Nu vreau să fac nici o comparație, nici o asemănare, vroiam numai să spun că teoria exploziei în compresiune nu e întotdeauna valabilă în artă. Dar vorbeam despre altceva... Nu, noi nu sîntem violenți în artă, cum nu sîntem în gîndire, în filosofie. Mai degrabă «antonpanăm» cum se spune, adică, punem peste tot tîlcuri. Dar în plastică așa ceva e greu. Iar tîlcurile, dacă nu conțin geniu, deci perenitate, nu fac doi bani. În ce mă privește, m-am recuzat de la o asemenea «ars poetica». Nu mă interesează."

Cernea asculta cu atenție, în timp ce privirile îi zburau mereu, atrase ca de magnet, spre „țăranii" lui Someșanu. Sculptorul își trăsese taburelul lîngă perete și-și răsturnase capul pe spate citind parcă ceea ce spunea, undeva, pe tavan. Se ridică greoi, urcă scările, făcîndu-le să trosnească și strigă de sus că aduce imediat cafeaua. Cernea nu îndrăzni să-i spună că nu bea, iar Someșanu îi explica de-acolo, din chicineta lui, că palinca și cafeaua sînt frați de cruce. Se întoarse cu cafelele, iar Cernea, hotărîndu-se să facă o excepție, sorbi din ceașca lui. „Uite ce e, dragul meu, îl auzi pe sculptor, printre sorbiturile repezi ale cafelei fierbinți, pînă pleci să-ți alegi un unchiaș... Nu, nu, nu protesta. Văd că-ți plac, iar eu, ca orice artist, am slăbiciune pentru adulație. Mă excită grozav să știu că o lucrare a mea tronează undeva, într-o intimitate, ca un crucifix, și se încarcă de electricitatea contemplației și adorației celui ce o înțelege. Cînd se întîmplă să o revăd, după un timp, ceva mă furnică și pe mine, o emoție... și parcă mi se pare mai expresivă și mai grea... poate de gîndurile depuse, acumulate, cine știe..." Pe Cernea invitația îl punea în dificultate — nu numai că i se părea

prea generoasă și îi îndatora, dar și că trebuia să aleagă, să se decidă.

Încercînd să se sustragă atracției, se adînci în considerații despre artă. „Maestre, cum crezi că a reușit să reziste cultura noastră încercării de înăbușire, din anii cincizeci ?" „Înăbușire spui ? Noi îi ziceam eufemistic dogmatism. Dar, indiscutabil, ai dreptate. A fost o prigoană. Moștenirea a fost decapitată, talentele în viață mînate ca o turmă să pască o pajiște uscată. N-am uitat ce m-ai întrebat, dar mai înainte aș întreba eu. Ce forțe au fost interesate în această operațiune distructivă ? Doar cultura e flacăra spiritului național..." „Tocmai de aceea, îi tăie vorba Cernea. Spiritul național se cerea să fie stins." „Dar de ce, de ce... ?" „Era o concepție comunitară, globală, un anumit fel de a înțelege internaționalismul. De la bun început, unul din calul nostru de bătaie în ideologie... «nostru» e desigur un fel de a spune... a fost naționalismul. Dumneata nu-ți amintești ? Dacă nu mă înșel, ai fost acuzat personal în presă de naționalism, sau ceva în genul ăsta... În legătură cu tradiția. Hieratism, dogmă bizantină, nu ? Cred că nu confund." Someșanu rîse înveselit : „Așa, e, ai o memorie grozavă. Ha, ha, le-am făcut festa în adunarea aia. Știi ce ? Începuse să nu mă mai intereseze consecințele. Sau poate nici nu eram conștient de ele. M-am lansat cu un curaj naiv... Ha, ha, e o amintire plăcută. Uite, cu asta m-ai făcut fericit... Cred că uitasem. Așa e, memoria ne fură puținul frumos din viață. În schimb, glorifică false momente mari. Apoi trecînd de la reveria ce părea că-l îndulcise la gravitate meditativă : Da, naționalismul... înțeleg motivația istorică. Atacul asupra spiritului național... Acum putem realiza anvergura... atunci eram dezorientați. Dar nu numai asta. Cum s-a putut naște contradicția dintre artă și politică ? Doar trecusem de la o politică misticoidă... războiul sfînt și celelalte, nu mai vorbesc de mișcarea legionară... la o politică raționalistă. Or arta nu e decît starea de veghe a spiritului, vigilența

spirituală în fața istoriei... ca să folosesc o noțiune mai familiară zilelor noastre."

Cineva ciocăni la ușa atelierului și Someșanu se ridică, parcă mai sprinten, și se duse să deschidă. Avu loc un scurt dialog din care Cernea deduse că sculptorul refuza vizita unui prieten. „Dragul meu, am pe cineva în atelier, nu te pot primi, scuză-mă." Celălalt se retrase resemnat, închipuindu-și probabil că înăuntru se afla o femeie. În această pauză, privirile lui Cernea oscilară din nou între lemnele cioplite, incapabil să se hotărască. „Da, vorbeam de această contradicție — își reluă firul gîndurilor Someșanu, chinuindu-se să destupe o sticlă de vin cu un tirbușon strîmb și ruginit. Știi cum mi-o explic ?... în termeni geometrici... O să te miri. Arta este o formă spirituală poliedrică. Politica în epoca respectivă era, într-un fel, unidimensională, avea o singură față. Poate nici nu se putea altfel, o politică prismatică, de pildă, ar fi dispersat forțele, ar fi împrăștiat confuzii, așa cum se întîmplă cu lumina refractată de un corp geometric foarte complicat... focurile lui îți iau ochii, te orbesc. Politica era atunci o mare pancardă, sau un ecran dacă vrei, cu un singur desen... lozinca zilei. Lozinca perioadei istorice. E o explicație empirică, desigur, poate nu are nici o valoare, decît una plastică... dar în lipsă de altceva..." Cernea nu respinse ipoteza sculptorului, ieșit victorios din lupta cu dopul. Sorbi din paharul umplut de gazdă și își expuse părerea. „Ceva din această metaforă e valabil. Numai că ceea ce numeai dumneata contradicție a dăinuit și dincolo de limita pînă la care politica putea fi o pancardă cu un unic ordin de zi. După congresul al douăzecelea, în '58, de pildă, politica nu mai corespundea acestei definiții. Regimul se instaurase puternic, problematica socială devenise complexă, politica avea de elaborat soluții multiple, deci trebuia să fie, împrumutînd imaginea dumitale, poliedrică. Așa ar fi trebuit, dar din anumite motive nu era așa. Obsesia oamenilor politici continua să fie monoli-

tismul absolut, de unde și nevoia de uniformitate. În aceste condiții plurivalența artei continua să trezească bănuieli. Se dorea ca totul să fie univoc, iar arta tindea să iasă din acest canon ; plurivalența ei era confundată cu echivocul. Pentru revoluționari, maestre, echivocul este ceva mai grav chiar decît ostilul liniar. În timp ce acesta din urmă constituie o țintă clară, ambiguitatea e înșelătoare, deci mai periculoasă. Evident, prin aceasta nu vreau să justific cele întîmplate, dimpotrivă, urmăresc să relev esența erorii, respectiv asimilarea integrală a artei politicului, confundarea celor două sfere ale conștiinței sociale, atît în ce privește natura lor, cît și rolul chemat să-l joace fiecare în revoluție." „Arta e ambiguă, recunoscu Someșanu după ce sorbi o înghițitură de vin, și spre mirarea lui Cernea arboră un zîmbet de om prins cu șoalda, ce nu-și mai poate ascunde vina, dar departe de a se rușina și de a da garanții de îndreptare, lasă să se înțeleagă limpede că așa va fi mereu și că n-ai ce face, trebuie să te împaci cu fatalitatea. E ambiguă fiindcă, deși încearcă, nu exprimă absolutul, nu prinde decît relativitatea, și aceasta nu știu de ce, dar supără, nu atît ca realitate, ci în calitate de concept. Ambiguu este și sufletul omului, inclusiv al artistului, sfîșiat de tentații diferite, de incertitudini, de elanuri abisale și țeluri practice, de sublim și ridicol. Dar asta e condiția artei, trebuie să o suporți, vrînd-nevrînd."

Iar trecu la poza meditativă, răsturnîndu-și capul pe spate, vorbind cu sine. „Cum a rezistat ? Într-un mod înțelept. Făcînd concesii. Nu în ansamblu, pe porțiuni. O să ți se pară de necrezut : știi ce a salvat arta în general ? Și zîmbi cu o șiretenie mefistofelică. Oportunismul unui grup de artiști ! Ostatici benevoli. Ei au plătit totul. Dealtfel cred că din acest punct de vedere n-a fost nici o pierdere. Erau făcuți pentru asta. Artiști oportuniști au existat în toate timpurile, numai că de multe ori n-au fost observați, adică n-au fost taxați ca atare. În cazul de față ei merită un monument memorial pentru că au salvat

arta. I-au permis să aştepte, să se reculeagă, ba chiar să mai acumuleze cîte ceva, dînd din cînd în cînd la iveală rezultate, dar mai ales strîngînd pentru viitor, adică pentru acuma. În leagănul unui spirit artistic atît de vechi cum este cel al românilor, această nebunie — sau înţelepciune, cine ştie —, nu poate pieri. Orice încercare eşuează. Pentru că vîna e subterană, alimentată de infinite izvoare. Dovada, priveşte cum a ţîşnit în ultimii ani. Existau toate premisele pentru renaştere — trebuiau doar cîteva cuvinte. Şi astea au venit. Doar două fraze : nu vrem să vă învăţăm cum să pictaţi, să scrieţi şi a doua, să fie o cît mai mare diversitate de stiluri, de maniere. Vezi, dragul meu, dumneata eşti un ideolog marxist, ca atare, desigur, convins că istoria e determinată de legităţi obiective. Atunci explică-mi de ce legitatea care a determinat situaţia artei pînă în 1965 a încetat să mai funcţioneze după această dată ? N-o să poţi ! Nu pretind, desigur, că un om poate schimba faţa lumii, asta o face totalitatea oamenilor ce intră în conflict cu istoria. Şi totuşi au fost de ajuns două fraze ca, în această sferă, din crîncena teorie a legităţilor obiective inflexibile să nu mai rămînă nimic." „Da, răsturnare, se gîndea Cernea, răsturnarea e revoluţie. Revoluţia nu e un act unic, o dată memorabilă şi atît, ci o suită de nenumărate acte săvîrşite la momentul oportun, adică atunci cînd ceva a devenit anacronic. Or, tocmai autorii acestor acte sînt adevăraţii revoluţionari. Degeaba i-aş spune eu acum că se nesocotiseră legităţile obiective. Abia atunci mi-ar spune : păi vezi, dacă pot fi nesocotite, de ce zici că sînt obiective şi atotputernice ? Dar cum decurge această renaştere în cultură maestre ?" se mulţumi să-l întrebe cu voce tare pe sculptor.

„Dragă, ştii cum se întîmplă în momentele astea de defulare. Să nu te surprindă nitică harababură. Aerul libertăţii ţi se urcă la cap ca asta... ca palinca... te euforizează. Poţi să pierzi măsura pentru un timp. Adică, într-un fel, ceea ce am văzut astăzi la salonul tineretului. De toate... Nu trebuie să ne speriem, nici să ne pierdem răbdarea. Artiştii adevăraţi se regă-

sesc singuri. Ceilalți nu ne interesează. Scara valorilor se reconstituie de la sine, criteriile estetice autentice se impun inevitabil." „Dar ca perspectivă, maestre, mai vezi posibil un nou recul ?" „Oho, încercări de a determina reculuri se mai pot face, cu siguranță. Sînt fluctuațiile inerente... în funcție de o conjunctură sau alta. Însă la ceea ce a fost în anii cincizeci, după umila mea părere, nu ne mai putem întoarce. Și asta... în mod obiectiv, cum ai zice dumneata. De ce ? Pentru că... după o scarlatină sau un pojar orice organism se imunizează. Noile generații ? Și mai greu. Ele nu au nici un complex... aparțin acestei lumi și știu că au dreptul să ceară corectarea oricărei malformații. O singură chestiune ar mai fi de luat în discuție. Printre cele întîmplate, pentru încercarea de a înăbuși cultura românească, cine plătește ? Nu te oblig să-mi răspunzi. Știu și singur. Noi pedepsim prin uitare. Uitarea e un mijloc de a face să putrezească ceva, sau cineva, de o mie de ori mai puternic decît sancțiunea. Iar la noi asta nu e nici măcar o formă de răzbunare... aș zice mai degrabă că de iertare... Vezi ce repede și ce ușor am încheiat socotelile ? Să-ți mai torn vin. Ți-am făcut capul calendar. Îmbătrînind, am devenit limbut, iar dumneata ești nu numai un debateur, dar și un ascultător de rasă."

Cernea se ridicase în picioare, pregătindu-se să plece. Spera că Someșanu a uitat de darul său, dar acesta se duse și-i aduse unul din butucii ciopliți. „Am hotărît eu în locul dumitale, îți dau moșul ăsta încruntat, spălat și primenit într-o durere care l-a izbăvit de speranță — căci speranța, ți-o spune un bătrîn ca mine, este una din cele mai mari ghiulele atîrnate de picioarele omului." Cernea botezase sculptura, în sinea sa, Oedip. Surd la protestele din ce în ce mai moi, mai neconvinse ale lui Vlad, bătrînul se apucă să înjghebeze un ambalaj din cartoane și sfoară, mișcîndu-și cu plăcere, îndemînare și hotărîre, mîinile mari și puternice de lemnar și pietrar. Atunci, în acest răgaz, îi scăpă lui Cernea, fără măcar să o fi gîndit înainte, dar probabil ascunsă pe undeva, foarte aproape în capul lui, la

pînă, întrebarea : „Dar, maestre, de fosta mea soție... de Gigi Calafeteanu... mai știi ceva ?"

Bătrînul nu răspunse imediat, încît Cernea nu fu sigur că a auzit, și regreta nespus, fiindcă știa că a doua oară nu va mai repeta întrebarea. Dar nu, Someșanu nu era nici surd, nici ramolit. Auzise, dar manifestă o deosebită prudență și rezervă. „O da, pe doamna... pe colega noastră... N-am mai văzut-o de mult. Știu doar că... probabil cunoașteți și dumneavoastră (această singură revenire la formula oficială de politețe Cernea o puse pe seama căderii bruște în trecut), cu mulți ani în urmă, s-a căsătorit cu un medic. Se pare că a plecat undeva în provincie. Mi-a ieșit complet din atenție. Deși, un incident recent m-a făcut totuși să mă gîndesc la ea..." Văzînd că ezită, Cernea îl încurajă. Află astfel că Vartolomei rămăsese undeva, în Occident. Potrivit informațiilor lui Someșanu, eșuase. Se ocupă cu decorarea vitrinelor într-un oraș francez de provincie. „Un închipuit obraznic, plin de tupeu. Un ignorant, nu în sensul că nu avea cultură, ci că disprețuia cultura, nesocotea ideile, operele, talentele. Miza pe masculinitate și pe o frondă de generație. Crede-mă, nu merită să-mi răcesc gura pentru el." „Dar, maestre, mai îndrăzni Cernea, ea... ea avea talent ?" „Nu, dragul meu... cu desăvîrșire, fără. Asemenea drame se petrec frecvent în lumea noastră. Toți riscăm. Cine e pe deplin sigur de el ? Iată de ce îți ofer cu plăcere acest vreasc." Rise și-l îmbrățișă pe Cernea cu un gest fratern, apoi îl conduse la ieșire. „Acum știi drumul... mă poți găsi oricînd, dar cu mai mare siguranță seara... La revedere."

Șoferul, un bărbat spătos, cu un torace ca un sac de nisip, agita valiza deasupra capului, spărgînd îmbulzeala ca un buldozer. Grupurile de tineri în treninguri, ca și navetiștii, îi reamin-

tiră lui Suru că e vineri. Şoferul îi împrăştie pe cîţiva ce blocau uşa glisantă, pătrunzînd victorios în cuşetă. După dialogul ce se înfiripă, Suru îşi dădu seama că mai era cineva înăuntru. Luase trenul pentru că terminase tîrziu şi nu avea chef să mai petreacă o noapte în Bucureşti. După aerul şoferului, Suru deduse că în dialogul respectiv el avusese cîştig de cauză. „L-am convins să se mute în patul de sus", îi şopti la ureche, confirmîndu-i presupunerea. Eu plec mîine dimineaţă şi dau telefon de la garaj. Să trăiţi, drum bun", mai adăugă şi se făcu nevăzut. Suru îşi salută tovarăşul de drum mirat de zîmbetul larg, întipărit pe faţa acestuia, încadrată de un frumos păr alb ondulat. Respectivul îl privea într-un fel anume, întrebător, cu răbdare, hotărît să lase lucrurile să decurgă de la sine. Suru îşi deschise valiza prefăcîndu-se că-şi controlează lucrurile, cînd o umbră fugară îi trecu prin minte, ceva din lumina acelei frunţi îi deveni familiară, şi înţelese că pe acest om l-a mai întîlnit. Se întoarse brusc şi îl privi fără sfială, pînă cînd îl recunoscu. „Ştii ce m-a derutat în primul rînd ? părul alb. Şi te-ai şi îngrăşat, dar nu ştiu cum, mai mult la faţă !" „Tovaaarăşe Suru, tovaaarăşe Suru... se poate să mă uitaţi în halul ăsta ? M-oi fi schimbat, dar nici chiar aşa. Cît a trecut de-atunci ? Ia să vedem... în '58, nu ? Ho, ho, zece ani ! O viaţă de om ! Aveţi şi dumneavoastră dreptate ! Acuma să vă spun sincer, pe mine m-a avizat şoferul, sau ce era... Dar, oricum, vă recunoşteam... Pe cuvîntul meu de onoare, în afară de cîteva fire argintii — ăsta e şarmul oricărui bărbat bine —, aţi rămas acelaşi. Pe cînd eu, ştiţi... şi totuşi nu mă las, nu mă las..." „Tot vorbăreţ, se gîndi Suru, săracu, asta l-a pierdut...", şi o senzaţie de ruşine îl năpădi reamintindu-şi momentul cînd aflase că dispăruse fără urmă. Apoi scena aceea, la David în birou, cînd i se hotărîse soarta, cînd se stabilise că fusese... ce spuseseră că fusese ?... agent imperialist în divizia «Tudor Vladimirescu»." Omul avea chef de vorbă, se vedea că simte nevoia să-şi descarce sufletul. Trenul plecase şi ei continuau să stea în picioare,

cum apucaseră, clătinîndu-se în ritmul oscilațiilor vagonului, în poziții incomode. „Ați luat masa, tovarășe Suru ?" „Nu, n-am avut timp." „Nu vreți să mergem la vagonul-restaurant ?"

La masă, cu cîte o sticlă de bere în față, așteptau să li se încălzească șnițelele. Alături, doi tipi cam „făcuți", dezbăteau ceva cu înfocare. Păreau maiștri sau tehnicieni sau șefi de echipe pe șantier. „Opt milioane, mă, 'tu-i cristosu mă-sii, îți dai seama ?" se frămînta unul, cu o figură comună, îmbrăcat îngrijit și ras proaspăt, agitînd trei degete de la mîna dreaptă strînse ca pentru închinăciune. „Parcă nu-mi vine să crez", se îndoia celălalt, într-o cămașă cadrilată, cu pufoaica așezată pe umerii scaunului, prea călduroasă pentru acel început de mai, sorbind din paharul cu țuică. „Băi, să fie al dracului care minte, mi-a spus un om serios, unu de la partid. Opt milioane ! Tu-ți dai seama ? Toată populația ! Cîți sîntem noi, optîșpe milioane, nu ? E, fă și tu socoteala... Înseamnă că numai copiii n-aveau cazier la securitate." „Și ce făceau, mă, cu ele, ciorbă ? persista celălalt în scepticismul său. De pildă, io, constructor montator, ce cazier să am ?" „Băi Stelică, nu fi prost, mă. Ce știi tu cine te-a turnat ? Da io-ți spun lucru sigur, nu-ți vînd baliverne. Tu mă cunoști. Au fost opt milioane, mă. Înseamnă că nu mai aveau încredere în nimeni ! Nici în ei, că și ei își făceau. Și noi habar n-aveam. Mai discutam la o țuică, mai înjuram pe unii, pe alții, și ăia după lături notau în carnet. Și puneau la dosar." „Mă, cu cazierele nu știu, spun drept. Da cu turnătoria așa e. Păi io n-am fost chemat la secretar c-am înjurat regimu ? Cînd am înjurat, tovarășe ? Nu, că are la mînă nu știu ce. Mă notase un nenorocit, că-l și știu... Știi ce făcusem ? Înjurasem masa de la cantină. Mi-a scăpat și mie, îi înjuram pe ăia care furau din rațiile muncitorilor. Aici ai dreptate... Deci, cum nu-ți plăcea ceva, cum ziceai o vorbă, gata, te-ai ridicat contra regimului, te-ai dat cu dușmanu. Băi Marinică, mare lucru e să fii slobod la gură... să mai spui și ce nu-ți place, că d-aia muncești, nu

numai cu ura şi să trăiască... La o adunare publică şefu ăl mare a spus : dacă critici nu înseamnă că eşti contra, dimpotrivă, vrei să îndrepţi, să fie mai bine. Cu asta i-a pus cu botu pă labe pă turnători... şi pă ăia care-i manevrau." „Măi Stelică, să fiu al dracu dacă mint, mă, ştiu sigur ! Opt milioane, mă — o ţinea celălalt una şi bună. Da, hai, să zic... să nu fi fost opt, să fi fost şapte, sau şase, sau cinci, sau patru ! Şi... ? Nu e tot aia ? Păi astea sînt milioane, mă băiete ! Ăştia nu sînt nici capitalişti, nici chiaburi, nici legionari, ăştia sînt oamenii muncii ! Adică nu mai poţi tu să ai încredere în nimeni ? Atunci cu cine construieşti socialismu ? Şi dacă n-ar fi fost plenara mai aflam noi ? Ştiam de unele cazuri separate... Ce-a fost cu ăla, ce-a fost cu ălălalt. Da nu ştiam situaţia generală... Păi nu merita să-l dea afară ? Au fost prea blînzi... io-l beleam. Băi Stelică, ai văzut cum a zis şefu ăl mare ? Să aibă omu siguranţa că dacă pleacă d-acasă, să-ntoarce ! Să fiu al dracu, asta e chestia, mă. Dom'le, a spus-o pe şleau... N-a umblat cu şoşele, cu momele, că stai să vezi, c-a fost şi-aşa, c-a fost şi pă dincolo. Nu ! Să aibă omu siguranţa că se întoarce acasă. Mi-a mers la inimă, m-a uns la ficaţi. Ia mai adu, dom'le... tu ce bei, Stelică, tot ţuică ? O ţuică şi-o bere... fac cinste."

Suru şi cu tovarăşul lui terminară de mîncat şi se ridicară să facă loc altora. În cuşetă, în timp ce se pregăteau de dormit, Ghigeanu murmură : „Aţi văzut ? Cînd aţi mai fi putut asista la o asemenea scenă în tren ? Toată lumea trece printr-o febră. E semnul victoriei organismului împotriva bolii. Descătuşare, tovarăşe Suru... Deşi lucrurile au un caracter tragic. Dar au fost spuse, scoase la lumina zilei şi de aceea au venit ca o uşurare." Chipul său participa cu însufleţire. Ideile importante le marca printr-un început de rîs, niciodată dus pînă la forma sonoră, parcă între timp s-ar fi răzgîndit şi rîsul i-ar fi rămas pe buze şi pe dinţi, ca urma unei ştampile. Acest rîs nu indica veselie, avea altă funcţie, trebuia să transmită auditoriului un fior emo-

ţional, să-l oblige să se minuneze de ce spusese sau avea de gînd să spună. Alteori gura îi rămînea deschisă ca litera „O" tremurată, semnificînd o profundă şi incurabilă amărăciune. Un rol important jucau de asemenea sprîncenele, reliefate pe arcadele proeminente, sub care ochii păreau foarte adînciţi ; extrem de mobile, sprîncenele se adunau la rădăcina nasului cînd se pregătea să spună ceva „tare" şi apoi, odată mesajul emis, se destindeau, ridicîndu-se cu fruntea într-o adevărată iluminare. Avea talent de mare povestitor, deşi cădea într-un uşor teatralism, mai ales cînd meşteşugurile se repetau prea frecvent. Nu puteai să nu-l urmăreşti cu atenţie, chiar dacă pierdeai şirul ideilor împinse uneori pe planul al doilea de prea grăitoarea pantomimă. Din cînd în cînd se întrerupea, chiar în toiul expunerii, pentru a scoate exclamaţii onomatopeice, menite să imprime un sens suplimentar.

„Desigur, spunea Ghigeanu, plenara e un moment istoric memorabil, dar eliberarea a fost cucerită pas cu pas în ultimii ani. Mulţumesc lui dumnezeu că am apucat. Nu ştiu dacă pentru dumneavoastră are aceeaşi valoare, nu ştiu dacă puteţi înţelege starea mea..." „Evident, evident, îl întrerupse Suru, în timp ce se întindea în pat. Dar în fond cum s-au petrecut lucrurile atunci, căci, crede-mă, în afară de aspectul general, ca să zic aşa... Şi p-ormă în aceşti zece ani... ?" În prezent, îndeplinea funcţia de consilier la Procuratura generală a statului. Dădu această informaţie cu o gravitate şi o semeţie abia reţinute, ba chiar cu maliţie. „Parcă ar fi o revanşă tîrzie", se gîndi Suru, căci deşi ţinuse să arate din prima clipă că nu-i purta nici un resentiment, în subconştient îl asimila desigur, într-o oarecare măsură, cu cei ce-l năpăstuiseră. Povesti cum fusese arestat, expediat la Bucureşti, anchetat, fără să poată face dovada nevinovăţiei, aşa cum nici acuzatorii nu puteau face dovada culpei. Apelurile la lege se izbeau de urechi surde, mai mult, se transformau în delict. A invoca legea era sinonim cu lipsa de respect

față de instanțe, cu impertinența tipică dușmanului de clasă. Fusese brutalizat, supus la presiuni fizice și morale. Se organizase și un simulacru de proces.

„Știam, spuse el, din proprie experiență, ce se întîmplase la începuturile anilor '50. Doar lucrasem în branșă. Nu-mi propun să invoc circumstanțe atenuante pentru abuzurile de atunci. Și eu am fost tîrît, fără vrerea mea, și uneori fără să-mi dau seama, în încălcarea legalității. Dar parcă, totuși, în altă situație. Te izbeai și de dușmani adevărați, nu numai închipuiți. Și-apoi, bîntuiau stafiile prin Europa, ca să zic așa. Războiul rece era în toi, ce pacoste, doamne ! mișcarea comunistă sfîșiată, eretici, proscriși. Socialismul se zguduia ca de friguri, cu un microb în sînge. Peste tot se întindea, ca o ciumă, bănuiala. Apăruse obsesia că dușmanul e printre noi și nu mai puteai face nici o alegere. Azi îl arestai tu pe unul, mîine te aresta altul pe tine. Haos, isterie, cruzime ! Un instinct de conservare animalic, parcă eram antropofagi. De-aia, zic, atunci parcă mai înțelegeai... Adică, vreau să spun că ți se pare mai clar ce-a fost, poți să găsești anumite explicații. Nu zic satisfăcătoare, dar oricum... Însă în '58 ! Ce-a fost în '58 ? Ce cauză a avut răbufnirea bolii ? Recidiva aia nenorocită ? Nici o scuză, nici o justificare. Nimic. Se terminaseră toate, murise Stalin, se ținuse congresul al douăzecilea, chiar la noi conducerea recunoscuse că s-au comis abuzuri, încălcări, că s-au denaturat principiile socialismului, că trebuia întărită legalitatea. Atunci ? De ce a început iar să se strîngă menghina ? De unde a izbucnit rătăcirea ? Va să zică declari public și analizezi pe larg marea eroare a teoriei ascuțirii luptei de clasă, și nu trec nici doi ani și afirmi din nou că lupta de clasă se ascute. Ce-a fost asta, tovarășe Suru ? Amnezie, cinism, batjocură ? Cum e posibil ? Cum e posibil ? Pur și simplu crezusem că a înnebunit lumea, că în omenire nu mai e nici un strop de logică.

Ce mi-a fost dat să văd... Abia ieșiseră de doi trei ani din pușcărie și iar... Oof, vai de capul lor ! Nu mai vorbesc de foștii

ăia nenorociți, care și-au răscumpărat de o mie de ori relele pe care le-au făcut la vremea lor. Dar oameni de cultură, somități din școala veche... din nou după gratii, din nou anchete, umilință, terfelirea demnității. Murise în ei orice nerv, își plecau grumazul resemnați, ca vitele. Nu mai credeau în nimic, nu mai sperau nimic. Și chiar comuniști... un fost ilegalist a fost arestat pe baza unei depoziții a fostului agent al siguranței ce-l băgase în pușcărie înainte de război. Apoi iar simulacre de procese, iar judecăți și condamnări arbitrare ! De ce ? La ce ne-au folosit ? Cu ce ne-am ales ? Nu pot să înțeleg, n-am să pot înțelege pînă oi muri."

Vorbise pe nerăsuflate, parcă temîndu-se că cineva îl va opri, că nu va putea să ducă pînă la capăt ce avea de spus. Răsufla greu și Suru bănui cum arăta fața lui atunci, boțită, zbîrcită, ca o poamă uscată, și ochii afundați în orbite ca niște tăciuni consumați, refuzînd să se stingă, și sprîncenele îmbinate, prăbușite peste pleoape, și gura pungă, parcă ar fi înghițit o doză dublă de sare amară. Se duseseră vioiciunea și exuberanța lui, ca și aparența de echilibru, de detașare. Dar spre surprinderea lui Suru, vorbitorul își depăși singur, nesperat de repede, starea și începu să istorisească, încet și măsurat, relatînd, cu o incredibilă capacitate de obiectivare, datele nude ale calvarului său. Trecu repede peste etapele de detenție, minimalizîndu-le, coborîndu-le la rangul de factologie banală. Dorea să iasă cît mai repede din acea condiție, în care nu găsea nici o plăcere să stăruie, nici măcar una de descărcare nervoasă. Nu, merse repede spre încheierea suferințelor. Rezultă că în '64 fusese eliberat, la scurt timp după declarația din aprilie. O simplă coincidență ? Nu știa. Un an lucrase ca ajutor într-un birou de copiat acte, cîștigînd cît să nu moară de foame. Se felicitase tot timpul, și cînd fusese închis, și apoi, în cursul acelui an, că avusese inspirația să nu-și întemeieze familie. Acum era căsătorit, avea și un copil, viața i se schimbase, se împlinise pe toate planurile.

După congresul al nouălea făcuse memorii la Comitetul Central, înaintase recurs la Tribunalul Suprem, mersese în audiențe etc. etc. Esențial era că obținuse reabilitarea juridică, morală și politică, fusese reprimit în partid și, culmea, trimis, asta se întîmplase nu la mult timp după îndepărtarea lui David din funcția de prim secretar, chiar în regiunea din care plecase în condițiile cunoscute, și numit secretar al sfatului popular regional. Luase asta ca un act expres de dreptate. Tovarășii îl primiseră cu căldură, făcînd totul pentru a șterge amintirea trecutului, ajutîndu-l să-și depășească complexul... O cunoscuse pe actuala soție, trecută e drept de prima tinerețe, dar o femeie excepțională. Acest fericit mariaj îl reînviase. Și culmea, o justiție supremă îi dăduse satisfacție și pe alt plan, deși nu dorise răul nimănui. Răul, ca și în război, după atîția ani de prizonierat, îl punea pe seama destinului. Acesta era modul lui de a se împăca de fiecare dată cu lumea. Înțelesese că atunci cînd se transformă în ură, suferința se alimentează din sine la nesfîrșit. Poate și temperamentul își spusese cuvîntul. În acest sens... recunoștea, este, a fost întotdeauna, un naiv. Dar se luase cu vorba...

Vroise să-i facă tovarășului Suru cunoscut, credea că nu avusese de unde să afle... sau poate totuși știe ? privitor la Pepici, comandantul securității regionale !... Nu știa nimic, nu ? Ei bine, anul trecut, după o plenară a Comitetului Central, la regiune s-a organizat o anchetă. La final, ședința biroului. În mod cu totul neașteptat fusese invitat. Lovitură de teatru ! — protagonistul, împricinatul numărul unu, Pepici, cumplitul Pepici. Întrerupse povestitul și se dădu jos din patul de deasupra să bea apă. „Mi s-a uscat gura, spuse el, probabil că șnițelul era cam rînced. Și soția, drăguța, a vrut să-mi dea un pachet." Bău apă și se urcă la loc, agil, pe scărița montată la capătul celor două paturi. „Tovarășe Suru, dacă vă plictisesc vă rog să-mi spuneți, poate sînteți obosit, vreți să dormiți..." Se aplecase peste

marginea patului, parcă pentru a-i vedea fața în întuneric. Suru îl asigură că nu, îl rugă să continue. Se auzi cum se întoarce pe spate și, probabil cu mîinile sub ceafă, cu ochii ațintiți în tavan, continuă. Ce-l uimise și-l tulburase în ședința aceea ? Setea cu care se năpustiseră tovarășii asupra lui Pepici, parcă lor le făcuse răul cel mai mare. El, nu știa cum să spună, parcă într-un fel îl iertase. Se obișnuise cu gîndul că șeful de securitate regional nu fusese decît executorul unei orientări, unei mentalități, unor oculte imperative politice, desigur eronate, dar poate cu justificările lor istorice. Ceilalți însă îl tratau ca pe responsabilul principal al samavolniciilor comise în regiune. Îl descriau ca pe un om limitat și brutal, o mașină distrugătoare, un robot fără principii, fără discernămînt, un om incapabil să înțeleagă rosturile socialismului. Ce căutase, cum pătrunsese, cum dobîndise atîta putere această copie a teroriștilor burgheziei, drapată în faldurile revoluției proletare ? Nimeni nu înțelegea, iar ura față de el se amesteca și cu ciudă față de ei înșiși. Îl jupuiseră de piele în ședință. Discuția decursese dezordonat, vorbitorii se întrerupeau, își luau unul altuia cuvîntul, mai adăugau ceva ce uitaseră și nu mai aveau răbdare să aștepte să spună, puneau întrebări, aruncau invective. El, Pepici, asculta încruntat, fără urmă de panică sau îngrijorare, neputîndu-i-se citi nici o frămîntare pe chip, nedînd nici cel mai mic semn de intimidare. Cînd i s-a oferit cuvîntul, le-a răspuns cu agresivitate, ca unor dușmani, așa cum pe vremuri răspunsese probabil comisarilor poliției burgheze, că nu are nimic de renegat, că nu-și reproșează și nu-și face mea culpa pentru nici unul din actele sale, că tot timpul și-a îndeplinit datoria față de revoluție, că tot ce a săvîrșit fusese obiectiv necesar și că cei ce greșesc în fața proletariatului și a cauzei sale sînt ei. „Așa ne-a dictat istoria, altfel nu puteam stîrpi dușmanul de clasă și agentura strecurată în rîndurile partidului. Iar cei ce dați acum cu pietre, veți fi judecați pentru tră-

darea voastră", încheiase el punîndu-şi ochelarii în tocul de piele şi depărtîndu-şi scaunul de masă în semn că a terminat cu ei, întorcînd capul într-o parte cu o imensă scîrbă. Tovarăşii s-au enervat, au luat din nou cuvîntul, au adus noi fapte. Discuţia a mai durat cîteva ore. „Şi, pînă la urmă ? întrebă nerăbdător Suru. Nu mă refer la sancţiune, probabil a fost destituit, ci la poziţia lui finală." „Cercul se strîngea, era obligat să răspundă la întrebări precise, să dea explicaţii. Faptele, tovarăşe Suru, nu avea cum să le nege, erau de faţă şi cei cărora le dăduse ordine, şi aceştia confirmau. Dar el o ţinea morţiş : «Aşa a fost necesar. Aşa a cerut cauza. Am fost şi sînt un om de bună credinţă, un om cinstit, un comunist devotat cauzei pînă la moarte.» Şi ştiţi cum spunea toate astea ? Cu trufie, ca un martir, bucuros că poate aduce suprema dovadă a devotamentului. Puteţi să faceţi cu mine ce vreţi, mi-am făcut datoria." „Şi ţi se părea că e sincer ? Nu juca teatru ? Chiar nu pătrundea nimic prin coaja aia groasă din creierul lui ?" „Ooo ! Se considera nedreptăţit. Orice i-ai face, chiar dacă l-ai pune pe jăratic, sau l-ai trimite să cugete o sută de ani în pustiu, nu va înţelege nimic. Vă daţi seama, lui îi lipseşte un concept umanist, ca urmare n-are la ce raporta faptele. M-am gîndit mult ! Şi ca om, dar şi profesional. Doar obiectul meseriei mele ăsta e, psihologia vinei. Conştiinţa culpabilităţii nu poate apărea, tovarăşe Suru, unde n-a încolţit sămînţa umanismului. După părerea mea, Pepici a crezut că datoria lui supremă era aceea de a fi cumplit, neom. Preluase de la gardienii vechii siguranţe ignorarea condiţiei umane fără a da socoteală cuiva. Vă daţi seama ? Acum stă la pensie şi sînt convins că priveşte totul cu ură ca pe o crimă."

„Dar ce dracu, mîrîi Suru, zădărît ca un zăvod în lanţ cînd cineva bate în poartă, ăstuia i s-a extirat complet simţul realităţii ? Doar i-am văzut cu ochii mei pe ăia mari care au patronat... care l-au patronat şi pe el, nenorocitul. În faţa evidenţei se cutremurau şi nu ştiau cum să scoată capul prin că-

maşă. Ce, ăsta era lemn, ce mă-sa era ?" Ghigeanu păru că se bucură de această întrebare. În vocea lui suna un fel de mulţumire, un accent de vioiciune şi recunoştinţă. „Aşa e, tovarăşe Suru, aveţi dreptate, aceasta e întrebarea : mai era sau nu mai era om acest Pepici ? Dumneavoastră mergeţi mai la ţintă. Nu vă împiedicaţi de prejudecăţi. Vedeţi, omul e un animal foarte diferit. Şcoala pe care am făcut-o noi, şcoala burgheză, purta marca idealismului. Ne-a băgat în cap teoria iluminismului, a enciclopedismului, tot de sorginte burgheză, conform căreia omul e prin excelenţă o fiinţă superioară, raţională, o valoare absolută în faţa căreia trebuie să te descoperi şi să te pleci, şi pentru care trebuie să ai numai sentimente de admiraţie, de fraternitate. Prostii utopice, tovarăşe Suru. Demagogie umanitaristă burgheză. Fascismul ne-a dat cea mai usturătoare lecţie. Cine mai crede azi în fleacurile idilice ale secolului al optişpelea e un idiot. Ce a fost în camerele de gazare ? Libertate, egalitate şi fraternitate ? Oamenii egali în faţa legilor ? Vai, vai, cum ne-am lăsat noi prostiţi şi îmbrobodiţi. Am avut ocazia să stau de vorbă cu profesorul Lupu. E bătrîn, foarte bătrîn, şi se spune că bolnav grav, deşi nu lasă să se vadă nimic. Mi-a zis : «Ştii că scoarţa cerebrală nu are o vechime mai mare de 10 000 de ani ? Ştii cît e de groasă ? O pojghiţă, foaie de ceapă. Iar sub ea colcăie instinctele. De ce crezi că se produc războaie. Ce sînt războaiele ? Răbufniri ale animalităţii colective. Ce sînt crimele atît de răspîndite în lume, decît expresii ale simţurilor animale ? Ca oameni sîntem foarte fragili, domnule, un pospai, atît !» Hai să nu spun că Lupu avea dreptate sută la sută, deşi eu sînt înclinat să cred... Dar animalitate este. Rapacitate, cruzime, ură, ură dusă pînă la patima exterminării. Nenorocirea e că la om toate astea se îmbină cu anumite ţeluri. Animalul trăieşte doar din instinct, dar omul îşi construieşte un ideal. Prin aceasta se consideră superior, fără să-şi dea seama că acest ideal este adesea alimentat tocmai de instincte animalice. Ce ideal avea Pe-

pici ? Răzbunarea. Dar nu sub forma unei stări de aţîţare, ca la animalul rănit. Nu ! Ca o concepţie elaborată, ca o strategie. Ţelul lui era lichidarea metodică, sistematică, urmărită tenace, prin toate mijloacele posibile, a ceea ce definise el drept duşman. Pepici se constituise într-un factor de execuţie căruia îi lipsea numai creierul, adică partea de directivare. De aceea acţiona în funcţie de un stimul din afară, căruia i se supunea necondiţionat. Cînd autoritatea recunoscută de el fixa o ţintă, indica o direcţie de atac, definea inamicul, toată maşinăria se punea în mişcare automat şi nu se mai oprea pînă nu nimicea obiectivul. Putem spune deci că era direct vinovat de actele lui, pentru că le săvîrşea în baza unei vocaţii. Dar în acelaşi timp a fost şi victima împrejurărilor. Ele îl hrăneau, îl alimentau cu energie, îi întreţineau convingerile, îi indicau inamicul ca noţiune." Suru asculta uimit această demonstraţie detaşată, cu impresia că urmăreşte o pledoarie de barou, inspirată din celebre teorii juridice, inclusiv din tezele lombrozianismului, în nici un caz judecăţile unui om nedreptăţit personal. „Crezi că sînt asemenea exemplare în toate societăţile şi în toate timpurile ?" întrebă oarecum depăşit. „Cred că da, se grăbi acesta să confirme. Cu o condiţie, ca omul să aibă şi o tară morală şi un ideal. Aceasta cred că e condiţia fanatismului. Vedeţi, ideal grefat pe o tară morală !"

Suru mormăi ceva despre dramele istoriei şi tăcu. Celălalt mai aşteptă un timp şi înţelegînd că discuţia se încheiase, oftă lung, spuse „noapte bună" şi se culcă. Suru nu reuşi însă să adoarmă. Niciodată gîndurile nu-i fuseseră atît de încîlcite. Participase la plenară, auzise cu urechile lui relatările — verificate de comisii de partid în decursul unor ani de anchetă minuţioasă —, despre crime săvîrşite cu premeditare, de către oameni de seamă, sub imboldul unor sentimente josnice. Aflase despre implicarea organelor de stat în înscenări, în dispreţul total al legii şi al principiilor socialismului.

Văzuse cu ochii lui ce mai rămăsese din marii vinovați. Toate acestea i se amestecau în cap și încă refuzau să se limpezească. Și el fusese împins spre o asemenea pantă... Ceea ce avea să-și reproșeze personal era minor în comparație cu tabloul sumbru, și totuși știa că nici mîinile lui nu erau de tot curate. Partidul îl chemase acum la înnoire, dîndu-i o misiune importantă, implicîndu-l în curățire, în schimbare. Și totuși îl apăsa trecutul. Căci îl includea și pe el. Ar fi preferat de o mie de ori să nu fi fost toate astea, să nu le fi trăit, să nu le fi auzit. Dar se spusese clar : datoria noastră e să facem lumină, să reparăm răul acum, să nu lăsăm această treabă pentru posteritate. Da, și el se trezise dintr-un vis, nu știa dacă frumos, dar oricum mai bun decît adevărat. Sigur, trebuia să tragă concluzii, și, orice va mai fi, să rămînă curat și drept. Și să-și facă datoria... o, cum poate fi invocat acest cuvînt !... Esențial e față de ce, în numele cui ? Desigur, față de oameni, în numele țării, de pildă al acestui județ rămas în urmă, al cărui destin îi fusese încredințat. Abia începuse munca, și în minte îi reveni momentul cînd, cu două luni în urmă, fusese chemat de Secretarul General. „A venit momentul, tovarășe Suru, să ne arăți ce poți. Ia în primire acest județ părăginit. În zece ani trebuie să facem din el unul din centrele industriale ale țării." Fusese raion, nu se mai investise nimic în el, îl lăsaseră în paragină. „Du-te acolo și începe bătălia, îi spusese. Avem proiecte mari — rîsese scurt — și timp puțin. Trebuie să cîștigăm timp, fiindcă istoria nu ne așteaptă, merge înainte și noi rămînem de căruță. Și n-avem ce face cu un socialism al înapoierii și sărăciei. Socialismul e progres și echitate."

A doua zi se trezise cu Cernea. Venea și el de la Secretarul General. „Manole, am devenit umbra ta." „Ce umbră, mă ?" „Mîna ta dreaptă, locțiitorul tău." „Ce locțiitor, mă aiuritule ?" „Primul vicepreședinte al județului." Rămăsese trăsnit. „Ce ești nebun Vlade, cum s-a întîmplat asta ? Hai spune, nu te hlizi ca..." „Ha, ha, ha, se prăpădea de rîs Cernea, ținîndu-l pe jăratic. Am tras la loterie și mi-a ieșit numărul." Ceruse el. I se

oferise alt județ, mult mai bun, un centru cultural important, dar rugase să fie trimis cu tovarășul Suru. Suru se întreba acum : e bine, e rău ? Într-un fel trebuie să te consideri norocos să pleci pe front alături de un prieten. Acolo trebuia luat totul de la început. Județele existau numai pe hartă, trebuiau constituite. „Dar cum s-a pus problema cu tine, Vlade ?" „Eu știu ? Mi-a spus : mai ieși din birou, mai vezi cum e viața, practica. Pune mîna și creează ceva. Să vezi cum crește sub ochii tăi totul din nimic." Cernea plecase bucuros. Și în minister avusese în ultima vreme satisfacții, dar într-adevăr, recunoștea, altceva e să pleci de la zero, să vezi cum se ridică o mare operă. „Ia spune, Vlade, ai mai avut ocazia să discuți cu el de atunci ? De acum doisprezece ani ?" „Da de unde, nici pomeneală." „Și te mai cunoștea, ce crezi ? A fost o întîmplare că te-a chemat, sau..." „Ei întîmplare. Tu cînd vrei să numești un om într-un post iei pe cine se nimerește ? Pui degetul unde o fi și zici «ăsta» ? Sigur că mă cunoștea." „Dar ce impresie ți-a făcut ? Nu mă refer numai la timpul care a trecut, deși și ăsta contează. Toți sîntem acum alții, ne-a ieșit păr alb. Dar una era atunci, și alta e acuma. Conduce destinele țării...". „Măi, Manole, ce să-ți spun... În primul rînd, chestia cu anii nu m-a frapat. Dimpotrivă, după atîta vreme crezusem că... dar nici pomeneală. Sîntem cam de aceeași vîrstă, dar, crede-mă, m-am simțit mai uzat, mai consumat. Cu toate că, pe alt plan, i-am simțit ascendentul maturității. Ciudat, nu ? Un tînăr mai vîrstnic... Și un calm... Atunci mi s-a părut mult mai zbuciumat, nu știu... Vreau să spun, mai încordat. Acum e destins, dar cum să-ți zic eu... cum ar fi un pod curbat peste un fluviu, legănîndu-se abia perceptibil sub apăsarea poverilor ce trec impasibile." „He, eu am trăit niște emoții ale dracului atunci. M-a răsucit ca pe un titirez. O vreme am crezut că a făcut-o dinadins. Dar m-am convins că nu era asta. Așa îi era firea. Acuma... tot neastîmpărul ăla, dar schimbat. Nu-și mai risipește orzul pe gîște. Nu

mai are nici vreme. Adică ce e... Nu m-a mai pus la încercare. M-a absolvit. Mi-a dat un cec în alb... şi răgaz să dovedesc prin muncă." „Am făcut şi eu comparaţii. Atunci şocul a fost provocat de noutatea viziunii în contrast cu ceea ce era tradiţional. Acum, nu. Ceea ce e firesc, pentru că trăim într-o nouă atmosferă. De aceea lipsea senzaţionalul. În schimb, m-a izbit impresia de temeinicie. Adică tot ceea ce ştim noi că iniţiază, răsturnînd rosturile învechite, părea atît de firesc şi de trainic... Vezi, şocurile le sesizăm în afară, în activitatea curentă, ca, de pildă, reforma asta administrativă. S-a spart ceva ce încremenise şi înăbuşea totul, cu un sunet ce ne-a făcut pe toţi să tresărim. O chestie formidabilă, nici nu ne imaginăm acum consecinţele. Deci, răsturnări... Dar acolo linişte şi calm. Deci, ca să poţi răsturna lumea în chip fericit, inima trebuie să-ţi bată normal, pulsul să nu-ţi crească nici cu o unitate. Asta e secretul, Manole ! Altfel, se produc cataclisme, nu aşezări. Înţelegi, am avut această senzaţie. Acesta e marele secret al adevăraţilor reformatori. Echilibru, stăpînire de sine, siguranţă, linişte. Agitaţia, crisparea... ăştia sînt proşti sfătuitori. Provoacă panică, anxietate, tulbură spiritele, nu le tonifică, nu le mobilizează. Generează măsuri arbitrare, pripite, dăunătoare. Da, asta e impresia cu care am plecat. Cît timp va domni acolo calmul, seninătatea, siguranţa n-avem de ce ne teme, putem să mergem pînă în pînzele albe. Aşa că, Manole, ţine-te bine, vin tare din urmă. Şi, ia exemplu din ce ţi-am spus, băiatule ! Hai să fie într-un ceas bun". Pînă acum Suru se împăcase bine cu Cernea. Se completau fericit. El, Suru, creierul, Cernea sufletul. El mîna tare pe hăţuri, celălalt ochii atenţi la drum. Era bine, spera să fie şi mai bine.

Dar plenara îl tulburase. Trecuse mai bine de o săptămînă — timp în care alergase pe la ministere, la Comitetul de Stat al Planificării, la guvern, pentru a sonda intenţiile privind perspectivele economice ale judeţului —, dar mintea tot nu i se aşezase, nu se limpezise. Ce se spusese acolo avea şi implicaţii

imediate, practice, nu constituia doar un capitol de teorie marxistă abstractă, sau de istorie consumată. Un suflu realist, critic, exigent bătea peste țară. Erau ridicate mereu colțurile perdelelor de pe gunoaiele dosite, de pe ungherele putrezite. Adevărul strălucea rece, ca un soare cu dinți, făcîndu-i pe mulți să dîrdîie. Totul era scos la lumina zilei, fapte, mentalități... Nu mai aveai șanse să-ți acoperi murdăria. Încurajat de incisiva sancționare publică a denaturărilor, spiritul public se ascuțise. Pe Suru nu-l speria acest climat nou, în care urma să se miște de dimineața pînă seara în văzul tuturor, așa cum admirase odată un plăcintar ce-și făcea meseria la vitrină, sub privirile cercetătoare ale trecătorilor curioși. Nu-i invidia pe cei dinaintea lui pentru privilegiul de a fi condus sub pavăza misterului, în capsule ermetice, inaccesibile ochiului străin. Îi părea bine că poate să-și încerce puterile fără asemenea „avantaje", fără protecția sacrei idei de autoritate. Dar știa că nu va fi ușor. Avusese deja prilejul să constate că ceea ce se spusese la recenta plenară era de natură să radicalizeze și mai mult intransigența publică a maselor, să facă mai acută nevoia de a controla, de a judeca.

„Un moment greu", îi venea să spună, deși sesiza singur contradicția ; adică tocmai cînd se produce o asemenea primenire și deschidere îndrăzneață, după care tînjea întreaga societate, cînd principii fundamentale par să intre în drepturile lor, ție îți vine să oftezi ? Sigur, dacă stai pe tușă ți-e mai ușor. Dar cine stă pe tușă ? Uite un gînd idiot. Cine nu conduce un județ stă cu burta la soare ? Adică muncitorii, țăranii, oamenii care trudesc de dimineață pînă seara, cu ale căror fapte tu te lauzi în rapoarte și te duci să primești felicitări ? Ei, drăcia dracului, ce gîndire primitivă ! Suru, cu cinstea lui nativă și cu mintea sa pătrunzătoare, recunoștea că ceva reziduuri ale influenței epocii trecute dăinuiau încă în el și că trebuia să le mături repede pentru a intra în ritm, a ține cadența, pentru a

crea o concordanță deplină între starea lui de spirit și ceea ce avea de făcut. „Uite, domnule, își zicea, îl beșteleam pe Vlad că și-a pierdut elanul, și trebuie să constat acum că eu sînt ăla care trebuie să mă mai opintesc pentru a fi la înălțimea momentului. Și el cel puțin avea toate motivele pe atunci." Suru bănuia reacția lui Cernea la documentele plenarei, se aștepta la ceva în sensul unei explozii, la lungi dizertații politice, la disecții filosofice, și mai ales știa că îl va supune la un adevărat bombardament de întrebări, nu din simplă curiozitate, ci pentru a adînci semnificațiile, pentru a pipăi nuanțele, străfundurile lucrurilor. Înainte de a adormi, zîmbi vag la gîndul că poate cel mai mult se temea de această clarificare cu Cernea.

Mai aruncă o privire spre dealurile molcome ce ondulau trist pînă departe, ca un suflet de femeie delicată, străină de marile senzații vitale, de violența patimilor. Sub semnul lor nostalgic avea să trăiască de acum încolo, luptîndu-se cu această vrajă somnolentă, cu nimbul tremurător ca văzduhul deșertului iscînd vedenii, opunîndu-le energia și voința sa pentru a le supune și transforma, pentru a le scoate din torpoarea geologică și reda mișcării, dinamismului istoric. Se smulse din contemplație și se ridică. Gara bătrînă, scundă, demoralizantă, ca obrazul veșted al unei nonagenare, intrase în unghiul de vedere al călătorilor ce se mișcau sprinteni cu bagaje pestrițe, nerăbdători să pună piciorul pe pămîntul natal. Suru își luă rămas bun de la procuror, lăsîndu-l cu ochii ațintiți pe fereastră, în gol, hipnotizați de peisajul sărac, debil, înfrigurat în burnița mărunță de primăvară, și coborî cu mișcări ușoare, elastice, scara trenului, pe peronul îngust și murdar. Îl așteptau Cernea și Petre Rusu, secretarul organizatoric, o matahală de o sută de kilograme cu obrazul strălucitor și ochii albaștri, plini de mirare,

ca de prunc, amîndoi examinîndu-l într-un fel ce i se păru neobișnuit, ca și cînd s-ar fi întors dintr-o expediție în Antartica. Șoferul întrebă dacă să-l lase acasă, și, deși ceilalți răspunseseră pentru el că de bună seamă, Suru îi porunci categoric să meargă la sediu. Pe drum, contrar așteptărilor, Cernea îl puse să vorbească despre Virgil și Claudia, rămași amîndoi la București, primul instalat în fosta garsonieră a lui Vlad, iar fata, studentă în anul al doilea la facultatea de limbi străine, la căminul Universității. Îi furniză, zgîrcit, cîteva lămuriri sumare, după care luă el, decis, inițiativa, punîndu-i să raporteze despre diferitele stări de lucruri și urgente treburi gospodărești ale județului. În timp ce traversa strada principală a tîrgului, cu pavajul de piatră cubică scîlciat, spart, tocit, privea cu inima strînsă panorama. De o parte și de alta, dughene coșcovite cu obloanele trase, părăsite de mult de micii negustori, trotuarul murdar, căruța sifonarului oprită în colț, căruciorul cu butelii de aragaz împins agale de un bătrîn, cei cîțiva copii îndreptîndu-se spre școală cu tenișii în picioare și ghiozdane de mucava în spate, șapte-opt femei stînd la coadă în fața unei brutării, piața cu micile ei aprozare vînzînd cartofi, praz, mere zbîrcite, basmalele de stambă colorată și bucățile de pînză desenată cu indigo expuse de o unitate a cooperației, și iarăși dughene transformate în odăi de locuit, curți cu garduri părăginite, oameni prost îmbrăcați, apatici, insignifianți, ca niște ciori pe marginea șoselei, și parcul uscat, cu copaci chirciți abia mai înfrunzind ici-colo, apoi sediul comitetului județean de partid. „Parcă a trecut o molimă" — se gîndea Suru. Fost centru județean pe vremuri, e adevărat unul modest, rural, dar respirînd totuși, în molcoma sa existență, o oarecare prosperitate și mișcîndu-se, în toate structurile sale, spre un anumit mobil : cîștigul, desfacerea mărfii, mica producție etc., — în anii de cînd devenise raion se stinsese și se prăbușise ca un mormînt uitat. Suru își asumase misiunea de a-l readuce la viață, de a face să curgă

sînge proaspăt în vinele lui și de a-l ridica de la pămînt. Și nu numai orașul, întregul ținut, hrănindu-l, biciuindu-i energiile, aruncîndu-i zdrențele la gunoi, punîndu-i în piept o inimă mare de oțel, transformîndu-l într-un stup de albine vesele, productive, neobosite, trăind în ritm cu frenetica prisacă a țării. Intră în clădirea rece, igrasioasă, întunecată a sediului, vechea primărie a orașului (prefectura fusese distrusă de război), înfiorîndu-se, dar în același timp cu fălcile încleștate, într-o hotărîre tăcută, închisă în el răbdător pentru mult timp, dar de nestrămutat, de a face ca visul să capete viață. Convocă o ședință de birou, informă pe scurt despre plenara Comitetului Central fără să iasă nici cu un milimetru din cadrul documentelor oficiale, fără nici un fel de impresii personale sau comentarii, adăugînd imediat că dealtfel totul s-a dat publicității și ca atare tovarășii s-au putut edifica singuri. Vor pregăti o plenară pentru dezbaterea documentelor, va participa și cineva din partea conducerii partidului. Expuse meticulos elementele noi privind destinul județului, zăbovind cu o nedisimulată mîndrie asupra punctelor de senzație, creînd încet încet printre cei de față o vie animație. Cuceriți, oamenii scoteau exclamații fericite, rîdeau cu gura pînă la urechi, își dădeau coate sau se plesneau cu palmele pe spinare unii pe alții, într-o izbucnire de uteciști chemați să zidească lumea de la început. Cernea admira pedagogia subtilă a primului secretar, arta lui de a exploata știrile, oferindu-le în doze mici, ca pe niște vinuri alese, lăsîndu-le lor timp să deguste, să le descopere savoarea. Deși conștient de enormele dificultăți implicate de punerea în practică a programului, nu se putea abține să nu tresalte, împreună cu ceilalți, într-un elan comun, pentru marea înnoire hărăzită acestor sărace ținuturi deluroase. În atmosfera creată, Suru ceru raportul asupra activităților curente, cercetă situația lucrărilor agricole, trimise să i se aducă statisticile comandate la plecare privind

fondul funciar, mijloacele mecanice din agricultură, potențialul forței de muncă, nevoile de locuințe, aprovizionarea etc. etc.

Așa începu ziua de lucru, trimițîndu-i pe toți la treburile lor, rechemîndu-i de cîte ori era nevoie, migălind cu creionul tabele bătute la mașină înghesuit, strîmb, cerînd la telefon o instituție sau alta, o unitate economică, o comună, făcînd pentru a doua sau a treia oară apel pe firul Bucureștiului la cabinetul unui ministru, întrebînd, notînd, rugînd, insistînd, ridicîndu-se din cînd în cînd în picioare pentru a urmări cu rigla puncte strategice imaginare pe harta proaspătă a județului, trecînd la harta mare a țării și legîndu-se în minte de cutare sau cutare centru industrial de la care trebuia să primească meșteri, fier beton, ciment, luîndu-l la telefon pe primul secretar al acelui județ și avertizîndu-l, pregătindu-l psihologic, încercînd să-l cîștige de partea sa, marcîndu-și prezența, nelăsîndu-se ignorat sau uitat, conectîndu-se de pe acum, cu drepturi egale, la rețeaua națională.

La sfîrșitul zilei, Suru intră în biroul lui Cernea agale, cu aerul că nu are nici o treabă, dar se răzgîndi și adoptă atitudinea omului preocupat, vrînd să știe cît mai cuprinsese Vlad din teren în lipsa lui. Cernea își ridică nasul din materiale și, însufleținduse, îi povesti cum reușise să facă tot județul, de la un capăt la altul. Adevărat, nu în stilul lui Suru, adică stînd două trei zile într-o comună, pisînd și scotocind pînă afla și laptele supt de ăia de la mamele lor, ci ca un prim contact, pentru a-și face o idee generală unitară, urmînd ca după aceea... „Hai, mergi?" îl întrebă deodată Suru întrerupîndu-l grăbit, lăsînd să se vadă clar că restul, ce mai vrea să mai spună, nu prezintă nici un interes. „Unde ?". „Să-ți spun !" Cernea rîse mînzește, înduioșat. „Ce, vrei să scapi așa repede de mine ? Să te achiți... ca de o corvoadă ?", însă ochii îi sticleau de curiozitate, savurînd anticipat ceea ce Suru promitea să-i ofere. „Am vorbit cu Peluța la telefon, zice că are mîncare bună, cartofi noi prăjiți,

brînză, ceapă verde. Tu ce dracu mai mănînci ?" „Păi, ca la bufet, tocană și pîrjoale moldovenești. Merge. N-am mai avut timp să trec pe la voi. Ar fi trebuit să-i duc niște bomboane Nanei...". Dar Suru îl luă pe sus și Cernea nu mai zise nimic.

Fostul prim secretar al raionului stătuse într-o casă bunicică, dar cu prea multe camere, or familia lui Suru se împuținase, nu mai avea nevoie decît de două dormitoare. Găsise pînă la urmă ce-i trebuia, o casă singură în curte, cu trei camere pe hol, neîngrijită însă, dărăpănată și trebuise să o tencuiască și să o văruie. Cernea se mutase pentru moment, împreună cu doi secretari, ale căror familii nu veniseră încă, în fosta casă de caspeți a raionului. Pe drum, din proprie inițiativă, Suru deschise vorba despre copii. „M-ai întrebat de băieții ăia. Claudia s-a integrat, își vede de treabă, nu e nici o problemă. Mă îngrijorează Virgil. Nu știu cum dracu l-am crescut eu pe băiatul ăsta... E mălăieț, nu știu cum să spun, naiv, n-are personalitate. S-a întîmplat tocmai ce mi-a fost frică... a pus una gheara pe el. O soră, închipuie-ți. A stat vreo două săptămîni în spital astă-toamnă, nu știu dacă îți amintești. Atunci a căzut, prostul, pe bec ! Ți-nchipui... în spital... ea nurlie, îndrăzneață, stai pe pat, ia-i pulsul, fă-i injecții, apleacă-te, potrivește-i perna, cu halatele alea ale lor prin care se vede tot... Fraierul s-a prins. L-am găsit într-o seară cu ea... că l-am dormit la el. Am venit mai devreme... nu se așteptau. Fîșneață a dracului, cu tupeu, chiar impertinentă... Și el, boul... ! Mi-a spus cîte ceva, dar am înțeles eu mai mult. Mi-e frică să n-o ia. I-am spus : «Bă, înaintea ta asta a mai trăit cu zece. Și n-o să fii tu ultimul, chiar dac-o iei de soție.» Nu știu, nici nu i-aș mai spune Peluței. Poate se răzgîndește, deși...". Cernea reconstituia în minte tot ce i se întîmplase lui Virgil. Nici pe departe nu avusese curajul și bărbăția să se ducă să facă grozăviile alea, care zicea, cu Lucia... Dimpotrivă, se închisese în el și mai mult, și se îndepărtase de ea, împingînd-o mai repede în brațele pre-

tendentului. Rănit, umilit, devenise o pradă ușoară pentru orice femeie care ar fi avut atîta minte să se lipească un pic de el, să-l facă să-i simtă pielea și mirosul, să-i împrăștie timiditatea și să-l amețească. Adică să-i dea mură în gură, ceea ce și făcuse probabil din intuiție sora aceea. „Dragă Manole, chestiunea nu e că e soră, chestiunea e ce fel de femeie e. Or tu n-ai avut timp să-ți dai seama în alea zece minute cît ai stat cu ea. După mine însă, oricum ar fi, aventura asta, sau ce dracu e, băiatului îi prinde bine. Era cam tăntălău, ți-ai dat bine seama. Din cauza timidității a pierdut o fată minunată, pe colega aia a lui, Lucia, de care ai auzit și tu. Și tu ești vinovat. L-ai cam strangulat. Dar cu prima ocazie mă duc s-o văd și eu." Pe Suru, îngrijorat de-a binelea, nu prea avusese darul să-l liniștească ceea ce-i spuse Cernea, se gîndea că trebuie să intervină el, că trebuia chiar să o fi făcut pînă acum.

Peluța îi primi pierdută de bucurie, iar Nana țopăind și agățîndu-se de gîtul amîndurora. Arăta frumos la cei doisprezece ani ai ei și deborda de vioiciune, de plăcerea de a trăi, găsind în orice fleac motiv să se bucure, să exclame, să tropăie, să aplaude. Nu vădea nici un complex, vorbea tare, se mișca degajat, toată lumea era a ei. „Cam băiețoasă", se gîndi Suru și poate de aceea le și spunea tuturor copiilor săi, în bloc „băieții ăia". „Asta seamănă leit cu ta-so", constata și Cernea, și o iubea din ce în ce mai mult ca pe propriul copil. Ceilalți doi, deși mai măsurați, mai respectuoși, poate și mai harnici, mai muncitori ca Nana, îi inspirau mai degrabă milă, avînd mereu senzația că firea lor a fost puțin mutilată, încorsetată, nu numai de severitatea lui Manole, ci și de un anumit climat mai general, nepropice, în care își petrecuseră copilăria și adolescența. Pe cînd Nana părea fructul unei libertăți totale. Prezența Nanei îi făcea bine, îl tonifia, îi alunga gîndurile negre dacă le avea, tristețea. Uita complet de singurătate, căci fata îl integra spontan și energic în viața de familie, dăruindu-i gustul intimității

pe care nu-l au decît cei de acelaşi sînge. „Taatii şi Vlaadii. Taatii şi Vlaadii", scanda ea cît o ţinea gura, ca la competiţiile sportive de la şcoală. Vlad o admira cu cîtă poftă mînca, cum dirija masa, împărţind tuturor ce considera că li se cuvine şi neadmiţînd nici o nesupunere, cum îi îndemna să-şi golească paharele cu vin şi destupa altă sticlă, turnîndu-le din nou, în timp ce baleta uşor prin spatele scaunelor.

După ce strînseră masa, Peluţa şi Nana se retraseră, ştiind că cei doi, ca întotdeauna, aveau de discutat lucruri serioase. Abia aşteptînd clipa, Cernea exclamă : „Ei zi-i !... cum a fost?" După ce ascultă un timp, părîndu-i-se că Suru nu pune accentele dorite de el, începu să-l asalteze cu întrebări. „Care era tonul dominant ? Atmosferă de asta, de echilibru farmaceutic, de grijă să nu «mînjim», să nu «compromitem» şi aşa mai departe ?" Rezulta că fuseseră şi vorbitori de acest tip, dar că în general domnise un spirit deschis şi raţional, deschis, ferm, dar raţional. Desigur, şi ieşiri mai pătimaşe. La insistenţele lui Cernea, Suru pomeni de unul din vechii militanţi ai partidului, exilat cum afirmase el, ţinut ani de zile în afara vieţii politice, într-un anonimat de mort civil. „Şi ce-a spus ?". „Ăsta a dat cu barda. Un fel de răfuială." „Ei şi, nu se cuvenea ? Trebuia să fie politicos ? Să se poarte cu mănuşi ? Cîtă dorinţă de răzbunare trebuie să fi acumulat omul ăsta în anii de surghiun ! Cum să ierte ? Îl înţeleg. Îi înţeleg nu numai nevoia, ci şi fericirea de a-i blama pe vinovaţi, ca o dovadă palpabilă a recîştigării libertăţii şi demnităţii lui de om, a posibilităţii de a-şi apăra public, fără nici o restricţie, cinstea terfelită. Îi aprob întru totul dreptul de a-şi lua revanşa." „Eşti şi tu pătimaş, îi reproşă Suru. Sigur, ai motivele tale, dar...". „Am, şi nici eu n-am putut şi nu pot să uit, şi în mine a rămas o rană deschisă, deşi am fost numai pe jumătate victima arbitrariului". „O, ce vorbe..." „Sînt cuvintele din plenară, Manole. Din gura mea de ce te deran-

jează ?" „Nu mă deranjează, poți să spui ce vrei", cedă Surugiu moale. Cernea îl descusu în legătură cu felul cum comentaseră vorbitorii răspunderile fostului Prim Secretar. Acesta se conformă. „Nu știu dacă îți amintești, Manole, cred că prin '64, nu mai reținexact, oricum, nu cu mult înainte de a muri, a făcut afirmația că boala puterii e cea mai periculoasă. Nu cumva era conștient că aceasta constituia propria-i boală ? Un bolnav lucid, care-și analiza la rece maladia, dar nu mai putea lupta împotriva ei, nu o mai putea înfrînge. Își dădea seama cît era de rea și primejdioasă, și de aceea o încrimina public. Cum îți explici această dedublare ? Poate avea vocație de scriitor — ăștia sînt capabili să se obiectiveze cu atîta limpezime, pînă la încarnarea propriilor vicii în personaje menite să stîrnească dezgust. Din ce e urît în ei fac antimodele. În artă ăsta o fi un indiciu al talentului, dar în viața publică ? Și la un asemenea nivel ?" Vru să mai știe ce se spusese despre ceilalți, vinovații pasivi, și ce spuseseră ei. Rezulta că făcuseră încercări penibile de justificare, de dezvinovățire, sau, dimpotrivă, de autoînvinovățire urmate de cerșirea milei. Se ghicea o notă de implorare în fiecare cuvînt, în fiecare gest, în fiecare privire încolțită. Recunoșteau, dar nu puteau spune nici o vorbă demnă. De ce au acceptat complicitatea ? Din oportunism, pentru comoditatea lor materială și morală, pentru bunăstare și liniște ? „Oho, sînt multe motive în numele cărora poți să-ți trimiți conștiința la plimbare, conveni Cernea. Lașitate, frică, spirit moral coruptibil. Ceea ce-mi spui tu conține un mare învățămînt. Nu cred că e moment mai greu, pentru un om care s-a pretat la încălcarea principiilor, într-un cerc restrîns al puterii, convins că acesta îi dă imunitate deplină, decît momentul cînd se găsește singur, la lumina zilei, în fața maselor, și trebuie să explice, să dea socoteală. Atunci se produce dezmeticirea, apare conștiința că nu există cerc de putere intangibil, că judecata supremă, ne-

părtinitoare o dă în mod inevitabil poporul, și, acoperit de rușine, trebuie să te recunoști vinovat !"

Aparatul de radio transmitea, în surdină, un plîns înăbușit de trompetă, cîteva note lungi povestind ceva despre o tristețe iremediabilă, căzută de curînd pe pămînt, îngropînd pentru eternitate, sub frunzișul ei mort, destinul uman. Suru asculta muzica transportat, mai puțin atent la ceea ce spunea Cernea, frămîntat de o idee nouă căreia îi dădu glas ca împins de o forță străină. „În realitate, măi Vlade, povestea asta este foarte dureroasă. Și faptul că s-au petrecut lucrurile acelea, și faptul că cei ce le-au săvîrșit trebuie să plătească, unii din groapă, după o viață dăruită și ea cauzei". „Ho, ho, Manole sentimental ! Asta e bună... Ororile nu-mi inspiră compasiune pentru autorii lor, dragul meu, ci revoltă. Și mai presus de orice, nevoie de dreptate. Milă pentru cei vinovați că un om ca Pătrășcanu a fost asasinat într-o noapte, la Jilava ? De ce fostul Prim Secretar și-a permis să-l stigmatizeze, în '49, la Biroul Informativ, fără nici o dovadă ? De ce apoi, ani de zile, zeci sau poate sute de oameni au fost schingiuiți ca să furnizeze dovezi ? Și, în pofida lipsei acestora, lucru bine știut din capul locului de cei în cauză, Pătrășcanu a fost condamnat și executat ?" Suru se ridicase în picioare și se plimba cu pași mari neauziți, prin odaie, în timp ce în urechi îi răsuna înfundat vocea de atunci, din tren, care susținea că intuise trădarea anticipat. O mare amărăciune îl copleși, înțelegînd adevărul, dar în același timp îi venea extrem de greu să se despartă, tranșant, nemilos, definitiv, de umbra tutelară care, nu știa de ce, parcă se confunda cu propriul lui trecut. Își aduse aminte că cineva spusese despre Pătrășcanu că fusese un om dinamic, o personalitate ce nu se îndoia după cum bate vîntul. Pătrășcanu nu era docil. Reținuse acest cuvînt... docil. Cernea nu vroia să-l slăbească, punea mereu degetul pe bubă. „Spune-mi, Manole, nu mirosea a cadavru ?" „Măi, ce

cuvinte folosești... !" Dar vocea lui Suru nu avea nici o asprime, nici o stridență, parcă mai degrabă implora. „Învață-te cu ele, Manole ! Acestea sînt cuvintele... Lasă pudoarea la o parte. De unde această castitate a urechilor tale ? A mai rămas în tine un belciug de care încă ești priponit ? Ce datorie ai tu față de acea epocă ? ! Poate e mult spus epocă, față de acel capitol... Dă-l dracului ! Rupe-te de el cu toată ființa ta... și în primul rînd afectiv. Nu le ești dator cu nimic, n-ai de ce să-i aperi, n-ai de ce să le ocrotești memoria. Eliberîndu-ne de ipoteca lor morală să putem purcede înainte curați și decișI. Acum s-a vorbit de Pătrășcanu și de alți cîțiva. Dar pe lîngă ei cîți anonimi nu au fost ? Comuniști, necomuniști, de-a valma. Unii puși să-i înfunde pe ceilalți și apoi înfundîndu-se împreună... !

A, uite că nu ți-am spus, bine că mi-am adus aminte. Am primit un telefon de la spitalul ăla de nebuni... i-am rugat eu să mă caute dacă se întîmplă ceva. A decedat Nămete. Săracu, îi dăduseră drumul de vreun an, căpătase o pensie de invaliditate. Soția fugise, speriată, rămăsese singur. Începuse să bea. Locuia undeva, într-o chichineață, într-un pod. I-au găsit cadavrul cînd se împuțise și clădirea se umpluse de miasme. Baricadat, cu ușa încuiată. Îți dai seama ? Deci, cu ultimele resurse de luciditate s-a încuiat în moarte. Și eu l-am cunoscut tînăr, inteligent și dîrz, cu un calm și o mîndrie ce-l făceau superior întregii liote puse pe capul lui." „Ooo, doamne, doamne, așa s-a sfîrșit porcăria aia ?, gemu aproape Suru. O înscenare mîrșavă și stupidă, fără nici un sens." „Așa, așa te vreau, Manole, uite cum știi tu să te scuturi de «rușine», și să scuipi în obrazul cui trebuie. Odată ce am vorbit așa, nu mai putem comite și nu mai putem îngădui altora să săvîrșească infamii. Decît dacă am fi ticăloși. Înțelege-mă ce vreau să-ți spun : nu trebuie să lăsăm să se pună pe morminte prea multe flori încît să nu se mai poată vedea. Există și un asemenea fel de a masca.

Să le lăsăm nude, să ni se agaţe mereu de ochi şi să ne ţină treji, conştienţi şi responsabili."

Se opri, constatînd că prin uşa întredeschisă a dormitorului apăruse Peluţa. Nu o văzuse şi nu o auzise nici unul şi nu ştiau de cînd stătea acolo. Zîmbea vinovat, intimidată şi în acelaşi timp amuzată de figurile lor încurcate. „Măi băieţi, nu uitaţi că trebuie să vă sculaţi devreme — le spuse în şoaptă, nu ştia de ce, poate ca să nu-i deranjeze din discuţie, deşi tocmai asta îşi luase inima în dinţi să facă, sau ca să le atragă atenţia că e noapte tîrziu şi că oraşul doarme şi numai ei îi tulbură liniştea. P-ormă vă sculaţi buimaci şi aveţi şi voi atîta treabă şi de oboseală începeţi să vă răstiţi la oameni." „Bine că ne porţi tu de grijă ! mîrîi Suru, jenat de această intervenţie. Dacă nu-i mai are pe copii, acum ne-a luat pe noi în primire : stingeţi, mă, lumina şi vă culcaţi, că dimineaţa trebuie să trag de voi să nu întîrziaţi la şcoală. Du-te, dragă, şi te culcă, ce, tu nu mai ai somn ?" Vlad îi ţinu ei parte. „Are dreptate, mai avem noi timp de vorbit. Scuză-ne şi tu, Peluţo, pierdurăm noţiunea timpului." Ea regreta că le stricase cheful, îi venea să plîngă, se simţea ridicolă şi cicălitoare, mărginită, incapabilă să înţeleagă preocupările unor bărbaţi ca ei — şi aceste sentimente se citeau pe faţa albă, grasă, cu fălcile puţin căzute, cu vizibile pungi sub ochi. „Noapte bună, Peluţo", rosti Vlad împăciuitor, dar ea îşi retrăsese capul şi Suru ştia că se dusese să lăcrimeze în întuneric, singură, ca un copil oropsit. „Mîine, ce program ai, Manole ?", întrebă Cernea ridicîndu-se să plece. „Mă duc în judeţ, dar hai că ies un pic cu tine, iau o gură de aer." Nu mai ploua, oraşul se afundase în tăcere, în întuneric şi în somn, atît de adînc încît parcă pierise, înghiţit de pămînt. Treceau curenţi de aer veniţi de pe crestele dealurilor ce-l înconjurau pînă departe, ca un ocean verde încremenit în hulă şi se simţea mirosul naturii de primăvară fierbînd ca un must, alungînd miasma

de mucegai a orașului. „Hai că te conduc doi pași", nu se îndură Suru să intre în casă, respirînd aerul jilav, rece, dulce ca o zeamă de fructe. „Cînd eram la minister, își aminti Cernea, a venit la mine unul prins cu niște potlogării, pasibil de condamnare penală. Făcuse învîrteli cu bani, recunoștea, dar pretindea că nu frustrase statul, afacerea îl privea doar pe el și pe cetățeni. «Cum, tovarășe, n-ai frustrat statul, ai încălcat sau n-ai încălcat legea ?» «Am încălcat-o», zicea, dar nu descopeream pe fața lui nici o urmă de părere de rău sau măcar de jenă, ca și cînd a încălca legea era lucrul cel mai firesc. «Păi cum îți permiți dumneata să nesocotești legile ? Ai vreo dispensă de undeva, ai fost exceptat în mod special ?» S-a supărat pe mine. «Vă rog să nu mă luați peste picior, mi-a spus. Eu sînt revoluționar vechi. Nu știu ce făceați dumneavoastră în patruspatru, dar eu umblam cu mîna pe pistol pentru că-mi dăduse sarcină partidul să strivesc fascismul și reacțiunea. Nu mi-am precupețit viața. Atunci eram bun, da ? Acum, nu mai sînt ? Atunci puteam să încalc legea — mi-o cerea chiar partidul. Acum nu ? De ce ? Eu așa am învățat, revoluția nu ține seamă de nici o lege.» Pricepi, Manole, ce era în capul lui ? Sînt revoluționar, am luptat împotriva reacțiunii. Am ajuns la putere și acum să mă închin în fața legii ? Ei, află că nu numai în capul lui era asta." „Știu, răspunse prompt Manole. David avea și el o vorbă de-asta : «Ce lege, tovarășe, legea noi am făcut-o. N-o să ne închinăm la ea !»" „Vezi, Manole ? cît de adîncă era această mentalitate ? Ce înseamnă noi am făcut-o ? Adică nu dăm socoteală nimănui ? Legea sîntem noi, nu ne mai convine, o încălcăm ? Sau o încălcăm chiar de la început, fiindcă n-are cine să ne tragă la răspundere. N-o să ne tragem la răspundere singuri ! Înțelegi denaturarea ideii de putere ? De unde această obscură propensiune spre absolutism la niște revoluționari ? Din ignoranță și înapoiere civică și culturală, Manole. Vorbeau toată

ziua de legitățile dezvoltării sociale, dar cu legea, menită chipurile să le reflecte, se ștergeau undeva. Gata, Manole, cu așa ceva ! Asta mi se pare mie cucerirea fundamentală a acestui moment : întronarea domniei legii. Dar a unei legi întocmite democratic, nu încropită, judecată îndelung și amănunțit de popor, de mase, de toate stările sociale. Sigur, nu așa, brambura, organizat ! După care, gata ! pecetea, și cine se abate, indiferent cît de revoluționar e el, cîte vitejii a făcut în trecut : frate, te-ai ars ! dai socoteală ! Nu e legea ta, e legea noastră a tuturor."

„Curios ! făcu Manole, mirat el însuși de această descoperire. Ai început să vorbești la fel ca bietul taică-tău, ca nea Anghel. Tot așa, la persoana a doua singular. Cum spunea el ? De ce dumneata, stat muncitoresc, nu faci cutare și cutare. Și tot la fel de cicălitor" — adăugă, bătîndu-l pe umăr pe Vlad, dar fără să rîdă, parcă i-ar fi fost lehamite de el însuși. „Săracu, dacă ar fi murit acum, ar fi murit fericit. Trăim zile mari, Manole, să dea dumnezeu să țină, și eu cred că va ține, fiindcă nu văd cum să te mai întorci înapoi. Adică, să spui : uite asta a fost o porcărie, s-o descrii în amănunte, s-o condamni public, să-i analizezi cauzele, să te delimitezi de ea total, nu numai principial, ci și concret, și după aceea să vii să faci la fel. Ce dracu, doar nu trăim în pădure !

Știi cum văd eu din punct de vedere istoric ce se petrece acum ? Ca după răsturnarea unei clepsidre pe care nu mai avusese nimeni forța sau interesul să o întoarcă. Și am să-ți explic de ce ! Din două motive : pe de o parte, noi am trecut printr-o perioadă de stagnare. Cloceală morală și politică, frică de schimbări, conservatorism. Apoi, fenomene de descompunere a spiritului revoluționar, abuzuri, crime. Și, desigur, ceva desfrîu, poate ca un balsam al uitării, ca un narcotic. Ei bine, o simplă răsucire a clepsidrei ne-a permis să vedem timpul curgînd din

nou. Asta pe plan dialectic general. După o sincopă deci, istoria își reia mersul, cel puțin în ochii noștri. Dar mai e cel de al doilea aspect. Vedem prefirîndu-se din nou materia acumulată jos, în băștica de sticlă. Cum e ? Prin nisipul curat, particule de murdărie. Mizeria unei porțiuni de istorie trăită de noi, în care e încorporată viața noastră. Deci, într-o viziune concretă a istoriei, această memorabilă plenară ne-a oferit spectacolul retrospectiv, conținut în însăși substanța pusă să se scurgă din nou, în sens invers. Un spectacol dramatic, dar plin de amărnice și în același timp renăscătoare învățăminte pentru tot viitorul." Apoi, rîzînd bine dispus : „Dar ce s-a întîmplat cu tine, Manole ? Cum de avuseși tu răbdare să mă lași să țin prelegerea asta lungă și încîlcită ? Ești obosit sau sastisit ? Oricum, e o performanță. Cred că nu mă mai întîlnesc a doua oară cu o asemenea ocazie. Hai, du-te, că te bate Peluța. Noapte bună."

Suru ascultă un timp pașii lui Cernea depărtîndu-se, apoi porni și el încet înapoi, spre casă, traversînd lumina săracă a becurilor. Îl atrase pustietatea nocturnă a parcului, cu fantomaticele lui tulpini uscate și răsucite. Se așeză pe o bancă. Îl apăsa o nemulțumire surdă față de sine, față de starea de ambiguitate, străină temperamentului său, ce-l făcea să fie închis, prevăzător, nedecis, să nu ia parte cu aceeași volubilitate și același spirit vindicativ, ca Cernea, de pildă, la evenimentele ce răscoliseră atît de profund viața politică a țării în acele zile. Avea nevoie de o clarificare, de o definire a motivațiilor acestei stări, străină de firea lui, și supărătoare, pe punctul de a-i provoca un complex. Ce se întîmpla ? În practica muncii fusese animat de un spirit critic ascuțit. Nu se împăcase cu multe lucruri : metode de conducere greșite, arbitrariu, lentoarea constatată și la regiune, dar și la Comitetul Central. Îl disprețuise pe David și găsise tot timpul inadmisibilă și de neînțeles menținerea lui într-un asemenea post politic. Fusese contra-

riat de lipsa de reacție a vîrfului față de o sumedenie de realități neconforme cu principiile partidului, de înclinația unor cadre superioare de a închide ochii la sesizări cu caracter grav. Judecase sever o serie de acțiuni, ca de pildă cea din '58, și chiar suferise, poate exagerat, dar suferise, moral, ca urmare a implicării sale nedorite în desfășurarea lor. Acționînd în virtutea obligațiilor ce-i reveneau, așa cum se indiea, își păstra totuși capacitatea de a judeca limpede, descoperind nu o dată elementul gratuit sau chiar eronat al unor măsuri, al unor orientări. I se păruse însă totdeauna că acestea făceau parte din procesul firesc al creșterii, evitabile numai pînă la un punct. Își spunea că, dorind să atingi o țintă esențială, nu poți să ții seama de toate sensibilitățile și că, unele din acestea, fatalmente, sînt sacrificate scopului major. Așa învățase el să gîndească — revoluția se rostogolește, grea, strivind în cale împotrivirea, aceasta în primul rînd, dar și inerții nevinovate intenționat, neutralități, expectative, corpuri vii periferice nimerite din întîmplare sau poate și aceasta în mod legic, sub torent. Chiar și pe David îl acceptase ca pe o fatalitate, temperîndu-și spiritul polemic, reușind de bine de rău să colaboreze cu el atîția ani.

Da, pe aici pe undeva simțea că se găsește sursa reticenței sale. Deci asta era, o reticență, trebuie să spună lucrurilor pe nume. Nu este el omul care să le bălmăjească. Asistase la plenară și, fără îndoială, dezvăluirile senzaționale făcute acolo îl zguduiseră sincer. Într-adevăr, revoltător ! Orice, dar crimă ? Crimă premeditată ? Unii dintre vorbitori fuseseră victime. Dar tocmai aici era buba. Nu-i plăcuse cum vorbiseră victimele. Pătimaș, răzbunător, defăimător. Predispuse să arunce totul la gunoi, să murdărească. Nu era oare aceasta o formă de renegare, de trădare a unui trecut comun ? Dur, e drept, pe alocuri sîngeros, chiar dacă nu la propriu — și asta prin direc-

ţia mare a loviturii, prin strivirea unor clase întregi. Dar şi prin greşeli, pentru că omul e om, tributar slăbiciunilor. Nimeni nu e perfect. Şi între noi ne-am mai ciondănit, ne-am mai călcat pe degete, ne-am mai îmbrîncit — sigur, asta nu înseamnă că încuviinţează înscenarea, şi cu atît mai puţin suprimarea fizică a celui ce ţi se pare că e rivalul tău. Dimpotrivă, aşa ceva trebuie extirpat cu desăvîrşire din practicile partidului —, dar poate şi aceasta are explicaţiile ei. În condiţiile luptei de clasă devine posibilă instalarea suspiciunii, dacă nu inerentă chiar. Se pot produce şi abandonări, laşităţi, şi atacuri pe la spate, şi eşti obligat să te fereşti din toate părţile. Vrînd nevrînd, dai şi în nevinovaţi. N-ar trebui, desigur, dar o faci, ca să-ţi aperi pielea şi să aperi ţelul. Revoluţia nu e bal. Nu striveşti clasele dominante, şi nu faci curăţenie pe locul împuţit de ele, cu măturica de haine. Ei, aceste adevăruri se pare că unii acum le-au uitat şi alţii sînt dispuşi să le uite. Dar asta înseamnă să dai cu copita şi să răstorni găleata cu lapte, ca vaca.

În toată lupta asta, cu măreţia şi cu scăderile ei, el şi-a îngropat întreaga tinereţe, întreaga viaţă. Se apropie de 50 de ani. Ce-a cunoscut în afară de muncă ? Toată energia, pînă la ultima picătură, şi-a dăruit-o. N-a cunoscut alte plăceri, alte bucurii. Şi pentru ce ? Doar nu pentru un interes al lui, propriu ! Atunci de ce să vină unii acum şi să pună sub semnul întrebării întreaga motivaţie a existenţei lui ? Da, toate acestea îl mînjesc şi pe el, îi mînjesc anii închinaţi luptei, neodihna, devotamentul. Simţea însă că dominantă e acum o notă de ruşine, de autoinculpare. Ca să ţopăie duşmanii pe mormîntul pe care noi singuri ni-l săpăm ? El voia să audă în continuare o notă triumfală, iar restul undeva, în fundal, în paranteze. Altfel cum mergem înainte ? Voinţa poate să slăbească şi ea sub atîtea bocete. Noi avem nevoie de trompetă, ca orice trupă, ca orice soldaţi. Doar n-am încheiat bătălia. Nici pe departe. Avem de

făcut de o mie de ori mai multe lucruri, și mai grele, decît pînă acum. Or pentru asta trebuie un moral ridicat.

Oare asta să fie cu adevărat cauza, cum a spus ?, a reticenței lui ? Asta, sau... și în minte îi reveniră comentariile lui Cernea despre responsabilii în viață, despre complicii conștienți sau nu. Are el o conștiință grea, încărcată ? Un complex de împricinat într-un proces moral ? Fără să fie numit se simte vizat ? Există în el o ascunsă dorință de a se pune surdină rechizitoriului pentru că îl privește nemijlocit ? O tainică îngrijorare că ar putea ieși la suprafață și alte fapte mai mici, mai neînsemnate, dar tot urîte ? Mai știe el ce s-a ales de oamenii pe care i-a mustruluit atunci, în ședințe, cu motiv sau fără, în virtutea inspirației de moment, în numele dreptului și puterii ce i se acordase de a pronunța verdicte ? Nu stăruie aici un gînd de vinovat ? Ce ar face el dacă cineva ar veni într-o zi și în mod public ar etala gesturile și vorbele lui de atunci ? Evident, a fost un exces. Dar nici nu poate fi vorba de o asemenea eventualitate. Numai că faptele nedemne rămîn în memorie, ca niște pete... sau bube urît mirositoare, și cînd mai vine cineva și zgîndără... Deci stăruia o remușcare în el, și o rușine. Și asta îl făcea să se confunde cu marii făptași ? Cu cei ce influențaseră și soarta lui, faptele lui, greșelile lui ? De ce să se confunde ? Dimpotrivă, să se disocieze ! Și odată totul scos la iveală, să se elibereze, să răsufle ușurat.

Dar poate mai era ceva... teama instinctivă că nu poate garanta o evitare categorică a reeditării lor într-o formă sau alta ? Că eventualitatea unor alte duritățí și arbitrarii putea fi legată de însăși natura mecanismului puterii ? Că el mai avea lucruri de îndeplinit, și asta într-un post important, iar împlinirea datoriilor cerea cu certitudine înfrîngerea unor rezistențe, pasivități, neînțelegeri, a lipsei de energie. Ba se poate izbi chiar de rea voință. Și atunci cum te descurci, ținînd predici ? Întinzînd

zahăr în palmă ca la cai ? Deci asta era : presimțirea pericolului unei îngrădiri a libertății sale de mișcare, chiar acum cînd își începe examenul decisiv al vieții ? El învățase lecția și știa că nu poți să te joci. Nu poți să te uiți în gura fiecăruia, să umbli toată ziua cu ouă în poală, să pui mîna pe oameni ca pe bibelouri. Doar sîntem bărbați, ce dracu ! Constructori ! Dacă o să se ia el după fasoanele lui Vlad, după grațioasele lui piruete filosofice, înalt umaniste... n-o să mai scoată dealurile astea din amorțire nici la paștele cailor. Oho, noi trebuie să ridicăm aici, frați-meu, din pămînt din iarbă verde, combinate industriale la ultimul răcnet al tehnicii. Asta cere muncă... și disciplină... dîrvală mare ! O să vezi tu ce-o să mai ți-i frec. Așa se face o țară nouă, ăsta e prețul progresului ! Să ne fie clar !

Și se ridică brusc de pe bancă, parcă ar fi avut pe loc de înfruntat o primă împotrivire, edificat pe deplin asupra a ceea ce avea de făcut și privind în jur dezaprobator, ostil parcul meschin, desfigurat de bătrînețe, efigie a unei lumi decrepite, pe care fusese chemat să o învieze și să o pregătească, puternică și strălucitoare, pentru generațiile viitoare.

Virgil înainta cu greu prin masa trecătorilor de pe bulevard, parcă mai numeroși și mai grăbiți în acea dimineață posacă de august, cu cerul închis, plumburiu, din care curgea cu intermitență o ploaie mărunță și rece. Natura neprietenoasă, aerul umed, greu de respirat, imaginea tristă a străzii ude îi provocau nelămurita senzație de plictiseală și nemulțumire de sine ? Își petrecuse seara cu Marta. Îl iubea oare ? I se dăruia cu frenezie, dar și cu o anumită detașare. În serile cînd nu putea să vină, reținută de turele și gărzile ei la spital, totul i se părea pe dos, nu-și găsea locul, degeaba se așeza în fața tele-

vizorului, nu putea urmări nimic, deschidea o carte și rămînea cu ochii absenți pe pagină. Lua un tranchilizant, stingea lumina și se arunca în apa salvatoare a somnului. Dacă o iubea ? Nu putea trăi fără frenezia ei, fără trupul iute și mlădios, și ea vedea singură asta. Îl jignea însă superficialitatea dragostei Martei, lipsa de importanță acordată propriei dăruiri. Trecea prin dragoste ca un cîine prin apă. Sporovăia tot timpul verzi și uscate, făcea glume proaste, adesea vulgare, rîdea în hohote de ce spunea, poate și de el ? Și asta cu atît mai mult cu cît îl simțea contrariat, iritat, dezamăgit. El trăia dragostea altfel, cu solemnitate și pioșenie, cu durere. Simțurile îi angajau și spiritul, trăirea senzorială îl implica și moral. Nimic din ceea ce i se întîmpla în viață nu i se părea așa de grav și profund, nu conta atît de mult ca această comuniune a trupurilor. Iar ea, deși împărtășea bucuria erotică, reușea să o coboare la nivelul unui joc distractiv. Același tratament acorda dragostei ca și băii, de pildă, sau gătirii de plimbare, spălatului pe dinți. În anumite clipe, din această cauză, Virgil o ura. Nu de puține ori abia se stăpînise să n-o plesnească peste gura ei mobilă, neastîmpărată, vulgară, ce lua totul, și acest lucru aproape sfînt pentru el, în deșert. O dorea bolnăvicios, deși ar fi vrut să scape de această dependență. Încercase să-i explice, dar ea nu înțelegea sau se prefăcea că nu înțelege, îi spunea că așa era ea, nu putea să se schimbe. Îl asigura că-l iubește, el nu vedea că-i dădea tot ce dorea, ce mai vrea de la ea ? Să se facă preoteasă, călugăriță ? Ce, în pat el se crede în biserică ? — și-i trîntea o glumă fără perdea de-i încrețea pielea.

Vremea urîtă îi accentua mahmureala, dar insatisfacția, ciuda pe sine stăruiau mai de mult, și originea lor se găsea în acest sentiment de lezare, destul de nebulos. Lezare a demnității iubirii ?... dar oare o iubea cu adevărat ? Nu așa își închipuise iubirea... Sufletește nu reușea să comunice cu Marta deloc, nu

exista între ei nici o convergență de ordin intelectual, aveau caractere opuse, nu descoperise la ea nici o virtute spirituală deosebită. Și cu toate acestea o visa, o aștepta cu înfrigurare. Lezare a orgoliului ? Poate ! S-ar fi vrut permanent în centrul atenției ei, admirat pentru calitățile sale umane și mai, da, mai... respectat, acesta era cuvîntul. Se considera un om deosebit, nu un amant de duzină pentru o femeiușcă frivolă, plină de draci. Deși lipsită de haruri înalte, și ea avea personalitate, și tocmai în sex-appeal consta aceasta. Și în nepăsarea cu care își împrăștia darurile feminine. Și poate aceasta îl supăra cel mai mult, făcîndu-l să creadă că ceea ce îi oferea nu prezenta prea mare preț pentru ea, deci el nu era un ales, ci un bărbat ca oricare altul și doar o simplă întîmplare îi conferise privilegiul de a se bucura de favorurile ei, fiind de fapt predispusă să le cedeze oricui. Cam așa s-ar fi putut interpreta ceea ce îl lăsa să înțeleagă, și nu era deloc edificat dacă acesta constituia un limbaj special, o manevră conștientă, o tactică subtilă, sau pur și simplu expresia firii ei ușuratice, incapabilă să aprecieze valoarea unui om ca el, dar și valoarea propriilor ei farmece.

Adîncit în gînduri, considerase curentul de masă împotriva căruia înainta, îndreptîndu-se spre institut, drept obișnuita forfotă de dimineața a bulevardului, dar observă deodată că șuvoiul avea un singur sens. Toată lumea se precipita spre centru, trecînd pe lîngă el chemată parcă de ceva imperios. Se opri lîngă o vitrină și se convinse că se producea un exod autentic, cu un mobil comun. Își luă inima în dinți și puse o întrebare timidă unei doamne mai în vîrstă, ce pierdea teren în acest cros și se resemnase să fie mereu depășită. Nu putu afla decît că se mergea la o mare întrunire publică în Piața Palatului. Sub influența șuvoiului de oameni cu fețe preocupate, se întoarse și se încadră în tăcuta mișcare.

Cînd ajunse, marea piață era aproape ticsită. O rumoare ușoară se ridica deasupra capetelor, ca zgomotul unui cazan ce fierbe mocnit. Încercă să se strecoare prin masa compactă mai în mijloc, apoi spre semicercul din fața clădirii Comitetului Central. Nu fu nevoie să întrebe pe nimeni pentru a afla motivul tăcutei aluviuni de oameni curgînd dinspre toate arterele. Mulțimea aștepta deliberările Comitetului Central întrunit de urgență la începutul dimineții, sub starea de presiune a evenimentelor internaționale ce căpătaseră o întorsătură dramatică, în afara oricărei așteptări. Mulți ascultaseră în zori, înainte de plecarea la muncă, știrile transmise de posturile de radio despre ireparabilul produs în chiar noaptea aceea. Figurile întunecate, severe, puțin spectrale în lumina vineție a zilei ploioase și reci, murmurul stăpînit, exprimau îngrijorare, consternare. Mulți veniseră în halatele de lucru pătate de uleiuri, direct de la bancuri, de la mașini, din atelierele fabricilor bucureștene. Muncitori de toate vîrstele, cu mîini mari, osoase, maiștri vîrstnici, cu ochelari cu rame de sîrmă, unele fără o ureche, legate cu sfoară la ceafă, ucenici purtînd încă sigiliul fizionomiei țărănești, cu priviri nedumerite, speriate, părînd că nu înțeleg nimic. Bucureșteni pestriți, obișnuiții străzilor în orele de dimineață, cu treburi reale sau inventate, gospodine cu sacoșele în mîini, pensionari, adolescenți.

Virgil se consideră mulțumit cînd ajunse la vreo douăzeci de metri de rondul cu flori, amenajat în fața clădirii de piatră masivă și austeră, cu o arhitectură hibridă. Potolindu-și surescitarea ce-l împinsese în îmbulzeală, atras irezistibil de balconul gol pe care fusese instalat un microfon, Virgil se apucă să-și cerceteze vecinii. Nu părea să fi nimerit într-un grup constituit, ci într-un amestec absolut accidental. Cel mai degajat și mai înfigăreț, punînd mereu întrebări, dîndu-și părerea, furnizînd informații, intrînd în vorbă cu cine se nimerea, era un bărbat ti-

năr și gras, brunet, cu o figură deschisă de om expeditiv, de țăran deștept, urbanizat pe trei sferturi, cam încrezut, cu un talent înnăscut de animator. Se agita cu deosebire pe lîngă doi cetățeni, aleși poate dinadins, din ambiție, pentru că aceștia contrastau cu el tocmai prin moderație, discreție și sobrietate. Primul, un tînăr blond, în halat albastru curat, maistru după toate aparențele, școlit, după fraza bine articulată gramatical, cu un aer de intelectual neamț, într-un cuvînt un bărbat frumos, distins, amator de vorbă, dar cu măsură și socoteală, pretinzînd din privirile lui distante, aruncate cam de sus, considerație, adică tocmai ceea ce animatorul cvasiurbanizat nu prea părea dispus să acorde. Cel de al doilea, un bărbat de patruzeci și ceva de ani, avea un picior de lemn încălțat cu gheată, și de cîte ori se mișca se auzeau scîrțîind cataramele și zdrăngănind balamalele de metal de la genunchi și de la gleznă. Obrazul lui, după toate aparențele frumos cîndva, era marcat de suferință și oboseală ; gura strînsă și ridurile dese de pe frunte și din jurul ochilor trădau o mare decepție împietrită, o acceptare stoică a destinului, nici cea mai mică urmă de entuziasm și plăcere de viață. Morocănos, se lăsa foarte greu mobilizat de grăsanul brunet, și atunci, cu o voce răgușită, formula scurte propoziții fără drept de apel. Lîngă Virgil se mai afla o gospodină între două vîrste, nevastă de ceferist din Griviția cum se recomandă singură, venită în centru după tîrguieli. Răspundea mereu în locul celor doi, cu care grasul întîmpina dificultăți, intervenind neîntrebată. Nu prea era luată însă în seamă. Alături, aparținînd aceluiași grup, dar făcînd opinie separată, discutau între ei doi bărbați diferiți ca înfățișare și mod de manifestare, dar prieteni, sau oricum din aceeași branșă. Primul, voinic fără să fie înalt, cu o față cărnoasă, cu buze pline, cu perciuni lungi și groși, deși relativ tînăr albit binișor, foarte volubil, găsea mereu ceva important de împărtășit prietenului său. Acesta, puțintel la trup, adus de spate

și răsucit, ca și cînd ar fi suferit de spondiloză sau discopatie acută, cu un cap neverosimil de mic, aplecat, aruncîndu-și privirile pe sub sprîncene, în sus, cu o voce pițigăiată și scump la vorbă. Se mai afla alături un tînăr slab și deșirat ca un ogar, cu o piele smolită, nervos, agitat, frămîntînd mereu pavajul sub picioare, frecîndu-și mîinile transpirate, încheindu-și și descheindu-și fără încetare nasturii de la haina prea largă pe pieptul uscat.

Grasul le spusese tuturor că lucrează în aparatul de partid al municipiului, că fusese mobilizat la trei noaptea la sediu și că la ora aceea conducerea partidului delibera asupra poziției țării față de evenimentele petrecute cu numai o oră sau două înainte. „La voi la fabrică la ce oră v-a anunțat comitetul de partid ?" vru să folosească prilejul de a verifica viteza cu care se transmiseseră indicațiile în organizații. Tînărul maistru tresări, cu o grimasă de nemulțumire, ca și cînd cineva l-ar fi tras de mustăcioara blondă, bine îngrijită. „Dumneavoastră — și apăsă ostentativ pe acest cuvînt, pentru a-i da să înțeleagă celuilalt că există niște reguli ale bunei cuviințe la care el nu înțelege să renunțe —, dumneavoastră aveți împuternicirea de a controla comitetul de partid al uzinei ?" „Hai, măi frate, nu te mai formaliza atît ! Ce împuternicire ? Voi nu vedeți ce e pe capul nostru ?", și îl luă martor pe omul cu piciorul de lemn. „Îți dai seama, țara arde și baba se piaptănă." Apoi măsurîndu-i și pe acesta, mai ales examinînd atent modul cum se sprijinea în proteză de atîta timp, îl puse să dea raportul : „Dumneata cam pe la ce oră ai venit ? Să știi că un baston ți-ar fi prins bine acum, pentru că cine știe cît durează plenara. Ce te faci dacă trebuie să mai stai două-trei ore ? Stai ?". „Stau !" vorbi acesta răgușit, abia descleștîndu-și fălcile, după o pauză lungă, în timpul căreia Virgil, văzîndu-i fața aspră, imobilă, indiferentă, crezuse că o să-i tragă o înjurătură gră-

sanului prea băgăreț. Nedemobilizînd însă, acesta îi luă din nou la întrebări, vrînd să știe dacă au venit mulți de la fabrica blondului, și cîți și unde sînt, dacă șchiopul a avut un accident de muncă, pentru că, după părerea lui, trebuie să fi lucrat în construcții, și dacă acum mai muncește sau e pensionar. Blondul construia cu grijă fraze seci, eschivîndu-se, refuzînd să se supună impetuoasei curiozități, iar invalidul, după ce-l lăsa să aștepte cîte un minut bun, deschidea gura anevoie, parcă ar fi avut măselele lipite și răspundea numai prin „da" sau „nu". În schimb, gospodina povestea cum a aflat știrea, unde auzise de adunare, de cînd stătea acolo, cum ajunsese în față. După care, se căina : „Vai, vai, cum a fost posibil ? Se poate una ca asta ? La orice m-aș fi putut aștepta, dar la asta...". Bondoacă, încerca să se ridice pe vîrful picioarelor să vadă peste mulțime. Atunci, ciudat, taciturnul invalid se proptea în proteză, își înălța capul și cu o bunăvoință neașteptată o informa politicos : „Cred că sînt cam o sută de mii. Nu mai au loc, văd că s-au umplut și străzile din jur". Femeia mărturisea că de fapt vrea să se uite după bărbatu-său, fiindcă nu se poate să nu fi venit și el, ceferistul ei, fost grevist în vechiul regim, sindicalist, membru de partid din '44. „Într-o situație d-asta nu stă el în atelier, nu-l rabdă pă el inima." Între timp, grăsanul prinsese din zbor o frază rostită de bărbatul cu perciuni și-și ciulise urechile. „Cum ? Ați fost în clădirea asta înainte ? Cînd erau internele ? Zău, domnule, dar cu ce ocazie ?". Perciunatul, mișcîndu-și foarte repede și exagerat de mult buzele mari, în timp ce vorbea, explică firesc, ba chiar cu o nuanță de trufie, că în nici un caz în calitate de „internist", ci de „client". Fusese arestat pe cînd era student. Pentru ce ? Pentru un fleac de nimic, dar a făcut trei ani la Canal. „La Canal ? ieși din nou din mutismul lui omul cu picior de lemn. La Canal am lucrat și eu. Poate să ne fi întîlnit pe-acolo." Schimbară între ei date mai precise privind locul, perioada și ajunseră la concluzia că, da,

fusese posibil să se întîlnească, dar evident în treacăt, fiindcă șchiopul lucrase ca electrician, și în această calitate mai intra uneori și prin barăcile deținuților. Grăsanul vru să știe dacă procesul perciunatului se rejudecase. Da, după '65 fusese reabilitat juridic și acum se bucura de toate drepturile, publicase deja două cărți... „Slavă domnului, la noi s-a terminat cu bunul plac și abuzul." Aștepta cu nerăbdare concluziile plenarei, deși șeful partidului spusese... Astfel află Virgil că înainte de începerea sesiunii extraordinare a Comitetului Central, Secretarul General, însoțit de alți conducători, ieșise în balcon și adresase cîteva fraze mulțimii, cerîndu-le tuturor să-și păstreze calmul și să aibă răbdare și încredere, promițîndu-le că-i va informa personal după încheierea dezbaterii. Volubilul scriitor le aduse la cunoștință că și colegul lui, unul din poeții antifasciști de forță afirmat în timpul războiului, avusese de suferit, trăind cîțiva ani cu domiciliul forțat într-un sat din Bărăgan. Redat literelor, se străduia acum și el să recupereze timpul pierdut. Poetul, aruncîndu-le pe sub sprîncene, cu capul aplecat, căutătura lui tristă, ținu doar să adauge că momentul la care participau ei avea o importanță istorică, de el depinzînd renașterea socialismului, după atîta orbecăire. „Mata, te înțeleg, ai dus-o greu, îl dojeni instructorul municipal, dar să nu exagerăm ! Cum orbecăire ? Nu e bine să scrii așa în poezii. Au fost greșeli, abuzuri, de acord. Dar au fost și părți pozitive. Să nu uităm părțile pozitive." Spre surprinderea tuturor, poetul, cu un surîs amar, se declară de acord și-l convinse că folosise o metaforă, metaforele fiind a doua lui natură, și că esențial este să apărăm ceea ce am cîștigat, adică această resurecție a socialismului, în substanța sa umană, opunîndu-ne denaturărilor. Virgil nu scăpă nici el de curiozitatea fraternal-cazonă și democratic-nivelatoare a instructorului. Profesia lui Virgil îi impuse mai mult decît toate celelalte și, pentru prima oară, ușor intimidat, le aduse la cunoștință

că se înscrisese la cursurile serale ale Institutului de Științe Economice.

Ploaia se cam înteți și femeia își puse poșeta mare, de material plastic, pe cap, regretînd că n-a luat umbrela mare a lui bărbatu-său. Ceilalți, cu capul descoperit, simțeau picăturile reci lipindu-le părul de pielea capului, șerpuind încet spre frunte și ceafă. Mulțimea nu lua însă în seamă ploaia. Virgil ghicea în mase o neliniște surdă. Unii, ca și cei de lîngă el, încercau să o alunge sau să o ascundă, schimbînd fraze convenționale, dar reveneau repede, cu aceleași expresii posace, dealtfel ca și cerul întunecat, stors de lumina tonică a verii, la preocuparea obsedantă a ceea ce avea să se întîmple. Cîțiva porumbei decolară de pe acoperișul marii clădiri, planînd peste capetele descoperite în ploaie ale oamenilor strînși unii în alții, ca într-o imensă ogradă, în așteptarea diagnosticului medicului aflat la căpătîiul unui bolnav grav, sperînd în declanșarea crizei salvatoare.

În sfîrșit, un freamăt străbătu piața de la un capăt la altul. „Ssst, vin ! Tăcere !". Toate spinările se îndreptară, toate capetele se ridicară cu ochii febrili. Balconul se umplu de bărbați, și ei cu capetele descoperite, clădindu-se ca un zid în spatele Secretarului General. Se aflau acolo toate forurile țării. Se dădu citire comunicatului plenarei, laconic, precis, categoric. O sută de mii de piepturi sloboziră un oftat de ușurare, România își reafirma politica pașnică, făcea apel la rațiune, chema la măsuri chibzuite, în numele a tot ce aveau popoarele mai scump.

Virgil auzi vocea Secretarului General, liniștită dar gravă, folosind cuvinte puține și măsurate, dar revelatoare, dînd adevărata dimensiune a realității, conferind faptelor calificativul exact, clarificînd poziția de principiu a partidului, fermă, inflexibilă, pătrunsă de suprema responsabilitate față de socialism, față de lume în general. Virgil înțelegea gravitatea excepțională a momentului și un tremur ușor de emoție îi străbătea

trupul, de emoție și mîndrie, și un curaj înaripat îi umfla pieptul. Urechea înregistra zecile de mii de respirații sacadate și înțelese că îngrijorarea se transformase în voință, în bucurie patriotică, în conștiința demnității.

Apoi, deodată, chemarea ! Să reconstituim gărzile patriotice ! Poporul să-și aibă formațiunile lui înarmate. Să nu se permită nimănui să pîngărească pămîntul patriei. În vuietul care urmă, în uralele și exclamațiile izbucnite din o sută de mii de piepturi, se topi și vocea lui Virgil. Strigînd, ar fi vrut să se facă auzit, dar nu auzea decît furtuna dezlănțuită a poporului. În clipa aceea ochii îi căzură pe chipul băiatului deșirat, cu pielea smolită, student după cum reușise să stabilească instructorul. Cu brațele ridicate deasupra capului, asudat, cu vinele gîtului umflate, tînărul striga, și o irezistibilă forță magnetică îl atrăgea spre balcon, de unde răsuna vocea încărcată de o imensă răspundere. Cîțiva dădură la iveală pînzele unor drapele, alții își scoteau hainele și le aruncau în aer, ochii tuturor scînteiau, obrajii ardeau în flăcări.

Tremurînd, poetul îl strîngea pe Virgil de braț, cu mîna lui mică în care se adunase o forță de nebănuit. Apoi se prinse de umărul invalidului și-i spuse crispat la ureche : „Mă înscriu în partid, mîine mă înscriu în partid". Șchiopul, proptit bine în piciorul sănătos, rîse pentru prima dată, dezvelind un șir de dinți sănătoși și frumoși, și spuse cu vocea răgușită : „Eu frate, sînt de cincisprezece ani comunist". „Și eu mă înscriu, aproape țipă bărbatul cu favoriți, mergem mîine amîndoi. Neapărat, Cleo, neapărat." Lui Virgil i se umeziseră ochii. Un teribil magnetism patriotic trecea din trup în trup, unindu-i pe toți în aceeași simțire. Se uita năucit în jur și vedea oameni de toată mîna, comuniști, necomuniști, muncitori veniți din ateliere, cetățeni de pe stradă, gospodine, tineri, toți străbătuți de același voltaj. Virgil își dădea seama că în cugetul tuturor, în clipa aceea partidul reprezenta forța dreptății, stegarul libertății și adevărului. Cei

doi scriitori avuseseră probabil resentimente, şovăiseră, sau consideraseră că nu au vocaţie politică, dar acum nu mai puteau concepe să stea în afara partidului comunist. Într-un elan, nestăpînit, Virgil strînse mîna mică, tremurătoare, a poetului şi aproape îl îmbrăţişă. Instructorul alerga de la unul la altul, scuturîndu-i ca să-i trezească parcă, scandînd lozinci. Cuvîntarea se isprăvi repede, deşi lui Vlad i se păru că durase foarte mult. Oamenii fură invitaţi să se răspîndească în linişte pe la casele şi treburile lor, şi din nou li se spuse să aibă deplină încredere. Salutul final se pierdu în vuietul asurzitor de urale şi lozinci.

Oficialităţile se retraseseră, balconul rămăsese gol, dar Virgil îi vedea încă acolo, alevea, pe toţi. În piaţă nimeni nu se mişca, iar lozincile se înteţeau, ca şi cînd lumea mai avea ceva de spus. Nevasta ceferistului îşi ştergea ochii roşii cu o batistă scoasă şi băgată mereu la loc, în poşeta mare, de material plastic, instructorul şi studentul continuau să strige cît îi ţinea gura, tînărul maistru, cu bărbia tremurîndă, încerca să-i spună ceva şchiopului, scriitorul cu favoriţi încărunţiţi îşi mişca cu repeziciune buzele într-un discurs înfocat, rostit probabil doar pentru sine, pentru satisfacţia de a-şi fi exprimat liber opinia, în public, în faţa maselor, într-o chestiune fundamentală a istoriei. „Îmi exprim speranţa că voi ocupa un post de conducere deoarece am fost lăsat la vatră ca sergent", reuşi Virgil să desluşească ce-i spunea blondul, ghicind că se referea la gărzile muncitoreşti din întreprinderea lor. „Mai stăm, maică, sau ce facem ? îl întrebă gospodina. O mai vorbi cineva ?" „Poporul s-a descoperit într-o ipostază nouă, îi explica scriitorul amicului său. În această piaţă se simte mai puternic şi mai unit ca oricînd. Simte, intuieşte, înţelegi, clipa istorică ? Se îmbată de ea, o aspiră, şi-o impregnează în memorie. Numai literatura poate transmite, Cleo, acest mesaj. Iată de ce...", dar Virgil fu asurzit de o nouă furtună de urale. Studentul, frămîntîndu-şi şi el buzele

vineții, lăsînd să se vadă locurile goale ale danturii ce-i dădea un aer bătrînicios, îi spunea ceva instructorului ; probabil îl și stropea pe față, pentru că acesta se ștergea cu mîna, fără să se formalizeze, fără să dea nici un semn de dezgust sau enervare. Dimpotrivă, își apropia urechea de gura tînărului surescitat, găsind probabil că ceea ce spunea merita tot interesul. Lui Virgil i se părea că oamenii se privesc cu admirație. Fețele nu mai erau posomorîte și severe ca la început, ci transfigurate de veselie, parcă ar fi cîntat o melodie înălțătoare. Dealtfel Virgil chiar auzi melodia, la început ca o părere, apoi tot mai clar, pînă ce cuprinse spații largi, tălăzuind deasupra capetelor ca o flamură. Mulțimile intonau „Internaționala". „Sună ca în noaptea învierii ! îi spuse poetul. Ești prea tînăr, nu cunoști. Da ! același sentiment !... am același sentiment ca în copilărie !" Cîntecul, deși puternic, așternea, în raport cu vacarmul dinainte, un lințoliu de liniște, plină de armonie, deasupra pieții, și cuvintele poetului se auziră limpede. Instructorul întoarse capul și-l privi din nou cu un aer dojenitor. Dar poetul, departe de a se intimida, îi șopti lui Virgil cu o surprinzătoare energie : „Vezi ? nu înțelege ! Asta nu poate să înțeleagă !, la care, cu vocea răgușită, invalidul replică solemn și autoritar : „Eu am înțeles ! Înviere națională... așa e ?" și își înălță capul, mutînd greutatea corpului pe piciorul întreg.

După intonarea „Internaționalei", mulțimea se puse în mișcare, în grupuri mari, apoi, fărîmițîndu-se, în altele mai mici, tot mai mici. Instructorul plecase cu studentul, maistrul cel blond cu șchiopul, nevasta ceferistului singură, nerăbdătoare să-și caute soțul. Virgil se prefăcu și el că pleacă, dar se învîrti în loc, pînă cînd piața se goli. Se retrase pe trotuarul dinspre palat, mai aruncînd o privire spre vastul spațiu, plin încă de reverberația uralelor și melodiei intonate de o sută de mii de guri, ca și spre balconul unde mai vedea parcă brațul vorbito-

rului zvelnit cu palma deschisă, cu degetele desfăcute ca un mănunchi de raze. Atunci descoperi lîngă el, adîncit în contemplație, fără să-l fi observat, locvacele scriitor cu cotleți rebeli de pașoptist sau de comunard. Se recunoscură cu bucurie ca doi vechi prieteni. „Nici dumneata n-ai plecat ? îi întinse mîna lui Virgil scriitorul, ca și cînd uitase că se despărțiseră doar de cîteva minute. Știi la ce mă gîndeam ? Că totuși masele au nevoie să fie conduse. Masele sînt puternice, ele fac istoria și toate celelalte... cunosc bine marxismul. Dar ce sînt ele fără cap ? Ele aleargă unde sînt chemate de o voce inspirată. Un singur cuvînt le aprinde. Așteaptă cuvîntul revelator cum așteaptă prigoria picătura de ploaie. Cer cu brațele ridicate porunca și primind-o, îi întorc imediat ecoul ca o bubuitură de tunet rostogolit deasupra capului. Da, da, poporul vrea să fie condus... Dar ce-ai zice de un filtru la Capșa ? Abia s-a redeschis după renovare ? Totul e din nou ca pe vremuri." „Te rog să mă scuzi, bîigui Virgil luat pe neașteptate. Trebuia să fiu undeva... dealtfel și ora... poate altă dată." „Cum vrei... oricînd, desigur. Însă ce-ți spuneam ? Aaa ! Încotro o iei ? Încoace ? Bine, te conduc pînă la colț. Daaa, știi ce e democrația ? Libertatea de a aclama. Acest delir public al aprobării, al confirmării. Nu, știu ce vrei să zici... categoric, nu consider masele o turmă. La urma urmei, cine sînt ele... dumneata, eu, Cleo etc. etc. Adică, individualități. Dar laolaltă, o mie, zece mii, o sută de mii, toți sîntem, devenim copii. Ai văzut cum ne-am comportat în masă ? Lasă, te înțeleg, știu ce vrei să spui. Momentul istoric și toate celelalte. Evident, evident. Dar dincolo de asta e legea fluxului colectiv. Sigur, sămînța trebuie să cadă pe un teren fertil — aceasta e condiția sine qua non. Vezi, astăzi de dimineață și dumneata, și eu, mă rog dumneata nu... eu și alții, am ascultat știrea la radio cînd ne bărbieream, sau ne luam cafeaua. Și fiecare am gîndit, am

avut o ieşire, ne-am manifestat personalitatea. Într-o mare diversitate de nuanţe. Dar cu o uşoară ezitare, fără o orientare precisă, chiar deloc precisă. De aceea, aici, cînd fiecare şi-a găsit confirmarea reacţiei personale, şi în plus a căpătat, într-o manieră lapidară, concentrată, lozinca zilei, preluată de toţi în cor, ne-am confundat cu starea generală, chit că tot noi am contribuit să se constituie. Poate sînt cam prolix ? Ţi-e clar...? Mi-am dat seama, îmi pare bine. Uite, m-am gîndit la tot ce s-a spus despre Stalin. Te surprinde această relaţie ? Nu, are alt sens. Ştii ce a fost nociv la Stalin ? Autoritatea ocultă, mistică, pe care şi-a arogat-o. Şi pe care a impus-o prin teroare... şi prin făţărnicie. După ce-ţi băga frica în oase, îţi spunea că frica e incompatibilă cu socialismul. El nu şi-a cîştigat aureola în confruntarea directă cu masele. Nu a fost un tribun. El s-a zeificat prin absenţă... una mereu prezentă dacă se poate spune aşa, şi atotputernică. Dar cînd masele văd şi pipăie, mitul nu se poate crea. Entuziasm, explozie, delir, orice, dar nu mit. Entuziasmul e forma democratică a nevoii de a fi condus. Mitul e forma mistică a supunerii. Poate fi necesar într-un război, dar atît! Şi nu într-unul modern, sofisticat. Altfel mitul devine povară, îngrădire, constrîngere. Manifestarea publică, gălăgioasă e descărcare psihică şi morală, întrebuinţarea eului, binefăcătoare, chiar dacă anonimă. Mitul e frică şi paralizie, e ruga mută în genunchi. Trebuie să ne întoarcem la practicile civilizaţiilor antice, la agora greacă şi la forumul roman. Aici, în piaţă, să sancţionăm marile decizii, legile cetăţii ! Noi aici, şi ei, Comitetul Central, parlamentul, guvernul, dincolo, pe balcon. Să auzim prin viu grai raportul, darea de seamă, proclamaţia. Şi dacă ne convine, să aclamăm... Da, dacă ne convine. Trebuie să ne convină... Dacă nu... Aici e aici, prietene ! Dacă nu... Dar uite că am ajuns. Mi-a părut bine, sper să ne mai vedem."

Virgil îl urmări cum se îndreaptă spre „Capșa", cu un mers săltat, ceva înrudit cu dansul, aceasta marcînd probabil ritmul în care gîndea, sau siguranța de sine, sau plăcerea pură a speculației, a unei dialectici sui-generis, debordantă, ghicind replica și parînd-o, a unor fantazări cu pretenția de judecăți sociologice. Depărtîndu-se și el, și plecînd mai departe — nu știa încă bine unde, acasă, la institut, la pensiunea unde mînca, dar acolo era prea tîrziu —, se miră că ascultase atîta timp fără să aibă curiozitatea, măcar la sfîrșit, să-l întrebe cum îl cheamă. Știa doar că e prietenul unui oarecare Cleo... dar acesta unde dispăruse ? De ce plecase, cum de se rătăcise ?

Trecînd prin fața biroului de voiaj, Virgil se edifică unde avea de gînd să se ducă. Probabil că intenția sălășluia mai de mult în capul lui, se născuse de azi de dimineață și se sedimentase bine în timpul zilei și numai datorită învălmășelii prin care trecuse nu reușise să și-o mărturisească. Intră și-și cumpără bilet pentru trenul de noapte. Trebuia să-și vadă familia, trebuia să stea de vorbă cu Manole, cu Vlad — singurul mod de a-și limpezi gîndurile, de a pune ordine în raționamente și, mai ales, de a-și fixa un mod de acțiune.

Ajuns între ai săi, pe nepusă masă, stîrni întîi îngrijorare — toți știau că se dădeau examenele de restanță, și era ocupat de dimineața pînă seara —, apoi bucurie lacrimogenă, în care el distingea și încordarea nervoasă. La început nu întrebă de taică-său, închipuindu-și că e la serviciu, dar Peluța, îl chestionă dacă știe ceva de Manole. Nu se întîlniseră la București ? Plecase ieri-noapte valvîrtej cu mașina, convocat la ședința aceea importantă și la adunarea despre care se vorbise aseară la tele-

vizor. Şi apoi urmă o serie de lamentaţii. „Vai, Virgile, e grav ? Ce-o să ne facem acum ? Aici la judeţeană n-a mai dormit nimeni de două nopţi ! Toată lumea spune că o să fie război, e adevărat ? Vai de capul nostru !" „Va să zică era acolo, fusese şi el cu ceilalţi. Şi eu... trebuia să-mi dau seama. M-am zăpăcit de tot." Nana era cea mai stenică. Ea i se agăţa de gît, îl ciupea, dansînd cu el prin casă, făcînd un adevărat chiloman, şi şoptindu-i la ureche mereu ceva despre Lucia, de care ea nu mai uitase nici pînă acum.

Spre seară se reîntoarse şi Manole, ducîndu-se direct la sediu, preocupat de buna organizare a demonstraţiei de 23 August de a doua zi. Virgil vorbi cu el la telefon şi înţelegînd că sînt puţine şanse ca tatăl său să ajungă în noaptea aceea acasă, se hotărî să-i facă o vizită. Aşteptă un timp în anticameră pînă se termină şedinţa cu comandamentul organizatoric, după care secretara îl invită, informîndu-l că la tovarăşul prim nu mai rămăsese decît primul vicepreşedinte. Virgil avu o tresărire văzînd figura împietrită a tatălui său marcată evident nu numai de oboseală. „Ce e, mă, umbli creanga ? glumi Manole cu fiu-său, întrebarea trădînd însă o oarecare nemulţumire. Te-am sunat şi ieri şi azi, şi acasă şi la institut. Nu ştia nimeni de tine. Ce te-a apucat s-o iei la sănătoasa ? Te-ai speriat ? Sau ai venit să te înrolăm în gărzile patriotice ?" Virgil nu dădu atenţie observaţiei, continuă să-l privească pe taică-său cu un sentiment de nelinişte. „Ai fost acolo ieri... ?" „Am fost. Tu unde erai ?" „În piaţă". „Zău ?" Suru se mai însenină. Apoi către Cornea : „Ai văzut la televizor ?" Era clar, nu apucaseră să schimbe nici un cuvînt în afara celor legate de treburile practice. „Dacă am văzut ? Ce mai întrebare ? Uite, dacă închid ochii, pot să-ţi descriu totul secundă cu secundă. Cred că pot să-ţi spun pe dinafară cuvîntarea." Virgil constată că Vlad avea cearcăne, faţa lui începuse să trădeze de la un timp oboseală, dar ochii îi scă-

părau ca unui posedat. Suru, rece, sever, nu împărtășea exaltarea lui Vlad. Cernea nu sesiză rezerva acestuia. „Îmi pare bine, Virgilie, că ai fost acolo. Să-ți întipărești bine în minte... ai avut o șansă... te invidiez. Aș fi vrut să fiu în mulțime. Iar tu, Manole, cînd ai să-mi povestești ? Așa cu de-amănuntul, toată plenara..." „Ce să-ți povestesc ? Comunicatul, cuvîntarea spun tot. Ce mai vrei să știi ?" „Fiecare detaliu, nu înțelegi ? Le-am ascultat prima dată la radio, pe la două, cred, după ce s-a terminat... mă crezi că am plîns ? Uite, și acum mă trec fiori. Stăteam ca în cușcă. Am chemat cîtiva tovarăși, ne uitam unii la alții încremeniți. Ce zi, Manole, ce zi ne-a fost dat să trăim ! Cum a fost posibil să se ajungă aici ? Cine se aștepta ? Te așteptai tu ? Am sperat tot timpul că e o ipoteză absurdă..." Apoi aproape deznădăjduit : „Parcă e o fatalitate. Mereu trebuie să o luăm de la capăt. Cînd am zis hop... altceva se ivește și-ți retează elanul. Iar trebuie să urci din greu, pînă ajungi pe creastă, și din nou un bolovan se rostogolește. Destin sisific ! De ce, de ce ? Acum, din nou... O umbră rece, peste socialism. Cît trebuie să mai treacă pînă să se facă iar lumină ?"

Se ridică și se duse la geam frămîntat, copleșit de dezolare. Vorbi privind strada cu rarii ei trecători de după căderea serii. „S-a creat o dilemă îngrozitoare — sau evoluția începută se dovedește ireversibilă, și stomacul socialismului e destul de tare să digere și această piatră, sau totul va fi frînat iar pentru o lungă perioadă." „Da, mormăi Suru, dilema există ! Dar este și alta mai presantă, care ne privește îndeaproape pe noi : sau ne pierdem cu firea, sau încleștăm fălcile și mergem înainte, făcînd ce trebuie aici, la noi. Tu crezi că pe mine nu m-a afectat ? Uite, îți mărturisesc aici, de față cu băiatul ăsta, a fost prima oară cînd am simțit că niște convingeri se clatină... Prima dată, înțelegi ? Dar cred că și ultima. Am primit un duș rece, dar să știi că pe mine m-a întărit. Și m-a limpezit pentru totdeauna." Ofițerul de serviciu intră cu un sul de hîrtii de la

telex. Suru le parcurse cu repeziciune, le îndoi, presîndu-le cu un gest scurt cu palma lui mare și le aruncă pe un colț al biroului. „Ceva deosebit ?“ nu-și putu reține Cernea curiozitatea. „Nu ! aceleași lucruri. Dă-le încolo, n-o să stăm acuma toată ziua cu ochii pe ele. Le avem pe ale noastre.“ „După cum văd, te pregătești să te bagi în carapace, ca broasca țestoasă. Crezi că se poate ?“ „Nu știu ce vrei să spui cu carapacea !“ „Adică, să te abții... într-un fel. Nu se poate, Manole, zarurile au fost aruncate.“ „Să mă abțin ? Dimpotrivă. Am crezut că m-ai înțeles.“ „Am înțeles, am înțeles. Să nu-ți fie frică, Manole. Tot poporul e cu partidul. Poporul n-a fost niciodată atît de unit.“

Virgil folosi prilejul să-și depene impresiile, istorisind reacțiile diferiților tipi, atît de deosebiți și atît de unitari în sentimentele lor. Se înflăcără, abia acum dezmeticit din starea prin care trecuse. Manole, cu palmele întinse pe birou, cu bustul drept și capul ridicat într-o poziție de om grăbit, ocupat, parcă pregătindu-se ca în minutul următor să plece, chemat de o treabă presantă, își observa scrutător fiul.

„Dar la institut de ce nu te-ai dus ?“, îi tăie la un moment dat elanul, cu o răceală în care Virgil ghici dezaprobare nu atît pentru absența de la serviciu, cît pentru ce se decanta atunci în conștiința lui, pentru sentimentele în stare nativă, aburinde încă... „Parcă ești o cață, sări Cernea. Nici eu nu m-aș fi dus. Aș fi bătut străzile, m-aș fi pierdut printre oameni. Cum dracu poți să fii așa uscat ?“ „Pentru că trebuie să ne păstrăm capul întreg și sîngele rece, de aia. Într-o situație atît de gravă nu umbli cu pletele în vînt și cu lacrimi șiroind pe obraz. Nu sîntem un partid de adolescenți. Gîndește-te cîtă răspundere apasă pe umerii conducerii. Și datoria noastră e să fim fiecare la locul unde am fost puși, nu să batem cîmpii, să declamăm prin parcuri. Acum ți-e clar ? Și asta e valabil nu numai pentru emotiva mea odraslă, ci și pentru tine.“ „Ei, asta e bună !

Ce te-a apucat ? Băiatul vine la tine şi... În fond ai ceva să-mi reproşezi !" „Da ! Insuficienta ta maturitate politică." Afirmaţia i se păru numai lui Virgil, sau fusese însoţită şi de o plesnitură a palmei pe birou ? Cernea, surprins, se uită cu ochii lărgiţi, cu o expresie întrebătoare, aşteptînd. La rîndul lui, Virgil îşi implora din priviri tatăl. Deschise gura să-l înfrunte, să-i ia apărarea celui ofensat dar Suru nu-i dădu răgaz. „Te miri ?" spuse el, şi lui Virgil i se păru că vocea îi semăna cu fulgerarea unei lame de brici prin aer.

Se ridică în picioare. „Cînţi aicea cu mucosul ăsta «Gaudeamus igitur» şi te miri ? Îi ţii isonul cînd el fuge de la post ? Aşa crezi tu că o să facem faţă situaţiei ? Tot partidul e mobilizat, şi voi faceţi pe exaltaţii ? Se poate ?" Apoi vocea i se înmuie, trăznetul se scursese în pămînt, furtuna mai bubuia îndepărtat, lăsînd o linişte încă răvăşită, readunîndu-se cu încetul în matca ei. „Ce dacă e fi-mio, fii şi tu mai exigent. O să avem de-a face cu mulţi de-ăştia. Pe cine să mă bizui... nu în primul rînd pe tine ? Hai, nu mai făcea pe duduia de pension, şi apropiindu-se de el îi dădu un pumn în piept, cu o prefăcută încruntare băieţoasă. Aşa e pe front." Fără să ştie de ce, în clipa aceea lui Virgil — acum împăcat, mişcat chiar, parcă o coardă de violoncel începuse să tremure uşor în pieptul lui — îi veni în minte lunga tiradă pedantă a scriitorului cu favoriţi. Şi fără să vrea se trezi povestind repede, cu sufletul la gură, temîndu-se să nu-l oprească cineva, episodul cu acel original personaj, reproducînd teoria lui despre nevoia maselor de a fi conduse, dirijate, orientate. Ce vroise să spună cu asta, se întreba, în timp ce vorbea ? Avea vreo legătură cu ceea ce se întîmpla aici, în acest birou, cu incidentul abia încheiat ? Simţi că de data aceasta Cernea e cel contrariat, şi-şi spuse că reuşise să dea şi acum în gropi, şi că probabil era un neghiob. „Astea sînt aiureli pur sînge, îl înfruntă cu adevărat Cernea. Ce, iar «teoria gloatei ?» Tîmpenii intelectualiste... Ce ai găsit tu demn de reţinut în amalgamul

ăsta stupid ?" Virgil, ruşinat, se convinse că a lovit cu oiştea în gard, deşi intervenise pentru a da un caracter mai detaşat, mai teoretic discuţiei, din dorinţa de a contribui la aplanarea începutului de conflict, venind atît în sprijinul gestului de reconciliere al tatălui său, cît şi, cumva, în ajutorul lui Cernea, în sensul că opiniile sînt diferite, că trebuie să fim mai relativişti, să renunţăm la rigiditate, la interpretarea tale quale a cuvintelor.

Dar şi ceea ce spusese acum avu darul să aţîţe controversa, nu s-o atenueze, pentru că, împotriva oricărei aşteptări, Suru îi ţinu parte. „Cum ce-a găsit demn ? De ce neapărat «teoria gloatei». Tu crezi că poate exista o societate omenească, socialistă sau comunistă, cum ar fi ea, fără o organizare ierarhică, fără o ordine a puterii ? Nici un angrenaj nu poate merge de la sine..." „Ba poate ! exclamă Virgil descoperind în el o plăcere fugară de a-şi contrazice tatăl. Dacă îl programezi, poate." „Asta la voi, la institut, într-un nenorocit de computer. Dar te invit să programezi viaţa a zeci de milioane de oameni, cu obiceiurile, mentalităţile, temperamentele şi apucăturile lor diferite. Să le programezi să meargă singure toate în aceeaşi direcţie, să gîndească şi să acţioneze la fel. Idealism, utopie." „În primul rînd, interveni Cernea, parcă atît aşteptînd, în chestiunea programării. Da, societatea se poate autoprograma. Şi aceasta nu este nici idealism, nici utopie, ci democraţie, democraţie socialistă autentică. Ce sînt oare legile ? Nu sînt sisteme de programare socială ? Dacă ele constituie emanaţia acestor milioane de care vorbeşti tu, şi nu a unei minorităţi ce le impune, ele pot asigura funcţionarea armonioasă a societăţii. Dar ai mai spus ceva, Manole : să gîndească şi să acţioneze la fel. Cum e posibil să-ţi pui tu un asemenea obiectiv, din capul locului imposibil ? Nu vezi că ajungi la teoria gloatei ? Ce, societatea e o cazarmă ? Nici soldaţii nu gîndesc, şi nu pot gîndi la fel —, apăsă el pe acest «nu pot» cu o îndîrjire disperată, parcă era ultima poziţie pe un front asediat şi trebuia s-o păstreze cu orice preţ. Deşi fac aceleaşi

mișcări reflexe. Cu deosebirea că nu sînt acte sociale." „Vaaai de cozonacii voștri, se văită Suru, întorcînd capul, ca un profesor exasperat de prostia elevilor, vrînd să spună «să nu vă mai văd în ochi nepricopsiților». Cîtă babilonie e în capul vostru. Asta numai socialism nu e. Elucubrații anarhiste de tavernă ! Și ce faci cu cei care-ți încalcă legea ? Și ce faci cu ăia care trag chiulul ? Care vor să trăiască pe spinarea societății ca niște paraziți ? Și ce faci cu infractorii ? Cu atîtea și cu atîtea fenomene antisociale ? Simpla promulgare a legilor, ridică tuturor, automat, conștiința ? Și ție, zici, nu-ți trebuie unitate de gîndire și acțiune ? Cazarmă ? Așa numești tu coeziunea ? Procesul de omogenizare inerent socialismului, comunismului ? Adineaurea te gudurai de bucurie, ca un cățel, că poporul e unit în jurul partidului, că n-a mai fost atît de unit niciodată. De unitatea asta îți aduci aminte și beneficiezi numai cînd dai de greu ? Dar crezi că există un singur fel de greu ? Ei află, atoateștiutorule, că greul abia acum începe. Greul scoaterii țării, într-un timp cît mai scurt, din înapoiere. Ori crezi că or să vie alții să ne ofere civilizația pe tavă, ca un cadou, pentru ochii noștri frumoși, pentru ideile noastre înălțătoare ? Principiile sînt bune, dar nu țin de foame. Te-ai lămurit doar cum e cu principiile ! Trebuie să ne facem *al nostru,* înțelegi ? Asta e toată filosofia. Pe rest nu dau doi bani. A venit timpul să ne luăm în serios. Construcția, construcția pe primul plan. Industrie, nu vorbe goale ! Acum trebuie pus osul, pricepi ? Rabota, dragă, de dimineața pînă seara. Altfel nu se poate. Toată lumea, și nobili și subtili gînditori ca voi, și oameni de rînd. Îți păstrezi pentru tine inspirațiile filosofice, dacă le ai, pentru monologuri intimiste, mie îmi execuți «mișcările» alea pe care le luai în balon adineauri, dar care sînt vital necesare, mișcările de soldat al muncii !"

„Manole, trec peste tonul tău de plutonier major, peste indelicatețî, ca să nu le zic mojicii, ca aia mai de adineauri... pen-

tru că vin de la tine... deşi în general ceva în tine a început să se schimbe. Se pare că începi să accepţi tot mai greu... tot mai greu... dialogul. Şi asta nu e bine. Sigur, sîntem într-un moment greu. Şi va veni o perioadă grea, aşa cum foarte bine spui. Se cere muncă multă, de asta sîntem toţi conştienţi. Dar să ştii, te rog să mă urmăreşti cu atenţie !, să ştii că nu... nu o muncă sclavagistă. Furnicarul acela de deţinuţi care săpau Canalul, cu cazmaua, e absolut de domeniul trecutului. Trebuie să accepţi că în ţara asta s-a schimbat ceva fundamental. Avem acum ce n-am avut, şi nimeni nu e dispus să piardă : de-mo-cra-ţi-a ! Înţelegi ? Acest cuvînt, cu tot ce pesupune el, nu trebuie uitat nici o clipă. «Fenomenul David» a luat sfîrşit, iar supremaţia unor Davizi, ca persoane fizice, a devenit imposibilă. Nu, nu mai există cale de întoarcere. Fie că-ţi convine, fie că nu, trebuie să te supui rigorilor democraţiei. De aceea, mai mlădiază-ţi niţel şira spinării, prea înţepenită, mai domină-ţi pornirea de vătaf, de...".

Cristalul de pe birou ţipă strident şi zornăi prelung, şi Virgil tresări speriat, parcă cineva ar fi tras foarte aproape cu puşca. Pumnul mare, strîns, al lui Suru, stătea ca un bolovan pe locul unde căzuse, parcă pentru a înăbuşi chiar şi reverberaţiile sticlei, iar chipul lui avea o asprime atît de agresivă, încît Virgil se ridică instinctiv, cu un ciudat sentiment dureros, gata să sară, să facă ceva, poate să-l mîngîie uşor pe creştetul capului pentru a-l îmblînzi. Dar vocea lui Manole urmă, ridicîndu-se şi izbind ca o secure în tulpina unui copac. ..Tovarăşe Vladimir Cernea. Vreau să-ţi atrag atenţia că aici nu sîntem la cafenea, sau la seminarul de sociologie. Aici e comitetul judeţean de partid. Iar eu, îţi convine sau nu, am primit aici o răspundere... nu de vătaf, înţelegi ? ci de prim secretar ! Şi eu nu sînt David, tovarăşe Cernea, sînt Manole Suru, pe care am crezut că-l cunoşti. Şi să ştii ! şi pumnul lui căzu din nou ca un mai pe sticla gemîndă şi tremurătoare a biroului, cît timp voi fi aici, am să-mi fac datoria. Cu democraţia te las pe tine să te

ocupi, acolo, la Sfatul popular. Eu, aici, mobilizez și organizez masele... ca să-și facă o viață mai bună ! Asta e democrația mea! Și nici dumnezeu din cer nu mă va abate de pe acest drum. Eu n-am venit aicea, vorba ăluia «mă duc să cumpăr, dă, doamne, să nu găsesc». Ți-e clar ? Ori eu, ori..." „Ori voi !" duse mai departe Virgil ideea în gînd. El ne înglobează pe noi într-un fel de tabără adversă, sau ce ? Parcă se pregătește să dea o luptă cu cineva sau cu ceva care ar avea intenția să-i opună rezistență... și în asta îl include și pe nenea Vlad. „Uite, îl auzi mai departe pe taică-său, asta am vrut să știi ! Și cu asta am pus punct. Iar la mine în birou se vine cu treabă, nu pentru șuiete. Tot ca să știi ! Pentru exprimarea opiniilor divergente există cadru organizat — organul de partid."

Virgil îl văzu pe Cernea oprit din plimbarea lui agitată, încremenit ca o stană de piatră, alb la față, cu o cută mare, orizontală, pe frunte, și cu alta verticală între sprîncene. Vlad pusese capul în piept. Stătu un timp așa, parcă pentru a-și regăsi respirația, apoi se întoarse și cu pași mari, grei, rari, se îndreptă spre ieșire. „Stai, îl opri sec, Suru, unde pleci, avem treabă." Apoi își scoase portmoneul din buzunar și îi întinse lui Virgil trei bilete. „Du-te acasă, că e tîrziu, mîine dimineață iei fetele alea și pleci cu ele la mare. Nici nu le-am spus, trebuiau să-și facă bagajele. Ia biletele astea, pentru Eforie. E cam sfîrșit de sezon, dar o să le prindă bine niței aer sărat. Și apoi, eu aici... Vezi și tu... Hai... la revedere la toată lumea !"

Virgil luă biletele, vru să-i întindă mîna tatălui său, dar acesta întorsese capul căutînd ceva pe birou, cu umerii răsuciți spre Cernea care se întorsese din drum și stătea în picioare lîngă birou, cu ochii reci și obrazul împietrit. Ajuns la ușă, Virgil mai scoase o dată capul, îmbrățișînd cu privirea tabloul. Cernea înalt, subțire, ușor adus de spate, cu părul argintat pe tîmple, cu brațele căzute de-a lungul trupului, dar cu ochii adînci, limpezi și lucizi ; Suru, cu umerii lați, masivi, încordați, cu părul aspru

De același autor:

CARTEA A DOUA

Roman:

PUMNUL ȘI PALMA
Cartea întîi «O dimineață înșelătoare»
Ed. Eminescu, 1980

Versuri:

PENTRU CEL ALES
Ed. Tineretului, 1968

UN OM ÎN AGORA
Ed. Eminescu, 1972

GUSTUL SÎMBURELUI
Ed. Eminescu, 1974

RAZA DE COBALT
Ed. Eminescu, 1979

Eseuri:

BILETUL LA CONTROL!
Ed. Tineretului, 1968

IEȘIREA DIN LABIRINT...
Ed. Eminescu, 1973

Jurnal internațional:

IMPRESII DE CĂLĂTOR
Ed. Tineretului, 1962

DRUMURI EUROPENE
Ed. Tineretului, 1965

OCHIUL CICLONULUI

Lei 23